JOHAN: KIRCHMANNI
*Lubecensis*

# DE FUNERIBUS ROMANORUM

## Libri Quatuor

*Cum*

APPENDICE.

*Acceßit &*

FUNUS PARASITICUM NICOLAI RIGALTII.

*Editio Tertia Prioribus Correctior.*

BRUNSVIGÆ,
Sumptibus THOMÆ HENRICI HAUENSTEINII,
Bibliopoli Hannoverani.
Typis JOHAN. HENRICI DUNCKERI.

ANNO M. DC. LXI.

*MAGNIFICIS, NOBILIBUS,*
*ET AMPLISSIMIS VIRIS,*

D. ALEXANDRO LUNEBURGIO.
D. LAURENTIO MOLLERO, J. U. D.
D. JOHANNI FINHAGIO.
D. HENRICO COLERO.

Consulibus,

D. HIERONYMO SCHABBELIO, J. U. D.
D. OTHONI TANCKIO, J. U. D.

Syndicis,

D. JOACHIMO WIBBEKINGIO.
D. THOMÆ A WICKEDEN.
D. HIERONYMO LUNEBURGIO
D. HENRICO BROMSIO.
D. GEORGIO PAWLS.

D. PAULO KIRCHRINGIO.
D. ALEXANDRO LUNEBURGIO.
D. BERNHARDO WEDEMHOFIO.
D. HARTWICO A STITEN.
D. THOMÆ STORNINGIO.
D. ADRIANO MOLLERO.
D. JOHANNI PETERSEN.
D. GEORGIO A LENGERKEN.
D. FRANCISCO PRUNSTERO.

Senatoribus

REIPUB. LUBECENSIS

*Dominis & Amicis Suis honorandis*

*S. P. D.*



*MAGNI-*

# MAGNIFICI, NOBILES, ET AMPLISSIMI VIRI.

NUnquam putavi fore, cum librum hunc ante viginti, & quod excurrit, annos publici juris facerem, ut illi denuo excudendo ſecundas curas adhibiturus eſſem. Neq; enim veroſimile mihi videbatur, quosdam inventum iri, qui Mortualibus hiſce mercandis pecuniam impendere, aut iis legendis aliquid ſucciſivi temporis impertiri vellent. Et poſt illud tempus, ea negotiorum moles me invaſit, ut iis recenſendis & ſub incudem revocandis minus otii mihi fuerit, quàm quod auribus ſcalpendis tribui ſolet. Sed tamen

§ 3 cum

D. PAULO KIRCHRINGIO.
D. ALEXANDRO LUNEBURGIO.
D. BERNHARDO WEDEMHOFIO.
D. HARTWICO A STITEN.
D. THOMÆ STORNINGIO.
D. ADRIANO MOLLERO.
D. JOHANNI PETERSEN.
D. GEORGIO A LENGERKEN.
D. FRANCISCO PRUNSTERO.

Senatoribus

REIPUB. LUBECENSIS

*Dominis & Amicis Suis honorandis*
*S.P.D.*



*MAGNI-*

## MAGNIFICI, NOBILES, ET AMPLISSIMI VIRI.

NUnquam putavi fore, cum librum hunc ante viginti, & quod excurrit, annos publici juris facerem, ut illi denuo excudendo secundas curas adhibiturus essem. Neq; enim verosimile mihi videbatur, quosdam inventum iri, qui Mortualibus hisce mercandis pecuniam impendere, aut iis legendis aliquid succisivi temporis impertiri vellent. Et post illud tempus, ea negotiorum moles me invasit, ut iis recensendis & sub incudem revocandis minus otii mihi fuerit, quàm quod auribus scalpendis tribui solet. Sed tamen

cum præter opinionem meam, acciderit, ut libro hoc per literatum orbem distracto, ab aliquot jam annis exemplaria in Bibliopolarum officinis apparere desierint, gratificandum amicis censui, qui se hujus legendi desiderio teneri non obscurè mihi ostenderunt. Quâ in re cum non difficilem se mihi Typographus præberet, summâ ope annixus sum, ut non solùm quantum maximè fieri posset, priore editione melior & emendatior prodiret, sed & auctario quodam locupletatus. Nam & mantissæ vicem capita quædam adjeci ab hoc argumento non aliena; & ut totam funebrem pompam paucis pagellis Lectori repræsentarem, visum mihi

mihi fuit illis addere CL. V. Nicolai Rigaltij *Funus Parasiticum*, cujus exemplar vir amicissimus, tanquam monumentum & pignus amoris, mihi Lutetia discedenti donabat. Cui autem hunc librum offerrem, non diu mihi deliberandum fuit, nisi voluissem illud genus hominum imitari, qui mera accedia ægri procul investigant ea, quæ domi habent præsto. Vobis semel hic liber dedicatus fuit, vel potius Antecessoribus vestris. Nam ex iis, qui tum temporis ad Reipub. hujus gubernacula sedebant, cum liber hic primùm vulgaretur, vos tres hodiè tantum superstites estis, atque utinam diu sitis! tu Magnifice D. ALEXANDER LU-

§ 4 NE-

NEBURGI inclytæ hujus Reipub. Princeps, Patriæque Pater laudatissime & tecum duo illustria Curiæ lumina D. JOACHIMUS WIBBEKINGIUS octogenario jam major & THOMAS à WICKEDEN, auctoritate & prudentia gravissimi Senatores: ceteros fati iniquitas abstulit, ex quibus tamen honoris causa nomino egregium illud Consulum par & veteribus comparandum, D. JACOBUM BORDINGUM & D. HENRICUM BROKESIUM, quorum virtutes & præclara in hanc Rempub. merita nulla unquam ætas obliterabit. His igitur & Antecessoribus vestris cum hunc librum olim inscripserim

&

& quidem eo tempore, cum vixdum in Amplissimum ordinem Professorum Academiæ Rostochiensis allectus de transferendo huc domicilio ne per somnium quidem cogitarem, flagitium certè me admissurum putavi, si nunc alios illi patronos circumspicerem, postquam duodecimum jam annum in hac Urbe ago & docendæ & regendæ juventuti literarum studiis operatæ, honesta conditione à Vobis præfectus & benignè habitus. Quapropter quem librum Vobis quasi infantem & recens in lucem editum anno ab hinc vigesimo suscipiendum detuli, eundem nunc pueritiæ annos egressum & nisi animi fallor, doctissimis quibusque

hujus ſeculi viris non improbatum, denuo ſiſto & quæ antiqua Votorum formula eſt LUBENS MERITOQUE DONO DICOQUE. Tibi quoque Ampliſſime D. HENRICE COLERE iſtam Conſulatus dignitatem, in qua te nuper præclara tua Virtus & accurata non Juris ſolùm publici privatique, ſed & omnis honeſtæ diſciplinæ variarumque linguarum cognitio collocavit, per hanc occaſionem gratulor, Deumque rogo, ut eam gloriæ ſuæ adminiſtram, & tibi Reique publicæ jubeat eſſe ſalutarem. Valete, *Magnifici, Nobiles & Ampliſſimi Domini*; & librum hunc, in cujus veſtibulo clariſſima nomina veſtra præſcri-

pta

pta cernitis, tanquam tesseram meæ erga Vos observantiæ, æquis animis accipite, meque porrò Vobis commendatum habete. Dabam LUBECÆ Natali meo quinquagesimo, qui erat XV. Kalendarum Februarij anni post Christum natum cIↃ IↃ cXXV.

*Amplissimæ Dignitatis Vestræ*

*Studiosissimus*

JOHANNES KIRCHMANNUS.

*Magni-*

*Magnificis Nobilibus & Amplissimis.*

# CONSULIBUS AC SENATORIBUS URBIS LUBECÆ

*Dominis suis bonorandis*
L. M. D. D.

*JOHAN.* KIRCHMANNUS

ROMANÆ antiquitatis atque adeo ipsius Græcæ, ex qua illa maximam partem videtur derivata, quantus sit fructus, quantaque utilitas, non ignorare possunt ii, qui modò cum Musis, id est, cum humanitate & doctrina habeant aliquod commercium. Nam ut mittam, quod proprium huic scientiæ & insitum est, facem præferre veterum scriptis, unde non solùm utriusque linguæ copiam, sed & omnem civilem prudentiam hauriunt melioris literaturæ candidati: hoc quanti existimandum est, quod frustra

frustra quis in superiorum disciplinarum aliqua excellere se posse speret, qui antiquitatis præsidio sit destitutus? De Jurisprudentia extra omnem controversiam est, eam & ornamentum & adjumentum & lumen sumere à ritibus priscis: An verò horum cognitio etiam Theologo necessaria sit, video nonnullos dubitare; sed, quod verè dixerim, sine causa. Nam etsi quidem in eo accuratam antiquitatis peritiam requiri non affirmo: permulta tamen in sacris literis esse, quorum seria ac penitior intelligentia à ceremoniis ac moribus antiquis dependeat, tam certum est, quàm nivem algere. Nihil jam dico de illis majorum gentium S. Patribus, quos constat crebro ad sui seculi ritus olim desitos allusisse, & plurima ex remotissima antiquitate descripsisse, quæ ad evellendam ex animis hominum impiam superstitionem ac cultum veræ religionis inducendum facerent. Qui verò sacra illa monumenta non à limine, quod dicitur, ac vestibulo salutare, sed in eorum adyta longè sese penetrare cupit sacrarum literarum studiosus, eum certè oportet animum afferre non vulgari anti-

qui-

quitatis notitia præparatum, nisi unâ & eadem opera velit, ut Plautus ait,

——— *piscari in aëre*
*Venari autem rete jaculo in medio mari.*

Hæc ita se habere, res clamat ipsa. Quo magis mirum est, reperiri nonnullos adeo insulsos & ridiculos, ut hoc studii genus non modò non laudare, sed & vitilitigare soleant idque juventuti de manibus excutere omnibus machinis omnique contentione conentur, dummodò patrocinium aliquod ignorantiæ suæ prætendant. Est enim ita ferè comparatum, ut qui se solos sapere existimant & aliis omnibus aditum ad doctrinæ laudem obstructum cupiunt, simul atq; posito cum conscientia sua calculo, relictos se in eruditionis stadio animadvertunt ab iis, qui per latissimos humaniorum literarum campos inoffenso pede ad candidam calcem cucurrerunt, protinus invidiam concipiant & tanquam inutilia & non magni momenti reprehendere sustineant, quæ ipsi vel ob ingenii tarditatem consequi non potuerunt, vel præ opum honorumque studio neglexerunt. Sed horum sermones ego semper præterfluere sivi,

ſivi, nec unquam adduci hactenus potui, ut ita me ſeveriori diſciplinæ addixerim, ut non reſpectum ſemper habuerim ad hæc antiquitatis ſtudia &c. reliquas, quæ humanitatis nomine cenſentur artes: ſine quibus neminem poſſe videbam ad ſublime eruditionis faſtigium pervenire. Hoc autem inſtitutum dum pluſculos annos teneo, & in copulanda cum elegantioribus Muſis ſacra Theologia diutius me occupo, animum tandem adjeci periculum facere, ecquid tantum literarii theſauri aſſidua lectione à me comportatum eſſet, quo publicam rem juvare & aliquam gratiam à ſtudioſa juventute inire poſſem. Excutienti igitur mihi diligentiùs Adverſaria noſtra, & ex varia materiarum, quas undiquaque congeſſeram, ſilva ſeligenti unam, in qua ingenium meum experirer, forte fortuna occurrit farrago quædam de Funeribus Romanorum, quam penè puer ex veterum ſcriptis in proprios uſus ſine ullo ordine conſarcinaram. Aurem quidem mihi vellebat hortabaturque veterum conſuetudo, Cenſores priſcos imitarer, & ut illi in luſtro condendo aut vectigalibus locandis fauſti ominis

nis gratia à bono nomine ſolebant auſpicari: ſic ego ex lætiore aliqua materia famæ naſcentis primordia peterem. Sed cum & iſta olim fuiſſe recordarer, quando gentilis ſuperſtitio latiſſimè regnabat: & argumentum hoc à nemine hactenus ita pertractatum eſſe intelligerem, ut quidem res ipſa poſtulabat, non autem indignum mihi videretur, cui & manum & mentem feriò quis admoveret; cœpi id extemplo ſub incudem revocare, in capita diſponere, locupletare & nihil denique intermittere omnium, quæ ad colligendas haſce infimæ vetuſtatis reliquias nimium quantum diſiectas diſperſasq; pertinere videbãtur. Interea accidit, ut in terram Galliam Italasq; oras iter mihi occipiendum eſſet: ubi cum nonnullis viris doctis, quibus utraque hæc regio, etſi olim quidem magis abundavit, etiam nunc ad invidiam cæteræ Europæ inſtructa eſt, hanc operam noſtram oſtenderem, illique eam non inanem aut ſupervacuam nobis ſumptam judicarent, hortarenturque ne diutiùs intra privatos parietes continerem: facere tandem non potui, quin jam feliciter abſoluta ferè triennali

nali noſtra peregrinatione hæc, cuicuimodi ſint, in luce publica repræſentarem, partim expungendi nominis mei gratia apud eos, quibus id jam pridem promiſiſſem: partim verò ne viderer tantorum hominum autoritatem, quæ mihi rationis inſtar eſſe poterat, ſuperciliosè ſpreviſſe. Cur autẽ Vobis potiſſimùm, Viri Magnifici Nobiles & Ampliſſimi, has ſtudiorum meorum primitias oblatum ire, & futuræ famæ velut vadum ſub veſtri nominis auſpicio tentare, vel ut propriè loquar, percontari mihi viſum, in promptu ſunt cauſæ & multæ ſatis & graves. Nam præterquam quod fas eſſe exiſtimavi, ut Vobis otii illius literarii, quo complures jam annos perfruor, rationem aliquando, tanquam Reipub. veſtræ civis, redderem: volui etiam hac nuncupatione omnem ingrati animi notam à me amoliri, & meam erga Vos devotionem ac pietatem publicè teſtari. Denique verò lucem quoq; aliquam huic libello fœnerari conatus ſum à claritate & luce veſtra: qui ad clavum ſedetis ejus Reipublicæ, cujus vix natæ & in libertatem aſſertæ tantus repentè ſplendor effulſit, ut non ſolùm Germa-

niæ universitas eam ex Liberarum civitatum omni numero dignam judicarit, quæ inclitam illam Urbium eximiarum, quæ columnis hujus præpotentis imperii accensetur, quadrigam constitueret: Verùm etiam ipsæ fœderatæ civitates omnes tam Ansaticæ quàm Vandalicæ quæ appellantur, fasces suos illi submiserint, & velut Reginam aliquam sint amplexæ. Atque hanc dignitatem majores vestri jam ab annis circiter quadringentis tam fortiter & strenuè defenderunt ac tutati sunt, ut cum potentissimis regibus interdum armis experiri & opes, fortunas, sanguinem, vitam denique profundere maluerint, dummodò ne commissa sibi Respubl. quid detrimenti caperet. Quo etiam factum, ut patria nostra paulatim ad id culmen ascenderit, ut hodieq; (absit fascinum) in primariarum Europæ urbium lustro censeri mereatur; imo verò cum multis de principatu contendere ausit, sive ædificiorum incredibilem & ad cœlum exaggeratam altitudinem, sive viarum symmetriam, sive onerariarum navium, quarum magnitudo in exteris quoq; nationibus prædicari solet, infini-

nitam copiam ſpectare quis velit: nam de Legibus taceo, quas ſapientiſſimè æquiſſimèque deſcriptas eſſe nullum dubium eſt, cum pleræque omnes ad Balthicum hunc Oceanum Reſp. non ſolùm iis tanquam norma & regula utantur; ſed etiam ad veſtrum judicium non rarò provocare ſoleant & civium ſuorum lites ac controverſias tam à Vobis decidi malint, quàm à Principibus, quibus ſunt ſubjectæ. Sed quo me ducit jucunda Patriæ commemoratio? cujus laudes ne culpa ingenii deterere videar, finem faciam, ſi prius Vos, Magnifici Nobiles & Ampliſſimi viri, etiam atq; etiam rogavero, ut hoc, quicquid eſt, libelli ingratum vobis accidere ne patiamini, meque adverſus malevolos veteratores, quorum nimis quàm ferax hoc ſeculum, autoritate & patrocinio veſtro tuendum defendendumque ſuſcipiatis. Valete. Roſtochii, Idibus Auguſti, Anno cIↃ. IↃ. cIIII.

# HIERONYMUS MERCURIALIS JOHANNI KIRCHMANNO de Funeribus Romanorum scribenti:

CUm viderim cogitationes tuas de ritu sepeliendorum cadaverum Romanorum, easq; dignissimas judicem, ut à cunctis legantur, ne differas in ipsis edendis etiam atque etiam te hortor: præterquã enim quod omnes eruditos juvabis, tibi quoque æternum nomen comparabis. Vale. Pisis die 21. Januarij, Anno 1602.

RADULPHUS FORNERIUS GUL. F. Antecessor Aurelius.

*FUnera dum scribis veterum, Kirchmanne, Quiritum,*
*Luce beans ritus tam longa nocte sepultos,*
*Hæc te funeribus subducunt funera, jamq;*
*Conciliant nullo perituram tempore famam.*

Lusit ex tempore Aureliis 9. Cal. Febr. An. 1601.

RÆ-

## RÆMUNDUS MASSACUS D.

FUnera quæ multis urnas tumulosque dedêre
Illa tibi interitum, subripientq; necem.
Nam de Funeribus semper tua scripta manebunt:
Hinc de funeribus funera nulla tibi.

*Aureliis Idib. Januar. Ann. 1601.*

## GEORGIUS REMUS JC. JUDICII Norici Assessor.

*EXpers funeris obtigisse nomen*
*Piscis Romulidis fatemur omnes:*
*Hos dum tu modò, Jane perpolite,*
*Laudas à pietate, quam supremam*
*Functûm corporibus dedêre, suaves*
*Queis clausere oculos, rogoque lota*
*Ritè composuêre; concinente*
*Buxo funereâq; tibiâq;:*
*Permixtis & odoribus, beatûm*
*Allatis procul Insulis & Indis*

## HIERONYMUS MERCURIALIS JOHANNI KIRCHMANNO de Funeribus Romanorum scribenti:

CUm viderim cogitationes tuas de ritu sepeliendorum cadaverum Romanorum, easq; dignissimas judicem, ut à cunctis legantur, ne differas in ipsis edendis etiam atque etiam te hortor: præterquã enim quod omnes eruditos juvabis, tibi quoque æternum nomen comparabis. Vale. Pisis die 21. Januarij, Anno 1602.

RADULPHUS FORNERIUS GUL. F. Antecessor Aurelius.

*FUnera dum scribis veterum, Kirchmanne, Quiritum,*
*Luce beans ritus tam longa nocte sepultos,*
*Hæc te funeribus subducunt funera, jamq;*
*Conciliant nullo perituram tempore famam.*

Lusit ex tempore Aureliis 9. Cal. Febr. An. 1601.

RÆ-

## RÆMUNDUS MASSACUS D.

FUnera quæ multis urnas tumulosque dedêre
Illa tibi interitum, subripientq; necem.
Nam de Funeribus semper tua scripta manebunt:
Hinc de funeribus funera nulla tibi.

*Aureliis Idib. Januar. Ann. 1601.*

## GEORGIUS REMUS JC. JUDICII Norici Assessor.

*EXpers funeris obtigisse nomen*
*Piscis Romulidis fatemur omnes:*
*Hos dum tu modò, Jane perpolite,*
*Laudas à pietate, quam supremam*
*Functûm corporibus dedêre, suaves*
*Queis clausere oculos, rogoque lota*
*Ritè composuêre; concinente*
*Buxo funereâq; tibiâq;:*
*Permixtis & odoribus, beatûm*
*Allatis procul Insulis & Indis*

*Excuſſera; pium hoc boni putabant:*
*Urnis cum cinerem oſſuariisq́;*
*Tandem reppoſuêre, quos quieti*
*Æternæ voluêre conſecratos.*
*Hos dum multiplices ſacrosq́; ritus*
*Nunc charta exigis eruditiore,*
*(Quòd nemo hactenus explicavit) arte,*
*Magno judicio, labore multo,*
*Tibi ex Funeribus tuis videmus*
*Expers funeris obtigiſſe nomen.*

Norimbergæ, menſe Auguſto
An. 1602.

---

## CUNRADUS RITTERSHUSIUS *J. C. & Anteceſſor Noricus.*

FUnereos ritus, priſca & ſolemnia mortis
Dum tu vivaci condis, Kirchmanne, papyro,
Et veterum illuſtras nitida face nubila ſcripta,
Ipſa tibi æternam reparabunt Funera vitam:
Effugiensq́ue rogos ardentes inclyta Fama
In Sophiæ regno plaudet fulgentibus alis.

*Altorphij menſe Septembr.*
*An. 1602.*

JA-

## JANUS GRUTERUS JC.

*CUm tibi pompa sepulchralis, Kirchmanne, decenter*
*A capite ad calcem sit celebrata libro,*
*Quem Musæ lustrare oculis, quem Gratia posset,*
*Nec Genius fugiat parte fovere sinus:*
*Haud trutinâ Libitina tuum pensaverit æqua*
*Officium, ipsa tibi ni velit esse cliens:*
*Et sic te chartasque tuas defendere, contra*
*Morborumq; dolos, mortiferumq; nefas.*
*Ut quoque cum tenuum fueris mutatus in umbram,*
*Usque tuis chartis vita sit usque tibi.*

Heidelbergæ xv. Martii
An. 1604.

---

## *BALTHASAR CAMINÆUS D.*

FUneribus lucem Romanis Teuto novellam
Vis inferre, situm & demere codicibus.
Sic est: hunc geminum sed dum te ferre laborem
Censes, bis gemino fungeris egregie.
Namque simul temet bene clara in luce reponis,
Expers & nomen funeris esse facis:
Et studiis juvenum quoq; consulis, ut tibi nemo
Non cupide clarùm plaudat utraq; manu.
Perge ita: sic levius GULIELMI patria fatum
Sufferet, & JANUS tu Charisi alter eris.

*Francofurti ad Oderam fl. An.*
*cIɔ. Iɔ c IV. ix.*
*Augusti.*

DAVID HOESCHELIUS.

Τοῦ κρύψαι γαίῃ τοὺς νεκροὺς, εἰδέν' ἐρῶν τις,
Ἦν ἂν Ῥωμαίοις τοῖς πάλαι ὅσσα γλύη;
Τὴν δε λαβὼν δέλτον Ναομάννου, κάρτα μαθεῖται:
κείνους τοῦ θάπτειν ὅς σάφα γράψε τρόπους.

Auguſtæ Vindelicorum ix. Kal. Junij Anno 1602.

M. MICHAEL PICCARTUS

*Francus, Profeſſor Noricus.*

SI qua fides Veterum ſcriptis, KIRCHMANNE, Syrorum
Funere merſa ſuo ſeſe ipſa reſeminat ales,
Et vitam de morte trahit: Tu rectius illa
De virtute tua atque aliorum Funere vitam
Cum Fama ducis, divinámque ingenii vim
In ſuccum vertens, omni ſine parte pericli,
Quacunq; Aonides & earum præſes Apollo
Cum ſacra Charitum triga fixere Tropæum
Extendis, Kirchmanne, tuæ pomæria laudis.

*Altorphij Anno DoMInICo menſe Octobr.*

AR-

## ARNOLDUS CLAPMARIUS Professor Noricus.

*Kirchmanne, reî lux magna literariæ*
*Men' obsecras præconium libri tui*
*Pleni ingenj & reconditæ pleni notæ?*
*Funesta res & ominosa pernegat.*
*An tu putas Apollini & DIs ceteris*
*Negotium esse cum sepulchretis tuis?*
*Fremit Camœna, insurgit Æsculapius*
*Infensus hostis atque prædo funerum,*
*Mihique dum tot cerno busta, tot rogos*
*Et tot recordor scæva mortualia,*
*Sensim cadentes frigus artus occupat.*
*Adeone cordi sunt tibi ista Funera?*
*Quid? Morta si annis post tibi labentibus*
*Manum inferat, lugubre quis carmen canet?*
*Nam tu labore macte funebri tuo*
*Omnem supra nunc te erigis panegyrin.*
*Cur ergo me præconium tui obsecras?*
*Quo Præficæ, quo funerum tibicines*
*Dignas negant se posse canere nænias,*
*Non ille, cujus os Venus saliverat*
*Melle atque cœlesti sale, atque sesamo*
*Gulielmus, heu immite raptus funere, &*

*Famosa factus mortis atræ infamia,*
*Si vivat, atq; utinam ille vivat! hoc queat,*
*Non ipsa par erit Lubeca luctui*
*Saxonicarum gloria & caput rerum.*

Altorfij Noricorum
An. 1602.

---

## *CL. Viro*
## *Dn.* JOHANNI KIRCHMANNO

Poëseos & humaniorum literarum in inclyta Rostochiensi Academia Professori quondam Publico, nunc Scholæ patriæ in Imperiali & libera Republ. Lubecensi Rectori dignissimo suum *de Romanorum Funeribus* librum iterum publicanti.

*CUm tot sustineas patrij tantosque labores*
*Gymnasii Kirchmanne, decus præluſtre Lubecæ*
*Præsidiumque Urbis, sub quo tolerare magistro*
*Discendi grave gaudet onus formanda Juventus,*
*Ingenium mirata fidemque docentis & artem.*
*Id tamen impensè navus, præstantibus ausis*
*Dis-*

*Dissimilem ne te lux arguat ulla, laboras.*
*Vidimus, ut nuper jucundæ lucis in auras*
*Aureus, atque adamante nitens, rutiloque Pyropo*
*Prodierit partus, nulli parcente labori*
*Te duce cum scitum est, ut fulvi circulus auri*
*Ambierit digitos meritis & honore potentum,*
*Moribus antiquis cum res Romana Virisque*
*Staret adhuc: nunc actorum meminisse laborum*
*Te juvat, atque operi supremam imponere Curam*
*Funereo, à multis retrò labentibus annis*
*Cujus primitias & libamenta dedisti,*
*Cum terras alio lustrares sole calentes,*
*Et Campos ubi Roma fuit, tumulosque Latinos,*
*Plurimus ingenij sublimis spiritus in queîs*
*Errat adhuc, pulchrisque anima exhalata sub orsis.*
*Perge adeo patriam factis insignibus urbem*
*Illustrare, quod est nati ad sublimia Civis,*
*Tuque tuâ patriâ, te rursus & illa fruatur,*
*Non speciem rerum sectari nata vel umbram,*
*Nec verum ficto decus in splendore reponens,*
*Sed solidæ bonitatis amans, dulcique parata,*
*Si sit opus, Vitam pro libertate pacisci.*

*Hinc*

*Hinc meritus tibi ſurget honos, tibi Funera famam*
*Perpetuam; pulchramque dabunt poſt ſunera Vitam.*

HENRICUS VAGETIUS Hamburgenſis F. Lunæburgi Anno 1625. Menſe Januario.

## JUDICIA CLARORUM VIRORUM.

### *JOHANNES MATTHÆUS WACKHER à Wackenfels S. C. Majeſtati à Conſiliis Imperialibus aulicis.*

KΗδευτικὰ tua ſtatim legi, ut ex proximis nundinis huc allata fuerunt. Et legi verò & probavi inventionem, judicium, ſtilum. &c. Pragæ 21. Martij Anno 1605.

---

### *ISAACIUS CASAUBONUS.*

DE Mortualibus tuis quid ſentiam, dicerem niſi effeciſſes, ne liberum mihi eſſet de eo pronunciare. Non enim poſſum eum

eum librum non ferre in cœlum laudibus, quo libro meæ laudes & quidem immeritæ tot locis attinguntur. &c. *Bretoneriæ septimo ab Urbe lapide, huc enim migrare nos coëgit grassans per Urbem pestilentia. IV. Kal. Sept. Anno 1606.*

---

*DANIEL HEINSIUS.*

SCaligero nostro quantum placuerit opus tuum non facilè dixerim. Laudat enim καὶ τὴν ἀφέλειαν in scribendo, καὶ τὴν ἀκρίβειαν in persequendis singulis, quibus nullum volumen par futurum putabamus omnes. Macte ingenio, macte hoc judicio! &c. Lugduni Batavor. v. Novemb. cIↃ. IↃcv.

---

*JOHANNES WOWERIUS*
*Centur. 1. Epist. 54.*

FUneralia tua vidi vel potius basio excepi. Nihil dabo auribus, verè me cepit simplex & inornata Venus & ratio differendi inaffe-

inaffectata. Sæpius in hac scena siparium expande: juvabit te clamor, sed in equestribus concitatus. &c. Ex arce VVandesbeck Non. Februarij clↄ. Iↄcv.

---

## JULIUS CÆSAR CAPACIUS Neapolitanæ Urbi à Secretis Libro Secundo Elogiorum.

*Nulla de re differentes doctos viros libentiùs audivi, quàm de Gentium funeribus; nihil enim in tota Antiquitate curiosius existimavi. De Humatione multa ignorabam. De Combustione in varias ferebar opiniones. Verebar ut à Græcis uterq; mos defluxerit, vel à trium Philosophorum dogmatibus. Nam Heraclitus Combustionem proposuit, quòd omnia ex igne constare dicebat; Thales humationem, ut corpora humore resolverentur, ex quo omnia procreari arbitrabatur, & Democritus in melle servanda affirmabat, quæ sic reviviscere pollicebatur. Ignorabam an Romani ex Græcis exemplum sumpserint; nec constabat quo pacto in rogum cadaver cum lecto collocatum comburebatur,*

*batur, quo pacto legerentur ossa, servarentur cineres; nescio quid de lino Asbestino, vel Indico in mentem venerat, quo comburi corpora plerique tàm verè affirmabant, ut vel etiam credidissent navibus onerariis opus fuisse, ut comportaretur ad tot corpora comburenda, multaq; alia ad quæ edíscenda multorum annorum usuram contulissem. Cum ecce tibi eruditum opus, à JOHANNE KIRCHMANNO LUBECENSI elaboratum accepimus, qui fortasse aspernatur Porcachij exiles in ea materie labores (sed plurimi faciendos, quòd primus in arenam descendit) uberiùs absolvit, quæ ille jejunus inchoavit. Nihil est, quod amplius desideres. Ex optimis quibusque Latinis, Græcisque Auctoribus, effossis cæmentis, nobilissimum sepulcrorum ædificium condidit. Habes itaque indictiva, tacita, vulgaria, plebeia, translatitia, censoria, triumphalia funera, oscula, lotionem, uncturam, vestitum, coronas, lectum, conclamationem, elationem, cantus, tubas, tibias, nænia, ludos, imagines, pheretra, lacerationes, convivia, crines, digitos abscissos, insignia, orationes, pyras, decursionem, mactationem, sepulcrorum loca, munera, odores,* δῶρα, ψυχαγωγίαν, *Leges, Præficam,*

*urnas,*

*urnas, pacis precationem, ossilegia, relligionem, violationis pœnam, parentationes, Feralia, Novemdialia, Denicalia, victimas, mensas, aras, inferias, unguenta, vel χοὰς, Arferiam aquam, vel Arferial, aut Adferial, ut in Glossis, quam Græci χθόνια λȣτρὰ dixere, vinum, lac, & sanguinem, flores, tænias, silicernia, Manes, ferales cibos, cuncta præterea, quæ cùm in libris, aut in lapidibus legeris, in Nomismatibus inspexeris, in eorum notitiæ cupiditatem te impellere posse videbantur. Brevi scies. Callebis optimè; & multa, quæ in Poëtis præsertim legendis prætereras, diligentius cum hac lectione animadvertes.*

*JOHAN,*

*JOHAN. KIRCHMANNI.*

# DE FUNERIBUS Romanorum.

## LIBER PRIMUS.

### CAPUT I.

*Humatio & Combustio præcipua sepeliendi genera. Utramq; Græcis, à quibus Romani plerosq; ritus accepêre, fuisse in usu monstratur. Combustionis fabulosum initium ad Herculem referri. Philosophorum de utraq; discordes sententiæ. Combustionis causæ nonnullæ.*

FUNEBRES Romanorum ritus pro mea virili explicaturus, & quicquid hujus argumenti vel ipsemet veterum scripta pervolutando observavi, vel nostro seculo notatum ab aliis est, quod memoriam meam non fugiat, συλλήβδην atque uno velut fasce complexurus, operæ precium existimavi, prius quàm seriò spatium hoc ingrediar, paulisper ante carceres consistere & paucis indicare, quodnam sepulturæ genus in urbe domina, quæ τῆς οἰκουμένης ἐπιτομὴ

 non

non immeritò dicta est, usitatum fuerit. Notum est enim omnibus qui *mythonplasmata & historiam* primoribus tantùm labris gustârunt, varia fuisse olim & penè innumera apud diversos populos sepeliendorum mortuorum servata discrimina: De quibus fortassean alibi erit uberior dicendi locus. Inter illa autem duo potissimum familiam ducunt, ac literis monumentisq; autorum sunt famosissima, *Humatio* nimirum & *Combustio*, quarum utramque Romanis in usu fuisse reperio & quidem ad exemplum Græcorum ac inprimis Atheniensium, à quibus plerasq; non solùm leges, sed & ritus ac ceremonias acceperunt. Hos enim, ut paulò altius exordiar, jam inde à Cecropis primi ipsorum regis tempestate, mortuos suos terrâ condidisse, Cicero author est 2. de leg. *Nam & Athenis jam illo more à Cecrope, ut ajunt, permansit hoc jus terrâ humandi.* Atq; Cecropem hunc *Athenis in Minervio terræ mandatum* ex Antiocho refert Arnobius lib. VI. adversf. gent. Huic rei etiam indicio est catum illud & prudens Solonis factum, qui Salamina optimo jure ab Atheniensibus occupatam probaturus, effossis sepulchris ex cadaverum

πρὸς δυσμὰς dicam an ἀνατολὰς βλεπόντων positura id demonſtravit, ut memoriæ proditum à Plutarcho, Laertio & Æliano: quorum pugnantia ſuper hac re loca alibi concilio. Et ut plurima alia teſtimonia prætercam, inter inferiores ævi ſcriptores humationis Græcanicæ meminit Petronius in Satyrico de matronâ Epheſinâ loquens. & Phlegon Trallianus περὶ θαυμασίων καὶ μακροβίων: quos infrà laudo.

Sed & igne ſolebant Græci mortuos comburere: cujus ritus initium ad Herculem referunt, à quo Argeus Licymnii F. hoc modo ſit ſepultus. Hiſtoria, ſive fabulam appellare malumus, ſic habet: Mos erat Trojæ, ut quotannis virginum tempeſtivarum aliqua ceto devoranda objiceretur: quòd aliter iram Deorum, quos Laomedon rex offenderat, placari non poſſe, è cortinâ eſſet reſponſum. Sorte igitur ductâ Heſione ipſius Laomedontis filia cruento huic ſacrificio deſtinatur: ſtabat infelix virgo jam ſcopulo alligata, & mortem præſentaneam expectabat, cùm fortè illac tranſiens Hercules liberaturum ſe filiam Laomedonti pollicetur, ſed ea lege, ut, quos ipſum habere conſtabat, equos divino ſe-

minio ortos in præmium sibi donet. Accipit conditionem Laomedon; sed monstro occiso, filiaq; liberata promissis stare recusat. Ea re indignatus Hercules Ilium expugnare & acceptam injuriam ulcisci cogitat: cumq; exercitum colligeret, etiam Argeum familiarem suum à Licymnio patre petit; quo abnuente, quòd jam antè alterũ filium Eonum bello Lacedæmonico amisisset, Hercules jure jurando se de reducendo Argeo obstringit. Profectus igitur ad Ilium, cùm Argeus in acie cecidisset, comburi ipsum curavit, ac ossa ejus & cineres ad patrem remisit; hoc modo fidem suam se liberasse & perjurii crimen effugisse arbitratus. Sed placet ipsa Scholiastæ verba, unde pleraq; hæc, licet non αὐτολεξεὶ, desumsimus, hic adscribere: Sic autem ille ex Androne vetere historico ad Homericæ Iliad. α. ἡ δὲ αἰτία τοῦ καίεσθαι τὰ σώματα παρ' Ἕλλησιν αὕτη. Πρῶτος φασὶν, οὕτως ἐτάφη Ἀργεῖος ὁ Λικυμνίου δι' ἀνάγκην ὑπ' Ἡρακλέους, Συναγαγὼν γὰρ στρατείαν ἐπὶ Ἴλιον Ἡρακλῆς, διὰ τὸ τὸν Λαομέδοντα παρὰ σύνταξιν ποιῆσαι αὐτῷ σώζαντι τοῦ κήτους τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἡσιόνην, καὶ μὴ δοῦναι τοὺς ἵππους, οὓς ὑποσχόμενος ἦν αὐτῷ ὑπὲρ τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἐξήτει καὶ τὸν Ἀργειὸς ὡσανεὶ οἰκεῖον.

οἰκεῖον. Λικυμνίου δὲ φασὶ τοῦ πατρὸς Ἀργείου φοβουμένου, ὅτε καὶ τὸν πρότερον αὐτοῦ υἱὸν ὀνόματι Ἠωνὸν ἀποστήλας εἰς Λακεδαίμονα, μεθ' Ἡρακλέους ἀπέβαλεν, καὶ μὴ διδόντος, Ἡρακλῆς ὤμοσεν ἀπάξειν πάλιν αὐτόν. Τότε δ' οὖν συμπεσούσης Ἀργείω τῆς τοῦ βίου τελευτῆς, διαπορηθεὶς ὁ Ἡρακλῆς πῶς ἂν διατηρήσοι τὸν ὅρκον, ἔκαυσεν αὐτόν. Καὶ πρῶτον φασὶ τοῦτον τοιαύτης ἐπιμελείας τυχεῖν. ἡ ἱστορία παρ' Ἀνδρωνι.

Plura ad hanc rem petes, si operæ tibi est, ab Eustathio Iliad. α. Quicquid autem sit, sive Herculem sive alium habeat auctorem Crematio, hoc constat, Troicis temporibus illam apud Græcos fuisse usitatissimam, si modo fides habenda ipsorum Poëtis, quorum testimonia cuivis sunt in promptu. Meminit & Thucydides lib. II. ubi de peste, quæ suâ ætate Athenas infecerat, sic loquitur inter alia: ἐπὶ πυρὰς γὰρ ἀλλοτρίας φθάσαντες τοὺς νοσήσαντας, οἱ μὲν ἐπιθέντες τὸν ἑαυτῶν νεκρὸν ὑφῆπτον: οἱ δὲ καιομένου ἄλλου ἄνωθεν ἐπιβαλόντες ὃν φέροιεν ἀπῄεσαν, &c. Quem locum Lucretius ita reddidit lib. VI.

*Namque suos consanguineos aliena rogorum*
*Insuper exstructa ingenti clamore locabant,*
*Subdebantque faces multo cum sanguine sæpe*
*Rixantes potius, quàm corpora desererentur.*

Scholiastes quoque Thucydidis lib. eo. ad

hæc verba: οἱ Ἀθηναῖοι τῷ πατρίῳ νόμῳ χρώμενοι, disertè notavit: τὸν πάτριον νόμον πληροῦντες περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων ταφῆς: δηλονότι καύσαντες τὰ σώματα: οὗτος γὰρ ἦν νόμος Ἀθηναίοις καὶ πᾶσιν Ἕλλησιν. Et, quod maximè huc facit, Silius Italicus ac Lucianus, dum diversos gentium in sepeliendis mortuis ritus enumerant, Græcis Cremationem uno ore uterq; tribuunt: hic quidem de Luctu: ὁ μὲν Ἕλλην ἔκαυσεν: ὁ δὲ πέρσης ἔθαψεν. *Nam Græcus exurit, Persa defodit, &c.* Ille verò lib. XIII.

*Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremptos*
*Decrevere simul communibus urere flammis.*

Ex dictis igitur liquet & Combustionis & Humationis morem apud Græcos obtinuisse, nec introducto uno exolevisse alterum, sed remansisse utrumque aliis hunc, aliis istum usurpantibus pro cujusq; arbitrio, opinor, & voluntate. Cujus rei supernumerarium testem facio Platonem, apud quem Socrates venenum hausturus sic loquitur in *Phædone: ἵνα Κρίτων ῥᾷον φέρῃ καὶ μὴ ὁρῶν μου τὸ σῶμα ἢ καιόμενον ἢ κατορυττόμενον ἀγανακτῇ ὑπὲρ ἐμοῦ, ὡς δεινὰ ἄττα πάσχοντος. Hoc est, *Ut Crito facilius ferat & videns corpus meum aut comburi aut humo mandari, meam vicem minimè indignetur, quasi acer-*

*ba quædam passus fuerim.* Arguunt id ipsum non obscurè veterum Philosophorum de utroq; sepulturæ genere discordes sententiæ, quas Servius annotavit in lib. XI. Æneid. *Heraclitus qui omnia vult ex igne constare, dicit debere corpora in ignem resolvi. Thales verò qui confirmat omnia ex humore procreari, dicit obruenda corpora, ut possint humore resolvi.* Heracliti autem dogma amplexus & Heraclides Ponticus teste Varrone περὶ ταφῆς. *Quare Heraclides Ponticus plus sapit, qui præcepit ut comburerent, quàm Democritus: qui, ut in melle servarent: quem si vulgus secutus esset; peream si centum denariis calicem mulsi emere possemus.* Neque tamen adeò insipienter Democritus, cùm in spem reviviscendi hoc modo cadavera asservanda docuerit, ut patet ex libr. VII. cap. LV. Plinii his verbis eum irridentis: *Similis & de asservandis corporibus hominum & reviviscendis promissa à Democrito vanitas, qui non revixit ipse.* Sed ut ad Heracliti dogma redeamus, Cremationem adstruentis, id multi etiam ex postgenitis amplexi sunt, existimantes animam non nisi hoc modo à corporis sordibus purgari &

ad ſuam naturam reverti poſſe. Scholiaſtes Homeri Iliad. α. τὸ παλαιὸν τὰ σώματα τῶν θνησκόντων πρότερον ἐκαίετο. διὰ τὸ ἀπέειπτα γίγνεσθαι, εἶθ' οὕτως ἐθάπτετο ὑπὸ γῆν. Servius III. Æneid. *Romani contrà faciebant comburentes cadavera, ut ſtatim anima in generalitatem, ideſt, in ſuam rediret naturam.* Reſpexit huc Ovidius I. Triſt. El. 4.

*Spiritus hic vacuas priùs extenuandus in auras*
*Ibit, & in tepido deſeret oſſa rogo:*
*Quàm ſubeant animo meritorum oblivia noſtro, &c.*

Et Silius Italicus lib. X. in funere Pauli.

*Hæc Lybys: Atq; recens crepitantibus undiq; flammis*
*Æthereas anima exultans evaſit in auras.*

Concludam hoc caput eleganti loco Quintiliani, qui mirè ad hanc rem facit: is vero declamatione X. ſic ait: *Vana ergo ſapientes perſuaſione fruſtrati, qui conſtare homines & perfici corporis alimentis animæq; dixerunt, corpus caducum, fragile, terrenum, ut ſicca humidis, calida frigidis, reſoluta aſtrictis pugnarent, partim aut doloribus affici, aut noviſſimis annis & ſenectute diſſolvi. Animam verò flammei vigoris impetū perennitatemq; non ex noſtro igne ſumentem, ſed quo ſydera volant, & quò ſacri torquentur axes, inde venire, unde omnium rerum auctorem parentemq;*

*temque ſpiritum ducimus, nec interire nec ſolvi, nec ulla mortalitatis affici fato: Sed quoties humani pectoris carcerem effregerit, & exonerata membris mortalibus levi ſe igne luſtraverit, petere ſedes inter aſtra.* Vide Euſtath. in Iliad. α. Syneſium de Inſomniis.

## CAP. II.

*Romanos ad exemplum Græcorum & humaſſe & combuſſiſſe mortuos. Plinius leviter reprehenſus quod Comburi nempe non eſſe veteris inſtituti dixerit. Ejus antiquitas oſtenſa & creber uſus. Uſurpatam quoq; à Germanis & Gallis: improbatam verò à Perſis ac Ægyptiis & quare? Juſtinus fortaſſean correctus. Non eſſe ſublatam ab Antoninis: Sed Chriſtianæ religionis politia invaleſcente paulatim deſiiſſe.*

SED in viam revertamur, à qua longiuſculè præter opinionem aberravimus: oſtenſuri Romanos ad exemplum Græciæ tàm cremaſſe quàm terrâ condidiſſe mortuorum cadavera. De Græcis autem, quantum res poſtulare videbatur, peregimus. Ad Romanos igitur jàm ſtylum convertamus, quos utrumq; hunc ritum uſurpaſſe diſertè Plinius ſcribit lib. VII. cap. LIV. *Ipſum cremari*, inquit, *apud antiquos non fuit veteris inſtituti, terrâ condebantur. At*

*postquam longinquis bellis obrutos erui cognovêre*(nota causâ) *tunc institutum. Et tamen multæ familiæ priscos servavêre ritus: Sicut in Corneliâ nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus: Idq; voluisse, veritum talionem eruto C. Marii cadavere.* Et ante ipsum Cicero lib. II. de Legibus. *Ac mihi quidem antiquissimum sepulturæ genus id fuisse videtur, quo apud Xenophontem Cyrus utitur. Redditur enim terræ corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur. Eodemque ritû in eo sepulchro, non procul à fontis arâ regem nostrum Numam conditum esse accepimus: gentemque Corneliam usque ad memoriam nostram hâ sepulturâ scimus usam. C. Marii sitas reliquias apud Anienem dissipari jussit Sylla victor acerbiore odio incitatus, quàm si tàm sapiens fuisset, quàm fuit vehemens. Quod haud scio an timens, ne suo posset corpori accidere, primus è patriciis Cornelius igne voluit cremari.* Hic nequeo satis mirari Plinium, qui ipsum cremari affirmat *non esse veteris instituti.* Atqui, ut Virgilium ac Ovidium præteream, quorum ille cremandorum cadaverum ritus in Italiâ etiam

etiam ante urbis conditum meminit libr. XI. Æneid; hic verò sub ipso nascentis Reipub. exordio Remum hoc modo sepultum tradit libr. IV. Fastor. Sed ut hos mittam, quibus fortean per Anticipationem ista esse dicta posset quis objicere: ille ipse Plinius suo se gladio jugulat, dum libr. XIIII. cap. XII. rogum vino aspergi à Numa rege vetitum scribit. Sed & Plutarchus author est, eundem Numam testamento cavisse, ne corpus suum post mortem combureretur. Πυρὶ μὲν inquit: ἐκ ἔδοσαν τὸν νεκρὸν, αὐτοῦ κωλύσαντ☉ ὡς λέγεται. Δύο δὲ ποιησάμενοι λιθίνας σορὲς, ὑπὸ τὸν Ἰάνοκλον ἔθηκαν. τὴν μὲν ἑτέραν ἔχεσαν τὸ σῶμα, τὴν δὲ ἑτέραν τὰς ἱερὰς βίβλες. id est, *Corpus crematum non est, quod ipse [ut fertur] prohibuerit, duas autem lapideas arcas confecêre & sub Ianiculo posuerunt: in quarum alterâ corpus ejus condebatur, in alterâ libri sacrorum.* Hujus verò rei causam Numa non habuisset, nisi jam tùm uterque ritus & terrâ obruendi & igne cremandi Romæ obtinuisset. Et, ut exempla alia deessent, quorum tamen inopia nobis non est, ex interdicto legis 12. tabul. de non sepeliendis

ne-

*neve urendis* in urbe mortuis, quod diximus clarius est.

*Quàm solis radii esse olim, cum sudum est solent.*

Antiquissima itaq; Combustio & quidem adeò frequens, ut ferè sola quasi regnum obtinuerit: unde Tacitus lib. *XVI.* Annal. de Poppæa: *Corpus non igni abolitum ut Romanus mos.* Et Laertius in Pyrrhone: *Ægyptii quoq; condientes sepeliunt corpora, Romani vero incendentes.* Nec pluribus opus in re tam manifestâ. Unum hoc addo, ὡν ἐν παρόδῳ, Gallis etiam & Germanis nostris aliisq; septemtrionalibus populis hanc Νεκροκαυςίαν fuisse usurpatam, ut legimus apud Cæsarem lib. *VI.* bell. Gall. Tacitum in German. & Eustath. Iliad. α. E contrario autem improbatam Ægyptiis & Persis, quorum illi ignem existimarunt esse animatam belluam, quæ quicquid nanciscitur, devoret ac consumat: ubi verò exsaturata sit, simul cum eo, quod devorârit, moriatur: Hi vero ignem pro DEO colebant, ac venerabantur: ideo humana corpora DEO consumenda objicere, nefas censebant. Sed placet ipsius Herodoti verba adscribere ex *III.* Musâ: ubi de Persis sic loquitur: Πέρσαι γὰρ θεὸν

θεὸν νομίζουσιν εἶναι τὸ πῦρ: τὸ ὦν κατακαίειν τοὺς νεκροὺς, οὐδαμῶς ἐν νόμῳ οὐδετέροισί ἐστι, Πέρσῃσι μὲν δι᾽ ὅπερ εἴρηται, θεῷ οὐ δίκαιον εἶναι λέγουσι νέμειν νεκρὸν ἀνθρώπου. De Ægyptiis verò hoc modo : Αἰγυπτίοισι δὲ νενόμισται πῦρ θηρίον εἶναι ἔμψυχον : πάντα δὲ αὐτὸ κατεσθίειν, τάπερ ἂν λάβῃ. πλησθὲν δὲ αὐτὸ τῆς βορῆς, συναποθνήσκειν τῷ κατεσθιομένῳ. Magos etiam ἀνόσιον ἡγεῖσθαι πυρὶ θάπτειν *nefas existimare igne sepelire* notavit Laërtius in Prooemio. Hos secutus Pythagoras, qui & ipse cadavera κατακαίειν οὐκ εἴα, μάγοις ἀκολούθως: Et rationem subjungit Jamblichus, quia μηδενὸς τῶν θείων τὸ θνητὸν μεταλαμβάνειν ἐθέλησε: *nullius rei divinæ mortalem quempiam participem fieri voluit.* Sed hîc mihi in mentem venit Justini locus, quem ab omni mendo purum, nec ullâ exscriptoris manu inquinatum, vix adducor ut credam. Scribit is lib. *XIX.* Legatos à Dario Persarum rege Carthaginem venisse, afferentes edictum, *quo mortuorum corpora cremare potius, quàm terrâ obruere à rege jubebantur.* Quod edictum cum patrio Persarum ritu pugnare, ex superioribus constat. Suspicabar igitur, duo ista verba τὸ *cremare* & τὸ *terra obruere* sede suâ esse sollicitata, atque hoc quidem

dem primo, illud autem postremo loco reponi debere: quæ transpositio cum veteri Persarum consuetudine ad amussim planè convenit, nec aliena est à ritu ipsorum Carthaginensium, quibus Cremationem cadaverum etiam ante istius Darii ætatem in usu fuisse legimus. Et potuerunt quidem illi jussu Persæ aliquantisper à Crematione abstinuisse, ad quam tamen, ut fuit illorum ingenium, paulo post redierunt. Sed de hac re viderint doctiores & inprimis tu amplissime Bongarsi, cuj⁹ acerrimo limatissimoq; judicio non solum hanc in Justinum tuum [cur enim non ita appellem, cui tu princeps vitam & lucem dedisti?] suspicionem: verùm adeo totam nostram de mortualibus hisce ceremoniis commentationem submittimus. Ad νεκροκαυςίαν jam revertimur, quæ quando desita sit, fateor me juxtà cum ignarissimis scire. Nam ab Antoninis illam esse abrogatam, ut quidam volunt, neque fictum, neque scriptum, neque pictum usquam memini legere. Longè alia mens Jul. Capitolini, cujus locus corruptus fortean illos in errorem induxit, ut infrà videbimus. Macrobius, quidem disertè scribit, morem

illum

illum suo jam tempore planè exolevisse, lib. VII, cap. VII. *Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit: lectio tamen docet, &c.* Vixit autem ille sub Theodosio juniore: quod omnibus notum. Sed cum de hac re nihil, quod sciam, ab antiquis scriptoribus literarum monumentis consignatum sit, ἀναμφισβήτως ita existimamus, politiam religionis Christianæ ritum hunc gentilem paulatim sustulisse, strenuè laborantibus in eo sanctis Patribus, ut ex Tertulliani scriptis passim videre est. Quod cum Paganus illis vitio verteret apud Minutium Felicem his verbis: *Inde videlicet & execrantur rogos & damnant ignium sepulturam.* Sic responsum huic criminationi ab Octavio; *Nec (ut creditis) ullum damnum sepulturæ timemus: sed & veterem & meliorem consuetudinem humandi frequentamus.*

## CAP. III.

*Infantes & Fulguritos cremari fas non fuisse.* Suggrundarium. *De fulguritorum humatione varia scitu digna. Rævardi & Fruterii interpretatio Legis Numæ rejecta.* Supra genua tollere *quid sit ex sententia Casauboni. Græcos* τοὺς αὐτόχειρας *non combussisse.*

VERUM

VERUM hic præterire non debeo, religionem antiquitus fuiſſe Infantes & Fulguritos igni cremare. De Infantibus Plinius lib. *VII.* cap. *XVI. Hominem prius quàm genito dente cremari, mos gentium non eſt.* Unde lux Juvenali Satyr. *XV.*

*Naturæ imperio gemimus, cum funus adultæ*
*Virginis occurrit, vel terrâ clauditur infans,*
*Et minor igne rogi.*

Locus autem, ubi infantes hujuſmodi ſepeliebantur, dictus fuit *Suggrundarium.* Fulgentius Placiades: *Suggrundaria antiqui dicebant ſepulchra infantium, qui necdum XL. dies impleſſent, quæ nec Buſta dici poterant, quia oſſa, quæ comburerentur non erant, nec tanta cadaveris immanitas, quâ locus tumeſceret.* Utitur eo Rutilius Geminus Aſtyanacte: *Melius ſuggrundarium quæreres, quàm ſepulchrum.*

De Fulguritis quoque idem Plinius lib. *II.* cap. *LIV. Hominem ita exanimatum cremari fas non eſt: condi terrâ religio tradit.* Et Tertullianus: *Qui de cælo tangitur ſalvus eſt, ut nullo igne cineréſcat.* Sepultos autem fuiſſe eo ipſo in loco, ubi fulmen eos occiderat, diſcimus ex Artemidoro. lib. II. cap. VIII. οὐ γὰρ οἱ κεραυνωθέντες μετατίθενται, ἀλλ᾽ ὅπου

ἂν

ἂν ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταλυφθῶσιν, ἐνταῦθα θάπτονται. *Fulguriti non transferuntur in alium locum, sed ubicunque fulmine occupati, ibi & sepeliuntur.* Quo pertinet Scholastica illa lex Quintiliani Declam. CCLXIV. *Quo quis loco fulmine ictus fuerit, eodem sepeliatur.* Excipio tamen locum publicum: nam quos intra urbem fulgur exanimasset, puta in templo, theatro, circo, via, &c. eos alibi humatos, si quis ambigat, me indice clarissimum exemplum reperiet apud Festum: *Statua est,* inquit ille, *ludij ejus, qui quondam fulmine ictus in circo, sepultus est in Janiculo.* Atque hinc etiam de reliquis locis facile est judicare. Humati quidem igitur οἱ κεραυνοπλῆγες: sed, quod notandum, sine ullis justis, & funerum solemnibus, prohibitis cascâ lege Numæ Pompilii, quam recitat Festus in voce *Occisum.* Ea, ut Lipsius emendavit, sic habet: *SEI HOMINEM FULMINIS OCCISIT EM SUPRA GENUA NE TOLLITO. HOMO SEI FULMINE OCCISUS ESIT. EI IUSTA FIERI NULLA OPORTETO. Fulminis* antiqui nominandi casu dicebant pro Fulmen, ut *Vulturis* pro

Vultur Ennius: & *Oscinis* pro OscenCicer. testibus Prisciano & Carisio Lips. libr. I. Epist. Quæstion. XI. Paulò aliter legit doctissimus Fruterius in Epistolâ quadam ad Muretum, quam, si operæ tibi, vide. Variis enim lectionibus paginas implere non est nóstri instituti. Satius fuerit in Legis ipsius interpretatione aliquanto diutius immorari. Rævardus, quem, si benè memini, Lipsius vocat magnum Belgicæ Papinianum, existimat κεραυνωθέντας velut sceleratos & impios unco tractos fuisse, non capulo elatos, qui verò capulo efferebantur, eos non capulo humeris imposito efferri solitos: sed in eam altitudinem à terra capulo levatos, ut supra genua duntaxat tollerentur. Vide ejus verba cap. XXII. ad Leg. XII. tab. Cui non absimile est Fruterii interpretamentum, sed cum leviori lapsu conjunctum. Nam tantùm hoc dicit, se putare *Supra genua tollere* esse ad sepulturam tradere. Theod. Marsilius ad Persium *efferre* explicat, quod idem est. Sed addit Fruterius, videri sibi morem olim fuisse, qui etiam nunc in quibusdam Galliæ partibus est [vidi ipse Aureliis non semel]

femel] ut reſtibus quibuſdam vel lineis mantilibus feretro circumvolutis, earumque extremitatibus manui obvolutis, funus ultra genu ſuſtollerent, ſicque in locum communem Metriâ porta transferrent. Atque hæ ſunt Ræyardi & Fruterii ſuper lege hac opiniones; quibus refutandis tempus non libenter tero: ſatis eſt, ſi dixero eas eſſe planè ἀνερματίςους, nec in ullo veteri ſcriptore hujuſmodi elationis volam aut veſtigium extare. Contrà verò mortuos humeris fuiſſe elatos, vel ſexcentis teſtibus tam facilè confirmare poſſum

—— *quàm pirum volpes comeſt.*

Verùm omnis error ex phraſi *ſupra genua tollere* non rectè intellectâ pullulaſſe mihi videtur. De hac igitur incomparabilis viri, quo quidem, cum viveret, in Gallia Sol doctiorem nullum illucebat alterum, Iſaaci Caſauboni ſententiam argutam Jupiter! & meo judicio, opinor etiam aliorum, veriſſimam placet adſcribere. Cum enim illas doctiorum noſtri ævi ſuper Numæ lege explicationes & meas ab iis diſſenſiones ad ejus tribunal afferrem,

rem, ac pro noſtrâ amicitiâ rogarem, ut ſerio de hac lite cognoſceret. certique aliquid concluderet, ac ſignaret, ut Jurisconſ. dicunt, reſponſum, in hunc ſenſum vir humaniſſimus ad me perſcripſit: id loquendi genus *Supra genua tollere* ſibi quoq; perſæpè negotium feciſſe: Jam verò ſe ita cenſere, φέρειν eſſe ἀπὸ μέρους τοῦ παντὸς, hoc eſt, πάσης τῆς περὶ νεκρὸν ὁσίας καὶ κηδείας, Propriè enim *Supra genua tollere* iis conveniſſe, qui ſedentes cruribus tibiisque porrectis ſupra genua poſitum corpus exanime mundabant, lavabant, unguebant. Quæ cura vel mulierculárum ut plurimum fuit, vel pollinctorum, ut alibi monſtramus. Hanc conjecturam confirmant antiquæ ſtatuæ, quæ paſſim locorum conſpiciuntur. Mulieres ſunt impoſitum genibus habentes Christi τοῦ σωτῆρος corpus cruci detractum, idq; nudum, πρὸς τὸ ἐνταφιάζειν αὐτό. Qui hujuſmodi imagines viderunt, non quærent amplius quid ſit *ſupra genua tollere*. Mihi certè non tam docere ut intelligamus, quàm manu ducere videntur, ut quid iſta Numæ verba propriè denotent, penè contractemus. Et confirmat hanc con-

conjecturam Dionysius Alexandrinus, cujus verba ceremonias in Christianorum funeribus usitatas accuratè recensentis extant apud Euseb. lib. VII. cap. XVII. *Sanctorum corpora*, inquit ille, *manibus erectis supinisq; excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare, gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhaerescere, amicè complecti, lavare accuratè & linteo funebri involvere non gravati sunt.* Est igitur ἀναμφιρρήτως mens Legis, non licere τὰ νομιζόμενα ποιεῖν *justa facere* illi, quem fulmen occidisset. Non repugno, si quis in duo capita velit partiri; unum de non persolvendis τῷ κεραυνοβλήτῳ justis & parentalibus; alterum de negando illi funeris honore, τὸ περ θέμις ἐστὶ θανόντων. Funeris honore, inquio: non, ut Turnebus vult lib. XVI. Adverſ. cap. XII. omni omnino sepulturâ. Humabantur enim, ut suprà ostendimus: Et quidem Aruspicum curâ ad funebre hoc officium accedente, ut divinus Scaliger notavit ex Seneca lib. I. De Clementia cap. VII. *Ecquis regum erit tutus, cujus non membra Aruspices colligant? Quod si Dii placabiles & aequi delicta potentium non statim*

*fulminibus prosequuntur, &c.* Quin imò, si Cornuto Persii glossatori fidem arbitrari velimus, non, ut alii, terrâ defodiebantur, sed in planicie terræ humabantur, tellure nempe adgestâ: Sic enim ille ad hunc versum:

*Triste jaces lucis evitandumq́; bidental*

*Jaces*, inquit, *quia fulminati supra terram positi mandantur sepulturæ.* Interdum tamen & super terram intra bidentalis conseptum relictos, ut spectarentur, observavit Th. Marsilius ex Plutarcho Sympos. Prob. 11. lib. IV. Τῶν ὑπὸ κεραυνοῦ διαφθαρέντων ἄσηπτα τὰ σώματα διαμένει. Πολλοὶ γὰρ οὔτε καίουσιν οὔτε κατορύττουσιν, ἀλλ' ἐῶσι περιφράξαντες ὥς τε ὁρᾶσθαι τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους, hoc est, *Fulmine ictorum corpora non putiscunt. Multi enim neq; cremant ea, neq; terrâ obruunt, sed sinunt ita jacere, sepientes illum locum, ut spectaculo sint mortui isti non putiscentes.* Nam septa fuisse loca cœlo tacta, alii annorarunt, quorum scrinia non compilo. Habeo quidem plura de fulguritis, sed non sunt hujus loci. Hæc autem sufficiunt ad ostendendum humatos fuisse, quos fulgur tetigisset, non combustos: ob quod tota hæc disputatio fuit

fuit instituta. Jam velut ἐπίμετρον admetiar adhuc quendam ritum Græcorum, qui & ipsi nefas esse duxerunt, cremare eos, qui sibimet mortem intulissent: autor Philostratus in Heroicis: ἔθαψαν δὲ αὐτὸν (Αἴαντα) καταθέμενοι εἰς τὴν γῆν τὸ σῶμα, ἐξηγουμένου Κάλχαντος, ὡς οὐχ ὅσιον πυρὶ θάπτεσθαι οἱ ἑαυτοὺς ἀποκτείναντες: h. e. *Sepelierunt autem Ajacem corpus ejus in terram ponentes, cum Calchas censuisset, fas non esse, eos igne comburi, qui se ipsi interfecissent.* Hinc & apud Statium libr. III. Thebaid. Rex Thebanorũ Mœonem, qui se ipsum è vitâ sustulerat

*—vetat igne rapi, pacemq́ sepulchri*
*Impius ignaris ne quicquam manibus arcet.*

## CAP. IV.

*In funeribus habita ratio Ætatis, Facultatum, Dignitatis ac ultimæ voluntatis defuncti. Funera duum generum Indictiva & Tacita. Indictionis funebris formula solemnis. Publici funeris honos à Senatu decerni solitus. Usurpatus quoq́ à Græcis & Massiliensibus. Inter publica funera præcipuum Censorium. Funus* Tacitum *alio nomine* Vulgare, Plebeium, Commune, Translatitium, *fortean &* Simpludearium, *Funera acerba & immatura quæ?*

VENIO nunc ad Funerum discrimina, quæ, sicut hodieque fit, ex diversâ

ſepeliendorum Ætate, Facultatibus, Dignitate & Voluntate ultimâ oriebantur. Horum enim quatuor in Funerationibus habitam rationem reperio.

Ac de Ætate planum eſt ex Tacito lib. XIII. Annal. de morte Britannici: *Feſtinationem exequiarum edicto Cæſar defendit, id à majoribus inſtitutum referens, ſubtrahere oculis acerba funera, neq; laudationibus aut pompâ detinere.* Idem affirmat Plutarchus Conſol. ad uxorem: Τοῖς γὰρ αὐτῶν νηπίοις ἀποθανοῦσιν, inquit, οὔτε χοὰς ἐπιφέρουσιν, οὔτ' ἄλλα δρῶσι περὶ αὐτὰ, οἷα εἰκὸς ὑπὲρ θανόντων ποιεῖν τοὺς ἄλλους: οὐ γὰρ μέτεστι γῆς οὐδὲν, οὔτε τῶν περὶ γῆν αὐτοῖς. οὐδ' αὐτοῦ περὶ ταφὰς καὶ μνήματα καὶ προθέσεις νεκρῶν φιλοχωροῦσι καὶ παρακάθηνται τοῖς σώμασιν, hoc eſt: *Veteres neq; infantibus pueris inferias ferebant, neque cætera faciebant, quæ par eſt facere alios pro mortuis: nondum enim his terra communicata eſt, neq; eorum quicquam, quæ terrâ naſcuntur: neque ſepulchra extruebant; neq; monumenta ac collocationem mortuorum amabant, neq; corporibus aſſidebant.* Alluſit huc Auſonius in Parentalibus Epigrammat. X.

*Tu gremio in proavi funus commune locatus.*
*Invidiam tumuli ne paterere tui,*

Sic

Sic apud Græcos hoc quoque ætatis discrimen observatum innuit Euripides in Alceſtide, ubi Apollinem sic loquentem inducit:

Κἂν γραῦς ὄληται, πλουσίως ἐκφρήσεται.

*Si anus moriatur, splendidius sepelietur.*

Sed & ad Facultates respiciebant, pro re puta atq; opibus unicuiq; funus facientes. Ulpianus lib. XIV. § VI. D. De Religios. *Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus vel dignitate defuncti.* Quemadmodum igitur leges jubebant exquisitas mortuo diviti exſequias ducendas esse, unde idem Ulpianus lib. XIV. § IX. D. eod. diſertè inquit: *Judicem, qui de eâ æquitate cognoſcit, interdum ſumptum omnino non debere admittere modicum factum, ſi fortè in contumeliam hominis locupletis modicus factus ſit:* Ita etiam è contrario non permittebant, pauperum Funera majoribus expenſis duci, quàm facultates ipſorum ferrent. Id quod etiam ſuo exemplo docere voluit M. Porcius Cato, *quem funus mortui filii in Præturâ tenuiſſimo, ut valuit, nam pauper erat, ſumptu feciſſe,* autor eſt Epitomator Livii lib. XLVIII.

Sæpiſſimè tamen etiam Dignitatis &

meritorum habebatur ratio. Non enim facilè committebant Romani, ut quis summis honoribus defunctus & optimè de Republ. meritus propter inopiam vili sepulturâ afficeretur: Ideoque aliquam multos ex Colla.itiâ stipe splendidissimè funeratos legimus: ut Valerium Publicolam regum exactorem teste Livio lib. III. *In Consulis domum plebes quadrantes ut funere ampliore efferretur, jactasse fertur.* & Plutarcho in ejus vitâ: ὁ δὲ δῆμος ὥσπερ οὐδὲν εἰς ζῶντα τῶν ἀξίων πεποιηκὼς, ἀλλὰ πᾶσαν ὀφείλων χάριν, ἐψηφίσατο δημοσίᾳ ταφῆναι τὸ σῶμα, καὶ τεταρτημόριον ἕκαστος ἐπὶ τιμῇ συνεισήνεγκεν. Addo & Ammian. Marcellinum lib. XIV. *Hinc ex collatitiâ stipe Valerius humatur ille Publicola.* Mitto Apuleium, qui Apolog. I. & hujus & Menenii Agrippæ, qui populum Senatui reconciliavit, *funus ob tenues opes à populo Romano collatis sextantibus adornatum* scribit. Et ante illum Seneca ad Albinam cap. X. *Menenius Agrippa, qui inter patres & plebem publicæ gratiæ sequester fuit, ære collato funeratus est.* Vide sis & Dionys. Halicar. lib. VI. & Livium lib. II. In eadem classe & Q. Fabius Max.mus, teste Valerio Maxi-

Maximo lib. v. cap. II. *Magnum grati populi ſpecimen in Q. Fabio Max. enituit. Nam cum quinq; conſulatibus ſalutariter Reipub. adminiſtratis deceſſiſſet, certatim æs contulit, quo major ac ſpecioſior ejus funeris pompa duceretur.* Idem tradit auctor de viris illuſtrib. cap. XXXII. De Scipione ſimile narrat Plinius lib. XXVII. cap. III. *Nec erat in bonis funeris impenſa. Aſſes ergo contulit populus & funus elocavit.* Pertinet huc vetus Inſcriptio Neapolitana in domo quondam Petri Lupi:

*M. VINICIO. P. F.*
*POST MORTEM*
*MUNICIPES SUI*
*ÆRE CONLATO*
*PIETATIS CAUSA*
*POSUERUNT.*

Symphoſius interpres hiſtoriæ Apollonii Tyrii: *Pro meritis fabricant loculum ex ære collato & ſcripſerunt: DII. MANES. CIVES. TARSIÆ. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EIUS. SEPULCHRUM. EX. ÆRE. COLLATO. POSUERUNT.*

Deniq;

Denique ultimam voluntatem etiam & suprema morientium judicia attendebant, quorum erat funus mortuis curare. Sic Pomponius Atticus *elatus est in lecticulâ, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris, comitantibus omnibus bonis, maximâ vulgi frequentiâ*, ut ait Cor. Nepos in ejus vitâ. Annæum Senecam quoque *sine ullo funeris solemni* crematum tradit Tacitus lib. xv. nimirum *ita codicillis præscripserat, cùm etiam tàm prædives & præpotens supremis suis consuleret.* Et de Othone Imp. Suetonius: *Et celeriter & parvo cultu, nam ita præceperat, funeratus est.* Ex quibus locis & hoc apparet, solitos Romanos plerunque modum & rationem funeris sui hæredibus præscribere: quod longâ exemplorum serie demonstrare nihil est necesse; ex multis tamen pauca hæc affero. Augustum Cæsarem *mandata de funere suo uno volumine complexum esse*, Suetonius cap. ult. & Dio lib. LXXI. scribunt. Julium Frontinum quoq; vetuisse *omnino monimentum sibi fieri* additis his verbis: *Impensa monumenti supervacua est, memoria nostri durabit, si vitam meruimus*, legimus apud Plinium lib. IX.

Ep.

Ep. XIX. qui etiam alibi ſcriptum reliquit Cæcilium Iſidorum teſtamento ſuo funerari ſe juſſiſſe HS. XI. M. Atque hæc ſunt quatuor iſta, quorum vel unius vel plurium in qualibet Funeratione habitam eſſe rationem diximus.

His diligenter conſideratis, reperio Funera fuiſſe duûm generum: Indictiva & Tacitâ. Indictivum funus erat, teſte Feſto, *ad quod per præconem populus evocabatur*, ab Indicendo dictum, quâ voce in hoc ſignificatu veteres uſi. Suetotinus in Cæſare: *Funere indicto, rogus extructus eſt in campo Martio.* Utitur & Cicero, quanquam per translationem, in oratione pro Domo ſuâ ad Pontifices: *Qui etiam de me ipſo cùm tua rogatione funere elatam Rempublicam eſſe dicerent, tamen id funus etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, jure indictum eſſe dicebant: quod de me cive ac de Republic. benè merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe Reipubl. quod ſalvis auſpiciis tuliſſes jure egiſſe dicebant.* Et de Provinciis Conſularibus. *Itaq. vir ſummâ autoritate, ſummâ eloquentiâ dixit graviter, caſum illum meum funus eſſe Reipublicæ, ſed funus juſtum & indictum.*

Sole-

Solemnia autem hujus indictionis verba fuêre ejusmodi: *OLLUS QUIRIS LETHO DATUS EST. L. TITIO EXEQUIAS IRE, CUI COMMODUM EST, JAM TEMPUS EST. OLLUS EX ÆDIBUS EFFERTUR*, ut jam olim observavit illustris Scaliger ex Terentio & Varrone: quorum ille in Phormion. Act. v. Sc. ult. *Exsequias Chremeti, quibus est commodum, ite, hem tempus est.* Hic verò lib. IV. de Ling. Lat. *Ædes*, inquit, *ab aditu, quod plano pede adibant. Itaq; ex ædibus efferri indictivo funere præco etiam eos dicit, qui è tabernis efferuntur.* Et lib. IV. *Alterum apparet, in Funeribus Indictivis, quum dicitur, Ollus letho datus est.* Id quod etiam Festus notavit, qui, quantum ex literarum vestigiis conjectare licet, in voce *Quirites* scripserat, *Quiris etiam singulari numero à nonnullis usurpari: indicioq; esse præconis vocem, qui in Funeribus Indictivis prædicabat: Ollus Quiris letho datus est.* Hoc igitur, ut dixi, modo populus per præconem publicitus evocabatur ad Funera indictiva, quæ amplissima fuisse, & præter alium sumptuosum apparatum

ratum quoque ludis celebrata discimus ex eodem Festo: *Indictiva* inquit ille, *sunt quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores, quæ sunt amplissima.* Et ex Cicer. lib. II. de Leg. *Reliqua sunt in more, Funus ut indicatur, si quid ludorum.* Huc pertinet Funus Publicum, quod nunc idem cum Indictivo fuisse existimo, nunc tantum ejus partem. Idem est, cum omnem amplioris ac splendidioris funeris apparatum denotat, quo ditiores potissimum ac primores civitatis sepeliebantur. de hoc Apuleius capiendus lib. II. Metamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atq; conclamatus processerat mortuus, ritúq; patrio unus de optimatibus pompâ funeris publici ductabatur per forum.* Pars autem est, cum vel justicium indicitur, ac publicus luctus, vel sumptus fiunt è publico. Utrunque quidem publicitus per præconem fuisse indictum arbitror; sed alterum nonnisi decreto Senatus, alterum verò etiam privata interdum Domini funeris authoritate, puta, si quid ludorum, quos ditiores plerique post mortem suam sibi fieri testamento solebant cavere.

At-

Atqui hos omnes publicis impenſis funeratos aut ob eorum mortem juſtitium indici ſolitum, non ſit mihi veroſimile; qui ſcio hujuſmodi funere efferri, habitum ſemper fuiſſe pro eximio aliquo honore, quem Senatus aut Imperatores viris illuſtribus & benè de ſe aut Repub. meritis ſolebant decernere. Id quod δημοσίᾳ ταφῇ τιμᾶν, vel δημοσίᾳ θάπτειν, *& publico funere honorare* Scriptores appellant. Tributus is honor Siphaci quondam opulentiſſimo Numidiæ regi, quem teſte Valerio Max. lib. v. c. 1. *captivum in cuſtodia Tiburi mortuum, publico funere ſenatus cenſuit efferendum, ut vitæ dono honorem ſepulturæ adjiceret.* Et Perſæ, qui cum, teſte eodem, poſt Pauli Æmilii triumphum *Albæ, in quâ cuſtodiæ causâ relegatus erat, deceſſiſſet, Senatus quæſtorem miſit, qui eum publico funere efferendum curaret.* Xiphilinus de Tiberio καὶ δημοσίας ταφῆς ἔτυχε καὶ ἐπῃνέθη ὑπὸ τοῦ Γαΐου. Suetonius in Vitellio cap. 3. *Defunctum Senatus publico funere honoravit.* Dio de Sphæro Cæſaris Auguſti pædagogo & liberto lib. XLIIX. Σφαῖρον ὁ Καῖσαρ παιδαγωγόντε καὶ ἐξελεύθερον αὐτοῦ γενόμενον δημο-

δημοσίᾳ ἔθαψε. Et de L. Piſone Urbis præfecto, quem Tiberius publico funere honoravit, idem Dio lib. LVIII. Τόντε Πείσωνα τὸν πολίαρχον τελευτήσαντα δημοσίᾳ ταφῇ ἐτίμησεν, ὅπερ πȣ κ̀ ἄλλοις ἐχαρίζετο. Hinc illa veteris monumenti verba: *HUIC DECURIONES. FUNUS. PUBLICUM. STATUAM. EQUESTREM. CLYPEUM. ARGENTEUM. LOCUM. SEPULTURÆ. DECREVERUNT.* Sed nec fœminæ illuſtres hujus Funeris expertes fuêre. Attiam Cæſaris matrem δημοσίᾳ ταφῇ τιμηθεῖσαν ſcribit Dio lib. XLVII. De Livia Xiphilinus in Tiberio: ȣ̓ μὴν ȣ̓δὲ ἐς τιμὴν ἄλλό τι αὐτῇ, πλὴν δημοσίας ἐκφορᾶς καὶ εἰκόνων, ἑτέρων τε τινων ȣ̓δενὸς ἀξίων, ἔνειμεν. *Nullos honores illi tribuit prater funus publicum & imagines, aliaq; nonnulla non magni momenti.* Nec dubium, quin multò plures hoc Funere ſint elatæ: quarum nomina mihi jam memoria non ſuggerit. Hoc inſuper addo, apud Græcos quoq; honorem publici funeris obtinuiſſe. Laertius de Democrito libr. IX. Τελευτήσαντα αὐτὸν, δημοσίᾳ ταφῆναι βιώσαντα ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἔτη. hoc eſt, *vitâ functum publicè ſepultum eſſe cum vixiſſet ultra centum*

*annos.* Pausanias in Arcadicis de Gryllo: Φαίνονται δὲ οἱ Μαντινεῖς Γρύλλον μὲν δημοσίᾳ τεθάψαντες, καὶ ἔνθα ἔπεσεν ἀναθέντες εἰκόνα ἐπὶ στήλης ἀνδρὸς ἀρίστου τῶν συμμάχων, hoc est, *Quin apparet Mantinenses Gryllum publicè sepelivisse, & quo loco cecidit, statuam ei posuisse ac dicasse super Cippum viri sociorum fortissimi.* Et apud Massilienses Græcorum coloniam, ut conjicere est ex Justini libr. XLIII. *Audiverant urbem Romanam à Gallis captam incensamq. Quamobrem nunciatam domi Publico Funere Massilienses prosequuti sunt.*

Sed ad Romanos revertamur: apud quos Publicorum Funerum varia fuerunt genera, puta pro diversitate honorum aut Magistratuum, quos defunctus olim gesserat, ut sunt: Prætoria, Consularia, Censoria, Triumphalia: quemadmodum non obscurè indicare videtur Polybius libr. VI. *Ubi autem præclarus aliquis ex domesticis obijt, instituunt funeris apparatum, & circumfusi qui similes magnitudine & statura videntur, vestes capiunt: si Consul vel Prætor fuit, purpura prætextas: si Censor, purpureas: si Triumphalis, auro intextas.* Postrema verba

verba Græcè ſic habent: ἐὰν μὲν ὕπατος καὶ στρατηγὸς ᾖ γεγονὼς, περιπορφύρους (intellige ἐσθῆτας λαμβάνουσι) ἐὰν δὲ τιμητὴς, πορφυρᾶς. ἐὰν δὲ καὶ τεθριαμβευκὼς, διαχρύσους. Ex quibus verbis videmus diſtinctum fuiſſe Cenſorium Funus à Triumphali,& hoc dignius: quod fortaſſean Polybii quidem temporibus ita fuit: ſed ſub Imperatoribus videtur confuſum cum Cenſorio, ut rectè monuit antiquitatis promus condus Juſtus Lipſius. Omnia enim ornamenta, quæ Triumphali tribuit Polybius, reperire eſt in iſto. Vide Xiphilinum in Severo. Deinde nemo Latinorum Triumphale nominat, niſi fortè Seneca, qui in Conſolat. ad Martiam cap. III. Druſo *funus triumpho ſimillimum fuiſſe ductum* affirmat. Denique Cenſorio funere tanquam digniſſimo elati non ſolùm viri illuſtres & quib. ſummum honorem delatum ibant, ut Lucil. Largus omnium Cæſari Tiberio triſtium lætorumque ſocius. de quo Tacit. lib. IV. Annal. *Ita quanquam homini novo Cenſorium funus, effigiem apud forum Auguſti publicâ pecuniâ Patres decrevêre.* Et Ælius Lamia Urbi præfectus teſte eodem libr. VI.

*Extremo anni mors Ælij Lamiæ funere Censorio celebrata*: Verùm etiam ipsi Principes, ut Claudius autore Tacito libr. XII. *Decretum Claudio Censorium funus & mox Consecratio.* Item, Pertinax imperator, de quo Capitolinus: *Funus imaginarium ei & Censorium ductum est & ab ipso Severo funebri laudatione honoratus est.* Dignissimum igitur Censorium Funus, & quemadmodum inter Magistratus honoratissima Censura, eaq; κορυφὴ τῆς τιμῆς ἁπάσης καὶ τρόπον τινα τῆς πολιτείας ἁπάσης ἐπιτελείωσις, ut Plutarchus vocat in Catone majore: sic inter Funera etiam illud primo loco. Spartianus in Ælio Vero: *Funus Imperatorium* vocavit: in Opilio Macrino *Regium*, quæ appellationes isti seculo magis conveniebant.

Tantum de Funere Indictivo: cui Tacitum opposui, quod fiebat sine pompa, sine designatore, sine ludis, præcone & indictione. Seneca lib. I. De Tranquillitate, cap. I. *Vis tu nunc id agere, ut te posteri taceant? Morti natus es: minus molestiarum habet Funus Tacitum.* Ovid. l. I. Fast. Eleg. 3.

*Quocunq; adspiceres, luctus gemitusq; sonabant,*
*Formaq; non Taciti funeris instar erat.*

Alio

Alio nomine appellatur Funus Vulgare: Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Tantaq; clementia fuit, ut & sumptu publico vulgaria funera juberet fieri.* Item Funus Commune: Ausonius Parentalibus:

*Tu gremio in proavi funus commune locatus.*

Etiam Plebejum Funus: Propertius lib. II. Eleg. XIV.

*—— adsint*
*Plebeij parvæ funeris exequiæ,*

Item Funus Translatitium. Suetonius Nerone cap. XXXIII. de morte Britannici: *Postero die raptim inter maximos imbres translatitio extulit funere.* Hujus generis fuisse videntur etiam Simpludiaria, de quibus Festus: *Simpludiaria funera sunt, quibus adhibentur duntaxat ludii corbitoresq; quidam ea dixerunt esse, quibus neutrum genus interesset ludiorum.* Vide Scalig. ad Festum & libr. I. Auson. Lect. cap. XXIIX.

Porrò ad Tacita Funera pertinent etiam Acerba, hoc est, eorum qui intra tyrocinii diem & ante sumptam togam virilem moriebantur. Senec. Epist. CXXIII. *Quantulum enim à funere absunt & quidem Acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Idem

libr. 1. de Tranquil. cap. XI. *immaturas exequias* vocat. Et Juvenalis Sat. II.

*Non præmaturi cineres, non Funus Acerbum*
*Luxuriæ, sed morte magis metuenda senectus.*

Quanquam Julianus Archiepiscopus Toletanus Acerba ab Immaturis hoc modo distinguit, ut illa sint Infantum duntaxat, hæc verò Juvenum. Sic enim libr. 1. προγνωστικῶν vel de origine humanę mortis cap. 51. *Tria sunt genera mortis, Acerba, Immatura, Naturalis. Acerba infantum: Immatura juvenum: Naturalis senum.* Græcis Ἄωροι θάνατοι vel ὀμφακίαι νεκροὶ dicuntur. Larvata Funera quid sint, alibi ostendemus.

## Cap. V.

*De osculis quæ dabantur non solum morientibus, sed etiam jam jam in rogum ponendis. Causæ hujus ritus investigatæ.* Animam in primo ore, labris tenere. *Annuli morientibus detracti.*

Sed jam tempus, ut in rem præsentem veniamus. Ordiar igitur ab ipso capite & quod ait Aristophanes ἀπὸ τῶν βαλβίδων. Cum jam omnis vitæ spes in ægro decollasse, & anima in summo quasi ore versari videretur, jam jam è corporis hospitio emigratu-

gratura, amici & ſanguine proximi, qui aderant, morientem ſolebant oſculari, & corpus ejus amplecti, donec animam exhalaret. Cujus moris nihil apud ſcriptores frequentius. Seneca de Brevitate vitæ: *Cæſar patruus meus Druſum intima Germaniæ recludentem & gentes ferociſſimas Romano imperio ſubjicientem in complexu & oſculis ſuis amiſit.* Auſonius Parentalibus carmine XXIII.

*Illa manus inter genetricis & oſcula patris*
*Occidit, Hiſpanâ tum regione procul.*

Sic Auguſtum Cæſarem in oſculis Liviæ defeciſſe, autor Suetonius in ejus vita, cap. XCI. Nec opus eſt pluribus in re adeo manifeſtà & pueris etiam ſeptuennibus notâ. At quâ de causâ Romani morientes oſculati ſunt? An quemadmodum peregrè abeuntes, ſic etiam morientes oſculo dimittendos cenſuerunt? mortem enim ad vitandam τὴν δυσφημίαν, antiqui *Abitionem* dixêre, ut multi notarunt. An verò exeuntem animam hoc modo excipere & in ſe transferre voluerunt? quod fieri poſſe. veteres muliebriter exiſtimarunt. Cicero in Verrina V. *Matresq́; miſeræ per*

*noctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberûm exclusæ, quæ nihil aliud orabant, nisi ut filiorum extremum halitum excipere sibi liceret.* Virgil. IV. Æneid.

*—— date, vulnera lymphis*
*Abluam, & extremus si quis super halitus errat,*
*Ore legam.*

Albinovanus in Epicedio de Liviâ:

*Sospite te saltim moriar Nero: tu mea condas*
*Lumina, & excipias hanc animam ore pio.*

Et paulò antè Liviam deplorat, quod ipsi non licuerit, ut Senecæ verba usurpem, consolatione ad Martiam: cap. 2. filii oscula gratumque extremi sermonem oris haurire:

*Non animam,* inquit, *apposito fugientem excepit hiatu,*
*Nec traxit scissas per tua membra comas.*

Putabant enim antiqui animam à corpore discessuram per os tanquam januam aliquam exire: atq; ideo *Animam in primo ore vel labris tenere* dicebant de iis, qui in mortis confinio. Seneca Epist. XXX. *Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi abstraheretur à corpore.* Et in Hercule furente versu 1310. Verba sunt Antigonæ ad Herculem:

*hanc*

*——hanc animam levem*
*Fessamq; senio, nec minus quassam malis*
*In ore primo teneo.*

Utitur & Cyprianus Sermon: De Cœna, cujus aureola, & omnibus, qui Christiani audimus, memoriter ediscenda, animoque penitus infigenda sententia hæc est: *Sed in eodem articulo temporis, cum jam anima festinet ad exitum & egrediens ad labia exspirantis emerserit, pœnitentiam clementissimi DEI benignitas non aspernatur, nec serum est, quod verum, nec irremissibile, quod voluntarium: & quæcunq; necessitas cogat ad pœnitudinem: nec quantitas criminis, nec brevitas temporis, nec horæ extremitas, nec vitæ enormitas (si vera contritio, si pura fuerit voluptatum mutatio) excludit à venia: sed in amplitudine sinus sui mater charitas prodigos suscipit revertentes, & volit nolit Novatus hæreticus, omni tempore Dei gratia recipit pœnitentes.*

Non autem de morituris solùm genus illud dicendi usurpatum: sed & iis, qui se invicem animitus osculabantur. Aristænetus libr. II. Epistol. VII de osculis, quæ amantes invicem mutabant: ἐγγὺς μὲν τοῦ στό-

ματος ἡ καρδία, ἡδὲ ψυχὴ τῶν θυρῶν, hoc est, *tum cor proximum ori, proximaq; anima januæ suæ.* Et libr. eod. Epistol. XIX. οὐ μόνον στέρνῳ ἁρμόζοντες: ἀλλὰ καὶ φιλήμασιν ἐπισυνάπτοντες τὰς ψυχάς. Τοῦτο γὰρ τὸ φίλημα δύναται καὶ τοῦτό ἐστιν ὁ βουλόμενος. Σπεύδουσιν αἱ ψυχαί. διὰ τῶν στομάτων πρὸς ἀλλήλας καὶ περὶ τὰ χείλη συναντῶσιν. Καὶ ἡ μίξις αὐτη γλυκεία γίνεται τῶν ψυχῶν, hoc est. *Non admotis solum pectoribus, sed juncta per oscula ipsis etiam animis. hoc enim osculum potest, hoc petit. Festinant invicem ad sese animæ per ora, concurruntque circùm labia: fitquè ibi coitus animarum dulcissimus.* Allusit huc Plato carmine in Agathonem, quod est apud Laërtium & A. Gellium, libr. XIX. cap. XI.

Τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν εἶχον·
ἦλθε γὰρ ὁ τλήμων ὡς διαβησομένη.

Quod alius apud Aul. Gellium & Macrobium libr. II. cap. II. in plures versiculos licentius liberiusque sic vertit:

*Dum semihulco savio*
*Meum puellum savior*
*Dulcemq; florem spiritus*
*Duco ex aperto tramite*

*Ani-*

*Anima tunc ægra & saucia*
*Cucurrit ad labias mihi, &c.*

Huc pertinet & illud Lucilii Satyræ XX.

*Eduxiq; ollis animam in primoribus labris.*

Sed quando hîc de osculis agitur, moneo veteres oscula fixisse non solum moribundis, & adhuc in viciniâ mortis versantibus; sed etiam jamjam in rogum ponendis, ut patet ex Propertii libr. 2. Eleg. Non tot Achæm. ubi sic ait:

*Osculaq; in gelidis pones suprema labellis,*
*Cum dabitur Syrio munere plenus onyx,*

Et Tibullus lib. 1. Eleg. 1.

*Flebis & arsuro positum me Delia lecto*
*Tristibus & lachrymis oscula mixta dabis.*

Porrò annulos quoque morientibus detrahi solitos discimus à Plinio, qui libr. XXXIII. cap. 1. circa finem: *Gravatis somno,* inquit, *aut morientibus religione quadam annuli detrahuntur.* Exemplum in Tiberio, cui deficienti annulum extractum, quem mox resipiscens requisiverit, testis est Suetonius in ejus vita cap. LXXIII. Nec enim audiendi, qui Tiberium id mutandi hæredis causa fecisse censent. Nam

etsi

etsi quidem veterum consuetudo erat annuli traditione hæredem & successorem designare, quemadmodum Alex. Magn. ἐπειδὴ τὸ ζῆν ἀπέγνω περιελόμενος τὸν δακτύλιον ἔδωκε Περδίκκᾳ teste Dio. Siculo. Et vide plura apud Valer. Max. lib. VII. extremo: Hic tamen annulorum traditio id efficere non potuit extante scilicet testamento. Ex hoc more intelligendus Æl. Spartianus, qui annuli spontaneum de digito casum inter signa mortis Hadriano Imp. oblata retulit: *Signa mortis*, inquit, *hæc habuit: Annulus in quo imago ipsius sculpta erat, sponte de digito delapsus est.* Fortè autem ideò detrahebantur annuli, ne in pollinctorum manus pervenirent. Nam pòst redditos iterum digito & unà cum cadavere combustos, non obscurè indicat Propertius lib. IV. Elegia: Sunt aliquid, &c.

*Et solitum digito beryllon adederat ignis.*

## Cap. VI.

*Oculi morientibus clausi.* καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, condere, formare, operire, comprimere oculos. *Lex Mœnia explicata apud Varronem.* Καταμύειν *pro mori. In causas hujus ritus inquisitum. Pupillas morituris albescere.*

Pro

PRogredior ad ritum oculos mortuo claudendi Græcis pariter ac Romanis familiarem: quod illi καθαιρεῖν, συναρμόττειν, συγκλείειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ βλέφαρα; hi verò *condere, formare, operire, premere, comprimere oculos* vel *lumina* dicebant, ut ex plurimis autorum locis apparet, quorum nonnulla hîc adscribam, & quidem eo ordine, ut uxores viris & contrà viros uxoribus, parentes liberis & vice versâ liberos parentibus, amicos denique & cognatos amicis & cognatis suis hoc officium præstitisse demonstrem.

Uxores maritis oculos condidisse clarum est ex Homero, qui in Necya fingit Agamemnonem querentem de officio hoc ab uxore sua Clytemnestra neglecto: Verba ejus ad Ulyssem hæc sunt:

—οὐδέ μοι ἔτλη ἰοντίπερ εἰς ἀΐδαο
χέρσι κατ᾽ ὀφθαλμοὺς ἑλέειν σύν τε στόμ᾽ ἐρεῖσαι, hoc est, *Neque mihi eunti ad Plutonis domos voluit manibus oculos comprimere, neque os componere*, id est, malas hiantes & ἐκ τοῦ σφαδασμοῦ deformatas corrigere. Idem Homerus Odyss. ω.

οὐδ᾽

οὐδ' ἄλοχος πολύδωρος ἐχέφρων Πηνελόπεια
Κώρυσ' ἐν λεχέεσσι φίλον πόσιν, ὡς ἐπέοικεν,
Ὀφθαλμοὺς καθελοῦσα, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων.

Ovidius libr. IV. Trist. Eleg. III. ad Conjugem:

*Supremoq; die notum spectantia cœlum.*
*Texissent digiti lumina nostra tui.*

Maritos autem uxoribus supremum hoc officium exhibuisse, testatur Ariadne apud Ovidium in epistola ad Thesea:

*Ergo nec lachrymas matris moritura videbo?*
*Nec mea qui digitis lumina condat, erit?*

De parentibus qui liberis oculos operuerunt, elegans locus est Homeri Iliad. λ. ubi Ulysses Soccum interficiens sic loquitur:

Ἆ δείλ', οὐ μὲν σοί γε πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ
Ὄσσε καθαιρήσουσι θανόντι περ.

hoc est, *Ah miser, non quidem tibi pater & honaranda mater oculos claudent mortuo.* Hinc Polynices ad matrem apud Euripidem Phœnissis:

Συνάρμοσον δὲ βλέφαρα μοῦ τῇ σῇ χερὶ
Μῆτερ, τίθησι δ' αὐτὸς ὀμμάτων ἔπι.

hoc est, interp. J. Gulielmio:

*Jam claude mater oculos mihi manu tuâ*
*Simul oculis & ipsius imponit manum.*

Lucanus lib. 3. de Argo jam animā agente:

*Ille*

*Ille caput labens & jam languentia colla*
*Viso patre levat: vox fauces nulla solutas*
*Prosequitur: tacito tantùm petit oscula vultu*
*Invitatq; patris claudenda ad lumina dextram.*

Ovid. lib. III. Amor. Eleg. VIII.

*Hic certè manibus fugientes pressit ocellos*
*Mater & in cineres ultima dona dedit.*

Mater Euryali apud Vergil. IX. Æneid.

*Heu terra ignota canibus data præda Latinis*
*Alitibusq; jaces: nec te tua funera mater*
*Produxi pressive oculos, nec vulnera lavi.*

Quid de liberis dicam? à quibus ut hoc officii sibi contingeret, parentibus unicè erat in votis. Tale votum Penelopes apud Nasonem in Epistola ad Ulyssem de Telemacho loquentis:

*Dii precor hoc jubeant, ut, euntibus ordine fatis,*
*Ille meos oculos comprimat, ille tuos.*

Optat idipsum Livia apud Albinovanum:

*Sospite te saltim moriar, Nero: tu mea condas*
*Lumina & excipias hanc animam ore pio,*
*Atq; utinam Drusi manus altera & altera fratris*
*Formarent oculos comprimerentq; meos.*

Mento apud Senecam libr. IX. Controverſ. cap. IV. *Ita oculos meos filii manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti.* Valerius Maximus lib. II. cap. I. de muliere Asiana: *Cum jam visceribus rigorem cordi imminere esset locuta, filiarum manus*

ad

*ad supremum opprimendorum oculorum officium advocavit.* Penelope Epist. 1. ad Ulyssem!

*Respice Laërten ut jam sua lumina condas,*
*Extremum fati sustinet ille diem.*

Meminit hujus ritus & Polyxena matrem consolans sollicitam de filii Polydori salute apud Euripidem in Hecuba:

Ζῇ χἀ θανούσης ὄμμα συγκλείσει τὸ σόν.

Commodùm hîc mihi in mentem venit legis Mœniæ, qua interdiu hoc officio defungi filiis interdictum fuisse quidam existimant. Extat ea apud Varronem in Geminis: *Contrà lex Mœnia est in pietate, ne filii patribus luci claro sigillent oculos*, hoc est, Claudant & quasi obsigillent. Nonnulli ita interpretati sunt, quasi caveatur, ne filii morituris patribus oculos occludant: sed ut id faciant propinqui & necessarii. Alii filiis id quidem licuisse arbitrati, sed velarium fuisse obductum, aut clausas fenestras, ne assistentes viderent oculos morientis. Neutrum placet. Potius assentior CL. V. Antonio Augustino Tarraconensi Archiepiscopo existimanti dictum id per translationem esse, videlicet ne paren-

rentum mortem maturent, iisque ſpiritum adhuc ducentibus oculos operirent. Verum ne longiùs abeam, Fratrem quoque fratri oculos compreſſiſſe videre eſt ex Epicedio Pedonis ſæpius jam laudato:

*Lumina cærulea jam jamq; natantia morte*
*Lumina fraternas jam ſubitura manus.*

Ad hunc ritum procul dubio reſpexit Bion apud Laërtiũ libr. IV. qui εὔκολον ἔφασκε τὴν εἰς ᾅδου ὁδὸν καταμύοντας γοῦν ἀπιέναι. *Facilem eſſe dicebat ad inferos viam: clauſis enim oculis illuc ire.* Itaque etiam καταμύειν pro mori veteres uſurpabant, εὐφημισμοῦ χάριν. Lucianus; καὶ μεγάλας ἐλπίδας ἔχομεν παρ' αὐτοῦ, ἢν ὁ γέρων μόνον καταμύσῃ. Morientibus igitur clauſi oculi. Nam nefas eſſe Romani exiſtimabant eos ſupremùm ab homine ſpectari. Plinius diſertè libr. XI. cap. XXXVII. *Morientibus oculos operire, rurſusq; in rogo patefacere, Quiritium magno ritu ſacrum eſt: ita more condito, ut neq; ab homine ſupremùm ſpectari fas ſit, & cælo non oſtendi nefas.* Fortè etiam eo ipſo indicare voluerunt, mortem ferè ſomnum quendam eſſe aut ſomno quàm ſimillimum: vel cavere ne horror aliquis circumſtantibus oboriatur,

cum terribile appareat apertis oculis à mortuo velut conſpici: Vel etiam gratificari ipſis morientibus, quibus maximæ curæ eſſe ſolet, ut membris decenter compoſitis è vita migrent. Sic enim Auguſtus Cæſar eo die qui ſupremus ipſi illuxit, *petito ſpeculo capillum ſibi comi ac malas labantes corrigi præcepit*, teſte Suetonio, cap. XIC. Hinc *formare oculos* dixit ſuprà Albinovanus. De ritu autem corrigendi & dirigendi diſtorta mortuorum membra, quod Græci κατευθῦν & ἐτείνειν dicebant, vide Caſaubonum lib. II. Animadverſ. Suetonianarum, & Petrum Victorium libr. X. Var. Lect. capit. XX. Notandum hic etiam, quod Phyſici tradunt, pupillas ſolere morituris albeſcere. Servius in illud Virgilii:

Dat ſomnos adimitq; & lumina morte reſignat.

*Phyſici dicunt pupillas, quas in oculis videmus, morituros ante triduum non habere: quibus non viſis eſt ſumma deſperatio.* Idem alibi ad hunc verſum: Ut ſenior letho canentia lumina ſolvit; notat: *Phyſicam rem dicit:*

*dicit: dicuntur enim pupillæ mortis tempore albeſcere.* Quomodo autem pupilla diffundatur, ut deſinat apparere, medici docent, cum περὶ ὑποχύσεων ὀφθαλμῶν diſputant. Vegetius lib. II. artis veterinariæ, cap. XVI. *Cum accidit ſuffuſio, oculus videtur incolumis, nullis lachrymis, nullo ſanguine, nulla indignatione prodit injuriam, ſed uno tantum declaratur indicio, quod cum pupilla ipſius imaginem tuam tanquam in ſpeculo videre non potes.* Capitolinus in Pertinace: *Signa interitus hæc fuerunt. Ea die qua occiſus eſt, negabant in oculis ejus pupillas cum imaginibus, quas reddunt ſpectantibus, viſas.*

## CAP. VII.

*De lotione & unctura mortuorum. Plinii παρόραμα de unguentis. Cauſa hujus unctionis quæ exſequias præcedebat, indicata.*

PEregi de *Morientibus* & in mortis quaſi vicinia conſtitutis: ſequitur jam quid *Mortuis* factum & *ante Funerationem & in Funeratione & poſt Funerationem.* In hæc tria enim ſumma capita omnem hanc funebrem materiam diviſimus, de ſingulis,

ut quidem noster captus est, subtiliter a-ćturi & partitè.

Ac *Ante Funerationem* omnium primò *Lotio* occurrit & *Unctura*. Nam simul quis animam efflasset, corpus ejus statim lavari solebat & ungi; hoc quoque ritu priscæ Græciæ, ut sunt pleriq; alii, cum Romanis communi. De lotione clarum ex Euripide, apud quem in Phœnissis Creon Jocasten accersit, ut filium suum mortuum lavet:

ἐγὼ δ' ἥκω μεταστέλλων
Ἀδελφὴν Ἰοκάστην, ὅπως
Λούσῃ, προθῆταί δ' οὐκέτ' ὄντα παῖδ' ἐμόν

hoc est, interpr. J. Gulielmio:

*Ipse ad sororem eo Jocastam, ut abluat*
*Cadaver illa filii atq; collocet.*

Et in eadem Tragœdia circa finem Antigone à Creonte petit, ut sibi fratrem lavare liceat:

Σὺ δ' ἀλλὰ νεκρῷ λουτρὰ περιβάλλειν μ' ἔα.
*At tu abluam saltem concede mortuum.*

Apuleius lib. VIII. Metamorph. *Tunc properè familiares, misera Charites accuratissimè corpus ablutum unita sepultura ibidem marito perpetuam conjugem reddidêre.* Apud Dardanenses autem quàm solemnis hujusmo-

jusmodi Lotio fuerit audiamus ex Æliano qui libr. IV. Variæ histor. cap. I. ὅτι Δαρδανεῖς, inquit, τοὺς ὑπὸ τῆς Ἰλλυρίδος ἀκούω τρὶς λούεσθαι μόνον παρὰ πάντα τὸν ἑαυτῶν βίον, ἐξ ὠδίνων καὶ γαμοῦντας καὶ ἀποθανόντας. *Dardanenses Illyricos ter tantum lavari audio per universam vitam, & post partum, & cum nuptias inirent, & post mortem.* Sed & in primitiva Ecclesia receptam fuisse lotionem, apparet ex IX. cap. Actuum, ubi Tabitham vita functam confestim lotam fuisse, manifestè legimus. Meminit ejus moris etiam Tertullianus, qui inde jocum captavit in Apol. c. XLII. *Non lavor diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam. Attamen lavor honesta hora, & salubri, quæ mihi & colorem & sanguinem servet. Rigere & pallere post lavacrum mortuus possum.* Cujus loci hæc est sententia interprete Desid. Heraldo: Nolo ex lavacro matutino rigorem & pallorem mihi contrahere: satis mihi est, quod mortuus rigere & pallere debeo post lavacrum, quo mortui procurantur. Nam fieri nequit, ne ii qui diluculo lavantur palleant & de sanguine amittant.

Non autem lota solùm, sed unguento-

 rum

rum usu invalescente etiam ungi cœperunt mortuorum cadavera, sive ea terræ mandanda essent, sive igni comburenda. De cujusmodi unctura intelligendus Plinius Secundus libr. v. Epist. xvi. *Non possum exprimere verbis, quantum animo vulnus acceperim, quum audivi, Fundanum ipsum præcipientem, quod in vestes, margaritas, gemmas fuerat irrogaturus, hoc in thura & unguenta & odores impenderetur.* Apuleius Apol. i. *Etsi thus & casiam & myrrham, cæterosque id genus odores funeri tantum emptos arbitreris, cum & medicamento parentur & sacrificio.* Macer. libr. i. ad Leg. xx. Hæreditatum: *Funeris sumptus accipitur quicquid corporis causa, velut unguentorum, erogatum est.* Allusit hunc ritum Martialis, lepidum hinc dicterium trahens in hominem, qui convivas affatim exterius, sed non interius perfuderat:

*Unguentem fateor bonum dedisti*
*Convivis, here, sed nihil scidisti.*
*Res salsa est, benè olere & esurire;*
*Qui non cœnat, & unguitur Fabulle,*
*Is vero mihi mortuus videtur.*

Sed

Sed omnium disertissimè Plinius libr. XIII. hist. naturalis cap. I. *Postea voluptas ejus* (unguentum intelligit) *à nostris quoque inter laudatissima atque etiam honestissima vitæ bona admissa est: Honosq; is & ad defunctos pertinere cœpit.* Sed ut hoc obiter moneam, duplex eo loci magni istius viri παρόραμα: Unum quod ignorata dicit Iliacis temporibus unguenta: Alterum à Persis primum ab Alexandro Magno devictis usum eorum ad Romanos Græcosque transiisse. Verba ejus hæc sunt: *Vnguenta Iliacis temporibus non erant nec thure supplicabatur.* Et mox: *Persarum esse debet gentis unguentum. Illi madent eo & accersita commendationis ingluvie natum virus extinguunt. Primum quod equidem inveniam, castris Darii regis expugnatis in reliquo ejus apparatu Alexander cepit scrinium unguentorum.* De primo audiamus judicium viri eruditissimi & τῶν ἰατρῶν κορυφαίου, Hier. Mercurialis in libro de Decoratione cap. ult. *Quo tempore*, inquit ille, *inventa fuerint unguenta, invenio Plinium lib. XIII. esse deceptum, qui scripsit tempore Trojano non fuisse unguenta: cum tamen Homerus*

*mentionem faciat unguentorum & Homero antiquior Moses.* Ac Mosis quidem loca de funeratione Jacobi & Josephi cuivis sunt in promptu. De Homero autem jam pridem Athenæus monuit libr. XV. ὁ δ᾽ ὅμηρος τὴν μὲν χρῆσιν οἶδε τῶν μύρων, ἔλαια δ᾽ αὐτὰ καλεῖ μετ᾽ ἐπιθέτων. δροσόεντι δ᾽ ἔχρισεν ἐλαίῳ. καὶ ἡ ἀφροδίτη αὐτῷ τὸν ἕκτορος νεκρὸν, ῥοδόεντι χρίσεν ἐλαίῳ Ἀμβροσίῳ. *Vnguenta & Homerus novit, sed* μύρου *nomen haud novit,* ἔλαια *nominans cum Epitheti adjectione.* Sed hujus ἁμαρτήματος μνημονικοῦ excusationem fortean meretur Plinius sacrarum literarum ignarus: Quandoquidem Homeri etiam loca per πρόληψιν accipi possent; verùm alterum illud multo gravius est, vix tanto viro dignum. Nam longè ante Darium devictum [quod accidit circa olympida CXII. vel annum ab urbis conditu CCCCXXII.] unguenta Romanis suis fuisse cognita, ab iisque usurpata in hac ipsa funeratione, scire poterat vel ex XII. *servilem uncturam* prohibentibus: quam legem Romano scriptori in mentem non venisse, nequeo equidem satis mirari. Mitto, Anacreontem quoque, quem circa olympida LXV. vixisse ple-

plerique asserunt, hujus feralis unctionis meminisse. Sic enim ille in Odis:

| | |
|---|---|
| Τί τε δεῖ λίθον μυρίζειν; | *Tumulum quid est quod angas?* |
| Τί δὲ γῇ χέειν μάταια, | *Vel humo quod ebibenda,* |
| Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ | *Peritura dona fundas?* |
| Μύρισον ῥόδοις δὲ κρᾶτα | *Potius manente vita* |
| Πύκασον. hoc est inter- | *Roseas meo corollas* |
| pret. H. Steph. | *Capiti ferasq; odores.* |

Verum hæc nimis generaliter ita à nobis dicuntur. plures enim feralium hujusmodi unctionum differentiæ, de quibus singillatim suo loco. Nam nunc tantum unguentatos fuisse mortuos non multò post efflatam animam, nimirum ante exsequias & collocationem erat ostendendum: id quod planum est ex Persio Sat. III. funus alicujus divitis depingente:

*— tandemq; beatulus alto*
*Compositus lecto crassisq; lutatus amomis, &c.*

Et Apuleio libr. IV. Florid. ubi hominem describit qui jam in rogum erat exportandus: *Jam miseri illius membra omnia aromatis perspersa, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum pollinctum, jam cœnæ paratum (contemplatus enim diligentissimè) quibusdam signis animadvertit, &c.* Ac cau-

ſa hujus unctionis erat, ut fœtor à corpore mortuo arceretur. Monuit Lucianus de luctu: Μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς, ὡς οὐχ' ἱκανῆς τῆς κάτω λίμνης λουτρὸν εἶναι τοῖς ἐκεῖ, καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα πρὸς δυσωδίαν ἤδη βιαζόμενον. Qua fini etiám Acerram mortuo appoſitam exiſtimo. Feſtus: *Acerra ara quæ ante mortuum poni ſolebat, in qua odores incendebantur.*

## Cap. VIII.

*Unctura feralis uſurpata etiam à Judæis & Chriſtianis. Ejus origo ab Ægytiis, quorum ritus non nulli indicantur. Uſi veteres in condiendis corporibus mortuorum, Sale, Nitro, Cedro, Aſphalto, Melle, Cerâ, Myrrha, Balſamis. Gypſo, Calce.*

NEC verò Romani ſolum; ſed & pleræque omnes gentes humaniores, hunc ritum ungendi uſurparunt. De aliis taceo: apud Judæos uncturam obtinuiſſe, videre eſt ex Joanne Evangeliſta, qui cap. XIX. corpus Salvatoris noſtri aromatis delibutum narrat καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. Vel, ut Nonnus ait:

Ὡς νόμος Ἑβραίοις ἐπιτύμβια θέσμα φυλάσσειν.

Et ex Matthæo cap. XXVI. ubi Chriſtus

Mariæ peccatricis, â qua ungebatur, pietatem laudans: ἔργον, inquit, καλὸν εἰργάσατο εἰς ἐμὲ. Βαλοῦσα γὰρ αὕτη τὸ μύρον τοῦτο ἐπὶ τοῦ σώματός μου πρὸς τὸ ἐνταφιάσαι με ἐποίησεν. *Opus bonum operata est erga me. Quod enim hæc unguentum hoc misit super corpus meum ad sepeliendum me fecit.* Nec vallit in eo Tacitus, quamvis rerum Judaicarum imperitus. nam & hic scriptum reliquit, *Judæos corpora condere quàm cremare è more Ægyptio.* Transiit is mos deinde & ad Christianos, quod ex S. Patrum scriptis discimus, qui sæpissimè eum tangunt. Tertullianus Apologet. cap. XLII. *Thura planè non emimus. Si Arabiæ queruntur, sciant Sabæi pluris & carius suas merces Christianis sepeliendis profligari, quàm Diis fumigandis.* Idem de Resurrectione carnis: *Proinde enim & corpora medicata condimentis sepulturæ mausoleis & monumentis sequestrantur.* Et in De Idololatria loquens de aromatibus: *Etiam hominibus,* inquit, *ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturæ usui sunt.* Clemens Alexand. lib. II. Pædag. cap. VIII. *Nimiæ unguentorum unctiones justa quæ fiunt, mortuis po-*

*potiùs, quàm familiarem vitæ consuetudinem redolent.* Minucius Felix Octavio inter crimina Christianis objecta: *Non floribus caput nectitis, non corpus odoribus honestatis: reservatis unguenta funeribus.* Rectè autem Tacitus instituti hujus originem ad Ægyptios retulit, ex quorum ritu Josephus pollinctoribus suis in mandatis dedit, ut patrem Jacobum vitâ functum aromatibus condirent. Et paulò post Josephus ipse simili ritu ab Ægyptiis sepultus legitur Genesi extremâ. At qua ratione & modo Ægyptii corpora mortuorũ condierint, multis narrat Herodotus lib. II. & Diodorus Siculus lib. I. cap. V. quorum loca longũ foret huc transcribere. Hoc tantum addo, quosdam ex Ægyptiis hunc morem habuisse, ut mortuos suos unctos & ita conditos ne facilè putrescerent, domi secum servarint. Cicero I. Tusc. *Condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi servant.* Pomp. Mela. lib. I. c. IX. de Ægyptiis loquens: *Mortuos nec cremare nec fodere fas putant: verùm arte medicatos intra penetralia collocant.* Sextus Philosophus libr. III. Pyrrhon. hypothes. cap. XXIV. *Ægyptii intestina extrahentes condi-*

*condiunt defunctos & secum super terram habent.* Imò etiam mensis adhibebant, tanquam convivas; unde Silius Italicus lib. XII.

*——— ——— Ægyptia tellus*
*Claudit odorato post funus stantia saxo*
*Corpora & à mensis exanguem haud separat umbrã.*

Cujus consuetudinis oculatum testem advoco Lucianum in De luctu: Ταριχεύει δ' ὁ Αἰγύπτιος οὗτος μέν τοι, λέγω δὲ ἰδών, ξηράνας τὸν νεκρὸν σύνδειπνον καὶ συμπότην ἐποιήσατο. Sed quod amplius est, interdum etiam parentum aut amicorum cadavera hoc modo medicata creditoribus pignoris loco deponebant, teste eodem Luciano dicto libro: Πολλάκις δ' καὶ δεομένῳ χρημάτων ἀνδρὶ Αἰγυπτίῳ ἔλυσε τὴν ἀπορίαν, ἐνέχυρον ἢ ὁ ἀδελφὸς ἢ ὁ πατὴρ γενόμενος ἐν καιρῷ. Qui verò pignus illud non solveret, cum maxima manebat infamia ac privatio sepulturæ. Diodor. Siculus libr. I. νόμιμον δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς καὶ τὸ διδόναι τὰ σώματα τῶν τετελευτηκότων γονέων εἰς ὑποθήκην: Τοῖς δὲ μὴ λυσαμένοις ὄνειδός τε μέγιστον ἀκολουθεῖ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν, στέρησις τάφης.

Cæterum usos reperio veteres in condiendis mortuis & putredine abigenda potissimum Sale, Nitro, Cedro, Asphal-

to, Melle, Cerâ, Myrrha, Balſamis, Gypſo, Calce.

De Sale Plinius libr. xxxi. cap. ix. *Salis*, inquit, *natura eſt per ſe ignea & inimica ignibus fugiens eos, omnia erodens, corpora verò aſtringens, ſiccans, alligans: defuncta etiam à putreſcendo vindicans, ut durent ita per ſecula.* Et Eunapius ſalita martyrum corpora irridet De vitis Philoſop. Ædeſio.

Nitrum etiam, teſte Herodoto libr. ii. carnes ita tabefacit, ut mortui tantum cutis & oſſa relinquantur. Τὰς σάρκας τὸ νίτρον κατατήκει. Καὶ δὴ λείπεται τοῦ νεκροῦ τὸ δέρμα μόνον καὶ τὰ ὀστέα.

De Cedro Scholiaſtes Nicandri Θηριακοῖς: ἡ κέδρος τοὺς νεκροὺς ἀσήπτους ποιεῖ τὸ ὑστερὸν καὶ τὸ ῥευστικὸν ἐξωθοῦσα, ὅθεν καὶ νεκρῶν ζωὴν ἔνιοι αὐτὴν ἐκάλεσαν. Plinius libr. xxiv. capit. v. *Cedrus magna, quam Cedrelatem vocant, dat picem, quæ Cedria vocatur. Defuncta corpora incorrupta ævis ſervat, viventia corrumpit; mirâ differentiâ, cum vitam auferat ſpirantibus, defunctis pro vita ſit.* Huic Cedriæ ineſſe vim, ξηραίνειν καὶ ἄσηπτα φυλάττειν τὰ τεθνεῶτα μόρια, Galenus ſcribit lib. 7. ſimp.

ſimp. medicament. quam Dioſcorid. φυλακὴν τῶν νεκρῶν σωμάτων appellavit libr. I. de Cedro.

Aſphalto autem, hoc eſt, bitumine, quod in mari Sodomæorum legitur, Ægyptios uſos tradit Strabo lib. XVI.

Maximè verò ob hanc virtutem Mel commendatur, de quo Plinius libr. XXII. cap. XXIV. *Mellis quidem ipſius natura talis eſt, ut putreſcere corpora non ſinat, jucundo ſapore, atq; non aſpero aliâ quam ſalis naturâ.* Atq; ideo Democritum mortuos in melle ſervandos ſtatuiſſe, autor Varro, cujus teſtimonium ſupra laudavimus. Babylonios hoc ritu cadavera ſua condiiſſe, memoriæ prodidit Herodotus libr. I. Alexandrum Magnum quoq; hoc modo conditum præter pleroſque hiſtoricos etiam Statius libr. III. Syl. in Propemtico Metii Celeris indicat:

*Duc & ad Emathios manes, ubi belliger urbis*
*Conditor Hibleo perfuſus nectare durat.*

Idipſum de Hippocentauro, qui Claudio Cæſari allatus fuit ex Ægypto, narrat Plinius dicto loco, & Athenæus lib. II. Ageſipolin quoque Spartiaten, cùm è Macedonia

donia cum exercitu rediret, in vicinis Olynthi oppidi locis gravi morbo correptum, mortuumque septima die in melle conditum Lacedæmonem esse reportatum, atq; regia sepultura ornatum, autor est Xenophon libr. v. de rebus gestis Græcorum.

Ab hoc ritu non multum abit Persarum consuetudo, qui Cerâ mortuos oblinebant. Herodotus lib. I. κατακηρώσαντες δὴ ὦν τὸν νεκρὸν Πέρσαι, γῇ κρύπτουσι. Quod ipsum & Cicero affirmat. I. Tuscu. *Persæ jam cera circumlitos condiunt, ut quàm maximè permaneant diuturna corpora.* Et Strabo lib.XV. Θάπτουσι δὲ κηρῷ περιπλάσοντες τὰ σώματα. Idipsum Scythis tribuit Herodo. lib. IV. De Agesilao sic loquitur Æmilius Probus: *Ibi eum amici, quò Spartam facilius proferre posset, quod mel non habebant, cerâ circumfuderunt, atq; ita domum retulerunt.*

Myrrha etiam corpora mortuorum condita fuisse, ne putrescerent, tradit Philo Carpathiorum Episcopus in Cantica. Meminit & Prudentius in Cathem. hymno de defunctis:

*Candore nitentia claro*
*Prætendere lintea mos est,*
*Aspersaq́ myrrha Sabæo*
*Corpus medicamine servat.*

De Balsamis Corippus lib. III. de funere Justiniani Imperatoris:

*Thura Sabæa cremant, flagrantia mella locatis*
*Infundunt pateris & odoro balsama succo,*
*Centum aliæ species, unguentaq́ mira feruntur*
*Tempus in æternum sacrum servantia corpus.*

Inscriptio Hispanica: *MATER. AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO: UDUM. HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT.* vide Arnob. libr. v.

Gypso Æthiopes induxisse suos mortuos jam arefactos, autor Herodot. lib. III.

Calcis quoq; usum huic fini non ineptum fuisse existimat amplissimus Vuelserus. Nam sive caro tabefacienda, calcis vivæ mordax & caustica vis est, teste Dioscoride lib. v. cap. XCI. sive cadavera alioquin exsiccanda, Galenus tradit calcem sæpius aqua lotam valde siccare, absque ulla mordacitate, lib. IX. de simp. medic. facultat. Sic S. Afræ corpus ab Embricone Episcopo repertum *quondam candidissimo camen-*

*to obductum fuisse*, memoriæ proditum est: Et corpus D. Thomæ Apostoli ferè eodem modo conditum Melianore in Coromandelio littore sub Joanne III. Lusitaniæ rege inventum esse, autor Maffejus in Indicis libr. VIII. scilicet immista calci & arenæ candidissima specie ossa: apposita lanceæ cuspide & viatorii baculi frusto atque vase fictili.

## Cap. IX.

*Lotio mulierum fuit: unctura Pollinctorum. De Libitinariis & Venere Libitina. In hujus templo τὰ πρὸς τὰς ταφὰς erant venalia. Servii Regis institutum, de conjiciendo nummo in ærarium Veneris Libitinæ.* Funus locare. *De pollinctoribus.* Servilis unctura *apud Tullium quid?*

Nimis fortè diu peregrinati sumus; ad Romanos remigrandum est: apud quos lota & uncta fuisse defunctorum corpora satis jam superque demonstratum est. Hujus verò muneris curam ad mulieres pertinuisse, Muretus libr. III. Var. Lect. cap. XIX. probat hoc versu Ennii:

*Tarquinii corpus bona fœmina lavit & unxit.*

Dicebantur hæ mulieres proprio nomine

mine Funeræ. Servius ad illud Virgil. IX. Æneid. *Nec te tua funera mater, Produxi, &c.* id est, *Funerea.* inquit. *Apud majores Funeras dicebant eas, ad quas funus pertinet, ut Sororem, Matrem. Nam Præficæ sunt planctus principes, non doloris.* Sed & apud Athenienses sequiorem sexum mortuos lavisse clarum ex Platonis Phædone, ubi Socrates venenum bibiturus sic loquitur: Δοκεῖ γὰρ ἤδη βέλτιον εἶναι λουσάμενον πιεῖν τὸ φάρμακον, καὶ μὴ πράγματα ταῖς γυναιξὶ παρέχειν νεκρὸν λούειν hoc est, *Nam mihi quidem consultius videtur, me prius lavari, quàm bibam venenum, nec mulieribus negotium facessere, ut mortuum lavent.* Nec apud Christianos hic mos desiit. Nam mulierculas potissimùm cadavera martyrum curasse, ipsarumque studium in hoc pietatis officio præcipuè enituisse cùm alibi videre est, tùm in Actis SS. Tharaci, Probi & Andronici, quæ Baronius in II. Annal. Tomo edidit. Dicit ibi Maximus Præses: *Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus vel unguentis condire iniquissime? nam de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam.* Et paucis interjectis: *Nonne sic te*

*perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant & unguentis & odoribus adornent? Sed, scelesté, jubebo te comburi, & cineres hosce in ventum dispergam.* Verum enimverò tenuioris quidem fortunæ homines fortean à fœminis ablui & ungi tantum soliti: nam ditiores plerumque ad hanc rem advocabant, qui cum cura & arte quadam mortuorum cadavera unguentis & odoribus oblinerent. Erat enim Romæ, ut hoc semel dicam, certum quoddam hominum genus, quod funebribus ejusmodi ministeriis obeundis victum quæritabat; Eos generali nomine Libitinarios vocabant à Libitina, quam ἐπίσκοπον τῶν περὶ τοὺς θνήσκοντας ὁσίων θεὸν οὖσαν. id est, *Deam præsidem eorum, quæ defunctis justa fiunt,* Plutarchus appellat in Numa. Unde & pro ipsa morte usurpat Horatius libr. III. Oda XXX. *Multaq; pars mei Vitabit Libitinam.* Et lib. II. Epist. I. *Miraturq; nihil nisi quod Libitina sacravit*, de Poëtis, qui maximè sacri post mortem. Et pro lectulo, in quo mortui efferebantur, Sidonius libr. II. Ep. VIII. *Sed cum Libitinam ipsam flentes*

*flentes omnes externi quoq; prensitarent, remorarentur, oscularentur, sacerdotum propinquorumquè manibus excepta perpetuis sedibus dormienti similior illata est.* Item pro ipso ferali hoc officio, quo Libitinarii fungebantur. Valer. Max. libr. V. cap. II. *qui tunc Libitinam exercebant.* Denique pro quicquid ad curandum funus necessarium. Livius lib. XL. *Pestilentia in agris forisq; & conciliabulis & in urbe tanta erat, ut Libitina tunc vix sufficeret.* In Libitinæ enim templo venalia erant, quæcunq; ad sepulturam pertinebant. Plutarchus in Causis: Διὰ τί τὰ περὶ τὰς ταφὰς πιπράσκουσιν ἐν τῷ τεμένει τῆς Λιβιτίνης; νομίζοντες Ἀφροδίτην εἶναι τὴν Λιβιτίνην. *Quid caussæ est, quod in æde Libitinæ, quæ ad sepulturam pertinent, vendere consueverunt? Libitinam nihil aliud nisi Venerem esse existimantes.* Quo videtur respexisse & Phædrus libr. IV. Fabul. LXXVII. in Avarum:

*Qui circumcidis omnem impensam funeris*
*Libitina ne quid de tuo faciat lucrum.*

Sed audiamus à Plutarcho caussas: Πότερον inquit ille, καὶ τοῦτο τοῦ Νουμᾶ τοῦ βασιλέως φιλοσοφημάτων ἕν ἐστιν, ἐστιν, ὅπως μανθάνωσι μὴ δυσχεραίνειν

ραίνειν τὰ τοιαῦτα, μηδὲ φεύγειν ὡς μιασμόν; ἢ μᾶλλον ὑπόμνησίς ἐστι τοῦ φθαρτὸν εἶναι τὸ γεννητόν; ὡς μιᾶς Θεοῦ τὰς γενέσεις καὶ τὰς τελευτὰς ἐπισκοπούσης. Καὶ γὰρ ἐν Δελφοῖς Ἀφροδίτης ἐπιτυμβίας ἀγαλμάτιόν ἐστι πρὸς ὃ τοὺς κατοιχομένους ἐπὶ τὰς χοὰς ἀνακαλοῦνται. hoc eſt, *An hoc unum ex Numæ Pompilii institutis fuiſſe putandum eſt, ut diſcant homines talia non aſpernari, nec tanquam rem pollutam aut ſceleratā fugere? An verò ea re homines fragilitatis humanæ admoneri putant, quod una & eadem Dea principium & finem vitæ in poteſtate habeat: quippe quæ ingredientibus vitam vel decedentibus præſideat? Nam Delphis quoq. Veneris Epitymbiæ eſt imaguncula, ad quam evocant eorum manes, quibus libant.*

Et quando hic ſemel in Libitinæ mentionem incidimus, non poſſum inſigne inſtitutum Servii Tullii Roman. regis prætcrire, qui ut ſciret numerum naſcentium, denaſcentium, virorum, adinvenit, uti propinqui nata prole certum aliquem nummum in ærarium Junonis Lucinæ inferrent: iidem aliquo mortuo in Veneris Libitinæ; & ſumente quopiam virilem togam, in Juventutis, teſte Dionyſio Halicarnaſſæo

nassæo libr. IV. Ἀρχαιολογ. cujus hæc sunt verba: Βουλόμενος καὶ τῶν ἐν ἄστει διατριβόντων τὸ πλῆθος εἰδέναι τῶν τε γιγνομένων καὶ ἀπογινομένων καὶ τῶν εἰς ἄνδρας ἐγγραφομένων, ἔταξεν ὅσον ἔδει νομίσματος καταφέρειν ὑπὲρ ἑκάστου τοὺς προσήκοντας, εἰς μὲν τὸν τῆς Εἰληθυίας θησαυρὸν, ἣν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν ἥραν φωσφόρον, ὑπὲρ τῶν γεννωμένων, εἰς δὲ τὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐν ἄλσει καθιδρυμένον, ἣν προσαγορεύουσι Λιβιτίνην, ὑπὲρ τῶν ἀπογινομένων. εἰς δὲ τὸν Νεότητος ὑπὲρ τῶν εἰς ἄνδρας ἀρχομένων συντελεῖν; ἐξ ὧν ἤμελλε διαγνώσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν, ὅσοι τε οἱ σύμπαντες ἦσαν καὶ τίνες ἐξ αὐτῶν τὸν στρατεύσιμον ἡλικίαν εἶχον. Locum totum adſcripſi, etſi illud de nummo in ærarium Veneris Libitinæ inferendo, tantùm ad noſtrum propoſitum faciat: qui ritus, ut & reliqui planè exoleviſſe videtur, nec aliquod ejus veſtigium in ullo ſcriptore me legere memini. Veroſimile tamen eſt Libitinarios numerum morientium obſervaſſe, quod ut credam, me pervincit Suetonius in Nerone c. XXXIX. *Peſtilentia unius autumni quâ triginta funerum millia in rationem Libitinæ venerunt.* Nimirum hoc genus hominum non ſolùm quicquid ad exſequiarum apparatum re-

quirebatur vendere: sed & operam suam funerum curatoribus solebat elocare; cujus ritus insigne testimonium est apud Valerium Maximum libr. v. cap. II. *M. Cornuto Pratore funus Hirtii & Pansa jussu Senatus locante, qui tunc Libitinam exercebant, tum rerum suarum usum, tum ministerium gratuitum polliciti sunt, quia ii pro Republ. dimicantes occiderant; perseverantiaque postulatione extuderunt, ut exsequiarum apparatus sestertio nummo, ipsis prabentibus, addiceretur: quorum laudem adjecta lege conditio auget magis, quàm extenuat, quoniam quidem quastum contempserunt, nulli alii rei, quàm quastui viventes.* Quo loci notanda phrasis *Funus locare*, de iis qui certo aliquo pretio cum Libitinariis solebant contrahere, ut omnem funeris apparatum suis sumptibus præstarent. Utuntur ea & alii. Plinius libr. VI. cap LII. *Roma quoque Corfidium materteræ sua maritum funere locato revixisse, & locatorem funeris ab eo elatum.* Seneca de Tranquillitate, cap. II. *Dum illi hæres publicum funus esurienti locat.* Et Epist. IC. *Quàm multi cum maximè funus locatur: quàm multi cum vitalia eruuntur: quàm multi post lu-*

ctum

*ctum tuum lugent.* Atque hinc lucem capit Plautus in Aulularia Sc. *Nimium libenter, &c.* ubi Euclio sic loquitur:

*—— Tum tu quidem optimum est*
*Loca efferendum, nam jam credo mortuus est.*

Verùm etsi hi homines perquàm necessario in Republ. ministerio fungebantur: inter viles tamen habitos opinor propter sordidum & turpe genus vitæ: quandoquidem nulli alii rei vivebant, quàm quæstui, quem absque plurimorum morte facere non poterant. Seneca lib. IV. de Beneficiis, cap. XXXVIII. *An tu Aruntium & Aterium & ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt, non putas eadem habere, quæ & Designatores & Libitinarios vota? Illi quorum mortes optent, nesciunt: hi familiarissimum quemq; ex quo propter amicitiam spei plurimum est, mori cupiunt.* Et paulò ante narrat, Demadem Athenis damnasse eum, qui necessaria funeribus venditabat, cum probasset, magnum lucrum optasse, quod contingere illi sine multorum morte non poterat. Hujusmodi igitur Libitinarii: quos credo dominos fuisse feralium horum officiorum,

 &

& in familia sua habuisse Pollinctores, Vespillones, Ustores & alios hujus farinæ, de quo singillatim dicemus suo loco. Jam de Pollinctoribus clarum ex Ulpiano l. v. D. De Inst. action. *Si Libitinarius, quos Græcè νεκροθάπτας vocant, servum Pollinctorem habuerit, isq; mortuum spoliaverit, &c.* Horum autem erat mortuos ungere, unde & dictos illos putat Fulgentius *quasi pollutorum Unctores*, hoc est, *cadaverum Curatores.* Servius ad libr. IX. Æneid. à pollinc, *quo mortuis os oblinebant, ne livor appareret extincti.* Turnebus libr. XXIIX. Advers. capit. XXXI. à pelle ungenda, quasi pellis unctores: quem non audio. Magis arridet, quod clarissimus vir Fr. Junius adfert in Notis ad Tertullianum, Pollinctorem dici à verbo *Polincio*, vel ut alii volunt *Polinceo*: ac potiùs ut Glossarium à *Polingo* περιστέλλω νεκρὸν, στροπλοκῶ, ἐνταφιάζω, *poliens ungo.* *Polire* autem curare est & colere: ut apud Nonium *Polire agros* dicebat Ennius pro colere. De quo Turneb. libr. XXIX. Advers. c. XX. Glossarium vetus *Pollinctor* ἐνταφιαστής. Item *Pollinctor* νεκροφόρος, νεκρόκοσμος, Lexicon Græcola-

colatinum : Ταριχεύω νεκρὸν, *Polingo.* Hanc Etymologiam confirmat Prologus Pænuli Plautinæ :

*Eorum alter vivit, alter est mortuus :*
*Propterea apud vos dico confidentius*
*Quia mihi pollinctor dixit, qui eum pollinxerat.*

Pollinctores igitur mortuos ungebant, unde patet Sidonium impropriè Pollinctorem dixisse pro Ustore libr. III. Epist. XIII. *Enimvero illa sordidior est, atque deformior, cadavere rogali quod facibus admotis semicombustum, moxque sidente strue torrium devolutum reddere pyræ jam fastidiosus pollinctor exhorret.* Quanquam cum in eadem familia fuerint, vero non est absimile, ussisse illos etiam non rarò & exportasse mortuum, quem antea pollinxerant, & unum hominem forte duo interdum munia functum esse. Sed Pollinctorum crebra fit mentio apud bonos scriptores. Apulejus in Hermagora: *Pollinctor ejus funeri, dum unctionem parat.* Varro περὶ φωρισμοῦ: *Itaque si plures dies inter medici discessum & adventum pollinctoris interfuerunt.* Arnobius huc respexit lib. I. advers. gentes. *Unus fuit è nobis, qui redire in corpora jam dudum*

*ani-*

*animas præcipiebat efflatus? prodire ab aggeribus conditos? & post diem funeris tertium pollinctorum velaminibus expediri?* Et jocum inde captavit Parasitus Plautinus Asinaria Sc. Ain' tu, ubi Demænetum visa uxore ejusq; minis auditis metu esse exanimatum, & penè mortuum significaturus exclamat: *Ecquis currit pollinctorem accersere?*

Atque hæc de Pollinctura, quam legibus XII. tab. vetitam plerique existimant. Sic enim *servilem uncturam* apud Ciceronem I. de Legib. interpretantur Turnebus, Ursinus, Marcilius, alii. Quanquam ne quid dissimulem, vero propius mihi videtur Decemviros voluisse, ne servis honor iste tribueretur. Quam explicationem confirmat lex Solonis, quæ servos ξηραλοιφεῖν vetabat. Plutarchus in ejus vita primori: Νόμον ἔγραψε ἀπαγορεύοντα δοῦλον μὴ ξηραλοιφεῖν μηδὲ παιδεραστεῖν.

## Cap. X.

*De Mortuorum vestitu: qui in vulgo civium erat Toga. Pauperes non elati in albis vestibus. Ditiorum toga varia, pro conditione mortuorum. Honestissima autem purpurea, cujus & Lacedæmone usus.* Dalmatica, Colobium. *In fœmina quoq; vestium discri-*

*discrimen. Curà veterum in conficienda sibi funebri veste. Vivos, instante jam morte, splendidè sese vestire solitos, aliquot exemplis probatum.*

VERUM jam reliquos ritus breviter attexemus. Nam postquam hæc, quæ diximus, peregissent, vestibus etiam mortuorum corpora induebant. Ennius in Ctesiphone apud Macrob. lib. VI. cap. II.

*Neq; terram injicere, neq; cruenta*
*Convestire mihi corpora licuit,*
*Neq; miseræ lavere lacrymæ salsum sanguinem.*

Apulejus libr. X. Metam. *Atq; ut erat adhuc feralibus amiculis obstrictus atq; obditus portatur ad judicium puer.* Quem morem, ut plerosque alios, falsè deridet Lucianus de Luctu, alludens veterum superstitionem existimantium mortuos in inferis rigere absque vestibus & frigore confici: Λαμπρῶς ἀμφιέσαντες, ἵνα μὴ ῥιγῷεν δηλονότι παρὰ τὴν ὁδὸν, μηδὲ γυμνοὶ βλέποιντο τῷ Κερβέρῳ. hoc est, *Splendidè vestientes ne algeant per viam, nevè nudi conspiciantur à Cerbero.* Quo pertinet & illud Herodoti Musa V. Εφ[illegible] ἡ Μέλισσα ἐπιφανεῖσα οὔτε κατερέειν ἐν τῷ κέεται χώρῳ ἡ παρακαταθήκη. Ῥιγοῦντε γὰρ καὶ εἶναι γυμνή. των γὰρ οἱ συγκατέθαψε ἱματίων ὄφελος εἶναι οὐδὲν, οὐ κατακαυθέν-

θέντων. Sed hæc erant Græculorum deliria: Nam Romani, ut ex sequentibus patebit, aliovorsum respexerunt, vestibus involventes mortuos: quorum communem per totam adeò Italiam amictum fuisse Togam, docuit nos Juvenalis Satyra III.

*Pars magna Italiæ, si verum admittimus, in qua*
*Nemo togam sumit nisi mortuus.*

Et Martialis libr. IX. Epigr. LVIII.

*Et pallens toga mortui tribulis.*

Apulejus lib. I. Florid. *Nam illic quoq; viderat hominem præsidere, hominem depugnare, togam quoq; parari & voto & funeri: item pallio cadavera operiri & Philosophos.* Ad quem locum Colvius: Toga voto paratur cum virilis sumitur: funeri, cum eâ cadaver involvitur. Hinc lucem capit Paulus Jurisconsultus in L. XIX. D. De in rem verso: *Filiusfamilias togam emit. mortuo deinde eo pater ignorans & putans suam esse, dedicavit eam in funus ejus.* Nam togam in funus alicujus dedicare, nihil aliud est, quàm in id eam dare, ut eâ mortuus involvatur.

Ceterùm toga illa fuit varia pro conditio-

ditione eorum, quibus funus fiebat. Nam in vulgo civium & Tacito funere, vulgarem Togam, quæ alba erat, usurpatam existimo. Et de hac capiendus Plutarchus in Problem. qui inter alias causas, cur fœminæ in luctu utantur albis vestibus, etiam hanc ponit, quod ipse mortuus sit hujuscemodi veste indutus: τὸ σῶμα, inquit, τοῦ τεθνηκότος ἀμφιεννύουσι λευκοῖς. Et Artemidorus lib. II. cap. III. Ἀνδρὶ νοσοῦντι λευκὰ ἔχειν ἱμάτια θάνατον προαγορεύει, διὰ τὸ τοὺς ἀποθανόντας ἐν λευκοῖς ἐκφέρεσθαι. hoc est, *Viro ægrotanti albas habere vestes mortem denotat: Propterea quòd mortui in albis vestibus efferuntur.* Agnosco hunc ritum & in Græcis. Homerus Iliad. Σ. de Patrocli funere:

Ἐν λεχέεσσι δὲ θέντες ἑανῷ λιτὶ κάλυψαν,
Ἐς πόδας ἐκ κεφαλῆς. καθύπερθε δὲ φάρεϊ λευκῷ,
*In lectum autem imponentes linteo subtili texerunt,*
*Ad pedes à capite: desuper autem alba veste.*

Pauperes tamen & tenuioris fortunæ homines non videntur elati in albis, monente eodem Artemidoro: οἶδα δὲ ἐγὼ, inquit ille loco laudato, πολλοὺς καὶ πένητας καὶ δούλους καὶ δεσμώτας νοσοῦντας, οἳ καὶ μέλανα δοκοῦντες ἔχειν ἱμάτια, ἀπέθανον. ἦν γὰρ εἰκὸς τούτους μὴ ἐν λευκοῖς διὰ τὴν ἀπορίαν ἐκκομισθήσεσθαι. hoc est,

*Novi*

*Novi ego multos & pauperes & servos & vinctos ægrotantes, qui etiam cum viderentur ſibi nigra habere veſtimenta mortui ſunt. Veroſimile enim erat hos non in albis propter inopiam efferendos eſſe.* Atqui hos vilibus pannis fuiſſe involutos exiſtimo, monitus ab Euſebio in Chronicis: *Caſſius Severus Orator egregius vigeſimo quinto exſulii ſui anno ſummâ inopiâ moritur, vix panno verenda contectus.* Sic Phyromachum helluonem ἐν τρύχει χλαίνης πελλενίδος *fruſto Pellenicæ chlenæ* tectum leviter & ſolum dicis cauſa, ait Poſidippus apud Athenæū lib. x. ut extremam ejus paupertatem ſignificaret. Nam τρύχος eſt fruſtum veſtis laceræ, ῥάκος. De hujus igitur ſortis hominibus intelligenda Artemidori verba lib. I. cap. x. οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνται ῥάκεσιν, ὡς τὰ βρέφη, καὶ χαμαὶ τίθενται. Nam aliàs cadavera in honeſtiſſima veſte efferri mos erat. Valer. Maximus lib. IV. cap. V. *Ut fratrem germanum eſſe cognovit, multum ac diu convitio Deos ob donum impiæ victoriæ inſectatus, propè caſtra tranſtulit & pretioſa veſte opertum rogo impoſuit.* Lactantius lib. II. cap. IV. *Pari enim ratione defunctorum*

*corpora odoribus & pretiosis vestibus illita ac convoluta humi condant, quâ Deos honorant.* Hieronymus in vita Paulæ: *Cur mortuos vestros auratis obvolvitis vestibus.* Suetonius in Nerone cap L. *Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis auro intextis, quib. usus Kal. Januarii fuerat.* Hinc qui publicè magistratum gesserant, vel bello honorem sibi quæsiverant, induebantur vestibus, quæ harum rerum indices essent: unde Polybius expresse magistratibus togam prætextam, Censoribus purpuream, Triumphalibus auro intextam tribuit lib. VI. cujus verba suprà posuimus. Testatur idipsum Livius lib. XXXIV. *Purpura viri utemur: prætextati in magistratibus, in sacerdotiis, nec id ut vivi solùm habeamus insigne, sed etiam ut cum eo crememur mortui.*

Et hæc causa est cur Marcus Antonius, postquam Marci Bruti corpus liberto suo sepeliendum tradidisset, quo honoratiùs cremaretur, injici ei suum paludamentum, τὴν φοινικίδα, jusserit, teste Val. Max. lib. V. cap. I. Et Appiano Ἐμφυλ. δ. Fortè huc Eutychianus Pontifex etiam respexit,

 qui

qui autore Damaſo, conſtituit, *ut quicunq; fidelium martyrem ſepeliret, ſine Dalmatica aut Colobio purpurato nullatenus ſepeliret.* Eſt enim Dalmatica, ut explicat Iſidorus lib. xix. Orig. cap. xxii. *tunica ſacerdotalis candida cum clavis & purpura*; ſive *cum duabus lineis*, ut Ammalarius de Eccleſ. offic. lib. ii. c. xxi. & Albinus de divin. officiis. Quæ quod manicata ſit, crucis ſpeciem aliquo modo referre videtur, hisdem autorib. Colobium, veſtem ſine manicis eſſe ait Albin. idem ſignificat Iſidor. & innuit Servius in Virgilii ix. Æneid. *Et tunicæ manicas.* Jac. Cujacius lib. xii. obſerv. c. xxxix. annotavit Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in Senatorum pectore extenditur, & Colobium pro re una eademque accipere.

Non autem Romæ ſolùm: ſed & Lacedæmone honeſtiores ἐν πορφύρᾳ elatos legimus. Quod generaliter factum abſq; ullo diſcrimine docere videtur Plutarchus Νομιμ. Λακων. de Lycurgo loquens: Συνθάπτειν δὲ οὐδὲν ἐπέτρεψεν, ἀλλ᾽ ἐν φοινικίδι καὶ φύλλοις ἐλαίας θέντας, τὸ σῶμα περιστέλλειν καθ᾽ ἴσον ἅπαντας hoc eſt, *Ne quid unà cum cadaveribus ſepelirent.*

*lirent, mandavit, præter puniceam vestem & olivæ folia in quibus æquè omnes cadavera ipsa componerent.* Distinguit tamen disertè Ælianus lib. x. Var. histor cap. vi. & vult eos solos, quorum virtus inter ceteros enituerat, τοὺς τελέως ἀριστεύσαντας ἐν φοινικίδι ταφῆναι· Mediocris autem fortitudinis homines ramis oleæ & aliis frondibus decoratos: οἱ δὲ καλῶς ἀγωνισάμενοι, inquit, καὶ ἀποθανόντες, θαλλοῖς ἀνεδοῦντο καὶ κλάδοις ἑτέροις καὶ δι' ἐπαίνων ἤγοντο. οἱ δὲ τελέως ἀριστεύσαντες καὶ φοινικίδι αὐτοῖς ἐπιβληθείσης ἐνδόξως ἐθάπτοντο. Sed ad Romanos revertamur: apud quos illud vestium discrimen non in viris tantum fuit observatum: sed & in matronis. Quarum enim filii magistratus curules gessissent, eas in honoratiore veste elatas, patet ex Propertio lib. IV. Eleg. ult.

*Et tamen emerui generosos vestis honores.*

Ceterum veteribus tanta semper cura fuit vestium funebrium, ut eas plerumque in vita sibi & suis conficerent: ut videre est apud Virgilium lib. IX. qui matrem Euryali sic querentem introducit:

*—— Nec te tua funera mater*
*Produxi pressive oculos, nec vulnera lavi:*
*Veste tegens, tibi quam noctes festina diesq;*
*Urgebam, & tela curas solabar aniles.*

Sic Penelope ad Procos ap. Homer. Odyſ. β.

Κοῦροι ἐμοὶ μνηστῆρες, ἐπεὶ θάνε δῖος Ὀδυσσεὺς
Μίμνετ' ἐπειγόμενοι τὸν ἐμὸν γάμον, εἰς ὅκε φᾶρος
Ἐκτελέσω (μή μοι μεταμώνια νήματ' ὄληται)
Λαέρτῃ ἥρωϊ ταφήϊον, εἰς ὅτε κέν μιν
Μοῖρ' ὀλοὴ καθέλῃσι τανηλεγέος θανάτοιο.
Μή τίς μοι κατὰ δῆμον Ἀχαιϊάδων νεμεσήσῃ
Αἴκεν ἄτερ σπείρου κεῖται πολλὰ κτεατίσσας. hoc eſt.

*Juvenes mei Proci poſtquã mortuus eſt divinus Ulyſſes*
*Suſtinete urgentes meas nuptias. donec linteum*
*Perfecero (ne mihi illa vana pereant)*
*Laerti Heroi pollinctum, quando tandem ipſum*
*Fatum malum prehenderit aſperæ mortis.*
*Ne aliqua me in populo mulierum Græcarum culpet,*
*Siquidem absq; tegumento jacuerit multa poſſidens.*

Ex hoc ritu mortuos ſplendidè veſtiendi procul dubio ortum, ut etiam vivi in mortem, quam ſibi jamjam ſubeundam videbant, pretioſiſſimis veſtibus ſeſe exornarent, viri pariter ac mulieres. Cujus rei nonnulla exempla, quæ quidem jam mihi in mentem venerint, placet adducere. Ac fœminarum chorum mihi ducat Alceſtis, quæ pro marito ſeſe morti dare non recuſavit. Sic enim de illa Servus apud Euripidem in Tragœdia cognomine:

Ἐπεὶ γὰρ ᾔσθεθ' ἡμέραν τὴν κυρίαν
Ἥκουσαν, ὕδασι ποταμίοις λευκὸν χρόα

Ἐλου-

Ελ... δ' ἐλοῦσα κεδρίνῳ δόμων
Ἐσθῆτα, κόσμον εὐπρεπῶς ἠσκήσατο.

Sequitur hanc Olympias magnanima illa Alexandri M. mater, de cujus animi constantia in perferenda morte Justinus lib. XIV. his verbis: *Sed Olympias ubi obstinatos venire ad se armatos vidit, veste regali duabus ancillis innixa ultro obviam procedit.* Quid jam Cleopatram commemorem? de qua Florus lib. IV. *Ibi servari se triumpho videt, incautiorem nacta custodiam in Mausoleum (sepulchra regum sic vocant) se recepit, ubi maximo, ut solebat, induta cultu in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium, admotis ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta est.* De viris autem insigne exemplum habemus in Romanis Patribus, cum Galli duce Brenno urbem cepissent. Livius libr. V. *Romæ interim satis jam omnibus, ut in tali re ad tuendam arcem compositis, turba Seniorum domos regressa adventum hostium obstinato ad mortem animo expectabat. Qui eorum curules gesserant magistratus, ut in fortunæ honorumque, aut virtutis insignibus morerentur, quæ augustissima vestis est tenentibus ducentibus*

 triumⁿ-

*triumphantibusvè*, *eâ vestitu medio ædium eburneis sellis sedere.* Et Varo Quintilio apud Paterculum, lib. II. *Varus autem Liberti, quem id facere coegerat, manu cum se insignibus honorum velasset, jugulatus est.* Sic Philoclem Athenienſem, lotum & ſplendida ſumpta læna ſe jugulandum præbuiſſe refert Plutarchus in Lyſandro: Ἀπολουσάμενος καὶ λαβὼν χλαμύδα λαμπρὰν πρῶτος ἐπὶ τὴν σφαγὴν ἡγεῖτο. Eadem de cauſa etiam Apollodorus videtur Socrati jamjam venenum bibituro pallium & pretioſam veſtem attuliſſe, teſte Æliano lib. I. Var. cap. XVI. & Diog. Laertio in ejus vita, quorum loca non exſcribo. Nec verò prætereundum militares etiam viros in aciem ad extremum diſcrimen euntes, hunc morem uſurpaſſe: unde Artabazus apud Q. Curtium lib V. *Nos verò*, inquit, *pretiosissimis vestium induti*, *armisque quanto maximo cultu possumus adornati, regem in aciem sequemur.*

## Cap. XI.

*De Coronis mortuorum. Lex* XII. *tab. explicata ex sensu Ful. Ursini. Lectus, qui cadaver efferebatur, corollis & floribus sparsus. A Græcis hunc ritum ortum videri. A priscis Christianis is repudiatus.*

Sed

SED ne quid præteream, si quis virtute sibi coronam aliquam peperisset, eâdem etiam mortuus solebat condecorari: idq; ex permissu legis XII. tabul. quæ extat apud Plinium, libr. XXI. cap. III. & Ciceronem II. de legib. quorum loca non possum quin hîc adscribam. Plinius in vulgatis editionibus sic habet: *Semper autoritas* (de coronis loquitur) *vel ludicro quæsitarum fuit. namq; ad certamina in circum per ludos & ipsi descendebant, & servos suos equosq; mittebant. Inde illa XII. tab. lex Qui coronam parit, ipse pecuniave ejus virtutis ergo arguitur: quam servi equiq; meruissent pecunia partam lege dici nemo dubitavit. Quis ergo honos? ut ipsi mortuo parentibusq; ejus dum intus positus esset forisq; ferretur, sine fraude esset imposita.* Ciceronis verba hæc sunt: *Illa jam significatio est laudis, ornamenta ad mortuos pertinere, quod coronam virtute partam & ei qui perperisset & ejus parenti sine fraude esse Lex impositam jubet.* Sed opinor non ingratum fuerit benevolo lectori, si integram legem uti est ab Ursino emendata hic adposuero. Ea verò sic habet: *QUEI. CORONAM. PARET.*

 *IPSIUS.*

*IPSUS. PECUNIÆVE. EIUS. VIRTUTISVE. DIDITOR. IPSEIQUE. MORTUO. PARENTALIBUS. EIUS. QUUM. ENTUS. POSITOS. EST. QUOMQUE FORIS. EXFERTOR. IMPOSITA. SE. FRAUDED. ESTOD.* Quæ lex plurimorum ingenia mirè torsit: sed nihil aliud voluisse videtur, quàm ut, qui coronam ludis adeptus esset, præterquam quod ejus nomen ludis peractis publice à præcone omnibus audientibus pronunciatur [sive equo sive quadrigis victoriam consequutus fuisset] eidem etiam mortuo corona virtute acquisita sine fraude imponeretur non tantum illis septem diebus quib. intus sed est, domi positus esset: sed eo etiam die, quo cum pompa & ornatu in forum ad Rostra efferretur, ut explicat Cl. v. Fulvius Ursinus in Notis ad Leg. & Sen. consulta. Non solùm autem corpus defuncti: sed & lectum quo efferebatur [quemadmodum & bustum & tumulum, ut infra ostendemus] corollis ac floribus solebant ornare: sive ut hac florum sparsione in memoriam sibi revocarent ævi hujus brevitatem & *quæ spectatissimè floreant celerrimè marcescere.* ut

ut ait Plin. lib. XXI. c. I. ſive ut defunctis animabus honorem habitum irent. Nam has ἀνθέων ἀγκάλας receptas in eos, quos honore volebant affectos quosq; benevolentia proſequebantur, maximus Lipſius ad XIV. Taciti jam olim annotavit ex Livio, Capitolino, Ovidio, Herodiano & Virgilio; quibus & hoc addendum inſtituto noſtro apprimè ſerviens, quod in funere Scipionis factum tradit Plinius lib. XXI. c. III. *Aſſes ergò contulit populus ac funus locavit, quaq; præferebatur, flores è proſpectu omni ſparſit.* Et in funere filiæ Virginii, Halicarnaſſæus lib. XI. Ἐξεπήδων γὰρ ἐκ τῶν οἰκιῶν γυναῖκές τε καὶ παρθένοι τὸ πάθος ἀποδυρόμεναι, αἱ μὲν ἄνθη καὶ στεφάνους βάλλουσαι κατὰ τῆς κλίνης, αἱ δὲ τελαμῶνας ἢ μίτρας, αἱ δὲ ἀθύρματα κόμης παρθενικὰ καὶ τοὺς ἰούλους τῶν πλοκάμων ἀποκειράμεναι βοστρύχους ἄνδρές τε συχνοὶ λαμβάνοντες ἐκ τῶν πλησίον ἐργαστηρίων, τὰ μὲν ὠνῇ, τὰ δὲ χάριτι, [illegible] κόσμον τοῖς ταφοφόροις δωρήμασι τὴν ἐκκομιδήν. hoc eſt *Quare ædibus exſiliebant & mulieres & virgines, caſum illum lugentes, atq; aliæ flores & coronas in lectum jaciebant, aliæ faſcias aut zonas, aliæ vittas virginalis comæ, nonnullæ etiam detonſis cri-*

*nium tortorum cincinnos : & multi viri ex proximis officinis capientes alia pretio persoluto, alia gratis funus, quod efferebatur, donis convenientibus simul ornabant.* Idipsum de Bruti funere narrat libr. v. Τὸ δὲ Βρούτου σῶμα ἀράμενοι μετὰ πολλῶν ἐπαίνων τε καὶ δακρύων εἰς τὴν ῥώμην ἀπεκόμιζον οἱ κράτιστοι τῶν ἱππέων στεφάνοις κεκοσμημένον ἀριστείοις. Pertinet huc, quod de Corvi exsequiis memorat Plinius libr. x cap. XIIII. *Funus innumeris aliti celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente tibicine & coronis omnium generum, ad rogum usq; qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem in campo Rediculi appellato, fuit.* Videtur autem hic ritus à Græcis originem traxisse: de quibus Scholiastes Euripidis in Phœnissis: Εἰώθασι στέφειν τοὺς νεκρούς. Et hac ipsa Tragœdia Creon rex de non sepeliendo Polynice ejusmodi edictum proponit:

Ὃς ἂν νεκρὸν τόνδ' ἢ καταστέφων
Ἢ γῇ καλύπτων, θάνατον ἀνταλλάξεται. hoc est
*Hunc mortuum quisquis corollis induet*
*Terraq; operiet, morte mulctator mala.*

Sic Hercules Μαινόμενος ab inferis redux apud

apud eundem Poëtam liberos suos quibus Lycus mortem intulerat, funebri ritu coronatos cernens, in hæc verba erumpit:

—τί χρῆμα; τέκν' ὁρῶ πρὸ δωμάτων
Στολμοῖσι νεκρῶν κρᾶτας ἐξεστεμμένα:

*Quid hoc rei? video liberos meos ante domum coronatos capita mortuorū ritu.* Tetigit hoc institutum coronatos efferendi mortuos etiam Aristophanes ἐκκλησιαζούσαις. Ita enim induxit virum uxorem increpantem, quod eum noctu in lectulo dormientem reliquisset, tanquam cadaver:

ᾤχου καταλιποῦσ' ὡσπερεὶ προκείμενον
μόνον οὐχὶ στεφανώσασ' οὐδ' ἐπιθεῖσα λήκυθον.

Addit enim nihil desiderari potuisse, ut plenam speciem ejus rei redderet, nisi quod coronam capiti ipsius non imposuerat, neque lecythum prope collocarat, uti interpretatus est P. Victorius libr. II. Var. Lect. VII. Et ne solos Poëtas tantum advocem, testatur idem etiam Cicero in orat. pro Flacco: *Vellem tantum haberem otii, ut possem recitare psephismata Smyrnaeorum, quae fecerant in Castricium mortuum, primum ut in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur: deinde, ut fer-*

*ferrent Ephebi: postremò ut imponeretur aurea corona mortuo.* Ac Chion in epistola ad Platonem: Σημαίνει γάρ μοι καὶ ἱερὰ καὶ οἰωνίσματα καὶ πᾶσα ἁπλῶς μαντεία θανατόν κατορθώσαντι τὴν πρᾶξιν. ἐθεασάμην δὲ καὶ αὐτὸς ἐναργέστερον ἢ κατ' ὄνειρον. ἔδοξε γάρ μοι γυνὴ θεῖον τὸ σχῆμα καὶ κάλλους καὶ μεγέθους ἀναδεῖν με κοτίνῳ καὶ ταινίαις, καὶ μετὰ μικρὸν ἀποδεῖξαί τι μνῆμα περικαλλές, καὶ εἰπεῖν· πέπαυσαι δὴ κεκμηκὼς ὦ Χίων, ἴθι εἰς τουτὶ τὸ μνῆμα ἀναπαυσάμενος. Quæ verba Joannes Caselius Germaniæ nostræ in hisce literis præcipuum ornamentum Latinè sic extulit: *Ante enim mihi & victimæ & auguria & omnis denique divinatio prænunciat, sic tamen ubi ipsum negocium confecero. Conspexi autem visionem manifestiorem quàm in somno appareat. Mulier enim mihi quædam divina prorsus specie & statura redimere me corona ex oleastro & vittis videbatur, ac paulo post monumentum quoddam ostendere affabre factum, meque sic affari: Quoniam, Chion, laboribus defessus es, ingredere hoc monumentum, & quietem cape.* Ex quo ritu intelligendus Artemidorus libro IV. cap. XLIX. Τοῖς ἀποθανοῦσι ἐλαίας συνεκφέρουσι. *Cum mortuis simul coronas ex oleastro efferunt.*

Coro-

Coronasse autem veteres etiam suos mortuos, ut significarent ex victoria seculi ἀόχλητον ἀμεριμνίαν innuit Clemens Alexandrinus lib. 2. στρωματ. cap. 8. Ἀοχλήτου δ' ἀμεριμνίας ὁ στέφανος σύμβολον, ταύτῃ καὶ τοὺς νεκροὺς καταστεφανοῦσιν. *A turba & negotio remotæ securitatis signum est corona. quare ea & mortuos coronant.* Atqui hunc ritum coronandi mortuos prisci illi Christiani, qui nihil prorsus sibi commune esse cum paganis volebant, à moribus suis omninò repudiarunt, crebroque in eum invehuntur S. Patres. Tertullianus de corona militis: *Quid tam indignum DEO, quàm quod indignum Idolo? quid autem tam dignum Idolo, quàm quod & mortuo? Nam & mortuorum est ita coronari, vel quoniam & ipsi Idola statim & habitu & cultu consecrationis, quæ apud nos secunda Idololatria est.* Minutius Felix in Octavio: *Sane quod caput nō coronamus ignoscite: auram boni floris naribus ducere, non occipitio capillisvè solemus haurire. Nec mortuos coronamus: ego vos in hoc magis miror: quemadmodum tribuatis exanimi aut non sentienti coronam. cum & beatus non egeat, & miser non gaudeat floribus, &c.* Con-

clu-

cludam hoc caput versibus veteris Poëtæ, qui hanc coronationem, ut & unctionem cadaverum gentibus usitatam mirificè interpretatur, quasi scilicet significet convivia, sive, ut Græci vocabant συμπόσια, ad quæ defunctus proficisceretur. Unguentis enim delibutos coronatosque ea celebrasse, nulli non notum est, qui veterum scripta tantum inspexerit. Addit etiam libamina & inferias mortuis tanquam Diis offerri, ac bona ab ipsis, qui jam μακαρῖται & sint & vocentur, peti. Versus ejus conservavit nobis scriptor Anthologii ἀρετῆς πάνυ καὶ γέμοντος πάσης παιδεύσεως. [ Johannem Stobæum dico, de cujus opere τετραβίβλῳ sic sensit Suidas ] in Sermone cui tit. fecit Σύγκρισις ζωῆς καὶ θανάτου. mirum autem in modum corruptos, & non uno in loco depravatos. Cl. Ritterhusus, cui pro indicio μήνυτρα hæc solvo lubens meritò, sic emendavit in Lectionibus sacris:

Καὶ μὴν πόθεν Πλούτων ἂν ὠνομάζετο
Εἰ μὴ τὰ βέλτισθ' ἔλαχεν; ἓν δέ σοι φράσω,
Ὅσῳ τὰ κάτω κρείττω 'στὶν ὧν ὁ Ζεὺς ἔχει
Ὅταν γὰρ ἱστῇς τοῦ ταλάντου τὸ πλέον
Κάτω βαδίζει. τὸ δὲ κενὸν πρὸς τὸν Δία.

Οὐ

Οὐ μὲν γὰρ οὕτως ἄν ποτ' ἐςεφανωμένοι
Πρoὔκειμε[illegible] ἄνθεσ', οὐδὲ κατακεχρισμένοι
Εἰ μὴ καταβάντας εὐθέως πίνειν ἔδει.
Διὰ ταῦτα γάρ τοι καὶ καλοῦνται μακάρειοι.
Πᾶς γὰρ λέγει τις. ὁ μακαρείτης οἴχεται.
Κατέδαρθεν εὐδαίμων, ὅτ' οὐκ ἀνιάσεται.
Καὶ θύομεν δ' αὐτοῖσι τοῖς ἐναγίσμασιν,
Ὥσπερ θεοῖσι, καὶ χοὰς γε χεύομεν.
Αἰτοῦμεν αὐτοὺς δεῦρ' ἀνιέναι τ' ἀγαθά.

## CAP. XII.

*De collocatione: ejus causa indicata. Cura cognationis id mu[illegible]us. Collocati mortui ad domus vestibulum. Custos collocationi appositus: Pueri muscas abigentes. Collocati vel humi vel in alto lecto: pedibus ad januam versis.* Desperati *qui? Mos desperatos ad januas collocandi à quibus ortus videatur.*

SEquitur jam Collocatio mortui. Glossæ: *Collocatio* εἶδος νεκροῦ. Græci πρόθεσιν vocant: quibus ipsis etiam nihil hoc ritu frequentius. Socrates apud Platonem in Phædone: Μηδὲ λέγειν, inquit, ἐν τῇ ταφῇ, ὡς ἢ προτίθεται Σωκράτης ἢ ἐκφέρει ἢ κατορύττει. *Ne in ipso funere dixeris collocari Socratem aut efferri, aut terrâ obrui.* Et lex Attica apud Demosthenem in Macartatum: Τὸν ἀποθανόντα προτίθεσθαι ἔνδον ὅπως ἂν βούληται. *Mortuum collocato in ædibus, ut voluerit.* scilicet

licet Dominus funeris. Lucianus de luctu: μετὰ ταῦτα δὲ λούσαντες αὐτοὺς καὶ μύρῳ τῷ καλλίστῳ χρίσαντες τὸ σῶμα καὶ στεφανώσαντες τοῖς ὡραίοις ἄνθεσι προτίθενται. *Deinde lotos eos unguentoq; optimo delibutos & tempestivis floribus coronatos collocant.* Causam hujus ritus nobis Jul. Pollux indicavit lib. IIX. cap. I. Καὶ αἱ προθέσεις δὲ διὰ τοῦτο ἐγίγνοντο, ὡς ὁρῷτο ὁ νεκρὸς μήτε βιαίως πέπονθε, *Et vero collocationes idcirco fiebant, ut cerneretur mortuus, ecqua ei vis allata.* Sed placet hic nihil ceremoniarum præterire, quibus in collocatione utebantur.

Primo propinquorum fuit hoc munus, ut parentum, fratrum aut certè hæredum. Unde Hecuba Euripidæa accepto nuncio de nece Polyxenæ sic alloquitur ancillam in tragœdia cognomine:

> Σὺ δ' αὖ λαβοῦσα τεῦχος ἀρχαία λάτρι
> Βάψασ' ἔνεγκε δεῦρο ποντίας ἁλός
> Ὡς παῖδα λουτροῖς τοῖς πανυστάτοις ἐμὴν
> Νυμφὴν τ' ἄνυμφον, παρθένον τ' ἀπάρθενον
> Λούσω προθῶμαί θ' ὡς μὲν ἀξία.

Et apud eundem Poëtam in Alceſtide Admetus mortem obiturus patrem mori pro ſe recuſantem his verbis reprehendit:

Τὸι

Τοί γὰρ φυτεύων παῖδας ἐκεῖτ' ἂν φθάνοις,
οἱ γηροβοσκήσουσι καὶ θανόντα σε
περιστελοῦσι καὶ προθήσονται νεκρόν.

Hinc Dio libr. LIIX. Tiberium perstringit, quod Liviam οὔτε νοσοῦσαν ἐπεσκέψατο οὔτε ἀποθανοῦσαν αὐτὸς προέθετο. *Neq; ægrotantem viserat, neq; mortuam ipse collocaverat.* Et Lysias de cæde Eratosth. ut insolens notat, quod triginta tyranni κλίσιον μισθωσάμενοι προύθεντο αὐτ: *conduxere lectulum in eoq; composuere illum.* Nã ut rectè Marcilius addit, caræ cognationis hæ partes, non extranei aut judicis.

Secundò collocationi præfinitus certus locus. Solebant enim coronatum, vestitum, lotum & unctum mortui hominis cadaver ex penitiore ædium loco producere ac in vestibulo collocare ad ipsum limen, h. e. ἐν προνωπίῳ, unde & προνωπεῖς οἱ θανόντες mortui dicuntur Euripidi Alcestid. ἤδη προνωπὴς ἐστὶ καὶ ψυχορραγεῖ. Quo allusit idem in Troadibus Hecubam sic loquentem inducens:

Τῷ δ' ἁ τλάμων, ποῦ πόδ' γαίας
Δουλεύσω γραῦς, ὡς κηφὴν, ἁ
Δειλαία νεκροῦ μορφᾷ
Νεκύων ἀμενηνὰ ἄγαλμα προθύροις, h. e.

*Cui & ubi ego vetula serviam, quæ sum debilis & infirma, similis mortuo cadaveri, quod ad ostium positum est.* Clarissimum autem hujus consuetudinis vestigium in Suetonii Augusto, cujus mortui corpus *à Bovillis equester ordo suscepit, urbiq́; intulit atq́; in vestibulo domus collocavit.* Item in Æneide Virgilii lib. IX.

*— recipitq́; ad limina gressum*
*Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acestes*
*Servabat senior.*

Quo loci notandum, quod tertium est, custodem quoque collocationi appositum: cujus & Apulejus meminit 11. Metamorph. *Si qui mortuum servare vellet, de pretio liceretur.* Id fortean factum, ne injuria defuncto cadaveri fieret ab inimico vel creditore. At in Principum funeribus pueri lectulum solebant circumsistere, qui mortuo ventulum facientes muscas abigerent, ut est in L. V. Cod. De Latina libert. *Sed & qui in lectulo stantes cadaver ventilare videntur, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel hæredis, fiant illico cives Romani.* Dio vel potius Xiphilinus lib. 74. de funere vel consecratione Pertinacis: *In eo lecto*

*lecto posita erat statua Pertinacis cerea ornatu triumphali, à qua puer egregia forma, ita ut si dormiret Pertinax, pennis pavonis muscas abigebat.*

Quartò vel humi mortuos collocabant, vel in alto lecto: quorum hoc ex Persio mox disces: illud jam ex Artemidoro lib. I. cap. de Nativitate: οἱ ἀποθνήσκοντες ἐσχισμένοις ἐνειλοῦνταί ῥάκεσι καὶ χαμαὶ τίθενται. Et Valerio Maximo lib. I. cap. VIII. *Aliquid admirationis civitati nostræ Acilij etiam Aviolæ rogus attulit, qui à medicis & à domesticis mortuus creditus, cum aliquamdiu humi jacuisset, elatus, &c.*

Denique servabant etiam, ut mortuus foras spectaret, & facie pedibusque esset ad januam versis. Nam ut ait Plinius lib. VII. cap. VIII. *Ritu naturæ capite hominem gigni mos est, pedibus efferri.* Atq; hunc situm eleganter Persius describit Satyr. III.

*— tandemq; beatulus alto*
*Compositus lecto, crassisq; lutatus amomis*
*In portam rigidos calces extendit.*

Homerus etiam clarè in funere Patrocli Iliad. XII.

Ὅς μοι ἐνὶ κλισίῃ δεδαϊγμένος ὀξέϊ χαλκῷ
Κεῖται ἀνὰ πρόθυρον τετραμμένος. hoc est.

*Qui mihi in tabernaculo confossus acuto ære jacet ad vestibulum conversus.* Ubi interpres: εἰς τὸ πρόθυρον, inquit, βλέπων. Τοιοῦτο γὰρ τὸ σχῆμα τῆς τῶν νεκρῶν προθέσεως. Ab hoc ritu clarissimus Lipsius lucem dat Senecæ Epist. XII. *Quis est inquam iste decrepitus & meritò ad ostium admotus? Foràs enim spectat.* Nam cum ludere vellet, & in officium hominis, erat enim hostiarius, & in seniũ, quasi jam in extrema tegula staret semimortuus, ideò ipsum meritò ad januam collocatum affirmat, ad hunc ipsum mortui corporis situm non obscurè respiciens. Quanquam etiam mihi probabilis visa est explicatio nobilissimi juvenis Francisci Duzæ, qui in Notis Lucillianis putat allusisse Senecam ad morẽ, quo decrepiti ac desperati ante januam collocabantur, ut vel ibi animam exhalarent, vel à transeuntibus fortè curarentur. In quàm rem planissimè Isidor. lib. x. Etym. *Desperatus vulgò vocatur malus ac perditus, nec jam ullius prosperæ spei. dicitur a. per similitudinem ægrorum, qui affecti & sine spe deponuntur. Consuetudo autem erat apud veteres, ut desperati ante januas collocarentur, vel ut extremum spiri-*

*ſpiritum redderent terræ, vel ut poſſent à tranſeuntibus fortè curari, qui aliquando ſimili laboraverant morbo.* quæ totidem verbis ſunt apud Servium in XII. Æneid. Nam ut Feſtus ait: *Decrepitus eſt deſperatus crepera jam vitâ.* Joſ. Scaliger. ſumptam metaphoram cenſet à lucerna vel candela, quæ ultimum expirans crepitũ edere ſolet. Hoc enim eſt *Decrepare*, ut apud Perſium Deſtertere. *Decrepitus* à veterib. Græciæ magiſtris exponitur ὑπέργηρος, τετυμβωμένος, ἐφθὸς, γέρων ταχυθάνατος. A ritu verò iſto non multùm diſcrepat ille, cui Max. Tyrius meminit & à quo medicinam ortam vel certè plurimùm adjutam aſſerit. Verba ejus in oratione XI. περὶ τῆς ἐπιστήμης hæc ſunt: φασὶ δὲ καὶ ἰατρικὴν εὑρεθῆναι τὸ ἀρχαῖον ὧδε. Κομίζοντες οἱ οἰκεῖοι τοὺς κάμνοντας εἰς τῶν ἀγυιῶν τὴν ἐντριβῆ, κατετίθεντο. ἐφιστάμενοι δὲ οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀνερωτῶντες τὸ ἄλγος ὅτῳ τὸ αὐτὸ, ξυμπεσὸν ἔπειτα ὤνατο ἢ ἐδωδῇ τινι, ἢ καύσας, ἢ τεμὼν ἢ διψήσας, παρετίθεντο ἕκαστοι ταῦτα τῷ κάμνοντι οἱ πεπονθότες πρότερον καὶ ὠφελημένοι, ἡ δὲ ὁμοιότης τοῦ πάθους συναθροίσασα τὴν τοῦ ὠφελήματος μνήμην τῇ καθ' ὀλίγον ἐντεύξει ἐπιστήμην ἐποίησε τὸ πᾶν. hoc eſt, *Medicina vetuſtiſſimum inventum his initiis ortum conſtans*

*si·ins fama est. Eum qui vexaretur à morbo, domestici exportantes, in frequentissimo vico statuebant, ut à transeuntibus visus, de qualitatibus morbi rogaretur. Ita qui tulerat depuleratq́ similem morbum aut incisionibus, aut tolerantia sitis, aut cauteriis aut medicamentis sumptis, prodito remedio laborantem juvabat. Similitudo igitur morbi remediorum colligens memoriam, summam ejus quod ex ijs hominum congressibus acceperat, scientiam fecit.*

Ceterùm mos hic collocandi desperatos ante januas vel ab Assyriis videtur petitus ut docet Strabo lib XVI. Τοὺς δὲ ἀρ[ρ]ώσ[τους ε]ἰς τὰς τριόδους ἐκτιθέντες πυνθάνονται τῶν παρι[όντων, εἴ] τις ἢ ἔχοι λέγειν τοῦ πάθους ἄκος. οὐδεὶς τέ ἐστιν οὕτω κακὸς τῶν παριόντων, ὃς οὐκ ἐντυχὼν εἴ τι φρονεῖ σωτήριον ὑποτίθεται. vide & Herodotum Musa prima. vel ab Ægyptiis, ut tradit idem Strabo lib. III. ubi hanc consuetudinem etiam Hispanis observatam scribit: Τοὺς δὲ ἀῤῥώστους, ait, ὥσπερ Αἰγύπτιοι τὸ παλαιὸν, προτιθέασιν εἰς τὰς ὁδοὺς, τοῖς πεπειραμένοις τοῦ πάθους ὑποθήκης χάριν.

Similis ferè consuetudo Iberorum, qui parvulos, de quorum vita despondebant animum, ostiatim circumtulisse memoran-

rantur & remedia à similia passis quæsivisse. Ruffinus Histor. Eccles. libr. I. cap. x. *Mos apud eos esse dicitur* [nempe apud Iberos] *ut cum parvulus ægrotet, circumferatur à matre per singulas domos, quo scilicet, si quis experti aliquid remedii noverit, conferat laboranti.* Vide Socratem lib. I. histo. Eccles. cap. xx. & Theodoretum libr. I. hist. Eccl. c. xxiv.

## CAP. XIII.

*De conclamatione ejusq; causis. Exempla quorundam vitæ redditorum, quam videbantur reliquisse.*

Conclamati. *Liber Heraclidis* περὶ ἀπνȣ.

PÆne præterieram, clamorem quoque ab iis, qui in re præsenti erant, fuisse excitatum: Eo scilicet fine, ut vel exeuntem animam retardarent, vel in corpore adhuc delitescentem expergefacerent. Priorem causam à Propertio didici, apud quem lib. IV. Cynthia sic canit:

*At mihi non oculos quisquam inclamavit euntes,*
*Unum impetrassem te revocante diem.*

Et Ovid. lib. III. Trist. Eleg. III.

*Nec mandata dabo? nec cum clamore supremo*
*Labentes oculos claudet amica manus?*

Alteram mihi suppeditavit Servius ad libr. VI. Æneid. *Plinius in naturali historia dicit*

 *hanc*

*hanc esse causam, ut mortui & calida abluantur & per intervalla conclamentur, quod solet plerunque vitalis spiritus exclusus putari & homines fallere. Deniq; refert quendam suppositum pyræ adhibitis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari. Unde & servabantur cadavera octo diebus & calida abluebantur, & post ultimam conclamationem comburebantur* Plus igitur vice simplici conclamatum fuisse, non obscurè hinc liquet. Quanquam quoties id factum sit, non habeo certò affirmare. Quod autem inibi scribit doctissimus Grammaticus Plinii testimonio usus, quosdam in ipsis funeribus revixisse: id neq; alii autores annotare neglexerunt. Manilius libr. IX. Astronomic.

*Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris.*

Et ipse Plinius libro XII. cap. LII. ubi fortean oculos habuit Servius, cum ista parùm bona fide exscriberet: *Varro quoque autor est, viginti viris agros dividentibus Capuæ, quendam qui efferretur feretro, domum remeasse pedibus. Romæ quoq; Corfidium materteræ suæ maritum funere locato revixisse & locatorem funeris ab eo elatum.* De Acilio Aviola, quem Plinius insigni exemplo ela-

tum

tum in rogo revixisse tradidit, & quia subveniri non potuit, vivum exustum, vide Valerium Maximum, lib. I. cap. VII. Narrat & Plutarchus quendam, cum ab alto super collum decidisset, nullo accepto vulnere, casu extinctum esse: ac cum jam triduanus ad sepulturam efferretur, subitò corroboratum, ad sese rediisse, & incredibilem deinceps vitæ mutationem instituisse: Verba ejus in De serâ Numinis vindictâ hæc sunt: Καὶ δὴ τρόπον τινὰ μετ᾽ οὐ πολυὼ χρόνον αὐτῷ συνέπεσε. Κατενεχθεὶς γὰρ ἐξ ὕψους τινός εἰς τρά[χ]ηλον οὐ γενομένου τραύματος, ἀλλὰ πληγῆς μόνον, ἐξέθανε: καὶ τριταῖος ἤδη περὶ τὰς ταφὰς ἀνήνεγκε, ταχὺ δὲ ρωσθεὶς καὶ πα[ρ᾽] αὐτῷ γενόμενος ἄπιστόν τινα τοῦ βίου μεταβολὴν ἐποίησεν. Similem historiam memorat & Apulejus, lib. VI Florid. cujus locus, etsi quidem longiusculus est, dignissimus tamen mihi propter elegantiā videtur, ut hic totus adscribatur. *Asclepiades*, inquit ille, *cum fortè in civitatem sese reciperet & rure suo subfurbano rediret; aspexit in pomeriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissi-*

*mos vestitu, Propiùs accessit, ut etiam cognosceret, more ingenii humani, quisnam esset? quoniam percontanti nemo responderat: at verò ut ipse aliquid in illo ex arte reprehenderet. certè quidem jacenti homini ac prope deposito Fatum attulit. Jam miseri illius membra omnia aromatis persperſa, jam os ipsius unguine odoro delibutum, jam eum polli[illegible]ctum, jam cœnæ paratum, contemplatus enim diligentissimè, quibusdam signis animadvertit. Etiam atq; etiam pertractavit corpus hominis, & invenit in illo vitam latentem Confestim exclamavit vivere hominem. Procul ergo faces abigerent, procul ignes amolirentur, rogum demolirentur, cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent. Murmur interea exortum, partim medico credendum dicere, partim etiam irridere medicinam. Postremo propinquis etiam hominibus invitis, quòd ne jam ipsi hereditatem habebant, an quod adhuc fidem illi non habebant; ægrè tamen & difficulter Asclepiades impetravit brevem mortuo dilationem. Atq; ita vespillonum manibus exortum, velut ab inferis, postliminio domum retulit, confestimquè spiritum recreavit, confestimque animam in corporis lati-*

*latibulis delitescentem quibusdam medicamentis provocavit.* Huc pertinet etiam quod Cor. Celsus scribit: *Si certa futuræ mortis indicia sunt, quomodo interdū à medicis deserti convalescunt, quosdamquè fama prodiderit, in ipsis funeribus revixisse? Quin etiam vir Jure magni nominis Democritus, ne finitæ quidem vitæ satis certas esse notas proposuit, quibus medici credidissent: adeò illud non reliquit, ut certa aliqua signa futuræ mortis essent.* Intelligit Celsus volumen, quod Democritus scripserat περὶ ἄπνου, hoc est, de exanimi muliere, quæ post septem dies revixit. Alii Heraclidi tribuunt, non Democrito. Plinius libr. VII. cap. LII. *Huc pertinet nobile illud apud Græcos volumen Heraclidis, septem diebus fœminæ exanimis ad vitam revocatæ.* Laertius in præfat. γέγραφεν φησὶν Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τῇ περὶ τῆς ἄπνου. Galenus: περὶ πεπονθότων τόπων lib. VI. Γέγραπται γοῦν τὸ βιβλίον, Ἄπνους Ἡρακλείδου. Vide Hier. Mercurialem lib. IV. Var. Lect. cap. XIV. Scaligerum ad lib. IV. Manilii. Casaubonum ad Diogen. De Johanne Duns Scoto quoque scholastico illo subtilissimo, memoriæ proditum est, illum cum

cum in ecstasin incidisset, ipsi peculiarem ob acutissimas meditationes, diutiusque ea detineretur, à discipulis pro mortuo elatum sepultumque esse Coloniæ, Anno M. CCCVIII.

Ex his igitur patet, interdum animam, quæ exiisse putabatur, in corporis latibulis solitam adhuc delitescere, nonnullosq; vitæ redditos, quam videbantur reliquisse. Videbantur inquam: Nam efficere, ut efflatæ iamdudum animæ in corpora redeant, solius divinæ virtutis est, nec ejus rei nisi septem tantum exempla præter illud insigne τοῦ κυρίου sacrarum literarum monumentis sunt consignata, ut observavit Cedrenus in vita Tiberii. Ne igitur semivivi adhuc, & in quibus aliquid esset vitæ latentis, pro mortuis sepulturæ traderentur, consuetudinem hanc ciendi clamorem introduxere. Unde etiam ortum, ut conclamati dicerentur, in quibus nulla spes reviviscendi: quo sæpissimè alludunt autores. Seneca de Tranquillitate animi, capit. XI. *Toties in vicinia mea conclamatum est.* Ausonius in Genethliaco ad Nepotem:

*Ad-*

*Adnuito, ut reducem fatorum à fine senectam*
*Sospes agam, festumq; diem dubitataq; cernam*
*Sidera, deposito propè conclamatus in ævo.*

Et Lucanus libr. II. Pharsaliæ:

*—— —— sic funere primo*
*Attonitæ tacuêre domus, quum corpora nondum*
*Conclamata jacent: nec mater crine soluto*
*Exigit ad sævos famularum brachia planctus.*

Afferam adhuc Apuleij locum, ut mendo purgem, quod nimis quamdiu ipsi insedit, non animadvertente id vel oculatissimo Colvio: verba ejus in De Philosophia hæc sunt: *Vt optimi medici conclamatis desperatisq; corporibus non adhibent medentes manus, ne nihil profutura ratio doloribus spatia promulget.* Scribo *curatio doloris spatia prom.* Quin vera sit hæc correctio non ambiget, quisquis sententiam & verba Apuleij pervidebit. Et nisi fallor doctissimus Rittershusius noster hunc locum sic alicubi emendavit.

## CAP. XIV.

*Indicia domus funestæ: Picea & Cupressus: Causæ indicatæ. cur hæ potissimùm arbores funebri huic signo adhibitæ. Græcorum similis ritus.* ἀρδάνιον, γάστρα.

SED ut tandem ritus ante funerationem usurpari solitos absolvamus, apponeban-

banturetiam foribus indicia quædam, quibus funesta esse illa domus, in qua mortuus erat, cognosceretur: *ne quis imprudens funestam domum, rem divinam facturus, introëat; & quasi attaminatus suscepta peragere non possit*, ut ait Servius. Hac fini Piceam ac Cupressum Romanos usurpasse reperio. De Picea autor Plinius lib. XVI. cap. X. *Picea montes amat atque frigora: feralis arbor & funebri indicio ad fores posita ac rogis virens.* De Cupresso etiam idem Plinius lib. XVI. cap. XXXIII. *Diti sacra & ideo funebri signo ad domos posita.* Ubi causam nota unam, quia Diti sacra. Adde & aliam, quia succisa non regerminat. Servius, qui pronuper ex bibliotheca clarissimi Danielis, amici nostri prodiit, ad lib. 4. Æneid. *Romam moris fuit propter ceremonias sacrorum, quibus populus Romanus obstrictus erat ut potissimum Cupressus quæ excisa renasci non solet, in vestibulo poneretur: ne quis imprudens, &c.* Utramque causam habes apud Festum: *Cupressus*, ait ille, *mortuorum domibus ponebatur ideò, quia hujus generis arbor excisa non renascitur: Sicut ex mortuo jam nihil sperandum est. quam ob causam in tutela Ditis*

*tis patris esse putatur.* Eadem omnino igitur ratio fuit de Piceâ, quæ ipsa etiam resecto vertice intermoritur; & non sola Pinus, quemadmodum ille apud Herodotum libr. VI. affirmabat, interpretans verba Crœsi minitantis omnes Lampsacenos πίτυος τρόπον ἐκτρίψειν, *instar pinus exscindere.* Quod πίτυς μόνη δένδρων πάντων ἐκκοπεῖσα, βλαστὸν οὐδένα ἀνίησι, ἀλλὰ πανωλέθρως ἐξαπόλλυται. hoc est, *pinus sola ex omnibus arboribus excisa nullam sobolem remittit, sed & prorsus emoritur.* Atque hæ sunt causæ quibus Romani naturam arborum ejusmodi propius intuiti, illas funebri signo ad domos funestas proponendum censuerunt.

Græci verò, ut fuit ingenium illorum hominum, magis ad fabulas originem hujus ritus devolvunt. Nam Asclepiades ex ea causa Cupressum lugubrem habitam vel luctibus consecratam prodidit, quod Boream Celtarum regem commemorant primum in amissæ filiæ Cyparissæ tumulo consevisse novum genus hujus arboris. Cassianus Bassus lib. II. γεωπονικῶν vel de Agricultura, refert ad lugubrem casum Cyparissarum Eteoclis filiarum, quæ cum in sole-

solemni Dearum tripudio in puteum prolapsæ interiissent, miserta flebilem sortem Tellus plantas proceritate puellis similes (uti fabulantur) produxit, desideriũ quoddam earum & monimentum rei in arborũ illis cognominum aspectu volens extare. Hæc ad verbum exscripsi ex lib. I. Animadvers. Hadrian. Junii, cap. xx. nam ipsum autorem Græcum, videre mihi non contigit. Nec defuerunt, qui ad tristem eventum Cyparissi cujusdam referunt: Cujus fabulam recitat Ovidius in Metamorph. & Servius ad lib. III. Æneid. *Cyparissus Telephi filius fuit, amatus ab Apolline, vel ut alii, à Sylvano. qui cum elassatus æstu sub quadam arbore somnum caperet, subito strepitu excitatus, cervum, quem in deliciis habebat, feram credens, per ignorantiã misso telo occidisset, cum fletu nimio & abstinentia cibi ac potionis tabesceret, à misericordia Deorum in arborem Cupressum conversus est, aptam & sacram lachrymis & luctibus. Alij hunc Cyparissum Cretensem puerum pulcherrimum & castissimum fuisse, quem quidam ab Apolline, nonnulli à Zephyro amatum volunt, qui cum castitatem suam incorruptã tenere cuperet, relictâ Creta ad*

*ad Orontem fluvium & montem Cassum dici-
tur pervenisse: atq; ibi in Cypressum arborem
commutatus, quæ arbor ideò mortuis consecra-
tur, quod semel cæsa nescit renasci.* Hactenus
Servius. Picea igitur & Cupressus cur fune-
starum ædium signa fuerint, vidimus. De
Cupresso autem operæ est monere, quod di-
vinus Scaliger notavit non adeo vetustum,
nec tam frequentem ejus usum in funeri-
bus videri. Non vetustum, quod peregrina
arbor fuerit, & sero Romam advecta,
non multo ante ætatem Catonis, vide Pli-
nium lib. XVI. cap. XXXIII. Non frequentem,
quòd pauci initiò in agris aut intra urbanas
villas eam arborem instituerint. Atq; ideo
divitum tantùm non omnium ædibus fu-
nestis illam propositam verosimile est,
conjecturam hanc confirmante Lucano:

*Et non plebeios luctus testata Cupressus.*

Sed quando hic de indiciis ædibus de-
functorum appositis dicere cœpimus, non
possum quin similem Græcorum consue-
tudinem attingam. Nam hi quoq; ad fores
privatarum ædium, tantisper dum illæ fu-
nestæ essent, & dum πρόθεσις fieret ejus, qui
obierat, vas magnum statuebant, aquâ lu-

ſtrali plenum, quæ eſſet è domo non funeſtà allata: qua aqua ſeſe quiſq; exiens aſpergebat, qui exequias venerat. Id erat vas fictilinum & ἀρδάνιον proprie nuncupabatur, autore Polluce lib. IIX. Docet idipſum Suidas; Ἀρδάνιον, inquit κεραμοῦς γάστρα. ὅθεν τὰ ὑδρεύματα πίνουσι καὶ εἴρηται παρὰ τὸ ἀρδεύειν. ἐτίθετο δὲ καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν τετελευτηκότων τοῖς εἰσιοῦσι καὶ ἐξιοῦσιν, ἵνα περιρραίνονται. Ariſtophani dicitur ὄστρακον. Καὶ παρέθου τοὔστρακον πρὸ τῆς θύρας. Heſychio γάστρα duob. locis. Eodem etiã ſpectabant capuli de ipſi[9] defuncti capite ſecti, qui foribus appendi ſolebant. Hinc chori pars apud Euripidem in Alceſtide, non procul à principio:

πύλων πάροιθεν δ' οὐχ ὁρῶ
πηγαῖον, ὡς νομίζεται
γε, χέρνιβ', ἐπὶ φθιτῶν πύλαις:
χαίτα τ' οὔτις ἐπὶ προθύροις τομαῖος,
οἳ δὴ νεκύων πένθεσι πίτνει, hoc eſt.

*Non video ante portam, ut lex eſt, fontana lavacra pro mortuis in porta*
*Nulla coma præciſa eſt in veſtibulo, quæ accidunt in luctu mortuorum,*

ut obſervavit eruditiſſimus & omni laude major Iſac. Caſaubonus in Commentario ad Theophraſtum.

*FINIS LIBRI PRIMI DE Funeribus Romanorum.*

JO-

*JOHAN. KIRCHMANNI*

# DE FUNERIBUS Romanorum.

## LIBER SECUNDUS.

## CAPUT I.

*De Elatione.* Efferre, Foras ferre, Exportare, ἐκκομί[illegible] ἐκκομιδὴ ἐκφορά. Funus ducere, exsequias ducere. Ducere *absolutè.* *Quot dies a morte ad Elationem intercesserint. Super ea re hæsitatio quædam.*

HActenus quo ritu mortuorum corpora ante Funerationem curata sint, dictum est; sequitur jam quid *In ipsa Funeratione* actum: Cujus duo capita facio, *Elationem* & *Sepulturam.* In quibus quid notandum breviter explicabimus, sed quod semper præfamur, cum hac exceptione [illegible].

*Elationem* appello *mortui hominis ad sepulturam exportationem.* Nam ut Donatus in Andr. Terentii monuit, *Efferri proprie cadavera mortuorum dicuntur.* Cujus verbi frequentissima est apud classicos autores usurpatio. Horatius lib. II. Satyr. V.

— *Anus improba Thebis*
*Ex testamento sic est elata.*

Martialis lib. VIII. Epigram. XLIII. *Efferre uxores, &c.* Cicero II. Orator. *Cum [illegible] eadem causa funere efferretur anus Junia.* Plautus Mostellaria sc. Perii: *Vidi efferri mortuum.* Petronius de matrona Ephesina: *Hæc ergo cum virum extulisset, &c.* Sed ferreâ sanè manu opus esset ad exscribendum omnia hujus generis loca. Plautus simplex *Ferre* pro eodem usurpavit, additâ voce *Forâs.* Est enim *Efferre* nihil aliud quàm *foras ferre.* In Aulularia Sc. Velim te

*Quæ cras veniat, perendie forâs feratur soror.*

Ad quam faciem & Theocritus Idyll. XV. ἔξω φέρειν dixit, cujus verba alibi pono. Eodem tamen sensu vocem *Exportare* usurpatam reperio. Donatus ad Andriam Terent. *Effertur*, inquit, ἐκφέρεται *Græcum est: quod vitans Virgilius ne diceret Effertur, inquit:*

— *Tum [illegible]*
*Exportant [illegible] & tristia funera ducunt.*

Græcis Elatio est ἐκφορὰ vel ἐκκομιδή. Suid. Ἐκφέρεται, λέγεται ἢ ἐκκομίζεται. Ælianus libro VIII. Var. hist. cap. IV. [illegible] τῶν Ἀθηναίων εἰς τοσοῦτον [illegible]

καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρύονας ἐκείνους, οἷς ἔχαιρεν ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ. Καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους. Scholiaſtes Æſchyli in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβαις ad hunc locum Ἄλμενοι δ' ἐκφορᾶς φίλων ponit tria ſimilis juncturæ verba ad rationem ſepulturæ pertinentia: Ἐκφορᾶς, inquit, ἐκκομιδῆς σημειῶσαι ὅτι τὸ συγκομίζειν καὶ ἐκκομίζειν καὶ ἀνακομίζειν ἐπὶ [illegible] λέγεται. καὶ συγκομιδὴ μὲν λέγεται ἡ [illegible] τάφου [illegible]. Ἐκκομιδὴ, ἡ πρὸς τὸν τάφον ἀπαγωγή. Ανακομιδὴ, ἡ ἐκ τάφου εἰς τάφον μετάθεσις. Heracl. Pont. περὶ πολιτειῶν c. de Locrenſibus. Παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν: ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν, εὐωχοῦνται hoc eſt, *apud hos luctu mortuos proſequi vetitum eſt. Sed poſtquam elatum eſt funus, convivia agitant.* Eunapius eodem pacto etiam περιακομίσασθαι uſurpavit in Jamblicho: Ἀλλ' ἤδη πορευώμεθα. [illegible] ἄγγελος περιεκόμισαι. His igitur verbis *ἐκφορὰ elatio* notatur quam etiam *funeris ductionem* rectè interpretari poſſumus. Nam *Funus ducere* eodem planè ſignificatu veteres dicebant. Juvenalis Satyr. 1.

*Ducitur iratis plaudendum funus amicis.*

Et Propertius, lib. II. Eleg. I.

*Una meos quondam prædata est fœmina sensus,*
*Ex hac ducentur funera nostra domo.*

Item *Exsequias ducere.* Funus enim istis locis nihil aliud quam exsequiæ & funeralis pompa, ut notum notatumque aliis est. Plinius de Arria Pœti uxore: *Huic* [filio] *illa ita funus procuravit, ita duxit exsequias, ut ignoraret maritus.* Quintilianus declamat. x. *Satiare misera, satiare saltem memoria diei illius quo exsequias duximus.* Imo etiam *Ducere* absolute. Persius Satyr. II.

—*Nerio jam tertia ducitur uxor.*

Ut rectè legit Servius ad IV. Georg. & rationem addit: *Nam ducere,* inquiens, *propriè funerum est.* At pace Servii dixerim, non Funerum modo, sed & nuptiarum: quod quoque pueri sciunt. Virgilius Pharmaceut.

*Mopse novas incide faces, tibi ducitur uxor.*

Et cur non idem verbum commune habeant, quæ plurimos ritus? ut pompam, faces, lectum, coronas, unguenta, alia: quod ipsum etiam Artemidorus attigit, lib. II. cap. LIV. Καὶ γὰρ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέροις συμβαίνει τῷ τε γαμοῦντι καὶ τῷ ἀποθνήσκοντι, οἷον προπομπὴ φίλων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, στέφανοι καὶ ἀρώματα, καὶ μύρα, &c. Sed me in verbis diu-

diutius morari pudet pigetq́; : ut igitur aliquando ad rem ipſam accedamus, in Elatione hæc quatuor conſidero: Diem, Tempus, Perſonas & Locum.

DIEM cum dico, intelligo numerum dierum, qui à morte ad ἐκφορὰν intercedebant: hoc eſt, quoto poſt efflatam animam die funus ad ſepulturam ſit elatum. Servius lib. v. Æneid. ad hæc verba: *Præterea ſi nona dies, &c.* diſerte tradit mortuos domi ipſos ſeptem dies fuiſſe ſervatos & octavo demum ad rogum elatos. *Sciendum*, inquit, *quia apud majores ubi quis fuiſſet extinctus ad domum ſuam referebatur: unde eſt: Sedibus hunc refer ante ſuis. Et illic erat ſeptem diebus: Octavo incendebatur: Nono ſepeliebatur.* Tot igitur dies à morte ad elationem interceſſere, ſi modo fides habenda Servio, cauſam inſuper alibi hanc afferenti, ne fortaſſe nimium feſtinando ſepulturæ traderetur, qui animam non dum omnino exſpiraſſet. Quanquam veriſimilior multò mihi hæc videtur, ut funus interea temporis adornari, & quæ ad exſequiarum pompam requirebantur, apparari ritè poſſent. Nam publica tantùm

& Indictiva funera totidem postulasse dies videntur: Non autem Tacita vel Acerba, in quibus plerunque omnia raptim & ἐπισεσυρμένως fiebant: nec ideò tot dierum spatio opus. Suetonius de funere Othonis: *Et celeriter & parvo cultu, (nam ita praeceperat) funeratus.* Cicero pro Cluentio. *Eo ipso die puer cum hora undecima in publico valens visus esset, ante noctem mortuus, & postridiè ante lucem combustus est.* Et sunt alia, quae clarè evincunt, non septem semper dies mortuos, antequam efferrentur, domi esse servatos: ut fere mihi suspicari subeat, vix habitam certi alicujus diei rationem, atq; in eodem populo [illegible] eadem non eundem semper morem obtinuisse. Sed de hac re doctiores viderint, ad quorum judicia lubens provoco. Neque tamen existimandum est, funus defuncto vel celerius vel tardius fieri solitum, ob creditorum improbitatem: quam Severi Imp. edicto graviter coercitam, ut alias leges taceam, jam pridem Jurisconsulti monuerunt; quorum scrinia non compilo: nisi quod moneo exolevisse videri istas leges tempore Ambrosii, qui cap. x. in Tobiam

biam de hujusmodi creditoribus conqueritur his verbis *Quoties vidi à fæneratoribus teneri defunctos pro pignore & negari tumulum, dum fænus exposcitur! Quibus ego acquiescens dixi: Tenete reum vestrum, & ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubili vestro, carnificibus duriores: quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absolvit.*

## CAP. II.

*Noctu elata antiquitus omnia funera: at insequenti tempore Vesperna tantum & Acerba. Mos Atheniensium ante lucem efferendi funera, præsertim acerba. Ἡμέρας [illegible]. [illegible] Flammis quæsitum. Julian. Imp. L. [illegible] Elationes. Causa hujus Noctu elationis indicata.*

SEquitur jam Elationis TEMPUS: quod antiquissimis temporibus nocturnum fuisse, testatur Servius ad libr. XI Æneid. hæc verba de more vetusto: *Quia antea ingruens per noctem cadavera proferebantur cum facibus.* Et audiamus causam Donatus Andr. Terentii: *Funus est pompa [illegible] quarum nomen à funalibus. Etenim noctu efferebant propter sacrorum celebrationem diur-*

*diurnam.* Magis plenè Servius dicto libro ad verba, Rapuere faces: *Sed apud Romanos moris fuit, ut noctibus* (in vulgatis libris *noctites* est monstrum verbi) *efferrantur ad funalia: unde etiam Funus dictum est, quia in religiosâ civitate cavebant* (notâ causam) *ne aut magistratibus occurrerent, aut sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari. Inde etiam qui funeri præerant, à vespera primùm Vesperones dicebantur, deinde Vespillones dicti videntur.* Atq; hic mos etsi in Indictivis quidem Funeribus desiit: mansisse tamen videtur in vulgaribus ac Translatitiis, ut patet ex Festo, qui parùm à Servio dissentiens, *Vespillones* nunc dictos putat, *quia vespertino tempore eos efferunt, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt.* Quomodo Tullium Regem elatum, autor Dionys. Halicarnassæus lib. IV. Ἀλλ᾽ ἡ γυνὴ τοῦ Τυλλίου σὺν ὀλίγοις [illegible] Ταρκυνίου θυγάτηρ οὖσα τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος [illegible] ἐκκομίζει τὸ σῶμα τῆς πόλεως, ὡς [illegible] πολλῶν. h. e. *Sed Tullii uxor, Tarquinii Prisci Regis filia prosequentibus paucis quibusdam amicis noctu ex urbe ipsum ut hominem privatum & plebeii funus extulit.* Et de Acerbis funeribus

ribus disertim id testatur Servi⁹ dicto libro: *Et magis moris Romani, ut impuberes noctu efferrentur ad faces, ne funere immaturæ sobolis domus funestaretur, quod præcipuè accidebat in eorum, qui in magistratu erant, filijs. Ideo Virgilius Pallantis corpus facit excipi facibus, quia acerbum funus.* Ex quo ritu sceleri suo mantellum quæsivit Nero, cum fratrem Britannicum, qua nocte veneno sustulerat, eâdem ipsâ cremandum curasset. *Nox eadem* inquit Tacitus lib. XIII. Annal. *necem Britannici & rogum conjunxit.* Et post paulo *festinationem exsequiarum edicto Cæsar defendit, id à majoribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera, neque laudationibus aut pompâ detinere.* Videtur autem hæc consuetudo orta ab Atheniensibus, qui & ipsi vitâ functos ante Solis exortum efferebant, idque ex lege Solonis, quam recitat Demosthenes in oratione [illegible] ἀγνί[illegible]. ἐκφέρειν δὲ, inquit [illegible] τῇ ὑστεραίᾳ [illegible] ἥλιοι ἐξέχειν. Cicero Demetrium Phalereum ejus ritus autorem facit II. de legib. *Fuit hic vir, ut scitis, non solum eruditissimus sed etiam civis e Republ maximè, tuendaquè civi-*

*civitatis peritissimus. Iste igitur sumptum minuit non solùm pœna. sed etiam tempore. ante lucem enim jussit efferri.* De Juvenibus verò, qui acerba morte perierant, ante lucem efferendis Eustathius his verbis: [illegible] γὰρ ὄλε τοὺς τοιούτους νέους ἅμα ἡμέρᾳ ἔξω [illegible] οἱ τεθνήκοντες, [illegible] μὴ [illegible] τὸν ἂν ἡλίω [illegible] αι τοιοῦτον [illegible]. Διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτ[illegible]ρα. Quę verba doctissimus Muretus lib. [illegible]. cap. 11. ita circumloquitur: Apud majores qui Juvenes immaturam, ut videbantur, mortem obierant, albescente cœlo ante Solis exortum à propinquis efferri solebant; quod nefas opinarentur, tanti mali, tantæque calamitatis spectatorem ac testem esse Solem. Atque eam ob caussam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quòd ut primùm dies appareret cœperat, auferebantur. Ideò etiam boni ominis gratia [illegible]ας ἁρπαγὴν vocabant hujusmodi matutinam funeris elationem, ut refert Heraclides in De Allegat. Homer. haud longè à fine: [illegible] τὰ σώματα [illegible], ἐπειδὰν [illegible]σωνται [illegible], [illegible] ζειν [illegible] θάπτουσι, ἀλλὰ πρὸς βα[illegible]ικ- τίσιν ἀκτῖνος. ἐπειδὰν οὖν εὐγενὴς νεανίας ἅμα καὶ

κάλλει

κάλλει ϖρόχων τελευτήσῃ, τὴν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπωφήμουν ἩΜΕΡΑΣ ΑΡΠΑΓΗΝ, ὡς οὐκ ἀποθανόντος, ἀλλὰ δι' ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἀνηρπασμένου, hoc est, *Mos erat antiquis defunctorum corpora neque noctu neque circa meridiem efferri, sed primo diluculo oriente Sole, nec dum ignitos mittente radios. Itaque generoso quopiam & famoso Iuvene mortuo, matutinam funeris elationem fausti ominis gratia DIEI RAPTUM appellabant, tanquam non exspirasset, sed amoris desiderio raptus esset.* Ad hanc veterum consuetudinem respectans Maro, qui infantes cum mortui sunt, eos diem ipsam abstulisse dicit: lib. vi. Æneid.

*Continuo auditæ voces, vagitus & ingens*
*Infantumque animæ flentes in limine primo,*
*Quos dulcis vitæ exsortes & ab ubere raptos*
*Abstulit atra dies & funere mersit acerbo.*

Allusit & Theocritus Idyll. xv. de Adonide.

Ἆωθεν δ' ἄμμες νιν ἅμα δρόσῳ ἀθρόαι ἔξω
Οἰσεῦμες ποτὶ κύματα, h. e.

*Sub auroram vero nos illum, dum ros est, frequentes foras feremus ad fluctus.*

Et Callimachus lib. III. Anthol. cap. xxIII.

[illegible]
[illegible]

Et plura passim exempla reperies apud

Ho-

Homerum, qui sæpe hunc ritum tangit. Verùm, ut diximus, apud Romanos [ vulgaria funera excipio ] consuetudo hæc desita est, & diurno tempore mortuos efferri solitos innumera clamant.

De Horâ nihil certi habeo affirmare: si tamen hariolari mihi liceat, crediderim primis diei horis funera duci cœpisse. Nam Syllam, cui horâ nonâ ductæ exsequiæ, de tardiuscule elatum, notat Plutarchus in ejus vitâ, [illegible] σαυ[illegible]φυς [illegible] ὕδωρ [illegible] [illegible]ντες, ἐνάτης [illegible] ὥρας τὸ νεκρὸν. hoc est, *Ceterùm cum ab aurora dies iste nubilus fuisset, pluviaq; expectaretur, non nisi demum horâ funus elatum est.* Pertinet huc inscriptio Romana:

*L. CAECILIUS. L. L. SYRUS*
*NATUS. MENSE. MAIO*
*HORA. NOCTIS. VI.*
*DIE. MERCURII.*
*VIX. ANN. VI. DIES. XXXVIII.*
*MORTUUS. EST. III. K. IULIAS*
*HORA. X.*
*ELATUS. EST. HORA. VIII.*
*FREQUENTIA. MAXIMA.*

Ceterum diurnam elationem abroga-

re & nocturnam illam priscam reducere voluit Julianus Imperator, cujus constitutio in veter. codice Theodos. tit. XVII. de sepulch. violat. Leg. V. talis extat: *Efferri cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam. Qui enim dies benè auspicatus à funere, aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoq; quoniam & dolor in exsequiis secretum amat, & defunctis nihil interest, utrum per noctes aut dies efferantur, liberari convenit populi totius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum nec ostentatio videatur.*

## CAP. III.

*Funera ad faces & cereos curata. Funeris etymon. Faces hæ in usu funerandi [illegible] Cereorum usum potissimum in Funeribus Acerbis. Parentalia annua facibus honorata. Christiani quoq; cum facibus extulere mortuos, ritu hodieq; usitato, & quare?*

AB hoc more efferendi mortuos noctu, permansit postea consuetudo, ut in omnibus Funeribus, etiam quæ interdiu ducebantur, faces, candelæ, funalia & cerei adhiberentur. Servius lib. VI. Æneid. *Per noctem autem urebantur, unde permansit ut mortuos faces antecedant.* Hinc Virgilius in funere Pallantis:

*Lucet*

*— Lucet via longo*
*Ordine flammarum & latè discriminat agros.*
Persius Satyr. III. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Tacitus lib. III. Annal. *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquies. Plena urbis itinera, collucentes per campum Martium faces.* Respexit ad has faces Plutarchus lib. An seni Respub. capessenda sit: οὐδὲ τὸ πολιτικὸν βιώσαντα πολλάκις [illegible] ἐπὶ τὴν ἐσχάτην ἡλικίαν τὰ δὲ λοιπὰ τοῦ βίου [illegible] ἀλλ' ἀνεχόμενον [illegible] ὥσπερ ἐξ οὐκ μακροῖς μεταβαλεῖν [illegible] ἀγνόημα καὶ μηδὲν ἐκείνῳ [illegible]. Quem locum non rectè intellexit interpres.

Et quia tacium etiam in nuptiis usus erat, sæpissimè huc alludunt autores. Propertius lib. IV. Eleg. ult.
*Viximus insignes inter utramq; facem.*
Apuleius libr. II. Florid. de Philemone: *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quam ad nuptialem pervenisse.* Calpurnius Flaccus declam. XXVIII. *Facem nubentis filiæ præferam: an rogum jacentis accendam?* Ovidius Epistol. Cydippes ad Acontium:
*Et face pro thalami fax mihi mortis adest.*
Martialis lib. VIII. Epigr. XLIII.

Effert

*Effert uxores Fabius, Chrystilla maritos,*
*Funereamq; tori quassat uterq; facem.*

Meleager:

Αἱδ' αὐταὶ καὶ φέγγος ἐδαδούχουν παρὰ παστῷ
Πεύκαι, καὶ φθιμένα νέρθεν ἔφαινον ὁδόν.

Silius Italicus lib. 11.

*At Ithacus vero filia pro morte loquacem*
*Afficit letho, tedasq; ad funera versa.*

D. Ambrosius in De viduitate: *vel cum accensis funalibus mox ducitur, nonne pompa funebris exsequias magis putat, quàm thalamum præparari?* Ex quibus omnibus liquidò apparet, frequentissimum fuisse facularum funebrium usum, ut non sine ratione Funus à funibus incensis feretro præferri solitis dictum plerique Grammatici existimârint. Donatus Andria Terentii. *Funus est pompa exsequiarum: dictum a funalibus.* Servius in XI. Æneid. *Funera alii à funalibus, candelis sevo vel cerâ circumdatis dicta censent, quod his prælucentibus noctu efferrentur mortui.* Isidorus etiam libr. XX. Etymolog. cap. X. & lib XI. cap II. *Funus dictum à funibus accensis, quos ante feretrum papyro cera circumdatos ferebant.* Ubi quod Isidorus ait funes papyro circumdatos, habet à Plinio, qui candelas ejusmodi fune-

bres è scirpis factas affirmat libr. XVI. cap. XXXIIX. *Nec in fruticum, nec in veprium cauliumvè, neque in herbarum aut alio ullo, quàm suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresq́; ad tegulam tegetesq́; e quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille mihi aliud quàm similitudo Ægyptiæ papyri, quâ utebantur fortasse homines tenuiores. Tale facis genus, licet in diverso usu, invenies apud Antipatrum lib. VI. Antholog. c. x.

Λαμπάδα κηρόδετόν τε καὶ ἀξένε τυφήρεα λύχνον
Σχοίνῳ καὶ [illegible] σφιγγόμενον παπύρῳ.

Verùm hîc notandum, Acerba potissimum funera ad cereos efferri solita, facib. tamen immixtis, quod clariss. Lipsius ad Tacitum tribus hisce Senecæ locis monstravit, Epist. CXXII. *Isti mihi verò defunctorum loco sunt: quantulum enim à funere absunt & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Et de Tranquillit. c. XI. *Toties in viciniam meam conclamatum est, toties prælimen immaturas exsequias fax cereusq́; præcessit.* Et de brevitate vitæ cap. ult. *Certè me hercule istorum funera tanquam minimum vixerint, ad faces cereosque ducenda sunt.*

Non

Non autem in ipsis solùm exsequiis: sed & in parentalib. annuis facularum usus erat. Sueton. Augusto c. 1[illegible]. *Hujus Masgabæ ante annum defuncti tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisq; luminibus frequentari; versum compositum ex tempore clarè pronunciavit:*

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

*Conversusq; ad Thrasyllum Tiberii comitem contra accubantem & ignarum rei, interrogavit, cujusnam Poetæ putaret esse: quo hæsitante subjecit alium:*

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν τιμώμενον.

Et Ovidius II. Fasto. de nuptiis mense Februario non celebrandis propter parentalia:

*Conde tuas Hymenæe faces & ab ignibus atris*
*Aufer, habent alias mœsta sepulchra faces.*

Atq; hunc ritum cum facibus efferendi funera, retinuit etiam prisca Ecclesia, respiciens tamen ad alium finem, quem D. Chrysostomus annotavit Homil. IIII. ad Hebr. his verbis: εἰπὲ γάρ μοι, [illegible] βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ [illegible]; [illegible] αὐτοὺς ([illegible]) [illegible], Vult dicere Theologus, lampades in exsequiis Christianorum ideo accendi & funeri præ-

portari, ut significent, defunctos deduci tanquam Athletas quosdam, qui devicto seculo ad supremum illum βραβευτὴν ac designatorem pergant, coronas ac præmia accepturi strenuè pugnatarum pugnarum: ut annotavit CL. V. Cun. Rittershusius amicissimus noster in Lectionibus suis sacris nondum editis. Fit autem mentio cereorum funebrium etiam in exsequiis Justiniani Imp. apud Corippum lib. III.

*— Nec pura moratus*
*Augustus, nutu tolli sublime feretrum*
*Imperat, & tota populus processit ab aulâ:*
*Mæstaq; funereas accendunt agmina ceras.*

## Cap. IV.

*Funera olim cum cantu elata apud plerasq; omnes gentes. Causa hujus ritus investigata.* Siticines qui? *Tubarũ usus in funeribus. Milites ad tubam sepulti.*

SED jam ad Personas transeo, quæ elationi interfuêre: ac primò de iis agendum, *qui lectum funebrem præcesserunt*, ut erant Siticines, Præficæ, Ludii & Histriones, Liberti orcini, Prælatores lectorum, imaginum & quicunque pompæ inserviebant: De quibus singillatim dispiciemus.

Et

Et primo quidem antequam de Siticinibus & Præficis agamus, notandum plerasque gentes cum cantu mortuos ſuos extuliſſe, ut autor Macrobius l. II. Som. Scip. cap. III. *Mortuos quoq́;*, inquiens, *ad ſepulturam perſequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionum inſtituta ſanxerunt, perſuaſione hac, quâ poſt corpus animæ ad originem dulcedinis Muſicæ, id eſt, ad cælum redire credatur.* Sed hæc cauſa Platonicum dogma redolet: audiamus aliam ex hiſtoria fabulari, quam Hyginus recitat c. CLXXIV. hoc ſenſu: A Tyrrheno Herculis F. inſtitutum, ut cum ſepelirentur mortui, populus ſono conchæ pertuſæ convocarentur, & cerneret jam non Tyrrheni comites ἀνθρωποφάγους ut antè: ſed ſepelire. *Quod exemplum hodie Romani obſervant & cum aliquis decedit, tubicines cantant & amici convocantur, teſtandi gratia eum neq́; veneno neq́; ferro periiſſe.* Unde Tacito lux lib. III. ubi ait in funere Germanici requiſitam a populo næniam. Aculeus ille populi eſt in Tiberium, quo non inſciente Germanicus necatus veneno, ut obſervavit Theod. Marcilius, qui ex

*civitatis peritißimus. Iste igitur sumptum minuit non solùm pœna. sed etiam tempore. ante lucem enim jußit efferri.* De Juvenibus verò, qui acerba morte perierant, ante lucem efferendis Eustathius his verbis: [illegible] γὰρ οἱ τοὺς τοιούτους νέους ἅμα ἡμέρᾳ ἐξω[illegible] [illegible] ἀποθανόντες, ὡς μὴ ἀνεκτὸν ἂν ἡλίῳ [illegible] τοιοῦτον κακόν. Διὸ καὶ ἐλέγετο ἁρπάζειν αὐτὴν [illegible]. Quę verba doctissimus Muretus lib. xiii. cap. ii. ita circumloquitur: Apud majores qui Juvenes immaturam, ut videbantur, mortem obierant, albescente cœlo ante Solis exortum à propinquis efferri solebant; quod nefas opinarentur, tanti mali tantæque calamitatis spectatorem ac testem esse Solem. Atque eam ob causam dies ipsa eos auferre ac rapere dicebatur: quòd ut primùm dies apparere cœperat, auferebantur. Ideò etiam boni ominis gratia ἡμέρας ἁρπαγὴν vocabant hujusmodi matutinam funeris elationem ut refert Heraclides in De Allegat. Homer. haud longa [illegible] à fine: [illegible] τὰ σώματα [illegible], ἐπειδὰν ἀποθάνωσι [illegible], [illegible] ζειν, μηδ[illegible] γῆ [illegible] θάνατος, ἀλλὰ πρὸς [illegible] τίσιν αὐτῶν. ἐπειδὰν οὖν εὐγενὴς νεανίας ἅμα καὶ

κάλλει

κάλλει προέχων τελευτήσῃ, τὴν ὄρθριον ἐκκομιδὴν ἐπευφήμουν ἩΜΕΡΑΣ ἉΡΠΑΓΗΝ, ὡς οὐκ ἀποθανόντος, ἀλλὰ δι᾽ ἐρωτικὴν ἐπιθυμίαν ἀνηρπασμένου, hoc est, *Mos erat antiquis defunctorum corpora neque noctu neque circa meridiem efferri, sed primo diluculo oriente Sole, nec dum ignitos mittente radios. Itaque generoso quopiam & famoso Iuvene mortuo, matutinam funeris elationem fausti ominis gratia DIEI RAPTUM appellabant, tanquam non exspirasset, sed amoris desiderio raptus esset.* Ad hanc veterum consuetudinem respectans Maro, qui infantes cum mortui sunt, eos diem ipsam abstulisse dicit, lib. VI. Æneid.

*Continuo auditae voces, vagitus & ingens*
*Infantumque, animae flentes in limine primo,*
*Quos dulcis vitae exsortes & ab ubere raptos*
*Abstulit atra dies & funere mersit acerbo.*

Allusit & Theocritus Idyll. XV. de Adonide.

Ἀῶθεν δ᾽ ἄμμες νιν ἅμα δρόσῳ ἀθρόαι ἔξω
Οἰσεῦμες ποτὶ κύματα, h. e.

*Sub auroram vero nos illam, dum ros est, frequentes foras feremus ad fluctus.*

Et Callimachus lib. III. Antho. cap. XXIII.

Ἠοῖ Μελάνιππον ἐθάπτομεν, ἠελίου δὲ
Δυομένου Βασιλὼ κάτθανε παρθενική.

Et plura passim exempla reperies apud Ho-

Homerum, qui ſæpè hunc ritum tangit. Verùm, ut diximus, apud Romanos, [vulgaria funera excipio] conſuetudo hæc deſita eſt, & diurno tempore mortuos efferri ſolitos innumera clamant.

De Horâ nihil certi habeo affirmare: ſi tamen hariolari mihi liceat, crediderim primis diei horis funera duci cœpiſſe. Nam Syllam, cui horâ nonâ ductæ exſequiæ, ut tardiuſculè elatum, notat Plutarchus in ejus vitâ. τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐνάτης ἤδη μόλις ὥρας τὸν νεκρόν. hoc eſt, *Ceterum cum ab aurora dies iſte nubilus fuiſſet, pluviaq́ expectarentur, nonâ demum horâ funus elatum eſt.* Pertinet huc inſcriptio Romana:

*L. CÆCILIUS. L. L. SYRUS*
*NATUS. MENSE. MAIO*
*HORA. NOCTIS. VI.*
*DIE. MERCURII.*
*VIX. ANN. VI. DIES. XXVIII.*
*MORTUUS. EST. III. K. IULIAS*
*HORA. X.*
*ELATUS. EST. HORA. IIII.*
*FREQUENTIA. MAXIMA.*

Ceterum diurnam elationem abrogare

re & nocturnam illam priscam reducere voluit Julianus Imperator, cujus constitutio in veter. codice Theodos. tit. XVII. de sepulch. violat. Leg. V. talis extat: *Efferri cognovimus cadavera mortuorum per confertam populi frequentiam. Qui enim dies benè auspicatus à funere, aut quomodo ad Deos & templa venietur? Ideoq́ quoniam & dolor in exsequiis secretum amat, & defunctis nihil interest, utrum per noctes aut dies efferantur, liberari convenit populi totius aspectus, ut dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum nec ostentatio videatur.*

## CAP. III.

*Funera ad faces & cereos elata. Funeris etymon. Faces hæ cujusmodi fuerint. Cereorum usum vetustissimum in Funeribus Acerbis. Parentalia annua facibus honorata. Christiani quoq; cum facibus extulere mortuos, ritu hodieq; usitato, & quare?*

AB hoc more efferendi mortuos noctu, permansit postea consuetudo, ut in omnibus Funeribus, etiam quæ interdiu ducebantur, faces, candelæ, funalia & cerei adhiberentur. Servius lib. VI. Æneid. *Per noctem autem urebantur: unde permansit ut mortuos faces antecedant.* Hinc Virgilius in funere Pallantis:

*Lucet*

*— Lucet via longo*
*Ordine flammarum & latè discriminat agros.*

Persius Satyr. III. *Hinc tuba, candelæ, &c.* Tacitus lib. III. Annal. *Dies quo reliquiæ tumulo Augusti inferebantur, modò per silentium vastus, modo ploratibus inquies. Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces.* Respexit ad has faces Plutarchus lib. An seni Respub. capessenda sit: τὸν δὲ τῷ μὲν βεβιωκότα πολιτικαῖς πράξεσι καὶ δημοσίοις ἐκ [illegible] ἐῶν ἐπὶ τὴν [illegible]δα καὶ τὴν [illegible]πίδα τοῦ βίου [illegible], ἀλλ᾽ ἀπαλλαγμένον [illegible] κελεύων ὥσπερ ἐξ ὁδοῦ μακροῖς μετα[illegible] παντάπασιν ἀγάμενον καὶ μηδὲν ἐκείνῳ [illegible]. Quem locum non rectè intellexit interpres.

Et quia facem etiam in nuptiis usus erat, sæpissime huc alludunt autores. Propertius lib. IV. Eleg. ult.

*Viximus insignes inter utramq; facem.*

Apulcius libr. II. Florid. de Philemone: *Comœdiam ejus prius ad funebrem facem, quàm ad nuptialem pervenisse.* Calpurnius Flaccus declam. XXVIII. *Facem nubenti filia præferam, an rogum jacentis accendam?* Ovidius Epist. I. Cydippes ad Acontium:

*Et face pro thalami fax mihi mortis adest.*

Martialis lib. VIII. Epigr. XLIII.

*Effert*

*Effert uxores Fabius, Chrystilla maritos,*
*Funereamq; tori quassat uterq; facem.*

Meleager:

Αἱ δ' αὐταὶ καὶ φέγγος ἐδᾳδούχουν τότε παστῷ
Πεῦκαι, καὶ φθιμένᾳ νέρθεν ἔφαινον ὁδόν.

Silius Italicus lib. 11.

*At Ibacus vero [illegible] pro morte liquatem*
*Afficit lecho, tedæ [illegible] ad funera versæ.*

D. Ambrosius in De viduitate. *vel cum accensis funalibus nox ducitur, nonne pompæ funebris exsequias magis putas, quàm thalamum præparari?* Ex quibus omnibus liquidò apparet, frequentissimum fuisse facularum funebrium usum: ut non sine ratione Funus à funibus incensis feretro præferri solitis dictum plerique Grammatici existimârint. Donatus Andria Terentii: *Funus est pompa exsequiarum: dictum a funalibus.* Servius in XI. Æneid. *Funera alii à funalibus, candelis sevo vel cerâ circumdatis dicta censent, quod his prælucentibus noctu efferrentur mortui.* Isidorus etiam libr. XX. Etymolog. cap. X. & lib. XI. cap. II. *Funus dictum à funibus accensis, quos ante feretrum papyro cerâ circumdatos ferebant.* Ubi quod Isidorus ait funes papyro circumdatos, habet à Plinio, qui candelas ejusmodi fune-

 bres

bres è scirpis factas affirmat libr. XVI. cap. XXXIIX. *Nec in fruticum, nec in veprium cauliumvè, neque in herbarum aut alio ullo, quàm suo genere numerentur jure scirpi fragiles palustresq́; ad tegulam tegetesq́; e quibus detracto cortice candelæ luminibus & funeribus serviunt.* Cortex ille nihil aliud quàm similitudo Ægyptiæ papyri, quâ utebantur fortasse homines tenuiores. Tale facis genus, licet in diverso usu, invenies apud Antipatrum lib. VI. Antholog. c. X.

Λαμπάδα κ[illegible] τυφήρεα λύχνον
Σχοίνῳ καὶ [illegible] σφιγγόμενον παπύρῳ.

Verùm hîc notandum, Acerba potissimum funera ad cereos efferri solita, facib. tamen immixtis, quod clariss. Lipsius ad Tacitum tribus hisce Senecæ locis monstravit, Epist. CXXII. *Isti mihi vero defunctorum loco sunt: quantulum enim à funere absunt & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt?* Et de Tranquillit. c. XI. *Toties in vicinia mea conclamatum est, toties præter limen immaturas exsequias fax cereusq́; præcessit.* Et de brevitate vitæ cap. ult. *Cum me hercule istorum funera tanquam minimum vixerint, ad faces cereosque ducenda sunt.*

Non

Non autem in ipsis solùm exsequiis: sed & in parentalib. annuis facularum usus erat. Sueton. Augusto c. [illegible]. *Hujus Masgabæ ante annum defuncti tumulum cum ex triclinio animadvertisset magna turba multisq; luminibus frequentari, versum compositum ex tempore clare pronunciavit:*

Κτίστου δὲ τύμβον εἰσορῶ πυρούμενον.

*Conversusq; ad Thrasyllum Tiberii comitem contra accubantem & ignarum rei, interrogavit, cujusnam Poetæ putaret esse: quo hæsitante subjecit alium:*

Ὁρᾷς φάεσσι Μασγάβαν [illegible]μώμενον.

Et Ovidius II. Fasto. de nuptiis mense Februario non celebrandis propter parentalia:

*Conde tuas Hymenæe faces, & ab ignibus atris*
*Aufer, habent alias mœsta sepulchra faces.*

Atq; hunc ritum cum facibus efferendi funera, retinuit etiam prisca Ecclesia, respiciens tamen ad alium finem, quem D. Chrysostomus annotavit Homil. IIII. ad Hebr. his verbis: εἰπὲ γάρ μοι, τί βούλονται αἱ λαμπάδες αἱ φαιδραί; οὐχ ὡς ἀθλητὰς αὐτοὺς ([illegible]) προπέμπομεν, Vult dicere Theologus, lampades in exsequiis Christianorum ideo accendi & funeri præ-

portari, ut significent, defunctos deduci tanquam Athletas quosdam, qui devicto seculo ad supremum illum βραβευτὴν ac designatorem pergant, coronas ac præmia accepturi strenuè pugnatarum pugnarum; ut annotavit CL. V. Cunr. Rittershusius amicissimus nostri in Lectionibus suis sacris nondum editis. Fit autem mentio cereorum funebrium etiam in exsequiis Justiniani Imp. apud Corippum lib. III.

*—— Nec pura moratus*
*Augustus, nutu tolli sublime feretrum*
*Imperat, & tota populus processit ab aulâ:*
*Mœstaq; funereas accendunt agmina ceras.*

## Cap. IV.

*Funera olim cum cantu elata apud pleras<q;> omnes gentes. Causæ hujus ritus investigatæ.* Sicitines qui? *Tubarū usus in funeribus. Milites ad tubam sepulti.*

SED jam ad Personas transeo, quæ elationi interfuêre, ac primo de iis agendum, *qui lectum funebrem præcesserunt*, ut erant Siticines, Præficæ, Ludii & Histriones, Liberti orcini, Prælatores lectorum, imaginum & quicunque pompæ inservie-bant: De quibus singillatim dispiciemus.

Et

Et primò quidem antequam de Siticinibus & Præficis agamus, notandum plerasque gentes cum cantu mortuos suos extulisse, ut autor Macrobius l. II. Som. Scip. cap. III. *Mortuos quoque,* inquiens, *ad sepulturam persequi oportere cum cantu, plurimarum gentium vel regionum instituta sanxerunt persuasione hac, quâ post corpus anima ad originem dulcedinis Musicæ, id est, ad cælum redire creditur.* Sed hæc causa Platonicum dogma redolet: audiamus aliam ex historia fabulari, quam Hyginus recitat c. CLXXIV. hoc sensu: A Tyrrheno Herculis F. institutum, ut cum sepelirentur mortui, populus sono conchæ pertusæ convocarentur, & cerneret jam non Tyrrheni comites [illegible] antè: sed sepelire: *Quod exemplum hodie Romani observant & cum aliquis decedit, tubicines cantant & amici convocantur, testandi gratia eum neque veneno neque ferro periisse.* Unde Tacito lux lib. III. ubi ait in funere Germanici requisitam à populo næniam. Aculeus ille populi est in Tiberium, quo non inficiante Germanicus necatus veneno, ut observavit Theod. Marcellus, qui ex phy-

physicis hanc etiam adfert causam, ut cantu aberrent paulisper animi à luctu: de qua, ut verbis parcam, consulendus Alexander Probl. LXXIIX. lib. I. Sed hæc ratio apud alias quidem gentes valuit: non puto apud Romanos, quos luctui accommodando potissimum cantu usos libenter nobis largietur, qui auctorum loca, quæ mox laudabimus, diligenter consideraverit. Fortassean etiam spectra hujusmodi cantibus voluerunt abigere: quâ fini olim, si quis è vita excessisset, æra campanasque pulsatas, pervetus Theocriti Scholiastes annotat: quod is sonus credebatur esse καθάρσιος καὶ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων hoc est, *arcere spectra & dæmonum ludibria*, monuit Had. Junio lib. III. Animadvers. cap. XI. Verum enimvero quaqua de causa Romani cantum in funeribus usurparint, nolo hic anxiè jam inquirere; satis est scire, morem hunc certo apud illos obtinuisse. Quod ne pluribus probem, assero Lucani testimonium libr. VIII. ubi in Apostrophe ad Fortunam dicit, Pompeium non petere ambitiosas exsequias, nec *ut resonent tristi cantu fora*, vers. 734. Et Ciceronis in Milo-

nia

niana affirmantis, iram Deorum Clodii satellitibus istam injecisse amentiam, *ut sine cantu, sine exsequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere oblitus cruore & luto, amburereretur etiam abjectus.*

Erant autem lugubris ac lamentabilis hujus cantus artifices duûm generum: *Siticines* & *præficæ.* Hæ altâ voce munus suum peragebant, illi instrumentis. De Siticinibus Agellius libr. xx. cap. II. *Nos autem* inquit, *in Capitonis Attey conjectaneis invenimus, Siticines appellatos, qui apud Sitos canere soliti essent, hoc est, vita functos & sepultos. Eosque habuisse proprium genus tubæ, quâ canerent, à ceterorum Tibicinum proprietate differens: quos Sicinnistas vulgus dicit: qui rectius locuti sunt, Sicinnistas litera N geminata dixerunt, &c.* Hos iterum facio duplices: *Tubicines* & *Tibicines.* Nam & tubarum & tibiarum frequens fuit in Funeribus usus. Ad tubam Funera fuisse elata [illegible], ut cum Græcis dicam, mihi testes sunt. Persius Satyr. III. *Hinc tuba, candelæ.* Ubi Cornutus: *quia sepultura tubis apud antiquos celebrabatur.* Et Virgilius XI. Æneid.

*In cælo clamorque virûm clangorque tubarum.*

At quem versum Servius: *Ante enim,* inquit, *mortui ad tubam deducebantur.*

Propert. lib. II. Eleg. VII.

*Ah mea tum quales caneret tibi Cynthia somnos*
*Tibia, funestâ tristior illa tubâ.*

Et libro eodem, Eleg. VIII. amoliens hanc pompam:

*Nec tuba sit fati vana querela mei.*

Ovidius Epistolâ Medeæ ad Jasonem:

*Tibiaque effundit socialia carmina nobis,*
*At mihi funestâ flebiliora tubâ.*

Hinc & Epicteto in Altercatione ꝑ *tuba, funeris deploratio.* Petronius allusit hunc ritum in Satyrico: *Narrabo tibi adolescens. Paralysin cave. Nunquam agrum tam magno periculo vidi, medius fidius jam perîsti. Quod si idem frigus genua manusque tentaverit, licet ad tubicines mittas.* Sic Artemidorus lib. I. cap. LIIX. de iis qui in somno tubâ canere visi, id tale somnium, inquit, ægrotantes tollit. Cur verò tuba mortem præsignificet, ejus rei subtilem addit interpretationem, quod illa ex ossibus facta notet te in cineres & ossa iturum, ita enim mox subjungit: [illegible] (ἡ [illegible]) ἐξ ὀστέων καὶ χαλκοῦ. *Composita est enim tuba ex*

*osse*

*osse & aere.* Potuisset & hanc addere, quod nimirum funera quædam elata sint ad tubam. Vide Appianum lib. I. in funere Syllæ. Propertium lib. IV. Eleg. ult. Pertinet huc insignis & jucundissima historiola Plutarchi de Pica quæ tubicinum horum sonos funebres eleganter imitata: Ubi præter hunc ritum notanda etiam tubicinum hujusmodi atq; adeo totius funebris pompæ ἐπίςασις sive statio ad Græcostasin: quod alibi non facile reperias. Locum Plutarchi ex libro De animal. solertia animi causâ integrum huc adscribam, non quidem Græcum, sed purissima Latinitate donatum à summo viro P. Victorio lib. IX. Var. Lect. cap. XIV. Narrat ille, Romæ tonsorem quendam, cujus officina prope Græcostasin erat, picam aluisse, quæ non tantum humana verba ceterarumq; animantium voces: sed Musicorum instrumentorum sonos redderet, nullo cogente, sed ipsam semetipsam exercentem studentemq; nihil à se non expressum effictumq; relinquere. Cum autem forte illac divitis hominis funus duceretur, in quo multæ tubæ canebant, & ut moris erat, in eo restitis-

stitissent tubicines illos probatos à multitudine, jussosq; canere non parum temporis ibi consumpsisse. Post illum autem diem Picam ita sermone omni sonoque caruisse, ut ne vocem quidem suam propriamque ederet ad motus animi indicandos ipsi à naturâ datam. Quod silentium ipsius admirationem non parvam attulit illis, qui antea illac transeuntes suspicere soliti erant loquacitatem ejus avis: Diversi, ut ait, causam ejus quærentes varia afferebant. Partim enim suspicabantur tubarum clangorem audiendi sensum corrupisse, unaque vocem etiam extinctam esse. In quo tamen utrosque falsos deceptosque fuisse constituit. Neque enim alterutrum horum fuerat, sed meditatio, ut intelligi potuit, & tanquam secessus quidam redituque in seipsam partis animæ quæ imitatur. Illa namque tanquam instrumentum quoddam instruebat vocem ac præparabat. Repentè enim venit atque refulsit, ut inquit, nullam consuetarum vetustarumque imitationum, sed tubarum cantus iisdem circuitibus quibus artifices illi usi erant, edens, ut prosequeretur etiam imita-

tatio-

tationes atque omnes istorum musicorum ictuum numeros percurreret. Hæc ex Plutarcho. Restat ut milites etiam in castris ad bellicum hoc instrumentum sepultos, attexamus, docti à Tertulliano De coronâ militis: *Mortuus etiam tuba inquietatur æneatoris, qui excitari à tuba Angeli expectat? Et cremabitur ex castrensi disciplina Christianus, cui cremari non licuit, cui Christus merita ignis indulsit?*

## CAP. V.

*De tibiis funebribus: quarum in omni funere usus. Servius ad minoris ætatis funera illas restringens refutatus. Tibicinum numerus à Decemviris definitus. An Flamini Diali has tibias audire licitum. Festus et Agellius super hac re emendati. Tubæ ac Tibiæ funebres latiores et longiores reliquis. Gingrinæ. Bombum sonus gravior, ejusque causa. Lydia quæ harmonia lugubris. Antigenidæ vel Ismeniæ de [illegible] judicium.*

AD tubam igitur mortuos fuisse elatos, ex dictis jam manifestum est. Sed addo mortuos tantùm nobiliores. Neque enim vulgo eas usurpatas, sed in funeribus, opinor, Indictivis, scilicet ad populum classico convocandum, uti notavit Lipsius lib. IV. De Milit. Rom. cap. X.

Pergo

Pergo jam ad Tibicines, quos ipsos etiam in funeribus cecinisse reperio: Unde Artemidorus libr. I. Αὐλεῖν δὲ πυθικοῖς αὐλοῖς, πέπενθος σημαίνει. Et fit τῶν αὐλητῶν mentio etiam in historia sacra apud Matthæum capit. IX. Sic corvum quendam præcedente tibicine Æthiopum humeris elatum tradit Plinius lib. X. cap. XLIII.

Sunt autem qui tibias ad puerorum solum exsequias restringant. Servius in lib. V. Æneid. *Sciendum majoris ætatis funera ad tubam solere proferri, minoris vero ad tibias.* Placiades Lactantius in Statium: *Jubet religio, ut majoribus mortuis tubâ, minoribus tibiâ caneretur.* Statius ipse lib. VI. Thebaid. id videtur indicare in funere Archemori:

*Tum signum luctus cornu grave mugit adunco*
*Tibia, cui teneros suetum producere manes.*

Sed id ubiq; verum esse non arbitror. Suetonium enim in C. Juli Cæs. funere tibiam agnoscere video, cap. LXXXIII. Et Senecam in Claudii: *Erat omnium formosissimum Claudii funus, ut scires Deum efferri, tibicinum, cornicinum omnisq; generis æneatorum tanta turba, tantus concentus, ut etiam*

*Clau-*

*Claudius audire posset.* Et Xiphilinum in Pertinace: οἱ μὲν οὖν ἄλλοι περὶ τῆς κλίνης προ-ϊειμένων, [illegible]ης ἐκόπτοντο, ἑτέρων πενθιμόν τι ἐπαυλούντων. Nisi forte quis respondeat, Censoria hæc fuisse funera, & omni genere instrumentorum musicorum ornata. At posticum istud tibi occludit Ovidius, qui lib. v. Trist. Eleg. I. fortunam suam extenuans, tibiam sibi non tubam convenire dixit:

> *Interea nostri quid agant nisi triste libelli?*
> *Tibia funeribus convenit ista meis.*

Quapropter omnino ita existimandum est, Tubas quidem funeribus duntaxat Indictivis adhibitas, ut diximus: Tibias verò funeribus quibuscunque, puta: puerorum, senum: divitum pauperculorum: plebeiorum, nobilium. Cujus sententiæ nostræ fundus est, quòd næniæ ad tibiam canebantur: Communes autem omnibus funeribus næniæ fuêre. Cum autem nimio tibicinum numero funera gravarentur, non plures in funere tibicines esse, quàm decem, voluerunt Decemviri, ut est apud Cicer. II. de legib. Quod etiam Ovidius tangit lib. VI. Fastor.

> *Temporibus veterum tibicinis usus avorum*
> *Magnus, & in magno semper honore fuit.*

Canta-

*Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,*
*Cantabat mœstis tibia funeribus.*
*Dulcis erat mercede labor, tempusq; secutum est*
*Quod subitò gratæ frangeret artis opes.*
*Adde quod Ædilis pompâ qui funeris irent*
*Artifices solos jusserit esse decem.*

Hujusmodi tibias funebres Flamini Diali audire non licuisse, Festus auctor est: *Funebres tibiæ dicuntur, cum quibus in funere canitur: quas audire Flamini Diali putabant illicitum.* Cui si fides habenda, quid respondebimus ad locum Agellii libr. x. Noct. Attic. cap. xv. ubi inter alias Flaminis Dialis ceremonias etiam hanc ponit: *Locum in quo bustum est, nunquam ingreditur. Mortuum nunquam attingit, funus tamen exsequi non est religio.* Nam si exsequiis interesse nefas non fuit: certe tibias ipsum audivisse erit necesse. An de temporibus diversis locutos Festum & Agellium dicemus? hunc de suorum temporum sentire consuetudine: Illum de prisco & vetustate ipsa obsoleto more. Ideo dicere, *putabant*, non putant? An vero habitum esse Flaminibus hunc honorem ut eorum gratiâ tibiæ removerentur si quando venirent exsequias, quas raro illos stasse,

se,

ſe, vero non eſt abſimile? Quo pacto inter ſe conciliari poſſe hæc duo loca, quæ contradictionis ſpeciem habere videntur, ſpeciem inquam, non ἀληθινὴν ἐναντίωσιν, per literas me admonuit eruditiſſimus Caſaubonus Galliæ lumen & quod verè liceat, columen antiquitatis. Sed hic mihi in mentem redit, quod ex Noctium ſcriptore non ita pridem attulimus. *Siticines habuiſſe proprium genus tubæ, quâ canerent, à ceterorum tubicinum proprietate differens.* Videndum igitur, qua in re tubæ ac tibiæ funebres à reliquis tubis ac tibiis differrent, & quid diverſum Siticines ab aliis tubicinibus tibicinibusvè canerent. Ac rectè quidem mea ſententia obſervavit Hie. Magius, tubas illas ac tibias ceteris latiores & longiores fuiſſe, quales in antiquorum ſepulchris exſculptæ videntur: ipſosque Siticines gravè canere ſolitos. Longitudinem quidem majorem, quam in ceteris tubis eſſet, demonſtrat Ovidius libro II. Amorum Eleg. VI. ubi reliquas aves ut Pſittaco defuncto eant exſequias hortatur.

*Horrida pro mœſtis lanietur pluma capillis*
*Pro longa reſonent carmina veſtra tuba.*

Gloſſæ

Glossæ Hesychii : Γιγγρίαι, αὐλοὶ μακροὶ ἐν οἷς πρῶτον μανθάνουσιν. ὅπερ ἔνιοι γίγγρι. Fuerunt autem Gingriæ vel Gingri tibiæ funebres, Phœnicum linguâ, ut est apud Athen. lib. 4. Dipnosoph. Et Eust. in Homeri Iliad. Σ. Latitudinem verò illarum indicat Galenus lib. III. De Symptomat. causis eo loci ubi de flatibus loquitur, qui in ventre inferiore fieri solent. Βομβώδεις δ' εἰσὶν ἕτεροι ... ἐξ εὐρυτάτων αὐλῶν ἐοικότες, ὁποίους ἔχουσιν οἱ τύμβαυλοι καλούμενοι. Hoc est, *Porro sunt alii bombosi, bombis latissimarum tibiarum non absimiles, quales habere solent ii qui* τύμβαυλοι, *hoc est, Siticines nominantur: quæ ob materiam, ex qua constant, purum sonum reddere non possunt, & viæ quâ spiritus transit, latitudo, sonum efficit graviorem.* Quod autem hic de tibiis dicitur, etiam de tubis debere intelligi, nullum est dubium. Ceterùm Siticines graviorem incinere sonum consuevisse, clarum ex Statii libr. VI. Thebaid. *Cornu grave mugit adunco Tibia.* Idipsum & Aristoteles docet libr. V. de generat. animal. ubi in hanc sententiam loquitur: *Spiritus enim calidus crassitudine sua gravitatem efficit vocis. Frigidus præ sua tenui-*

*tenuitate contrarium facit, quod vel in tibiis patet qui enim calido utuntur spiritu, & talem emittunt, qualem Siticines & lamentantes, graviorem sonum inspirant tibiis.* Aristoteli igitur crassus inflantis aër: Galeno autem instrumenti latitudo est causa gravitatis cantus tibiarum tubarumq;. de quo vide plura apud Magium lib. I. Miscellaneor. cap. XIII. Verùm etsi quidem ut ostendimus, in universum gravis sonus feralis lugubrisq; erat: fuisse tamen nihilominus in usu Lydiam harmoniam, acutam & stridulam, videre est ex Plutarcho in De Musica, ubi Platonem affirmat deprecari Lydiam harmoniam, quæ acuta, vehemens & stridens sit, aptaq; comploratiónibus: *Primaque, ait* Plutarchus, *ejus constitutio lugubris quadam res traditur fuisse, ac primum Olympum funebri tibia carmen in funere Pythonis Lydio ritu cecinisse, in primo Musicæ scripsit Aristoxenus.* Verba Plutarchi hæc sunt: Τοιγάρτοι Πλάτων ἐν τῷ τρίτῳ τῆς πολιτείας δυσχεραίνει τῇ τοιαύτῃ μουσικῇ. τὴν γοῦν Λύδιον ἁρμονίαν παραιτεῖται, ἐπιτηδείαν πρὸς θρήνους, ἣ καὶ τὴν πρώτην σύστασιν αὐτῆς φασι θρηνώδη τινὰ γενέσθαι. Ὄλυμπον γὰρ πρῶτον Ἀριστόξενος ἐν τῷ

πρώτῳ τῆς μουσικῆς, ἐπὶ τῷ Πύθωνί φησιν ἐπικήδειον αὐλῆσαι λυδιστί. Vide eundem in Polit. Apuleius lib. IV. Milef. *Jam feralium nuptiarum miferrimæ virgini choragium ftruitur. Iam tædæ lumen atræ fuliginis cinerem arceffunt, & fonus tibiæ zygiæ mutatur in querulum Lydij modum, cantusq́ lætus hymenæi lugubri ululatu & puella nuptura deterget lacrymas ipfo flammeo.* Quid igitur diverfum ab aliis tibicinibus cecinerint Siticines, hinc liquet: quibus addendum & hoc, non videri illos admodum in muficâ arte excelluiffe: idq́; inde facilè colligas, quòd Antigenides infignis tibicen indigniffimè tulerit, hofce monumentarios ceraulas in tibicinum numero cenferi, tefte Apulejo lib. I Florid. *Is igitur cum effet in tibicinio apprimè nobilis, nihil æquè fe laborare & animo angi & mente dicebat quàm quòd monumentarij ceraulæ tibicines dicerentur.* Quod autem hic de Antigenidâ Apuleius: idipfum de Ifmenia refert Dion Chryfoftomus orat. 49. ἔφη δέ τις τῶν ὀλιγωρότερον φιλοσόφων οὐ φαύλων, τὸν Ισμηνίαν τοῦτο μάλιστα ἀγανακτεῖν, τὸ καλεῖσθαι αὐλητὰς τοὺς τυμβαύλας. οὐ παντελῶς. οἷον δ' ὂν ἐμοὶ δοκεῖ. οὐ γὰρ βλάπτουσι οὐδὲν οἱ τυμβαῦλαι τοὺς νεκροὺς. οὐδ'

ἐγο-

ἐνοχλοῦσι hoc eſt. *Dixit autem ante hæc tempora Philoſophorum quidam non malus, Iſmeniam ob hoc maximè indignari ſolitum, quod Siticines appellarentur tibicines. At nequaquam res eſt indignatione digna, ut mihi quidem videtur: nihil enim mortuis detrimenti afferunt Siticines, neq; illis ſunt moleſti.*

## CAP. VI.

*De Præficis, à quibus Nenia cantata ad tibiam.* Nenia [illegible] *quæſitum. Phryges ac Myſi pompis funebribus ad* [illegible] *ciendum voce barbara plurimum olim adhibiti. Horum inventum funebris tibia. Ab iis Cares accepere.* Lellus *vel* Lauſus *quid?* Ἰάλεμος, ἰηλεμίζειν, Ἰηλεμίσματα, τὰ Ἰαλεμώδη, Ἰαλέμου [illegible]. *Neniæ nugarum plenæ. Præficarum vicem in Chriſtianorum exſequiis fuiſſe Pſaltrias, quæ hymnos & pſalmos canebant. Cauſa, cur Pſalmi cantarentur, indicata ex Joan. Chryſoſt.*

SEquuutur Præficæ, h. e. mulieres quæ pretio conductæ ad tibias haſce funebres canebant lamentabile aliquod & inconditum carmen ad deplorandum ac collaudandum mortuum apprimè accommodatum. Feſtus *Præficæ dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant ceteris plangendi modum.* Gloſſar. *Præfica* ἡ περὶ τὴν κλίνην ἐν τῇ ἐκφορᾷ κοπτομένη. θρηνῳδὸς ἐπ' ἐκφοράν, Unde Lucillius Satyr. XXII.

 mer-

*— mercede quæ*
*Conductæ flent alieno in funere Præficæ,*
*Multò & capillos scindunt & clamant magis.*

Quod imitatus Horatius ait:

*Ut quæ conductæ plorant in funere, dicunt*
*Et faciunt propè plura dolentibus ex animo.*

Nævius in Freto:

*Hæc quidem herclè opinor Præfica est, nam mor-*
*(tuos collaudat.*

Plautus in Frivolaria:

*Superaboq; omnes argutando Præficas.*

Idem in Truculento, Sc. Ne expectetis:

*Facilè sicis facunditatem virtus arguta invenit,*
*Sine virtute argutum civem mihi habeam pro præficâ,*
*Quæ alios collaudare absentes, sese vero non potest.*

Has intellexit Statius in Epicedio Patris:

*Ut Pharios aliæ fictâ pietate dolores*
*Mygdoniosq; colunt, & non sua funera plorant.*

Et D. Chrysostomus Homil. XIII. in Epist. Pauli ubi καταγέλαστον τῶν [illegible] vocavit. De iis elegans [illegible] apologus Æsopi in πλούσιῳ, quem non possum quin totum hic apponam: Πλούσιος δύο θυγατέρας ἔχων τῆς μιᾶς ἀποθανούσης, θρηνούσας ἐμισθώσατο. Τῆς δὲ ἑτέρας παιδὸς λεγούσης ὡς ἄθλιαι ἡμεῖς, αἵγε αὐταί, ὧν ἐστὶ τὸ πένθος, θρηνεῖν οὐκ ἴσμεν, αἱ δὲ μὴ προσήκουσαι οὕτω σφοδρῶς κόπτονται ἡ μήτηρ ἔφη· μὴ θαυμάσῃς τέκνον; εἰ αὗται οὕτω θρηνοῦσιν, ἐπὶ γὰρ ἀργυρίῳ τοῦτο ποιοῦσιν. h. e. *Dives duas habens filias, altera mortua, præficas conduxit:*

*quum*

*quum verò altera dixisset, ut nos miseræ ipsæ, ad quas luctus pertinet, lamentari nescimus: hæ vero non necessariæ sic vehementer plangunt; mater ait: Ne mirare filia, si hæ ita lamentantur, nam nummorum gratia id agunt.* Carmen autem illud à mulierculis hujusmodi ad tibias cantari solitum, peculiari nomine *Nenia* dicebatur. quod pleriq; Grammatici annotarunt. Festus: *Nenia est carmen, quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiam.* Nonius. *Neniæ ineptum & inconditum carmen, quod adducto pretio mulier, quæ Præfica diceretur, iis, quibus propinqui non essent* [ imò verò etiam quibus essent, o Noni ] *mortuis exhiberet.* Cicero idem dicit lib. II. Leg. *Honoratorum virorum laudes in concione memoranto, easq; etjam ad cantus ad tibicinem prosequuntor, cui nomen Neniæ: quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.* Quintilianus libr. IIX. cap. II. *Tertius hinc est diversus translationis modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium, ut carmen funebre, propriè Nenia.* Porphyrio ad Horatium Epod. XVII. *Nenia propriè carmen est, quod mortuis cantabatur.* Diomedes

 Gram-

Grammaticus: *Apud Romanos id carmen, quod cum lamentatione extremum atq; ultimum mortuo adcanitur, Nenia dicitur.* Glossarium: Veniæ ὕμνοι ἐπὶ τῶν νεκρῶν. Quo loci *Neniæ* legendum rectè me monuit doctissimus mihique amicissimus Frider. Lindenbruchius, cum Lutetiæ Parisiorum fortè fortuna in sermonem de hisce meis Funeribus incidissemus. Idem Glossarium: *Nenia*, ἐπιτάφιος ᾠδή. Jul. Pollux Phrygiam esse vocem existimat: τὸ δὲ Νηνίατον, inquit, ἐστι μὲν φρύγιον. ἱππώναξ δὲ αὐτοῦ μνημονεύει. Unde Νηνιάζεσθαι τὸ θρηνεῖν, Scaliger autem ab Hebræa manasse censet in Notis ad Festum: à quo, etsi non nostrum est dissentire, constat tamen Phrygas ob vocem asperam, & luctui ciendo valde idoneam, olim sæpe pompis funebribus fuisse adhibitos, uti & Mysos: Unde Æschylus in Persis:

Καὶ στέρν' ἄρασσε κἀπιβόα τὸ μύσιον.

Ad quem locum Scholiastes: οἱ γὰρ μύσοι καὶ οἱ φρύγες μάλιστα εἰσὶ θρηνητικοί. Imò verò Phrygibus tibiarum funebrium inventionem adscribit Statius libr. vi. in exsequiis Archemori:

Tum

*Tum signum luctus cornu grave mugit adunco*
*Tibia, cui teneros suetum traducere manes,*
*Lege Phrygum mœstâ. Pelopem monstrasse ferebant*
*Exsequiale sacrum, carmenq́, minoribus umbris*
*Utile, quo geminis Niobe consumpta pharetris*
*Squallida bissenas Sibylen deduxerat urnas.*

Cui adstipulatur & ipse Pollux, à Phrygibus hisce tibiarum funebrium usum etiam Cares accepisse asserens libro III. Λέγεται δὲ καὶ Φρύγας εὑρεῖν αὐλὸν θρηνητικὸν, ᾧ κεχρῆσθαι τοὺς Κᾶρας παρ' ἐκείνων λαβόντας. θρηνῶδες γὰρ τὸ αὔλημα καρικόν. Et quæ Caricum illud melos ad Tibiam canebant mulieres Καρῖναι dicebantur: Hesychius: Καρῖναι θρηνῳδοὶ μουσικαὶ αἱ τοὺς νεκροὺς τῷ θρήνῳ παραπέμπουσαι πρὸς ταφὰς, καὶ τὰ κήδη, παρελαμβάνοντο δὲ αἱ ἀπὸ Καρίας γυναῖκες. Plura si cupis, adi Pet. Fabr. libr. III. Semestr. cap. II. & Erasm. in Prover. Καρικὴ μοῦσα. Quare non omnino absurdum fuerit existimare Neniam esse Phrygiam vocem. Latini veteres *Lessum* vel *Lausum* appellarunt. Cujus vocis significationem priscos Grammaticos non rectè percepisse, legimus apud Ciceronem lib. II. de Leg. Turnebus vocem esse fictitiam per ὀνοματοποιίαν censet. Quid si *Lausus* à Græco κλαῦσις descenderet? licet enim

&nobis interdum nugari. Vide Lipsium in Epist. Quæstionib. *Lessus* est apud Plautum Truculento:

*— stultus es,*
*Qui facta infecta facere verbis postules:*
*Thetis quoq; etiam lamentando lessum fec[illegible]*

Quasi dicat, Lamentis gemituq; [illegible] muliebri neo ululatu filium deflevit Thetis, [illegible] tamen fuit illa lachrymis, quod factum erat, infectum reddere non potuit. Græci [illegible] ἰάλεμον vocant. Suidas: ἰάλεμος. [illegible] θρηνητικὴ ὁ ἐπὶ τοῖς ἀπολωλόσιν [illegible], Athenæus libr. XIV. autor est ἰάλεμον sic ἐν πένθεσι cani solitum, [illegible] ἐν γάμοις. Utitur eo Oppianus libr. II. Cyneget. ubi de Elephantis mortem præsentientibus sic canit:

*Οὐκ [illegible] τοι μοῦνοισιν [illegible] ἐστι*
*Κύκνοις μαντιπόλοι γόοι [illegible]*
*Ἀλλὰ καὶ ἐν θήρεσσιν [illegible] θανα[illegible]*
*Φραζόμενοι τόδε φῦλον ἰηλε[illegible]*

Quæ verba clarissimus Rittershusius noster ita reddidit:

*Non ergo soli in avibus sunt*
*Cygni [illegible] ultimum canentes:*
*Sed etiam inter feras [illegible]*
*Animadvertentes hoc genus [illegible]*

Hinc ἰαλεμίζειν Hesychius θρηνεῖν, *flere* exponit.

nit. Et ἰηλεμίστρια, ploratrix, quæ lugubria in defunctos canit, præfica. Et τὰ ἰηλεμώδη Suidas τὰ ψυχρὰ, καὶ οὐδενὸς ἄξια, *frigida & nullius pretii* interpretatur. Unde etiam parœmia: ἰαλέμου ψυχρότερος de re inepta & frigida. Vide Zenobium & Suidam. Nugis enim & ineptiis erant plenissima, quæ à præficis in laudem mortuorum canebantur: Unde Plautus in Asinar. Sc. Agedum.

*Hæc non sunt nugæ, non enim mortualia.*

Quò allusit Agellius lib. XVIII. cap. VII. Philosophos perstringens, ut loquaces & inanium verborum funeratores præficisq; similes, quæ in mortuos neniam argutam & nugacem canebant. Verba ejus hæc sunt: *Vos Philosophi mera estis ut Cato ait, mortualia glossaria. Namq; colligitis lexidia, res tetras & inanes & frivolas, tanquam mulierum voces præficarum.* Tantum de Neniis, & quibus hæ ad tibias cani solebant, Præficis, quam appellationem non diutius, quàm ad bellum usque Punicum durasse, Varro scribit libr. [illegible] de vita pop. Rom. *Ibi à muliere, quæ optima voce esset, Pergama laudari. deinde Neniam cantari solitam ad*

*tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cursitassent. Hæc mulier olim vocitata fuit Præfica, usq; ad secundum Pœnicum bellum,*

Porrò apud Christianos Præficarum loco olim Psaltriæ substitutæ quæ hymnos canebant. Meminit Justinianus Novell. LIX. τῶν γυναικῶν τῆς χ[illegible]ίης ἡγȣμένων κ[illegible]ψαλτριῶν. Et D. Hieronymus in Epithaphio Paulæ testis est, Christianos in funere & exsequiis suorum cecinisse *Alleluja*, quæ vox est gratulantis, non lugentis. Corippus lib. 3. de exsequiis Justiniani Imp.

*Omnis in exsequias sexus convenit & ætas.*
*Quis memorare potest tantæ miracula pompæ?*
*Hinc Levitarum venerabilis ordo canentum.*
*Virgineus tonat inde chorus: vox æthera pulsat.*

Victor Uticensis lib. de persecut. Vandalorum in Africa: *Quis verò sustineat atq; possit sine lachrymis recordari, dum præcipe[illegible] nostrorum corpora defunctorum sine solemnitate hymnorum cum silentio ad sepulcrum perduci?* Hoc autem fine Psalmos hymnosque cantabant, ut gratias Deo agerent, quòd eum, qui è vita excessit, jam à laboribus liberaverit, quod metu mortis exemptum apud se habeat, immarcescibili ornaturus corona: Himni enim & Psalmodia sunt

lætan-

lætantium. Quod ne quis à nobis fictum excogitatumque putet, D. Chryſoſtomum laudo auctorem ac magiſtrum, cujus verba, indice & interprete optimo Rittershuſio noſtro, hæc ſunt Homil. IV. ad Hebræos: εἰπὲ γάρ μοι, [illegible]ονται οἱ ὕμνοι; οὐχὶ τὸν θεὸν δοξά[illegible] εὐ[illegible] ὅτι λοιπὸν ἐστεφάνωσε τὸν ἀπ[illegible] τῶν πόνων ἀπήλλαξεν, ὅτι τῆς δειλίας [illegible]βαλ[illegible]ει πα[illegible]τῷ, οὐ διὰ τοῦτο ὕμνοι; οὐ διὰ τοῦτο [illegible]μῳδίαι [illegible] γὰρ πάντα χαιρόντων ἐστί. Nec dubitat [illegible] ſanctus ille orator affirmare, Deum ipſum [illegible]a ἐπιτειχίσαι (ſic enim loquitur) hoc eſt, [illegible]smodi quaſi munimenta humanorum animorum exſtruxiſſe ad evertendam illam perverſam conſuetudinem plangendi & in[illegible]abiliter lugendi mortuos.

## CAP. VII.

*De [illegible] & Scurris, qui funeribus In[illegible] admoti [illegible] novos le[illegible] probatur teſtimonio Juſtiniani Imp. L[illegible] & Appiani. Excuſſa Dionyſii Halicar. verba, quæ ſecus [illegible] videbantur. Plures lectos [illegible] prælatos, in iisq; fortaſſean collocatas imagines, quæ in funeribus ſolebant circumferri. Dionis Caſſii, qui imagines [illegible]rum in Deos [illegible] hac pompa eximit, [illegible] in dubium vocata. Damnatorum imagines fractas nec li-*

tas

*tas fuisse in exequiis. Simulacra etiam devictarum gentium & capta ab hostibus spolia lectum mortui antelata. Præcessisse quoq; Lictores cum fascibus & insignibus honorum, sed inversis.*

AC ne quid ineptiarum intermitteretur, Ludios quoq; & histriones in funeribus Indictivis lectum mortui præcessisse invenio apud Dionysium Halicar. lib. [illegible]. ἤδη δὲ καὶ ἐν ἀνδρῶν ἐπισήμων ταφαῖς [illegible] ἄλλαις πομπαῖς προηγουμένους τοὺς χοροὺς τῶν σατυριστῶν κινουμένους τὴν σίκιννιν ὄρχησιν, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς τῶν εὐδαιμόνων κήδεσι. hoc est. *Quinetiam in illustrium virorum funeribus præter alias pompas vidi & Satyricos choros, qui lectulum præcedebant, & sicinnem saltationem saltabant: præcipuè verò in fortunatorum virorum funeribus.* Atque hoc loco etiam colloco scurras & mimos, qui exsequiis interdum solebant adhiberi: ut patet ex Suetonio in Vespasiano capit. [illegible] *Sed in funere Favo archimimus personam ejus ferens, imitansq; ut est mos, facta & dicta vivi, interrogatis palàm procuratoribus, quanti funus & pompa constaret, ut audiit H-S centies, exclamavit, centum sibi sestertia darent, ac se vel in Tiberim projicerent.* Videndus idem scriptor in Tiberio cap. LVII.

Ex hac enim consuetudine Scurra iste, de quo ibi agitur, funeri videtur admotus, licet id Suetonius [illegible] *lw* non dicit. De Libertis orcinis sive charonianis disertè Justinianus Imperator loquitur, illos pileatos lectum sui domini præcessisse, Cod. De Lat. Libert. *Qui Domini funus pileati antecedant, si hoc ex voluntate fiat vel testatoris vel heredis, fiant illico cives Romani.* Quem ritum Livius lib. XXXVIII. respiciens scribit Q. Terentium Culleonem *adeo amicum Corneliæ familiæ fuisse ut pileatus, sicut in triumpho ierat, in funere quoq; ante lectum* [Scipionis] *iverit.* Erat autem à Scipione hic Terentius servitio exemptus: ideoq; ipsum *omni vita, ut dignum erat, libertatis auctorem coluit*, teste eodem Livio lib. XXX. in fine. Huc accedit, quod Appianus Alexandr. Mithridatico, de Prusia memoriæ proditum reliquit: Π[illegible] [illegible]τ©, inquiens, ἀπήντησε τ[illegible] Ῥωμ[illegible] στρατηγοῖς εἱμάτι[illegible]ιχὸν ἀμπεχόμεν[illegible] τήβεννον, [illegible] [illegible] [illegible]μένο[illegible]. Et addit [illegible] [illegible] [illegible]των. Ambitiosam hanc procerũ Rom. consue-

ſuetudinem perſtringit Diony. lib. IIX. his verbis; ἐγωγ' ὖν ἐπιςαμαί τινας ἅπασι τοῖς δὐλοις συγκεχωρηκότας εἶναι ἐλευθέρυς μετὰ τὰς αὐτῶν τελευτὰς, ἵνα χρηςοὶ καλῶνται νεκροὶ, καὶ πολλοὶ ταῖς κλίναις αὐτῶν ἐκκομιζομέναις παρακολυθῶσι τὰς πίλυς ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς ἔχοντες. h. c. *Equidem ſcio quosdam, qui teſtamento omnes ſuos ſervos manumiſerunt, ut poſt mortem bene audirent, & multi lectulos eorum ferales proſequerentur pileati.* Quo loco ſunt, qui libertos hoſce lectum patroni ſui proximè fuiſſe ſecutos affirmare non dubitant, contra clariſſimam Livii, Appiani & ipſius Juſtiniani auctoritatem. Atqui ego cur ita ſentirent, cauſæ nihil video. Nam ex Dionyſii verbis, irent præ an ponè ſequerentur, cognoſci liquidò non poteſt. Propriè παρακολυθεῖν eſt honoris causâ latus tegere alicui: ponitur & pro Sequi è veſtigio. Sed in genere Proſequi ſignificat, quod alia voce προπέμπειν dictitant Græci. Sic quod ait Capitolinus, *Verum Marcus Imp. Capuam usq; proſequutus eſt* poſſis Græcè dicere, τῷ Οὐήρῳ Μάρκος μέχρι Καπύης παρηκολύθησε. Hac notione apud Dionyſium capiebat noſter Caſaubonus, cum ipſius ſententiam

ſuper

ſuper hunc locum exquirerem. Veniebat etiam mihi in mentem ita exiſtimare, reliquos quidem lectulos, qui ſolebant interdum funeribus præferri, fuiſſe ſubſecutos hoſce libertos: at vero anteceſſiſſe lectum, quo mortuus ferebatur. ita ut inter lectulos imaginum & lectum ipſius defuncti irenthi Charonitæ. Dixit enim Dionyſius non τῇ κλίνῃ, ſed ταῖς κλίναις ἐκκομιζομέναις. Nam plures lectos uni mortuo eſſe prælatos, notiſſimum eſt: etſi id lege XII. tab. eſſet prohibitum, quæ extat apud Cicer. leg. *Pluſa. fonera. unei. nei. facito. neiue. pluſeis. lectos. endoferto.* Sic, ut Servius autor eſt, in funere Marcelli Auguſtus ſexcentos lectos præferri juſſit: Et Sylla ſex millia habuit. Et apud Tacitum, libr. XVI. *Largitur in ſervos quantum aderat pecuniæ, & ſi qua aſportari poſſent, ſibi quemque deducere, tres modo lectulos ad ſuprema retineri jubet.* At cui uſui fuiſſe hos lectos putabimus? Credo, ut paternæ maternæq; gentis imagines in iis collocarentur. Has enim funeribus nobilium adhibitas teſtis Porphyrio ad illud Horatii: *Funus atque imagines ducunt triumphales.* Ubi ſic ait interpres

*In*

*In funere nobilissimis quibusq; solebant præferri imagines majorum: quod observari videmus in funeribus principum.* Crebro hujus ritus meminêre autores. Cicero II. Orat. *Brute quid sedes? quid illam anum patri nunciare vis tuo? quid illis omnibus quorum imagines duci vides? quid majoribus tuis?* Valerius Max. libr. VIII. c. XV. *Africanus imaginem in cella Jovis opt. max. positam habet: quæ quotiescunq; funus aliquod Corneliæ genti celebrandum est, inde petitur.* Epitoma Livii XLVIII de Lepido: *Præcipit filiis, lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent: imaginum specie, non sumptibus nobilitari maximorum virorum funera solere.* Tacitus lib. III. Annal. tradit lectum Juniæ *viginti clarissimarum familiarum imagines antelatas* fuisse. Idem libr. IV. de funere Drusi: *Circumfusas lecto Claudiorum Liviorumq; imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris.* Ubi Guichardus *circumfixas* legit, lectis fuisse affixas istas imagines existimans: quod non probo. Agnoscit has in funere Liviæ etiam Dio lib. LIIX. Propertius hanc pompam detestatur:

*Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa.*

Neq;

Neq; in Germanici funere eas prælatas, autor Tacitus lib. II. *Funus sine imaginibus & pompa per laudes & memoriam virtutum ejus celebre fuit.*

Erant autem hæ imagines nihil aliud, quàm expressa corporis effigies humerorum tenus, è cerâ, consolationis ergò asservatæ. Nam ut Lactantius ait lib. II. de falsa Relig. cap. II. *omnino fingendarum similitudinum ratio idcircò ab hominibus inventa est, ut posset eorũ memoria retineri qui vel morte subtracti vel absentiâ fuerunt separati.* Hujusmodi imaginibus atria sua nobiles Romani exornabant, collocando eas ordine in ligneis quibusdam thecis vel armariis, unde exsequiarum tempore depromebantur, ut colligere est ex Plinio lib. XXXV. cap. II. *Expressi cerâ vultus singulis disponebantur armariis, ut essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera: semperque defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* In Principum tamen funeribus non solùm gentilitiæ, sed quorumlibet magnorum virorum ac virtute præstantium imagines prælatæ: ut in funere Augusti Dio libr. LVI. Καὶ μετὰ ταύτας

 (εἰκό-

(εἰκόνας scilicet) αἵτε τῶν προπατέρων αὐτοῦ. καὶ αἱ τῶν ἄλλων συγγενῶν τῶν τεθνηκότων (πλὴν τοῦ Καίσαρος, ὅτι ἐς τοὺς ἥρωας ἐσεγέγραπτο) αἵτε τῶν ἄλλων Ῥωμαίων τῶν καθ᾽ ὁτιοῦν προφανευσάντων, ἀπ᾽ αὐτοῦ τοῦ Ῥωμύλου ἀρξάμεναι ἐφέροντο. Καί τις καὶ τοῦ Πομπηΐου τοῦ μεγάλου εἰκὼν ὤφθη &c. Idem dicunt in aliis exsequiis. Quòd verò hic Dio dicit, Cæsaris imaginem in funere Augusti ideo non fuisse conspectam, quoniam is in Deorum numerum adscriptus, id antè etiam lib. XLVII. tradiderat, ubi Triumvirorum super hac re edictum recitat his verbis: πρὸς δὲ τούτοις ἀπεῖπον μὲν, μηδεμίαν εἰκόνα αὐτοῦ, καθάπερ θεοῦ τινος ὡς ἀληθῶς ὄντος, ἐν ταῖς τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐκφοραῖς πέμπεσθαι. Atq; de Augusti imagine simile Senatus decretum memorat lib. LVI. Ταῦτά τε, inquiens, αὐτῷ ἐψηφίσθη, καὶ ὅπως μήτ᾽ εἰκὼν αὐτοῦ ἐν ἐκφορᾷ τινος πομπεύῃ. Ceterùm super fide Dionis valde ambigit Lipsius in Epistolicis lib. IV. Ep. III. primùm quod ea res ab aliis non sit tradita, ne à Tacito quidem, qui tamen hujusmodi sententias adulatione eximias non facilè solet præterire. Deinde quod Æneæ ac Romuli etiam imagines, licet & ipsi in Deorum numerum relati fuerint, funebri pompæ ornan-

mandæ adhibiti ſint, ut Tacitus indicat in funere Druſi lib. IV. *Funus imaginum pompâ maxime illuſtre fuit, cùm origo Juliæ gentis Æneas, omnesq; Albanorum reges, & conditor urbis Romulus, poſt Sabina nobilitas, Atta Clauſus ceteraq; Claudiorum effigies longo ordine ſpectarentur.* Sed ego hanc litem non fecero meam. Illud ſcio, ſi quis turpi & immani crimine damnatus eſſet, ejus imaginem damnari & frangi ſolitam, nec in exſequiis ferri. Unde Juvenalis Satyr. VIII.

*Frangendâ miſeram funeſtat imagine gentem.*

Tacitus lib. II. Annal. *Cotta Meſſalinus ne imago Libonis exſequias poſterorum comitaretur cenſuit.* Sic Bruti & Caſſii imagines abolitas, docet Tacitus in fine libr. III. Annal. *Viginti clariſſimarum familiarum imagines antelatæ ſunt, Manlii, Quintii aliaq; ejus nobilitatis nomina: ſed præfulgebant Caßius atq; Brutus hoc ipſo, quod effigies illorum non viſebantur.* Quot igitur majorum imagines, totidem videntur lectuli funeribus prælati, ita ut ſuus cuilibet imagini lectulus eſſet, in quo portabatur. Quanquam interdum non in hujuſmodi lectis, ſed in oblongis perticis vel haſtis imagines

has fuisse latas, ut fercula triumphorum solebant, non ineptè quis existimaverit, præeunte nobis ad hanc conjecturam Sillo, qui lib. x. de funere Pauli sic ait:

*Non conjunx nativè aderant, non juncta propinque,*
*Sanguine turba virûm: aut celsis de more feretris*
*Praecedens prisca exsequias decorabat imago.*

Porrò non imagines solùm, sed & simulachra gentium urbiumq́; subactarum, & nomina sub titulis hostium victorũ ipsaq; spolia ab hostibus capta præferri & exhiberi solebant in funeribus Imperatorũ. Dionysius Halicar. lib. IIX. de funere Coriolani: Ἐπειδὰν δὲ πάντα εὐτρεπῆ ἦν, θέντες ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεπεστάτης ἠσκημένης κόσμῳ, τὴν αὐτοκράτορα χλαῖναν ἔχοντα ἐσθῆτα, καὶ περὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ φέρεσθαι κελεύσαντες λάφυρά τε καὶ σκῦλα καὶ στεφάνους, καὶ μνήμας, ὧν εἷλε πόλεων, ἦραντο τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πολέμου ἔργοις. Tacitus de funebri pompa Augusti: *Tunc consultatum de honoribus ex quibus maxime insignes visi, ut portâ triumphali duceretur funus: Gallus Asinius ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur.* Quod etiam factum esse autor Dio libr. LVI τά τε ἔθνη πάνθ᾽ ὅσα προσεκέκτητο ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπεικασμένα ἐπέμφθη.

*Omnes-*

*Omnesq́ nationes, quas subegisset, cum suo ipsarum cultu effictæ cernebantur.* Idipsum de Pertinacis funere narrat idem autor lib. LXXIV. παρῆλθον μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη πάντα τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίως σφίσιν ἐσταλμένα. *Transierunt deinde nationes omnes subjectæ imperio Romano in statuis æneis, sic ornatis, ut est cujusq́ gentis patria consuetudo.* Intellexit hoc Lucanus libr. VIII. de funere Pompeii, quem non petere dicit,

*Præferat ut veteres feralis pompa triumphos.*

Et allusit Virgilius libr. XI. in funere Pallantis:

*Multaq́ præterea Laurentis præmia pugnæ*
*Aggerat & longo prædam jubet ordine duci.*

Nec multò post:

*Indutosq́ jubet truncos hostilibus armis*
*Ipsos ferre duces, inimicaq́ nomina figi.*

Quin imò lictores cum fascibus aliaque insignia magistratuum, quos olim gesserunt, præcessisse, Polybius tradidit, libr. VI. αὐτοὶ μὲν οὖν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται. ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις καὶ ἄλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακεῖσθαι, προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς. hoc est, *Isti igitur curru sic incedunt, Fasces vero & secures ac reliqua principatibus consueta, secundum dignitatem*

has fuiſſe latas, ut fercula triumphorum ſolebant, non ineptè quis exiſtimaverit, præeunte nobis ad hanc conjecturam Sillo, qui lib. x. de funere Pauli ſic ait:

*Non conjunx natique aderant, non juncta propinquo,*
*Sanguine turba virûm: aut celſis de more feretris*
*Præcedens priſca exſequias decorabat imago.*

Porrò non imagines ſolùm, ſed & ſimulachra gentium urbiumq; ſubactarum, & nomina ſub titulis hoſtium victorũ ipſaq; ſpolia ab hoſtibus capta præferri & exhiberi ſolebant in funeribus Imperatorũ. Dionyſius Halicar. lib. ıx. de funere Coriolani: Ἐπειδὰν δὲ πάντα παρεσκεύαστο, θέντες ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρεπεστάτης ἠσκημένης κόσμῳ, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἔχοντα ἐσθῆτα, καὶ περὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ φέρειν κελεύσαντες λάφυρά τε καὶ σκῦλα καὶ στεφάνους καὶ μνήμας, ὧν εἷλε πόλεων, ἤραντο τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἔργοις. Tacitus de funebri pompa Auguſti: *Tum conſultatum de honoribus ex quibus maxime inſignes viſi ut portâ triumphali duceretur funus: Gallus Aſinius ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur.* Quod etiam factum eſſe autor Dio libr. LVI τά τε ἔθνη πάνθ᾽ ὅσα προσεκτήσατο, ἐπιχωρίως σφίσιν ὡς ἕκαστα ἀπεικασμένα ἐπέμφθη.

*Omnes-*

*Omnesq. nationes, quas subegisset, cum suo ipsarum cultu efficta cernebantur.* Id ipsum de Pertinacis funere narrat idem autor lib. LXXIV. τὰ ἦλθον μετὰ ταῦτα τὰ ἔθνη πάντα τὰ ὑπήκοα ἐν εἰκόσι χαλκαῖς ἐπιχωρίως σφίσιν ἐςαλμένα. *Transierunt deinde nationes omnes subjecta imperio Romano in statuis aneis, sic ornatis, ut est cujusq. gentis patria consuetudo.* Intellexit hoc Lucanus libr. VIII. de funere Pompeii, quem non petere dicit,

*Praferat ut veteres feralis pompa triumphos.*

Et allusit Virgilius libr. XI in funere Pallantis:

*Multaq; praeterea Laurentis praemia pugnae*
*Aggerat & longo praedam jubet ordine duci.*

Nec multo post:

*Indutosq; jubet truncos hostilibus armis*
*Ipsos ferre duces, inimicaq; nomina figi.*

Quin imo lictores cum fascibus, aliaque insignia magistratuum, quos olim gesserunt, praecessisse, Polybius tradidit, libr. VI. αὐτοὶ μὲν ἐφ' ἁρμάτων οὗτοι πορεύονται, ῥάβδοι δὲ καὶ πελέκεις καὶ ἄλλα τὰ ταῖς ἀρχαῖς εἰωθότα συμπαρακεῖσθαι, προηγεῖται, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ τῆς γεγενημένης κατὰ τὸν βίον ἐν τῇ πολιτείᾳ προαγωγῆς. hoc est, *Isti igitur curru sic incedunt, Fasces vero & secures ac reliqua principatibus consueta, secundum dignitatem*

 *cujus-*

*cujusq; pracedunt, qua, dum in vivis esset, in Rep. eminuit.*

Et notandum, fasces hosce versos solitos, ut discimus ex Tacito libr. III. Annal. de funere Germanici: *Igitur tribunorum centurionumq; humeris cineres portabantur: pracedebant incompta signa, versi fasces.* Quem morem tetigisse videtur Virgilius dicto loco:

*—tum mœsta phalanx, Teucriq; sequuntur,*
*Tyrrheniq; duces & versis Arcades armis.*

Ubi Servius: *Lugentum more,* inquit, *mucronem hasta, non cuspidem contra terram tenentes. scuta autem invertentes, non propter numina illic depicta, ne eorum simulacra cadaveris pollerentur aspectu, ut nonnullis [illegible] placet. Nam lugentium mos est priores habitus immutatio.* Albinovan⁹ in funere Drusi:

*Quos primum vidi fasces in funere vi[illegible],*
*Et vidi versos indiciumq; mali.*

Statius VI. Thebaid.

*— versis ducunt insignibus ipsi*
*Graiugena reges.*

## Cap. VIII.

*Funera humeris elata: & a quibus.* Vespillones, Sandapilones, Barginna, [illegible], *Lecticarii in Ecclesia Constantinopolitana, κοπ[illegible].*

Qui

QUI Funebrem lectum præcesserint, jam vidimus: Sequitur de iis, *qui funus extulerunt.* Quod officium plerumque à proximis hæredibus fuisse obitum, indicat Servius in lib. VI. Æneid. *Deferendi feretrum propinquioribus virilis sexus dabatur munus.* Horatius lib. II. Satyr. V.

*——cadaver*
*Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres.*

Hinc Qu. Metellum Macedonicum *à quatuor filiis illatum rogo, uno Prætore, tribus consularibus, duobus triumphalibus, altero Censorio*, testatur Plinius libro VII. cap. XLIV. & Valer. Maximus libr. VII. de Felicitate. Et Plutarchus de fortuna Romanor.

Nonnunquam etiam Servi manumissi cadaver Domini sui portabant, si non anteirent: Unde Persius Satyr. III.

*—— at illum*
*Hesterni capite induto subière Quirites.*

Interdum verô imperatores aliique præclarè de Republ. meriti à magistratu vel Senatoribus, vel patritiis efferebantur. Nam Coriolanum οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων ἐν τοῖς κατὰ τοὺς πολέμους ἔργοις extulerunt, test. Dionysio

 nysio

nysio lib. VIII. Et C. Julii Cæsaris *lectum pro rostris in forum magistratus & honoribus functi detulerunt*, ut annotavit Suetonius in ejus vita. Sic Augusti *corpus ad rogum humeris Senatorum ferendum*, conclamasse Patres autor est Tacitus lib. I. Annal. Imo verò quidam cùm ex populo, tum exteris etiam Romæ commorantibus non contenti erant vulgari more funus prosequi, sed propenso in defunctum amore & observantiâ, suis humeris lectum efferebant: quod in funere Æmilii Pauli contigisse, narrat Plutarchus in ejus vita. ὅσοι γοῦν κατὰ τύχην παρῆσαν Ἰβήρων καὶ Λιγύων καὶ Μακεδόνων, οἱ μὲν ἰσχυροὶ τὰ σώματα καὶ νέοι, διαλαβόντες τὸ λέχος ὑπέδυσαν καὶ παρεκόμιζον. οἱ δὲ πρεσβύτεροι συνηκολούθουν, ἀνακαλούμενοι τὸν Αἰμίλιον εὐεργέτην καὶ σωτῆρα τῶν πατρίδων, hoc est, *Quotquot fortè eo tempore Romæ fuerunt Hispani, Ligures, Macedones, ex his juvenes quidem corpore erant valido, feretrum subierunt; majores natu verò prosecuti sunt Servatorem & Patrem patriæ Paullum appellantes.* Sic Trebius, qui in ædilitate populo assibus frumentum præstiterat, *supremo die populi humeris in rogum portatus est*, ut scriptum reliquit

liquit Plinius libr. XVIII. cap. III. Et Cn. Pompejum non optare,

*Ut Romana suum gestent pia colla parentem.*

canit Lucanus lib. VIII. Juvenalis Satyr. X. de infelicitate Priami:

*Incolumi Troja Priamus venisset ad umbras*
*Assaraci magnis solemnibus Hectore funus*
*Portante, ac reliquis fratrum cervicibus, inter*
*Iliadum lacrumas, &c.*

Ex quibus locis abundè constat, humeris elata fuisse funera, non autem eo modo, ut Rævardus & Fruterius existimarunt, quorum opinionem alibi posuimus.

Quod si verò mortuus tenuioris erat fortunæ, vel populo invisus, eum à Vespillonibus exportari solitum legimus. De Domitiano Imperatore Suetonius cap. XVII. *Cadaver ejus populari sandapila per Vespillones exportatum.* Cui astipulatur & Eutropius lib. VII. *Funus ejus cum ingenti dedecore per vespillones exportatum & ignobiliter sepultum.* Sic de Heliod. Sycophanta Ammianus Marcellin. lib XXIX. *Funus ejus per vespillones elatum, &c.* Hinc Festus: *Vespæ & Vespillones dicuntur, qui funerandis corporibus officium gerunt, non à minutis illis volucribus, sed quia vespertino tempore eos*

*efferunt, qui funebri pompâ duci propter inopiam nequeunt.*

Variè autem hæc vox ſcribitur. Alii cum ſimplice liquida: ut Iſidor. in Gloſſis: *Veſpillones foſſarii qui mortuos ſepeliunt, bajuli.* Nonnulli verò Viſpillo, ut Lexicon Græcolatinum vetus: Νεκροθάπτης, *Viſpillo, Libitinarius.* Sunt etiam qui Biſpelliones vel Biſpelliones ſcribunt: Gloſſæ veteres: *Biſpelliones.* Νεκροθάπται, κοπιάται, *Biſpillo.* Νεκροφόρος. In qua ſcriptione diverſam originem putat eruditiſſimus Fr. Junius ad Tertul. de Pall. c. IV. nempe à binis palliis, quod ſcilicet lugubres veſtes ſuis ſuperinducerent. Quid eſt quæſo curioſè ingenioſum eſſe, ſi hoc non eſt? nec enim neſcire potuit, vir doctiſſ. literarum B & V. vicinitatem, & ſæpè, imo ferè ſemper unam pro alterâ uſurpari. Rectius igitur meo quidem animo Servius, qui hoſce homines à veſpera primùm Veſperones, & deinde *Veſpillones* dictos cenſet. Verùm de his minutiis Grammaticorum παῖδες viderint.

Dicuntur etiam *Sandapelones*, ut in Gloſſar. *Sandapelo, νεκροθάπτης.* Sidonius *Sandapilarios* vocat lib. II. Epiſtol. VIII. qua

voce

voce non Sandapilarum fabros, ſed bajulos intelligit. Appellarunt etiam *Barginnas*: Gloſſarium vetus, *Barginna*, νεκροφόρος. βάρβαρος, παρεμφάνσις βαρβάρου. Sic enim diſtinctè legendum in Gloſs. hoc ſenſu, ut ſit Veſpillo Barginna, ut ſit Barbarus Barginna, ut inſuper ſit Barbarorum acclamatio Barginna; quod cum bonâ veniâ Jac. Cujacii dictum velim, qui in Novel. 3. malè combinat.

Sed hic Chriſtianorum quoque conſuetudinem breviter ſubjiciemus. Ac in Eccleſia Conſtantinopolitana erant *Lecticarii* à Conſtantino Magno primùm inſtituti, qui gratuitam exportandis mortuis operam præſtarent, dicti alio nomine κοπιαταὶ à laborando. Hi ex mille & centum officinis annuos habebant reditus, unde funerum ſumptus fierent, ut eſt in Novella Juſtiniani XLIII. & LIX. & in Novell. Leonis XII. Non autem dubium, quin idem vel certè non abſimilis ritus in Romana Eccleſia obtinuerit. Sæpiſſimè tamen homines pietate & vitæ ſanctimoniâ celebres ab ipſis Epiſcopis & Sacerdotibus ad ſepulturam elatos conſtat. De Paulæ ma-

matris funere D. Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium: *Ex hinc non ululatus, non planctus, ut inter ſeculi homines fieri ſolet, ſed pſalmorum linguis diverſis examina concrepabant. Translata eſt Epiſcoporum manibus & cervicem feretro ſubjicientibus, cum alii Pontifices lampades cereosq́; præferrent, alii choros pſallentium ducerent, &c.* Sic cadaver B. Fulgentii per Sacerdotes deportatum, legitur in ejus vita: *Manè vero poſtquam multitudo maxima populorum de locis finitimis ad exſequias venit, Sacerdotum manibus ad Eccleſiam civitatis, quæ Secunda dicitur, ubi etiam reliquias Apoſtolorum conſtituerat, deportatus, ſortitus eſt honorabile monumentum.* De Filimatiâ quoque matrona honeſtiſſima ſic loquitur Sidonius Apollinaris libr. II. Epiſtol. VIII. *Hanc tamen ſciebat haut incaſſum honor cadaveribus impenditur: non Veſpillonum Sandapilariorumq; miniſteria ominoſa tumulavere: ſed cum Libitinam ipſam flentes omnes cæteri quoq́; prenſitarent, remorarentur, exoſcularentur, ſacerdotũ propinquorumque manibus excepta, perpetuis ſedibus dormienti ſimilior illata eſt.* Poſſem plura addere: ſed quid opus multis exemplis,

plis, in re tam manifesta & extra omnem controversiam positâ?

## CAP. IX.

*De Pheretro. Isidori in ejus Etymologiâ investiganda ridiculum acumen.* Latura, Latus. Capulum *eodem significatu.* Capularis senex, σορίλλην. *Pheretrorum discrimen pro qualitate defunctorum. Lectica elati honestiores: Sandapilâ viles & servi. A quot person[illegible] gestata. Funera interdum apertè elata, interdum tectè.* Larvata Funera *quæ?*

QUemadmodum igitur pro diversitate defunctorum alii atq; alii fuerunt Νεκροφόροι: ita etiam diversa fuisse Νεκροφορεῖα observo. Dicebantur ea γενικῶς *Feretra*, sive Græcum mavis, *Pheretra*: utrumque à ferendo, quod vel pueri intelligunt. Sed audiamus acumen Isidori lib. XVIII. orig. c. IX. *Pharetra*, inquit ille, *sagittarum theca à ferendo jacula dicta, sicut & Pheretrum, ubi funus ducitur: quâ ideo Etymologiam communem habent, quia Pharetra mortem, Pheretrum mortuum portat.* En cor Zenodoti, en jecur Cratetis! Frustra laurum mordeo, ita mihi præcordia saliunt ad risum. Pheretrum autem latinè *Laturam* dixeris. Glossar. Græcolatinum: *Latura*, φέρετρον. Festi mutilator; *Latitaverunt, Cato posuit,*

pro

*pro sapè tulerunt.* Sic *Latus* pro feretro videtur usurpasse Apul lib. 2. Metam. *Pompa funeris publici ductabatur per forum, occurrit ad latus quidam mœstus in lacrymis, genialem canitiem revellens senex.* ut observavit CL. V. Jan. Gruterus amicus noster libr. VI. Suspic. cap. 8. Eodem significatu & *Capulum* usurpari invenio, sic dictum, non, *quod supra capita hominum feratur*, ut itidem nimis acutè nugatur Isidor. libr. XX. orig. cap. XI. Sed *ab eo quod corpus capiat*, teste Servio in XI. Ænei. Cui adstipulatur Nonius: *Capulum dicitur quicquid aliquam rem intra se capit.* Ubi tamen illud posteà ad sepulcrum ipsum accommodat. Festus: *Capulum*, inquit, *& manubrium gladij vocatur, & id, quo mortui efferuntur, utrumq; e capiendo dictum.* Utitur Lucillius Satyra II.

*Quem cum vidissent Hortensius Posthumius,*
*Ceteri item in capulo non esse album q; cubare.*

Hinc descendit vox *Capularis*, quæ *senem jam morti contiguum* significat, teste Fulgentio de Prisco serm. Unde Plautus in Milite Sc. Cohibere:

*—itan' ego tibi videor oppidò Acheronticus,*

*Tam*

*Tam Capularis?* hoc est: jamjam in Proserpinæ peculio connumerandus. Et Artèmona anus maritum suum Demænetum vocat *Capuli decus* Asinariâ Sc. Ain' tu. Græcis Σορέλλω dicitur, qui τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχει, hoc est, *alterum pedem in sepulchro habet*. Hesych. Σορέλλω, σκώμματί ἐπιχωρίαζον εἰς τοὺς γέροντας.

Erant igitur, quod dicere inceperamus, Pheretrorum duo potissimùm genera: Lectica & Sandapila. Ac Lecticis quidem vel Lectis ditiores & nobiliores efferebantur: Græci τὴν κλίνην & τὸ λέχος vocant. Hesychius: Λέχη, ἐφ' οἷς τοὺς νεκροὺς κοσμοῦσιν. Dionysius Halicar. lib. IIII. Lucretiæ cadaver efferri facit ἐπὶ κλίνης μελαίναις ἀμφίοις ἐστρωμένης, *in lectica nigris vestibus instrata*. Nepos in vita Attici: *Elatus est in lecticula, ut ipse præscripserat, sine ulla pompa funeris.* Tacitus libro III. hist. *Simul ferebatur lecticula parvus filius velut in pompam funebrem.* Dionysius libro VIII. de funere Coriolani: ἤραντο τὴν κλίνην οἱ λαμπρότατοι τῶν νέων, &c. Plutarchus in Numa: οἵτε πατρίκιοι τὸ λέχος ἀράμενοι. Seneca libr. VI. Controvers.

verſ. vi. *Verſæ ſunt in exſequias nuptiæ, genialisq; lectus mutatus in funebrem.* Eodem ſenſu & *Torum* accipio apud Ovidium lib. vi. Metamorph. fab. iii.

*——ſtabant cum veſtibus atris*
*Ante toros fratrum demiſſo crine ſorores.*

Sic Tacitus ii. *Ubi illa veterum inſtituta? præpoſitam toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina & laudationes & lacrymas?* Propertius lib. ii.

*Nec mihi tum fulcro ſternatur lectus eburno,*
*Nec ſit in Attalico mors mea nixa toro.*

Mortui igitur ditiores Lectica: At verò pauperiores & vilioris fortunæ homines Sandapila efferebantur. Fulgentius de Priſco ſerm. *Sandapilam antiqui dici voluerunt feretrum mortuorum, id eſt, loculum non in quo nobilium corpora, ſed in quo plebeiorum atq; damnatorum* [addo etiam populo inviſorum] *cadavera portabantur.* Gloſſarium: *Sandapila*, νεκροφόριον. Juvenalis Satyr. viii. *Inter carnifices & fabros Sandapilarum.* Quo loci fabri Sandapilarum ſunt, quos Græci Σοροποιοὺς appellant, teſte Polluce lib. x. c. xxxi. Item Σοροπηγοὺς, qui Sandapilas compingunt: quæ vox eſt apud Nicarchum l. ii. Antholog.

Καὶ

Καὶ πᾶσιν μία νὺξ, ἓν φάρμακον, εἷς σοροπηγός,
Domitiani cadaver *populari Sandapilâ* exportatum scribit Suetonius cap. XVII. Hanc opinor intellexit Horatius lib. I. Satyr. VIII. *vilem arcam* appellans: Et Lucanus libro VIII. de Pompeio:

*Da vilem Magno plebeii funeris arcam,*
*Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.*

Martialis *Orcinianam spondam* dixit Epigr. V. libr. X.

*Orcinianâ qui feruntur in spondâ.*

Ac tale feretrorum discrimen etiam apud Massilienses observatum fuisse, testatur Valerius Maxim. lib. II. cap. VI. *Duæ etiam ante portas eorum arcæ jacent: altera, quâ liberorum, altera quâ servorum corpora ad sepulturam plaustro devehuntur.*

Sed pene præterieram, certum quoq; Vespillonum numerum uni Sandapilæ fuisse adhibitum: quod ex Appiano Alexand. didici, qui lib. IIII. ἐμφυλ. de Icilio proscripto sic loquitur: Ἰκίλιος δὲ ἐκλαθόμενος τῆς μεγαλόφρονος ἐλευθεριότητος, νεκρὸν σῶμα ἐκκομιζόμενον ὑποστάς, τοῖς φέρουσι συνεβάσταζε τὸ λέχος. ἰδόντων δὲ τῶν φρουρῶν τὰς πύλας, ὅτι πλεονάζουσιν οἱ νεκροφόροι παρὰ τὸ σύνηθες ἑνὶ ἀνδρί, καὶ τοὺς μὲν φέροντας οὐχ ὑπονοούντων, τὸ δὲ λέχος

ἐρευνωμένων, μὴ νεκρόν τις ὑποκρίνοιτο, οἱ νεκροφόροι τὸν Ἰκέλιον ἤλεγχον ὐχ ὁμότεχνον σφίσιν ὄντα, ἐγνωσθέντα τὲ οἱ σφαγεῖς ἀπέκτειναν. hoc est, *Icilius verò pristina magnanimitatis & ingenuitatis immemor, cadaveri quod efferebatur, subjecit humeros, atq; ita cum aliis bajulabat sandapilam. Porta custodes conspicati uni mortuo Vespillones solitò plures adhibitos, nihil de ipsis suspicando, tantùm scrutati sunt, ne quis vivus efferretur pro mortuo. Sed cum Icilius argueretur à sociis, quòd non esset Libitinarius, agnitus & interfectus est.* Ac clarissimus Lipsius in Electis annotavit, Sandapilam à quatuor tantùm fuisse portatam, fretus autoritate Martialis, qui lib. VII. Epigramm. LXXV. ait:

*Quatuor inscripti portabant vile cadaver,*
*Accipit infælix qualia mille rogus.*

Lecticam vero a sex, interdum ab octo vel pluribus. Unde etiam Lectica hexaphoros & octophoros dicta. Idem Martialis lib. II. in Zoilum Epig. XXCI.

*Laxior hexaphoris tua sit lectica licebit:*
*Dum tamen hæc tua sit, Zoile, Sandapila.*

Idem libro VI.

*Invidiosa tibi quàm sit lectica requiris?*
*Non debes ferri mortuus hexaphoro.*

Quasi

Quasi diceret: Tàm indignè homines ferunt te juvenem & egenum ferri lecticâ, cui sex homines subjuncti sunt, ut id vix passuri in mortuo videantur.

Sandapilis igitur & Lecticis mortuorum corpora efferri solita, hinc constat: sed quod moneo, interdum apertis, interdum verò tectis. Nam qui sua morte obierant, vel facie erant non planè deformi, illorum cadavera honestissimis vestibus induta & lectis quàm splendidè ornatis imposita, palàm ferebantur, ita ut unusquisque defuncti faciem, & ex vestibus ornatuque sexum facile posset cognoscere. Cujus moris, qui hodieque in Italia & Gallia Narbonensi durat, pleni sunt omnes libri. Non raro etiam faciem solebant fucare, præsertim fœminarum & puellarum, ut mortuæ apparerent venustiores. Id constat ex eo, quod de Britannico tradit Dio in vita Neronis: Τὸν δὲ Βρεταννικὸν φαρμάκῳ δολοφονήσας ὁ Νέρων, ἐπεὶ δὴ πελιδνὸς ὑπὸ τοῦ φαρμάκου ἐγενήθη γύψῳ ἔχρισεν. ὑετὸς δὲ διὰ τῆς ἀγορᾶς αὐτοῦ ἀγομένου πολὺς, ὑγρᾶς ἔτι οὔσης τῆς γύψου, ἐπιπεσὼν, πᾶσαν αὐτὴν ἀπέκλυσεν, ὥστε τὸ δεινὸν μὴ μόνον ἀκούεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὁρᾶσθαι. Quibus verbis dicit, Britannici

corpus gypso oblitum à Nerone fuisse, ne livor appareret è veneno: sed pluviam coortam eluisse gypsum, dum cadaver per forum effertur; omniumque oculis scelus subjecisse. Eadem & Zonaras: à quibus tamen dissentit Tacitus, noctu elatum Britannicum asserens lib. XIII. *Nox eadem Britannici necem & rogum conjunxit.* Quid opus igitur gypso? cum nox hæc omnia operire & tegere potuisset. Quod si autem cadavera ita erant affecta, ut propter deformitatem vel aliam causam honestè populo ostendi & oculis vulgi palàm exponi non possent, vestibus sic involvebantur tegebanturque, ne cognoscerentur. Quomodo Scipionem Africanum elatum autor est Vell. Paterculus libr. II. *De tanti viri morte nulla habita est quæstio: ejusq; corpus velato capite elatum est.* Repertus enim fuerat manè in lectulo mortuus, ita ut quædam elisarum faucium in cervice reperirentur notæ.

Interdum verò etiam tectis lecticis hujusmodi Funera elata existimo, motus autoritate Dionis Cassi, qui autor est, Sext. Condianum ut se condemnatum iri intellexit,

lexit, equum conſcendiſſe, ex eoq; paulò poſt conſultò lapſum mortem ſimulaſſe, & tum arietem pro ejus corpore elatum combuſtumque eſſe; quæ poſtrema verba Græcè ſic ſonant: Καὶ ἀρθεὶς ὡς χαὶ παρά-χρῆμα τελευτήσων ἐς οἴκημα ἐκομίσθη. Καὶ αὐτὸς μὲν ἀφανὴς ἐγένετο. Κριοῦ δὲ σῶμα ἐς λάρνακα ἀντ' αὐτοῦ ἐμβληθὲν ἐκαύθη. Hic mihi ſubit ſuſpicari Larvis quoque interdum faciem ruinâ ædium detritam vel alio caſu mutilam velari ſolitam: cujuſmodi funera *Larvata* fuiſſe dicta obſervavit Vir clariſſimus Philippus Camerarius magni illius Joachimi F. libr. 1. Meditat. hiſtor. cap. XCVI. Et clarum id ex Epitaphio veteri duorum conjugali prima nuptiarum nocte in toro conjugali ruina ædium oppreſſorum, cujus ultima verba hæc ſunt: *CARI PARENTES NEC LUCTU NEC LACHRIMIS MISERA AC LARVATA NOSTRA DEFLEATIS FUNERA, NE REDDATIS INFELICIORA, &c.*

## CAP. X.

*Funus proſequendi officium quibus phraſibus denotatum. Vitio datum ignoto homini iviſſe exſequias. Athenis quoq; id lege prohibitum. Proximorum erant*

*precipuè hæ partes, Fœminas & Virgines quoque in funus prodiisse. Apud Christianos hunc morem improbatum à sanctis Patribus. Equi in magnatum exsequiis.*

PErgimus ad eos, *qui funus prosequuti sunt* Quod officium Romani *Sequi, Prosequi, Exsequi, Comitare funus* & *Ire, venire exsequias* dicebant. Terentius τῷ *Sequi* utitur in Andriâ:

> *Funus interim*
> *Procedit: sequimur; ad sepulcrum venimus.*

Eodem sensu etiam *Prosequi* usurpatur: quod verbum ad omnes pompas est accommodatissimum. Seneca Epistol. xxx. *Bassus noster videbatur mihi prosequi se & componere & vivere tanquam superstes.* Apulejus libr. viii. Metamorphos. *Funus verò toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulturam.* Respondet autem huic voci Græca προπέμπειν & [illegible] & ἐκπέμπειν. Æschylus in [illegible]

> πῶς θολμήσω μήτε σε κλαίειν
> μήτε προπέμπειν ἐπὶ τύμβον.

Et paulò post

> ἡμεῖς μὲν ἴμεν κ' συνθάψομεν,
> αἵδε προπομποί.

Plutarchus in Numa: ὅτε πατρί [illegible] τό [illegible]

ἀρά-

ἀράμενοι καὶ συμπαρόντες οἱ τῶν θεῶν ἱερεῖς καὶ προ-πέμποντες.

Euripides:

> Τόνδ' ἂν θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον
> Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Ubi τὸ ἐκπέμπειν Cicero *exsequi* interpretatur in I. Tuscul. quæst.

> *At qui labores morte finisset graves*
> *Omnes amicos laude & lætitia exsequi.*

Sic *Comitare funus* est apud Ovidium lib. I. de Ponto Eleg. x.

> *Funera non potui comitare nec ungere corpus.*

Sed & *Ire* simpliciter eodem modo accipitur, quemadmodum etiam *Ire* vel *Venire exsequias*. Terentius in Andria: *Effertur, imus.* Virgilius II. Æneid.

> *Ite, ait, egregias animas, quæ sanguine nobis*
> *Hanc patriam peperere suo, decorate supremis*
> *Muneribus.*

Quem locum imitatus videtur Silius Italicus libr. xv. Punicor. ubi occiso Marcello Hannibal sic loquitur:

> *Marcellum abstulimus Latio. deponere forsan*
> *Ge[illegible] Italum tandem arma velit: vos ite superbæ*
> *E[illegible]sequias animæ & cinerem donate supremi*
> *Muneris officio.*

Apulejus lib. III. Florid. *Proin quoniam [illegible] poëta optimus personam vitæ deposuerit: recta*

*de auditorio ejus exsequias eundum.* Idem lib. IV. *Aspexit in pomæriis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos vestitu.* Terentius Phormione : *Exsequias Chremeti, quibus est commodum, ite : hem tempus est.*

Ovidius lib. II. Amor. Eleg. VI.

*Psittacus Eois imitatrix ales ab Indis*
*Occidit: exsequias ite frequenter aves.*

Sed ne verba nos diutius teneant ; ad rem accedamus.

Indictiva igitur Funera quod attinet, notandum si defunctus bene de omni Repub. fuisset meritus, tum ad ejus exsequias non solùm cognatos & amicos : verùm etiam totam adeò civitatem confluxisse, præconis voce & tuba ad id evocatam. Aderant magistratus, Senatores, equites atq; adeô omnis populus, ut hac ratione suam erga defunctum benevolentiam testarentur, & si fieri posset, de dolore luctuq; superstitum liberorum propinquorumve in se transferrent particulam, vel aliorum animis solatii aliquid quasi aspergerent. Livius

vius lib. XXIV. de Hierone: *Funus fit Regium, magis amore civium & caritate, quàm curâ suorum celebre.* Exempla alia passim occurrunt. Imò Sacerdotes quoq; interdum ivisse exsequias legimus: ut in funere Numæ, teste Plutarcho. At in reliquis Funeribus pauci comparebant præter cognatos. Vitio enim ferè dabatur, ignoti hominis exsequias ire. Seneca innuit De Tranquillitate vitæ cap. XII. *Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: usq; eo impellunt obvios & se aliosq; præcipitant: cum interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut funus innoti hominis prosequuturi, aut judicium sæpè litigantis.* Et Athenis lege erat prohibitum in aliorum funus accedere. Cicero II. de Leg. *Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quò lamentatio minueretur. Habet enim luctum concursus hominum; quocirca Pittacus omnino accedere quenquam vetat in funus aliorum.* Amici igitur & cognati præcipuè ibi conspiciebantur: horum enim propria funeris cura: quod & Aristoteles monuit libr. IV. Ethic cap. Εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν

τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν. *In funera quoque cognatos potißimùm prodire oportere arbitrantur.* Et non obscurè tangit Dionysius Halicarnassæus libr. XI. de Virginio loquens: ὁ δὲ τὴν μὲν ἀληθῆ πρὸς Ἀντώνιον αἰτίαν ἀποκρυψάμενος, ἀναγκαίου δὲ τινὸς συγγενοῦς σκεψάμενος πέπυσθαι θάνατον, οὗ τὴν ἐκκομιδήν τε καὶ ταφὴν αὐτὸν ἔδει ποιήσασθαι κατὰ τὸν νόμον, ἀφίεται. hoc est. *Virginius verò cum veram causam Antonium celasset, & se cujusdam cognati necessarÿ mortem audisse simularet, cujus funus & sepultura sibi ex lege esset curanda, dimissus est.* Hinc Plinius libr. XXXV. cap. II. *Semper defuncto aliquo totus aderat familia ejus, qui unquam fuerat, populus.* Cicero pro Quintio *Si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.*

Solebant autem morientes interdum amicos suos vel liberos legato aliquo invitare, ut exsequias sibi venirent. Valens in L. Si tibi D. De Legat. III. *Si tibi & ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legavero.* Mæcianus etiam sub hac conditione, *si ad exsequias*

*quias funeris mei venerit*, Legata quandoque data ostendit, in L. conditionum, quæ D. De Condic. & dem. Atque hæc forsan intelligenda sunt de amicis & liberis qui peregrè aberant, vel alibi habebant domicilium.

Non autem viri solùm: sed & Fœminæ funus prosequebantur, unâque innuptæ filiæ cum reliquis cognatis mulieribus, ut patet, ex Plutarchi Problem. ubi causas investigat, cur filiæ aperto capite & solutis crinibus prodeant in funus. Locum ipsum inferiùs laudamus: Similem verò ritum etiam apud Athenienses usitatum fuisse, testatur præter alios Terentius in Andria, cum inquit:

*Effertur, imus: interea inter mulieres*
*Quæ ibi aderant, fortè unam adspicio adolescentulã*
*Formâ.* Sos. *bonâ fortasse.*

Idipsum manifestè significavit Lysias in defensione, quam scripsit Eratostheni, qui adulterum domi deprehensum occiderat. Affirmat enim ille, interitum matris originem fuisse omnium suorum malorum: quòd uxor, cum in funus processisset, spectata primo ibi sit à delicato illo adolescente, cum quo postea consuetudinem stu-

ſtupri habuit. Inquit autem purus ille ſcriptor: ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, πάντων τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται· ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ διαφθείρεται. Vide P. Victorium libr. III. Var. Lect. cap. XII. Id verò de iis intelligendum eſt, qui proximo ſanguinis nexu cohærebant mortuo. Nam reliquis in funus prodire, aut domum funeſtam ingredi fas non erat, niſi jam ſexagenariis: ut eſt in lege Solonis apud Demoſthenem in Oratione ὑπὲρ ἁγνίου κλήρου: Βαδίζειν δὲ τοὺς ἄνδρας πρόσθεν ὅταν ἐκφέρωνται. τὰς δὲ γυναῖκας ὄπισθεν. γυναῖκα δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθανόντος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι, ὅταν εἰς τὰ σήματα ἄγηται, ἐντὸς ἑξήκοντα ἐτῶν γεγονυῖαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς ἀνεψιαδῶν εἰσι. At verò apud Meſſenios mulieres in funus prodire probro habitum fuit: ut colligere eſt ex Æliano lib. VI. Var. hiſt. cap. I. qui inhumanitatis accuſat Lacedæmonios, quod Meſſeniorum mulieres bello captas id facere coëgerint. Λακεδαιμόνιοι, inquit, Μεσσηνίων κρατήσαντες. τῶν μὲν γινομένων ἁπάντων ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τὰ ἡμίση ἐλάμβανον αὐτοί, καὶ τὰς γυναῖκας

τὰς

τὰς ἐλευθέρας εἰς τὰ πένθη βαδίζειν ἠνάγκαζον, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους καὶ μηδὲν σφίσι προσήκοντας νεκροὺς κλαίειν. hoc eſt, *Lacedæmonii Meſſeniis ſuperatis omnium quæcunq; in Meſſenia erant dimidiatam partem ſibi ceperant, & mulieres liberas in funera prodire coëgerunt, & alienos neq; quicquam ad ſe pertinentes mortuos lugere.* Niſi forte, quod malim, de Præficis hic locus intelligendus eſt, quarum vicem obire à Lacedæmoniis coactæ ſint mulieres Meſſeniorum. Sed nec Chriſtianis mulierib. virginibusq; id fuiſſe permiſſum, ex S. Patrum ſcriptis apparet. Syneſius Epiſt. III. οὐ γὰρ οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ' ἐκφοράν, *non eſſe moris novam nuptam ad funus convenire.* D. Chryſoſtomus περὶ τῆς ἱερωσύνης lib. III. Δεῖ δὲ καὶ ἐκφορῶν καὶ παννυχίδων ἀπείργειν. Virgines intelligit: οἶδε γὰρ οἶδεν ὁ πολυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ χρηστῶν πράξεων τὰ αὐτοῦ παρασπείρειν ἰόν. χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τειχίζεσθαι καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰκίας, ὅτ' ἂν ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προφάσεις. hoc eſt, *Jam & virgini oportet funebres pompas & publica pervigilia interdicta eſſe. novit enim, novit ingenioſiſſimus ſerpens ille vel per bona ſuum*

*suum ipsius virus disseminare. Propterea virginem oportet undecunque tanquam muro circumseptam esse, ac toto anno perrarò domo egredi: idque demum cùm inexcusabiles & necessariæ urgebunt causæ*; ut utar versione clarissimi amicissimique nostri Davidis Hœschelii, fugientium Græcarum literarum strenui vindicis, cujus optimis in aureum hunc scriptorem Notis debemus etiam illud ex Synesii Epistola testimonium; id volui, benevole Lector, nescius ne esses.

Non autem homines solùm, sed & equos in Magnarum exsequiis ivisse, qui mos hodieque durat, videre est ex Chrysostomo Homil. III. ad populum Antiochenum: *Divite aliquo mortuo, non servos solos & ancillas: sed & equos necessariis sacco amicientes & agasonibus tradentes, ad sepulturam sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostentantes & omnes ad misericordiam allicientes.*

## Cap. XI.

*Habitus & mores lugentium. Lacrumæ. Planctus & στερνοτυπία. Lacerationes lacertorum & genarum. Hæ Solonis legibus & XII. tabul. vetitæ quidem, sed non sublatæ. Hadr. Junii in causa [illegible] legis investiganda lapsus.*

Jam

JAM verò de habitu & moribus funus prosequentium & in luctu constitutorum, inprimis verò eorum, qui defuncto sanguine proximiores, nonnihil dicendum esse ordo monet. Re igitur diligenter considerata quantum quidem mihi libraria supellectile destituto memoria jam suppeditat, invenio cùm in aliis luctibus, tùm verò etiam in hoc funebri antiquitus præcipuè usitatas fuisse Lacrymas, planctum, & στερνοτυπίαν, Lacerationes genarum, Querelas & maledicta in Deos, crines passos, scissos, interdum etiam tonsos, ornamenta deposita, cultum & vestes mutatas, & quæ alia sunt hujus generis, de quibus singulis jam distinctè agam & per partes.

Ordiar autem à Lacrymis & fletu, qui adeò notus in funere, ut ferè me pudeat de eo verbum ullum facere. Terentius Andria: *In ignem posita est, fletur.* Ovidius 1. de Ponto Eleg. x.

*Illum ego non aliter flentem mea funera vidi,*
*Ponendus quàm si frater in igne foret.*

Homerus Odyss. Δ.

Τοῦτό νυ καὶ γέρας οἶον ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι
Κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.

Namq.

*præcipuè hæ partes, Fœminas & Virgines quoque in funus prodiisse. Apud Christianos hunc morem improbatum à sanctis Patribus. Equi in magnatum exsequiis.*

PErgimus ad eos, *qui funus prosequuti sunt* Quod officium Romani *Sequi, Prosequi, Exsequi, Comitare funus*, & *Ire, venire exsequias* dicebant. Terentius τῷ *Sequi* utitur in Andriâ:

> *Funus interim*
> *Procedit: sequimur; ad sepulcrum venimus.*

Eodem sensu etiam *Prosequi* usurpatur; quod verbum ad omnes pompas est accommodatissimum. Seneca Epistol. XXX. *Bassus noster videbatur mihi prosequi se & componere & vivere tanquam superstes.* Apulejus libr. VIII. Metamorphos. *Funus verò toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulturam.* Respondet autem huic voci Græca προπέμπειν & προπομπὸν & ἐκπέμπειν. Æschylus in ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ.

> πῶς θαλμήσω μήτε σε κλαίειν
> μήτε προπέμπειν ἐπὶ τύμβα.

Et paulo post:

> ἡμεῖς μὲν ἴμεν καὶ συνθάψομεν.
> αἱδὲ προπομποί.

Plutarchus in Numa: φέρειν πατρίδιοι τὸ λέ-

ἀφά-

ἀράμενοι κ̀ συμπαρόντες οἱ τῶν θεῶν ἱερεῖς κ̀ πα[illegible]-πέμποντες.

Euripides:

> Τόνδ' αὖ θανόντα κ̀ πόνων πεπαυμένον
> Χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

Ubi τὸ ἐκπέμπειν Cicero *exſequi* interpretatur in I. Tuſcul. quæſt.

> *At qui labores morte finiſſet graves*
> *Omnes amicos laude & lætitia exſequi.*

Sic *Comitare funus* eſt apud Ovidium lib. I. de Ponto Eleg. x.

> *Funera non potui comitare nec ungere corpus.*

Sed & *Ire* ſimpliciter eodem modo accipitur, quemadmodum etiam *Ire* vel *Venire exſequias*. Terentius in Andria: *Effertur, imus.* Virgilius II. Æneid.

> *Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis*
> *Hanc patriam peperere ſuo, decorate ſupremis*
> *Muneribus.*

Quem locum imitatus videtur Silius Italicus libr. xv. Punicor. ubi occiſo Marcello Hannibal ſic loquitur:

> *Marcellum abſtulimus Latio: deponere forſan*
> *Ge[illegible] Italum tandem arma velit: vos ite ſuperbæ*
> *F[illegible]ſequias animæ & cinerem donate ſupremi*
> *Mu[illegible]neris officio.*

Apulejus lib. III. Florid. *Proin quonia[illegible] poëta optimus perſonam vitæ depoſuerit: recta*

*de auditorio ejus exsequias eundum.* Idem lib. IV. *Aspexit in pomariis civitatis funus ingens locatum, plurimos homines ingenti multitudine, qui exsequias venerant, circumstare, omnes tristissimos & obsoletissimos cultu.* Terentius Phormione: *Exsequias Chremeti, quibus est commodum, ite: hem tempus est.*

Ovidius lib. II. Amor. Eleg. VI.

*Psittacus Eois imitatrix ales ab Indis*
*Occidit: exsequias ite frequenter aves.*

Sed ne verba nos diutiùs teneant; ad rem accedamus.

Indictiva igitur Funera quod attinet, notandum si defunctus benè de omni Repub. fuisset meritus, tum ad ejus exsequias non solùm cognatos & amicos: verùm etiam totam adeo civitatem confluxisse, præconis voce & tuba ad id evocatam. Aderant magistratus, Senatores, equites atq; adeô omnis populus, ut hac ratione suam erga defunctum benevolentiam testarentur, & si fieri posset, de dolore luctuq; superstitum liberorum propinquorumve in se transferrent particulam, vel aliorum animo solatii aliquid quasi aspergerent. Livius

vius lib. XXIV. de Hierone: *Funus fit Regium, magis amore civium & caritate, quàm curâ suorum celebre.* Exempla alia passim occurrunt. Imò Sacerdotes quoq; interdum ivisse exsequias legimus: ut in funere Numæ, teste Plutarcho. At in reliquis Funeribus pauci comparebant præter cognatos. Vitio enim ferè dabatur, ignoti hominis exsequias ire. Seneca innuit De Tranquillitate vitæ cap. XII.* *Quorundam quasi ad incendium currentium misereberis: usq; eo impellunt obvios & se aliosq; præcipitant: cum interim cucurrerint aut salutaturi aliquem non resalutaturum, aut funus ignoti hominis prosequuturi, aut judicium sæpè litigantis.* Et Athenis lege erat prohibitum in aliorum funus accedere. Cicero II. de Leg. *Sublata etiam erat celebritas virorum ac mulierum, quò lamentatio minueretur. Habet enim luctum concursus hominum: quocirca Pittacus omninò accedere quenquam vetat in funus aliorum.* Amici igitur & cognati præcipuè ibi conspiciebantur. horum enim propria funeris cura: quod & Aristoteles monuit libr. IV. Ethic cap. Εἰς τὰ κήδη δὲ μάλιστα οἴονται δεῖν

τοὺς συγγενεῖς ἀπαντᾶν. *In funera quoq; cognatos potissimùm prodire oportere arbitrantur.* Et non obscurè tangit Dionysius Halicarnassæus libr. XI. de Virginio loquens: ὁ δὲ τὴν μὲν ἀληθῆ πρὸς Ἀντώνιον αἰτίαν [illegible] ὑφάμενος, ἀναγκαίου δέ τινος συγγενοῦς σκεψάμενος πέπυσθαι θάνατον, οὗ τὴν ἐκκομιδὴν τε καὶ ταφὴν αὐτὸν ἔδει ποιήσασθαι κατὰ τὸν νόμον, ἀφίεται. hoc est. *Virginius verò cum veram causam Antonium celasset, & se cujusdam cognati necessarij mortem audisse simularet, cujus funus & sepultura sibi ex lege esset curanda, dimissus est.* Hinc Plinius libr. XXXV. cap. II. *Semper defuncto aliquo totus aderat familiæ ejus, qui unquam fuerat, populus.* Cicero pro Quintio: *Si funus id habendum sit, quo non amici conveniunt ad exsequias cohonestandas, sed bonorum emptores, ut carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas.*

Solebant autem morientes interdum amicos suos vel liberos legato aliquo invitare, ut exsequias sibi venirent. Valens in L. Si tibi D. De Legat. III. *Si tibi & ei, qui ex tribus liberis meis in funus meum venerit, centum aureos legavero.* Marcianus etiam sub hac conditione, *si ad exsequias*

*quias funeris mei venerit*, Legata quandoque data ostendit, in L. conditionum, quæ D. De Condic. & dem. Atque hæc forsan intelligenda sunt de amicis & liberis qui peregrè aberant, vel alibi habebant domicilium.

Non autem viri solùm: sed & Fœminæ funus prosequebantur, unâque innuptæ filiæ cum reliquis cognatis mulieribus, ut patet, ex Plutarchi Problem. ubi causas investigat, cur filiæ aperto capite & solutis crinibus prodeant in funus. Locum ipsum inferiùs laudamus: Similem verò ritum etiam apud Athenienses usitatum fuisse, testatur præter alios Terentius in Andria, cum inquit:

*Effertur, imus: interea inter mulieres*
*Quæ ibi aderant, fortè unam adspicio adolescentulã*
*Forma.* Sus. *bonâ fortasse.*

Idipsum manifestè significavit Lysias in defensione quam scripsit Eratostheni, qui adulterum domi deprehensum occiderat. Affirmat enim ille, interitum matris originem fuisse omnium suorum malorum: quod uxor, cum in funus processisset, spectata primò ibi sit à delicato illo adolescente, cum quo postea consuetudinem stu-

ſtupri habuit. Inquit autem purus ille ſcriptor: ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ ἐτελεύτησε, πάντων τῶν κακῶν ἀποθανοῦσα αἰτία μοι γεγένηται; ἐπ' ἐκφορὰν γὰρ αὐτῇ ἀκολουθήσασα ἡ ἐμὴ γυνὴ, ὑπὸ τούτου τοῦ ἀνθρώπου ὀφθεῖσα, χρόνῳ [illegible]θείρεται. Vide P. Victorium libr. II [illegible] Var. Lect. cap. XII. Id verò de iis intelligendum eſt, qui proximo ſanguinis nexu cohærebant mortuo. Nam reliquis in funus prodire, aut domum funeſtam ingredi fas non erat, niſi jam ſexagenariis: ut eſt in lege Solonis apud Demoſthenem in Oratione ὑπὲρ ἁγνί[illegible] κλήρου: Βα[illegible]ιν δὲ τοὺς ἄνδρας προσθεν ὅταν κφέρωνται. Τὰς δὲ γυναῖκας ὄπισθεν. γυναῖκα δὲ μὴ ἐξεῖναι εἰσιέναι εἰς τὰ τοῦ ἀποθα[illegible]τος, μηδ' ἀκολουθεῖν ἀποθανόντι, ὅταν εἰς τὰ [illegible] ἄγηται, ἐντὸς ἑξήκοντα [illegible] γεγονυῖαν, πλὴν ὅσαι ἐντὸς [illegible] ἀνεψιαδῶν εἰσι. At verò apud Meſſenios mulieres in funus prodire probro habitum fuit: ut colligere eſt ex Æliano lib. VI. Var. hiſt. cap. I. ubi inhumanitatis accuſat Lacedæmonios, quod Meſſeniorum mulieres bello captas id facere coëgerint. Λακεδαιμόνιοι, inquit, M[illegible] κρατήσαντες. τῶν μὲν [illegible]ομένων ἁ[illegible] ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ τὰ ἡμίση ἐλάμβανον αὐτοὶ καὶ τὰς γυναῖκας

τὰς

τὰς ἐλευθέρας εἰς τὰ πένθη βαδίζειν ἠνάγκαζον, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους καὶ μηδὲν σφίσι προσήκοντας νεκροὺς κλαίειν. hoc est, *Lacedæmonii Messeniis superatis omnium quæcunque in Messenia erant dimidiatam partem sibi ceperant, & mulieres liberas in funera prodire coëgerunt, & alienos neque quicquam ad se pertinentes mortuos lugere.* Nisi forte, quod malim, de Præficis hic locus intelligendus est, quarum vicem obire à Lacedæmoniis coactæ sint mulieres Messeniorum. Sed nec Christianis mulierib. virginibusq; id fuisse permissum, ex S. Patrum scriptis apparet. Synesius Epist. III. οὐ γὰρ οἶμαι, νομίζεται νυμφευτρίαις βαδίζειν ἐπ' ἐκφοράν, *non esse moris novam nuptam ad funus convenire.* D. Chrysostomus περὶ τῆς ἱερωσύνης lib. III. Δεῖ δὲ καὶ ἐκφορῶν καὶ παννυχίδων ἀπείργειν virgines intelligit: οἶδε γὰρ οἶδεν ὁ πολυμήχανος ὄφις ἐκεῖνος καὶ διὰ τῶν χρηστῶν πράξεων τὰ αὐτοῦ παρασπείρειν ἰόν. καὶ χρὴ τὴν παρθένον πανταχόθεν τειχίζεσθαι καὶ ὀλιγάκις τοῦ παντὸς ἐνιαυτοῦ προβαίνειν τῆς οἰκίας, ὅτ' ἂν ἀπαραίτητοι καὶ ἀναγκαῖαι κατεπείγωσι προφάσεις. hoc est. *Jam & virgini oportet funebres pompas & publica pervigilia interdicta esse. novit enim, novit ingeniosissimus serpens ille vel per bona*

*suum*

*suum ipsius virus disseminare. Propterea virginem oportet undecunq; tanquam muro circumseptam esse, ac toto anno perraro domo egredi: idq; demum cùm inexcusabiles & necessariæ urgebunt causæ*; ut utar versione clarissimi amicissimique nostri Davidis Hœschelii, fugientium Græcarum literarum strenui vindicis, cujus optimis in aureum hunc scriptorem Notis debemus etiam illud ex Synesii Epistola testimonium; id volui, benevole Lector, nescius ne esses.

Non autem homines solùm, sed & equos in Magnatum exsequiis ivisse: qui mos hodieq; durat, videre est ex Chrysostomo Homil. III. ad populum Antiochenum: *Divite aliquo mortuo, non servos solos & ancillas: sed & equos necessariis sacco amicientes & agasonibus tradentes, ad sepulturam sequi jubent, calamitatis magnitudinem ostententes & omnes ad misericordiam allicientes.*

## CAP. XI.

*Habitus & mores lugentium. Lacrumæ. Planctus & γρυνοτυπία. Lacerationes lacertorum & genarum. Hæ Solonis legibus & XII. tabul. vetitæ quidem, sed non sublatæ. Hadr. Junii in causa hujus legis investiganda lapsus.*

Jam

JAM verò de habitu & moribus funus prosequentium & in luctu constitutorum, inprimis verò eorum, qui defuncto sanguine proximiores, nonnihil dicendum esse ordo monet. Re igitur diligenter considerata quantum quidem mihi libraria supellectile destituto memoria jam suppeditat, invenio cùm in aliis luctibus, tùm verò etiam in hoc funebri antiquitus præcipuè usitatas fuisse Lacrymas, planctum, & στερνοτυπίαν, Lacerationes genarum, Querelas & maledicta in Deos, crines passos, scissos, interdum etiam tonsos, ornamenta deposita, cultum & vestes mutatas, & quæ alia sunt hujus generis, de quibus singulis jam distinctè agam & per partes.

Ordiar autem à Lacrymis & fletu, qui adeò notus in funere, ut ferè me pudeat de eo verbum ullum facere. Terentius Andria: *In ignem posita est, fletur.* Ovidius 1. de Ponto Eleg. x.

*Illum ego non aliter flentem mea funera vidi,*
*Ponendus quàm si frater in igne foret.*

Homerus Odyss. Δ.

Τοῦτό νυ καὶ γέρας ἐστὶν ὀϊζυροῖσι βροτοῖσι
Κείρασθαί τε κόμην βαλέειν τ' ἀπὸ δάκρυ παρειῶν.

Namq;

*Namq; hæc sola manent miseros solatia mortis*
*Et tondere comam & lacrymis respergere vultus.*

Corippi hac de re locus est, quem adhuc adscribam, ut eum macula liberem, qua laborat: sic enim ille libr. III. de funere Justiniani Imp.

*Funduntur lacrymæ ritu nivis, imbre madebant*
*Cunctorum vestes, proprioq; in fonte natabant*
*Madentes oculi, vultusq; sinusq; rigabant.*

Apagè illud *Madentes* & L. *Manantes*. Nec plura addo, in re adeò obviâ ac protritâ, notâque etiam iis, *qui nondum ære lavantur*.

Raró autem solæ lacrymæ: sed comites ferè semper habebant Planctum & στερνοτυπίαν. Lucianus de luctu: οἰμωγαὶ δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ κωκυτὸς γυναικῶν καὶ παρὰ πάντων δάκρυα καὶ στέρνα τυπτόμενα. Plutarchus ad Apollonium; Καὶ ἐν οἷς ἐδυσχέραινον σφόδρα μνήμασιν ἀνοιμώζοντες καὶ στερνοτυπούμενοι, λαμπρὰς ἑνωχίας συνίστανται μετὰ μουσουργῶν. Ovidius lib. IX. Metamorph. de Thisbe, cum Pyramum proprio gladio confossum vidisset:

*Sed postquam remorata suos agnovit amores,*
*Percussit indignos claro plangore lacertos:*
*Et laniata comas, amplexaq; corpus amatum*
*Vulnera suppleuit lacrymis.*

Idem in Epist. Sapphus ad Phaonem;

Post-

*Postquam se dolor imminuit, mea pectora planxi,*
*Nec puduit ruptis exululare comis.*
*Non aliter quàm si nati pia mater adempti*
*Portet ad extructos corpus inane rogos.*

Propertius libr. II. ad Cynthiam:

*Tu verò nudum pectus lacerata sequêris,*
*Nec fueris nomen lassa vocare meum.*

Juvenalis alludit Satyra XIII.

*Et majore domus gemitu, majore tumultu*
*Planguntur nummi quàm funera.*

Arnobius lib. V. adversus Gentes. De Gallis Deûm matris: *Quid pectoribus applodentes palmas passis cum crinibus Galli? Nonne illos referunt in memoriam luctus, quibus mater turrita cum Acdesti lachrymabili puerum prosequuta est ejulatu?* Et statim: *Et cur more lugentium cadant pectoribus lacertos, & fortunam imitentur in lamentabili constitutorum sorte.* Libanius de Loquacitate mulieris: Πέμψατέ με ταχέως εἰς τὴν τελείαν ἡσυχίαν. ἀναμίξατέ με τοῖς ἀπελθοῦσι τοῖς ἀναισθήτοις. πῶς γὰρ οὐκ εὐδαίμων, ὅταν ὁ μὲν ἐπὶ κλίνης φέρηται, κόπτωνται αἱ γυναῖκες, οἱ δὲ προσήκοντες ὀλοφύρωνται. ὁ δὲ τούτων ἀκούῃ μηδέν. hoc est. *Damnate me quamprimùm perfecta quiete, efficite ut numerum beatorum fato functorum sensuquè cassorum augeam. Qui tunc beatulus non essem, cum hoc quidem corpusculum*

*in lectica deferretur & mulieres plangerent & cognati ac necessarij lugerent. mortuum verò nihil horum quicquam audiret.* Artemidorus lib. I. cap XLIII. de mammis: Πολλάκις δὲ καὶ πένθος, μάλιστα δὲ γυναιξὶ σημαίνουσι: αὗται γὰρ ἐν πένθει καὶ τοὺς μαζοὺς λωβῶνται. hoc est, *Sæpè etiam mammæ luctum præsertim mulieribus significant. Hæ enim in luctu etiam mammas dilaniant.* Atque hujus στερνοτυπίας principes erant Præficæ, de quibus jam ante diximus. hæ enim modum plangendi ceteris dabant, iisquè ad pectus plangendum ac alias nugas præibant: accinente etiam tibia funebri. Id quod etiam ex Eusebio discimus lib. IX. hist. Eccl. cap. VIII. οὐδ᾽ ἦν ἄλλο τι θεωρεῖν ἢ θρήνους μετὰ τῶν συνήθων αὐτοῖς αὐλῶν τε καὶ κτύπων. Unde & in Evangelio D. Matthæi cap. XI. ηὐλήσαμεν ὑμῖν καὶ οὐκ ὠρχήσασθε, ἐθρηνήσαμεν καὶ οὐκ ἐκόψασθε. De Ægyptiis, quibus peculiariter hæc stultitia quasi addita, vide Herodotum lib. II.

Non autem lacertos tantum & pectora lacerabant: sed etiam genas vultumque ipsum: cujusmodi lacerationes mulieribus potissimùm erant peculiares. Servius in

in lib. III. Æneid. *Varro dicit mulieres in exſequiis & luctu ideò ſolitas ora lacerare, ut ſanguine oſtenſo inferis ſatisfaciant.* Et in lib. XII. *Moris fuerat, ut ante rogos humanus ſanguis effunderetur vel captivorum vel gladiatorum. quorum ſi fortè copia non fuiſſet, laniantes genas ſuum effundebant cruorem, ut rogis illa imago reſtitueretur.* Quem morem Athenienſibus ſuis jam ante Solon: & Romanis Decemviri ſeverè interdixerunt. De Solone Plutarchus teſtatur in ejus vita: Ἐπέστησε καὶ τοῖς πένθεσι νόμον, ἀπείργοντα τὸ ἄτακτον καὶ ἀκόλαστον, Et mox: Ἀμυχὰς κοπτομένων καὶ τὸ θρηνεῖν πεποιημένα καὶ τὸ κωκύειν ἄλλον ἐν ταφαῖς ἑτέρων ἀφεῖλεν. In Duodecim tab. verò etiam ſcriptum memorat Cicero II. leg. *MULIERES GENAS NE RADUNTO.* Plinius etiam vocem *radendi* retinet lib. XI. cap. XXXVII. *Infra oculos malæ homini tantum, quas priſci genas vocabant, XII. tab. interdicto radi à fœminis eas.* Feſtus: *Radere g.* interpretatur *unguibus* ſcindere vel cruentare: Eſt enim Feſti locus mutilus & tale quid ſubintelligi debet. Non igitur audiendus Servius, qui legem hanc ita concipit: *Mulier faciem ne carpito.* Non

enim faciem, ſed genas: nec carpito, ſed radito vel potius radunto, numero plurium in Legibus fuiſſe ex dictis liquet. Solon fortean dixerat, ἀμύσσειν πορειὰς: quod propriè τό ξέειν τοῖς ὄνυξι. Euſtathius ad hunc locum Iliad. α. --- σὺ δ' ἔνδοθι θυμὸν ἀμύξεις, citat ἀμύσσειν παρειὰν & interpretatur. Apud Lucianum de luctu eſt ἀμύσσειν τὸ πρόσωπον: ubi etiam τῶν φοινισσομένων παρειῶν meminit. Poſſis etiam δρύπτειν παρειὰς interpretari illud *genas radere*: nam & Homerus ἀμφιδρυφεῖς παρειὰς lugentium mulierum appellat. Lævorſum autem hanc legem accepit doctiſſimus alioquin & politiſſimus Hadrianus Junius in Commentar. De Coma cap. 11. exiſtimans τὸ *radere* hic idem eſſe quòd forficulâ reſecare, quemadmodum barbæ ſolent. Diſertè enim dicit ideo vetitam hanc muliebrium genarum raſuram, ut ne diuturno radendi uſu ſuccreſcentibus pilis à natura non datis fœminæ ſub ementito virilis oris honore fallerent. Atqui non id Solon, non Decemviri voluere: ſed genarum lacerationes intellexêre, quæ unguibus fiebant. His enim fœminæ ſolebant mortuo parentare: Et quan-

quanquam de ea re caverint leges: non tamen utique fuit obſervatum. Ovidius teſtatur lib. III. Triſt. Eleg. III.

*Parce tamen lacerare genas, nec ſcinde capillos,*
*Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.*

Quo alluſit & libr. II. Amor. Eleg. VI. de morte Pſittaci:

*Ite piæ volucres & plangite pectora pennis,*
*Et rigido teneras ungue notate genas.*

*Ungue notare genas* dixit σίζειν τὰς παρειὰς τῇ ὄνυχι quomodo etiam loquitur Eleg. V. libr. III. ejuſdem luſus:

*Ilia cui placuit quamvis erat horrida vultu,*
*Ungue notata comas, ungue notata genas.*

Sic Virgil. lib. IV. Æneid. de Anna Didonis mortem deplorante:

*Unguibus ora ſoror fœdans & pectora pugnis.*

Et Petronius Arbiter in Satyr. matronæ Epheſinæ *faciem unguibus ſectam* tribuit. Apud Quintilianum etiam declam. X. fit mentio mulieris, quæ filium lugens *ſanguinantes ad judices porrigit lacertos. qua ſciſſo laniatoque vultu, qua lividis præſertim uberibus, &c.* Hinc Artemidorus lib. I. cap. XXX. Παρειὰς παχέιας ἔχειν, ἀγαθὸν πάντι, μάλιστα γυναιξί. τὸ γὰρ ἰσχνὰς ἔχειν ἢ ἡλκομένας, λύπας ἢ πένθος σημαίνει. ἰσχνὰς μὲν λύπας, ἡλκομένας δὲ πένθος. καὶ γὰρ ἐν τοῖς πένθεσι λωβῶνται τὰς πα-

ρειὰς οἱ ἄνθρωποι, hoc eſt. *Genas habere craſſas, omnibus bonũ eſt, maximè mulieribus. Verùm graciles & ulceratas triſtitiam & luctum ſignificat: illæ quidem triſtitiam, hæ verò luctum. Nam in luctibus homines genas dilaniare ſolent.* Perſtringit hanc muliebrem inſaniam D. Baſilius Seleuciæ Epiſcopus elegantiſſimis verbis digniſſimisque ut hîc etiam legantur: Ea verò ſic ſonant: Νῦν καὶ τῶν ἄλλων κακῶν καὶ τοῦτο τῶν γυναικῶν τὸ νόσημα κρατεῖ, ἐπίδειξιν ἐν τοῖς θρήνοις ποιοῦνται καὶ τοῖς κωκυτοῖς αἱμάσσουσαι βραχίονας, ἀποσπάσασαι τρίχας, χαράδρας ποιοῦσαι κατὰ τῶν παρειῶν: αἱ μὲν ὑπὸ πένθους, αἱ δ' ὑπὸ ἐπιδείξεως, καὶ φιλοτιμίας, αἱ δὲ ὑπὸ ἀσωτίας καὶ βραχίονας γυμνοῦσαι ἐπὶ μέσης τῆς ἀγορᾶς.

## Cap. XII.

*Convitia & Querelæ in Deos. Capilli paſſi, lacerati, pulvere ſparſi.*

PRæterea nonnulli præ nimia impatientia etiam querelis Deos ſuos onerabant, eosq; convitiis ferè inceſſebant, quòd ab illis aſpectu charorum ſuorum eſſent privati. Unde Silius lib XIII. de Scipione, cum de morte ſuorum propinquorum audiſſet:

*pietas*

*——pietas irata sinistris*
*Cœlicolis furit atq; odit solatia luctus.*

Caudianus in præfat. lib. III. in Eutropium:

*Improbe quid pulsas muliebribus astra querelis,*
*Quod tibi sub Cypri littore parta quies.*

Statius lib. III. Thebaid.

*Primævíq; senes & longo examine matres*
*Invidiam planxêre Deis, miseroq; tumultu*
*Bina per ingentes stipabant funera portas.*

Idem lib. v. Sylvar.

*& injustos rabidis pulsare querelis*
*Cœlicolas solamen erat.*

Ex quo ritu etiam loquitur libr. III. Sylvarum:

*Scilicet exhausti Lachesis mihi tempora fati*
*Te tantum miserata dedit: superiq; potentes*
*Invidiam timuêre tuam.*

Neque intra hos terminos se continuit illorum insania: sed etiam Deorum suorum aras & templa lapidare solebant, statuas dejicere, & nescio quid non vindictæ loco perpetrare. Clarum id ex Suetonio in vita Caligulæ cap. v. *Tamen longè majora & firmiora de eo judicia in morte ac post mortem extitêre. Quo defunctus est die lapidata sunt templa, subversæ Deûm aræ, Lares à quibusdam familiares in publicum abjecti, partus conjugum expositi.* Quo referen-

dus

dus & Senecæ locus de Vita Beata c. XXVI. *Nullam mihi injuriam facitis, sicut nec Dis quidem hi, qui aras evertunt.* Vide Arrianum libr. II. dissertat. Epictet. cap. XXII.

Ceterùm ut omnia ad mœrorem & tristitiam essent composita, veteres capillamento quoq; luctum præ se ferebant. Ac in Fœminis quidem crines solutos ac circum colla fluitantes observare licet: Imò verò etiam in viris, si qui comam alerent. Unde Pedo Albinovanus in Epicedio Germanici:

*Vidimus attonitum fraterna morte Neronem*
*Pallida projecta flere per ora coma.*

Sed in fœminis frequentiùs: quibus ferè proprium hoc auctilis capillitii & ad talos usq; promissi decus natura indulsit. Apertè sanè Plutarchus in Problem: testatur filias ταῖς κόμαις λελυμέναις *solutis crinibus* funus fuisse prosequutas. Livius lib. I. de sorore Horatiorum: *Solvit crines & flebiliter nomine sponsum mortuum appellat.* Ovidius libr. II. Fastorum de Lucretia:

*—— passis sedet illa capillis,*
*Ut solet ad nati mater itura rogum.*

Idem lib. VI. Metamorph. fab. VII. de Philomela: *Mox*

*Mox ubi mens rediit, passos laniata capillos*
*Lugenti similis, &c.*

Et in Epistola Ariadnes ad Thesea.

*Aspice demissos lugentis more capillos,*
*Et tunicas lacrymis, sicut ab imbre, graves.*

Ubi *demissos*, id est, in nodum non substrictos, vel non desectos. Sic etiam Tibullus lib. I. Eleg. I.

*Tu manes ne lade meos, sed parce solutis*
*Crinibus, & teneris, Delia, parce genis.*

Idem lib. eodem Eleg. III.

*Non soror Assyrios cineri qua dedat odores,*
*Et fleat effusis ante sepulcra comis.*

Catullus in Carmine de Nuptiis Pelei & Thetidis.

*Illius egregias virtutes claraq; facta*
*Sæpè fatebuntur gnatorum in funere matres:*
*Cum tremulo incanos solvent à vertice crines,*
*Putridaq; infirmis variabunt pectora palmis.*

Petronius in Satyr. de celebri illâ matronâ Ephesinâ: *Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere.* De Gallicis mulieribus vide Cæsarẽ lib. VII. bell. Gallic. De Fadilla autem Herodianum lib. I.

Sed & laceratas evulsasque à fœminis comas videre est apud Curtium lib. x. ubi Darii mater audita morte Alexandri lace-

ratis crinibus humi corpus abjecit. Quod & Præficas factitasse ex Lucillii versibus supra memoratis liquet. Atque ab hac ineptia neque viri sibi temperarunt. Cicero III. Tusculanar. *Ex hac opinione sunt illa varia & detestabilia genera lugendi, pedores muliebres, lacerationes genarum, pectoris, capitis percussiones. Hinc ille Agamemnon Homericus & idem Accianus.*

*Scindens dolore identidem intonsam comam.*

*In quo facetum illud Bionis: Perinde stultissimum Regem in luctu capillum sibi evellere, quasi calvitio mæror levaretur.* Quippe cum crines in luctu vellere sit cruciatum cruciatui addere, nec enim id citra dolorem fieri queat. Græci τίλλειν τὴν κόμην dixerunt. Lucianus de luctu: Παύσαι τιλλόμενος τὴν κόμην καὶ τὸ πρόσωπον ἐξ ἐπιπολῆς ἀμύσσων. Scholiastes Aristophanis ad Ranas: Τὸ οὖν τίλλειν τὰς τρίχας καὶ κόπτεσθαι ἅμα μὲν ὡς ἐπὶ τετελευτηκότι ἀναγκαίως. Ex quo ritu etiam, post allocutionem & conventiones inter III. viros & Sex. Pompejum habitas, milites utrinsq; partis in mutua salutatione cum propinquos suos & amicos concidisse intelligerent, lugentium specie, comas suas discerpsisse & lacerasse vestimenta, narrat Dio l.

XLVIII. his verbis: Μαθόντες δὲ τὴν ἀλήθειαν, τάς τε τρίχας ἐσπάραττον, καὶ τὰς ἐσθῆτας περιερρήγνυντο. ὀνόμασί τε αὐτοὺς ἀνεκάλουν, ὡς καὶ ἐπακοῦσαι τι δυναμένους καὶ πένθος, ὡς καὶ τότε τελευτώντων, αὐτοῦ τε τοῦ κειμένων σφῶν ἐποιοῦντο.

Imò verò etiam pulveris cinerumq; aſpergine capillitium ſolebant ſordidare: ne quid hic ſilentio præteramus. Facit id apud Homerum Iliad. XIIX. Achilles audita Patrocli morte:

Ἀμφοτέρησι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
Χεύατο κὰκ κεφαλῆς.

Et Priamus pulvere aſperſus Hectoris filii mortem luget, Iliad. ω. Sic Electra Euripidæa πιναρὰν κόμαν *ſordidam & pulverulentam comam* à patris morte oſtentat. Hinc Virgilius XII. Æneid.

*Demittunt mentes, it ſciſſa veſte Latinus*
*Conjugis attonitus fatis urbisq; ruina,*
*Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans.*

Idem X. Æneid.

*Canitiem multo deformat pulvere.*

Et in Ciri:

*—— Clade exterrita triſti*
*Intonſos multo deturpat pulvere crines.*

Catullus in Car. de Nuptiis Pelei & Thetidis

*Canitiem terra atq; infuſo pulvere fœdans.*

Silius Italicus lib. XII. de Campanis:

*lugent*

*——— lugent juvenesq; senesq;*
*Vulgusq; proceresq; gemant: scissæq; capillos*
*Plangant ora simul matres Calydonides Oeneus*
*Pulvere caniciem genitor vultusq; seniles*
*Fœdat humi fusus.*

Ex dictis igitur liquet, apud Romanos etjam & Græcos ritum istum capita cineribus aspergendi in luctu fuisse usitatum; non verò tantùmmodo apud Judæos, quibus hac consuetudine nihil frequentiùs: ut vel sexcentis testimoniis possem probare, si foret necesse, & non alii ante me monuissent.

## Cap. XIII.

*Fœminas Græciæ in Luctu tonsas, aliquam multis testimoniis probatur. Sed non videri id fuisse perpetuum. Viri in luctis & periculis comam nutriebant. Germanorum mos.*

SED quando capillata illa occasio sese jam nobis obtulit, non possum, quin utraq; eam manu apprehendam, & quædam adhuc de crinium lugubri tonsura adjiciam tàm è Græcis aliarumvè gentium quàm Romanis ritibus desumpta. Cur enim non liceat nobis interdum excurrere, si modò non omninò extra lineas?

De Græcis memoriæ prodidit Plutarchus, morem apud illos obtinuisse, ut viri quidem in luctu comam alerent, mulieres

verò

verò eam tonderent. Verba ejus in Ῥωμαϊκοῖς hæc sunt: Καὶ παρὰ Ἕλλησιν ὅταν δυστυχία τις γένηται, κείρονται μὲν αἱ γυναῖκες, κομῶσι δὲ οἱ ἄνδρες. Cujus ritus origo, si Euripidis Scoliastæ fides habenda, talis fuisse videtur: Athenienses in Æginam exercitum miserant, qui occidione periit, deletus ab Æginetis Laconum subsidio usis, solo relicto cladis nuncio, quem interfectorum conjuges circumstipatum fibulis confoderunt: ob eam causam S Cto interdictus fuit fibularum usus, viriq; comam alere jussi, mulieres tonderi præter legem naturæ. Ut autem de Mulieribus primò dicamus, iis etiam lugubrem tonsuram vel κουρὰς πενθίμους assignat idem Plut. in Consol. ad uxor: Καὶ περὶ μύρου μὲν ἐνίους καὶ πορφύρας διαμάχεσθαι ταῖς γυναιξὶν, κουρὰς δὲ συγχωρεῖν πενθίμους καὶ βαφὰς ἐσθῆτος μελαίνης καὶ καθίστασθαι ἀμόρφους καὶ κατακλίνεσθαι ἐπιπόνους. Accius in Amphithryone apud Nonium:

*— Sed quenam hac est*
*Mulier funesta veste, tonsu lugubri?*

Euripides in Alcestide:

Πένθος γυναικὸς τῆς δὲ κοινοῦσθαι λέγω
Κουρᾷ ξυρήκει καὶ μελαμπέπλῳ στολῇ.

Et apud Calabrum Briseis κειραμένη πλοκάμους

μυς. hoc est *tonsis crinibus* herum suum luget. Quomodo & universam Græciam luxisse obitum Alcæi Poëtæ ait Antipater quodam Epigrammate:

"Απλεκτον χαίταν ἐν χερσὶ κειραμένην. h. e.

*Attonso implexo vertice ad usque cutim.*

Sic Suetonius in Caligula narrat, quosdam regulos audita Germanici morte *uxorum suarum capita rasisse ad indicium maximi luctus.*

E diverso tamen Terentius in palliata fabula non tonsam, sed promissam comam in muliere funebri agnoscit. Sic enim apud illum in Heautont. Act. II. Sc. III. loquitur Syrus:

*Texentem telam studiosè ipsam offendimus,*
*Mediocriter vestitam veste lugubri,*
*Ejus anuis causa, opinor, quæ erat mortua:*
*Capillus passus, prolixus, circum caput*
*Rejectus negligenter.*

Et in Phormione Act. I. Sc. II. virgini matrem mortuam lamentanti *capillus passus* tribuitur. Ac sanè quomodo crines solvere comasque lacerare potuissent, quod fœminas factitasse constat, nisi comam illas aluis-

aluiſſe & capillos circum caput fluitare ſiviſſe affirmemus?

Viros autem quod attinet, & hos quoque in luctu aut periculis conſtitutos comam nutriviſſe, teſtatur Artemidorus libro I. ὀνειροκριτικῶν. cap. XX. ἤδη ἀτημέλητος ἐν συμφοραῖς αὔξεται θρίξ. Et cap. XXIII. Καὶ μέν τοι οὐδεὶς ἐν περιστάσει πονηρᾷ ἢ συμφορᾷ κεῖται καθεστὼς κείρεται. ἀλλ' οἷς μάλιστα μέλει εὐπρεπείας ἀλύποις τε καὶ οὐκ ἀπόροις. Nec difficile id exemplorum appoſitione confirmare. Cicero IIII. Verr. *Sordidati maximâ barbâ & capillo Romæ biennium propè fuerunt.* Livius libro XLIIII. de Legatis Alexandrinis: *Sordidati barba & capillo promiſſo cum ramis oleæ ingreſſi curiam, procubuerunt & oratio quàm habitus fuit miſerabilior.* C. Julium Cæſarem audita clade Turriana barbam capillumque ſubmiſiſſe, nec antè demiſiſſe, quàm vindicaſſet, autor Suetonius in ejus vita cap. LXVII. Idem factitavit Auguſtus propter cladem Varianam, teſte eodem cap. XXIII. De Antonio victo refert hæc Plutarchus: καὶ πόμη μὲν ἀτημελὴς καὶ βαθὺς πώγων μετὰ τὴν ἧτταν εὐθὺς ἦν αὐτῷ καθειμένος. Sic Caligulam Imp.

Imp. mortuâ Drusilla mœroris adeo impatientem fuisse, ut noctu ab urbe profugerit, & cum Campaniam transcurrisset, Syracusasq; petiisset, rursus inde redierit *barba capilloq; promisso*, tradit idem Suetonius. Macrinum quoque Antiochiæ barbam nutriisse in signum luctus, memorat Herodianus libr. v. Et Curium illum, quem Horatius lib. 1. carm. *incomptis capillis* nominat, cæsariem suam nunquam totondisse propter Præturæ repulsam, scribit Acro Horatii interpres. Ex eodem ritu apud Siculos quoq; fluens & promissa coma ad renovandam luctus memoriam olim videtur fuisse usitata; ut ex Lycophrone discimus, qui in carmine illo σκοτεινῷ sic loquitur de hac Insula:

> κρατὸς δ' ἄκυρος νῶτα καλλυνεῖ φόβη
> μνημὴν παλαιῶν τημέλουσ' ὀδυρμάτων. *h. e.*
> *Intonsa per tergum fluet capitis coma*
> *Doloris antiqui memoriam refricans.*

Sic ex Germaniæ nostræ populis nonnulli barbam capillosque, si quando cladem aliquam accepissent, solebant submittere, nec ante votivum oris habitum exuere, quàm sese de hostibus ulti essent, Tacit. de morib. Germ. *Aliis Germanorum usurpatum*

*rara*

*rara & privata cujusq; audientia, apud Cattos in consensum vertit, crinem barbamq; submittere, nec nisi hoste caso exuere votivum obligatumq; virtutioris habitum.* De Saxonibus id refert Paul. Warnefrid. lib. III. de gestis Langob. c. VII. *Sex quoq; millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se neque barbam neq; capillos incisuros, nisi se de hostibus Suevis ulciscerentur.* Denique Reos quoque capillum submittere solitos planum ex Plinio lib. VII. Epist. XXVII. & A-gellio lib. III. cap. IV.

## CAP. XIV.

*De Rasura virorum lugubri. à plerisq; gentibus eam usurpatam. Naufragi rasi. Non caput aut genas solùm: sed & supercilia in luctu tonderi solita. Loca scriptorum modò promissos, modò rasos in luctu crines astruentium in concordiam reducta. Equi in luctu magno tonsi.*

PRomissos in luctu virorum capillos vidimus: reliquum est, ut de Tonsis etiam dicamus. Nam & hos cùm in omni quidem luctu, tum verò hoc nostro funebri frequentissimos fuisse, innumera scriptorum loca testantur. Intelligendum autem hoc de rasura, quâ quis sibi ipse crines amputabat: Nam quibus apud tonsorem multæ

horæ transmittebantur, *dum decerpitur, si quid proxima nocte succreverit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disjecta coma restituitur, aut deficiens hinc inde in frontem compellitur*, ut Senecæ verbis utar, illi tantum abest, ut in luctu fuerint constituti, ut etiam omnibus voluptatibus lætitiaq; abundarint. Artemidorus non obscurè indicat lib. I. ὀνειροκριτικ. cap. XXII. κείρασθαι δὲ ὑπὸ κουρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν ἐπίσης δηλοῖ. ἔστι γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ χαρῆναι καὶ τὸ χαρῆναι κατὰ παραλλαγὴν στοιχείου ἐκδέξασθαι. Dicit à tonsore per somnium tonderi, lætitiæ signum esse, & τὸ κείρεσθαι à verbo κείρασθαι, quod unius literæ permutatione χαρῆναι est, originem trahere. Mox autem subjungit: εἴ τις ἑαυτὸν κείρῃ, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνει· οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀνάγκῃ περικείρεσθαι. *Si quis seipsum tondeat, luctum subitaneum aut calamitatem magnis malis refertam significat. Qui enim in talibus versantur, necessariò seipsos circumtondent.* A quo nihil abit Astrampsychus in senariis suis onirocriticis:

Τρίχας καρῆναι, πραγμάτων δηλοῖ λύσιν.
Τρίχας πεσεῖν δὲ κίνδυνον φέρει μέγαν.

Quos

Quos Hadr. Junius ita reddidit:

*Damnum in negotijs coma abrasa indicat.*
*Discrimen ingens, si cadant crines, notat.*

Vel ut Federicus Morellus Professor Regius:

*Tonsi capilli, damna rerum detegunt.*
*Fluxus capillorum periculum edocet.*

Sed clarissimè de hoc ritu Herodotus lib. II. τοῖσι ἄλλοισιν ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδεϊ κεκάρθαι τὰς κεφαλὰς, τοὺς μάλιστα ἱκνέεται. *Apud ceteros homines more receptum est, ut in luctu statim capita radantur, & eorum potissimum, ad quos jure luctus perveniebat.* Eadem tradit Athenæus libr. XV. de coronis: Διὰ καὶ περὶ τὰ πένθη τοὐναντίον παρασκευαζόμεθα. ὁμοιοπαθεῖς γὰρ τοῦ κεκμηκότος, κολοβοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τοῦτε κουρᾷ τῶν τριχῶν, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀφαιρέσει. *Quamobrem in luctu nos contrà tanquam eodem dolore tangamur, ac qui affligitur, decurtamus nos & tonso capillo & detractis coronis.* Tangit & Seneca libr. V. de benef. cap. VI. *Si Regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq. eò ignarum, ut quo die Solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium, quod in luctu ac rebus adversis moris fuit, tonderet.* Quò pertinet

tinet & proverbialis locutio: Ξυρεῖν ἐν χρῷ: de qua Parœmiographi: Παροιμία ἐπὶ τῶν εἰς βάθος ἁπτομένων λεγομένη καὶ ἐπὶ τῶν ἐπικινδύνων πραγμάτων. Et Triclinius apud Sophoclem annotat, pro hoc proverbio, ἐν ξυρῷ ἵσταται τὸ πρᾶγμα, dici etiam ξυρεῖν ἐν χρῷ. Utitur Sophocles in Ajace.

Ξυρεῖ γὰρ ἐν χρῷ τοῦτο, μὴ χαίρειν τινά.

quasi dicat, summopere metuendum est, ut non gavisurus sit aliquis ob ea, quæ hic nunciat. De hoc ritu insignis adhuc locus est Artemidori lib. I. cap. XXIII. ubi disertè affirmat, Rasuræ somnium portendere nautis quidem naufragium: ægrotis verò extremum vitæ discrimen: idque hanc ob causam, quod naufragi & à diuturno morbo se recolligentes radi consueverint, eo periculi magnitudinem aliis testatam facientes. Sic enim ait: Ξυρᾶσθαι δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλέουσι διαφέρει ναυάγιον σημαίνει, καὶ νοσοῦσιν εἰς ἔσχατον ἐλάσαι κίνδυνον. πλὴν οὐκ ἀποθανεῖν. Ναυαγήσαντες μὲν γὰρ ἢ ἐκ μεγάλης σωθέντες νόσου, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι, οὐ μὴν οἱ ἀποθανόντες. Rasos autem naufragos fuisse etjam Juvenalis indicat Satyr. XII.

*Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso,*
*Garrula securi narrare pericula nautæ,*

Et

EtNonius Marcellus : *Qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, sicut naufragio liberati solent.* De hoc ritu Petronius in Satyrico : *Ergo illi qui sunt, qui nocte ad Lunam radebantur? pessimo medius fidius exemplo. Audio enim non licere cuiquam mortalium in nave neq; ungues neq; capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. Excanduit Lychas hoc sermone turbatus : Et, itáne, inquit, capillos aliquis in nave pracidit & hoc nocte intempesta? attrahite ocyus nocentes in medium, ut sciam quorum capitibus debeat navigium lustrari.* Allusit hunc morem procul dubio Apostolus in Actis cap. XXVII. cum inquit : ὐδενός γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Sed non malè me operam collocaturum existimo, si nonnullis exemplis consuetudinem hanc ponendorum in luctu crinium illustravero. Athenienses in feriis Apaturiis subornasse quosdam μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους *pullatos & cute tenus attonsos*, ἵνα παρεὶς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, scribit Xenophon lib. I. ἑλληνικῶν. Sic Argivi à Lacedæmoniis bello



supe-

superati in campis Thereaticis lege caverunt, ne quis comam nutriret ante recuperatum pristinę glorię decus, derelicto priore comam alendi studio, ut memoriæ proditum est ab Herodoto libr. 1. & Plutarcho in Lysandro. E diverso autem Lacones tum victores sanxêre, ne quis comam tonderet, abrogato more ipsis solenni. Quo alludens apud Platonem Socrates Phædonem tali dicterio perstringit: *Si essem*, inquiens, *qui tu, sacrosanctè juraverim, quod Argivi fecerunt, comam non prius alere, quàm expugnatis Simmiæ & Cebetis rationibus victor extiterim.* Myrmidonas in funere Achillis comam circumtondisse refert Calaber his verbis:

——ἀμφὶ δὲ χαίτας
Μυρμίδονες κείραντο.——

Sic nunciata Germanici morte *Regulos quosdam barbam posuisse ad indicium maximi luctus* autor Suetonius in Calig. Et mortuo Attila totum exercitum truncata crinium suorum parte obitum ejus luxisse refert Jornandes in reb. Geticis. Atque hæc est causa, cur Priamus in illa calamitatum & malorum Iliade faciem cute tenus

tenus raſam habuiſſe legatur. Unde etiam περιαμαθῶαι proverbialiter pro *obradi* uſurpatum fuit. Heſychius: περιαμωθήσομαι, ξυρήσομαι. ἐπειδὴ τὸ πραγκὸν τοῦ περιάμου πρόσωπον ξυρείας ἐστὶν.

Apud Ægyptios quoque gentem præ ceteris nationibus ſuperſtitioni altiſſimè immerſam, à mortuo Api bove nemo non comam radebat, ſi vel puniceos Niſi cincinnos illa ſuperaſſet, autor Lucianus libro: de ſacrificiis. & Plinius libr. 8. Hiſtor. Natur. De eadem ineptia Julius Firmicus libro de Errore profanar. relig. *In adyto habent Oſiridis ſepultum idolum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miſerandum caſum Regis ſui turpitudine dehoneſtati defleant capitis.* Quibus ſimilia memorat Plutarchus libro de Iſide & Oſiride. Imò verò, ſi vel canis in quadam domo obiiſſet, tum totam ſtatim familiam radi ſolitam, ſcriptum reliquit Diodorus Siculus libro. 1. ἀλλὰ μὲν καὶ καθ' ἣν μὲν οἰκίαν εὑρεθῇ κύων τετελευτηκὼς, ξυρῶνται πάντες οἱ κατ' οἶκον ὄντες ὅλον τὸ σῶμα καὶ ποιοῦνται πένθος. *Totum corpus*, inquit. Ergo non caput ſolum & genæ: ſed

*——— lugent juvenesq; senesq;*
*Vulgusq; proceresq; gemant: scissæq; capillos*
*Plangunt ora simul matres Calydonides Oeneus*
*Pulvere caniciem genitor vultusq; seniles*
*Fœdat humi fusus.*

Ex dictis igitur liquet, apud Romanos etjam & Græcos ritum istum capita cineribus aspergendi in luctu fuisse usitatum; non verò tantummodo apud Judæos, quibus hac consuetudine nihil frequentiùs: ut vel sexcentis testimoniis possem probare, si foret necesse, & non alii ante me monuissent.

## Cap. XIII.

*Fœminas Græciæ in Luctu tonsas, aliquam multis testimoniis probatur. Sed non videri id fuisse perpetuum. Viri in luctis & periculis comam nutriebant. Germanorum mos.*

SED quando capillata illa occasio sese jam nobis obtulit, non possum, quin utraq; eam manu apprehendam, & quædam adhuc de crinium lugubri tonsura adjiciam tàm è Græcis aliarumvè gentium quàm Romanis ritibus desumpta. Cur enim non liceat nobis interdum excurrere, si modò non omninò extra lineas?

De Græcis memoriæ prodidit Plutarchus, morem apud illos obtinuisse, ut viri quidem in luctu comam alerent, mulieres verò

verò eam tonderent. Verba ejus in Ρωμαϊκοῖς hæc sunt: Καὶ παρ᾽ Ἕλλησιν ὅταν δυστυχία τις γένηται, κείρονται μὲν αἱ γυναῖκες, κομῶσι δὲ οἱ ἄνδρες. Cujus ritus origo, si Euripidis Scoliastæ fides habenda, talis fuisse videtur: Athenienses in Æginam exercitum miserant, qui occidione periit, deletus ab Æginetis Laconum subsidio usis, solo relicto cladis nuncio, quem interfectorum conjuges circumstipatum fibulis confoderunt: ob eam causam S Cto interdictus fuit fibularum usus, viriq; comam alere jussi, mulieres tonderi præter legem naturæ. Ut autem de Mulieribus primò dicamus, iis etiam lugubrem tonsuram vel κουρὰς πενθίμους assignat idem Plut. in Consol. ad uxor: Καὶ περὶ μύρου μὲν ἐνίους καὶ πορφύρας διαμάχεσθαι ταῖς γυναιξὶν, κουρὰς δὲ συγχωρεῖν πενθίμους καὶ βαφὰς ἐσθῆτος μελαίνης καὶ καθίσεις ἀμόρφους καὶ κατακλίσεις ἐπιπόνους. Accius in Amphithryone apud Nonium:

*—— Sed quenam hæc est*
*Mulier funesta veste, tonsu lugubri?*

Euripides in Alcestide:

Πένθος γυναικὸς τῆς δὲ κοινοῦσθαι λέγω
Κουρᾷ ξυρήκει καὶ μελαμπέπλῳ στολῇ.

Et apud Calabrum Briseis κειραμένη πλοκάμους

μῦς, hoc eſt *tonſis crinibus* herum ſuum luget. Quomodo & univerſam Græciam luxiſſe obitum Alcæi Poëtæ ait Antipater quodam Epigrammate:

"Ἄπλεκτον χαίταν ἐν χροΐ κειραμένην. h. e.

*Attonſo implexo vertice ad usq; cutim.*

Sic Suetonius in Caligula narrat, quosdam regulos audita Germanici morte *uxorum ſuarum capita raſiſſe ad indicium maximi luctus.*

E diverſo tamen Terentius in palliata fabula non tonſam, ſed promiſſam comam in muliere funebri agnoſcit. Sic enim apud illum in Heautont. Act. II. Sc. III. loquitur Syrus:

*Texentem telam ſtudiosè ipſam offendimus,*
*Mediocriter veſtitam veſte lugubri,*
*Ejus anus cauſa, opinor, quæ erat mortua:*
*Capillus paſſus, prolixus, circum caput*
*Rejectus negligenter.*

Et in Phormione Act. I. Sc. II. virgini matrem mortuam lamentanti *capillus paſſus* tribuitur. Ac ſanè quomodo crines ſolvere comasque lacerare potuiſſent, quod fœminas factitaſſe conſtat, niſi comam illas aluiſ-

aluisse & capillos circum caput fluitare sivisse affirmemus?

Viros autem quod attinet, & hos quoque in luctu aut periculis constitutos comam nutrivisse, testatur Artemidorus libro I. ὀνειροκριτικῶν. cap. XX. ἡ δὲ ἀτημέλητος ἐν συμφοραῖς αὔξεται θρὶξ. Et cap. XXIII. Καὶ μέν τοι οὐδεὶς ἐν περιστάσει πονηρᾷ ἢ συμφορᾷ ὢν καθεστὼς κείρεται. ἀλλ' οἷς μάλιστα μέλει εὐπρεπείας ἀλύποις τε καὶ οὐκ ἀπόροις. Nec difficile id exemplorum appositione confirmare. Cicero IIII. Verr. *Sordidati maximâ barbâ & capillo Romæ biennium propè fuerunt.* Livius libro XLIIII. de Legatis Alexandrinis: *Sordidati barba & capillo promisso cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt & oratio quàm habitus fuit miserabilior.* C. Julium Cæsarem audita clade Turriana barbam capillumque submisisse, nec antè demisisse, quàm vindicasset, autor Suetonius in ejus vita cap. LXVII. Idem factitavit Augustus propter cladem Varianam, teste eodem cap. XXIII. De Antonio victo refert hæc Plutarchus: καὶ κόμη μὲν ἀτημελὴς καὶ βαθὺς πώγων μετὰ τὴν ἧτταν εὐθὺς ἦν αὐτῷ καθειμένος. Sic Caligulam Imp.

Imp. mortuâ Drusilla mœroris adeo impatientem fuisse, ut noctu ab urbe profugerit, & cum Campaniam transcurrisset, Syracusasq́; petiisset, rursus inde redierit *barba capillo[...] promisso*, tradit idem Suetonius. Macrinum quoque Antiochiæ barbam nutriisse in signum luctus, memorat Herodianus libr. v. Et Curium illum, quem Horatius lib. 1. carm. *incomptis capillis* nominat, cæsariem suam nunquam totondisse propter Præturæ repulsam, scribit Acro Horatii interpres. Ex eodem ritu apud Siculos quoq; fluens & promissa coma ad renovandam luctus memoriam olim videtur fuisse usitata; ut ex Lycophrone discimus, qui in carmine illo σκοτεινῷ sic loquitur de hac Insula:

*κρατὸς δ' ἄκουρος νῶτα καλλυνεῖ φόβη*
*μνημεῖον παλαιῶν πημάτων ὀδυρμάτων. h. e.*
*Intonsa per tergum fluet capitis coma*
*Doloris antiqui memoriam refricans.*

Sic ex Germaniæ nostræ populis nonnulli barbam capillosq́ue, si quando cladem aliquam accepissent, solebant submittere nec ante votivum oris habitum exuere, quàm sese de hostibus ulti essent, Tacit. de morib. Germ. *Aliis Germanorum usurpatum*

*rara*

*rara & privata cujusq; audientia, apud Cattos inconsensum vertit, crinem barbamq; submittere, nec nisi hoste caso exuere votivum obligatumq; virtuti oris habitum.* De Saxonibus id refert Paul. Warnefrid. lib. III. de gestis Langob. c. VII. *Sex quoq; millia Saxonum, qui bello superfuerant, devoverunt se neque barbam neq; capillos incisuros, nisi se de hostibus Suevis ulciscerentur.* Denique Reos quoque capillum submittere solitos planum ex Plinio lib. VII. Epist. XXVII. & A-gellio lib. III. cap. IV.

## CAP. XIV.

*De Rasura virorum lugubri. à plerisq; gentibus eam usurpatam. Naufragi rasi. Non caput aut genas solùm: sed & supercilia in luctu tonderi solita. Loca scriptorum modò promissos, modò rasos in luctu crines astruentium in concordiam reducta. Equi in luctu magno tonsi.*

PRomissos in luctu virorum capillos vidimus: reliquum est, ut de Tonsis etiam dicamus. Nam & hos cùm in omni quidem luctu, tum verò hoc nostro funebri frequentissimos fuisse, innumera scriptorum loca testantur. Intelligendum autem hoc de rasura, quâ quis sibi ipse crines amputabat: Nam quibus apud tonsorem multæ

horæ transmittebantur, *dum decerpitur, si quid proxima nocte succreverit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens hinc inde in frontem compellitur*, ut Senecæ verbis utar, illi tantum abest, ut in luctu fuerint constituti, ut etiam omnibus voluptatibus lætitiaq; abundarint. Artemidorus non obscurè indicat lib. I. ὀνειροκριτικ. cap. XXIII. κείρεσθαι δὲ ὑπὸ κουρέως, ἀγαθὸν πᾶσιν ἐπίσης δηλοῖ. ἔοικε γὰρ, ὡς εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ χαρῆναι καὶ τὸ χαρῆναι κατὰ παραλλαγὴν στοιχείου ἐκδέξασθαι. Dicit à tonsore per somnium tonderi, lætitiæ signum esse, & τὸ κείρεσθαι à verbo χαρῆναι, quod unius literæ permutatione χαρῆναι est, originem trahere. Mox autem subjungit: εἴτις ἑαυτὸν κείρει, πένθος αἰφνίδιον ἢ συμφορὰν μεγάλων κακῶν ἀνάπλεων σημαίνει· οἱ γὰρ ἐν τοιούτοις γινόμενοι, ἑαυτοὺς ἀνάγκη περικείρεσθαι. *Si quis seipsum tondeat, luctum subitaneum aut calamitatem magnis malis refertam significat. Qui enim in talibus versantur, necessario seipsos circumtondent.* A quo nihil abit Astrampsychus in senariis suis onirocriticis:

Τρίχας καρῆναι, πραγμάτων δηλοῖ βλάβην.
Τείχας πεσεῖν δὲ κίνδυνον φέρει μέγαν.

Quos

Quos Hadr. Junius ita reddidit:

*Damnum in negotijs coma abrasa indicat.*
*Discrimen ingens, si cadant crines, notat.*

Vel ut Federicus Morellus Professor Regius:

*Tonsi capilli, damna rerum detegunt.*
*Fluxus capillorum periculum edocet.*

Sed clarissimè de hoc ritu Herodotus lib. II. τοῖσι ἄλλοισιν ἀνθρώποισι νόμος ἅμα κήδει κέκαρθαι τὰς κεφαλὰς, τοὺς μάλιστα ἱκνέεται. *Apud ceteros homines more receptum est, ut in luctu statim capita radantur, & eorum potissimùm, ad quos jure luctus perveniebat.* Eadem tradit Athenæus libr. XV. de coronis: Διὰ καὶ περὶ τὰ πένθη τοὐναντίον παρασκευάζομεν. ὁμοιοπαθεῖς γὰρ τοῦ κεκμηκότος, κολοβοῦμεν ἡμᾶς αὐτοὺς τῇ τε κουρᾷ τῶν τριχῶν, καὶ τῇ τῶν στεφάνων ἀφαιρέσει. *Quamobrem in luctu nos contrà tanquam eodem dolore tangamur, ac qui affligitur, decurtamus nos & tonso capillo & detractis coronis.* Tangit & Seneca libr. V. de benef. cap. VI. *Si Regem in luce media errantem ad rerum naturam admisisset, usq. eò ignarum, ut quo die Solis defectio fuit, regiam clauderet, & filium, quod in luctu ac rebus adversis moris fuit, tonderet.* Quò pertinet

tinet & proverbialis locutio: Ξυρεῖν ἐν χρῷ: de qua Parœmiographi: Παροιμία ἐπὶ τῶν εἰς βάθος ἀπολομένων λεγομένη & ἐπὶ τῶν κινδυνώδων πραγμάτων. Et Triclinius apud Sophoclem annotat, pro hoc proverbio, ἐπὶ ξυροῦ ἵσταται τὸ πρᾶγμα, dici etiam ξυρεῖ ἐν χρῷ. Utitur Sophocles in Ajace.

Ξυρεῖ γὰρ ἐν χρῷ τοῦτο, μὴ χαίρειν τινά.
quasi dicat, summoperè metuendum est, ut non gavisurus sit aliquis ob ea, quæ hic nunciat. De hoc ritu insignis adhuc locus est Artemidori lib. I. cap. XXIII. ubi disertè affirmat, Rasuræ somnium portendere nautis quidem naufragium: ægrotis verò extremum vitæ discrimen: idque hanc ob causam, quod naufragi & à diuturno morbo sere colligentes radi consueverint, eo periculi magnitudinem aliis testatam facientes. Sic enim ait: Ξυρᾶσθαι δοκεῖν τὴν κεφαλὴν ὅλην πλέουσι διαῤῥήδην ναυάγιον σημαίνει, καὶ νοσοῦσιν εἰς ἔσχατον ἐλάσαι κίνδυνον πλὴν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν. Ναυαγήσαντες μὲν γὰρ ἢ ἐκ μεγάλης σωθέντες νόσου, ξυρῶνται οἱ ἄνθρωποι, οὐ μὴν οἱ ἀποθανόντες. Rasos autem naufragos fuisse etiam Juvenalis indicat Satyr. XII.

*Tunc stagnante sinu gaudent ibi vertice raso,*
*Garrula securi narrare pericula nautæ,*

Et

Et Nonius Marcellus: *Qui liberi fiebant, ea causa calvi erant, quod tempestatem servitutis videbantur effugere, sicut naufragio liberati solent.* De hoc ritu Petronius in Satyrico: *Ergo illi qui sunt, qui nocte ad Lunam radebantur? pessimo medius fidius exemplo. Audio enim non licere cuiquam mortalium in nave neque ungues neque capillos deponere, nisi cum pelago ventus irascitur. Excanduit Lychas hoc sermone turbatus: Et, itáne, inquit, capillos aliquis in nave pracidit & hoc nocte intempesta? attrahite ocyus nocentes in medium, ut sciam quorum capitibus debeat navigium lustrari.* Allusit hunc morem procul dubio Apostolus in Actis cap. XXVII. cum inquit: οὐδενός γὰρ ὑμῶν θρὶξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Sed non malè me operam collocaturum existimo, si nonnullis exemplis consuetudinem hanc ponendorum in luctu crinium illustravero. Athenienses in feriis Apaturiis subornasse quosdam μέλανα ἱμάτια ἔχοντας καὶ ἐν χρῷ κεκαρμένους *pullatos & cute tenus attonsos*, ἵνα πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἥκοιεν, ὡς δὴ συγγενεῖς ὄντες τῶν ἀπολωλότων, scribit Xenophon. lib. I. ἑλληνικῶν. Sic Argivi à Lacedæmoniis bello

tenus rasam habuisse legatur. Unde etiam τριαμωθῆναι proverbialiter pro *obradi* usurpatum fuit. Hesychius: τριαμωθήσομαι, ξυρήσομαι. ἐπειδὴ τὸ τραγικὸν τοῦ τριάμου πρόσωπον ξυρείας ἐστίν.

Apud Ægyptios quoque gentem præ ceteris nationibus superstitioni altissimè immersam, à mortuo Api bove nemo non comam radebat, si vel puniceos Nisi cincinnos illa superasset, autor Lucianus libro de sacrificiis. & Plinius libr. 8. Histor. Natur. De eadem ineptia Julius Firmicus libro de Errore profanar. relig. *In adyto habent Osiridis sepultum idolum: hoc annuis luctibus plangunt, radunt capita, ut miserandum casum Regis sui turpitudine dehonestati defleant capitis.* Quibus similia memorat Plutarchus libro de Iside & Osiride. Imò verò, si vel canis in quadam domo obiisset, tum totam statim familiam radi solitam, scriptum reliquit Diodorus Siculus libro. 1. ἀλλὰ μὲν καὶ καθ' ἣν μὲν οἰκίαν εὑρεθῇ κύων τετελευτηκὼς, ξυρῶνται πάντες οἱ κατ' οἶκον ὄντες ὅλον τὸ σῶμα καὶ ποιοῦνται πένθος. *Totum corpus*, inquit. Ergo non caput solum & genæ: sed

& ſupercilia radebantur. Nam has tres potiſſimum corporis partes in luctu tonderi ſolitas, expreſsè ſcribit Theodoretus quæſtionib. in Deuteronom. cap. [illegible] οἱ μὲν γὰρ τῶν ἀλλοφύλων ἐθνῶν τῆς κεφαλῆς ἀπεκείροντο τρίχας, καὶ ταύτας προσέφερον τοῖς νεκροῖς. τινὲς δὲ τὰς τῶν γενείων, ἄλλοι τὰς τῶν ὀφρύων. Et de ſuperciliis quidem etiam Artemidorus teſtatur lib. I cap. XXVII. ἔθος γὰρ παλαιὸν ἐπὶ πένθει τὰς ὀφρύας ψιλοῦσθαι. *Vetus mos eſt in luctu ſupercilia nudari.* Solitos autem hoc factitare Ægyptios, de quibus ſermo erat, videre eſt ex D. Ambroſio qui lib. VI. Ep. XXXVI. ſic ait : *Et cum ipſi capita & ſupercilia radant, ſi quando Iſidis ſuſcipiunt ſacra, ſi fortè Chriſtianus vir attentior ſacroſanctæ religioni veſtem mutaverit, indignum facinus apellant.* Quod igitur veterum ſcriptorum monumenta interdum promiſſam in luctu comam, interdum verò tonſam agnoſcant, ex jam dictis opinor ſatis ſuperque conſtat.

Non autem adducta iſta loca ſecum invicem pugnare exiſtimandum eſt: ſed hæc variationis iſtius cauſa, quod ſingulis fere annis immutari ſoleant affectio-

ctiones hominum & consuetudines in modum æstuarii augescèndo simul & decrescendo : ut taceam quòd non solùm quælibet natio & gens, sed & privatus quisque ferè peculiare suum studium sectatus sit, itaut qui comam aut barbam alere solebat, ingruente luctu eam radi curaverit: & contrà, cui capilli tonsi erant, is luctus tempore eos crescere augeriq; permiserit: quod subinnuit Herodotus lib. II. ubi cum dixisset, reliquas quidem gentes in luctu radi solere, mox addit: αἰγύπτιοι δὲ ὑπὸ τοῦ θανάτου ἀνιεῖσι τὰς τρίχας αὔξεσθαι, τάς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τῷ γενείῳ, τέως ἐξυρημένοι. id est, *Ægyptii verò in morte suorum sinunt capitis barbæque pilos crescere, qui antea tonsi fuerant.* Sed clarius indicat id Gregorius I. Pontifex Maximus qui libr. II. Moral. cap. XVII. ait, morem veterum fuisse, ut quisquis speciem corporis sui capillos nutriendo servaret, eos tempore afflictionis abscinderet: & rursus, qui tranquillitatis tempore capillos abscinderet, eos in ostensione afflictionis nutriret.

Quid quod non se solum in luctu sed & equos solebant tondere ad indicium

maximi mœroris. Id Mardonium fecisse Herodotus: & Alexandrum Magnum in funere Hephæstionis: & Thebanos mortuo Pelopida Plutarchus memoriæ prodiderunt. Sic Admetum Phæreorum Regem in morte uxoris suæ Alcestidis equos tonderi jussisse, memorat Euripides his verbis:

*Τέθριππά τε ζεύγνυσθε ϗ μονάμπυκας*
*Πώλους σιδήρῳ τέμνετ' αὐχένων φόβην.*

Persas quoque audita Masistii cæde se ipsos & equos & jumenta totondisse, autor Herodotus lib. IX.

## Cap. XV.

*Ritus imponendi crines super mortui pectus vel ejus sepulcrum Romanis ac Græcis frequentatus.*

POteram jam filum hoc de capillis abrumpere: sed ne alibi iterum cogamur τριχολογεῖν, quæ restant adhuc breviter attexemus. Evulsos igitur ac tonsos cæsosq; in omni quidem luctu crines ex dictis liquidò apparet: At verò in hoc nostro funebri solebant illos mortuis offerre & super ipsorum pectora vel tumulos imponere parentandi gratia. Unde eleganter

Mart-

Maximus Tyrius orat. VIII. quæ inscribitur, τίς ἡ τοῦ Σωκράτους ἐρωτική, comam esse dicit τὸ πλευταῖον δῶρον ἤδη καταθαπτομένῳ. *Ultimum, quod jam sepulto donari potest, munus.* Crebrò hujus ritus meminere autores. Dionysius Halic. libr. XI. scribit, Virgines fœminasq́, cum funus duceretur filiæ Virginii, in ejus lectum ἀθύρματα κόμης παρθενικὰ καὶ πλοκάμων βοστρύχους, *vittas virginalis comæ & detonsos crinium tortorum cincinnos* conjecisse. Propertius lib. I. Eleg. XVII.

*Illa meo caros donasset funere crines,*
*Molliter & tenerâ poneret ossa rosâ*

Petronius in satyr. de Matrona Ephesina: *At illa ignotâ consolatione perculsa, laceravit vehementius pectus, ruptosq́ crines super pectus jacentis imposuit.* Ovidius libr. III. Metamorph. de sororibus Narcisci:

*—— planxere sorores*
*Naiades & sectos fratri imposuêre capillos.*

Statius lib. VII. Thebaid.

*—— tergoq́ & pectore fusam*
*Cæsariem ferro minuit, sectiq́ jacentis*
*Obnubit tenuia ora comis.*

Idem lib. V. Sylvar. Epiced. in Patrem:

*Exere semirutos subito de pulvere vultus,*
*Parthenope, crinemq́ afflata mente sepulti*
*Pone super tumulum.*

Ovi-

Ovidius in Fastis.

*Mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillæ,*
*Vertice libatas accipiuntq; comas.*

Et in Epistola Canaces ad Macareum:

*Non mihi te licuit lacrimis perfundere justis.*
*In tua non tonsas ferre sepulcra comas.*

Sic Anna apud eundem evulsos vertice crines Didonis rogo inspergit. Et Charicleæa apud Heliodorum Æthiopicæ historiæ scriptorem, extincto ductori suo Calasiri vulsos capillos libat cum gemitu, dicens: λοιβή [illegible] σοι [illegible] ἐκ τῶν ἐμαυτῆς πλοκάμων. Helena quoque apud Euripidem in funere ἄκρας ἀπέθρισε τρίχας *crinium summitates truncavit*, astute admodum servans anteriores cincinnos intonsos, atque ita dolorem vultu simulans [illegible] ad Clytemnestræ urnam offerre se dicitur. Sic Teucer Sophocleus Ajacem sepeliens præcipit filio ejusque matri una secum capillos offerre,

Κόμας ἐμὰς καὶ τῆσδε καὶ σαυτοῦ τρίτου
Ἱκτήριον θησαυρόν.

Et in Electra Sophoclis Orestes de Agamemnonis sepulcro sic ait:

Ἡμεῖς δὲ πατρὸς τύμβον, ὡς ἐφίετο,
Λοιβαῖσι πρῶτον καὶ καρατόμοις χλιδαῖς
Στέψαντες.

Et

Et aliquantò pòst Electra sic loquitur:

——— σύδε

Τέμνσα κρατὸς βοςρύχων ἄκρας φόβας,
Κ' ἀμῆ ταλαίνης, σμικρὰ μέν ταδ' ἀλλ' ὅμως
Ἄχω, δὸς αὐτῷ τὴν δ' ἀλιπαρῆ τρίχα.

Orestes Euripidis noctu ad Agamemnonis patris sepulchrum κόμης ἀπήρξατο, *comam præsectam libavit*: Calanus Gymnosophistarum princeps postremæ pyræ in quâ, jam affecta ætate mori certus, exuri majorum ritu voluit, cæsariem imposuit, τῶν τριχῶν ἀπαρξάμενος: ut in Alexandro refert Plutarchus. Hunc ritum procul dubio respexit Socrates apud Platonem in Phædro, his verbis; Σωκράτης καταψήσας ἄν μου τὴν κεφαλὴν καὶ ξυμπιέσας τὰς ἐπὶ τῷ αὐχένι τρίχας (εἰώθει γὰρ ὁπότε τύχοι παίζειν μου εἰς τὰς τρίχας) αὔριον δὴ ἴσως, ὦ Φαίδων, τὰς καλὰς ταύτας κόμας ἀποκερῇ. Erat moriturus Socrates: *Itaq;*, inquit Phœdon, *contrectans posteriores capitis mei capillos quibus cum sæpissimè ludere solebat, Cras dixit, o Phædon, forsitan hanc pulcram comam resecabis.* Ex eodem ritu Agathias lib. III. Anthol. ca. εἰς γυναῖκας ad tumulum sororis suæ Eugeniæ Musas, Venerem & Themin crines totondisse ait, hoc versu;

Ευγε-

*Εὐγενίαν χρύπτει χθονίη κόνις. αἶδ' ἐπὶ τύμβῳ*
*Κείραντο πλεχάμους Μοῦσα, Θέμις, παφίη.*
*Eugenie jacet hic, ad cujus busta secarunt*
*Cæsariem Musa, & cum Themide alma Venus.*

Æschylus ἐν χοηφόροις:
ὁρῶ τομαῖον τόνδε βόστρυχον τάφῳ.

Seneca in Phædra Act. 1. Sc. 1
*Placemus umbras, capitis exuvias [illegible]*
*Lacera, frontis accipe abscissam comam.*

Deniq; apud Homerum Iliad. Ψ. negat Achilles lavacro daturum se operam prius quam rogo imposuerit charissimi Patrocli cadaver, comamq; sibi detonsam. Et paulò post Patrocli manibus parentans: cum duodecim mactasset adolescentes, orco inferias, idem Achilles

*Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς ξανθὴν ἀπεκείρατο χαίτην,*
*Τήν ῥα Σπερχειῷ ποταμῷ τρέφε τηλεθόωσαν.*
*Ante pyram assistens, rutilantem præsecat ultro*
*Cæsariem, quam Sperchio nutriverat amni.*

Quod Achillis factum stulte imitabundus exprimere voluit Antoninus Imp. de quo ita scribit Herodianus, quod cum apud Ilium Achillem mentiretur, Festum libertum charissimum mortuum efferri jussit magnifico funere, rogoque exstructo imponi, cui subjecto igni ipse, inquit, inau-

nu phialam tenens vinumque libans, ventos precabatur; cumque esset raro capillitio & crinem quæreret, ut imponeret ignibus, ridiculus fuit omnibus, nihilominus tamen quos habuit capillos totondit. Habemus igitur τὸ ὅτι: At vero τὸ διότι hujus ritus declarat Eustathius Homer. Iliad. Ψ. τὸ δὲ κείρεσθαι κόμην ἐπὶ νεκροῖς, inquiens, παλαιὸν ἔθιμον ὂν καὶ τοῖς πάλαι, ἦν καὶ αὐτὸ λύπης τε ἔνδειξις, καθὰ καὶ τὸ τίλλειν πενθητικῶς κεφαλῆς τρίχας.

## CAP. XVI.

*Filios velatis capitibus, Filias vero apertis funera parentum comitasse, & quare. Capita velabant Deos veneraturi. Muliebres vestes induere turpe viro habitum. Fœminæ antiquitus tecta facie in publicũ prodibant non Romæ solùm: Sed & apud Caledonios, Arabes, Corinthios, aliosq́; Græcos. Lacedæmoniorum mos peculiaris. Viri Romæ apertis capitibus incedebant.*

SED in viam revertamur: hoc est, ad Romanos, qui peculiarem quendam ritum habebant, ut, si mortuus liberos reliquisset superstites, ex iis filii quidem velatis, Filiæ vero apertis capitibus in funus prodirent, teste Plutarcho in ῥωμαικοῖς. probl. xiv. Διὰ τί inquit, τοὺς γονεῖς ἐκκομίζουσιν οἱ μὲν υἱοὶ συγκεκαλυμμένοις, αἱ δὲ θυγατέρες γυμναῖς

γυμναῖς ταῖς κεφαλαῖς καὶ ταῖς κόμαις λελυμέναις; Et audiamus etiam hujus ritus causas. Primo inquit: πότερον ὅτι τιμᾶσθαι μὲν [illegible] τῶν ἀῤῥένων δεῖ τοὺς πατέρας, ὡς θεοὺς: πενθεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῶν θυγατέρων ὡς [illegible], ἑκατέρῳ [illegible] νόμος ἀποδιδοὺς ἐξ ἀμφοτέρων ἐπ[illegible]τον; Quibus verbis respicit Plutarchus ad solemnem Romanorum consuetudinem, qua Deos veneraturi capita solebant velare, cujus ritus & originem & causas aperit Virgilius libr. III. Æneid. ubi Vates Æneam his præceptis instruit.

*Quin ubi transmissæ steterint trans æquora classes,*
*Et positis aris jam vota in litore solves,*
*Purpureo velare comas adopertus amictu:*
*Ne qua inter sanctos ignes in honore Deorum*
*Hostilis facies occurrat & omina turbet.*
*Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto,*
*Hac casti maneant in religione nepotes.*

Ad quem locum Servius: *Sane sciendum est, sacrificantes DIs omnibus, capita velare consuetos ob hoc: ne se inter religionem vaga offerret aliquid obtutibus, excepto tantum Saturno.* Vide quæ de hoc ritu annotavit Bar. Brissonius lib. I. Formular. & Stuckius lib. III. Antiquitat. convival. cap. XIII. & Scheckius in Præmessis Epist. X. Pergit autem Plutarchus & subjungit porro è vesti-

gio

gio adhuc aliam causam hujusmodi: ἢ πένθους μὲν οἰκεῖον τὸ μὴ συνηθὲς, συνηθέστερον δὲ ταῖς μὲν γυναιξὶν ἐγκεκαλυμμέναις, τοῖς δὲ ἀνδράσιν ἀποκαλύπτοις εἰς τὸ δημόσιον προϊέναι;

Tria hic observo. Primum, Luctus proprium esse id, quod est insolens & insuetum. Unde Servius XI. Æneid. *Lugentum mos est prioris habitus immutatio.* Cujus sententiæ veritas cùm in aliis quidem multis, tum verò in hoc funebri Lyciorum ritu apparet. Hos enim autor est Valerius Max. libr. II. cap. VI. *cum illis luctus incideret, muliebrem vestem induisse, ut deformitate cultus commoti maturius projicere stultum mœrorem vellent.* Quid autem deformius unquam in virum cadere potest, quàm si vestimentis muliebribus indutus in publicum progrediatur? quod Caligulam Imp. factitasse refert Josephus lib. XIX. Antiq. Judaic. cap. I. & Plinius lib. XXXVII. c. II. & Suetonius in ejus vitâ cap. LII. De Commodo Imp. etiam tradit Lampridius, ipsum veste muliebri indutum in theatro & amphitheatro sedisse. Sanè constat apud plerasq; omnes gentes turpe habitum muliebres vestes inducere: Unde & Charondas

P Thu-

Thuriorum Legislator eos, qui in præliis signa ordinesque destituissent, quivè arma pro patria capere recusassent, tali pœna mulctavit, ut vestibus muliebribus induti in medio foro sisterentur ter quotidie ante omnium ora in suggesto, quò hujusmodi hominum animos ab ea mollitie & fœminea timiditate sensim revocaret in audaciam, atque ut illis mortem præstaret oppetere, quàm tantam ignominiæ calamitatem diutius in patria experiri, ut scribit Diodorus Siculus lib. II. Bibliothecæ. Sic apud Zonaram in vita Mauritii Imp. victo muliebrem vestem ignominiæ causâ missam esse legimus. Et Quintilianus lib. v. cap. IX. vestem muliebrem poni inter signa mollis & parum viri. Ut novum satè mihi videatur, cur Zenoni Cittieo in mentem venerit jubere ἐσθῆτι τῇ αὐτῇ χρῆσθαι ἄνδρας καὶ γυναῖκας. quamobrem etiam meritò cum ab aliis, tum à Cassio Sceptico reprehensus fuit, autore Laertio in ejus vita.

Alterum quod in Plutarchi verbis notandum dixi, est, fœminas olim Romæ velata facie in publicum processisse. Tacitus de

de Poppæâ alioquin impudicâ, lib. XIII. *Rarus*, inquit, *in publicum egressus, idq́ velata parte oris, ne satiaret aspectum vel quia sic decebat.* Hanc ob causam C. Sulpitius Galba uxorem suam dimisisse scribitur, quod eam aperto capite foris versatam cognoverat, teste Valerio Maxim. lib. VI. cap. III. Fuit autem hæc consuetudo antiquis temporibus usitatissima, & etiam nunc in Galliis durat. Sic Penelopen cum è Gynæceo descenderet in eum locum, ubi proci degebant, genas subtilibus texisse velis, ita ut ipsa cæteros aspicere, ab aliis verò aspici non posset, narrat Homerus Odyss. XIIX.

Ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.

Caledonias mulieres, si in alienos viros & potissimùm Magistratus inciderent, dimidium faciei tantùm tegere solitas, scribit Plutarchus probl. CLXII. Arabiæ fœminas fuisse semitectas, autor Tertull. in lib. de virginibus velandis. *Arabiæ fœminæ non caput, sed faciem quoq; ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contentæ sint dimidiam frui lucem, quam totam faciem prostituere.* Persarum quoq; legibus sancitum fuit, ne mulieres extraneis viris inspiciendas se

præberent, ut tradit Josephus libr. II. Antiq. cap. IX. Corinthios etiam velasse suas virgines legimus apud Tertull. de Virginib. velandis. Hinc D. Hieron. libro ad Demetrianum de Virginit. servanda: *Illa tibi sit pulchra, illa amabilis, illa habenda inter socias, quæ se nesciat esse pulchram, quæ negligit formæ bonum, & procedens ad publicum, non pectus, non colla denudat, nec pallio revoluto cervices aperit: sed quæ celat faciem, & vix uno oculo, qui via est necessarius, patente ingreditur.* Appendicis loco adjicio apud Lacedæmonios morem fuisse, ut virgo quidem apertâ facie, nupta vero velatâ in publico versaretur: cujus hanc reddebat rationem Charilus, ὅτι τὰς μὲν κόρας ἄνδρας εὑρεῖν δεῖ, τὰς δὲ γυναῖκας σώζειν τοὺς ἔχοντας· hoc est. *quoniam virginibus viros sibi quærere necessarium sit, mulieribus autem quos compararint, custodire*, ut refert Plutarchus in Laconicis.

Tertium est, viros capitibus apertis incessisse. Quem morem, h. e. τὸ τὰς κεφαλὰς ἀνακαλύπτους ἔχειν, à priscis Græcis ad Romanos transiisse, Eustathius Homeri interpres disertim dicit. Sed de hoc ritu vide

plura

plura apud antiquitatis promum condum Justum Lips. in De Amphit. cap. XIX. & seq.

## CAP. XVII.

*Insignia magistratus in luctu posita: Annuli mutati, itemq; vestes. Foeminae aurum non gestabant. Lugubria coloris nigri. De foeminarum veste funebri quaesitum. Videri eam atram quidem fuisse primis temporib. sed albam sub Impp.* Recinia. *Graeciae mulieres in luctu atratae. Vestes scissae prae luctu nimio.*

RESTAT, ut de ornamentis depositis cultuque mutato etiam aliquid dicamus. Nam in publico luctu Magistratus atque adeo totus populus, quicquid ad ornamenta pertinebat, solebat deponere, ac solitum suum cultum viliori aliquo interdum permutare.

Insignia magistratus in luctu posita, ostendit Tacit. lib. III. de funere Germanici: *Plena urbis itinera, collucentes per campum Martis faces, illic miles cũ armis, sine insignibus magistratus, populus per tribus concidisse Rempublicam, nihil spei reliquũ clamitabant.*

Annulos mutatos videre est ex Suetonio, qui Augusto mortuo quosdam censuisse tradit, *exsequiarum die ponendos aureos annulos, ferreosq; sumendos.* Quo perti-

net Epigram. C. Cilnii Mecœnatis in Horatium, quod est apud Isidorū lib. xix. c. xxxii.

*Lugens te, mea vita, nec Smaragdos,*
*Beryllos neq́, Flacce, nec nitentes*
*Semper-- candida quaero margaritas:*
*Nec quos Thynica lima perpolivit*
*Anellos, nec Jaspios lapillos.*

Vestem mutatam quod attinet, autor Dio lib. xl. Consules tanquam in magno luctu Senatoria veste posita Senatum in vestitu equestri congregasse Κ[illegible], inquit, καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐσθῆτα κατ[illegible] τῇ ἱππάδι τὴν γερουσίαν, ὥσπερ ἐπ[illegible]θει, συνάγοντες. Et libr. lv. in funere Augusti: Τῇ τε ὑστεραίᾳ βουλὴ ἐγένετο, καὶ ἐς αὐ[illegible] τὴν ἱππάδα στολὴν ἐκδεδυκότες [illegible] ἄρχοντες τὴν βουλευτικὴν, πλὴν τοῦ ἱματίου [illegible]πορφύρων. *Postridie Senatus habitus est* [illegible] *reliqui Senatores equestri habitu,* [illegible] *senatorio, pratextis demptis,* [illegible]

Sed & mulieres solebant ornamenta sua deponere, nec aurum vel purpuram in luctu gestare, more tam in Græcia quam Romæ usitato. Terentius H[illegible]

*Mediocriter vestitam [illegible]*
*Ejus [illegible] causa, opinor, quæ erat mortua.*
*Sine auro tamen ornatam, ita uti quæ ornantur sibi.*

Livi-

Livius lib. xxxiv. *Quid aliud in luctu quàm purpuram atq; aurum deponunt? quid cum eluxerunt, ſumunt?* Dionyſius Halicarn. lib. ix. de Agrippa Menenio: ὃν ἀποθανόντα ἡ βουλὴ ἐκ τῶν δημοσίων χρημάτων λαμπροτάταις ἐκόσμησε ταφαῖς: αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον πορφύραν καὶ χρυσὸν ἀποθέμεναι. Ovidius libr. viii. Metamorph. de Althæa, cum conſpicaretur fratres extinctos:

*Quæ plangore dato mœſtis clamoribus urbem*
*Implet, & auratis mutavit veſtibus atras.*

Alluſit huc & in Triſtibus, ubi calamitatis ſuæ memor omnem à libro ſuo ornatum removet:

*Nec te purpureo velint vaccinia ſucco,*
*Non eſt conveniens luctibus ille color.*

Ornamentis igitur poſitis Lugubria vel Mortualia induebant. Sic enim appellabantur veſtes funebres, ut forenſia, Cœnatoria Nævius Lycurgo vocat *Mortualia*, veſtimenta quæ in luctu ſumebantur. *Pallis*, ait, *petagijs, crocotis malacis, mortualibus.* Sed uſitatius τὸ *Lugubria*: quod ſæpiſſimè apud bonos autores reperias. Ovidius libr. xi. Metamorph. de Ceyce mortuo & Halcyone in ſomnis apparente:

*Surge age da lacrymas: lugubriaq́ue indue, nec me*
*Indeploratum sub inania tartara mitte.*

Idem. libr. IV. Trist. Eleg. II.

*Illa dies veniet, mea qua lugubria ponam.*

Propertius lib. IV. Eleg. ult.

—— *Nunquam mater lugubria sumsi.*

Seneca Consolat. ad Helviam. capit. XVI. *Nostis quasdam, quæ amissis filijs imposita lugubria nunquam exuerunt.* Ulpianus D. De his qui notant. infam. L. VIII. *Sic post legitimum tempus cognovit; Labeo ait, ipsa die & sumere eam lugubria & deponere.* Quintilianus declam. X. *At postquam alteram tertiamq́ue noctem deserta vanis quæstibus duxit, tum tristiora lugubria, tum squallidæ magis placuêre vestes, tum repetitis sanguinem vere planctibus jam convalescentes lacerti.* Pluscula loca hîc adscripsi, ut genera dicendi antiquis usitata Romanæ elegantiæ candidati observarent, videlicet, *Sumere, Induere, Ponere, Deponere, Exuere lugubria.*

Erant autem hæc lugubria coloris nigri: qui color semper pro luctus indicio habitus, uti contra albus pro signo lætitiæ. quod præter innumera fere testimonia indicat Astrampsychus duobus hisce senariis onirocriticis:

Λευ-

Λευκὴν στολὴν κάλλιστον ἐν ὕπνῳ φέρειν.
Στολὴν φορεῖν μέλαιναν, οὐ καλὴ θέα. h. e.
*Omen bonum in somno est amictus candidus,*
*Gestare amictum atrum, haud bonum spectaculum.*
Unde Festus: *Niger lapis in comitio locum funestum significat, ut alii, Romuli morti destinatum.* Salvianus libr. VI. de Providentia: *Nigra est incendio civitas, & tu vultum serenitatis usurpas.* Pericles apud Plutarch. περὶ τοῦ ἑαυτὸν ἐπαινεῖν ἀνεπιφθόνως, eo nomine præcipuè gloriatur, quod ipsius facto nullus unquam civis atram vestem induere coactus sit: Lucem hinc accipit Gregorius Nyssenus lib. περὶ παρθενίας, cap. III. τὴν πῶς λαμπρὰς καὶ λευχήμονα καὶ περίβλεπτον ἀθρόως καταμελαίνει περιπεσοῦσα ἡ συμφορὰ καὶ περιβάλλει τῷ πένθει.

Morem autem hunc gestandi atras vestes in luctu funebri ab Ægyptiis ortum scribit Servius ad libr. XI. Æneid. *Morem lugendi* inquiens, *quidam dicunt Ægyptios invenisse. Eos enim primos Liberum, quem Osirim appellant, à fratre Tyfone per insidias interemptum, atra veste luxisse, inde cæteris gentibus traditum, ut intra annum finiretur luctus.* Ex hoc igitur ritu Juvenalis Satyra X.

*Hac data pœna diu viventibus, ut renovatâ*
*Semper clade domus multis in luctibus, inq;*
*Perpetuo mœrore & nigrâ veste senescant.*

Et Cynthia apud Propert. lib. IV. Eleg. Sunt aliquid:

*Deniq; quis nostro curvum te funere vidit?*
*Atram quis lacrymis incaluisse togam?*

Macrob. lib. III. Satur. capit. XV. de Crasso, qui murænam in piscina *mortuam atratus, tanquam filiam, luxit.* Sic Valerius Poplicola φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν. Bruto funus fecit, teste Dionysio Halicarn. libro V. Et in funere Augusti Tiberius ac Drusus φαιὰν στολὴν, τ ἀγοραῖον τρόπον, πεποιημένην εἶχον, hoc est, *pullâ veste ad forensem modum paratâ erant amicti*, ut ait Dio lib. LV. In Germanici quoque exsequiis *atratam plebem, trabeatos equites* agnoscit Tacitus lib. III. ad quem locum quid Lipsius notet, vide. Sic ad nuncium è Pannonia allatum de obitu M. Antonini Philosophi, *confusi luctu publico urbe, Senatus in curia veste atra amictus lacrymans convenit.* Alludit huc Cyprianus de mortalitate: *Contestarer assiduè & publicè prædicarem fratres nostros non esse lugendos accersitione dominica de sæculo liberatos, cum sciamus non eos amitti, sed præmitti,*

*mitti, recedentes pracedere, ut proficiscentes & navigantes solent: desiderari eos debere, non plangi, nec accipiendas esse hic atras vestes, &c.* Et Martialis ab hac causa lanam fuscam Polentinam *lugentem* nominat libr. XIV. Epigram. 157.

*Non tantum pullo lugentes vellere lanas,*
*Sed solet & calices hac dare terra suos.*

Pertinet huc vetus inscriptio, quæ est Romæ extra Portam Flaminiam. *Mortuum. me. quoq. funerari. jussi. rebus. lugubrib. quibus.* [Forn. legit quas] *vivos. comparavi. lecto. stragulis. forensi. pænula. nigris. omnibus. &c.* Deniq; huc facit illud Pauli Jurisconsulti lib. I. Recept. Sentent. c. ult. *Qui luget, abstinere debet à conviviis, ornamentis, & albâ veste.* Nam sicut ater color tristitiæ: sic albus vel candidus lætitiæ indicium. Quamobrem Sidonius Apollinaris acriter eos objurgat, qui suo tempore præpostero ritu ac ordine perverso albati in funus prodirent: *Nam libenter,* inquit lib. v. Epist. VII. *incedunt armati ad epulas, albati ad exsequias, pullati ad nuptias:* ostendens eos in tantum moribus & actu confusos, ut apparatum funereum nuptiali, nuptia-

ptialem funereo perverso ordine permutarent. Nam qui morem communem temporis illius servabant, non albati ad exsequias, pullati ad nuptias; sed albati ad nuptias, pullati ad exsequias procedebant, ut albati nuptiali gaudio, pullati luctui funereo concordarent, ut loquitur Petr. Arvernus Venerabilis lib. v. Epist. xvi.

Lugentium igitur vestes nigras fuisse hinc constat: Et quidem in viris id semper observare licet, in fœminis vero non item. Nam has priscis tantum temporib. atratas fuisse, docuit me clariss. Lips. ad [illegible] lib. Annal. Taciti. Hunc enim colorem illis tribuit Dionysius Halicar. lib. VIII. [illegible]ς Ῥωμαίων, ἃ νόμος ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ϗ ἀναγκαίοις ποιεῖν κήδεσιν, ἀποθέμεναι χρυσόν τε ϗ πορφύραν ϗ ἄλλον κόσμον, μέλασιν ἀμφιασμοῖς ἐχόμεναι τ ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. hoc est: *Romanorum matronæ, ut mos est illis in [illegible] domestico & necessariorum funeribus, deposito auro & purpura ceteroq; ornatu atrato ipsum per annum integrum luxerunt.* Apud Suid. incertus scriptor de funere Marci: Καὶ αἱ γυναῖκες ἀποθέμεναι χ[illegible] ἄλλο[illegible] κόσμον [illegible] μέλασιν ἀμφιασμοῖς χρησάμεναι [illegible] πενθη-

πενθήσασαι ἐνιαύσιον χρόνον. Varro lib. I. de vita P. Rom. *Ex quo mulieres in adversis rebus ac luctib. cum omnem vestitum delicatiorem ac luxuriosum postea institutum ponunt, ricinia sumunt.* Cujusmodi autem hæc Ricinia fuerint, audiamus ex Sex. Pompejo; *Ricinium*, inquit ille, *omne vestimentum quadratum. Ii qui* XII. *interpretati sunt, esse dixerunt virilem togam, qua mulieres utebantur, prætextam clavo purpureo.* Quem locum sanum esse, nec rectè ab aliis mutatum, lubens assentior nupero XII. tab. interpreti doctissimo. Nam ita est, ambiformem hic Ricinii definitionem Festus recitat: Illam communem, *Recinium esse omne vestimentum quadratum.* Hanc propriam, Recinium ab Interpretib. legis XII. definitum *virilem togam, quâ mulieres utebantur*, puta, in luctu, &c. Erant igitur mulieres in luctu Romanico viriliter riciniatæ, sed, quod notandum, domi duntaxat & quidem septem tantùm illos dies, qui funeris elationem præcedebant. Nam octavo die reciniis illis in lectulum feralem impositis, ut, sicut infra monstrabimus, una cum mortuo comburerentur, *togas* sumebant *pullas*,

*pullas*, quibus cum in funus prodirent. Eæquè deinceps vestes in luctu. Varro libro III. de vit. P. Rom. *Ut dum supra terram essent riciniis lugerent: funere ipso ut pullis pallis amicta.* Eædem & *toga anthracina* Varroni libr. eodem De vita P. R cujus loci fragmen habet idem Nonius in Anthracinis. *Propinquæ adolescentulæ etiam Anthracinis, proximæ amiculo nigello, capillo demisso sequerentur lectum.* Ex eodem ritu etiam Ovidius libr. VI. Metamorph. de Niobe:

*——stabant cum vestibus atris*
*Ante toros fratrum demisso crine sorores.*

Et eodem libro de Progne.

*—— velamina Progne*
*Deripit ex humeris auro fulgentia lato,*
*Induiturq; atras vestes.*

Et lib. XI. Najades inducit lugentes in carbasis pullis. Carbasa autem, pallia fœminarum, teste Nonio.

Verùm sub Imperatoribus, post sericam traductam vestem, & vulgatam Coam, post galbanam, cæruleam, amethystinam, & tot genera colorum reperta, sperni cœptus est, contemnique color albus, adeo ut nota & indicium luctus fuerit sexui sequiori

ri eum induisse. Inde Herodianus in funere Severi Imper. Αἱ γυναῖκες λιτὰς ἐσθῆτας λευκὰς ἀμφιεννύμεναι σχῆμα παρέχουσι λυπούμενον. hoc est, *Fœminæ vestibus albis exilibus indutæ mœrentium speciem præbent.*

Statius in lacrymis Hetrusci:

*Huc vittata comam niveoque insignis amictu,*
*Mitibus exsequiis ades.*

Assignat hic Pietati, ut vides, niveam vestem, quia Dea vel mulier: quanquam Bernartius putat Poëtam hic non oculos habuisse ad luctum, sed ad solemnem Deæ cultum, quam non tam ad funus vocet, quàm ad concelebrandam singularem Hetrusci pietatem. At Plutarchi locus hac de re clarissimus est in Problemat: Διὰ τί, inquit, λευκὰ φοροῦσιν ἐν τοῖς πένθεσιν αἱ γυναῖκες ἱμάτια, καὶ λευκοὺς κεκρυφάλους; Et vide apud eum caussas.

Nec vero quenquam moveat, quod Apulejus atram vestē fœminæ lugubri assignat libro III. Miles: *Inter hæc quædam mulier, per medium theatrum lacrymosa & flebilis atra veste contecta, parvulum quendam sinu tolerans decurrit.* Et libro VII. *Mater pueri mortem deplorans fletu & lacrymosâ fuscaque veste*

*veste contecta.* Nam ut rectissimè censet Lipsius, fortè aut priscum ritum in animo habuit, ut solet Apulejus; Aut aliud in provinciis fuit, ubi id gestum; more videlicet Græciæ retento, apud quos in luctu constitutos, viros pariter & mulieres nigras vestes gestasse minimè ambigimus. Euripides in Iphig. Aulid. indicat, ubi moritura matrem monet, ne comam laniet suam ob mortem, suisq; ut renunciet sororibus, ne vestibus nigris corpus eam ob rem contegant.

Μήτ' ἓν γε τόν σον πλόκαμον ἐκτέμνης τριχὸς,
Μήτ' ἀμφὶ σῶμα μέλανα ἀμπέσχῃ πέπλους,

Bion in Epitaphio Adonidis:

Αἰάζω τ' Ἄδωνιν. ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις,
ὤλετο καλὸς Ἄδωνις. ἐπαιάζουσιν ἔρωτες.
Μηκέτι πορφυρέοις ἐνὶ φάρεσι κύπρι κάθευδε.
Ἔγρεο δηλαία κυανόστολε καὶ [illegible]
Στήθεα, καὶ λέγε πᾶσιν ἀπώλετο καλὸς Ἄδωνις.

Sic Homerus Thetin futuram filii mortem deplorantem, nigro tectam velo Jovem adire facit, Iliad. ω. Et sunt alia, quæ fœminas Græciæ in luctu atris vestibus usas fuisse declarant. Nam de viris vulgare negocium est. Quo allusit procul dubio Euripides in Alcestide, ubi δαίμονα vocat

ἀλλὰ

ἄνακτα τὸν μελάμπεπλον νεκρῶν. Et Moschus in Epitaphio Bionis:

Σεῖο Βίων ἔκλαυσε ταχὺ μόρον αὐτὸς Ἀπόλλων
Καὶ Σάτυροι μύροντο μελαγχλαινοί τε πρίηποι.

Sed clarissimè Artemidorus lib. III. cap. III. τὸ δὲ μέλαν ἱμάτιον σωτηρίαν προσημαίνει. οὐ γὰρ οἱ ἀποθανοῦντες, ἀλλὰ οἱ πενθοῦντες τοὺς ἀποθνήσκοντας τοιούτοις χρῶνται. hoc est, *Nigræ vestes in somniis salutem portendunt. Non enim mortui, sed qui mortuos lugent, iis utuntur.*

Alium igitur in luctu, alium extra luctum veteres usurpasse vestitum, nec eadem fuisse doloris & lætitiæ insignia, satis, opinor, manifestè ostendimus. Quem morem etjam ipsis Patriarcharum temporibus obtinuisse observavit D. Augustinus Quęstione CXXIX. super Genesin, ad hæc verba: Et depositis vestimentis viduitatis à se. *Hic insinuatur*, inquit ille, *etiā temporibus Patriarcharum certa, & sua fuisse vestimenta viduarum: non utiq. talia, qualia conjugatarum.*

Non autem vestes in luctu tantùm mutare, sed etiam scindere solitam priscam illam antiquitatem vel sexcenta testimonia loquuntur. Virgilius lib. XII. Æneid.

*Demittunt mentes: it scissa veste Latinus*
*Conjugis attonitus fatis, urbisq; ruina.*

Et libro V.

*Tum pius Æneas humeris abscindere vestem.*

Silius Italicus lib. XIII. de Scipione audita morte suorum:

*Huc tristis lacrymas & funera acerba suorum*
*Fama tulit duris, quanquam non cedere fractus*
*Pulsato lacerat violenter pectore amictum.*

Statius Epicedio in Glauciam Melioris:

*Tu modo fusus humi lucem aversaris iniquam;*
*Nunc torvus pariter vestes & pectora rumpis.*

Idem in Priscillam:

*—— tunc flere & scindere vestes*
*Et famulas lassare greges & vincere planctus.*

Sic post allocutionem & conventiones inter Triumviros & Sex. Pompejum habitas utrarumque partium milites, cognita suorum propinquorum morte, τὰς ἐσθῆτας περιερρήγνυντο *vestimenta lacerarunt*, ut tradit Dio lib. XLVIII. Idem à Cleopatra factum, cum vulneratum Antonium, statimq; moriturum susciperet ac lugeret, narrat Plutarchus in vita Antonii. Possem hic planè geminam Hebræorum consuetudinem adducere, sed cum ea non queat esse non nota lis, qui vel primoribus digitis sacram historiam attigerunt, nolo diutius in re proleta-

letariâ immorari: atq; ideo hic de Luctus indiciis, lugentiumq; habitu finem facio, reliqua alio loco additurus.

## CAP. XVIII.

*Funera ducta per Forum, collocata pro rostris, ibiq; laudata. Origo orationum funebrium à Val. Publicola. Confirmatur Legibus XII. tab. Habebantur orationes istæ à proximis cognatis, vel à magistralibus.*

DE triplici Personarum genere, quæ exsequiis solebant interesse, jam diximus, reliquum est ut de Loco aliquid agamus, quem duplicem facio, Unum, *Per quem* funera ducebantur: & alterum *In quem*. De his, ubi quantum quidem memoria mihi suppeditat, dixero, finis erit huic libro.

Locus autem, *Per quem* Funera, præcipuè verò Indictiva & publica ducebantur, erat Forum. Discimus id ex Dionysio Halicar. qui libro IV. de funere Ser. Tullii sic loquitur; θορύβου δὲ γενομένου πολλοῦ ἐπὶ τὴν πόλιν ὅλην χαιρόμενος ἐπὶ τῷ Τυλλίου θανάτῳ δείσας ὁ Ταρκύνιος, μὴ διὰ τῆς ἀγορᾶς ὁ νεκρὸς φέροιτο, ὡς ἔστι Ῥωμαίοις ἔθος, τόν τε βασίλειον κοσμὸν ἔχων καὶ ἄλλα ὅσα νόμος ἐπὶ ταῖς ταφαῖς, μὴ τις εἰς αὐτὸν ὁρμὴ γένηται τοῦ δημοτικοῦ, πρὶν ἢ βεβαίως κρατύνασθαι τὴν ἀρχὴν, οὐκ εἴασε τῶν νομίμων οὐδὲν αὐ-

αὐτῷ id est. *Exorto autem ingenti tumultu & ululatu per totam urbem, ob Tullij mortem. veritus Tarquinius, ne si per forum funus duceretur, ut fert Romanorum consuetudo, cum regia pompa & ceteris solemnibus ceremoniis, quæ in funere observari solent, plebs in se impetum faceret, regni potentiâ nondum satis confirmatâ, nullos sepulturæ consuetos ritus adhiberi passus est.* Vide eundem libr. XI. in funere filiæ Virginii & Plutarchum in Lucullo. Ex hoc ritu Apulejus lib. II. Metamorph. *Ecce jam ad ultimum defletus atq; conclamatus processerat mortuus, rituq; patrio, utpote unus de optimatibus, pompa funeris publici ductabatur per forum.* Allusit & Horatius lib. I. Satyr. VI.

*—— at hic si plaustra ducenta,*
*Concurrantq; foro: tria funera magna sonabit*
*Cornua quod vincatq; tubas,*

In Forum igitur funus ductum collocabatur pro Rostris: ubi in defuncti laudem Orationes solebant haberi. Acro vetus Horatii interpres in Epod: *Varro pro Rostris sepulcrum Romuli dixit: ubi etiam in hujus rei memoriam duos leones fuisse erectos constat, unde factum est, ut pro Rostris mortui laudarentur.* Cicer. II. Orator.

*Nostra*

*Nostræ laudationes, quibus in foro utimur, aut testimonii brevitatem habent nudam atque inornatam, aut scribuntur ad funebrem Orationem* Notandum autem, quod Polybius videtur indicare, eos qui laudandi erant, plerunque pro Rostris erectos fuisse statutos. Sic enim ait ille lib. VI. Συντελουμένης τῆς ἐκφορᾶς, κομίζεται μετὰ τοῦ λοιποῦ κόσμου πρὸς τοὺς καλουμένους Ἐμβόλους εἰς τὴν ἀγορὰν, ποτὲ μὲν ἑστὼς ἐναργὴς, σπανίως δὲ κατακεκλιμένος. Quanquam Polybii verba etiam accipere possumus, de simulacris mortuorum cereis, quæ ut à populo conspici possent, machinamentis quibusdam erigebantur. Cujusmodi simulacrum ab Antonio ostensum est populo, super funebri lecto Cæsaris, ea arte factum, ut versatile esset, & omnia ei imposita vulnera mirè ob oculos poneret; autor Appianus.

Origo hujus ritus Romæ quidem Valerio Poplicolæ ascribitur: qui primus Brutum mortuum pro Rostris laudavit Quod præter Plutarchum testatur etiam Dionysius Halicar. libro v. his verbis: τῇ δὲ ἑξῆς ἡμέρᾳ φαιὰν ἐσθῆτα λαβὼν καὶ τὸ Βρούτου σῶμα προθεὶς ἐν ἀγορᾷ κεκοσμημένον ἐπὶ στρωμνῆς εὐπρε-

εὐπρεπῶς, συνεκάλει τὸν δῆμον εἰς Ἐκκλησίαν καὶ προσελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα τὸν ἐπιτάφιον ἔλεξεν ἐπ' αὐτῷ λόγον. h. e. *Postero die atratus Bruti corpus in foro proposuit, splendidè in lecto ornatum, populumque ad concionem convocavit, & suggestu conscenso in ejus laudem habuit funebrem Orationem.* Et sequitur hic porrò elegans dissertatio, super origine hujus ritus, quam non possum, quin totam huc adscribam non quidem Græcam ( ignoscant φιλέλληνες ) sed ut Latinitate donata est ab Æmilio Porto. *Utrum autem Valerius primus hunc morem apud Romanos instituerit, an institutum à regibus secutus fuerit, certò affirmare non possum. Quod tamen hoc sit Romanorum vetus inventum, in funere illustrium virorum, virtutes eorum laudari, neque à Græcis primum institutum fuerit, ex communis historiæ scriptis didici, quæ tam vetustissimi Poetæ, quàm celeberrimi Historici prodiderunt. Nam certamina quidem funebria, in honorem clarorum virorum, gymnica & equestria à necessariis facta tradunt, ut ab Achille in Patrocli & multò antè ab Hercule in Pelopis funere. Hos tamen publicè laudatos nulli prodiderunt,*

*præ-*

*præter Athenienses tragicos, qui civitati suæ assentantes, Theseo Argivos sepelienti hoc quoq; fabulose attribuerunt. Serò enim Athenienses legitimis funeris ritibus hanc laudationem funebrem addiderunt, sive ab iis, qui ad Artemisium & Salamina & Platæas pro patria occubuerant, initium duxerint, sive etiam à rebus gestis in campis Marathoniis. Sed ea quoque, quæ in campis Marathoniis sunt gesta, sexdecim annis Bruti funere sunt posteriora, si modo ab his primis laudes in defunctos cœptæ sunt dici. Sed si quis missa facta hac quæstione; quinam primi laudes funebres instituerint, examinare aut scire voluerit, apud utros mos iste melius se habeat, longe prudentius hunc apud hos, quàm apud illos, constitutum reperiet: quia Athenienses videntur eorum causa, qui in bello casi sepulturæ mandantur, orationes funebres instituisse, ex una tantum virtute, quæ in ipsa morte apparuerit, etiam si quis cæteris in rebus fuerit nequam, existimantes viros bonos judicandos. At Romani omnibus viris claris, sive eorum ductu, auspiciisque bella fuissent confecta, sive in reip. administratione & gubernatione, prudentia dedissent consilia, & præclara edidissent*

*dissent facinora, hunc honorem haberi statuerunt, & non solum iis, qui in bello cecidissent, sed etiam aliis, quemcunque illi finem vitæ sortiti fuissent: existimantes ob virtutes totius vitæ actæ, non solum autem ob gloriosum obitum viris bonis laudes deberi. Hactenus Dionysius.* Habebantur autem Orationes hujusmodi ab iis, qui mortuum sanguine proximè accedebant. Polybius dicto loco. πέριξ δὲ πάντος τοῦ δήμου ςάντος, ἀναβὰς ἐπὶ τοὺς ἐμβόλους, ἂν μὲν υἱὸς ἐν ἡλικίᾳ καταλείπηται, καὶ τύχῃ παρὼν οὗτος. εἰ δὲ μὴ τῶν ἄλλων εἴ τις ἀπὸ γένους ὑπάρχει, λέγει περὶ τετελευτηκότος τὰς ἀρετὰς, καὶ τὰς ἐπιτετευγμένας ἐν τῷ ζῆν πράξεις. hoc est. *Circumfusa autem populi corona in rostra ascendit filius, si quem puberem reliquerit, qui forte adsit: sin minus propinquus aliquis, & de mortui virtutibus dicit, rebusque quas is prosperè gesserit.* Unde filius Appii qui in judicium vocatus, sibi ipse manus violentas intulerat, à magistratu petiit, ut sibi in parentis obitum Orationem habere permitteret, teste Livio libro II. & Dionysio Halicar. lib. IX. cujus hæc sunt verba. προσενεχθέντος δὲ τοῦ σώματος εἰς τὴν ἀγορὰν, ὁ μὲν υἱὸς αὐτοῦ προσιὼν τοῖς δημάρχοις καὶ τοῖς ὑπάτοις, ἠξίου τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν αὐτοῦ συνα-

γα-

γαγεῖν καὶ κατὰ τὸ ἐν ἔθει Ρωμαίοις ὄντα ἐπὶ ταῖς ταφαῖς ἀγορεύεσθαι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν λόγον ἐπιτρέψαι αὐτῷ τὸν πατρὸς διελθεῖν. h. e. *Allato autem in forum cadavere, filius ejus adiit Tribunos & consules, petiitq; ut sibi populum ad concionem legitimam convocarent, sibiq; in ea more majorum & ex populi Rom. consuetudine patrem Oratione funebri, qua in viros bonos haberi solet, ornare permitterent.* Sic Fabium pro rostris filium suum laudasse autor Plutarchus in ejus vitâ: Τοῦ δὲ Φαβίου τὸν υἱὸν ἀποθανεῖν συνέβη, καὶ τὴν μὲν συμφορὰν, ὡς ἀνήρ τε φρόνιμος καὶ πατὴρ χρηστὸς, ἤνεγκε μετριώτατα. τὸ δὲ ἐγκώμιον, ὃ ταῖς ἐκκομιδαῖς τῶν ἐπιφανῶν οἱ προσήκοντες ἐπιτελοῦσιν, αὐτὸς εἶπε καταστὰς ἐν ἀγορᾷ, καὶ γράψας τὸν λόγον ἐξέδωκεν. *Fabius cum hunc filiū amisisset, dolorem ut vir prudens & pius pater tulit moderatissimè. Orationem, quam habent in clarorum virorum funere propinqui, ipse in foro dixit, quam postea edidit scriptis mandatam.* De Tiberio Suetonius: *Novem annos natus defunctum patrem pro rostris laudavit.* Quod si propinqui deessent, qui officium hoc defuncto valerent præstare, plerunque viris doctissimis illã provinciam demandatam fuisse reperio. Appia-

nus libr. I. ἐμφυλ. de funere Syllæ. ὡς δ᾽ ἐπὶ τοῦ βήματος ἔνθα δημηγοροῦσιν ἐν τῇ ἀγορᾷ προὐτέθη, τοὺς μὲν ἐπιταφίους λόγους εἶπεν ὁ κράτιστος εἰπεῖν τῶν τότε, ἐπεὶ Φαῦστος ὁ παῖς ὁ Σύλλα νήπιος τότος ἦν ἔτι, h. e. *Pro rostris deinde in [illegible] estu posito cadavere, funebrem orationem habuit vir ejus ætatis eloquentissimus, quod Faustus filius nondum esset maturus.* Plinius libr. II. Ep. I *Hujus viri exsequiæ magnum ornamentum principi, magnum seculo, magnum etiam foro & rostris attulerunt. Laudatus est à Consule Cornelio Tacito: nam hic supremus felicitati ejus cumulus accessit, laudator eloquentissimus.* Imò verò interdum magistratibus ex Senatusconsulto funebres hæ laudationes commendabantur: teste Quintiliano libr. III. institut. cap. IX. *Nam & funebres laudationes pendent frequenter ex publico aliquo officio, atq; ex senatus consulto magistratibus sæpe mandantur.*

## Cap. XIX.

*Orationes Funebres fœminis quando decretæ. In origine vel causa earum Livii & Dionysii levis dissensus. Super authoritate Ciceronis, [illegible] Catuli matrem primo omnium Romæ pro rostris laudatam [illegible] ferentis, hæsitatum. De vitiatâ funebribus laudationibus historia Ciceronis & Livii querela.*

Non

NOn autem in virorum tantùm; sed & Mulierum funeribus τὺς ἐπιτ αφίυς λόγυς habitos, idque jussu legis Plutarchus me docuit libr. De Virtutib. mulierum: Ἄριςα δὲ, inquiens, ὁ Ῥωμαίων δοκεῖ νόμος ἔχειν, ὥσπερ ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ δημοσίᾳ μετὰ τὴν τελευτὴν τὺς προσήκοντας ἀποδιδὺς ἐπαίνυς. *Romanam legem maximè probo, quæ mulieres itidem, ut viros publicè post mortem meritis laudib. affici jubet.* Decretus is honos à Senatu fœminis hac de causa, quòd cum in publico deesset aurum, ex quo pacta Gallis merces, quæ erat mille pondo auri, redigeretur, matronæ omnem suum mundum contulissent, ut sacro abstineretur. ut autor Livius lib. v. *Matronis pro auro ad liberandam à Gallis Romam collato gratiæ actæ, honosq; additus, ut earum sicut virorum post mortem solemnis esset laudatio.* Id accidit Anno ab V. condita CCCLXIII. juxta Sigonianam supputationem. Testatur idipsum quoq; Plutarchus, quanquam in causa nonnihil dissentit, mundum hunc à mulieribus collatum dictitans, ad Donarium faciendum, quod Delphos mitteretur, post actum à Camillo de Vejentibus triumphum,

circa

circa annum urbis CCCLVIII. Verba ejus in Camilli vita hæc sunt: χρυσίου δὲ ἦν σπάνις ἐν τῇ πόλει, καὶ τῶν ἀρχόντων, ὅθεν ἂν πορισθείη σκεπτόντων, αἱ γυναῖκες αὐταὶ καθ' αὐτὰς βουλευσάμεναι τὸν ὄντα χρυσὸν ἑκάστη περὶ τὸ σῶμα κόσμον ἐπέδωκεν εἰς τὸ ἀνάθημα, σταθμῷ χρυσίου γενόμενον ὀκτὼ ταλάντων. Καὶ ταύταις μὲν ἡ σύγκλητος ἀποδοῦσα τιμὴν πρέπουσαν, ἐψηφίσατο μετὰ θάνατον, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς ἀνδράσι, καὶ γυναιξὶ λέγεσθαι τὸν ἄξιον ἔπαινον. οὐ γὰρ ἦν εἰθισμένον πρότερον ἐγκωμιάζεσθαι γυναῖκα δημοσίᾳ τελευτήσασαν, Latinè sic sonant: *Erat autem magna in urbe auri inopia. Ibi magistratibus deliberantibus, qua id ratione confici posset, mulieres habito seorsim consilio mundum suum omnem aureum contulerunt ad Donariū faciendum. fuitq; auri pondus talent a octo. Quas Senatus pretio persoluto remunerandas statuit, ut defunctæ perinde atq; viri in funere laudarentur. Ante enim mulierem publicè laudari mortuam receptum usu non fuit.* Sed sive hoc, sive illo tempore Senatusconsultum de muliebri laudatione factum sit, parum refert; neq; hanc in duobus istis autoribus dissensionē valdè miror: hoc autem magis mirum, aliquot centum annis post demum privilegii sui prærogativa uti cæpisse mulieres. Nam Popilliam Catuli

tuli matrem primo omnium hoc honore affectam, ſcribit Cicero lib. II. de Oratore: *In eo quidem genere ſcio & me & omnes, qui affuerunt, delectatos eſſe vehementer, cum abs te*(Catulum intelligit) *eſt Popillia mater veſtra laudata: cui primum mulieri hunc honorem in noſtra civitate tributum puto.* Quem locum de funebri laudatione, ad unum omnes, quos quidem vidi, interpretes capiunt. Atquî credamus, tam longo temporum intervallo poſt latam legem ignoratam fuiſſe Romæ eam conſuetudinem, nec ab ulla mulierum, quæ tam altos ſemper ſpiritus gerebant, uſurpatam? Certè ipſum M. Tullium id miratum eſſe, nullus dubito: ideoque de Popillia eſt ab eo annotatum, ceu res obſervatu digna. Et tamen non audet Cicero affirmare, primam omnium mulierum eam fuiſſe laudatam publicè: verùm ita ſe ait putare, quaſi dicat fieri potuiſſe, ut & aliis olim is honos eſſet habitus, ſed quarum nulla in hiſtoriis extaret memoria. Sic Tullium ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ nota liberandum, exiſtimabat à me ſuper hoc negocio conſultus eruditiſſimus Caſaubonus: quod ſi cui minus placet,

cet, quanquam cur displicere possit non video, aptius quid, meliusq; adferat, si valet, & *Phyllida solus habeto*. Mihi sanè & mente & oculis diu investiganti nihil aliud hactenus occurrit, nisi si dicere velimus, non statim moribus receptum fuisse, quicquid per leges licebat. Illustria exempla in lege Divortii, & illâ alterâ, quæ malum debitorem μελεϊστὶ secare permittebat. Nam etsi quidem ex Romuli instituto & XII. tabulis vir jubere poterat, uxorem suas sibi res habere; *tamen per annos fermè sexcentos ab urbe condita nulla repudium domus sensit*, ut ait Tertullianus in Apologetico, & à Dionysio, Valerio Max. Plutarcho & Agellio memoriæ proditum est. Sed neque sectio obærati corporis unquam Romæ usurpata, teste eodem Agellio. XX. cap. I. Quintiliano lib. VII. cap. VI. Tertullianus in Apolog. cap. IV. Eodem igitur modo mulieres quoque totos trecentos annos ab eo, quod per Senatus consultum sibi licebat, fortassean abstinuerunt, vel reverentia erga viros deterritæ, vel contentæ solo honore, quem sibi à Senatu decretum in tacito sinu gaudebant. Nam quod non usurparint

parint hoc suum privilegium mulieres, etjam Polybius & Dionysius Halic. indicant; qui de eo instituto multa scribentes muliebris laudationis planè nullam fecerunt mentionem. Atque hanc nostram sententiam vel eo probare possumus, quod cum jam fœminæ mortuæ, pro rostris publicè laudari cœptæ essent, non omnes statim hunc honorem sibi vendicarint, sed tantum quæ ætate erant provectiores. Nam primus Julius Cæsar morem laudandi juniores introduxit, si Plutarcho fides habenda, qui in ejus vita sic scribit: Τὸ μὲν οὖν ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις. νέαις δὲ οὐκ ὂν ἐν ἔθει. πρῶτος εἶπεν Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀποθανούσης, καὶ τοῦτο ἤνεγκεν αὐτῷ χάριν τινὰ καὶ συνεδημαγώγησεν τῷ πάθει πολλοὺς, ὡς ἥμερον ἄνδρα καὶ περίμεστον ἤθους ἀγαπᾶν. hoc est. *Enimvero ætate provectiores mulieres in funere laudari, moris antiqui apud Romanos fuit. Primus Cæsar uxorem suam, cum juniores laudari non esset receptum, mortuam oratione funebri decoravit: quo facto animos multitudinis sibi favore obstrinxit, ut tanquam mansuetum placidissimisque moribus virum*

*virum amarent.* Postilla igitur tam νέαι, quàm πρεσβύτεραι funebribus laudationibus ornabantur, uti ab historicis est annotatum. Caligula suam aviam *defunctam etjam prætextatus pro rostris laudavit*, teste Suetonio cap. x. Et Julia *Cæsaris F.* Cn. Pompeji uxor τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυχε, ut tradit Dio libr. xxxix. De Liviæ Augustæ morte Tacitus libr. v. *Funus ejus modicum, testamentum diu irritum fuit. Laudata est pro rostris à Cæsare pronepote, qui mox rerum potitus est.* De Drusillâ Dio libr. LIX. Καὶ τὴν ἀποθανοῦσαν τότε ἐπήνεσε μὲν ὁ ἀνήρ, δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε. *Tum mortuam maritus M. Lepidus laudavit: publicum funus frater C. Caligula tribuit.* Mulierum tamen laudatio videtur Ciceroni displicuisse libr. II. de Leg. ubi de viris tantùm hanc legem sanxit: *Honoratorum* inquiens, *virorum laudes in concione memorantor.* Imo verò in totum de omnibus funebribus laudationibus queritur, vitiatam illis esse temporum historiam: sic enim in Bruto loquitur; *Extant mortuorum laudationes: ipsæ enim familiæ suæ quasi ornamenta ac monumenta servabant, & ad usum si*

quis

*quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam. Quanquam his laudationibus historia rerum nostrarum est facta mendosior: multa enim scripta sunt in eis, quæ facta non sunt, falsi triumphi, plures consulatus, genera etiam falsa & è plebe transitiones, cum homines humiliores in alienum ejusdem nominis infunderentur genus.* Cujusmodi querelam etiam reperire est apud Livium lib. VIII. ubi cùm Historicorum Romanorum varias discrepantesq; sententias recitasset, statim addit: *Nec facile est aut rem rei, aut auctoritatem auctori præferre. Vitiatam memoriam funebribus laudationibus reor, falsisq; imaginum titulis, dum familia ad se quæq; famam rerum gestarum honorumq; fallente mendacio trahit. Inde certè & singulorum gesta & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam æqualis temporibus illis scriptor extat, quo satis certo auctore stetur.*

## CAP. XX.

*Funera elata extra urbem ibiq; sepulta. Mos ille jam à primis urbis incunabulis usitatus. Renovatus autem primo Legibus XII. tab. Deinde Senatusconsulto. Iterum constitutionibus Impp. Adriani, Antonini*

*nini Pii, Diocletiani, & Maximiani. Idem ritus Judæorum, Atheniensium, Smyrnæorum, Sicyoniorum, Corinthiorum, Syracusanorum,* Καταγιῶτες. *Porta Libitinensis quæ?*

CONsumpta in Foro Oratione, Funus inde commovebatur, deportabaturque In Locum, ubi vel terræ erat mandandum, vel igni comburendum. Erat autem locus iste *extra urbem.* Nam quod Servius in libr. v. Æneid. memoriæ prodidit, *moris fuisse apud majores, ut qui mortuus esset, domum suam referretur, & in illa sepeliretur:* id quidem ego apud Latinos fortean obtinuisse concessero, quemadmodum & apud veteres Græcos, de quibus Plato in Minoe: οἱ δὲ αὖ ἐκείνων πρότεροι αὐτοῦ καὶ ἔθαπτον ἐν τῇ οἰκίᾳ τοὺς ἀποθανόντας, ἡμεῖς δὲ τούτων οὐδὲν ποιοῦμεν. At verò Romæ sub ipsis urbis incunabulis multò ante latas à Decemviris leges more quodam receptum fuit, ut extra urbem sepelirentur vitâ functi. Probo id exemplo Numæ, quem non in urbe, sed in Janiculo humatum, præter Livium, Plutarchum, Dionysium, & alios, etiam Plinius testatur, qui lib. XIII. cap. XIII. ex Cassii Heminæ libr. IV. Annal. refert, *Cn. Terentium Scribam agrum suum in Janicu-*

*niculo repastinantem, offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnavit, situs fuisset.* Atqui Janiculum ab Anco Martio primum urbi additum, extra omnem est controversiam. Sed & Servius Tullius extra urbem elatus est ibique sepultus, teste Dionysio lib. IV. Præterea P. Valerio Publicolæ, & A. Posthumio Tuberto, qui ad lacum Regillum contra Latinos prosperè pugnavit, virtutis causa sepulchrum in urbe à Senatu esse concessum Cicero tradit II. de Leg. Quale autem illud honoris argumentum, vel virtutis fuisset præmium, si promiscuè omnibus in urbe sepeliri licuisset? Unde planum est etiam ante XII. tab. sepulturæ locum Romæ extra muros fuisse, & qui de hoc amplius dubitat, illum ego jubeo ἅπτειν τὸ λύχνον ἐν μεσημβρίᾳ.

Ceterum hæc consuetudo aliquoties negligi atque labefactari cœpit, ut necesse fuerit, crebrò eam novis legibus reduci & quasi redintegrari: Primò quidem à Decemviris: sic enim fuit in XII. tabulis: *Hominem mortuum in urbe ne sepelito, nevè urito,* apud Cicer. II. de Leg. Mox Senatus consulto quodam, circa annum urbis CCCCXC.

consule nimirum Duillio: ut auctor Servius XI. Æneid. *Ante etiam in civitatibus homines sepeliebantur. Quod postea Duillio Cos. Senatus prohibuit, & lege cavit, ne quis in urbe sepeliretur.* Et mutata Rep. ab Imperatorib. qui perire hanc consuetudinem & intermori non sunt passi, severis illam legib. stabilientes. Nam D. Adrianus Imp. rescripto pœnam statuit 40. aureorum, tam in eos, qui in civitate sepeliunt, quàm ipsos magistratus, qui id passi essent: eamq; pecuniam fisco inferri & locum publicari ac corpus transferri jussit, ut auctor est Ulp. lib. 30. ad edictum. De Antonino Pio Imp. idipsum tradit Jul. Capitol. *Intra urbes sepeliri mortuos vetuit.* Extat & de re eadem Lex Dioclet. & Maximiani Impp. Cod. de Relig. & sump. funer. *Mortuorum reliquias, ne sanctum municipiorum jus polluatur, intra civitatem condi, jampridem vetitum est.*

Verùm post illa tempora Leges hæ paulatim exoleverunt, & non solùm tacitâ consuetudine, sed etiam singulari διατάξει Imp. Leonis abrogatæ sunt, permissumq; uniuscujusque arbitrio, sive in urbe vel-

vellet mortuum ſepelire, ſive in ſuburbio, ut patet ex ejus Novel. LIII. quam his verbis concludit: οὐδαμῶς οὖν νόμοις τῆς ἡμῶν πολιτείας συγκαταλέγεσθαι τοῦτον τὸν νόμον θεσπίζομεν: ἀλλὰ ὥσπερ ὑπὸ τῆς συνηθείας καλῶς ὤφθη καταφρονούμενος. οὕτω καὶ ὑπὸ δόγματος ἡμετέρου ἔστω παντελῶς ἀθετούμενος. Καὶ πᾶς ὃς ἂν βούληται, εἴτε τειχῶν ἔξωθεν, εἴτε τῆς πόλεως ἐντὸς τοὺς τελευτῶντας κομίζειν τῇ ταφῇ ἄδειαν ἐχέτω περαίνειν τὸ βούλημα. hoc eſt, *Ne igitur ullo modo inter civiles hæc Lex recenſeatur ſancimus. quin potius, ut à conſuetudine rectè contemnitur, ſic etiam decreto noſtro prorſus reprobatur. Quicunque autem ſive extra muros, ſive intra civitatem ſepelire mortuos volet perficiendæ voluntatis facultatem habet.*

Priſcis igitur temporibus, extra urbem funera fuiſſe elata ſepultaq; hinc conſtat: Sic Coriolanum in ſuburbio crematum notat Dionyſius Halicarnaſſ. libr. VIII. Καὶ νομίσαντες εἰς τὸ προάστειον, ὃ μάλιστα ἦν ἐπιφανές, ἔθεσαν ἐπὶ τὴν παρεσκευασμένην πυράν, συμπροπεμπούσης τὸ σῶμα τῆς πόλεως ὅλης μεθ' οἰμωγῆς τε καὶ δακρύων. Ovidius lib. III. Triſt. III.

*Atque ſuburbano condita crede ſolo.*

Apulejus libr. IV. Miles: *Poſt hic valefacto diſceſſimus, & portam civitatis egreſſi, monu-*

*mentum quoddam conspicamur procul à viâ remoto & abdito loco positum.*

Quod verò aliqui existimant, elata fuisse funera, per certam aliquam urbis portam, quæ Libitinensis dicta sit, eo ipso insigniter hallucinantur. Nam Lampridii locum quod attinet, quam ad probandam suam opinionem afferre solent, eum multò aliter interpretantur doctiores. *Galea ejus*, inquit in Commodo, *bis per portam Libitinensem elata est.* Hic non urbis, sed Amphitheatri aliquam portam intelligendam esse, per quam nimirum cadavera interfectorum galeatorum efferebantur, docet expresse Dio, qui de Commodi ludis sic ait: Καὶ ὅτι ἐν τῇ τελευταίᾳ ἡμέρᾳ τὸ κράνος αὐτοῦ κατὰ τὰς πύλας, καθ' ἃς τελευτῶντες ἐκφέρονται, ἐξεκομίσθη hoc est, *Et quod ultima spectaculorum die Galea ejus per eam portam, qua mortui efferri solent, elata est.* Solebant enim in arenam una cum reliquo apparatu, etiam Libitinæ instrumenta inferri, ut esset videlicet, quo mortui subitò efferrentur. Ex Quintiliano discimus: *Sonabant clangore ferali tuba illatisq; Libitinatoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium

nium aliter audies libr. XXXVII. cap. III. ubi de gladiatorio munere Neronis: *Arma verò & Libitinæ totusq; unius diei apparatus è succino.* Vide Lipſ. libr. II. Saturn. cap. XXII. & Turnebum libr. XXV. Adverſ. cap. XVII.

Neque verò Romani ſolùm, ſed & alii populi conſuetudinem hanc obſervarunt.

De Judæis clarum eſt ex variis hiſtoriæ ſacræ locis. Lazari ſepulcrum fuiſſe extra Bethaniam: Et Joſephi Arimathei extra Hieroſolymam teſtatur D. Johannes in Evangelio ſuo, hoc quidem cap. XIX. illud verò XI. Patet idipſum ex hiſtoria viduæ Naimitanæ Luc. VII. Monimenta etiam illa in quibus domicilium habuit Dæmoniacus, extra urbem Gergeſenorum fuiſſe, legimus apud D. Matt. V. cap. Præterea illuſtre hujus rei teſtimonium extat in hiſtoria paſſionis τοῦ Σωτῆρος noſtri, poſt cujus reſurrectionem, plurimos ſanctos, tumulis ſuis relictis, in ſacram urbem ingreſſos eſſe & multis apparuiſſe, narrat D. Matthæus cap. XXVII. Verum hæc omnibus in promptu ſunt, cum nemo ſit, vel eſſe de-

 beat

beat à pietate adeò alienus, qui se Christianum appellari velit, quin sacram historiam legerit. Quare ex Judæa in Græciam jam proficiscemur: cujus pleræque nationes ritus hujus adeò tenaces fuerunt, ut ministros etiam tristis hujus muneris, quos χαταγιῶτας appellabant, urbis domicilio arcuerint, teste Hesychio.

De Atheniensibus testatur Serv. Sulpit. in Ep. ad Cic lib. IV. Famil. Epist. XII. ubi de Marcello Athenis mortuo sic loquitur: *Ab Atheniensibus locum sepulturæ ut darent intra urbem, impetrare non potui, quòd religione se impediri dicerent; neq; tamen antè id cuiquam concesserant.* Et Livius: lib. XXX. de Philippo Athenienses oppugnante: *Omissâ oppugnatione urbis, diviso rursus cū Philocle exercitu ad vastandos agros profectus, cū priorem populationem sepulcris circa urbē diruendis exercuisset, ne quid inviolatū relinqueret, templa Deûm dirimi atq; incēdi jussit.*

De Smyrnæis Cicero pro Flacco: *Vellem tantum habere otii, ut possem recitare psephismata Smyrnæorum. quæ fecerunt in Castritium mortuum, primum quòd in oppidum introferretur, quod aliis non conceditur.*

Apud

Apud Sicyonios etiam legem antiquam fuisse, quæ mortuos urbe arcebat, auctor est Plutarchus in Arato: Νόμου δὲ ὄντος ἀρχαίου μηδένα θάπτεσθαι τειχῶν ἐντὸς, ἰσχυρᾶς τε νόμῳ δεισιδαιμονίας προσούσης, ἔπεμψαν εἰς Δελφοὺς ὑπὲρ τούτων ἐρησάμενοι τὴν Πυθίαν. Hoc est, *Quia verò vetus Lex humari quenquam intra suos muros vetabat, & gravis legi adjuncta erat Religio; Delphos miserunt ad consulendum super ea re vatem.*

In Delo quoq; neminem sepultum auctor Strabo lib. x. Ῥήνεια δ' ἔρημον νησίδιόν ἐστιν ἐν τέτρασι τῆς Δήλου σταδίοις, ὅπου τὰ μνήματα τοῖς Δηλίοις ἐστίν, οὐ γὰρ ἔξεστιν ἐν αὐτῇ τῇ Δήλῳ θάπτειν, οὐδὲ καίειν νεκρὸν. hoc est, *Rhenea insula ast exigua & deserta, intra quartum à Delo stadium, ubi monimenta sunt Deliorum. Nam mortuum in Delo sepelire non fas neq; cremare.*

Sic apud Corinthios similem ritum obtinuisse colligo ex Pausania, qui libr. II. ait proficiscentibus Corinthum monumenta in itinere cùm alia apparuisse, tum ad portam Diogenis Synopensis Cynici sepulcrum: quod & Laertius tradit libro VI.

De Syracusanis quoque idipsum non

obscurè tradit Cicero v. Tusc. ubi de indagato à se Archimedis sepulcro ait: *Ego autem cum omnia collustrarem oculis [ est enim ad portas Achradinas magna sepulcrorum copia] animadverti columellam non multum è dumis eminentem.*

## Cap. XXI.

*Causa indagata, cur extra urbem mortui sepulti. Opinio veterum de contaminatione sacrorum ex aspectu contactuvè rei funesta. Probatur exemplo Flaminum, Sacrificantium, Pontificum, Censoris, Statuarum. Dio refutatus. Sepulcra inauspicata habita,* Deus Viduus *qui? Judaeorum & Graecorum ritus similis.*

QUÆ verò causæ cum Romanis; tum aliis populis protelo fuerunt ad amplexandam & usurpandam hanc consuetudinem? Duæ, si rectè rem consideremus: Una divina & altera civilis. Divina cavebat à pollutione sacrorum publicorum, quæ contaminatum iri existimabant, si intra urbis mœnia mortui sepelirentur, Jul. Paulus libr. II. Recept. sentent. tit. XXI. *Corpus in civitatem inferri non licet, ne funestentur sacra civitatis, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Habuerunt eandem causam procul dubio in mente Impp. Diocletianus & Maxim. dum

dum in suo Rescripto, quod paulò antè laudavi, dicunt, *ne sanctum municipiorum jus polluatur*. Erant enim Romani, ut pleræque omnes olim gentes, in ea opinione, ut existimarint, quicquid DIs superis sacrum esset, id vel solo aspectu, aut contactu rei funestæ contaminari. Quam ob causam olim indicia funestis ædibus fuisse apposita, supra monuimus. Ideo etjam Flamini Diali, non licebat *locum in quo bustum erat, ingredi, vel mortuum attingere*, teste Agellio libro x. cap. xv. Imò *nec tibias funebres audire*, teste Festo Quid? quod *Flaminicæ non licebat, neq; calceos neque soleas morticinas habere*. Morticinæ *autem dicuntur, quæ de pecudibus suâ sponte mortuis fiebant*, ut scribit Servius in IV. Æneid. Quæ sine dubio à Festo habet, sic enim ille: *Mortuæ pecudis corio calceos aut soleas fieri Flaminicis nefas habetur, sed aut occisæ alioqui, aut immolatæ: quoniam sua morte exstincta omnia funesta sunt*. Ex eodem ritu, si quando Pontifex funebrem haberet orationem, velum ante mortuum expansum legimus, quod oculos ipsius à funere arceret. Seneca Con-

Consolat. ad Martiam capit. xv. *Tiberius Cæsar & quem genuerat, & quem adoptaverat, amisit, ipse tamen pro rostris laudavit filium, stetitq́; in conspectu posito corpore, interjecto tantummodo velamento, quod Pontificis oculos à funere arceret.* Recenset eundem morem Dio lib. LIV. de Augusto, qui habebat Orationem in funere Agrippæ: sed causam ejus ignorare fatetur, & quam Seneca dedit, refutat. Verba ejus hæc sunt: Τόν τε λόγον τὸν ἐπ' αὐτοῦ εἶπε. παραπέτασμά τι τοῦ νεκροῦ παρατείνας. ὅπερ ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα διὰ τί ἐποίησεν. εἴρηται δὲ ὅμως τοῖς μὲν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν, τοῖς δὲ ὅτι τὰ τῶν τιμητῶν ἔπραττεν οὐκ ὀρθῶς φρονοῦσιν. οὔτε γὰρ τῷ ἀρχιηρέῳ ἀπείρηται νεκρὸν ὁρᾶν οὔτε τῷ τιμητῇ, πλὴν ἂν τὸ τέλος ταῖς ἀπογραφαῖς μέλλῃ ἐπάξειν. h. e. *Sed laudationem Agrippæ Augustus recitavit, velo quopiam ante mortuũ expanso. Id cui rei factum, mihi non liquet. Tamen alij volunt ideo, quia Pontifex esset: alij quia obiret munera censoris. Neutri rectè, neq; enim Pontifici mortuum adspicere nefas, neq; Censori, nisi cum finem censioni imponit conditq́; lustrum.* Sed ego juxtà cum clariss. Lipsio assentio Senecæ, eumq; de Pontifice vera dicere omnino existimo. Suadet hoc Tacitus, apud quem libro I. Annal. Tiberius

berius de Germanico, qui cæsis in clade Variana primum Cenotaphii lapidem posuerat, sic loquitur: *Neq; Imperatorem auguratu neq; vetustiss. ceremoniis præditum contrectare feralia debuisse.* Et miror equidem, cur Dioni in mentem venerit, hoc negare de Pontifice, cum ipsemet tradat, non licuisse id Censori lustrum condituro. Et alibi morem fuisse ait, ut statuæ Deorum velarentur, aut transferrentur, si quæ in loco positæ, ubi crebra supplicia & cædes. *Claudius*, inquit lib. ult. *delectabatur Gladiatoribus, & præsertim Meridianis. Ideo plerosq; servos, qui dominos sub Cajo, aut Tiberio calumniati erant, hoc modo perdebat. Eorumque tantus fuit numerus, ut Augusti statuam, eo loci positam jusserit transferri, ne aut semper aspiceret cædes, aut semper velata esset.* Postrema verba sic habent: Τοσοῦτον δὲ οὖν τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῷ κοινῷ θνησκόντων ἐγίγνετο, ὥστε καὶ τὸν τοῦ Αὐγούστου ἀνδριάντα, τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ἐκείνῳ ἱδρυμένον, ἑτέρωσέ ποι μετενεχθῆναι. οὐ δὴ μήτε ἐφορᾷν αὐτὸν τοὺς φόνους νομίζεσθαι, μήτ' ἀεὶ κατακαλύπτεσθαι. Ac libro LV. in fune[re] Cæsaris Augusti: Καὶ μετὰ τοῦτο τῷ Τιβερ[ίῳ] ἄδεια ἐδόθη, ὅτι τοῦ νεκροῦ, οὐκ ἐξὸν δὴ, ἥψατο.

σ

συμπαρέπεμψεν αὐτῷ. *Tum Tiberio impunitas data quod cadaver (prohibitum enim hoc erat) tetigisset ac comitatus fuisset.* Ex quo clarum est, cadaver tangere non licuisse. Sed nec funere pollutis sacrificare fas erat. Servius ad x. Æneid. *Consuetudo Romana fuit, ut polluti funere minimè sacrificarent; Si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore funestaretur quis, & cogeretur operam dare sacrificiis, elaborabat, ut antè sacra efficeret, quam funus agnosceret. Unde etiam Horatius Pulvillus in Capitolij dedicatione, cum ab inimicis ejus filius nunciaretur extinctus: ut quidam putant, falsò: ut alij, pro vero, ait: Cadaver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templa dedicaret.* Similem ritum apud Græcos invenias. Lucianus de Deâ Syria: ἢν μὲν τις αὐτέων νέκυν ἴδηται, ἐκείνην τὴν ἡμέρην εἰς τὸ ἱρὸν οὐκ ἀπικνέεται. τῇ ἑτέρῃ δὲ καθήρας ἑωυτὸν ἐσέρχεται. Euripides Iphigen. in Taur.

Τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα.
ἥ τις βροτῶν μὲν ἤν τις ἅψηται φόνου
ἢ καὶ λοχείας ἢ νεκροῦ θίγῃ χεροῖν
βωμῶν ἀπείργει μυσαρὸν ὡς ἡγουμένη.

Mitto jam, quod inauspicatum omen habitum fuit, si quis fortè in sepulcra incideret.

deret. Livius libr. XXX. *Jussus è nautis unus ascendere in malum, ut specularetur, quam tenerent regionem, cum dixisset, sepulcrum dirutum proram spectare, ominatus*: scilicet Hannibal. Ammianus libr. XXXI. *Ædificiis nullis unquam tecti, sed hac velut ab usu communi discreta sepulchra declinant.* Minutius Felix Octavio in criminibus, quæ Cæcilius Christianis objiciebat: *Latebrosa & lucifuga natio, in publico muta, in angulis garrula: templa ut busta despiciunt.* Inde est quod Apulejus Apologiâ petit à Mercurio, ut Æmiliano objiciat, *omnia bustorum formidamina, omnia sepulcrorum terriculamenta.* Ex eodem ritu est, quod *Viduus Deus* extra urbem colebatur, teste Cypriano de vanitate Idolorum: *In tantum verò Deorum vocabula apud Romanos finguntur, ut sit apud illos & Viduus Deus, qui anima corpus viduet, qui quasi feralis & funebris intra muros non habetur, sed foris collocatur.* Perstringit autem hanc veterum superstitionem Theodoretus Sermon. VIII. θεραπευτικῆς Ἑλλην. παθ. de Martyribus: Μῦσος ὑπολαμβάνετε τὸ πελάζειν τοῖς τάφοις. Et eodem libro: Αὐθ' ὅτου δὴ μολυσμοῦ τινὸς μεταλαγχάνει

χάνειν νομίζετε τὸν ταῖς θήκαις τῶν τεθνεώτων πελάζοντα; Ἀνοίας γὰρ ταῦτα καὶ ἀμαθίας ἐσχάτης. Theophraſtus etiam in characteribus inter Δεισιδαιμονίας ſigna refert, οὔτε ἐπιβλῆναι μνήματι, οὔτε ἐπὶ νεκρὸν, οὔτε ἐπὶ λέχῳ. h. e. *Sepulcrum nullum inſiſtere, ad defunctorum juſta non accedere.* Videntur autem hæc inſtituta ex Judæor. legibus promanaſſe, apud quos Sacerdotibus ad mortuos accedere vetitum fuit, ut legimus Levitic. XXI. Unde Joſias Judæorum rex, cum vellet Idolorum templa contra *DEI* legem exſtructa, prophanare, & omnem locis religionem adimere, mortuorum oſſa in illa intuliſſe ſcribitur lib. II. Reg. cap. XXIII.

Atque hæc præcipua cauſa, meo quidem judicio, cur mortuos in urbe ſepeliri non licuerit. Fuit & alia, quòd iniquum eſſe putarunt, ut Cicero ait II. Leg. *locum publicum privata religione obligari.* Hinc Ulpianus D. De Relig. & ſumpt. funer. *Si in locum publicis uſibus deſtinatum intulerit quis mortuum, Prætor in eum judicium dat.*

Civilis verò cauſa humationem quidem in urbe fieri prohibebat, ne aër putrefieret. Iſidor. lib. XIV. Orig. c. XI. *Prius autem*

*quisq; in domo sua sepeliebatur. Postea vetitum est legibus, ne fœtore ipso corpora viventium contacta inficerentur.* Combustionem autem *propter ignis periculum*, teste Cicerone lib. II. leg. Quare factum, ut cum mos ille in funere Clodii insuper haberetur, *isto igne & ipsa quoq; curia flagrârit, & item Porcia Basilica, quæ erat ei juncta, ambusta sit*; quemadmodum autor Asconius.

## CAP. XXII.

*De Sepulcrorum locis privatis. Fuisse ea in agris vel hortis propter vias publicas. & quare? Græcorum idem ritus. Nomina viarum sepulchris celebrium.*

EXTRA urbem mortuos fuisse elatos, ex dictis liquet: At verò jam propiùs aliquantò ad Loca, quæ sepulchris erant destinata, accedemus. Fuisse autem ea duplicia invenio, Privata & Publica. *Privata* loca erant, quæ unusquisque in suo fundo sepulturæ assignarat. Solebant enim antiqui in agris & hortis sepulchra exstruere: ut videre est ex Livio libro VI. ubi commemorans interrogationes, quibus populares homines Sestius & Licinius primores patrum in concionem productos flagitabant, sic inquit: *Auderentve postulare, ut*

*singuli prope CCC civium possiderent agros: plebejo homini vix ad tectum necessarium aut locum sepulturæ suus pateret ager?* Martialis Epigram. XLIII.

*Septima jam Phileros tibi conditur uxor in agro;*
*Plus nulli Phileros quam tibi reddit ager.*

Et Appianus libr. I. ἐμφυλ. refert, inter caussas, cur legem Agrariam à Gracchis latam recusarint divites, non postremam fuisse, quod iniquum esse ducerent, non solum agris se mulctari, sed & sepulcris majorum sitis in solo hereditario. Sic Caligulæ cadaver in hortis Lamianis ambustum, tradit Suetonius cap. LIX. Et de Hadriano refert Jul. Capitolinus in Antonio Pio: *Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit sanctè ac reverenter, atq; in hortis Domitiæ collocavit, etiam repugnantibus cunctis inter divos eum retulit.*

Quod si fundum viæ publicæ proximum haberent non facile committebant, quin in eâ parte, quæ viam spectabat, sepulcra conderent: idque eo fine, ut viatores mortalitatis admonerentur, teste Varrone libro V. de lingua Latina. *Monere à memoriâ dictum, quod is, qui monet, proin-de*

*de sit ac memoria. Si monumenta, quæ in sepulcris: & ideo secundum viam, quò prætereuntes admoneant, & se fuisse & illos esse mortales.* Id verò potissimum fiebat in agris fœcundis. Nam si steriles essent & saxosi, etiam in ipso eorum meditullio sepulcra exstruebant. Siculus Flaccus libro De conditionibus agrorum: *Inspiciendum erit & illud, ne quoniam sepulcra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorem faciat. Nam in locis saxosis & in sterilibus etiam in mediis possessionibus faciunt.* Atque hoc est ex doctrina Platonis, qui nullum in agro fœcundo sepulcrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent vivi: Sic enim ille XII. de Leg. θήκας δ' εἶναι τῶν χωρίων ὁπόσα μὲν ἐργάσιμα μηδαμοῦ, μήτε τι μέγα, μήτε τι σμικρὸν μνῆμα. ἃ δὲ ἡ χώρα πρὸς τοῦτ' αὐτὸ μόνον φύσιν ἔχει, τὰ τῶν τετελευτηκότων σώματα μάλιστα ἀλυπήτως τοῖς ζῶσι δεχομένη κρύπτειν, ταῦτα ἐκπληροῦν, &c. Quæ Cicero in lib. II de Legib. sic extulit: *Vetat ex agro culto eove, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed, quæ natura agri tantummodò efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea potissimum conpleatur:*

*quæ autem terra fruges ferre &, ut mater, cibos suppeditare, possit, eam ne quis nobis minuat, néve vivus néve mortuus.*

Fuisse autem Sepulcra propter vias λεωφόρους & militares, testatur quoque Porphyrio Od. II. in Caniniam: *In aggeribus religiones & sepulcra erant.* Hinc Propertius lib. II. Eleg. I.

*Si te fortè meo ducet via proxima busto,*
*Esseda cælatis siste Britanna jugis.*

Et libro III. Eleg. *Nox media.* deprecatur ejusmodi sepulcrum quod sit secundum celebrem viam positum.

*Di faciant, mea ne terra locet ossa frequenti,*
*Qua facit assiduo tramite vulgus iter.*
*Post mortem tumuli sic infamantur amantum,*
*Me tegat arboreâ devia terra comâ.*
*Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ,*
*Non juvat in mediâ nomen habere viâ.*

Pertinent huc antiquæ inscriptiones, quibus Viatores vel hospites solent compellari: ut, *ASPICE VIATOR. CAVE VIATOR.* & similes. Græcos quoq; juxta vias habuisse sepulcra patet ex isto Leonidæ lib. III. Epigr. titul. VI.

Τίς ποτ' ἄρ' εἶ, τίνος ἆρα παρὰ τρίβον ὀστέα ταῦτα
Τλήμον' ἐν ἡμιφανῆ λάρνακι γυμνὰ μένει.

Unde & Theocritus Idyll. VII.

Κύπτ

Κύπωτὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες. ὐδὲ τὸ σᾶμα. Αμῖν τῶ Βρασίλα καταφαίνετο. Quod Virgilius in Mœri ſic eſt imitatus.

*Hinc adeo media eſt nobis via, namq; ſepulcrum*
*Incipit apparere Bianoris,*

Ceterum viæ ſepulcris nobiles Romæ quidem potiſſimùm hæ fuerunt : Appia, Aurelia, Flaminia, Latina, Lavicana, Laurentina, Oſtienſis, Præneſtina, Salaria & Tiburtina: fortè & aliæ , ſed in quarum mentionem ego nondum incidi.

In *APPIA* via, quam Statius *reginam longarum viarum* appellat , ſepultum eſſe Pomp. Attic. teſtis Cor. Nepos in ejus vita; *Sepultus eſt juxta viam Appiam ad quintum lapidē in monumento Q. Cæcilij avunculi ſui.* Fuit ibi & ſepulcrum Severi Imp. teſte Æl. Spartiano in Antonino Getâ; *Illatus eſt in majorum ſepulcra , hoc eſt , Severi, quod eſt in Appia via euntibus ad portam dextram.* Gallienum quoque Imp. in hac via nono lapide ſepultum, tradit Sex Aurelius. De Theſſalo Medico, ſic Plinius lib. XXIX. c. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſilivit, delentem cuncta majorū placita & rabie quadam in omnis ævi medicos*

*quæ autem terra fruges ferre &, ut mater, cibos suppeditare, possit, eam ne quis nobis minuat, néve vivus néve mortuus.*

Fuisse autem Sepulcra propter vias λεωφόρους & militares, testatur quoque Porphyrio Od. II. in Caniniam: *In aggeribus religiones & sepulcra erant.* Hinc Propertius lib. II. Eleg. I.

*Si te fortè meo ducet via proxima busto,*
*Esseda cælatis siste Britanna jugis.*

Et libro III. Eleg. *Nox media.* deprecatur ejusmodi sepulcrum quod sit secundum celebrem viam positum.

*Di faciant, mea ne terra locet ossa frequenti,*
*Qua facit assiduo tramite vulgus iter.*
*Post mortem tumuli sic infamantur amantum,*
*Me tegat arboreâ devia terra comâ.*
*Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ,*
*Non juvat in mediâ nomen habere viâ.*

Pertinent huc antiquæ inscriptiones, quibus Viatores vel hospites solent compellari: ut, *ASPICE VIATOR. CAVE VIATOR.* & similes. Græcos quoq; juxta vias habuisse sepulcra patet ex isto Leonidæ lib. III. Epigr. titul. VI.

Τίς ποτ' ἄρ' εἶ, τίνος ἆρα παρὰ τρίβον ὀστέα ταῦτα
Τλῆμον' ἐν ἡμιφανῆ λάρνακι γυμνὰ μένει.

Unde & Theocritus Idyll. VII.

Κύπυ

Κύπω τὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες. ὐδὲ τὸ σᾶμα.
Αμῖν τῶ Βϱασίλα καταφαίνετο. Quod Virgilius in Mœri ſic eſt imitatus.

*Hinc adeo media eſt nobis via. namq; ſepulcrum*
*Incipit apparere Bianoris,*

Ceterum viæ ſepulcris nobiles Romæ quidem potiſſimùm hæ fuerunt: Appia, Aurelia, Flaminia, Latina, Lavicana, Laurentina, Oſtienſis, Præneſtina, Salaria & Tiburtina: fortè & aliæ, ſed in quarum mentionem ego nondum incidi.

In *APPIA* via, quam Statius *reginam longarum viarum* appellat, ſepultum eſſe Pomp. Attic. teſtis Cor. Nepos in ejus vita; *Sepultus eſt juxta viam Appiam ad quintum lapidē in monumento Q. Cæcilij avunculi ſui.* Fuit ibi & ſepulcrum Severi Imp. teſte Æl. Spartiano in Antonino Getâ; *Illatus eſt in majorum ſepulcra, hoc eſt, Severi, quod eſt in Appia via euntibus ad portam dextram.* Gallienum quoque Imp. in hac via nono lapide ſepultum, tradit Sex Aurelius. De Theſſalo Medico, ſic Plinius lib. XXIX. c. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſilivit, delentem cuncta majorum placita & rabie quadam in omnis ævi medicos*

*perorantem: quali prudentiâ ingenioque æstimari vel uno argumento potest, cum monumento suo, quod est Appiâ viâ, Iatronicen se inscripserit.* Idem libro X. cap. XLIII. auctor est Corvo funus innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente ticicine & coronis omnium generum, ad rogum usque, *qui constructus dextrâ viæ Appiæ ad secundum lapidem, in Campo Rediculi appellato, fuit.*

In *AURELIA* sepultum Galbam Imp. tradit Suetonius in ejus vitâ. *Serò tandem dispensator Argius & hoc & cęterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.* Vide Eutropium libr. VII.

In *FLAMINIA* fuit sepulcrum Glauciæ liberti Melioris teste Martiale libr. VI. Epid. XXVIII.

*Hoc sub marmore Glaucias humatus,*
*Juncto Flaminiæ jacet sepulcro.*

Statius de eodem libr. II. Sylvar.

*—plebs, cuncta nefas & prævia flerunt,*
*Agmina, Flaminio quæ limite Mulvius agger*
*Transvehit.*

Sepultus hîc & Paris Pantomimus libertus

tus Neronis, de quo Martialis libr. XI. Epigram. XIV.

*Quisquis Flaminiam teris viator*
*Noli nobile praterire marmor.*

Meminit & Juvenalis Satyr. I.

*—— experiar quid concedatur in illis.*
*Quorum Flaminiâ tegitur cinis atq; LATINA*

Nam in hac quoque ſepulcra fuiſſe teſtatur idem Juvenalis Satyra. V.

*Clivoſa veheris dum per monumenta Latinæ.*

Domitianum Imp. hîc à Phyllide nutrice funeratum, ac combuſtum, autor Suetonius in ejus vita cap. XVII. In hanc inferri teſtamento voluit Sempronius Tucidanus, ut patet ex inſcriptione : *AURELIUS. TUCIDANUS. TOTAM PECUNIAM. SI. VIA. LAT. OSS. MEIS. RE. MONUMENTUM. SUO. SUMPTU. ÆDIFICAVERIT. ABETO.* Gallus Favonius Jocundus filios ſuos hæredes ſcripſit, *HAC. TAMEN. CONDITIONE. UT. AB. URBE. ROMA. HUC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QUINQUENNIUM. EXPORTENT. E. LUSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPULCRO. MARMOREO.* ut habet vetus inſcriptio.

 In

In *LAVICANA* via conditum Didium Julianum scriptum reliquit Spartianus: *Corpus ejus à Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proavi monumento translatum milliario quinto viâ Lavicana.*

In *LAURENTINA* Augu. Cæsar ancillæ suæ quinque liberos uno partu enixæ monumentum fieri jussit, autore Agellio l. x. c. 11. In hac, (ut recentiores historici scribunt) ante quingentos annos cadaver effossum est, procera statura & ingenti vulnere in medio pectore; quod Pallantis Evandri F. fuisse asserunt.

In via *OSTIENSI* Divum Paulum sepultum testatur Prudentius.

In *PRÆNESTINA* secundo ab urbe lapide fuit sepulcrum Q. Attæ Togarum scriptoris.

De *SALARIA* Prudentius lib. I. contra Symmachum.

*——— DI manibus illic*
*Marmora secta lego, quæcunque Latina vetustos*
*Custodit cineres, densisque Salaria bustis.*

In hac Licinii tonsoris & liberti Augusti Cæsaris *monumentum est pretiosi operis*, ut ait

ait Cornutus Sat. II. in Persium. *Sepultus viâ Salariâ prope urbem ad lapidem secundum. De hoc homine non invenustum Varronis epigramma fertur:*

*Marmoreo Licinus tumulo jacet: at Cato parvo:*
*Pompejus nullo: quis putet esse Deos?*

Meminit & Alfenus L. XXVII. D. De Condic. & Demonstr.

Restat TIBURTINA: in qua viâ intra primum lapidem fuisse monumentum Pallantis Claudii Cæs. liberti splendidum & arrogantissimo titulo, legimus apud Plinium lib. V. & lib. VII. Epist. XIX.

## CAP. XXIII.

*Locus sepulcri in alieno fundo emptus. Interdum etiam datus donatusq́; : quemadmodum & ollæ.*

IN suo igitur fundo unumquemq́; locum sepulcro assignasse, hinc constat. Quod si quis proprium agrum vel hortum non haberet, ubi sepulcrum extrui posset, locum ab alio sibi pecunia plerunq; solebat comparare. Quem ritum tangit Ulpianus L. XIV. D. De Relig. & sumpt; *Sed etsi quid in locum fuerit erogatum.* Illustre exemplum habemus in Historia Abrahami, quem quadringentis siclis argenti locum

monumenti à filiis Hethi mercatum esse, memoriæ prodidit Moses libr. I. cap. XXIII. Pertinent huc antiquæ Inscriptiones, quarum nonnullas hic adscribam.

*Romæ adclivum Capitolinum in ædib. Lucii Buccabellæ:*

D. M.

C. Asinio. C. F. Prisco. Vixit. An. XX.
Et Asiniæ. C. F. Juvenilæ. Vix. An.
XXII.
Filiis. Piissimis. Fecerunt.
C. Asinius. Chryseros. Et Cincia
Eutychis. Parentes. Et. Sibi. Et. Suis
Libertis. Libertabus. Posterisque
Eorum. Locus. Emptus.
A Libertis. Et. Libertabus
Juliæ. Epiphaniæ.

*Neapoli:*

Oppia T. F. Basilla
Mater. Infelicissima.
Fecit. Basso. Filio. Optimo.
Et Piissimo. Et. Sibi. Et

Aman-

AMANDO. AUG. L·CONIUGI
LIBERTIS. LIBERTABUSQUE
BASSI. FILI. MEI. ET. MEIS. ET
AMANDI. ET. NATIS. NATÆVE
EORUM. LOCO. EMPTO
TERRÆ. JUGERIBUS. TRIBUS
ET ÆDIFICIIS. OMNIBUS
CIRCUMDATA. MACERIA.

*Et alibi:*

D. M. (NELI
TEGEDIÆ. FORTUNATÆ. ET. L. COR-
FIRMI. VIVI. SIBI. FECERUNT. QUEM
EMERUNT. HS. CXX.

*Et alibi,*

OSSA. L. BACCHII. L. F. HEIC. POSITA
SUNT
AD. LOCUM. QUEM. IPSE. VIVUS. EMIT.

Interdum tamen quorundam ea liberalitas & indulgentia fuit, ut aliis in ſuo fundo locum aſſignarint, vel teſtamento legarint, ubi monumentum pro ipſorum arbitrio conderetur. Meminit Ulpianus L. IV. D. De Relig. & ſumpt. funer. *Etiamſi in Legatum locum mortuus ſit illatus ab herede.*

*Romæ*

*Romæ ad montem Jordanum in tabernâ quadam.*

D. M.
Successo. Cæsaris. N.
Tabellario. Coniugi
Carissimo. Vixit. An. xl.
Et Vitalioni. F. Ann. II. M. XI.
Dieb. XXVI. B. M. Ol. Fortunata
Locum. Adsignatum. A. Moscho.
Proc. (nor.
Hortorum. Maianorum. Et Lamia-

*Romæ trans Tiberim.*

D. M.
Macariæ. Heliodoro. Heliodoræ.
Filiis. Piissimis. Fecerunt.
M. Petronius. Chesimus. Et. Etete
Parentes. Ex. Indulgenpia. Domni.
Et Patroni. Syræ. Mamertini Qur.
Locum. Dedit Et Donavit.
Et Sibi. Et. Libertis. Libertabus.
Posterisque. Eorum. H.M.H.N.S.
In. Fronte. Ped. viii. In Agr. Ped. viii.

*Romæ in hortis Carpens.*

Structura. Cum. Mvnitura.

Sar-

SARCOPHAGI. VETURI. FELICIS. P.P. SUIS. IMPENDIS. FECIT. FELIX. AUG. LIB. ADIUT. TABUL. A. RAT. QUI. SORTITUS EST. IN CONTUBERN. SUO. ARRIAM. RUFINAM. QUÆ. FUIT. UXOR. EIUSD. FELICIS. LOCUS. CONCESSUS. AB. T. ÆL. ASCLEPIODORO.

*Ibidem ad D. Cæciliæ trans Tiberim.*

D. M. LICINIÆ. HELENÆ.
L. LICINIUS. HERACLA
FECIT, PATRONÆ. SUÆ
BENE. MERENTI. PERMISSU
LICINIÆ. SECUNDILLÆ
IN FUND. SUO.

*Ibidem ad Forum Piscarium, in ædib. Angeli Velarini.*

DIS MANIBUS
T. CLAUDI. AUG. LIB.
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A. CENSIBUS
THALIVS. ET. JANVARIA.
LIB. DE. SVO. POSVERVNT.
LOCO

*ſinguli prope CCC civium poſſiderent agros: plebejo homini vix ad tectum neceſſarium aut locum ſepulturæ ſuus pateret ager?* Martialis Epigram. XLIII.

*Septima jam Phileros tibi conditur uxor in agro;*
*Plus nulli Phileros quam tibi reddit ager.*

Et Appianus libr. I. ἐμφυλ. refert, inter cauſas, cur legem Agrariam à Gracchis latam recuſarint divites, non poſtremam fuiſſe, quod iniquum eſſe ducerent, non ſolum agris ſe mulctari, ſed & ſepulcris majorum ſitis in ſolo hereditario. Sic Caligulæ cadaver in hortis Lamianis ambuſtum, tradit Suetonius cap. LIX. Et de Hadriano refert Jul. Capitolinus in Antonio Pio: *Sed Hadriano apud Bajas mortuo, reliquias ejus Romam pervexit ſanctè ac reverenter, atq; in hortis Domitiæ collocavit, etiam repugnantibus cunctis inter divos eum retulit.*

Quod ſi fundum viæ publicæ proximum haberent non facile committebant, quin in eâ parte, quæ viam ſpectabat, ſepulcra conderent: idque eo fine, ut viatores mortalitatis admonerentur, teſte Varrone libro V. de lingua Latina. *Monere à memoriâ dictum, quod is, qui monet, proinde*

*de sit ac memoria. Si monumenta, quæ in sepulcris: & ideo secundum viam, quò prætereuntes admoneant, & se fuisse & illos esse mortales.* Id verò potissimum fiebat in agris fœcundis. Nam si steriles essent & saxuosi, etiam in ipso eorum meditullio sepulcra exstruebant. Siculus Flaccus libro De conditionibus agrorum: *Inspiciendum erit & illud, ne quoniam sepulcra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorem faciat. Nam in locis saxuosis & in sterilibus etiam in mediis possessionibus faciunt.* Atque hoc est ex doctrina Platonis, qui nullum in agro fœcundo sepulcrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent vivi: Sic enim ille XII. de Leg. θήκας δ᾽ εἶναι τῶν χωρίων ὁπόσα μὲν ἐργάσιμα μηδαμοῦ, μήτε τι μέγα, μήτε τι σμικρὸν μνῆμα. ἃ δὲ ἡ χώρα πρὸς τοῦτ᾽ αὐτὸ μόνον φύσιν ἔχει, τὰ τῶν τετελευτηκότων σώματα μάλιστα ἀλυπήτως τοῖς ζῶσι δεχομένη κρύπτειν, ταῦτα ἐκπληροῦν, &c. Quæ Cicero in lib. II de Legib. sic extulit: *Vetat ex agro culto eove, qui coli possit, ullam partem sumi sepulcro: sed, quæ natura agri tantummodò efficere possit, ut mortuorum corpora sine detrimento vivorum recipiat, ea potissimum compleatur:*

*quæ autem terra fruges ferre &,ut mater, cibos ſuppeditare, poſſit , eam ne quis nobis minuat, néve vivus néve mortuus.*

Fuiſſe autem Sepulcra propter vias λεωφόρους & militares, teſtatur quoque Porphyrio Od. II. in Caniniam: *In aggeribus religiones & ſepulcra erant.* Hinc Propertius lib. II. Eleg. I.

> *Si te fortè meo ducet via proxima buſto,*
> *Eſſeda cælatis ſiſte Britanum jugis.*

Et libro III. Eleg. *Nox media.* deprecatur ejuſmodi ſepulcrum quod ſit ſecundum celebrem viam poſitum.

> *Di faciant, mea ne terra locet oſſa frequenti,*
> *Qua facit aſſiduo tramite vulgus iter.*
> *Poſt mortem tumuli ſic infamantur amantum,*
> *Me tegat arboreâ devia terra comâ.*
> *Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ,*
> *Non juvat in mediâ nomen habere viâ.*

Pertinent huc antiquæ inſcriptiones, quibus Viatores vel hoſpites ſolent compellari: ut, *ASPICE VIATOR. CAVE VIATOR.* & ſimiles. Græcos quoq; juxta vias habuiſſe ſepulcra patet ex iſto Leonidæ lib. III. Epigr. titul. VI.

> Τίς ποτ' ἄρ' εἶ, τίνος ἆρα παρὰ τρίβον ὀστέα ταῦτα
> Τλήμον' ἐν ἡμιφαεῖ λάρνακι γυμνὰ μένει.

Unde & Theocritus Idyll. VII.

Κύπυ

Κύπω τὰν μεσάταν ὁδὸν ἄνυμες. οὐδὲ τὸ σᾶμα.
Αμῖν τῶ Βρασίλα καταφαίνετο. Quod Virgilius in Mœri ſic eſt imitatus.

*Hinc adeo media eſt nobis via. namq; ſepulcrum*
*Incipit apparere Bianoris,*

Ceterum viæ ſepulcris nobiles Romæ quidem potiſſimùm hæ fuerunt : Appia, Aurelia, Flaminia, Latina, Lavicana, Laurentina, Oſtienſis, Præneſtina, Salaria & Tiburtina: fortè & aliæ , ſed in quarum mentionem ego nondum incidi.

In *APPIA* via, quam Statius *reginam longarum viarum* appellat , ſepultum eſſe Pomp. Attic. teſtis Cor. Nepos in ejus vita; *Sepultus eſt juxta viam Appiam ad quintum lapidē in monumento Q. Cæcilij avunculi ſui.* Fuit ibi & ſepulcrum Severi Imp. teſte Æl. Spartiano in Antonino Getâ; *Illatus eſt in majorum ſepulcra, hoc eſt, Severi, quod eſt in Appia via euntibus ad portam dextram.* Gallienum quoque Imp. in hac via nono lapide ſepultum, tradit Sex Aurelius. De Theſſalo Medico, ſic Plinius lib. xxix. c. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Theſſalum tranſilivit, delentem cuncta majorum placita & rabie quadam in omnis ævi medicos*

*perorantem: quali prudentiâ ingenioque æstimari vel uno argumento potest, cum monumento suo, quod est Appiâ viâ, Iatronicen se inscripserit.* Idem libro x, cap. XLIII. auctor est Corvo funus innumeris celebratum exsequiis, constratum lectum super Æthiopum duorum humeros præcedente ticicine & coronis omnium generum, ad rogum usque, *qui constructus dextrâ via Appiæ ad secundum lapidem, in Campo Rediculi appellato, fuit.*

In *AURELIA* sepultum Galbam Imp. tradit Suetonius in ejus vitâ. *Serò tandem dispensator Argius & hoc & cæterum truncum in privatis ejus hortis Aureliæ viæ sepulturæ dedit.* Vide Eutropium libr. VII.

In *FLAMINIA* fuit sepulcrum Glauciæ liberti Melioris teste Martiale libr. VI. Epid. XXVIII.

*Hoc sub marmore Glaucias humatus,*
*Juncto Flaminiæ jacet sepulcro.*

Statius de eodem libr. II. Sylvar.

*——plebs, cuncta nefas & prævia flerunt,*
*Agmina, Flaminio quæ limite Mulvius agger*
*Transvehit.*

Sepultus hîc & Paris Pantomimus libertus

tus Neronis, de quo Martialis libr. XI. Epigram. XIV.

*Quisquis Flaminiam teris viator*
*Noli nobile prateriremarmor.*

Meminit & Juvenalis Satyr. I.

*— experiar quid concedatur in illis,*
*Quorum Flaminiâ tegitur cinis atq́; LATINA*

Nam in hac quoque ſepulcra fuiſſe teſtatur idem Juvenalis Satyra. V.

*Clivoſa veheris dum per monumenta Latina.*

Domitianum Imp. hîc à Phyllide nutrice funeratum, ac combuſtum, autor Suetonius in ejus vita cap. XVII. In hanc inferri teſtamento voluit Sempronius Tucidanus, ut patet ex inſcriptione: *AURELIUS. TUCIDANUS. TOTAM PECUNIAM. SI. VIA. LAT. OSS. MEIS. RE. MONUMENTUM. SUO. SUMPTU. ÆDIFICAVERIT. ABETO.* Gallus Favonius Jocundus filios ſuos hæredes ſcripſit, *HAC. TAMEN. CONDITIONE. UT. AB URBE. ROMA. HUC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QUINQUENNIUM. EXPORTENT. E. LUSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPULCRO. MARMOREO.* ut habet vetus inſcriptio.

In *LAVICANA* via conditum Didium Julianum scriptum reliquit Spartianus: *Corpus ejus à Severo uxori Manliæ Scantillæ ac filiæ ad sepulturam est redditum, & in proavi monumento translatum milliario quinto viâ Lavicana.*

In *LAURENTINA* Augu. Cæsar ancillæ suæ quinque liberos uno partu enixæ monumentum fieri jussit, autore Agellio l. x. c. 11. In hac, (ut recentiores historici scribunt) ante quingentos annos cadaver effossum est, procera statura & ingenti vulnere in medio pectore; quod Pallantis Evandri F. fuisse asserunt.

In via *OSTIENSI* Divum Paulum sepultum testatur Prudentius.

In *PRÆNESTINA* secundo ab urbe lapide fuit sepulcrum Q. Attæ Togarum scriptoris.

De *SALARIA* Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

*——— Dis manibus illic*
*Marmora secta lego, quæcunque Latina vetustos*
*Custodit cineres, densisque Salaria bustis.*

In hac Licinii tonsoris & liberti Augusti Cæsaris *monumentum est pretiosi operis*, ut ait

ait Cornutus Sat. II. in Persium. *Sepultus viâ Salariâ prope urbem ad lapidem secundum. De hoc homine non invenustum Varronis epigramma fertur:*

*Marmoreo Licinus tumulo jacet: at Cato parvo:*
*Pompejus nullo: quis putet esse Deos?*

Meminit & Alfenus L. XXVII. D. De Condic. & Demonstr.

Restat TIBURTINA: in qua viâ intra primum lapidem fuisse monumentum Pallantis Claudii Cæs. liberti splendidum & arrogantissimo titulo, legimus apud Plinium lib. V. & lib. VII. Epist. XIX.

## CAP. XXIII.

*Locus sepulcri in alieno fundo emptus. Interdum etiam datus donatusq;: quemadmodum & ollæ.*

IN suo igitur fundo unumquemq; locum sepulcro assignasse, hinc constat. Quod si quis proprium agrum vel hortum non haberet, ubi sepulcrum extrui posset, locum ab alio sibi pecunia plerunq; solebat comparare. Quem ritum tangit Ulpianus L. XIV. D. De Relig. & sumpt; *Sed etsi quid in locum fuerit erogatum.* Illustre exemplum habemus in Historia Abrahami, quem quadringentis siclis argenti locum

monumenti à filiis Hethi mercatum esse, memoriæ prodidit Moses libr. 1. cap. xxiii. Pertinent huc antiquæ Inscriptiones, quarum nonnullas hic adscribam.

*Romæ adclivum Capitolinum in adib. Lucii Buccabellæ:*

D. M.

C. Asinio. C. F. Prisco. Vixit. An. xx.
Et Asiniæ. C. F. Juvenilæ. Vix. An. xxii.
Filiis. Piissimis. Fecerunt.
C. Asinius. Chryseros. Et Cincia
Eutychis. Parentes. Et. Sibi. Et. Suis
Libertis. Libertabus. Posterisque
Eorum. Locus. Emptus.
A Libertis. Et. Libertabus
Juliæ. Epiphaniæ.

*Neapoli:*

Oppia T. F. Basilla
Mater. Infelicissima.
Fecit. Basso. Filio. Optimo.
Et Piissimo. Et. Sibi. Et

Aman-

AMANDO. AUG. L. CONIUGI
LIBERTIS. LIBERTABUSQUE
BASSI. FILI. MEI. ET. MEIS. ET
AMANDI. ET. NATIS. NATÆVE
EORUM. LOCO. EMPTO
TERRÆ. JUGERIBUS. TRIBUS
ET ÆDIFICIIS. OMNIBUS
CIRCUMDATA. MACERIA.

*Et alibi:*

D. M. (NELI
TEGEDIÆ. FORTUNATÆ. ET. L. COR-
FIRMI. VIVI. SIBI. FECERUNT. QUEM
EMERUNT. HS. CXX.

*Et alibi,*

OSSA. L. BACCHII. L. F. HEIC. POSITA
SUNT
AD. LOCUM. QUEM. IPSE. VIVUS. EMIT.

Interdum tamen quorundam ea liberalitas & indulgentia fuit, ut aliis in ſuo fundo locum aſſignarint, vel teſtamento legarint, ubi monumentum pro ipſorum arbitrio conderetur. Meminit Ulpianus L. IV. D. De Relig. & ſumpt. funer. *Etiamſi in Legatum locum mortuus ſit illatus ab herede.*

SARCOPHAGI. VETURI. FELICIS. P.P. SUIS. IMPENDIS. FECIT. FELIX. AUG. LIB. ADIUT. TABUL. A. RAT. QUI. SORTITUS EST. IN CONTUBERN. SUO. ARRIAM. RUFINAM. QUÆ. FUIT. UXOR. EIUSD. FELICIS. LOCUS. CONCESSUS. AB. T. ÆL. ASCLEPIODORO.

*Ibidem ad D. Ceciliæ trans Tiberim.*

D. M. LICINIÆ. HELENÆ
L. LICINIUS. HERACLA
FECIT, PATRONÆ. SUÆ
BENE. MERENTI. PERMISSU
LICINIÆ. SECUNDILLÆ
IN FUND. SUO.

*Ibidem ad Forum Piscarium, in ædib. Angeli Velarini.*

DIS MANIBUS
T. CLAUDI. AUG. LIB.
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A. CENSIBUS
THALIVS. ET. JANVARIA.
LIB. DE. SVO. POSVERVNT.
LOCO

Ibidem in Musejo Carpensi.

M. VISPANIO. FULLONI. TENTORI

M. VISPANIO. EROTI. AURIGATORI

M. VISPANIO. MIGNIONI. VIATORI

M. VISPANIO. QUARTIN. SUCCONDITORI.

M. VISPANIUS. RUFINUS. MEDICUS. FACT. VENETÆ. OLL. IV. D. D.

## CAP. XXIV.

*De Locis publicis pauperum sepulturæ destinatis.* Puticulæ *vel* Puticuli. *In Exquiliis fuisse hæc loca monstratur.* Culinæ *quid? Supplicia sumpta de sceleratis extra portam.* Sestertium. *Carnifex extra urbem habitabat. Rhodiorum Lex de eodem.*

PUblica verò loca quod attinet, ea rursum erant duplicia. Primò enim quædam pauperum, & vilium mancipiorum funeribus erant destinata, quæ *Puticulæ* dicebantur, ut Varro effert: vel, ut alii, *Puticuli.* Acro in Horatium: *A puteis fossis ad sepelienda cadavera pauperum, locus*

*cus dictus est Puticuli.* Erant hæc non procul ab urbe extra portam Exquilinam, auctor Varro lib. IV. de Ling. Lat. *Extra oppida à puteis Puticulæ, quod ibi in puteis obruebantur homines. Nisi potius ut Ælius scribit, Puticulæ, quod putiscebant ibi cadavera projecta: qui locus publicus ultra Exquilias.* Magis signatè Festus, cujus verba mutila & lacera sic restituuntur à doctis: *Puticulos, antiquissimum genus sepulturæ, appellatos quod ibi in puteis sepelirentur homines. Qualis fuerit locus, quò nunc cadavera projici solent extra portam Exquilinam: quæ quod ibi putescerent, nomen esse factum Puticuli.* Ceterum cum vicinitas horum Puticulorum urbi esset insalubris, Augustus Cæsar aliquot jugera de publico isto & communi plebejorum loco concessit Mecænati, qui hortos ibi colere cœpit. Unde Horat. lib. I. Satyr. VIII. de Priapo.

*Ast importunas volucres in vertice arundo*
*Terret fixa, vetatq; novis considere in hortis:*
*Huc prius angustis ejecta cadavera cellis*
*Conservus vili portanda locabat in arca.*
*Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,*
*Pantolabo scurræ Nomentanoq; nepoti.*
*Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum*
*Hic dabat, Heredes monumentum ne sequeretur.*

*Nunc*

*Nunc licet Exquiliis habitare salubribus, atq;*
*Aggere in aprico spatiari: quo modo tristes*
*Albis informem spectabant ossibus agrum.*

Hos hortos intellexit Propertius libr. IV. Ubi *agros novos* appellat:

*Disce quid Exquilias hac nocte fugarit aquosas,*
*Quum vicina novis aura cucurrit agris.*

In hortos igitur parte Exquiliarum conversâ, verosimile est D. Augustum alia quædam loca suburbana inopum sepulturæ destinasse, quæ fortean *Culinæ* istæ fuerunt, de quibus Agennus Urbicus libr. I. de controvers. agror. ad Jul. Frontinum: *Sunt in suburbanis loca publica inopum destinata funeribus, quæ loca Culinas appellant.*

Nec verò sepeliebantur solum extra hanc portam servi & vilia capita: sed & supplicia sumi solita de sceleratis. Tacitus libr. II. Annal. *In P. Martium consules extra portam Exquilinam, cum classicum canere jussissent, more prisco advertêre.* Facit huc illud Suetonii in Claudio: *Civitatem Romanam usurpantes in campo Exquilino securi percussit.* Alludit huc Horatius, anus illas lapidatas in Exquiliis abjiciens:

*Vos turba vicatim hinc & hinc saxis petens*
*Contundet obscenas anus.*

*Post insepulta membra different lupi*
*Et Exquilinae alites.*

Eandem portam Plautus Metiam appellat, ubi de servili supplicio loquitur:

*Illum aedepol videre ardentem te extra portam Metiā*
*Credo ecastor velle.*

Nam quae Plauto Metia est, eandem esse cum Exquilina doctissimè censuit magnus ille Lipsius. De hac eadem igitur intelligendum illud Plauti:

——— *credo ego istoc exemplo tibi*
*Esse eundum actutum extra portam, dispessis mani-*
*Patibulum cum habebis.* (*bus*

Appellabatur autem Locus iste peculiari nomine *Sestertium*. Commentator Horatii, ut Cruquius eum edidit & Lipsius emendavit: *Exquilinus mons Romae ex septem montibus hinc Esquilinâ portâ Romae dicitur ad Sestertium, ubi certùs erat locus sepulcrorum ad corpora pauperum aut sceleratorum viliumq; comburenda, aut canibus projicienda.* Plutarchus in Galba; Τὸν δὲ Γάλβα τοῖς Πατροβίου καὶ Οὐιτελλίου δούλοις ἐδωρήσατο. Λαβόντες δὲ ἐκεῖνοι καὶ πάντα τρόπον αἰκισάμενοι καὶ καθυβρίσαντες ἔρριψαν ἢ τοὺς ἀπὸ τῶν Καισάρων κολαζομένους θανατοῦσιν. ὁ δὲ τόπος Σεστέρτιον καλεῖται id est *Galbae caput Patrobij & Vitelli servis donarunt. quod illi acceptum omni contume-*

*liarum*

*tiarum & ludibriorum genere afficientes, abjecerunt in locum, ubi occidi solent, in quos Cæsar jussit animadvertere. Locus Sestertium dicitur.* Possidonius in vita D. Cypriani: *Et cum pervenisset in locum, qui dicitur Sestertius, quarto ab urbe miliari expoliavit se birro, & tradidit carnificibus; Dalmaticam verò tradidit Diaconis & stetit in linteis expectans spiculatorem. Et dum ille appropinquasset, jussit suis illi dare viginti aureos.*

His addendum, Carnificem quoque ipsum extra portam hanc domicilium habuisse: Plautus:

> *Extra portam Metiam currendum est prius,*
> *Lanios inde accersam duos cum tintinnabulis.*

Cicero pro Rabirio perduell. reo; *Sed moreretur prius acerbissima morte millies Gracchus, quam in ejus concione carnifex consisteret: quem non modo foro, sed etiam cælo hoc ac spiritu Censoriæ leges atque urbis domicilio carere voluerunt.* Sed & apud Rhodios lege cautum fuisse, ne carnifex urbem ingrederetur, tradit Dio Chrysostomus Oration. XXXI. παρ' οἷς νόμος ἐστὶ, τὸν δημόσιον μηδέποτε εἰσελθεῖν τὴν πόλιν.

## Cap. XXV.

*De Locis Sepulturæ illustrium virorum fœminarumq́, destinatis. Publicè ea data in Campo Martio vel Exquilino. Idem mos in Provinciis. Ollæ publicè datæ. Athenienses in Ceramico sepeliebant militiæ pro patria mortuos. Mos Iudæorum in discrimine locorum, quæ sepulcris destinata.*

DEinde alia erant Loca Publica, quibus Viri præclarè de Repub. meriti inferebantur. His enim Romani plerunque publicè locum sepulcro assignabant, tanquam singulare virtutis præmium. Cicero IX. Philipp. *Majores nostri statuas multis decreverunt, sepulcra paucis.* Quo pertinet hæc inscriptio Romana , quæ visitur jam infra Capitolium versus forum Trajani:

C. POBLICIO. L. F. BIBVLO. ÆD. PL. HONORIS VIRTVTISQVE. CAVSA. SENATVSCONSVLTO. POPVLIQVE. JVSSV. LOCVS. MONVMENTO. QVO IPSE POSTERIQVE EIVS. INFERRENTVR. PVBLICE DATVS EST.

Destinabantur autem loca sepulchris virorum celebrium potissimum in campo Mar-

Martio: de quo Strabo libr. v. Διόπερ ἱεροπρεπέστατον νομίσαντες τὸν τόπον τοῦτον, καὶ τὰ τῶν ἐπιφανεστάτων μνήματα ἐν ταῦτα κατεσκεύασαν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. hoc est, *Itaq; Romani hunc locum maximè sacrum & venerabilem rati, illustrißimorum virorum ac mulierum monumenta ibi collocarunt.* De Syllâ ibi sepulto Appianus libr. I. ἐμφυλ. τὸ δὲ λέχος ὑποδύντες ἀπὸ τῆς βουλῆς ἄνδρες εὔρωστοι διεκόμιζον ἐς τὸ πεδίον τὸ Ἄρειον, ἔνθα βασιλεῖς θάπτονται μόνοι. h. e. *Mox robusti aliquot senatores sublatam in humeros lecticam transtulerunt in campũ Martium; ubi solos reges sepelire mos erat.* Idem testatur Plutarchus in Lucullo & Pompeio. De Hirtio & Pansa Consulibus, Epitoma Livii CXIX. *A. Hirtius, qui post victoriam ipsius in inimicorum castris ceciderat &, L. Pansa è vulnere, quod in adverso prælio exceperat, defunctus, in Campo Martio sepulti sunt.* Agrippæ etiam in eo sepulchrũ fuisse concessum, quantumvis ibi sepultus non sit, autor est Dio libr. LIV. ubi de Augusto loquitur; Καὶ αὐτὸν (Agrippam) ἐν τῷ ἑαυτοῦ μνημείῳ ἔθαψε, καίτοι ἴδιον ἐν τῷ Ἀρείῳ πεδίῳ λαβόντα. Idipsum de Druso memorat Suetonius in Claudio cap. I. *Corpus ejus per*

*municipiorum coloniarumq́ primores suscipientibus obviis scribarum decuriis ad urbem devectum, sepultumq́ est in Campo Martio.*

Non licebat autem cuiquam in campum hunc inferri sine publico senatus decreto, ut notat Dio libr. XLVIII. de M. Oppio loquens: Καὶ ὁ μὲν οὕτω ζῶντε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου ἠγαπήθη, καὶ ἀποθανὼν οὐ πολλῷ ὕστερον, εἰς τε τὸ Ἀρειον πέδιον ἐκομίσθη καὶ ἐκεῖ καὶ ἐτάφη, καυθεὶς πρότερον, ἡ δὲ δὴ βουλὴ ἀγανακτήσασα τῇ πάσῃ τοῦ πλήθους περὶ αὐτὸν σπουδῇ, τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ ὡς οὐχ ὁσίως ἐν τῷ ἱερῷ χωρίῳ κείμενα, ἀνείλετο, πεισθεῖσα τοῖς Ποντίφιξι, καίπερ πολλοὺς ἄλλους ἐν αὐτῷ καὶ πρότερον καὶ μετὰ ταῦτα θάψασα. h. e. *Non vivus modo Oppius ita gratus plebi fuit, sed defunctum etiam paulò post in campo Martio extulerunt, crematumq́ ibi humarunt. Quod plebis studium erga Oppium omne indignè ferens Senatus ossa ejus monitu Pontificum, tanquam loco sacro non ritè posita, inde removit, quamvis & antè & pòst multos eodem loco sepeliverit.* Quæ controversia etiam olim agitata fuerat à Domitio, cum Julia Cæsaris F. Cn. Pompeii uxor in hoc campo Martio sepulta esset, autore eodem Dione l. XXXIX. circa finē: Ἐν τῷ τούτῳ χρόνῳ γὰρ ἡ τοῦ Πομπηΐου γυνὴ θυγάτριόν τε τεκοῦσα ἀπέθανε· καὶ αὐτὴν, εἴτε

δια-

διαπραξαμένων τῶν τε ἐκείνου, καὶ τοῦ Καίσαρος φί-
λων, ἢ καὶ ἄλλως πῶς χαρίσασθαι ἐθελήσαντες συνήρ-
πασαν. ἐπειδὴ τάχιστα τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐπαίνων ἔτυ-
χε, καὶ ἐν τῷ Αρείῳ πεδίῳ ἔθαψαν, καίτοι Δομιτίου ἀν-
ιςαμένου καὶ λέγοντος ἀλλά τε καὶ ὅτι οὐχ ὁσίως ἐν
τῷ ἱερῷ τόπῳ ἄνευ τινὸς ψηφίσματος θάπτοιτο. Indicat illud & Silius Italicus libr XIII.

*Quantos funeribus vestris gens Itala paßim*
*Dat gemitus? tumulus vobis censente Senatu*
*Mavortis geminus surgit per gramina campo.*

Interdum vero etiam in Campo Exquilino locus publicè dabatur, ut colligere est ex IX. Philipp. ubi Cicero censet hunc honorem publici sepulcri Ser. Sulpitio in legatione populi Romani vita functo tribuendum esse; his verbis: *Cum Servius Sulpitius, Qu. F. Lemoniá, Rufus, ita de Repub. meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat: senatum censere atq; ex Republ. existimare, Ædiles curules edictum, quod de funeribus habeant, Ser. Sulpitij, Qu. F. Lemoniâ, Rufi, funeri mittere: utiq; locum sepulcro in Campo Esquilino C. Pansa Consul, seu quo alio in loco videtur, pedes triginta quoq; versus designet, quo Serv. Sulpitius inferatur. Quod sepulcrū, ipsius, liberorum, posterorumq; ejus sit: uti quod optimo iure sepulcrum publicè datum est.*

 Sic

Sic etiam in provinciis morem istum servatum legimus, ut interdum Locus decreto Decurionum publicè daretur: quod patet ex antiquis Inscriptionibus, ubi hæ literæ L. P. D. D. D. id denotarunt.

*Brundusii in ædibus Diomedis Casiniani Medici:*

ΕΥΚΡΑΤΙΔΑΣ. ΠΕΙΣΙΔΑΜΟΥ. ΡΟΔΙΟΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ. ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΣ. ΤΟΝ ΤΟΠΟΝ ΤΗΣ. ΒΡΟΥΝΤΕΣΙΝΩΝ ΒΟΥΛΗΣ. ΕΙΣ. ΤΑΦΟΝ. ΨΗΦΗΣΑΜΕΝΗΣ.

Eucratidas. Pisidami. F. Rhodius. Philosophus, Epicurius. L. P. D. D. D.

*Canusii.*

M. Bæbio. M. F. Q. N. Arn. Suetrio
Marcello. Equo. Publico
Æd. Q. IIII. Vir. I. D. IIII. Quinq. II.
Patrono. Munic. Flamini. Divi
Vespasiani.

M. Bæbius. Suetrius. Marcellus. Et. Suetria. Rufa. Optimo. Huic. Decuriones. Funus. Publicum. Statuam. Equestrem. Clypeum. Argenteum. Locum. Sepul-

SEPULTURAE. DECREVERUNT URBANI. STATUAM PEDESTREM.

Non autem Locum monumenti tantum: ſed & ollas publicè datas invenio. Teſtatur vetus Inſcriptio, quæ eſt Romæ in ædibus Attili Delphinii:

JVLIÆ. PLEBEIÆ
IN HONOREM. Ɔ
ALEXANDRI ET DEME-
TRI. CÆSARIS. AVG. L.
EX. DECRETO. DECVR.
OLLA. PVBLICE. DATA. EST.

Geminum planè ritum apud Athenienſes uſurpatum obſervo. Hi enim in Ceramico ſepeliebant publico ſumptu, qui in bello pro patria cecidiſſent. Suidas: Δύο ἦσαν κεράμεικοι Ἀθήνησι, ὁ μὲν ἔνδον τῆς πόλεως, ὁ δὲ ἔξω. ἔνθα καὶ τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον: ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἑστήκεισαν αἱ πόρναι. hoc eſt, *Ceramici Athenis duo erant, unus in civitate, alter extra civitatem. In illo, qui in bello cecidiſſent, publico ſumptu ſepeliebantur, funebrique oratione ornabantur: In hoc verò meretrices ſe proſtituebant.* Oſtendit diſertè Demoſthenes ἐπιταφίῳ: τοὺς ἐν τῷ τάφῳ κειμένους

μένους ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν τῷ πολέμῳ γεγενημένους ἔδοξε τῇ πόλει δημοσίᾳ θάπτειν. Et post ea: ὡς μὲν οὖν ἡ πόλις σπουδάζει περὶ τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ τελευτῶντας, ἔκ τε τῶν ἄλλων ἐστὶν ἰδεῖν. καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ νόμου, καθ' ὃν αἱρεῖται τὸν ἐροῦντα ἐπὶ ταῖς δημοσίαις ταφαῖς. Philostratus libr. I. de vita Sophistar. in Gorgiâ: ὁ δὲ ἐπιτάφιος οὖ διῆλθεν Ἀθήνησιν, εἴρηται μὲν ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ πολέμῳ πεσοῦσιν, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι δημοσίᾳ σὺν ἐπαίνοις ἔθαψαν. Harpocration: τοὺς ἐν πολέμῳ τελευτήσαντας ἔθαπτον δημοσίᾳ καὶ τοὺς ἐπιταφίους ἔλεγον. Clemens Alexandrinus libr. v. Stromat. καὶ οἱ παλαιοὶ δὲ τῶν παρ' Ἕλλησι τῶν ἐν πολέμῳ ἀποθανόντων τελευτὴν ἐπαινοῦσι. Publicè igitur laudatos ac in Ceramico sepultos, qui pro patria in bello mortem oppetierant, ex his manifestum est. Unde apparet, insignem honorem fuisse, quod Zenoni locus sepulchri in Ceramico decretus fuit publico Atheniensium ψηφίσματι: quod integrum recitat Laërtius libr. VIII. in ejus vita; ex quo quæ ad nostrum institutum faciunt, hæc sunt: Τύχῃ τῇ ἀγαθῇ δεδόχθαι τῷ δήμῳ, ἐπαινέσαι μὲν Ζήνωνα Μνασέου Κιτιέα, καὶ στεφανῶσαι χρυσῷ στεφάνῳ κατὰ τὸν νόμον, ἀρετῆς ἕνεκα καὶ σωφροσύνης. οἰκοδομῆσαι δὲ αὐτῷ καὶ τάφον ἐπὶ τοῦ Κεραμεικοῦ δημοσίᾳ, &c. Quan-

Quando igitur in hunc ſermonem venimus, notandum hujuſmodi diſcrimen locorum ſepulcris deſtinatorum apud Hebræos quoque obſervatum fuiſſe. Primò enim erant ſepulcra pleibejorum & ignobilis vulgi, ut patet ex libr. IV. Regum capit. XXIII. de Joſia Rege demoliente idola, quæ in templum DEI irrepſerant: *Et efferri fecit* (inquit textus) *lucum de domo Domini, foras Jeruſalem in convalle Cedron, & combuſſit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit ſuper ſepulchra vulgi.* Jeremiæ capit. XXVI. *Et eduxerunt Vriam de Ægypto, & adduxerunt eum ad Regem Joacim, & percuſſit eum gladio, & projecit cadaver ejus in ſepulcris vulgi ignobilis.* Mitto, quod & peregrini ac exteri certum ſepulcri locum habuêre, ut videre eſt ex Matthæo capit. XXVII. Deinde verò ditiores habuiſſe propria monumenta in agris vel hortis ſuis, manifeſtum eſt ex hiſtoria Paſſionis noſtri Salvatoris, quem tumulatum eſſe in monumento Joſephi Arimathæi, quod erat in ejus horto, teſtantur Evangeliſtæ. Denique Regum etiam fuiſſe peculiaria ſepul-

ſepulcra, colligimus cum ex aliis, tum verò ex libr. II. Chronicor. cap. XXVI. *Dormivitquè Ozias cum patribus ſuis, & ſepelive-runt eum in agro regalium ſepulcrorum, eo quod eſſet leproſus.*

## CAP. XXVI.

*De Sepulcris quæ in ipſa urbe Roma. quorum illa fuerint inveſtigatum. Græci quoque in foro vel medio urbis viros claros ſepeliebant.*

SED ut è Græcia Judæaque, quo nos paulò antè blandior ventus compulerat, Romam iterum navigemus, Loca Sepulchrorum ibi extra urbem fuiſſe hactenus monſtravimus. At verò hîc nobis jam aliquis occurrat, plurima etiam in ipſa urbe Roma ſepulchra extitiſſe. Fateor equidem, & inſuper probo auctoritate Prudentii, lib. I. contra Symmachum:

*Et tot templa Deûm Romæ, quot in urbe ſepulcra*
*Heroum numerare licet: quos fabula manes*
*Nobilitat, noſter populus veneratus adorat.*

Non deeſt tamen, quod ad hæc reſpondeamus. Primò enim quis ſcit, an non antiquiſſimis temporibus illa fuerint extra urbem, cujus pomœriis aliquoties inſequenti ævo prolatis, fieri potuit, ut ſimul intra

intra mœnia includerentur ? Sanè præit mihi ad hanc conjecturam Varro libro v. de Ling. Lat, ubi cum dixisset, sepulchrum Accæ Laurentiæ fuisse *in Velabro , quo in Novam viam exitur.* Statim subjungit : *Qui uterq; locus extra urbem antiquam fuit, non longè à portâ Romanulâ.* Idem de Argeis sentiendum; de quibus Festus: *Argei* , inquit , *loca Romæ appellantur, quod in his sepulti essent quidam Argivorum illustres viri.* Deinde quædam ex illis ἀναμφισβήτως fuerunt monumenta eorum , qui in urbe sepulti erant refrigeratis legibus. Nec enim illorum ossa eruta aut sepulchra destructa post leges funerales renovatas usquam legimus : quemadmodum nec Gallorum, qui post occupatam à se Romam peste mortui, intraq; urbem cremati, Bustorum Gallicorum nomine insignem locum fecêre, de quo Varro libr. IV. Ling. Latina. *Locus ad Busta Gallica , quod Roma recuperata Gallorum ossa, qui possederant urbem, ibi coacervata ac consita.* Meminit & Livius libro v. & XXII. Denique in horum numero & Virginum Vestalium, & Virorum clarissimorum sepulchra censeo. Nam his

propter

propter præclara in Rempublicam merita: illis verò ob sacram dignitatem interdum sepulcri locum intra urbem datum fuisse, docuit me Servius libr. XI. Æneid. *Imperatores*, inquiens, *& Virgines Vestæ, quia legibus non tenentur, in civitate habent sepulcra. Denique etiam nocentes Virgines Vestæ, licet vivæ, tamen intra urbem in campo scelerato obruebantur.* Ac de Vestalium quidem supplicio videndus Festus, Plutarchus in Numa, & Dionysius Halicarnass. libro II. De illustribus verò & claris Viris intra urbem sepultis, auctor etiam Cicero libro II. Leg. *Quid? qui post XII. in urbe sepulti sunt clari viri? M. Credo, Tite, fuisse aut eos quibus hoc ante legem virtutis caussa tributum est, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorum posteri tenuerunt: aut eos, si qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis caussa, soluti legibus consecuti sunt.* Publicolæ sepulchrum quod attinet, fuisse illud ex SCto non procul à foro prope Veliam Dionysius Halicarnass. & Plutarchus memoriæ prodiderunt. Verba Dionysii ex libro V. hæc sunt: ἡ μέντοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημο-

δημοσίᾳ ἐψηφίσατο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ ἐλέους. Hoc est, *At Senatus cognita ingenti ejus egestate, decrevit, ut ex arario sumptus ad ejus funus suppeditarentur, & misericordia motus, locum ubi crematus & sepultus est, illi soli ex omnibus viris illustribus, qui usque ad meam atatem fuerunt in urbe prope forum adsignavit.* Admiror sanè, cur solum Publicolam hoc honore affectum dicat Dionysius: cum & Marcus Cicero dicto loco, & Plutarchus in ῥωμαϊκοῖς, disertè annotent, idem jus tributum esse etiam C. Fabricio, posterisquè eorum: qui tamen ab eo usurpando omnino abstinuerunt, contenti funeribus κομισθεῖσιν εἰς ἀγορὰν ὑφίεσθαι δᾷδα καιομένην, εἶτα εὐθὺς αἴρεσθαι *in forum delatis ardentem facem subjicere & mox eam auferre.* Eadem tradit in vita Valerii Publicolæ, his verbis: Ἐτάφη δὲ οὗτος τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν ὥς τε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι. νῦν δὲ θάπτεται μὲν

propter præclara in Rempublicam merita: illis verò ob ſacram dignitatem interdum ſepulcri locum intra urbem datum fuiſſe, docuit me Servius libr. XI. Æneid. *Imperatores*, inquiens, *& Virgines Veſtæ, quia legibus non tenentur, in civitate habent ſepulcra. Denique etiam nocentes Virgines Veſtæ, licet vivæ, tamen intra urbem in campo ſcelerato obruebantur.* Ac de Veſtalium quidem ſupplicio videndus Feſtus, Plutarchus in Numa, & Dionyſius Halicarnaſs. libro II. De illuſtribus verò & claris Viris intra urbem ſepultis, auctor etjam Cicero libro II. Leg. *Quid? qui poſt* XII. *in urbe ſepulti ſunt clari viri? M. Credo, Tite, fuiſſe aut eos quibus hoc ante legem virtutis cauſſa tributum eſt, ut Publicolæ, ut Tuberto, quod eorum poſteri tenuerunt: aut eos, ſi qui hoc, ut C. Fabricius, virtutis cauſſa, ſoluti legibus conſecuti ſunt.* Publicolæ ſepulchrum quod attinet, fuiſſe illud ex SCto non procul à foro prope Veliam Dionyſius Halicarnaſs. & Plutarchus memoriæ prodiderunt. Verba Dionyſii ex libro V. hæc ſunt: ἡ μέντοι βουλὴ μαθοῦσα ὡς εἶχεν αὐτῷ τὰ πράγματα ἀπόρως, ἐκ τῶν δημο-

δημοσίᾳ ἐψηφίσατο χρημάτων ἐπιχορηγηθῆναι τὰς εἰς τὴν ταφὴν δαπάνας, καὶ χωρίον ἔνθα ἐκαύθη καὶ ἐτάφη, μόνῳ τῶν μέχρις ἐμοῦ γενομένων ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, ἐν τῇ πόλει σύνεγγυς τῆς ἀγορᾶς ἀπέδειξεν ὑπὸ ἐλέους. Hoc est, *At Senatus cognita ingenti ejus egestate, decrevit, ut ex ærario sumptus ad ejus funus suppeditarentur, & misericordia motus, locum ubi crematus & sepultus est, illi soli ex omnibus viris illustribus, qui usque ad meam ætatem fuerunt in urbe prope forum adsignavit.* Admiror sanè, cur solum Publicolam hoc honore affectum dicat Dionysius: cum & Marcus Cicero dicto loco, & Plutarchus in ῥωμαϊκοῖς, disertè annotent, idem jus tributum esse etiam C. Fabricio, posterisquè eorum: qui tamen ab eo usurpando omnino abstinuerunt, contenti funeribus κομισθεῖσιν εἰς ἀγορὰν ὑφίεσθαι δᾷδα καιομένην, εἶτα εὐθὺς αἴρεσθαι *in forum delatis ardentem facem subjicere & mox eam auferre.* Eadem tradit in vita Valerii Publicolæ, his verbis: Ἐτάφη δὲ οὗτος τῶν πολιτῶν ψηφισαμένων ἐντὸς παρὰ τὴν καλουμένην Οὐελίαν ὥς τε καὶ γένει παντὶ τῆς ταφῆς μετεῖναι. νῦν δὲ θάπτεται μὲν

μὲν οὐδεὶς τῶν ἀπὸ γένους. κομίσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἐκεῖσε, τίθενται, καὶ δᾷδά τις ἡμμένην λαβὼν, ὅσον ὑπήνεγκεν, εἶτα ἀναιρεῖται: Μαρτυρόμενος ἔργῳ τὸ ἐξεῖναι, φείδεσθαι δὲ τιμῆς, καὶ τὸν νεκρὸν οὕτως ἀποκομίζουσιν. *Ex plebiscito hic quoque in urbe sepultus est juxta Veliam, quam vocant: datumque toti ejus stirpi jus hujus sepulcri. Nunc tamen nemo ex eâ familia ibi conditur: sed cadaver eo delatum deponunt. Tum ardentem facem quispiam tenens, eam tantum subiicit, mox retrahit: quare jus testatur sibi esse, sed abstinere se honore. quo facto mortuum inde tollunt.* Sic & Cinciam Claudiamque gentem Romæ in urbe monumenta habuisse legimus. De Cincia Festus: *Cincia locus Romæ, ubi Cinciorum monumentum fuit.* De Claudia verò Suetonius in Tiberio: *Agrum insuper trans Anienem clientibus, locumquè sibi ad sepulturam sub capitolio publicè accepit.* Trajano Imperatori etiam hunc honorem delatum, auctor est Eutropius libr. VIII. *Solus omnium Imperatorum intra urbem sepultus est. Ossa ejus collocata in urna aurea in foro, quod ædificavit sibi, columnâ ibi positâ, sunt: cujus altitudo* CXI. *pedes habet.* Dicit hi-

stori-

ſtoricus *in foro* Trajanum ſepultum. Quæ verba in memoriam mihi revocant ſolemnem Græcorum ritum, qui & ipſi intra urbem, & quidem ſæpius in ipſo foro, aut medio urbis ſepelire ſolebant eos, quibus honorem exhibitum vellent. Scholiaſtes Pindari: οἱ οἰκισαὶ ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἐθάπτοντο ἐξ ἔθους. Plutarchus in Themiſtocle: Καὶ τάφον μὲν αὐτοῦ λαμπρὸν ἐν τῇ ἀγορᾷ Μάγνητες ἔχουσι Xenophon lib. VII. Ἑλλην. de Euphrone à Corinthiis ſepulto: οἱ μὲν πολῖται αὐτὸν ὡς ἄνδρα ἀγαθὸν κομισάμενοι ἔθαψάν τε ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ ὡς ἀρχηγέτην τῆς πόλεως σέβονται. Thucydides lib. V. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Βρασίδαν οἱ ξύμμαχοι πάντες σὺν ὅπλοις ἐπισπόμενοι, δημοσίᾳ ἔθαψον ἐν τῇ πόλει πρὸ τῆς νῦν ἀγορᾶς οὔσης. Sic Thaletem in loco Mileſii agri vili & contempto ſepeliri voluiſſe, prædivinantem animo ibi aliquando celebre Mileſiorum forum futurum, teſtis eſt Plutarhus in Solone. Ὅμοιον δὲ, inquit, τι καὶ θαλῆν εἰκάσαι λέγουσι, κελεῦσαι γὰρ αὐτὸν τινι τόπῳ τῆς Μιλησίας φαύλῳ καὶ παρορωμένῳ τελευτήσαντα θεῖναι προειπὼν, ὡς ἀγορά ποτε τοῦτο Μιλησίων ἔσται τὸ χωρίον. Et Cato Uticenſis fratri ſuo Cœpioni monumentum ex Thaſio lapide octo talentorum pretio confectum in foro Ænenſium

ſium conſtituit; auctore eodem Plutarcho in ejus vita. Mortuus enim Cœpio fuerat Æni, quæ Thraciæ urbs eſt. De Germanico Tacitus lib. II *Corpus antequam cremaretur, nudatum in foro Antiochenſium, qui locus ſepulturæ deſtinabatur.* Atque is eſt fortè *celeberrimus locus*, quo Dionem Syracuſanum conditum tradit Æmil. Probus: *Sic ſubito miſericordia odio ſucceſſerat, ut eum ſuo ſanguine, ſi poſſent, ab Acheronte cuperent redimere. Itaq; in urbe celeberrimo loco, elatus publicè ſepulcri monumento donatus eſt.*

## Cap. XXVII.

*In urbe ſepeliebant mortuos Spartani & Tarentini. Templorum origo apud priſcos Græcos à ſepulcris videtur manaſſe. Chriſtianorum mos in templis humandi funera legibus coercitus.*

APUD quas gentes & quibus de cauſis mortuos intra urbem ſepelire fas non fuerit, extra quam ſi cui honorem habitum irent, hactenus dictum eſt. Ex hac igitur occaſione non poſſum præterire conſuetudinem Spartanorum & Tarentinorum, qui mortuos ſuos in ipſis urbibus ſepeliebant. Ac Spartani quidem id fecere ex inſtituto Lycurgi, qui hac ratione juven-

ventutem Laconicam ad mortem honorandam, non autem timendam volebat assuefacere: ut auctor est Plutarchus in Laconicis & in Lycurgo his verbis: Πρῶτον μὲν γὰρ ἀνελὼν δεισιδαιμονίαν ἅπασαν, ἐν τῇ πόλει θάπτειν τοὺς νεκροὺς, καὶ πλησίον ἔχειν τὰ μνήματα τῶν ἱερῶν οὐκ ἐκώλυσε. συντρόφους ποιῶν ταῖς τοιαύταις ὄψεσι καὶ συνήθεις τοὺς νέους, ὥστε μὴ ταράττεσθαι μηδ᾽ ὀρρωδεῖν τὸν θάνατον, ὡς μιαίνοντα τοὺς ἁψαμένους νεκροῦ σώματος, ἢ διὰ τάφων διελθόντας, ἔπειτα συνθάπτειν, οὐδὲν εἴασεν. De Tarentinis verò colligitur ex loco quodam Polybii libro VIII. qui nunc in Excerptis legitur. Docet enim illic, quomodo Tarentum in potestatem Hannibalis venerit, narrans urbis Tarentinorum partem ad ortum Solis vergentem bustorum plenam fuisse, quia ad ea usque tempora Tarentini morem haberent, intra oppidum mortuos condere, obtemperantes veteri cuidam oraculo. Cum enim edita ipsis sors esset, res eorum meliores futuras, si una cum pluribus habitarent, ita illos interpretatos esse id oraculum, existimasseque Remp. suam bonam fortunatamque fore, si illos etiam

qui migrarint è vita, intra urbem recepe-
rint: quod poſtea diligenter obſervarint.
Verba Oraculi hæc erant: Αμεινον καὶ λωίον
ἔσεσθαι σφίσι ποιουμένοις τὴν οἴκησιν μετὰ τῶν πλειό-
νων. P. Victor. libro. II. Var. Lect. cap. VII.
Imo verò Græcos antiquiſſimos caſco illo
ævo in ipſis Deorum templis fanisq; mor-
tuos ſuos humaſſe, multis oſtendit Arno-
bius libro. VI. adverſ. Gentes: *Quid? quòd
multa ex his templa, quæ tholis ſunt aureis &
ſublimibus elata faſtigiis auctorum conſcri-
ptionibus comprobatur contegere cineres at-
que oſſa, & functorum eſſe corporum ſepultu-
ras?* Et vide apud eum exempla, quæ à
Clemente Alexand. mutuatus eſt. Eadem
habet Theodoretus libro ἑλληνικῆς θεραπευτ.
Serm. de Martyribus. Qui tamen auctores
templorum originem apud Ethnicos ad
Sepulchra potius uno ore referunt: quem-
admodum & Valerius Max. libro VIII.
cap. XVI. auctor eſt, Græciam ſummo con-
ſenſu locum, in quo Amphiaraus humatus
ſit, in formam conditionemque templi
reaegiſſe, atque inde oracula capi inſti-
tuiſſe.

Non poſſum hic de Chriſtianorum
Cœmi-

Cœmiteriis silere, quæ nescio annon & ipsa plurimis templis originem dederint. Nam præterquam quod in iis corpora suorum sepeliebant, certè persecutionum tempore ibi omnes sacras ceremonias, quæ quidem in templis solent, celebratas, possem hic pluribus monstrare, nisi ab Onuphrio in Appendice ad Platinam ea res jam pridem esset explicata. Erant autem hæc Christianorum Cœmiteria primitus extra urbem, quod notum. At postquam pace Ecclesiæ data templa sua Christiani passim in ipsis urbibus habere cœperunt, etiam Cœmiteria proximo templis loco religiosa quadam affectione constituerunt: Corpora ibi meliùs fortè quietura rati, quemadmodum & de Valerio quodam ossa sua prope templum Æsculapii collocante testatur Inscriptio Hispaniensis: *MORTE. ME. VALERIUM. M.F. ADSEQUENTE. IN.ULT.TERRA. NULLO. CREDIDI. LOCO. OSSA. NOSTRA. POSSE. MELIUS. ADQUIESCERE. QUAM. PROPE. TEMPLUM. ÆSCULAPII. ITAQUE. EX. TESTAM. AD X. PEDES. A. TEMPLO.*

*PLO. VOLO. CONDIER. VOS. NATI. JUCUNDISS. AB. URBE. ROMA. HUC. CONCEDITE. AD. SEPULCHRUM. NOSTRUM. DEMETUR. DOLOR. PIETATE. VESTRA. SI. MANES. SENTIENT. VOS. MEMORES. NOSTRI.* Neque hac vicinitate contenti, in ipſis quoque penetralibus templorum ſepeliri maluerunt, feneſtram ad id aperientibus Conſtantino Magno & Honorio Impp. quorum hic Romæ in S. Petri, ille Conſtantinopoli in porticu templi Apoſtolorum humatus legitur. Et poſtillâ mos hic adeo vulgò etiam inualuit, ut legibus fuerit coercendus à Gratiano, Valentiniano & Theodoſio Impp. quos ad Pancratium præfect. vrbi ſuper hac re ita reſcripſiſſe teſtatur Lex. II. C. de ſacroſanct. Eccleſ. *Nemo Apoſtolorum vel Martyrum ſedem humanis corporibus exiſtimet conceſſam.* Et L. ult. IX. C. Theodoſ. XVII. Μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέτω νεκρόν. *Nullus in Eccleſia ſepeliat mortuum.* Et inter leges Caroli Magni illud caput extat: *Vt nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat* lib. I. cap. CLIX. Idipſum ſanxit Conſilium Braccaren-

renſe primum can. XXXVI. *Item placuit ut corpora defunctorum nullo modo intra Baſilicam ſanctorum ſepeliantur, ſed ſi neceſſe eſt, deforis circa murum Baſilicæ. Nam ſi firmiſſimum hoc privilegium uſque nunc retinent Galliæ civitates, ut nullo modo intra ambitum murorum cujuslibet defuncti corpus ſit humatum, quanto magis hoc venerabilium martyrum debet reverentia obtineri.*

FINIS LIBRI SECUNDI de funeribus Romanorum.

*JOHAN. KIRCHMANNI*

# DE FUNERIBUS Romanorum.

## LIBER TERTIUS.

### Caput I.

*De Sepultura Reliquiarum.* Bustum. Ustrina. Rogus. Pyra. *Servius sibi ipse non constans. Rogus ex quibus lignis. Pix & Papyrus huic rei adhibita. Legem XII. tab. de non poliendo asciâ rogo insuperhabitam videri. Cupresso cur Rogi circumdati. Extructi illi in aræ formam modo humiles, modò altiores. Leges Rogorum incendium à privatis publicisq; ædificiis arcentes.*

HActenus Elatio; Sequitur jam Sepultura ipsa, quam appello *hominis mortui vel reliquiarum ejus in sepulcrum illationem.* Postquam igitur eo ordine, quo diximus, extra Urbem ventum fuit, si comburendus erat mortuus, Funus rectâ deportabatur in locum cremationi destinatum, qui, si cum sepulcro conjunctus esset, *Bustum*; si verò ab eo separatus, *Ustrina* antiquitus indigitabatur, teste Festo: *Bustum propriè dicitur locus, in quo mortuus est*

*est combustus & sepultus, diciturq́; bustum, quasi bene ustum.* Ubi *verò combustus quis tantummodo, alibi verò est sepultus, is ab urendo Ustrina vocatur. Sed modò Bustum eo, quod sepelitur, sepulcra vocamus.* Eadem tradit Servius in XI Æneid. cujus locum non parcam hîc adscribere, si fortè à gravissimo morbo, in quo cubat, illum liberare possim: *Bustum dicitur id quo mortuos combusta e* ossa, quæ ejus sibi justa sunt sepulta. Alii dicunt ubi homo combustus est, nisi ibidem humatus fuerit, non esse ibi Bustum, sed Ustrinum.* Ita est in Parisiensi editione illius Servii quem clarissimus Petrus Daniel Juridicus Floriacensis, in cujus nupero occasu magnam bonæ literæ jacturam fecerunt, ante paucos annos omnibus doctis acclamantibus in publicum emisit: Quem autem sensum commodum inde extorquere possis non video, nisi si fortè ita legendum sit: *Bustum dicitur, in quo mortuus combustus est ossaq́; ejus ibi juxtà sunt sepulta.* Sed de hac viderint doctiores. nam si quis propiùs ad literarum ductum accesserit, è vestigio nostra delere non recusabimus. Quod verò hîc de Ustrinis dicitur, eas in-

terdum ab ipsis monumentis fuisse sejunctas, idipsum etiam his duobus lapidibus Romanis comprobatur, quibus incisum legimus: Huic. Monumento. Ustrinum. Applicari. Non Licet. Item: Ad. Hoc. Monimentum. Ustrinum. Applicari. Non. Licet. Sic Julium Cæsarem alibi combustum & reliquias ejus alibi conditas, testatur Dio libr. xliv. Et Strabo in descriptione Campi Martii τὸν τῆς καύστρας τοῦ Αὐγούστου τόπον diversum à Mausoleo notat. Combustus enim Augustus in Campo Martio, sepultus autem in Mausoleo, teste Suetonio.

In Ustrinis igitur cadavera tantùm cremabantur: Glossarium vetus: *Ustrina*, πυρκαϊκά. *Ustrina*, καῦστρα νεκρῶν. In Bustis verò & cremabantur & sepeliebantur. Unde etiam *Busta* non raro pro ipsis sepulchris invenias. Lucanus libr. iv. de Curione:

*——Lybicas en nobile corpus*
*Pascit aves, nullo contectus Curio busto.*

Et quod Græci τύμβον, Cicero *bustum* vocat. ii. Leg.

Atque in hæc loca Funus deportatum impo-

imponebatur Rogo vel Pyræ: ſic enim appellabant ſtruem illam lignorum ad comburendum cadaver paratam. Gloſſarium: *Rogus*, πυρὰ νεκρῶν. *Rogus* πῦρ. Scholiaſtes Euripides in Hecuba: πυρὴ τὸ πῦρ τὸ ἐπὶ νεκρῷ ἁπτόμενον. Καὶ ὁ τόπος, ἐν ᾧ τὸ πῦρ ἅπτεται. Oppianus lib. IV. Alieutic. verſ. 557. εὐνὴν πυρόεσσαν vocat. Pindarus 3. Pyth. τεῖχος ξύλινον appellat. Servius quidem inter Rogum & Pyram diſcrimen aliquod conſtituit: ſed id à Latinæ linguæ autoribus non obſervari, notum eſt vel mediocriter eruditis. Quid? quod idem ille, quem dico, Grammaticus ipſus à ſeſe hac eadem in re ſeorſim ſentit. Nam ad III. Æneid. ſic ait: *Apparatus mortuorum funus dici ſolet: exſtructio lignorum, Rogus: ſubjectio ignis, Pyra: crematio cadaveris, Buſtum: Locus, Uſtrina: operis conſtructio, Sepulcrum: nomen inſcriptum, Monumentū.* Aliter vero ad XI. Æneid. *Pyra eſt lignorū congeries: Rogus cum jam ardere cœperit dicitur: Buſtū verò jam exuſtum vocatur.* Quæ loca manifeſtò inter ſeſe pugnare qui non videt, cū Thamyrâ eſſe oportet cœciorem. Sed minutias haſce mittamus, & materiam formamq́ue rogorum propiùs contemplemur.

Ma-

Materiam quod attinet, fiebant Rogi ex lignis, quæ ignem facilè conciperent nutrirentque: quorum aliquot meminit Virgilius IV. Æn.

*At Regina, pyrâ penetrali in sede sub auras*
*Erectâ ingenti, tædis atque ilice sectâ.*

Et libr. VI.

*Procumbunt piceæ, sonat icta securibus ilex,*
*Fraxineæq; trabes cuneis & fissile robur*
*Scinditur, advolvunt ingentes montibus ornos.*

Picem verò adhibitam testatur vetus Inscriptio, cujus ultima verba, quæ nostro instituto serviunt, hæc sunt: Nec. Ex. Eorum. Bonis. Plus. Inventum. Est. Quam. Quod. Sufficeret: Ad. Emendam. Pyram. Et. Picem. Quibus. Corpora. Cremarentur. Et. Præfica. Conducta. Est. Et. Urna. Empta. Fortè etiam Papyrus ad hanc rem usurpata: ut conjicere est ex Martiale libr. x. Epigr. in Numam:

*Dum levis arsurâ struitur Libitina papyro,*
*Et myrrham & casiam flebilis uxor emit:*
*Jam scrobe, jam lecto, jam pollinctore parato,*
*Heredem scripsit me Numa, convaluit.*

Ligna verò hæc, quæ ad construendum rogum comparabantur, rudia & impoli-

polita esse oportebat. Unde Lex. XII. tabularum: *Rogum asciâ ne polito.* ut est apud Cicer. II. leg. Erat enim ascia dolabræ genus poliendis & læuigandis lignis aptum. Verùm hanc legem exolevisse, ex Plinio colligimus, qui libr. XXXV. C. VII. pictos fuisse rogos tradit: non autem nisi dedolata & affabrè polita ligna picturis exornari solita fuisse, verosimile est. Verba ejus inter alia hæc sunt: *Quoniam & pericula expingimus, ne quis miretur & rogos pingi, iuvatq́; pugnaturos ad mortem aut certè cædem speciosè vehi.* Puta navibus, de quibus ipsi sermo.

Præterea Cupressis quoq; pyras cingi solitas, ut fœtorem cadaverum, jucunditate sui odoris comprimerent, autor Varro apud Servium in libr. VI Æneid; his verbis: *Varro dicit Pyras ideo Cupresso circumdari solitas propter gravem ustrinæ odorem, ne eo offendatur populi circumstantis corona: quæ tam diu stabat respondens fletibus Præficæ, hoc est, planctuum principis, quàm diu consumto cadavere & collectis cineribus diceret novissimum verbum* ILICET, *quod ire licet significat.* Virgilii locus hic est:

*Ingen-*

*Ingentem struxêre pyram, cui frondibus atris*
*Intexunt latera, & ferales ante cupressos*
*Constituunt.*

Silius Italicus lib. x. in funere Paulli:

*At ferale decus, mœstas ad busta cupressos*
*Funereas tum deinde pyras certamine texunt.*
*Officium infelix & munus inane peremptis.*

Statius lib. iv. Thebaid:

*— superat tamen agger in arvis*
*Pineus, hunc juxta cumulo minor ara profunda*
*Erigitur Cereri frondes atq; omne cupressus*
*Intexit plorata latus.*

Eadem opinor de causâ Calanus Indus ex lignis odoriferis, ut cedro, thyo, cupresso, myrtho & lauro pyram paravit, in eaque se ultro combussit, ut tradit Ælianus libr. v Var. hist. cap. vi. Εγεγένητο μὲν ἡ πυρὰ ἐν τῷ καλλίστῳ προαστείῳ τῆς Βαβυλῶνος, καὶ ἦν τὰ ξύλα αὖα καὶ πρὸς εὐωδίαν εὖ μάλα ἐπίλεκτα, κέδρου, καὶ θύου καὶ κυπαρίττου καὶ μυρσίνης καὶ δάφνης. Ex eodem ritu & Ovidius libr. iii. Trist. Eleg. xiii.

*Funeris ara mihi ferali cincta cupresso*
*Convenit & structis flamma parata rogis.*

Qui locus etiam Formam rogi expressè indicat. In aræ enim modum construebatur. Servius ad illud Virgilii *Aramq; sepulcri.* libr. vi. Æneid. *Pyram dicit, quæ in modum aræ construi lignis solebat. Nam & sequitur:* *Con-*

*Congerere arboribus cœloq; educere certant.*
*Et aram quæ ante sepulcrum fieri consuevit, intelligere non possumus: ut — stant manibus aræ: cum nondum facta sit funeratio, quæ præcedit sepulcrum.* Herodianus illustrium virorum rogos τετραγώνους καὶ ἰσοπλεύρους, h. e. *specie quadrangulâ, & æquis lateribus* fuisse asserit, libr. IV. Pertinacis pyram τρίβωλον καὶ πυργοειδῆ, autor Xiphilinus in Severo, hoc est, *formâ triangulari & instar turris.*

Fiebant enim Pyræ pro qualitate personarum modò altiores, modò humiliores. Nam tenuiorum & pauperum rogos humiles fuisse & parvos, videre est apud Lucanum libr. IIX.

*Sic fatus, parvos juvenis procul aspicit ignes*
*Corpus, vile suis, nullo custode cremantes.*

Unde Ovidius in Ibin.

*Et dare plebeio corpus inane rogo.*

Contrà verò ditiorum & clarorum virorum sublimes ac superbi. Virg. VI. Æneid. *Ingentem struxere pyram.* Ita Siccio mortuo πυρὰν ὑπερμογέθη extructam testis Dion. Halicar. libr. II. Et Viriathum ἐπὶ ὑψηλοτάτης πυρᾶς combustum memorat Appianus Ἰβηρικῇ. Silius Italic. de funere Pauli libr. X.

Sub-

*Sublimem eduxêre pyram, mollesq; virenti*
*Stramine composuêre toros.*

De Cæsaris funere Plutarchus: Ἀπὸ τῶν ἐργαστηρείων τὰ βάθρα καὶ τὰς τραπέζας ἀνασπῶντες καὶ συγκομίζοντες εἰς ταυτὸ παμμεγέθη πυρὰν ἔνησαν. *ingentem rogum congesserunt.*

Ceterùm in extructione Rogorum id servabant, ne ignis noceret privatis publicisq; ædificiis. Nam utrisque cautum legibus fuit. Privatis quidem domibus cavit Lex. XII. tab. teste Cicerone II. Leg. *Duæ sunt,* inquit, *præterea leges de sepulcris: quarum altera privatorum ædificiis, altera ipsis sepulcris cavet. Nam quod rogum bustumvé novum vetat propius LX. pedes adjici ædes alienas, invito domino, incendium videtur arcere.* Unde clarissima lux affulget Pomponio L. Si propius, D. De mortuo infer. *Si propius ædificium alienum intra legitimum modum mortuus illatus sit, postea eum prohibere non poterit ædificii dominus, quò minus alium mortuum eò inferat, vel monumentum ædificet, si ab initio sciente domino hoc fecerit.* Ubi per *legitimum modum* intellige LX. pedes, qui in XII. tab. præscribitur. De publicis verò ædificiis testatur Dio libr. XLVIII.

tem-

temporibus Augusti App. Claudio & C. Norbano Coss. h. e. anno urbis IↃCCXVI. edictum fuisse μήτε τὰς καύσεις τῶν νεκρῶν πέντε καὶ δέκα ἀπὸ τῆς πόλεως σταδίων γίγνεσθαι. hoc est, *ne mortui intra duo millia passuum ab urbe cremarentur.*

## CAP. II.

*Oculi in rogum positis reserati. Pyra incensa à proximis averso vultu. Venti optabantur, ut cadaver citò absumeretur. Denis virorum corporibus tantum singula muliebria fuisse apposita & quare.*

IN hujusmodi igitur rogum cadaver funerale collocabatur unà cum lecto, quem simul cum corpore comburi solitum, testatur Tibullus:

*Flebis & arsuro positum me Delia lecto.*

Tum iterum [ut oscula repetita mittam, de quibus suprà] oculos mortuo reseratos adapertosque fuisse, qui animam efflanti clausi erant, Plinius monet lib. XI. cap. 38. cujus verba alibi posuimus. Quem Quiritum morem allusisse videtur Virgilius lib. IV. Æneid. de Mercurio loquens:

*Dat somnos adimitque, & lumina morte resignat.*

Ut interpretatur contra Servium Turnebus.

Hoc igitur facto Pyram incendebant, qui mortuo sanguine proximi. Xiphilinus in Severo de ejus funere: Τά τε δῶρα τὰ στρατιωτικὰ, ὅι ἐκ τῶν παρόντων ἔχοντες, εἰς αὐτὴν ἐνέβαλον καὶ τὸ πῦρ οἱ υἱεῖς ἐνῆκαν. h. e. *Conjecêre in eum dona militaria, ij, qui tum habebant: filij ignem accenderunt.* Sic Judacilius hausto veneno hortatus est amicos suos, ut faces subderent, teste Appiano libr. I. ἐμφυλ. Augusti verò Pyram Centuriones incenderunt ex SCto. Dio lib. LVI. καὶ τούτου δᾷδας ἑκατόνταρχοι, ἃς παρὰ τῆς βουλῆς ἐδεδώκει, λαβόντες, ὑφῆψαν αὐτήν. Et rogum Petinacis incendisse Consules autor est Xiphilinus in Severo: εἶθ' οὕτως οἱ ὕπατοι πῦρ ἐπ' αὐτὴν ἐνέβαλον.

Ceterum in rogo incendendo adhibita fuit hæc Ceremonia & cautus, ut id facerent, vultu & capitibus aversis. Virgil. libr. VI. Æneid.

*Aversi tenuêre faces.* —

Et causa erat, ut id officium necessitatis esse ostenderent, non voluntatis, monente Servio.

Rogo jam incenso ventos optabant, qui flammam ardentiorem suscitarent alerentque, & ita cadaver rogo impositum facilius citius-

citiusquè absumeretur. Cinthia apud Propertium libr. IV. Eleg. Sunt aliquid:

*Cur ventos non ipse rogis ingrate petisti?*

Plutarchus in funere Syllæ: Τῆς δὲ ἡμέρας συννεφοῦς ἕωθεν οὔσης, ὕδωρ ἐξ οὐρανοῦ προσδοκῶντες, ἐνάτης ἦραν μόλις ὥρας τὸν νεκρόν. ἀνέμου δὲ λαμπροῦ καταιγίσαντος εἰς τὴν πυρὰν, καὶ φλόγα πολλὴν ἐγείραντος, ἔφθη τὸ σῶμα συγκομισθέν. ὅσον δ' ἤδη τῆς πυρᾶς μαραινομένης, καὶ τοῦ πυρὸς ἀπιόντος, ἐκχυθῆναι πολὺν ὄμβρον καὶ κατασχεῖν ἄχρι νυκτός. ὥστε τὴν τύχην αὐτοῦ δοκεῖν τὸ σῶμα συνθάπτειν παραμένουσαν. Hoc est, *Sub Solis exortum, cum nubilus dies esset, & pluviæ expectarentur, nona demum hora funus elatum est. Ibi ventus cum procella in rogum incubuit, multaquè flamma excitata corpus cremavit. Vix rogus absumptus, ignisquè sopitus cum ingens effusus imber usq. ad noctem duravit, ut videatur fortuna ejus viri etiam sepulcrum præsens adjuvisse.* Vide Herodian. libr. IV. Sed id prius ex Græca superstitione: Homerus in funere Patrocli. Iliad. Ψ.

Ἔνθ' αὖτ' ἄλλ' ἐνόησε ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεὺς,
Στὰς ἀπάνευθε πυρῆς δοιοῖς ἠρᾶτ' ἀνέμοισι
Βορέῃ καὶ Ζεφύρῳ, καὶ ὑπέσχετο ἱερὰ καλὰ
Πολλὰ δὲ καὶ σπένδων χρυσέῳ δέπαϊ λιτάνευεν

Ἐλθέμεν, ὄφρα τάχιστα πυρὶ φλεγέθοιατο νεκρὸν
Ὕλη τ' ἐσσεύοιτο καήμεναι. hoc est.

*Tunc rursus alia cogitavit pedibus valens*
*divus Achilles,*
*Stans, seorsim à pyra duos orabat ventos,*
*Boream & Zephyrum, & promittebat sacrificia pretiosa:*
*Multa etiam libans aureo calice, supplicabat,*
*Ut venirent, ut citissimè igne comburerent cadaver,*
*Lignumque festinaret ardere.*

Hîc autem silentio involvendum non est, quod Plutarchus & post eum Macrobius memoriæ prodiderunt, morem fuisse antiquitus, ut si quando plura cadavera simul comburenda essent, quod in bellis aut peste fieri solebat, denis virorum corporibus singula muliebria apponerentur. Quod cur factum ex ipsis autorib. audiamus. Sic enim Plutarchus III. Symp. quæst. IV. Τρίτον τοῦτο τὸ περὶ τὰς ταφὰς αἱρεῖ θερμότερα τὰ θήλεα τῶν ἀῤῥένων εἶναι. Λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν σκευωρουμένων, τὰ μὲν συντίθεσθαι παρὰ δέκα νεκροὺς ἀνδρῶν, ἕνα γυναικὸς καὶ συνεξάπτειν δᾳδῶδές τι καὶ λιπαρὸν αὐτῶν τῆς σαρκὸς ἐχούσης, ὥστε ὑπέκκαυμα γίνεσθαι τῶν ἄλλων.

Quem

Quem locum ut plerosq; alios Macrobius libr. VII. Saturnal. cap. VII. sic interpretatur: *Quis ergo dicat frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris, quia sanguine plenæ sunt? Deinde licet urendi corpora defunctorum usus nostro seculo nullus sit, lectio tamen docet, eo tempore, quo igni dari honor mortuis habebatur, si quando usu venisset, ut plura corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum ministros denis virorum corporibus adjicere singula muliebria, & unius adjutu quasi natura flammei, & ideo celeriter ardentis, cetera flagrabant. Ita nec veteribus calor mulierum habebatur incognitus.* Cujus caloris fœminei meminit & Artemidorus libr. II. cap. VIII. οὐδὲν οὕτως τὰ σώματα θερμαίνει, ὥσπερ πῦρ καὶ γυνή. Symmachus tamen apud Macrobium dicto loco contra Horum, cujus ista verba erant, disputans, pinguedini adscribit non calori: *Quod*, inquiens, *muliebre corpus juvabat ardentes viros, non caloris erat, sed pinguis carnis & oleo similioris.*

## CAP. III.

*Decursio funebris circa rogum. περιδρομή. Fiebat illa in sinistrum orbem, versis insignibus, interdum*

 proje-

*projectis armis & tuba sonante. Usurpata etiam in parentalibus anniversariis.*

NEC verò Decursio funebris, Græci περιδρομὴν vocant, hîc omittenda est, quam in Imperatorum & illustrium virorum funeribus usitatam fuisse, plurima scriptorum veterum loca vociferantur. Nam Funere in Pyram collocato, milites atque adeo omnes qui exsequias venerant, solemni ritu rogum ter ambire & hoc modo affectum suum erga defunctum ostendere solebant. Cujus ritus meminit Homer. Iliad. Ψ.

Οἱ δὲ τρὶς περὶ νεκρὸν ἐΰτριχας ἤλασαν ἵππους.
Μυρόμενοι.

Et Apollon. libr. I. Argonautic.

Τρὶς περὶ χαλκείοις δίχα τεύχεσι δινηθέντες
Τύμβῳ ἐνεκτερέϊζαν.

Et idem libr. VI.

—τρὶς δ' ἀμφὶ σὺν ἔντεσι δινηθέντες
Εὖ κτερέων ἴσχοντα χυτὴν ἐπὶ γαῖαν ἔθεντο.

Calaber. libr. III. in funeratione Achil.

Ἀλλ' ὅτε δὴ περὶ πάγχυ πυρὴν διεκοσμήσαντο
Πεζοὶ ἅμ' ἱππήεσσι σὺν ἔντεσιν ἐρρώσαντο
Ἀμφὶ πυρὴν πολὺ δάκρυ.

Virgilius in funere cæsorum Trojanorum ac præcipuè Pallantis libr. XI.

*Te circum accensos cinctis fulgentibus armis*
*Decurrére rogos, ter mœstum funeris ignem*
*Lustravêre in equis ululatusq; ore dedêre.*

Sed quid sit *Decurrere* docet Livius libr. x. de bello Macedonico his verbis : *Mos erat, lustrationis sacro peracto decurrere exercitum & divisas bifariam acies concurrere ad simulacrum pugnæ.* Unde Agellius libr. VII. *Ut in decursionibus ludicris, aut simulacris præliorum voluptariis fieri videmus.*

Decursum autem fuisse à militibus sinistro ordine & versis insignibus , indicat Statius libr. VI. Theb.

*Tunc septem numero turbas centenus ubiq;*
*Surgit eques, versis ducunt insignibus ipsi*
*Grajugenæ reges : lustrantq; ex more sinistro*
*Orbe rogum & stantes inclinant pulvere flammas,*
*Ter curvos egêre sinus, illisaq; telis*
*Tela sonant : quater horrendum pepulêre fragorem*
*Arma, quater mollem famularum brachia planctum.*

Rectè: *Orbe sinistro.* Nam cursus in lævum luctus erat indicium : ut contra dextratio, vel cursus aut gyrus equorũ in dextram gratulationem ac lætitiam denotabat. Unde & Papinius mox subjungit:

*—— hic luctus abolere noviq;*
*Funeris auspicium vates, quanquam omina sentit*
*Vera jubet dextro gyro.*

Turneb. lib. xix. Adverſ. cap. xxxv.

Imò interdum projectis armis. quod à Lucano habeo, qui libr. viii. Pompejum ait non optare ambitioſas exſequias, nec

*——— totus ut ignem*
*Projectis mœrens exercitus ambiat armis.*

Idque fiebat tuba ſonante. Val. Flaccus libr. iii. Argon.

*Inde ter armatos Minyis referentibus orbes*
*Concuſſi tremuere rogi, ter inhorruit æther*
*Luctificum clangente tuba, jecêre ſupremo*
*Tum clamore faces.*

Et ut conſtet, quàm ſolemnis & frequens fuerit hæc decurſio, non credo me nugas acturum, ſi aliquam multis exemplis hunc ritum illuſtravero. Nam uſurpatam illam reperio in funere Auguſti: Dio libr. lvi. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν πυρὰν τὴν ἐν τῷ Αρείῳ πεδίῳ ἐνετέθη, πρῶτον μὲν οἱ ἱερεῖς πάντες περιῆλθον αὐτὴν, ἔπειτα δὲ οἵ τε ἱππεῖς, οἵ τε ἐκ τοῦ τέλους καὶ οἱ ἄλλοι, καὶ τὸ ὁπλιτικὸν τὸ φρουρικὸν περιέδραμον. *Poſtquam cadaver rogo impoſitum in Campo Martio fuit, primùm omnes Pontifices id circumierunt, deinde equites, tum Legionarÿ, reliquíq́; milites, & demum qui cuſtodiæ præfuerant.* Et in funere Syllæ, ut eſt apud Appian. libr. i. bell. civilium. Item in Druſillæ Dio lib. lix. Δημοσίας δὲ ταφῆς ὁ ἀδελφὸς ἠξίωσε, Καὶ οἵ τε δορυ-

φοροι

φόροι μετὰ τοῦ ἄρχοντος σφῶν καὶ χωρὶς οἱ ἱππεῖς τὸ τέλος οἵ τε εὐγενεῖς παῖδες τὴν Τροίαν περὶ τὸν τάφον αὐτῆς περιίππευσαν. h. e. *Publicum funus Frater tribuit, ac Prætoriani milites cum suo tribuno ac seorsim equester ordo, seorsim patricij pueri, Trojæ decursione circum tumulum ejus obequitârunt.* Et in Pertinacis, teste Xiphilino in Severo: οἱ δὲ ἱππεῖς οἱ στρατιῶται καὶ οἱ πεζοὶ περὶ τὴν πυρὰν πολιτικάς τε ἅμα καὶ ποιητικὰς διεξόδους δεδιπλοῦντες διεξῆλθον. *Hic confecêre milites, equites & pedites, circa rogum cursus urbanos & confictos.* Et in Severi ibidem: ἐκ δὲ τούτου τό τε σῶμα στρατιωτικῶς κοσμηθὲν ἐπὶ πυρὰν ἐτέθη ὑπὸ τῇ τε τῶν στρατιωτῶν καὶ τῇ τῶν παίδων περιδρομῇ ἐτιμήθη. hoc est, *Post hæc corpus ejus militari more effertur à militibus, imponiturq́ in rogum honestatum militum & filiorum ipsius decursione.* Vide & Herodian. libr. IV. ubi decursio hæc graphicè depingitur: quam etiam apud Pœnos receptam fuisse ostendit Livius libr. XXV. in morte Gracchi: *Alij ab Hannibale (& ea vulgatior fama est) in vestibulo primorum castrorum rogum exstructum esse: armatum exercitum decurrisse, cum tripudiis Hispanorum, motibusq́ armorum & corporum sua cuique genti*

*assuetis.* Similem ferè ritum in funere Attilæ describit Jornandes de Rebus Getic. Nec verò in funeratione duntaxat is ritus Decurrendi observatus est: sed & in Anniversariis celebrandis stato die iteratus. Suetonius in Claudio cap. 1. *Exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deincéps stato die quotannis miles decurreret.* Tacitus libr. 11. Annal. de Tiberio Cæsare: *Restituit aram* (Drusi) *honoriq́; patris princeps ipse cum legionibus decurrit.*

## Cap. IV.

*Varia animalia ad rogum mactata, ut oves, boves, sues, canes, aviculæ, equi, &c. Itemq́; homines, ut servi, captivi, fœminæ. Gallorum idem mos. Indiæ ac Thraciæ fœminis unicum votum cum marito comburi. Exempla Romanorum, qui præ amore se in defuncti rogum conjecêre. similis mos apud Æthiopes, Scythas, Herulos.*

Dum hæc fiebant, cadaver rogo impositum, sensim à flamma consumebatur: sed quod quis miretur raro solum. Cum enim ea fuerit veterum superstitio, ut putârint animas defunctorum sanguine delectari, ideo antiquissimis temporibus varia pecudum & animalium genera ad rogum mactari in eumq́; conjici solebant, ac præsertim ea, quæ defunctis carissima fuisse

fuisse constabat : Unde Sophocles in Antigon. sub persona Creontis jubet :

*Ετεοκλέα μὲν ὃς πόλεως ὑπὲρ μάχων*
*ὄλωλε τῆσδε πάνθ' ἀριστεύσας δορί,*
*τάφῳ τε κρύψαι καὶ τὰ πάνθ' ἀφαγνίσαι*
*ἃ τοῖς ἀρίστοις ἔρχεται κάτω νεκροῖς.*

Atque is ritus neque Homero fuit incognitus : quandoquidem in funere Patrocli, ovium, boum, equorum & canum mentionem facit, Iliad. ψ.

Πολλὰ δ' ἴφια μῆλα, &c.

Virgilius præter hæc etiam Suum meminit libr. XI.

*Multa boum circa mactantur corpora morti,*
*Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris*
*In flammam jugulant pecudes.*

Sic in pyras puerorum interdum aviculas & canes, quibus in vita delectabantur, conjectas fuisse ex Plinio videre est, qui libr. IV. Ep. 11. sic ait : *Habebat puer mannulos multos & vinctos & solutos, habebat canes majores minoresque : habebat luscinias, psittacos, merulas : omnes Regulus circa rogum trucidavit.* Equos cum cadavere combustos significat & Calaber libr. IX.

Ἀργεῖοι καὶ Τρῶες ἀποκταμένους ἐνὶ χάρμῃ
Καῖον ὁμῶς ἵπποισι.

Neque

Neque verò hac fine ſtetit veterum ſuperſtitio: ſed etiam eò crudelitatis pervenit, ut vivi quoque homines, puta captivi vel ſervi ad rogum illuſtrium virorum mactarentur. De quo ritu Tertullianus libro de ſpectaculis: *Nam olim quoniam animas defunctorum humano ſanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio ſervos mercati in exſequiis immolabant.* Homerus in funere Patrocli combuſtos memorat:

Δώδεκα μὲν Τρώων μεγαθύμων υἱέας ἐσθλούς.

*Biſſenos juvenes Trojano è ſanguine natos.*

Virgil. libr. XI. Æneid.

*Vinxerat & poſt terga manus, quo mitteret umbris*
*Inferias, cæſo ſparſurus ſanguine flammas.*

Et libr. X.

*Quatuor hic juvenes, totidem quos educat Ufens*
*Viventes rapit, inferias quos immolet umbris*
*Captivoq; rogi perfundat ſanguine flammas.*

Similis etiam Gallorum conſuetudo fuit, de qua Cæſar, libr. VI. bell Gall. *Funera ſunt pro cultu Gallorum magnifica & ſumptuoſa, omniaq; quæ vivis cordi fuiſſe arbitrantur in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulo ſupra hanc memoriam ſervi & clientes, quos ab iis dilectos eſſe conſtabat, juſtis confectis funeribus unà cremabantur.*

Per-

Perstringit autem hunc superstitiosum ritum Lucianus περὶ πένθους, ubi præter equos & ornamenta vestesque, etiam Concubinas atque pocillatores in rogum conjectos memorat: Πόσοι γὰρ, inquit, καὶ ἵππους καὶ παλλακίδας, οἱ δὲ καὶ οἰνοχόους ἐπικατέσφαξαν, καὶ ἐσθῆτα καὶ τὸν ἄλλον κόσμον συγκατέφλεξαν ἢ συγκατώρυξαν, ὡς χρησομένοις ἐκεῖ καὶ ἀπολαύσουσιν αὐτοῖς κάτω. Servius libro v. Æneid. ad hæc verba: — *famulum ne parentis*: eadem ferè tradit: *Fuit enim hæc majorum consuetudo, hodieq; apud Indos est, ut quoties reges moriebantur, cum his dilecti equi vel servi & una de uxoribus charior circa rogum occisi incenderetur: inter quas de hac erat magna contentio.* Quod verò hîc de Indicis mulieribus loquitur Grammaticus, id etiam alii authores annotare non neglexerunt. Cicero v. Tuscul. *Mulieres verò in India, cum est cujusq; earum vir mortuus, in certamen judiciumq; veniunt, quam plurimum ille dilexerit. Plures enim singulis solent esse nuptæ. quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis unà cum viro in rogum imponitur: illa victa mæsta discedit.* Vide Diod. Siculum lib XIX. Bibliothecæ Hist. Propertius lib. 3. Eleg. 7.

*Felix*

*Felix Eois lex funeris una maritis*
*Quos aurora suis rubra colorat equis.*
*Namq; ubi mortifero jacta est fax ultima lecto*
*Uxorum fusis stat pia turba comis.*
*Et certamen habent leti, quæ viva sequatur*
*Conjugium, pudor est non licuisse mori.*
*Ardent victrices & flammæ pectora præbent*
*Imponuntq; suis ora perusta viris,*

Ac forte illud certamen fuisse diremptum testatur Ælianus libro VII. Var. cap. XIIX. παρὰ Ἰνδοῖς δὲ αἱ γυναῖκες τὸ αὐτὸ πῦρ ἀποθανοῦσι τοῖς ἀνδράσιν ὑπομένουσι. φιλοτιμοῦνται δὲ γυναῖκες περὶ νεκροῦ τοῦ ἀνδρὸς καὶ κλήρῳ λαχοῦσα συγκαίεται. *Apud Indos verò eundem ignem cum mortuis viris uxores audent ingredi. Contendunt autem omnes de viro defuncto mulieres: & quam sors tetigit, ea simul comburitur.* Vide plura apud Strab. libro XV. Valer. Maximum libr. II. cap. I. Philonem Judæum in libr. de Abrahamo. Euseb. libr. VI. præparat. Evangel. cap. VI. Eundem autem morem Thracibus quoque assignat Pompon. Mela. libr. II. de situ orbis cap. II. *Nec fœminis quidem segnis est animus super mortuorum virorum corpora interfici, simulq; sepeliri votum eximium habent: & quia plures singulis nuptæ sunt, cujus id sit decus apud judicaturos magno conamine affectant. moribus datur*

*datur estque maximè latum, cum in hoc contenditur vincere.* In quam sententiam & Solin. cap. XVII. *Uxorum numero se viri jactant, & honoris loco ducunt multiplex conjugium. Quæ fœminæ tenaces sunt pudicitiæ, defunctorum insiliunt conjugum rogos & quod maximum insigne ducunt castitatis, præcipites in flammas eunt.*

Verùm hæc à barbaris potissimùm facta sunt: hoc magis mirum, etiam apud Romanos, qui ignis supplicium τῶν κολαστηρίων τὸ μέγιστον, ut ait Clem. Alexandrinus, aut inter maxima certè tormenta censebant, fuisse nonnullos, qui præ nimio amore, quo defunctos prosequebantur, in rogum se abjicere, atque spontaneo vivicomburio vitam finire non recusarunt. Plinius l. VII. c. XXXVI. *P. Catienus Philotinus patronum adeo dilexit, ut hæres omnibus bonis instructus in rogum ejus se jaceret.* Valerius Maxim. l. IV. c. VI. de M. Plaucio: *Cum imperio Senatus classem sociorum sexaginta navium in Asiam reduceret, Tarentumque appulisset, atque ibi uxor ejus Horestilla, quæ illuc eum prosecuta fuerat, morte depressa decessisset, funerata ea & in rogum posita inter offi-*

*cium*

*cium ungendi & osculandi districto ferro incubuit.* Tacit. lib. II. hist. de funere Othonis: *Quidam militum juxta rogum interfecere se, non noxa neq; ob metum, sed æmulatione decoris & caritate principis.* Idem Tacitus libr. XIV. Annal. de morte Agrippinæ. *Accenso rogo libertus ejus cognomento Mnester ipse ferro se transegit, incertum caritate in patronum, an metu exilii.* De fœminis vero Seneca lib. II. declam. II. *Quædam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt.* Ideò etjam plerumque custodiebantur, ne se rogo præ animi impotentia injicerent. Quintilianus declamat: X. *Scitis ipsi, quo exsequiarum die extracta sit, quam diu filium tenuerit allambentibus flammis.* Vide Senec. Epist. LXIV.

Sed quia hîc sum, non deero adhuc aliorum populorum similem consuetudinem adscribere. Nam Æthiopas rege mortuo ad ejus rogum se interficere solitos fuisse testatur Diodorus Siculus lib. IV. cap. I. Et Scythas quoque unà cum dilectis mortuis terrâ se obruisse, auctor D. Hieronymus lib. II. ad Jovinianum, & Theodoretus ser. De Legibus, ubi ait Scythas acceptâ Chri-

Chriſtianâ religione barbarum hunc morem deſiiſſe : ὅτι Σκύθαι, inquit, τοῖς τετελευτηκόσι συγκατορύττουσι ζῶντας, οὓς ἠγάπων ἐκεῖνοι. Apud Herulos quoq; uxores maritis mortuis laqueo ſeſe ſtatim juxta ſepulcrum ſolebant induere, niſi infamiæ notam vellent ſubire, teſte Procopio l. II. de bell. Gothico. Sic Abradatâ mortuo non ſolùm ejus uxorem : ſed & ſpadones ſe jugulaſſe, tradit Xenophon lib. VII. Cyriped.

Poteram huc etiam congerere Canum exempla, qui in rogum dominorum ſeſe conjecêre ultrò, vel ab eorum ſepulcris non antè abſcedere voluerunt, quàm vitam finiſſent, niſi res eſſet nimis proletaria, & verò etiam ad alia properarem. Si quis tamen his non indelectatur, me indice legat de canibus Hieronis & Lyſimachi Plinium lib. VIII. cap. XL. & Plutarchum de Induſtriâ animal. & Ælianum libr. VI. de Animal. cap. XXV. De canibus Poli Tragœdi & Mentoris & Theodori Pſaltæ eundem Ælianum lib. VII. cap. XL. Et de Cane Erigonis lib. VII. cap. XXVIII. De Cane Eupolis Comici ac Daphnidis eundem Æl. libr. X. cap. XLI. & lib. XI. cap. XIII. De Cane Sabini

 Dio-

Dionem lib. LVIII. Denique de Aquilâ, quæ se in rogum Virginis, à qua fuerat educata, injecit & simul conflagravit Plinium lib. x. cap. v.

## CAP. V.

*Dona in rogum conjecta.* Munera. δῶρα. ἐντάφια, *qualia fuerunt Vestes de quibus XII. tabulis cautum. Item Arma, Odores varii, & denique quicquid carum fuerat adhuc vivis. Dionysius Halicar. & Propertius explicati, Judæorum ritus in aromatum combustione.*

NON autem animata solùm, quæ defunctis carissima fuerant: sed & inanima pignora cum mortuis simul solebant cremari. Quæ si ab amicis funus prosequentibus in rogum conjicerentur, peculiari nomine *Munera* appellabantur, ut ex aliquam multis veterum locis videre est. Suetonius in Cæsare cap. XXCIII. *Præferentib. munera quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum.* Valerius Flaccus libro III. Argonautic.

*Et socios lustrate rogos, date debita cæsis*
*Munera, quæ nostro misisset Cycicus igni,*

Statius lib. III. Sylvar.

*Nos*

*—— Nos non arsura feremus*
*Munera: venturosq; tuus durabit in annos*
*Me monstrante dolor.*

Tibullus libr. II. Eleg. IV.

*Seu veniet tibi mors, neq; erit qui lugeat ullus,*
*Nec qui det mæstas munus in exsequias.*

Eodem modo Græcis Δῶρα frequentissimè. Nicarchus:

Ἀλλὰ κόραι τῷ παιδὶ λελεχώϊα δῶρα φέρουσαι
Θερμὰ καὶ τὰ ψυχροῦ δάκρυα χεῖτε τάφου.

Et Ἐντάφια vocat Xiphilinus in Severo. Ἐς οὖν ταύτην τὰ ἐντάφια ἐνεβλήθη, καὶ ἡ κλίνη ἐνετέθη. *In hunc rogum conjectis iis, quæ parentandi causâ allata fuerant, lectus impositus est.*

Hujus autem generis potissimum erant Vestimenta. Nam, ut Servius ait libro VI. Æneid. *quoniam sumptuosum erat & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis injici.* Unde Virgilius in funere Miseni.

*Purpureasq; super vestes, velamina nota,*
*Injiciunt.*

Silius Italicus lib. X. de funere Pauli:

*—— jamq; Hannibal unus*
*Sat decoris laudator erat, fulgentia pingui*
*Murice suspirans inicit velamina, & auro*
*Intextam chlamydem ac supremo affatur honore.*

Lucanus in perſona Corneliæ de rogo Pompeji.

*Collegit veſtes miſerisq; inſignia Magni*
*Armaq; & impreſſas auro quas fecerat olim*
*Exuvias, pictasq; togas, velamine ſummo*
*Ter conſpecta Jovi, funeſtoq; intulit igni.*

Quem ritum perſtringens, ut ſolet, Lucianus in Nigrino ſic ait : οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, οἱ δὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων. *Alij veſtes, alij aliud quippiam earum rerum, quas olim in delitiis habuerant, eodem rogo ſecum cremari mandant.*

Verùm huic conſuetudini XII. tabulæ frenum aliquod injicere voluerunt, vetando ne plures quàm tres veſtes cum mortuo conderentur comburerenturvé. Sic enim rectiſſimè doctiſſimus Lipſius interpretatur hanc legem , quæ extat apud Ciceronem II. Leg. *Jam cetera de minuendo ſumptu translata ſunt de Solonis ferè legibus. Extenuato igitur ſumptu tribus riciniis & clavis purpureis & decem tibicinibus tollit lamentationem.* Sunt qui putant legem prohibere, ne plures quàm tres fœminæ riciniis indutæ in funere eſſent ; manifeſtiſſimo errore, quem tollere poterat funebris lex Solonis, quæ in Plutarcho legitur:

Ενα-

Ἐναγίζειν δὲ βοῦν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν. *Nec sivit immolari taurum, aut plus tribus palliis in funus imponere.* Quæ ἱμάτια Soloni, ea Decemviris Ricinia. h. e. toga virilis, qua usæ mulieres ante funerationem, dum domi lugebant. Atque hæc ricinia ipso funere viris mortuis injiciebant, ut testificantes, nullam deinceps virilem togam domi habituras. Non plus igitur tribus riciniis in lectulum feralem conjici debere lex voluit. Sed mali mores, ut plerunque fieri solet, bonam legem vicerant. Nam non solum ipsius defuncti aut uxoris vestes comburebantur: sed & ii, qui mortuum amaverant, sua quoque vestimenta detracta & discissa in rogum projiciebant. Suetonius in Cæsare cap. XCIV. *Tibicines & scenici artifices vestem, quam ex instrumento triumphorũ ad præsentem usum induerant, detractam sibi atq; discissam injecere flammæ.* Et paulò pòst. *Matronæ etiam pleræq; ornamenta sua, quæ gerebant & liberorum bullas atq; prætextas.* Varro in Cygno huc videtur allusisse: *Denique si vestimenta ei opus sunt, quæ fers, cur conscindis? si non opus sunt, cur fers?* Plutarchus quoque Ca-

tone Minore, in funere Cœpionis, quod ipsi frater Cato fecit, odoramentorum vestiumq; pretiosarum unà crematarū meminit. Ἄρτι τεθνηκότος τοῦ Καπίωνος, ἐμπαθέστερον ἔδοξεν ἢ φιλοσοφώτερον ἐνεγκεῖν τὴν συμφορὰν, οὐ μόνον κλαυθμοῖς καὶ περιπτύξεσι τοῦ νεκροῦ καὶ βαρύτητι λύπης, ἀλλὰ καὶ δαπάνῃ περὶ τὴν ταφὴν, καὶ πραγματείας θυμιαμάτων καὶ ἱματίων πολυτελῶν συγκατακαιέντων. h. e. *cum jam fratrem mortuum comperisset, gravius ferre visus est quàm philosopho conveniret: non solùm enim lamentationibus & planctu & mæstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisq; vaporibus & pretiosis vestibus corpus cremavit.* Sic Tacitus libr. III. Annal. de funere Germanici: *Atq; ubi colonias transgrederentur atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores aliaq; funerum solennia cremabant.* Ex eodem ritu Periandrum in gratiam suæ uxoris mortuæ vestes omnium mulierum Corinthiarum cremasse, memoriæ prodidit Herodotus lib. ε. his verbis: Κήρυγμα ἐποιήσατο ἐς τὸ Ἥραιον ἐξιέναι πάσας τὰς Κορινθίων γυναῖκας. αἱ μὲν δὴ ὡς ἐς ὁρτὴν ἤισαν κόσμῳ τῷ καλλίστῳ χρεώμεναι. ὁ δ᾽ ὑποστήσας τοὺς δορυφόρους ἀπέδυσέ σφεας, πάσας ὁμοίως τάς τ᾽ ἐλευθέρας καὶ τὰς ἀμφιπόλους. συμφορήσας δὲ ἐς

ὄρυγμα

ὄρυγμα, Μελίσσῃ ἐπευχόμενος κατέκαιε. Unde rectè emendavit Casaub. locum Laër. in Peria. Ep. ad Proclem: Καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἔκ-ζα τῇ σῇ θυγατρὶ, κατακαύσας αὐτῇ καὶ τὰ πασῶν Κορινθιακῶν εἵματα. *Ego jam Manes filiæ tuæ* Melissæ uxoris meæ *placavi, eique satisfeci comburendo in gratiam ejus vestes omnium mulierum Corinthiarum.* Meminit hujus rei & Plutarchus adversus Epicurei felicitatem, sed paulò aliter: tantùm enim hoc dicit, Periandrum cum uxore sua omnem mundum muliebrem cremasse, ὥσπερ ὁ Περίανδρος, ait, τῇ γυναικὶ τὸν κόσμον ὡς δεομένῃ καὶ ῥιγοῦν λεγούσῃ συγκατέκαυσαν.

Præter vestes verò etiam arma ac varia ornamenta, quibus vel defunctus in vita usus fuerat, vel ii, qui funus prosequebantur, exculti erant, in pyram fuisse conjecta reperio. Seneca in Hercule Oetæo. v. 1662.

*Hic nodus*, inquit, *nulla quem capiet manus*
*Mecum per ignes flagret: hoc telum Herculem*
*Tantum sequetur.*

Idem in Hercule furente:.

——— *Ipsa Lerneis frequens*
*Pharetra telis in tuos ibit rogos.*

Hinc Elpenor Ulyssem rogat, ut se cum armis comburat, lib. v. Odyss.

 Ἀλλὰ

Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ὅσσα μοι ἐστίν.

Virgilius libr. xi. Æneid.

*Hinc alii spolia occisis direpta Latinis*
*Conjiciunt igni, galeas ensesq; decoros,*
*Frenaq; ferventesq; rotas: pars munera nota,*
*Ipsorum clypeos & non felicia tela.*

Et paulò antè:

*Addit equos & tela quibus spoliaverat hostem.*

Ad quem locum Servius: *In antiquis disciplinis relatum est, quæ quisq; ornamenta consequutus esset, ut ea mortuum eum condecorarent.* Virgilius lib. vi. Æneid: decorantque super fulgentibus armis: Ubi Donatus: *Fortium virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur; nec solùm hæc, sed & cetera quæ habuissent charissima.* Suetonius in Cæsare cap. xxciv. *Veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant, injecêre flammæ.*

Quid jam de odoribus loquar, quos acervatim in rogum fuisse conjectos ex innumeris autorum locis videre est. Cicero ii. Leg. *sumptuosam respersionẽ* vocat, ac xii. tab. prohibitam asserit. Plinius libr. xii. cap. xviii. de Arabiâ loquens: *Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria: quæ DIs intellexerat genita, adhibens urendis defun-*

*defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimq́ congesta honori cadaverum, quæ DIs per singulas micas dantur.* Valerius Max. libr. v. cap. I. *Caput etiam* (Pompeji) *plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curavit Cæsar.* Propertius hunc luxum deprecans ait libr. II. Eleg. XIV.

*Desit odoriferis ordo mihi lancibus, adsint*
*Plebeij parvæ funeris exsequiæ.*

Desertim verò thuris, croci, Myrrhæ, nardi, casiæ, amomi in rogum conjectorum mentionem fieri reperio. Vide Apolog. I. Apuleii, cujus verba suprà attulimus. Lucanus libr. VIII. de funere Pompeji.

*Non pretiosa petit cumulato thure sepulcra*
*Pompeius, Fortuna, tuus: non pignus ad astra*
*Vt ferat è membris Eöos fumus odores,*

Cynthia apud Prop. l. IV. Eleg. Sunt aliquid:

*Cur nardo flammæ non oluêre meæ?*

Statius libr. II. Syl. de rogo Glauciæ:

*—— quid ego exsequias & prodiga flammis*
*Dona loquar? mæstoq́ ardentia funera luxu?*
*Quòd tibi perpetuo tristis rogus aggere crevit?*
*Quòd Cilicum flores, quod munera graminis Indi*
*Quodq́ Arabes Pharijq́ (palam est vidiq́) liquores*

*Arsuram lavêre comam: cupit omnia ferre*
*Prodigus & totos Melios succendere census,*
*Desertas exosus opes: Sed non capit ignis*
*Invidus, atq; arctæ desunt in munera flammæ.*

Et eodem libro de Psittaco Melioris:

*—— At non inglorius umbris*
*Mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo,*
*Et tenues Arabum respirant germina plumæ,*
*Sicaniisq; crocis: senio nec fessus inerti*
*Scandit odoratos Phœnix felicior ignes.*

Et lib. eodem in Epicedio Pileti Ursi:

*—— odoriferos exhausit flamma Sabæos,*
*Et Cicilicum messes; Phariæq; exempta volucri*
*Cinnama, & Assyrio manantes gramine succos.*

Juvenalis Satyra IV. huc allusit.

*Et matutino sudans Crispinus amomo*
*Quantum vix redolent duo funera.*

Virgilius lib. VI. Æneid.

*Aversi tenuêre facem: congesta cremantur*
*Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.*

Quæ verba Dapes etiam in rogo funebri combustas clarè testantur; & possem idipsum etiam pluribus probare, nisi totam hanc rem de cœnis funebribus in alium locum reservarem. Ut igitur semel finiam, quicquid preciosum habebant veteres, aut quæ cara fuisse vivis non ignorabant, ea omnia soliti erant conjicere in rogum ejus, quem honore ibant affectum. Etymologicum: χοαὶ χοῶν, τὰ ἐπιχεόμενα, οἱ γὰρ

ἀρχαῖοι

ἀρχαῖοι ἅπερ εἶχον κάλλιστα καὶ τιμιώτατα ἔῤῥαινον εἰς τοὺς νεκροὺς τιμῶντες αὐτούς. At quem morem eleganter lusit Nemesianus Eclogâ primâ:

*Felix ô Melibœe vale: tibi frondis odoræ*
*Munera dat lauros carpens ruralis Apollo:*
*Dant Fauni quod quisq; valet: de vite racemos,*
*De campo culmos, omniq; ex arbore fruges.*
*Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte,*
*Mella ferunt Nymphæ: pictas dat Flora coronas,*
*Manibus hîc supremus honor. dant carmina Musæ.*

Ex his igitur meridiano sole clarius est, quid intelligere voluerit Dionysius Halicar. in Coriolani & Siccii rogum conjecta dictitans, quæcunq; in illustrium & bonorum exsequiis offerri solerent. Verba ejus de funere Coriolani lib. VIII. hæc sunt: ἔπειτα κατασφάξαντές τε αὐτῷ βοσκήματα καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρξάμενοι πάντων, ὅσαπερ ἄνθρωποι βασιλεῦσιν ἢ στρατιᾶς ἡγεμόσιν ἐπὶ πυρᾶς ἀπάρχονται. De Siccio verò sic loquitur l. XI. Τὸν μὲν Σίκκιον ἔθαπτον ἐκκομιδὴν τε ποιησάμενοι λαμπροτάτην, καὶ πυρὰν νήσαντες ὑπερμεγέθη, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρχόμενοι κατὰ δύναμιν, ὧν νόμος ἐπ' ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν φέρεσθαι. Illustrat etiam hæc consuetudo Propertii locum, quo Cynthiæ umbra amatorem Poëtam obtestatur, rogalibus ignibus dare omnes amatorios de se scriptos versus,

tan-

tanquam hoc quoque ad ſuos placandos manes pertineret, his verbis:

*Et quoscunq́; meo feciſti nomine verſus*
*Vre mihi: laudes deſine habere meas.*

Nec enim Cynthiam mortuam laudes ſuas omnino ſupprimi voluiſſe, ac famæ ſuæ ſuperſtiti ex carmine tanti Poëtæ invaleſcenti invidiſſe exiſtimandum eſt: ſed potius ideo iſta encomia verſibus ſibi ſacrata uri ſecum voluit, quia erant gratiſſima, ad hunc morem procul dubio reſpiciens.

Volebam hîc capiti huic coronidem imponere: ſed ecce commodùm mihi in mentem venit non abſimilis Judæorum mos, quem nequaquam ſicco pede eſſe prætereundum putavi. Nam apud illos etiam ſuper lectis Regum defunctorum aromata ac unguenta fuiſſe combuſta, citra tamen cadaveris cremationem, diſcimus ex lib. II. Paralip. cap. XVI. ubi de Aſa Rege mortuo ſic legimus: *Et ſepelierunt eum in ſepulcro ſuo, quod foderat ſibi in civitate David. Poſueruntq́; eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus & unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimiá.* Ad quem locum

locum David Chimchi ſic ait: combuſſerunt ſuper ipſo aromata in cinere bona, eumque cinerem ſuper ipſum ſparſerunt. Ibidem ait, præter aromata comburi etiam ſolita ſuper regibus ſuppellectilia. Idque eâdc cauſa, quantum ad lectos ſuppellectiliaque attinet, fieri conſueviſſe tradit Iſaac Abarvanellus Comment. in cap. XXXI. lib. I. Regum, ne in uſum cujuſquam, qui ex regiâ proſapiâ non eſſet, adſumerentur, atque hanc exuſtionem in omnium Regum funere factam eſſe. Hoc ſenſu intelligendus Hieremias cap. XXXIV. *Attamen audi verbum Domini, Sedicia Rex Juda, Non morieris in gladio, ſed in pace morieris, & ſecundum combuſtiones patrum tuorum Regum priorum comburent te, &c.* Ubi Chimchi: Comburent te, ſcilicet ut comburebantur ſuper lectis Regum ipſorum aromata & unguenta aromatibus mixta, ut dictum eſt in rege Asâ; noſtrique Rabbini declarant, has res ſuper ipſis fuiſſe exuſtas, ſcilicet lectos, veſtimenta aliaque utenſilia: ut annotavit Hier. Magius libr. III. Miſcellan. cap. XI.

CAP.

Dionem lib. LVIII. Denique de Aquilâ, quæ se in rogum Virginis, à qua fuerat educata, injecit & simul conflagravit Plinium lib. x. cap. v.

## CAP. V.

*Dona in rogum conjecta.* Munera. δῶρα. ἐντάφια, *qualia fuerunt Vestes de quibus XII. tabulis cautum. Item Arma, Odores varii, & denique quicquid carum fuerat adhuc vivis. Dionysius Halicar. & Propertius explicati, Judæorum ritus in aromatum combustione.*

NON autem animata solùm, quæ defunctis carissima fuerant: sed & inanima pignora cum mortuis simul solebant cremari. Quæ si ab amicis funus prosequentibus in rogum conjicerentur, peculiari nomine *Munera* appellabantur, ut ex aliquam multis veterum locis videre est. Suetonius in Cæsare cap. XXCIII. *Præferentib. munera quia suffecturus dies non videbatur, præceptum est, ut omisso ordine, quibus quisque vellet itineribus urbis, portaret in campum.* Valerius Flaccus libro III. Argonautic.

*Et socios lustrate rogos, date debita cæsis*
*Munera, quæ nostro misisset Cyzicus igni.*

Statius lib. III. Sylvar.

*Nos*

*—— Nos non arsura feremus*
*Munera: venturosq; tuus durabit in annos*
*Me monstrante dolor.*

Tibullus libr. II. Eleg. IV.

*Seu veniet tibi mors, neq; erit qui lugeat ullus,*
*Nec qui det mœstas munus in exsequias.*

Eodem modo Græcis Δῶρα frequentissimè. Nicarchus:

Ἀλλὰ κόραι τῷ παιδὶ λελεχῶια δῶρα φέρουσαι
Θερμὰ κατὰ ψυχροῦ δάκρυα χεῖτε τάφου.

Et Ἐντάφια vocat Xiphilinus in Severo. Ἐς οὖν ταύτην τὰ ἐντάφια ἐνεβλήθη, καὶ ἡ κλίνη ἐνετέθη. *In hunc rogum conjectis iis, quæ parentandi causâ allata fuerant, lectus impositus est.*

Hujus autem generis potissimum erant Vestimenta. Nam, ut Servius ait libro VI. Æneid. *quoniam sumptuosum erat & crudele victimas vel homines interficere, sanguinei coloris cœpta est vestis mortuis injici.* Unde Virgilius in funere Miseni.

*Purpureasq; super vestes, velamina nota,*
*Injiciunt.*

Silius Italicus lib. X. de funere Pauli:

*—— jamq; Hannibal unus*
*Sat decoris laudator erat, fulgentia pingui*
*Murice suspirans inicit velamina, & auro*
*Intextam chlamydem ac supremo affatur honore.*

Lucanus in persona Corneliæ de rogo Pompeji.

*Collegit vestes miseriq; insignia Magni*
*Armaq; & impressas auro quas fecerat olim*
*Exuvias, pictasq; togas, velamine summo*
*Ter conspecta Jovi, funestoq; intulit igni.*

Quem ritum perstringens, ut solet, Lucianus in Nigrino sic ait: οἱ μὲν ἐσθῆτας ἑαυτοῖς κελεύοντες συγκαταφλέγεσθαι, οἱ δὲ ἄλλο τι τῶν παρὰ τὸν βίον τιμίων. *Alij vestes, alij aliud quippiam earum rerum, quas olim in delitiis habuerant, eodem rogo secum cremari mandant.*

Verùm huic consuetudini XII. tabulæ frenum aliquod injicere voluerunt, vetando ne plures quàm tres vestes cum mortuo conderentur comburerenturvé. Sic enim rectissimè doctissimus Lipsius interpretatur hanc legem, quæ extat apud Ciceronem II. Leg. *Jam cetera de minuendo sumptu translata sunt de Solonis ferè legibus. Extenuato igitur sumptu tribus riciniis & clavis purpureis & decem tibicinibus tollit lamentationem.* Sunt qui putant legem prohibere, ne plures quàm tres fœminæ riciniis indutæ in funere essent: manifestissimo errore, quem tollere poterat funebris lex Solonis, quæ in Plutarcho legitur:

Ἐγα-

Εναγίζειν δὲ βῦν οὐκ εἴασεν, οὐδὲ συντιθέναι πλέον ἱματίων τριῶν. *Nec ſivit immolari taurum, aut plus tribus palliis in funus imponere.* Quæ ἱμάτια Soloni, ea Decemviris Ricinia. h. e. toga virilis, qua uſæ mulieres ante funerationem, dum domi lugebant. Atque hæc ricinia ipſo funere viris mortuis injiciebant, ut teſtificantes, nullam deinceps virilem togam domi habituras. Non plus igitur tribus riciniis in lectulum feralem conjici debere lex voluit. Sed mali mores, ut plerunque fieri ſolet, bonam legem vicerant. Nam non ſolum ipſius defuncti aut uxoris veſtes comburebantur: ſed & ii, qui mortuum amaverant, ſua quoque veſtimenta detracta & diſciſſa in rogum projiciebant. Suetonius in Cæſare cap. XXCIV. *Tibicines & ſcenici artifices veſtem, quam ex inſtrumento triumphorũ ad præſentem uſum induerant, detractam ſibi atq; diſciſſam injecêre flammæ.* Et paulò pòſt. *Matronæ etiam pleræq; ornamenta ſua, quæ gerebant & liberorum bullas atq; prætextas.* Varro in Cygno huc videtur alluſiſſe: *Denique ſi veſtimenta ei opus ſunt, quæ fers, cur conſcindis? ſi non opus ſunt, cur fers?* Plutarchus quoque Ca-

tone Minore, in funere Cœpionis, quod ipsi frater Cato fecit, odoramentorum vestiumq; pretiosarum unà crematarũ meminit. Ἄρτι τεθνηκότος τοῦ Καπίωνος, ἐμπαθέστερον ἔδοξεν ἢ φιλοσοφώτερον ἐνεγκεῖν τὴν συμφορὰν, οὐ μόνον κλαυθμοῖς καὶ περιπτύξεσι τοῦ νεκροῦ καὶ βαρύτητι λύπης, ἀλλὰ καὶ δαπάνῃ περὶ τὴν ταφὴν, καὶ πραγματείαις θυμιαμάτων καὶ ἱματίων πολυτελῶν συγκατακαιέντων. h. e. *cum jam fratrem mortuum comperisset, gravius ferre visus est quàm philosopho conveniret: non solùm enim lamentationibus & planctu & mœstitia, sed sumptu funeris immodico exquisitisq; vaporibus & pretiosis vestibus corpus cremavit.* Sic Tacitus libr. III. Annal. de funere Germanici: *Atq; ubi colonias transgrederentur atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, vestem, odores aliaq; funerum solennia cremabant.* Ex eodem ritu Periandrum in gratiam suæ uxoris mortuæ vestes omnium mulierum Corinthiarum cremasse, memoriæ prodidit Herodotus lib. ε. his verbis: Κήρυγμα ἐποιήσατο ἐς τὸ Ἥραιον ἐξιέναι πάσας τὰς Κορινθίων γυναῖκας. αἱ μὲν δὴ ὡς ἐς ὁρτὴν ἤισαν κόσμῳ τῷ καλλίστῳ χρεώμεναι. ὁ δ' ὑποστήσας τοὺς δορυφόρους ἀπέδυσέ σφεας, πάσας ὁμοίως τάς τ' ἐλευθέρας καὶ τὰς ἀμφιπόλους. συμφορήσας δὲ ἐς

ὄρυγμα.

ὄρυγμα, Μελίσσῃ ἐπευχόμενος κατέκαιε. Unde rectè emendavit Casaub. locum Laër. in Peria. Ep. ad Proclem: Καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἐκεῖσα τῇ σῇ θυγατρὶ, κατακαύσας αὐτῇ καὶ τὰ πασῶν Κορινθιῶν εἵματα. *Ego jam Manes filiæ tuæ* Melissæ uxoris meæ *placavi, eique satisfeci comburendo in gratiam ejus vestes omnium mulierum Corinthiarum.* Meminit hujus rei & Plutarchus adversus Epicurei felicitatem, sed paulò aliter: tantùm enim hoc dicit, Periandrum cum uxore sua omnem mundum muliebrem cremasse, ὥσπερ ὁ Περίανδρος, ait, τῇ γυναικὶ τὸν κόσμον ὡς δεομένῃ καὶ ῥιγοῦν λεγούσῃ συγκατέκαυσαν.

Præter vestes verò etiam arma ac varia ornamenta, quibus vel defunctus in vita usus fuerat, vel ii, qui funus prosequebantur, exculti erant, in pyram fuisse conjecta reperio. Seneca in Hercule Oetæo. v. 1662.

*Hic nodus*, inquit, *nulla quem capiet manus*
*Mecum per ignes flagret: hoc telum Herculem*
*Tantum sequetur.*

Idem in Hercule furente:

——— *Ipsa Lerneis frequens*
*Pharetra telis in tuos ibit rogos.*

Hinc Elpenor Ulyssem rogat, ut se cum armis comburat, lib. v. Odyss.

 Ἀλλὰ

Ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν ὅσσα μοι ἐστίν.

Virgilius libr. xi. Æneid.

*Hinc alii spolia occisis direpta Latinis*
*Conjiciunt igni, galeas ensesq; decoros,*
*Frenaq; ferventesq; rotas: pars munera nota,*
*Ipsorum clypeos & non felicia tela.*

Et paulò antè:

*Addit equos & tela quibus spoliaverat hostem.*

Ad quem locum Servius: *In antiquis disciplinis relatum est, quæ quisq; ornamenta consequutus esset, ut ea mortuum eum condecorarent.* Virgilius lib. vi. Æneid: decorantque super fulgentibus armis: Ubi Donatus: *Fortium virorum cum ipsis funeribus arma apud veteres consumebantur; nec solùm hæc, sed & cetera quæ habuissent charissima.* Suetonius in Cæsare cap. xxciv. *Veteranorum militum legionarii arma sua, quibus exculti funus celebrabant, injecêre flammæ.*

Quid jam de odoribus loquar, quos acervatim in rogum fuisse conjectos ex innumeris autorum locis videre est. Cicero ii. Leg. *sumptuosam respersionē* vocat, ac xii. tab. prohibitam asserit. Plinius libr. xii. cap. xviii. de Arabiâ loquens: *Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria: quæ DIs intellexerat genita, adhibens urendis defun-*

*defunctis. Periti rerum asseverant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps novissimo Poppææ suæ die concremaverit. Æstimentur postea toto orbe singulis annis tot funera, acervatimq; congesta honori cadaverum, quæ DIs per singulas micas dantur.* Valerius Max. libr. v. cap. I. *Caput etiam* (Pompeji) *plurimis & pretiosissimis odoribus cremandum curavit Cæsar.* Propertius hunc luxum deprecans ait libr. II. Eleg. XIV.

*Desit odoriferis ordo mihi lancibus, adsint*
*Plebeij parvæ funeris exsequiæ.*

Desertim verò thuris, croci, Myrrhæ, nardi, casiæ, amomi in rogum conjectorum mentionem fieri reperio. Vide Apolog. I. Apuleii, cujus verba suprà attulimus. Lucanus libr. VIII. de funere Pompeji.

*Non pretiosa petit cumulato thure sepulcra*
*Pompeius, Fortuna, tuus: non pignus ad astra*
*Ut ferat è membris Eöos fumus odores,*

Cynthia apud Prop. l. IV. Eleg. Sunt aliquid:

*Cur nardo flammæ non oluêre meæ?*

Statius libr. II. Syl. de rogo Glauciæ:

*— quid ego exsequias & prodiga flammis*
*Dona loquar? mæstoq; ardentia funera luxu?*
*Quòd tibi perpetuo tristis rogus aggere crevit?*
*Quod Cilicum flores, quod munera graminis Indi*
*Quodq; Arabes Phariiq; (palam est vidiq;) liquores*

*Arsuram lavêre comam: cupit omnia ferre*
*Prodigus & totos Melios succendere census,*
*Desertas exosus opes: Sed non capit ignis*
*Invidus, atq; arctæ desunt in munera flammæ.*

Et eodem libro de Psittaco Melioris:

*—— At non inglorius umbris*
*Mittitur: Assyrio cineres adolentur amomo,*
*Et tenues Arabum respirant germina plumæ,*
*Sicaniisq; crocis: senio nec fessus inerti*
*Scandit odoratos Phœnix felicior ignes.*

Et lib. eodem in Epicedio Pileti Ursi:

*—— odoriferos exhausit flamma Sabæos,*
*Et Cicilicum messes; Phariæq; exempta volucri*
*Cinnama, & Assyrio manantes gramine succos.*

Juvenalis Satyra IV. huc allusit.

*Et matutino sudans Crispinus amomo*
*Quantum vix redolent duo funera.*

Virgilius lib. VI. Æneid.

*Aversi tenuêre facem: congesta cremantur*
*Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.*

Quæ verba Dapes etiam in rogo funebri combustas clarè testantur; & possem idipsum etiam pluribus probare, nisi totam hanc rem de cœnis funebribus in alium locum reservarem. Ut igitur semel finiam. quicquid preciosum habebant veteres, aut quæ cara fuisse vivis non ignorabant, ea omnia soliti erant conjicere in rogum ejus, quem honore ibant affectum. Etymologicum: χοαὶ χοῶν, τὰ ἐπιχεόμενα. οἱ γὰρ

ἀρχαῖοι

ἀρχαῖοι ἅπερ εἶχον κάλλιστα καὶ τιμιώτατα ἔῤῥαινον εἰς τοὺς νεκροὺς τιμῶντες αὐτούς. At quem morem eleganter lusit Nemesianus Eclogâ primâ:

*Felix ô Meliboee vale: tibi frondis odora*
*Munera dat lauros carpens ruralis Apollo:*
*Dant Fauni quod quisq; valet: de vite racemos,*
*De campo culmos, omniq; ex arbore fruges.*
*Dat grandæva Pales spumantia cymbia lacte,*
*Mella ferunt Nymphæ: pictas dat Flora coronas,*
*Manibus hîc supremus honor. dant carmina Musæ.*

Ex his igitur meridiano sole clarius est, quid intelligere voluerit Dionysius Halicar. in Coriolani & Siccii rogum conjecta dictitans, quæcunq; in illustrium & bonorum exsequiis offerri solerent. Verba ejus de funere Coriolani lib. VIII. hæc sunt: ἔπειτα καλασφάξαντές τε αὐτῷ βοσκήματα καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρξάμενοι πάντων, ὅσων ἄνθρωποι βασιλεῦσιν ἢ στρατιᾶς ἡγεμόσιν ἐπὶ πυρᾶς ἀπάρχονται. De Siccio verò sic loquitur l. XI. Τὸν μὲν Σίκκιον ἔθαψαν ἐκκομιδῇ τε ποιησάμενοι λαμπροτάτην, καὶ πυρὰν νήσαντες ὑπερμεγέθη, καὶ τῶν ἄλλων ἀπαρχόμενοι κατὰ δύναμιν, ὧν νόμος ἐπ' ἀνδράσιν ἀγαθοῖς εἰς τὴν τελευταίαν τιμὴν φέρεσθαι. Illustrat etiam hæc consuetudo Propertii locum, quo Cynthiæ umbra amatorem Poëtam obtestatur, rogalibus ignibus dare omnes amatorios de se scriptos versus,

tan-

locum David Chimchi sic ait: combusserunt super ipso aromata in cinere bona, eumque cinerem super ipsum sparserunt. Ibidem ait, præter aromata comburi etiam solita super regibus suppellectilia. Idque eâ de causa, quantum ad lectos suppellectiliaque attinet, fieri consuevisse tradit Isaac Abarvanellus Comment. in cap. XXXI. lib. I. Regum, ne in usum cujusquam, qui ex regiâ prosapiâ non esset, adsumerentur, atque hanc exustionem in omnium Regum funere factam esse. Hoc sensu intelligendus Hieremias cap. XXXIV. *Attamen audi verbum Domini, Sedicia Rex Juda, Non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundum combustiones patrum tuorum Regum priorum comburent te, &c.* Ubi Chimchi: Comburent te, scilicet ut comburebantur super lectis Regum ipsorum aromata & unguenta aromatibus mixta, ut dictum est in rege Asâ; nostrique Rabbini declarant, has res super ipsis fuisse exustas, scilicet lectos, vestimenta aliaque utensilia: ut annotavit Hier. Magius libr. III. Miscellan. cap. XI.

CAP.

## CAP. VII.

*Rogus vino respergi solitus. De eo Lex Numæ apud Plinium explicata. Ossilegium, ejusq; ceremonia ex Tibullo.*

SEd pergamus reliquas cremationis cerimonias porrò adjungere. Corpore igitur, quantum satis erat, ustulato, & ut Ovidii verbis utar lib. 8 Metamorph.

*Paulatim canâ prunam velante favillâ:*
hoc est, postquam jam rogus ferè deflagrarat, &

*— quodcunq; fuit populabile flammâ*
*Mulciber abstulerat*, ut ait idem Ovidius lib. IX. ad ossa colligenda, quorum eæ partes erant, sese accingebant: rogum & reliquias vino respergentes, ut flammis extinctis ultimum illud munus cinerum ossiumq; colligendorum obire tantò faciliùs possent. Qui mos neque Homero fuit incognitus: ita enim ille Iliad. Ψ. in funere Patrocli:

*Πρῶτον μὲν κατὰ πυρκαϊὴν σβέσατ' αἴθοπι οἴνῳ*
*Πᾶσαν, ὁπόσσον ἐπέσχε πυρὸς μένος·*

Meminit & Smyrnæus in descriptione exsequiarum Achillis lib. III.

*Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν.*

Vir-

Virgilius lib. v. Æneid.

*Postquam collapsi cineres ac flamma quievit,*
*Relliquias vino ac bibulam lavêre favillam.*

Et Statius ut magis probet amorem Ursi, rogum ejus vino Setino restinctum dicit lib. II. Syl,

*— nec quod tibi Setia canos*
*Restinxit cineres.*

Sunt qui consuetudinem hanc vetitam putant per Numæ legem, quam quidem hoc sensu etiam ipse Plinius cepit, lib. XIV. cap. XII. *Numæ Regis Postumia lex est, VINO ROGUM NE RESPERGITO: quod subjunxisse illum propter inopiam rei nemo dubitat.* Sed Lipsius lib. III. Antiq. Lect. & Scaliger in Conjectan. ad Varron. legem hanc Numæ συμποτικὴν potiùs quàm πολιτικὴν & seriam fuisse existimant, cum ex veterum scriptis constet, vino semper rogum respergi solitum. Quo sensu etiam Catullus videtur intellexisse hoc Epigrammate:

*Minister veluti puer Falerni,*
*Inger mi calices amariores,*
*Ut Lex Postumiæ jubet magistræ.*

Allusum igitur ad Voluptuariorum dicteria, qui vivos se malle madere vino solebant

bant dicere. quàm servare illud ad exsequias: atque ideo in conviviis mentione mortis, vel cranio mortui, ut est in Anthologia: vel larvâ argenteâ, ut apud Petronium, sese invicem ad hilaritatem provocabant. de quo ritu videndus Scaliger lib. II. Lect. Ausonian. cap. XXV.

Itaque rogo extincto reliquiæ vel ossa colligebantur, quod munus proprio nomine *Ossilegium* dicitur. Glossæ veteres: *Ossilegium*, ὀστολεγεῖον. Diodorus Siculus ὀστολογίαν vocat libr. IV. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ μὲν περὶ τὴν ὀστολογίαν καὶ μηδὲν ὅλως ὀστέον εὑρόντες ὑπέλαβον τὸν Ἡρακλέα τοῖς χρησμοῖς ἀκολούθως ἐξ ἀνθρώπων εἰς θεοὺς μεθεστάσθαι. Hujus ritus plenæ sunt omnes ferè auctorum paginæ & libri. Homerus Odys. Ω. in funere Achillis, non longulè à principio:

ἦμος δή τοι λέγομεν λεύκ' ὀστέ' Ἀχιλλεῦ.

Propertius libr. II.

*Noli nobilibus, noli conferre beatis,*
*Vix venit extremo qui legat ossa die.*

Apulejus lib. III. Flor. *Rectâ de auditorio exsequias eundum, legenda ejus esse ossa, mox carmina.* Et sensu ambiguo Martialis lib. IV. Epigr. XXXII. de Sosibiano procrastinante in editione librorum à se scriptorum:

*Plena*

*Plena laboratis habeas cum scrinia libris,*
*Emittis quare, Sosibiane, nihil?*
*Edent heredes, inquis, mea carmina, quando*
*Tempus erat jam te, Sosibiane, legi.*

Idem lib. VIII. Epigrammat. de Picente:

*Tres habuit dentes, pariter quos expuit omnes*
*Ad tumulum Picens dum sedet ipse suum.*
*Collegitq; sinu fragmenta novissima fracti*
*Oris & aggestâ contumulavit humo.*
*Ossa licet quondam defuncti non legat heres,*
*Hoc sibi jam Picens præstitit officium.*

Sed omnium elegantissimè totam hanc ossilegii formam omnesque ejus ceremonias nobis depinxit Tibullus, cujus super hac re versus merentur hîc omnes adscribi. Sic autem loquitur ille libr. III. Eleg. II.

*Ergo ego cum tenuem fuero mutatus in umbram,*
*Candidaq; ossa super nigra favilla teget.*
*Ante meum veniat longos incompta capillos,*
*Et fleat ante meum mœsta Neæra rogum.*
*Sed veniat charæ matris comitata dolore,*
*Mœreat hæc genero, lugeat illa viro.*
*Præfatæ antè meos manes animamq; rigatæ*
*Perfusæq; pias antè liquore manus.*
*Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa*
*Incinctæ nigrâ candida veste legant.*
*Et primùm annoso spargant collecta Lyæo.*
*Mox etiam niveo fundere lacte parent.*
*Post hæc carbaseis humorem tollere ventis,*
*Atq; in marmoreâ ponere sicca domo.*
*Illic quas mittit dives Panchaia merces,*

*Eoiq́; Arabes dives & Assyria.*
*Et nostri memores lacrymæ fundantur eodem;*
*Sic ego componi versus in ossa velim.*

Benè sit cultissimi Poëtæ manibus, qui tam celebrē ritum ab oblivionis injuriâ vindicare voluit. Quare nos etiā non possumus, quin aliquantò attentiùs ejus verba pensiculem°, quę has potissimùm ceremonias in ossilegio observari solitas clarè loquuntur.

Primò, Lecta fuisse ossa ab amicis & propinquis, quod & Homerus testatur Iliad. Ω. in funere Hectoris:

ὀστέα λευκὰ λέγοντο κασίγνητοί θ' ἕταροί τε,

Unde Propertius lib. IV. Eleg. I.

*Ossaq́; legisti non illâ ætate legenda*
*Patris.*

Et Seneca lib. II. de Irâ: *Dignus fuit, cui permitteret à convivio ad ossa filij legenda discedere.* Quò pertinet, quod Plutarchus tradit in Problematib. filios, cùm primùm *ossa parentis combusti reperissent, ei gratulatos fuisse & tanquam Deum jam factū consalutasse.* Augusti tamen Imperatoris *reliquias legerunt primores equestris ordinis*, teste Suetonio in ejus vitâ. quanquā Dio auctor est, etiam Liviam huic ossilegio interfuisse.

Deinde lotis antè manibus ossa fuisse lecta

lecta asserit: cujus ritus vestigium me alibi legere non memini. hîc autem clarissimis verbis indicatur. quod non videns magnus Tiraquellus immeritò malæ fidei accusavit Genialium dierum scriptorem, qui omissâ autoritate, ut solet, ceremoniæ hujus mentionem facit.

Tertiò, eos, qui reliquias legebant, fuisse incinctos, id est, solutâ fluxâq; veste muliebrem in morem. quod & Suetonius annotavit in Augusto cap. c. *Reliquias legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusq; nudis, ac in Mausoleum condiderunt.* Quod autem *pedibus nudis* dicit, id reverentiæ & παπ{νοφροσυνης fuit indiciũ. nam in plerisq; religionis & superstitionis ritibus obeundis calceos ponebant. non igitur in reliquiis funebribus usurpatum. Deniq; ossa collecta vino, lacte, aliisve odoribus, imò etiam lacrymis fuisse irrigata, & in linteo ventilari solita, ut exugeretur humor iste, quo sparsa erant. De quo ritu & Ovidius in Epist. Hypermnestræ ad Lyncum:

*Et sepeli lacrymis perfusa fidelibus ossa.*

Et in Epitaphio Rusticellæ:

*Ne. grave. sit. tumulum. visere. sæpe. meum.*

*Et. quicunq;. tuis. humor. labetur. ocellis.*
*Protinus. inde. meos. defluat. in. cineres.*

Inſcriptio vetus:

*O. utinam. vivo. potuiſſem. præmia. morum.*
*Reddere. nunc. lacrymas. accipe. pro. meritis.*
*Nam. ſemper. fateor. tacita. te mente. probavi.*
*Detexit. ſenſus. ultima. flamma. meos.*
*Tu. columen. rerum ſemper. tu. cura mearum*
*Nunc. eris & luctus. tu. quoq;. cauſſa mei.*
*Oſſibus. infundam. quæ. nunquam. vina. bibiſti.*

His addo, Funeras mulieres oſſa illa ſæpiùs in ſinũ collegiſſe. teſtatur Tibul. l. 1. Eleg. III.

*Abſtineas mors atra precor: non hîc mihi mater*
*Quæ legat in mœſtos oſſa peruſta ſinus.*

Et Propertius libr. 1.

*An poteris ſiccis mea fata reponere ocellis?*
*Oſſaq; nulla tuo noſtra fovere ſinu.*

Seneca in Conſolat. ad Helviam. cap. II. *Modò in eundem ſinum, ex quo tres nepotes emiſeras, oſſa trium nepotum recepiſti.*

## CAP. VII.

*Lex XII. tab. de non legendis homini mortuo oſſibus interpretata contra Ravardum. Digitus mortuo abſciſſus, & quare. Oſſa militiæ peregreq; mortuorum lecta & in patriam portata.* Ψυχαγωγίας *religio & ritus. Quæſtio, Quomodo oſſa & cineres mortui dignoſci potuerint, diſcuſſa.*

OSſilegium igitur fuit hujuſmodi. Ubi tamen notandum, Quiritium nonnullos

nullos ossa quædam in condendis cinerib. legisse, eaq; domum reportasse ad ostentationem majoris luctus. Quomodo intelligendam esse legem XII. CL. V. Casaubonus noster me monuit, & ego semper arbitratus sum: aliter quàm Rævardus existimat, qui verba Legis, *Homini mortuo ossa ne legito*, ad membri abscissionem, de qua Festus, astringit, hujusmodi discrimine inter duas has phrases, *Homini mortuo ossa legere, & hominis mortui*, constituto, quòd cum ossa hominis, quæ dispersa sunt, & non amplius cohęrent, simul colliguntur, tunc hominis ossa legi dicantur: At homini mortuo ossa legi, cum ejus cadaveri ossa aliqua adimuntur, vel membrum abscinditur: quo sensu *vivis ossa legere Medicos* dixerit Seneca. Et *Legere* pro adimere & auferre dixisse veteres, non esse obscurum, si modò consideremus, eum dici *Sacrilegum*, qui adimit & aufert res Deo ritè consecratas: Horatius libr. I. Satyr. III.

*Et qui nocturnus Divûm sacra legerit.*

Acutè quidem hæc, sed parùm εὐστόχως. Aliud enim *Digitum abscindere*, aliud *legere ossa*, etsi res sunt valde affines & ab eadem

causa manantes. Utrumque factitatum augendo luctui, ut ait Cicero. Erant nempe, qui ante ἐκφορὰν mortuo digitum præciderent, ad quem servatum justa fierent postmodùm, quoties luctum vellent instaurare. Festus: *Membrum abscindi mortuo dicebatur, cum digitus ejus decidebatur, ad quod servatum justa fierent, reliquo corpore combusto.* Alii verò ossa in reliquiis condendis legebant, domumque ferebant fini eadem. Quæ de Varronis *Excepto*, vel Ciceronis *Rejecto osse* intelligenda existimo. Verùm hunc morem legendi ossa XII. tab. sustulerunt, *extra quàm si quis foris militiæq; mortuus siet.* Tum enim ossa legi permittebant, quod pium sit, reliquias majorum sepulcris inferri. De bellica tamen morte reperio Senatusconsultum, quo qui militiæ obiissent, eo ubi essent loci sepeliri jubentur. Factum id bello Italico, ut est apud Appianum libr. I. bell. civil. *Consulis autem cadavere & aliorum nobilium non paucorum ad sepulturam in urbem relato, tristis visa est populo ejus pompa facies, & diuturnus luctus excitus est tot civium desiderio. Quapropter SCto. decretum fuit, ut post hac defun-*

*defunctorum in bello corpora ibi humarentur, ubicunque cecidissent, ne ob eorum conspectum reliqui segniores ad militiam fierent. id decretum mox cognitum & hostes imitati sunt.* Verba Græca hæc sunt: Ρουτιλίου δὲ τοῦ σώματος καὶ πολλῶν ἄλλων ἐπιφανῶν ἐπὶ ταφὴν ἐς Ρώμην ἐνεχθέντων, ἥτε ὄψις ἀηδὴς ἦν ὑπάτου καὶ τοσῶνδε ἄλλων ἀνῃρημένων, καὶ πολυήμερον ἐπὶ τῷδε πένθος ἠγέρθη, καὶ ἀπὸ τοῦδε ἡ βουλὴ τοὺς ἀποθνήσκοντας ἐν τοῖς πολέμοις ἐκέλευεν ἔνθα περ ἂν ὦσι θάπτεσθαι, τοῦ μὴ τοὺς λοιποὺς ἐκ τῆς ὄψεως ἀποτρέπεσθαι τῶν στρατιωτῶν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ πολέμιοι πυθόμενοι περὶ σφῶν ἐψηφίσαντο.

Sed nihilominus tamen obtinuit hic ritus in iis, qui peregrè essent mortui. Unde Ovid. lib. III. Trist. Eleg. III.

*Ossa tamen facito parvâ referantur in urnâ,*
*Sic ego non etiam mortuus exul ero.*

Am. Marcell. libr. XIX. *Post incensum corpus ossaq; in argenteam urnam conjecta, quæ ad gentem humo mandanda portari statuerat pater.*

Quemadmodum autem sinu ossa legebant: ita etiam urnulam illam ferales reliquias continentem sinu è terra peregrina in patrium solum solebant exportare. Martialis libr. IX. Epigr. XXXI.

*Retulit ossa sinu chari Nigrina mariti,*
*Et questa est longas non satis esse vias.*
*Cumq; daret sanctam tumulis, quibus invidet, urnā,*
*Visa sibi est rapto bis viduata viro.*

Tacitus de funere Germanici lib. II. *Agrippina ascendit classem cū cineribus Germanici & liberis: miserantibus cunctis, quod fœmina nobilitate princeps, pulcherrimo modò matrimonio inter venerantes gratantesq; aspici solita, tunc ferales reliquias sinu ferret.*

Ab hoc gentilium ritu non multum abiit ille alter majorum nostrorum ævo usurpatus, quo corpora peregrè mortuorum, præsertim si fuissent aliquo dignitatis titulo insigniti, crudeliter exenterata frustillatimque conscissa ignibus imponebantur coquenda, ut ossa è carnium tegumento separata commodè tandem in locum sepulturæ, quem vivi elegerant, perferri possent. Vide Aimoinum de Gest. Franc. lib. V. cap. LV. Quam consuetudinem ut barbaram & Christiano homine indignam sub gravi pœnâ abrogavit Bonifacius VIII. Pont. Max. ut est in libr. III. Extravag. com. tit. de sepult.

Non prætereundus hic etiam alius veterum ritus, quo sueti peregrè mortuorum ani-

animas, quando corpora vel cineres non licebat, factis facris magno clamore fecum in patriam revocare: Græcis ψυχαγωγία dicitur. Scholiaftes Pindari ad Pythionic. Od. VI. Ἔθος ἦν τῶν τελευτησάντων ἐπ' ἀλλοδαπῆς, εἰ καὶ μὴ τὰ σώματα εἴη παρ' αὐτοῖς, τὰς γοῦν ψυχὰς διὰ τῶν μυστηρίων ἀνακαλεῖσθαι, καὶ ὥσπερ συμπλεύσας εἰς τὴν πατρίδα διαπεραιοῦν. Etymologici autor: Εἰώθασι κλαίοντες ἀνακαλεῖσθαι τοὺς τεθνεῶτας.

Ceterùm in hac Ψυχαγωγία ufurpabant ceremoniam, ut ter defunctum nomine appellarent. Unde Virgil. VI. Æneid.

*Tunc egomet tumulum Rhæteo in littore inanem*
*Conftitui & magnâ manes ter voce vocavi.*

Theocritus Idyllio XIII.

Τρὶς μὲν Ὕλαν ἄυσεν, ὅσον βαθὺς ἤρυγε λαιμός,
Τρὶς δ' ἄρ' ὁ παῖς ἐπακούσεν.

Rectè igitur Heraldus cenfuit vocem *Hyla* ter fcribendum in illo Virgilii VI. Eccl.

*His adjungit Hylam nautæ quo fonte relictum*
*Clamaffent: ut littus Hyla, Hyla, Hyla omne fonaret.*

Allufit fortean hunc ritum Ariftophanes in Ranis Act. V. Sc. V.

Τεθνηκόσι γὰρ ἔλεγεν, ὦ μόχθηρε σύ,
Οἷς οὐδὲ τρὶς λέγοντες ἐξικνούμεθα. Hoc eft, ut Nic. Frifchlinus reddidit:

*Quia mortuis loquebatur, fatue, quibus*
*Si ter dicamus, vix exaudimur tamen.*

Fundus horum omnium Homerus, Odyſſ. 1.
οὐδ' ἄρα μοι προτέρω νῆες κίον ἀμφιέλισσαι
πρίν τινα τῶν δειλῶν ἑτάρων τρὶς ἕκαστον ἀῦσαι,
οἳ θάνον ἐν πεδίῳ Κικόνων ὕπο δῃωθέντες.

*Neque certè mihi ulterius naves procedebant utrinque agitatæ.*
*Priusquam horum miſerorum ſociorum ter unumquemque vocaſſet.*
*Qui perierunt in campo à Ciconibus trucidati.*

Ad quem locum Euſtathius: Ἔθος δ' ἦν, φασί, τὰς τῶν ἐπὶ ξένης ἀπολλυμένων ψυχὰς ἀνακαλεῖν τρὶς τοὺς ἔτι περιλειπομένους, καὶ οὕτως ἀπιέναι. ὃ ψυχαγωγία τις ἦν. ὡς τῶν ἀνακαλούντων, δοκούντων κατάγειν ἐκείνους, ἢ μετάγειν εἰς τὴν πατρίδα. Et vide apud eum plura. Eadem etiam religione Cenotaphia inſtituta; de quibus paulò pôſt dicetur.

Jam ordinem noſtrum continuare pergamus; ubi priùs difficilimam hanc quæſtionem explicaverimus, quæ diu multos viros doctos habuit exercitatos: nimirum, quomodo cineres & oſſa quibus honorem habitum volebant, dignoſci potuerint à cineribus ex ligno natis, oſſibusque animalium, quæ ſæpe ſimul cum cadavere cremaban-

mabantur. Sunt, qui tunicas factas existimant è lino quodam Indico, quod exuri minimè potuerit, atque iis operta cremandorum corpora, ut ita illorum favilla ac ossa à reliquis cineribus separarentur. Ad istam opinionem stabiliendam abutuntur auctoritate Plinii, qui libro XIX. cap. I. de hoc lino sic loquitur: *Inventum est etiam quod ignibus non absumeretur. Vivum id vocant, ardentesq; in focis conviviorum ex eo vidimus mappas sordibus exustis splendentes magis, quàm possent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis favillam ab reliquo separant cinere.* Sed hos raritas hujus lini & pretium facilè refutaverit: ut mittam, quod Plinio non de Romanis sermo, sed iis gentibus, apud quas illud linum nascebatur, quarum Reges tantùm eo sint usi. Nugis etiam similiora, quæ alii de Amianto lapide comminiscuntur, cujus sententiæ cum nullum veteris scriptoris testimonium afferant, assensum illis accommodare minimè possum: sed potius cũ clarissimo viro Is. Casaubono ita sentio, cadaver cremandum sic in pyra fuisse collocatum; ut cineres & ossa separata mane-

manerent , neque aut ligni cineribus aut animantium, quæ ſimul cremabantur, oſſibus commiſcerentur: atque ita ex ſitu & collocatione cadaveris facultatem fuiſſe diſcernendi cineres ac oſſa. Cujus opinionis fundum habemus Q. Smyrnæum in deſcriptione funeris Achillei, libr. III.

Δὴ τότε πυρκαϊὴν οἴνῳ σβέσαν. ὀστέα δ' αὐτοῦ
φαίνετ' ἀειφραδέως. ἐπεὶ οὐχ' ἑτέροισιν ὅμοια
Ἦν ἀλλ' οἷα γίγαντος ἀτειρέος· οὐδὲ μὲν ἄλλα.
Σὺν κείνοις ἐμέμικτο. ἐπεὶ βόες ἠδὲ καὶ ἵπποι
Καὶ παῖδες Τρώων μίγδα κταμένοισι καὶ ἄλλοις
Βαιὸν ἄπωθε χέοντο περὶ νέκυν ὃς δ' ἐνὶ μέσσοις.
Ῥιπῇ ὑφ' Ἡφαίστοιο δεδμημένος οἷος ἔκειτο.

Hoc igitur modo poſiti in rogo cadaveris oſſa, quæ ſupererant μετὰ τὴν τοῦ πυρὸς μάρανσιν colligebantur, & quicquid cinerum inde decuti atque detergeri potuit in urnam conditum exiſtimo. nam aliàs omnes cineres combuſti corporis diſtingui ſitu potuiſſe ab iis, qui è lignis naſcebantur, vero non eſt ſimile. Atque de hac quæſtione ego ita ſtatuo: Si quis meliora excogitârit, maximam à me gratiam inibit.

## Cap. VIII.

*De Reliquiarum & Corporis compoſitione.* Componere. *Cineres & oſſa condita in urnas.* Oſſuaria.

Cine-

*Cineraria. Urnas illas fuisse aureas, argenteas, æneas, marmoreas, fictiles. Corpus conditum in arcam cum omni ornamento funebri. Carum consuetudo. De positurâ corporum in sepulcris apud Athenienses usitatâ. Laërtii dissensus à Plutarcho & Æliano.*

COLLECTA igitur ad hunc modum ossa ac cineres, vinoque & aliis odoribus, interdum & lacrymis persperſa ac irrigata, in monumentum condebant. Dionysius Halicarnass. lib. VIII. Κἄπειτα συναγαγόντες τὰ λείψανα, ἔθαψον ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, χώματι ὑψηλῷ διὰ πολυχειρίας ἐργασθέντι, μνῆμα ἐπίσημον ἐργασάμενοι. hoc est, *Deinde collectas reliquias in eodem loco humarunt, tumulo excelso super eas multorum manu congesto, monumentoq; insigni instructo.* Eadem Suetonius in Augusto cap. C. Frequens autem vox *Componendi* hoc sensu. Horatius lib. I. Satyr. IX.

*Omnes composui, felices.*

Propertius lib. II.

*Tu mea compones ossa.*

Catullus:

*Quem nunc tam longè non inter nota sepulcra,*
*Nec prope cognatos compositum cineres.*

Tacitus lib. I. hist. *Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus composuêre.* Et Virgilius translatè lib. I. Æneid. *Ante*

*Ante diem clauso componet vesper Olympo.*

Nequaquam tamen cineres & ossa ita nudè componebantur tumulo, sed vasculis quibusdam inclusa, quæ Latini *Vrnas* vocabant. De quo ritu Scholiast. Homeri Iliad. Δ. οἱ ἀρχαῖοι, inquit, τὰ σώματα οὐκ ἔθαπτον ἐπὶ γῆν εἰ μὴ πρότερον ἔκαυσαν, εἶθ' οὕτως τὴν τέφραν σὺν τοῖς ὀστέοις ἐχώννυον ἐν ἀγγείῳ κενῷ ἀποθέμενοι. Hinc Thallus in Epigrammate, quod extat lib. III. Antolog. tit. εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας.

—— λείψανα δ' αἴ, αἴ,

Ἔδρακες ἐν βαιῇ καλπίδι κευθόμενα.

Et Herodianus libro II. Καλπὴν φέροντες, ἔνθα ἦν τὰ Σεβήρου λείψανα. Proprio tamen nomine hæ urnulæ *Ossuaria* dicebantur. Græcis ὀστοθήκη vel ὀστοδοχεῖα. Vetus Inscriptio: *JULIA. FUSCINIA. OSSVARIUM. VIVA. SIBI. FECIT.* Meminit hujus vocis & Ulpianus D. De sepulcro violato, leg. II. Et in aliâ inscriptione etjam *Cineraria* dici invenio. Unde & *Cinerarij*, qui cineres & reliquias martyrum honorabant, apud D. Hieronymum in Epist. quadam ad Ripuarium: *Ais Vigilantium os fœtidum rursus aperire & putorem spurcissimum contra Sanctorum proferre reliquias,*

*quias, & nos qui eas suspicimus, appellare Cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum ossa veneremur.*

Ceterum Urnæ hæ pro cujuscunque conditione & facultatibus erant vel viles vel pretiosæ. Nam virorum illustrium ossa *Aureis urnis* fuisse condita legimus. Homerus Iliad. ψ.

Κλαίοντες δ' ἑτάροιο ἐνηέος ὀστέα λευκὰ
Ἄλλεγον ἐς χρυσέην φιάλην. Idem Iliad. Ω.
Moschus Idyll. IV.

Καίκεν ἕνα χρύσειον ἐς ὀστέα χρασσὸν ἀπάντων,
Λέξαντες κατέθαψαν ὅθι πρῶτον γενόμεσθα.

Plutarchus in Parall. ὑδρίαν vocat χρυσήλατον, in qua Demetrii reliquiæ ad filium sunt relatæ. Æl. Spartianus de Severo in ejus vita: *Corpus ejus à Britannia Romam usque cum magna provincialium reverentiâ susceptum est, quamvis aliqui urnulam auream tantùm fuisse dicant Severi reliquias continentem, eandemq; Antoninorum sepulcro illatam.* Eutropius de Trajano Imp. libro VIII. *Solus omnium Imp. intra urbem sepultus est, ossa ejus collocata in urnâ aureâ in foro, quod ædificavit sibi.* De urnâ *Argenteâ* Am. Marcellinus libro XVIII. *Post incensum corpus, ossaq;*

*ossaq; in argenteam urnam conjecta*, &c. Urnæ *aenea* meminit Virgilius lib. VI. Æneid.

*Ossaq; lecta cado texit Corinaeus aheno.*

Sequitur *Marmorea*. Xiphilinus in Severo: Καὶ μετὰ τοῦτο τὰ ὀστᾶ ἐς ὑδρίαν Πορφύρου λίθου ἐμβληθέντα, ἔς τε τὴν Ῥώμην ἐκομίσθη, καὶ ἐς τὸ Ἀντωνεῖον ἀπετέθη. Λέγεται δὲ τὴν ὑδρίαν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου μεταπέμψασθαί τε αὐτὸν καὶ ἐπιψηλαφήσαντα εἰπεῖν: χωρήσεις ἄνδρα, ὃν ἡ οἰκουμένη οὐκ ἐχώρησεν. *Ossa in urnam factam ex lapide Porphyretico conjecta Romam perlata & in Antoniniano reposita sunt. Fertur Severus hanc urnam paulo antequam decederet è vita jussisse ad se perferri: deinde contrectasse, atq; ita dixisse: Tu virum capies, quem totus orbis terrarum non cepit.* Denique *fictilium* urnarum meminit Propertius lib. II. Eleg. XII.

*Deinde ubi suppositus cinerem me fecerit ardor,*
*Accipiat manes parvula testa meos.*

Epigram. Crinagori lib. III. Anthol. tit. VI.

Σὸς δὲ νεκὺς ψαφαρῇ κείσετ' ἐν ὀστρακίνῃ.

Etymologicum Magnum. Λάρναξ κυρίως ἡ παρὰ λάων, ὅ ἐστι λίθων κατασκευασθεῖσα θήκη: ἢ παρὰ τὸ λίαν νάσσεσθαι τὸ ἐκτιθέμενον. Atque hoc modo Reliquiæ cremati cadaveris condebantur.

Funus

Funus verò, quod igni comburendum non erat, ſtatim in arcam vel loculum ad hunc uſum ab ipſo mortuo, cum adhuc eſſet in vivis, ſive ab heredibus comparatum, locabatur unà cum omni iſto ornatu, quo erat per forum domo exportatum. Solitos enim veteres non ſolùm veſtes variaq; ornamenta in rogum conjicere; ſed & cum mortuo in monumentum inferre, diſcimus ex Lege ult. D. De Auro & Argento. ubi mulier decedens ita ſcripſerat in teſtamento: *Funerari me arbitrio viri mei volo & inferri mihi quæcunq; ſepulturæ meæ cauſa feram ex ornamentis, lineas duas ex margaritis & viriolas ex ſmaragdis.* Sic Virgines Veſtales ſtupri reas εἰς σηκὸν ὑπὸ γῆν κατεσκευασμένον ἅμα τοῖς ἐνταφίοις κόσμοις, *in cellam ſubterraneam unà cum ſepulcralib. ornamentis* poſitas, autor Dionyſius lib. 11.

Commodùm hîc mihi in mentem venit Carum conſuetudo, quos parvum ſcutum & galeam, quorum illi inventores extiterunt, cum mortuis defodiſſe, auctor Thucydides lib. 1. Δήλου καθαιρομένης ὑπὸ Ἀθηναίων ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ, καὶ τῶν θηκῶν ἀναιρεθεισῶν, ὅσοι ἦσαν τῶν τεθνεώτων ἐν τῇ νήσῳ, ὑπὲρ ἥμισυ Κᾶ-

ρες ἐφάνησαν, γνωσθέντες τῇ τε σκευῇ τῶν ὅπλων ξυντεθαμμένοι καὶ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν ἔτι θάπτουσι. *Cum expiaretur ab Atheniensibus hoc bello Delus destructis sepulcris eorum, quicunque in eâ insula decessissent, supra dimidium Cares agniti sunt genere armorum, cum quibus erant sepulti.* Et addit ibi Scoliastes: οἱ Κᾶρες πρῶτοι εὗρον τοὺς ὀμφαλοὺς τῶν ἀσπίδων καὶ τοὺς λόφους, τοῖς γὰρ ἀποθνήσκουσι συνέθαπτον ἀσπιδίσκιον μικρὸν καὶ λόφον, σημεῖον τῆς εὑρέσεως. Nec plura jam addo de iis, quæ cum mortuis solebant reçondi.

De positurâ verò cadaverum, ad ortumné Solis, an verò ad occasum illa in monumentis Romani collocarint, nihil certi habeo affirmare. At Athenienses mortuos suos πρὸς δυσμὰς βλέποντας *ad occasum respicientes* posuisse, tradit Ælianus l. v. Var. hist. Νόμος καὶ οὗτος Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. θάπτειν δὲ πρὸς δυσμὰς βλέποντα. *Est & hujusmodi lex apud Athenienses: Si quis in insepultum hominis cadaver incidat, omnino ei terram injicito, & ita sepelito ut ad occasum spectet.* Et libro vii. Var. hist. cap. xix. ubi memorabile illud Solonis factum recenset, arguentis ex cadaverum positu Salamina

opti-

optimo jure à ſuis civibus occupatam: Ἀρχαίας γὰρ θήκας ἀνοίξας, ἀπέδειξε πάντας Ἀθηναίους πρὸς δύσιν κειμένους κατὰ τὸ πατρῷον αὐτοῖς ἔθος. τοὺς δὲ Μεγαρεῖς εἰκῇ, καὶ ὡς ἔτυχε τεθαμμένους. hoc eſt. *Reſeratis enim antiquis monumentis, oſtendit omnes Athenienſes verſus occaſum patrio more jacere: Megarenſes verò temerè & ſine diſcrimine ſepultos eſſe.* Idipſum quoq; refert Plutarchus in Solone. Sed contrarium teſtatur Diog. Laërtius: diſertè enim mortuos Athenis ad ortum Solis locatos fuiſſe aſſerit, eandem hiſtoriam tangens in Solone: Ἔπεισε δὲ αὐτοὺς καὶ τὴν ἐν Θράκῃ χερρόνησον προσκτήσασθαι. ἵνα δὲ μὴ δοκοίη βίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ δίκῃ τὴν Σαλαμῖνα κεκτῆσθαι. ἀνασκάψας τινὰς τάφους, ἔδειξε τοὺς νεκροὺς πρὸς ἀνατολὰς ἐστραμμένους, ὡς ἦν ἔθος θάπτειν Ἀθηναίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους πρὸς ἕω βλέποντας, ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους, ὅπερ ἦν ἴδιον Ἀθηναίων. *Perſuaſit Athenienſibus, ut in Thracia quoq; ſibi vendicarent Cherſoneſum. Ac ne magis vi quàm jure Salamina poßidere viderent, ut effoßis quibusdam tumulis cadavera Orientem Solem converſà, qui Athenienſibus ſepeliendi mos erat, oſtendit: ſepulcra item ipſa ad Orientem poſita*

*ta inscriptaq; ipsis familiarum nomina, quod quidem proprium Atheniensium fuit.* Quid ad hanc tam manifestariam pugnam dicemus? An lapsum in historia Plutarchum, lapsum Ælianum? Minimè verò gentium. Sed potiùs, ut eruditissimus Casaubonus censet, δυοῖν θάτερον, aut fefellit Diogenem memoria, cum Plutarchi locum in animo haberet: itaq; factum, ut quod ille Megarensibus, ipse Atheniensibus tribuerit: aut certè alios secutus est auctores, quos non defuisse ex Thucydidis Scholiaste libr. 1. συγγραφ. videre est, ubi annotat, morem fuisse omnibus Græcis ἐπ' ἀνατολὰς ποιεῖν ὀρθὰν τοὺς νεκροὺς: Phœnicibus verò πρὸς δύσιν.

His velut ἐπίμετρον addo, Cadavera etjam supina in sepulcris fuisse posita, more, ni fallor, hodieque ubique gentium frequentato. Aliter verò Diogenes Cynicus, qui interrogatus à Xeniade, quomodo vellet sepeliri, respondisse dicitur, εἰς πρόσωπον, *in faciem versus:* Illo autem causam sciscitante, subjunxisse, ὅτι μετ' ὀλίγον μέλλει τὰ κάτω ἀναστρέφεσθαι *quia paulò pòst inferiora in contrariam partem convertentur.* teste Laertio in ejus vitâ.

CAP.

## CAP. IX.

*Præficâ dicente* Ilicet, *domuitionem paraſſe, qui adhuc prope buſtum durabant. Diſceſſuri aquâ luſtrabantur,* Salve & Vale *inclamabant,* terram levem, quietem, pacem *precabantur, ignem ſupergrediebantur.*

CORpore jam in monumentum collocato, reliquiisque conditis, & omnibus ſolemni more peractis, pronunciabatur tandem noviſſimum verbum, *ILICET*: quo dicto quilibet domuitionem parabat. Servius libro VI. Æneid. *Varro dicit pyras ideo cupreſſo circumdari propter gravem uſtrinæ odorem: ne offendatur populi circumſtantis corona, quæ tam diu ſtabat reſpondens planctibus Præficæ, id eſt, principis planctuum, quàm diu conſumpto cadavere & collectis cineribus diceretur noviſſimum verbum, Ilicet, quod ire licet ſignificat.* Non tamen ſemper omnes, qui exſequias venerant, tam diu expectaſſe reperio. Nam quoſdam ultra portam non proceſſiſſe clarè teſtatur Propertius, apud quem Cynthia de ſuo funere ſic loquitur, libr. IV.

*Si piguit portas ultra procedere, at illud*
*Juſſiſſes, lectum lentius ire meum.*

Imo Imperatores & illuſtres viri in funeribus ſuorum ad laudationem tantùm;

quæ fiebat in foro, videntur venisse, nec nisi rarissimè interfuisse officio, cum efferrentur è rostris ad bustum extra urbem. Quapropter ut civile & δημοτικὸν in Tiberio notavit Suetonius cap. XXXII. quòd ad rogum se cum ceteris conferre non spreverit: *Quorundam illustrium*, inquit, *exsequias usque ad rogum frequentavit.* Sic accipiendum quod de Druso ejus filio observat Dio: ὁ Δροῦσος τὰ τῇ ὑπατείᾳ προσήκοντα ἐξίσου τῷ συνάρχοντι ἐξετέλεσε, καὶ κληρονόμος γε ὑπό τινος καταλειφθεὶς, τὸ σῶμα αὐτοῦ συνεξήνεγκε. Ubi συνεκφέρειν significat exsequias usque ad rogum cum aliis frequentare, ut doctissimè explicat omnis antiquitatis & eruditionis promus condus Isaac. Casaubonus noster l. III. Animadvers. in Sueton. Alios autem rogo incenso conjectisq; in eum muneribus & decursione peractâ statim abiisse, relictis ad rogum iis, quorum erat ossa legere, Dio me docuit lib. LVI. in funere Augusti: πραχθέντων δὲ τούτων οἱ μὲν ἄλλοι ἀπηλλάγησαν. ἡ δὲ δὴ Λιουία κατὰ χώραν πέντε ἡμέρας μετὰ τῶν πρώτων ἱππέων μείνασα, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ συνελέξατο, καὶ ἐς τὸ μνημεῖον κατέθετο. h. c. *His peractis* (puta, incenso rogo & aquila evolante) *religui discessi-*

*ſeſſerunt. Livia autem cum equitum primis et in loco quinq; dies morata, oſſa ejus legit, ac monumento condidit.* Nonnullos tamen etjam uſque ad ipſam μάρανσιν τῆς φλογὸς pro-pebuſtum duraſſe, videre eſt ex Dionyſio Halicarnaſſæo l. VIII. de funere Marcii, ad cujus rogum inquit tantiſper expectaſſe eos, quibus Marcius maximè in amoribus fuerat, dum flamma langueſcens ſubſideret: παρέμειναν οἱ μάλιστα τὸν ἄνδρα ἀσπαζόμενοι μέχρι τοῦ μαρανθῆναι φλόγα.

Quotquot autem tantiſper ad rogum expectaſſent, dum collectis conditisq; reliquiis funeri finis fieret, eos non antè a lugubri hoc officio diſceſſiſſe, quàm aquâ ter eſſent luſtrati propter contractam à funere pollutionem, Virgilius videtur indicare lib. VI. Æneid. de exſequiis Miſeni:

*Oſſaq; lecta cado texit Chorineus aheno,*
*Idem ter ſocios purâ circumtulit unda,*
*Spargens rore levi & ramo felicis olivæ.*

Quo quidē loco aſpergilli meminit, quod è rore marino & oliva felici conſtat, cum tamen potiùs è lauru fieri ſoleret, Nam, ut Feſtus ait, *Laurum omnibus ſuffionib. adhiberi ſolitum erat*, *vel quod medicamento*

 *ſiccißi-*

*ficcissima sit, vel quod omni tempore viret, ut similiter Resp. vireat.* Sed hujus rei causam audiamus à doctissimo Virgilii Scholiaste, ad hæc verba—ramo felicis olivæ; *Festæ arboris*, inquit ille, *sed moris fuerat, ut de lauro fieret. Sanè dicit Donatus, quòd hoc propter Augustum mutavit. Nam nata erat laurus in palatio eo die, quo natus est Augustus: unde triumphantes coronari consueverant, propter quam rem noluit laurum dicere ad officium lugubre pertinere.*

Sic apud Græcos quoque morem fuisse, ut elato cadavere justisque redditis aqua abluerentur vivi, qui funus duxerant expiationis gratia, testatur Suidas in verbo Καταλύει: Ἔθος γὰρ ἦν μετὰ τὸ ἐκκομισθῆναι τὸ σῶμα, καθαρμοῦ χάριν, ἀπολούεσθαι τοὺς οἰκείους τεθνεῶτος Idipsum tradit Scholiastes Aristophanis Nubibus, verbis penè iisdem: Ἔθος ἦν μετὰ τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ νεκροῦ λούεσθαι τοὺς κατ' οἶκον καθαρμοῦ χάριν.

Præterea quoq; *Salve & Vale* compositis solebant inclamare: vel etiam illud *Vale* ter repetere. Virgilius libr. 11.

*Sic ô sic positum affati discedite corpus;*

Ubi Servius: *Sensus talis est, Præstate mihi vos*

*vos funebre solatium: hoc est affamini me, ut dici mortuis solet, Vale, Vale, Vale.* Idem Virgilius libr. XI.

*Salve æternùm mihi maxime Palla*
*Æternumq́; vale.*

Quod imitatus Statius III. Sylvar:

*Salvè supremùm genitor mitissime patrum*
*Æternumq́; vale.*

Servius ad Virgilii locum: *Varro in libris Logistoricis dicit, Ideò mortuis Salve & vale dici: non quod aut valere aut salvi esse possint, sed quod ab his recedimus eo nusquam visuri. Hinc ortum est, ut etiam maledicti significationem interdum Vale obtineat, ut Terentius: Valeant, qui inter nos discidium volunt, hoc est ita à nobis recedant, ut nunquam ad nostrum revertantur aspectum. Ergo cum mortuo dicitur VALE, non etymologia consideranda est, sed consuetudo, quòd nullis vale dicimus, nisi à quibus recedimus.* Eadem ferè habet ad libr. V. Æneid. quo benivolum Lectorem remitto.

Soliti autem ad postremum Vale plerunq; subjungere hæc verba: *Nos te ordine, quo natura permiserit, cuncti sequemur,* teste eodem Servio in lib. III. Æneid. ad hæc

verba: *supremùm voce ciemus.* Atque hanc clausulam etiam in antiquis Inscriptionibus reperire est. Sic enim in quadam memini me legere: VALE. ET. SALVE. ANIMA. Ↄ. OPPIÆ. FELICISS. NOS. EO. ORDINE. QUO NATURA. PERMISERIT. TE. SEQUEMUR. VALE MATER. DULCISSIMA.

Tum etiam humato cadaveri vel reliquiis conditis *Terram Levem* precabantur; quo ritu nihil ferè frequentius in veterum scriptis & literatis Lapidibus, quare non malam spero me gratiam initurum ab antiquitatis amantibus, si complusculahujus formulæ exempla huc congessero, Latina pariter & Græca: nam utrumq; populum his verbis usum reperio. Tibullus libr. II. Eleg. IV.

*Et bene, discedens dicet, placideq; quiescas,*
*Terraq; securæ sit super ossa levis,*

Propert. lib. I. Eleg. XVII.

*Illa meum extremo clamasset pulvere nomen,*
*Ut mihi non ullo pondere terra foret.*

Martialis libr. VI. Epig. LXIIX. de morte Eutychi pueri:

*Quicquid id est, subitæ quæcunq; est causa rapinæ,*
*Sit precor & tellus mitis & unda tibi.*

Idem

Idem libr. v. Ep. xxxvi. ad Erotium:

*Mollia nec rigidus cespes tegat ossa, nec illi*
*Terra gravis fueris, non fuit illa tibi.*

Cui simile illud Meleagri:

Παμμῆτορ γῆ χαῖρε· σὺ τὸν πάρος οὐ βαρὺν εἰς σὲ
Αυσιγένην. καὶ αὐτὴ νῦν ἐπέχοις ἀβαρής.

Et nota est solemnis illa Inscriptionum formula, SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. quæ plerunque literis hisce initialibus *S. T. T. L.* solebat denotari. Suidas: Κούφη γῆ οὗτον καλύπτοι. Euripides Alcestide: --- κοῦφά σοι.

Χθὼν ἐπάνω πέσοι γύναι. Et tritam fuisse vulgi sermone hanc precationem, demonstrat Julianus Imperator Epistolà ad Hermogenem Ægypti præfectum: Ἐκείνῳ μὲν, inquiens, δὴ ἐπειδὴ μακαρίτης ἐγένετο, κούφη γῆ, καθάπερ λόγος. Huc pertinent antiqua Epigrammata Lapidibus incisa, cujusmodi est illud:

TE. TELLUS. SANCTOSQUE. PRECOR.
PRO CONIUGE. MANES.
VOS. ITE. PLACIDI. TU. LEVIS.
OSSA. TEGAS.

*Item illud alterum:*

NUNC. VOS. CONTESTOR. MANES.
QUIBUS. OSSA. RELINQUO.

TEL-

Tellus. Huic. Tumulo. Ne. Gravis. Esse. Velis.

*Et in quodam lapide Romano:*

Opto. Si. Qua. Fides. Remanet. Telluris. Amicæ.
Sit. Tibi. Perpetuo. Terra. Levis. Tumulo.

Persius *levem cippum* dixit Satyr. I. Et Juvenalis:

—— *tenuem & sine pondere terram.* Satyr. VII. Hujus loci est lepidum Agathiæ cavillum in infantem matris utero immortuum:

Κούφη σοι τελέθοι γαστὴρ τέκος ἀντὶ κονίης,
Αὐτὴ γὰρ σε φέρει, καὶ χθονὸς οὐχ ἀπτέεις.

Jocum etiam hinc captavit Martialis libr. IX. in Epitaphio Philænis; cui ita terram levem precatur, ut tanto facilius ossa ejus à canibus possint erui.

*Sit tibi terra levis, molliq; tegaris arenâ,*
*Ne tua non possint eruere ossa canes.*

Cui planè geminum est illud Ammiani libr. II. Antholog. tit. εἰς πονηρούς:

Εἴη σοι κατὰ γῆς κούφη κόνις οἰκτρὲ Νέαρχε,
Ὄφρα ῥηϊδίως ἐξερύσωσι κύνες.

Orta autem hæc formula à vulgari veterum superstitione, qua credebant, sepultos

tos adhuc incantationib⁹ obnoxios, ideoq; ne eæ nocerent, tumulo bene precabantur: Quemadmodum igitur amicis & caris suis terram levem optabant: ita contrà, quib. malè vellent, iis *terram gravem* imprecabantur, id est, ut sepulcrum illorum incantaretur, quò scilicet umbra pressa è tumulo evocari non posset. Plinius lib. II. Natural. hist. cap. LXIII. de terrâ: *Cujus numen ultimum jam multis imprecamur irati grave, tanquam nesciamus hanc esse solam, quæ nunquam irascatur homini.* Propertius lib. II. Eleg. XX.

*Ossa tibi juro per matris & ossa parentis:*
*Si fallo, cinis, heu! sit mihi uterq; gravis.*

Quod expressum videtur ex ultimo Epig. Callimachi:

Εἶχον ἀπὸ σμικρῶν ὀλίγον βίον, οὔτε τι δεινὸν
Ῥέζων, οὔτ᾽ ἀδικῶν οὐδένα, γαῖα φίλη,
Μίκκυλος. εἴ τι πονηρὸν ἐπήνεσα, μήτε σὺ κούφη
Γίγνεο, μετ᾽ ἄλλοι δαίμονες οἵ μ᾽ ἔχετε.

Tibullus lib. I. Eleg.

*Jam tua, qui Venerem docuisti vendere primus,*
*Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.*

Alludit huc Martialis libr. XI. Epigr. in Colonum pessimè agrum colentem:

*Heredes nolite brevem sepelire colonum:*
*Nam terra est illi quantulacunq; gravis.*

Quod

Quod si igitur cui incantari contigisset, tum *Terra gravis* dicebatur. Quintilianus declam. x. de sepulcro violato: *Nunc barbaro carmine gravem terram totis noctibus pulsat, & impositum sibi sepulcrum quod non poßit evolvere, quæ solebat ipsos discutere inferos, umbra miratur.* Iterum: *Queritur solito terram graviorem utique cum sentit venisse noctem, quando umbræ feliciores demittuntur ad matres.* De utroque autem ritu & gravem & levem terram precandi mortuis elegantissimè Tertullianus de Testimonio animæ cap. IV. *Quid? quod ut sentienti maledicis, si cujus memoriam alicujus offensæ morsu facis, terram gravem imprecaris, & cineri penes inferos tormentum: æquè ex bona parte, cui gratiam debes, oßibus & cineri ejus refrigerium comprecaris & ut benè requiescat apud inferos cupis.*

Atque hæc postrema verba commodùm mihi in memoriam revocant etiam illam mortuis benè precandi formulam, *Ut benè* vel *placidè quiescerent*, aut *molliter jacerent.* Utitur hac Tibullus libr. II. Eleg. ult.

*Sis benè sub tenerâ parva quiescat humo.*

Taci-

Tacitus in vitâ Agricolæ: *Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnæ animæ, placidè quiescas.* Inscriptio Prænestina: OSSA. TIBI. BENE. QUIESCANT. Ovidius lib. I. Amor. Eleg. VIII.

*—— sæpe rogabis*
*Ut mea defunctæ molliter ossa cubent.*

Idem. lib. III. Trist. Eleg. III.

*At tibi, qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,*
*Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.*

Et in Epistolâ Didûs ad Æneam:

*Et senis Anchisæ molliter ossa cubent.*

Virgilius Ecloga ult.

*—— ô mihi tum quàm molliter ossa quiescant!*

Idem libr. II. Æneid.

*—— placidâ compostì in pace quiescant.*

Non enim quietem tantùm: sed & pacem mortuis optabant sensu fere eodem. Valentinianus Novella de Sepulcris: *Pax sepultis.* Et Valerius Probus has notas H.R. I.P. interpretatur: *Hic requiescit in pace.*

Sed ut tandem caput hoc absolvamus, Vale jam mortuis dicto, & ut placide quiescant, vel terram levem experiantur optato, domuitionem quisque parabat: in qua tamen hoc solemne usurpatum invenio, ut ignem

ignem ſupergrederentur aquâ corpus aſperſi. Feſtus: *Funus proſequuti redeuntes ignem ſupergrediebantur aquâ aſperſi, quod purgationis genus ſuffitionem vocabant.*

## Cap. X.

*De Sepulcris. Etymon Sepulcri, itemq́, Synonyma.* Monumentum. Memoria. Conditivum *vel* Conditorium. Requietorium. Sedes. Domus. Stabula cadaverum. Theſaurus orcinus. Tumulus. Sarcophagus. *Sepulcri appellatio ad os vel ventrem translata.*

QUibus ceremoniis mortuus vel reliquiæ monumento inferri ſolerent, vidimus: reliquum eſt, ut jam ad Sepulcra ipſa accedamus, & *Qui* illa exſtruere ſolerent, ac *Quibus*: tum *Cujuſmodi* fuerint & quæ *ſepulcrorum Religio*, quantum poteſt, conſideremus, ac chartæ huic breviter illinamus; quæ quidem ſi non ſatis accurata & ad unguem elaborata fuerint, at grata tamen fore arbitror iis, qui antiquitatis ſtudio teneantur, non minùs, quàm clarorum virorum ſepulcra eſſe ſolent peregrinantibus: quos mirum in modum ejuſmodi monumentis, quæ regum & magnorum hominum cineres ac oſſa contegunt, delectari,

ctari, præter quotidianam experientiam etjam Strabo monet lib. 11. Geograph. περὶ πολλῶν γὰρ ἐστι πόλεων οὗτ', ὅπερ εἶπε Δημοσθένης ἐπὶ τῶν περὶ Ὄλυνθον, ἃς οὕτω ἠφανίσθαι φησὶν, ὥστ' εἰ μηδὲ πώποτε ᾠκίσθησαν γνῶναι ἄν τινα ἐπελθόντα. Ἀλλ' ὅμως καὶ εἰς τούτους τοὺς τόπους καὶ εἰς ἄλλους ἀφικνοῦνται ἄσμενοι· τὰ ἴχνη ποθοῦντες ἰδεῖν τῶν οὕτω διωνομασμένων ἔργων, καθάπερ καὶ τοὺς τάφους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. Id est, *Hoc enim de multis urbibus licet pronunciare, quod de Olyntho & vicinis dixit Demosthenes: quas ita ait deletas esse, ut si quis nunc ad ea loca perveniat, is dubitare possit, unquamne ibi fuerit habitatum. Veruntamen in hujusmodi loca libenter homines proficiscuntur, ipsa vestigia tam nobilium operum cupientes videre, sicut & sepulcra inclutorum virorum.* Exemplo sunt C. Julius Cæsar & Octav. Augustus, quos Alexandri Magni sepulcrum inspexisse, historici memoriæ prodiderunt. De Jul. Cæsare Lucanus libr. x.

*Effossum tumulis cupidè descendit in antrum,*
*Illic Pellæi proles vesana Philippi*
*Felix prædo jacet terrarum, vindice fato*
*Raptus: sacratis totum spargenda per orbem*
*Membra viri posuêre adytis, Fortuna pepercit*
*Manibus, &c.*

De Augusto autem Dio lib. LI. καὶ μετὰ ταῦ-

ignem ſupergrederentur aquâ corpus aſperſi. Feſtus: *Funus proſequuti redeuntes ignem ſupergrediebantur aquâ aſperſi, quod purgationis genus ſuffitionem vocabant.*

## CAP. X.

*De Sepulcris. Etymon Sepulcri, itemq́ Synonyma.* Monumentum. Memoria. Conditivum *vel* Conditorium. Requietorium. Sedes. Domus. Stabula cadaverum. Theſaurus orcinus. Tumulus. Sarcophagus. *Sepulcri appellatio ad os vel ventrem translata.*

QUibus ceremoniis mortuus vel reliquiæ monumento inferri ſolerent, vidimus: reliquum eſt, ut jam ad Sepulcra ipſa accedamus, & *Qui* illa exſtruere ſolerent, ac *Quibus*: tum *Cujuſmodi* fuerint & quæ *ſepulcrorum Religio*, quantum poteſt, conſideremus, ac chartæ huic breviter illinamus; quæ quidem ſi non ſatis accurata & ad unguem elaborata fuerint, at grata tamen fore arbitror iis, qui antiquitatis ſtudio teneuntur, non minùs, quàm clarorum virorum ſepulcra eſſe ſolent peregrinantibus: quos mirum in modum ejuſmodi monumentis, quæ regum & magnorum hominum cineres ac oſſa contegunt, delectari,

ctari, præter quotidianam experientiam etjam Strabo monet lib. 11. Geograph. περὶ πολλῶν γὰρ ἐστι πόλεων ἔτ', ὅπερ εἶπε Δημοσθένης ἐπὶ τῶ περὶ Ολυνθον, ἃς ὅτω ἠφανίσθαι φησὶν, ὥς τ' εἰ μηδὲ πώποτε ὠκίσθησαν γνῶναι ἄν τινα ἐπελθόντα. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ εἰς τούτους τοὺς τόπους καὶ εἰς ἄλλους ἀφικνοῦνται ἄσμενοι, τὰ ἴχνη ποθοῦντες ἰδεῖν τῶν ὅτω διωνομασμένων ἔργων, καθάπερ καὶ τοὺς τάφους τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν. Id est, *Hoc enim de multis urbibus licet pronunciare, quod de Olyntho & vicinis dixit Demosthenes: quas ita ait deletas esse, ut si quis nunc ad ea loca perveniat, is dubitare possit, unquamne ibi fuerit habitatum. Veruntamen in hujusmodi loca libenter homines proficiscuntur, ipsa vestigia tam nobilium operum cupientes videre, sicut & sepulcra inclutorum virorum.* Exemplo sunt C. Julius Cæsar & Octav. Augustus, quos Alexandri Magni sepulcrum inspexisse, historici memoriæ prodiderunt. De Jul. Cæsare Lucanus libr. x.

*Effossum tumulis cupidè descendit in antrum,*
*Illic Pellæi proles vesana Philippi*
*Felix prædo jacet terrarum, vindice fato*
*Raptus: sacratis totum spargenda per orbem*
*Membra viri posuêre adytis, Fortuna pepercit*
*Manibus, &c.*

De Augusto autem Dio lib. LI. καὶ μετὰ τοῦ-

 τα

τα τὸ μὲν τοῦ Ἀλεξάνδρου σῶμα εἶδε καὶ αὐτοῦ καὶ προσ-
ήψατο, ὥστε τι τῆς ῥινὸς, ὥς φασὶ θραυσθῆναι. h. e. *Deinde corpus Alexandri inspexit, idq; attrectavit, ita ut nasi quoq; (ita enim fertur) particulam aliquam fregerit.* Eodem desiderio Ciceronem quoq; Archimedis sepulcrum septum undique & vestitum vepribus & dumetis indagasse, & Syracusanis, qui id esse omnino negabant, primùm monstrasse legimus libr. v. Tuscul. quæst.

Sed quo dilabor? in viam redeamus, initio facto à re minutissima. hoc est, à Sepulcri Etymologiâ: in qua se mirè torquet Terentii interpres Andria primore, ubi quærit, utrum dicatur *Sepulcrum* κατ' ἀντίφρασιν, *quod sine re pulcra sit? an quod ibi sine pulsu sint, id est, mortui?* [*an quod illic anima à vivis sepeliantur, id est, separentur?* Tandem autem à *sepeliendo* dici asseverat, quod est humare vel humo condere. Rectè hoc: omnino enim à supino *Sepultum*, fit Sepulcrum, mutata T in C, & inserta R, quemadmodum ab Ambulatum fit Ambulacrum: à Fultum, Fulcrum: ab involutum, Involucrum: à Lavatum, Lavacrum; à Simulatum, Simulacrum. Ex quo patet, cur

cur ſine aſpiratione vox hæc ſcribenda ſit, reclamantibus nonnullis Lapidibus & ipſo Agellio libr. II. Noct. Attic. cap. III. Diſertè etiam Servius in III. Georg. *Tria*, inquit, *veteres habebant nomina, in quibus C. literam ſequeretur adſpiratio, Sepulchrum, Orchus, Pulcher: è quibus Pulcher tantùm hodie recipit adſpirationem.* Unde tamen diſſentit Cariſius lib. I. *Pulchrum*, inquiens, *Varro adſpirari debere negat: ne duabus conſonantibus media intercedat adſpiratio: quod minimè rectum antiquis videbatur. unde & Sepulchrum hodieq; manet, quod ſit ſeorſum à pulchro propter recordationem doloris.* Verùm de his minutiis & quisquiliis ἀκαιϱολόγοι viderint: Nos alias ſepulcrorum appellationes perſequemur.

Ac generaliter quidem *Monumenta* vel *Memoriæ*, Græcis μνημεῖα & μνήματα dicuntur. De Monumentis Feſtus: *Monumentum eſt, quod mortui cauſa ædificatum eſt: & quicquid ob memoriam alicujus factum eſt, ut fana, porticus, ſcripta & carmina.* Magis ſignatè Florentinus Juriſconſultus lib. VII. Inſtit. *Monumentum generaliter*, ait, *res eſt memoriæ cauſa in poſterum prodita, in qua ſi cor-*

*pus vel reliquiæ inferantur, fiet Sepulcrum, &c.* Cicer. Epist. ad Cæsar. *Sed ego, quæ monumenti ratio sit, nomine ipso admoneor: ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quàm ad præsentis temporis gratiam.* A memoria igitur vel à monendo Monumentum dicitur: vel ut D. Hadrianus sensit, à muniendo, quod muniendi causa fiat, de quo etymo paulò post.

Dixi Memoriæ quoq; nomen sepulcris inditum. Nam etsi quidem Cicero ait lib. II. de Invent. *Memoria est, per quam repetit animus ea, quæ fuerunt*: tamen etiam externa illa adminicula, quæ hanc juvant & excitant, figuratâ locutione interdum Memoriæ dictæ. Vetus Inscriptio: SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. Item. COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. DUAS. Unde est in Passione Afræ & sociarum: *Et venit nocte cum sacerdotibus Dei & tulit corpus ejus, & posuit secundo milliario de civitate Augusta in memoriam, quam sibi suisq; construxerat.* De utraque voce eleganter Augustinus de cura pro mortuis cap. IV. *Non ob aliud vel*

*vel Memoriæ vel Monumenta dicuntur, ea quæ insignita sunt Sepulcra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtracti sunt, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: Nam & Memoriæ nomen id apertissimè ostendit, & Monumentum eo quòd moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημεῖον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum, memoria ipsa, quâ meminimus, μνήμη dicitur.* His adde, si placet, Isidorum lib. XV. Orig. cap. XI.

Appellantur & *Conditiva* vel *Conditoria*. Seneca Epist. LX. *Qui verò latitant & torpent, sic in domo sunt, quasi in conditivo.* Plinius libr. VII. cap. XVI. de procerissimæ staturæ hominibus sub Augusto, *quorum corpora ejus miraculi causa in conditorio Sallustianorum asservabantur hortorum.* Petronius de Matrona Ephesina loquens: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum.* Eadem ferè phrasi & Tertull. de Resurr. carnis cap. XLIV. cor nostrum *divini thesauri conditorium* vocat.

Invenio & *Requietorium* dici in veteri

Inſcriptione : P. SCANTIUS. PHILETUS. FECIT. SIBI. ET. SCANTIÆ. NICE. LIB. REQUIETORIUM. Et in alia: REQUIETORIUM. AMICI. BENE. FACERE. SEMPER. STUDIOSUS. FUI. Cui voci reſpondet illud Lycophronis ἐυναςήριον. Nam in ſepulcris quieſcere corpora exiſtimantur : unde Cicero ex veteri quodam Poëta libr. I. Tuſcul. quæſt.

*Neq; ſepulcrum, quod recipiat, habeat portum corporis:*
*Ubi remiſſâ vitâ corpus requieſcat à malis.*

Hinc Caſſiodorus libr. VI. Epiſt. IIX. *Defunctorum ſacram quietem* dicit.

Aliter etiã *Sedes* vocantur. Virg. VI. Æneid.

*—— quàm ſedibus oſſa quierunt.*

Am. Marcellinus libr. XXII. *Id metuens ne collectis ſupremis ſedes illis extruerentur, ut reliquis.* Vetus inſcriptio :, HANC. SEDEM. SIBI. VIVI. POSUERUNT. Sic *Apoſtolorum ſedem* invenies L. penult. c. de Sepul. viol. Utitur & Sidonius lib. II. Epiſt. IIX. & Lex. XL. D. De Relig. & ſumpt.

Eadem ſignificatione & *Domus* appellantur. Tibullus libr. III. Eleg. II.

*Atq; in marmoreâ ponere ſicca domo,*

Hinc *Domus æterna* in aliquot Inſcriptionibus. Eadem

Eadem metaphora Tertullianus *ſtabula cadaverum* dixit de Reſurrect. carnis cap. XXXVII. *Nemo jam poterit aliud mortuos interpretari, qui ſunt in monumentis, niſi corpora & carnem, quia nec ipſa monumenta aliud, quàm cadaverum ſtabula.*

Et eleganter Nævius poëta *Theſaurum orcivum* vocat apud Agell. libr. I, cap. XXIV. ad quem locum vide Scaligeri Notas ad Feſt. in voce *Faviſſas*.

Mitto jam *Tumuli* vocem vel pueris ſeptuennibus notam in hoc ſignificatu. Cicero libr. III. Tuſc. quæſt. ex Homero:

*Quo magis eſt æquum tumulis mandare peremptos.*

Valer. Maximus de Mauſoleo ab Artemiſia extructo libr. IV. cap. VI. *Quid de illo inclito tumulo loquare.* Et alia ſexcenta.

Non inconcinnè quoq; *Sarcophagi* appellationem huc traduxit antiquitas. Juvenal. Satyr. X. *Sarcophago contentus erit.* Epigramma Antiq. urbis:

*Me nunc torquet amor, tibi triſtis cura receſcit,*
*Lethæoq; jaces condita ſarcophago.*

Et in Epiſtola Liberti ad Ælium Severum: *Rogo Domine permittas mihi in eodem loco in marmoreo Sarcophago ea corpora colligere.*

Item L. Libertis. D. De Alimentis legat. Et paſſim alibi.

Originem autem & cauſam hujus translationis ex Plinio diſcimus, qui l. XXXVI. c. XVII. *In Aſſo Troadis,* ait, *ſarcophagus lapis fiſſui vena ſcinditur. Corpora defunctorum condita ab eo abſumi conſtat intra XL. diem, exemptis dentibus.* A quo habet Iſidorus libr. XVI. Orig. cap. IV.

Atque his potiſſimum nominibus veteres Sepulcra denotaſſe, memoria mihi jam ſuggerit: plura fortean inveniet, qui veterum ſcripta diligenter verſat. Unum addo, quod & doctiſſimum Joan. Meurſium annotaſſe video, Sepulcri vel τοῦ τάφου vocem pro ore vel ventre interdum à bonis autoribus uſurpari. Artemidorus lib. I. cap. LXXXII. Τὸ μὲν αἰδοῖον παισὶν ἔοικε, τὸ δὲ στόμα τάφῳ. ὅσα γὰρ ἂν λάβοι στόμα διαφθείρει, καὶ οὐ φυλάττει. Regius vates Pſalm. V. Τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν. Ad quem locum alluſum ab Optato Afro libr. II. adverſ. Parmen. *Unde furori veſtro tanta fames innata eſt, ut guttura veſtra ſepulcra patentia feceritis? Unicuique ſepulcro ſufficit unum funus & clauditur. Gutturi veſtro honorum func-*

*funera minimè sufficiunt, & adhuc patet, dum aliquos quaeritis devorare.* Sed etiam pro Ventre accipitur tam bestiarum, quàm hominum. Lycophron in Cassandra : v. 413.

Πολλῶν γὰρ ἐν σπλάγχνοισι τυμβευτήσεται
Βρωθεὶς πολυστίχοισι καμπέων γνάθοις
Νήειθμος ἐσμὸς, h. e. interp. Scaligero:

*Nam plurimarum ventre funerabitur*
*Serratidentum fauce camparum abditum*
*Examen ingens.*

Idem vers. 1202.

Τύμβος γεγὼς κένταυρος ὠμόφρων στοργῆς.

Ovidius libr. IV. Metamorph. de Tereo, qui Ityn filium comederat, huc allusit:

*Flet modò seq; vocat bustum miserabile nati.*

Valer. Maxim. libr. IV. cap. VI. de Artemisia: *Quid enim aut eos colligas, aut de bello inclyto tumulo loquare, cum ipsa Mausoli vivum ac spirans sepulcrum fieri concupierit, eorum testimonio, qui eã extincti ossa potione aspersa bibisse tradunt.* Quintilianus Declam VII. *Aestuant adhuc intra pectus sepulcra ventribus nostris cognata viscera.* Mar. Anton. l. IV. τῶν εἰς ἑαυτὸν: χρὴ δὲ, inquit, μὴ μόνον ἐνθυμεῖσθαι τὸ πλῆθος τῶν θαπτομένων οὕτωσι σωμάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἑκάστης ἡμέρας ἐσθιομένων ζώων, ὑφ' ἡμῶν τε καὶ τῶν ἄλλων ζώων· ὅσος γὰρ ἀριθμὸς καταναλίσκεται καὶ

οὕτω σίπως θάπτεται ἐν τοῖς τῶν τρεφομένον σώμασι. Apulejus l. v. Metamorph. *At hic iam tua existimatio, utrum sororibus pro tua curâ sollicitis assentiri velis & declinata morte nobiscum secura periculi vivere, an sævissimæ bestiæ sepeliri visceribus.* Huc pertinet & illud, quod Vultures τάφοι ἔμψυχοι dicti sunt. Unde Hermogenes libro περὶ ἰδέων cap. περὶ σεμνότητος: περὶ δὲ τοῖς ὑποξύλοις τούτοις σοφισταῖς, inquit, πάμπολλα εὕροις ἄν: τάφους τε γὰρ ἐμψύχους τοὺς γῦπας λέγουσιν, ὧνπερ εἰσὶ μάλιστα ἄξιοι. Ennius de Metio Suffetio quadrigis distracto:

*Vulturis in sylvis miserum mandebat homonem:*
*Heu quàm crudeli condebat membra sepulcro.*

Cassiodorus libr. I. Epist. XIX. *Fiat ergo pastus pii vulturis, qui necem potuit crudeliter desiderare pastoris. Tali potius sepulchro recipiatur, qui dominum reddidit insepultum.* Quemadmodum igitur Venter & Os Sepulcrum appellantur: ita reciprocè Saturnus devorasse filios dictus est, quos extulerat, sepelieratq; Lactantius libr. I. cap. XIII. *Sed fictum sanè putemus Saturnum filios devorasse, modo cum aliqua ratione. num idcirco, quod ait vulgus comedisse filios suos eum, qui extulerit sepulturæq; mandaverit?*

CAP.

## CAP. XI.

*Sepulcra quisq; sibi ipse solebat extruere: vel etjam Heredes ultrò. Formulæ Inscriptionum,* Vivus fecit. Se vivo fecit. De suo. De sua pecunia. *Sepulcrum D. Hadriani, hodie* Castellum S. Angeli.

SEd hæc ὡς ἐν παρόδῳ dicta sunt: jam *Qui Sepulcra* extruxerint videamus. Solebant autem ea Vivi plerumque ipsimet sibi facere, partim ut haberent certum hospitium, ubi corpus requiesceret, cum primùm mortualis hora advenisset: partim ut eo ipso nominis sui memoriam ab oblivione vindicarent. Xiphilinus in vita Trajani: Καὶ ἔστησεν ἐν τῇ ἀγορᾷ καὶ κίονα μέγιστον, ἅμα μὲν ἐς ταφὴν ἑαυτῷ, ἅμα δὲ εἰς ἐπίδειξιν τοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἔργου. *In foro suo columnam maximam collocavit partim sepeliendi sui causa, partim ut opus, quod ipse fecerat circa forum, posteris ostenderet.* Seneca de brevitate vitæ circa finem: *Quidam verò disponunt etiam illa, quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum & operum publicorum dedicationes.* Tertullianus de testimonio animæ cap. IV. *Quis non hodie memoriæ post mortem frequentandæ ita studet, ut vel literaturæ operibus vel simplici laudæ*

*laude morum, vel ipsorum sepulcrorum ambitione nomen suum servet?* Sic Augustus Cæsar vivus sibi Mausoleum condidit, de quo Suetonius in ejus vitâ, cap. c. *Id opus inter Flaminiam viam ripamq; Tiberis sexto suo consulatu extruxerat.* De Hadriano, qui juxta Tiberim sibi monumentum fieri curaverat, iterum Xiphilinus in ejus vitâ: Ετάφη δὲ πρὸς αὐτῷ τῷ ποταμῷ πρὸς τῇ γεφύρᾳ τῇ Αἰλίᾳ. ἐνταῦθα γὰρ τὸ μνῆμα κατεσκευάσατο. τὸ γὰρ Αὐγούστου ἐπεπλήρωτο, καὶ οὐκέτι οὐδεὶς ἐν αὐτῷ ἐτέθη. *Sepultus est ad flumen juxta pontem Ælium, ubi monumentũ fecerat. Nam Augusti Mausoleum plenum erat in quo nemo amplius sepultus est.* Vide & Spartianum in vita Hadriani & Procopium de bello Gothico: qui id extra portam Aureliam ad lapidis jactum à mœnibus abfuisse tradit: hodie mœnibus inclusum à militibus commodè habitatur, & præsidium est summorum Pontificum, qui in illud per porticus ac meatus ex palatio Vaticano commeare tutò possunt, & vulgò *Castellum S. Angeli* appellatur. Pertinet huc elegans Inscriptio, quæ extat in Epigr. antiq. urbis in Regione Arenulæ:

*L. VA-*

*L. VALERIVS. ZABDÆ. MERCATORI. VENALITIARIO.*

SEU. STUPOR. HUIC. STUDIO. SIVE. EST. INSANIA. NOMEN.
OMNIS. AB. HAC. CURA. CURA. LEVATA. MEA. EST.
MONUMENTUM. ABSOLVI. HOC. IMPENSA. MEA.
AMICA. TELLUS. UT. DET. HOSPITIUM. OSSIBUS.
QVOD. OMNES. ROGANT. SED. FELICES. IMPETRANT.
NAM. QVID. EGREGIUM. QVIDVE. CUPIENDUM. EST. MAGIS.
QVAM. UBI. LUCEM. LIBERTATIS. ACCEPERIS.
LAPSUM. SENECTÆ. SPIRITUM. IBI. DEPONERE?
QVOD. INNOCENTIÆ. SIGNUM. EST. MAXIMUM.

His ſimile eſt Epigramma, quod extat lib. III. Ανθολογ. tit. VI.

Τὴν σορὸν, τὴν ἐσορᾷς ζῶν Μάξιμος αὐτὸς ἑαυτῷ
Θῆκεν, ὅπως ναίῃ παυσάμενος βιότου.

Hinc illa in antiquis Inſcriptionib. crebra verba: V. F. id eſt, *Vivus fecit.* vel V. F. C. id eſt, *Vivus faciundum curavit.* vel V. H. S. F. M.

S. F. M. id est, *Vivus hoc sibi fecit monumentum.* Et illa apud Val. Probum: V. S. P. & V. S. L. M. Quæ sic interpretatur: *Vivus sibi locum monumenti.* In quibusdam invenitur, SE VIVO FECIT. Quod genus loquendi etiam apud Apuleium invenire est lib. xi. Metamorph. *Ad instar Solis me exornato errabam*, pro, *Ego exornatus.* Exemplis res fiet clarior.

*Romæ in ædib. Atilij Delphinij:*

D. M.

L. AIVS. ANICETVS.
FECIT. SIBI. ET. JVLIÆ.
PRIMIGENIÆ. CON-
JVGI. CARISSIMÆ.
HIC. CVM. ESSET. ANNORVM
LXV. HOC. SEPVLCRVM. VI-
VOS. COMPARAVIT.

*Nuceriæ:*

ALLIA. QVIETA.
VIVA. FEC. SIBI. ET
L. AVERELIO. FORTVNATO
CONJVGI.

Reate

Reate in ædib. Petri Silverii

*C. JVLIO. C. F. LONGINO*
*DOMO. BOLDINIA*
*PHILIPPVS. MACEDONIA*
*VETERANVS. LEG. VIII. AVG.*
*DEDVCTVS. AB. DIVO. AVGVSTO*
*VESPASIANO. QVIRIN. REATE*
*SE. VIVO. FECIT. SIBI*
*ET JVLIÆ. C. L. ELPIDII. CON-*
*JVGI SVÆ &c.*

Cum igitur adhuc in vivis essent, ipsimet sibi solebant monumenta extruere & ita præsumere officia heredum, quos negligentiùs interdum circa hanc rem versari videbant. Unde etiam queritur Plinius libr. VI. Epist. x. Virginii Rufi sepulcrum post decimum à morte ejus annum necdum absolutum esse: *Libuit etiam monumentum ejus videre & vidisse pœnituit. Est enim adhuc imperfectum nec difficultas operis in causa modici ac potius exigui; sed inertiâ ejus cui cura mandata est. Subit indignatio cum miseratione, post decimum mortis annum, reliquias neglectumq; cinerem, sine titulo, sine nomine jacere, cujus memoria orbem terrarum gloria pervagaretur.* Et statim: *Tam*

*Tam rara in amicitia fides, tam parata oblivio mortuorum, ut ipsi nobis debeamus etiam conditoria extruere, omnia heredum officia præsumere.* Quæ verba mihi in memoriam revocant Inſcriptionem Novam, quam & Neoſtadii in Auſtria & Uratislaviæ me legere memini in Epitaphio duorum Epiſcoporum:

*CERTA. DIES NULLI. MORS. CERTA. INCERTA SEQVENTUM.*
*CURA. LOCET. TUMULUM QVI SAPIT IPSE SIBI.*

Quod ſi morte præventi ſepulcrum abſolvere non potuiſſent, heredes perficere ſolebant; Sueton. in Auguſt. XVII. de Antonio & Cleopatra. *Ambobus communem ſepulturæ honorem tribuit ac tumulum ab ipſis inchoatum perfici juſſit.* Et patet ex Inſcriptione, quæ eſt in via Oſtienſi quarto ab urbe lapide:

*D. M.*

*M. ANTONII. ANTII, LUPI. PR. PATRICI. AVGVRIS. QVÆST. SODAL. TITII. TRIB.*

*MIL.*

MIL. LEG. II. ADIUTR. PIÆ. FIDEL. XVIR. STL. JUD. PRÆF. FER.
LAT. CUJUS. MEMORIA. PER. VIM. OPPRESSA. IN.
INTEGRVM. SECVNDVM. AMPLISSIMI. ORDINIS.
CONSVLTVM. RESTITVTA. EST. SEPVLCRVM. AB. EO. COEPTVM.
CLAVDIÆ. REGILLÆ. VXORI. ET ANTIÆ. MARCELLINÆ. FIL.
PIETATIS. SVÆ. ERGA. EVM. TESTIFICANDÆ. GRATIA. ET.
NOMINIS. EJUS. IN. PERPETVVM. CELEBRANDI. PERFECERUNT. ATFINES.
M. VALERIUS. BRADUA. MAURICUS. PONTIF. ET ANTONIA. VITELLIA.
Q. FABIUS. HONORATUS. T. ANNÆUS. PLACIDUS.

Nec verò inchoata folùm fepulcra heredes vel Liberti perficiebant: fed & interdum nova è folo defunctis fuo fumptu propter illorum erga fe merita ædificabant. Unde hæ in faxis antiquis formulæ: DE. SUO. vel DE. SUA. PECUNIA. B. M. F. quarum pleni funt omnes literati Lapides.

*Romæ ad D. Agnetis:*

D. M.

AGRIAE
AGATHE
POSTIENSIS. THALLVS
TVTOR. SEVIR. AVG. ET
AGRIA. THRYNOS. HEREDES
DE. SVO. FECERVNT
B. ET. SIBI. M.

*Romæ in hortis Fabiani:*

L. CESTIUS HILARUS. VIXIT. A. xxxv.
APPAIENA. AMABILIS. ET
Q. MINVCIVS. FAVSTVS
POSVERVNT. DE. SVO.

*Romæ in domo Porciarum.*

VENVLEIA. P. P. L. PHILEMATIVM
SIBI. ET. VIRO. SVO.
M. PORCIO. M. L. POLLIONI
SCR. LIBR. AED. CVR. LICT. CVR
DE. SVA. PECVNIA. FECIT.

*Romæ trans Tiberim in Ædib. Aurelij Matthæi;*

DIS. MANIB.
M. POPILLI
APOLLONI

C. Lu-

C. LUCILIUS
SUCCESSUS
AMICUS. DE. SUO.
Cæsennæ in Burgo.

*T. MANILIO. C. F. HOR. RUFO*
*SEXTILIÆ. P. L. DATÆ. VXORI*
*SEXTILIÆ. P. L. PRIMOGENIÆ.*
*ANNORUM. XIII.*
*DELICIUM EORUM*
*DATA*
*D. S. P. F. C.*

## CAP. XII.

*De Sepulcris ex Testamento factis. Heredes scripti sub conditione, ut Monumentum facerent. Item Legata relicta sub conditione eadẽ. Sumptus in Monum. testamento definiti: itemq; Modus. Utrumq; tamen interdum alterius arbitrio permissum. Lex Antoninorum de sepulcris apud Jul. Capitolinum explicata.*

EX dictis patet, interdum ultrò Heredes defunctis monumenta extruisse. Verùm idipsum etiam non rarò testamentis facere jubebantur. unde Lex v. Cod. De Relig. & sumpt. funer. *Militis*, inquit, *voluntatem, quam circa monumentum sibi faciundum, testamentum expresserit, & pater & mater ejus heredes negligere, non debent.*

Et lege LXXXVI. D. De Acquir. vel amittend. heredit. Papinianus refert, Filium morientem codicillis ab herede suo petiisse, *ut sibi parentibusq; suis in possessione matris monumentum extrueret.* Ulpianus Leg. XVIII. De famil. ercisc. *Sed & cum monumentum jussit Testator fieri, familiæ erciscundæ agent, ut fiat.* Et in vetustis Lapidibus hæc verba crebrò legimus: *TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT. HEREDES. FACIUNDUM. CURAVERUNT.* quæ singularibus hisce literis scribi solita, *T. F. I. H. F. C.* Val. Probus & Aldus Manucius monuerunt. Interdum tamen ita scribebant: *H. E. T. F.* hoc est, *HEREDES. EX. TESTAMENTO. FECERVNT.* vel breviùs: *EX TESTAMENTO.* uti ex his Inscriptionibus videre est.

Sæpini:

C. Centio. L. L. Firmo. Et
Centiæ. S. P. F. Paulæ. Et
Centiæ. L. L. Quartæ
Hoc. Monumentum. Ex. Testamento Sibi. Fieri. Jussit.

*Nepe-*

*Nepete in Cathedrali Ecclesia:*

HERENNIÆ. C.F. JUSTÆ.
M. APISTIUS. M.F. SABINUS. DUUMUIR.
VEIOS. IV. VIR. NEPETE
UXORI. SANCTISSIMÆ
ET PIENTISSIMÆ. ET
DE. SE. OPTIME. MERITÆ
TESTAMENTO. FIERI
JUSSIT.

*In Lapide Hispaniensi:*

Q. FULVIO. Q.F. OPPIA. AED. Q.F. OPPIOLA TEST. PONI. JUS. C. APPIUS. SUPERSTES. CANINIUS. MONIANUS. H. P. C. hoc est. *Testamento poni jussit. C. Appius superstes heres ponendum curavit.*

*Romæ propè ædes Card. Gambaræ:*

D. M.
C. VALERIO. C.F.
CLA. CVPITO
CELETE. MIL. COH.
VI. PR. VII. AVRELI
MIL. ANN. VI. VIX.
ANN. XXIV.

 C. QVAR-

C. QVARTIVS. SECVN-
DVS. MIL. LEG. XIII.
GEM. FRATRI. B. M.
ET. NVMISIA. SABI
CONIVGI. B.M.
T.P.I. HERED. F.C.

*Romæ in ædib. Matthæi Porcarii ad D. Io. Pinea.*

C. LIVIVS. C. F.
IVSTVS
NOVARIA. MIL.
CHO. IV. PR.
C. LICINI. MILIT
ANN. XIX.
VIX. ANN. XXXVII.
H. S. E. T. F. I.

*Veronæ*

M. TENATIVS. C.F. NIGER
SIBI. ET
C. TENATIO. P.F. PATRI
DOMITIÆ. C.F. SECVNDÆ. MATRI
C. TENATIO. C. F. PROBO. FRATRI
T. F. I.

Quid?

Quid? quod heredes quandoque scribebantur hac condicione, *ut monumentum facerent*. Alfenus L. 44. D. De hered. instit. *Paterfamilias*, inquit, *duos heredes instituerat : eos monumentum facere jusserat in diebus certis* Ulpianus L. vi D De Condition. instit. *Si quis ita institutus sit : si monumentum post mortem testatoris in triduo proximo mortis ejus fecisset.*

Interdum verò Legata relinquebantur iis, qui monumentum fecissent : cujusmodi Legatum refert Javolenus Leg. XL. D. De condic. & demonst. *Deinde ita legaverat : Luciis, Publiis, Corneliis ad monumentum ædificandum mille heres meus dato.* Sic Ulpianus Leg. x. D. De rebus dubiis: *Si fuerit Legatum relictum ei qui monumentum fecerit, & plures fecerint.* Vide etiam L. CXII. D. De condic. & demonstr. Ideo in antiquis Lapidib. scriptum . *Ex CAUSA. LEGATI.* Romæ in Ædib. Casp. Scapucii:

D. M.

M. LIBIO

MUCRONI

 C. CAE-

C. Caecinna
Quintilianus
Amico
Bene. Merenti
Ex Causa Legati
Fecit.

Solebant etiam Testatores interdum sumptus, quos in monumentum suum fieri vellent, nominatim definire: cujus rei frequens mentio apud Jureconsultos. Paulus libro singulari ad L. Falcidiam, D. Lib. xxxv. leg. ii. *Marcellus*, inquit, *an funeris monumentiq; impensa, quantam testator fieri jussit in ære alieno deduci debeat, respondit*, &c. Papinianus Leg. xxxi. D. De rebus gestis: *Libertos certam pecuniam accipere testator ad sumptum monumenti voluit.* Idem Leg. l. D. De hered. petit. *Si defuncto monumentum, condicionis implendæ gratia, bonæ fidei possessor fecerit: dici potest, quia voluntas defuncti vel in hoc servanda est, utique si probabilem modum faciendi monumenti sumptus vel quantum testator jusserit, non excedat*, &c. Sed clarius id ostendit Alfenus leg. ccii. D. De verb. signif. *Cum in testa-*

*testamento scriptum esset, ut heres in funere aut in monumento duntaxat aureos centum consumeret : non licet minus consumere: si amplius vellet, licet: neque ob eam rem contra testamentum facere videtur.* & Scævola leg. XXII. D. De Legat. & Fideicom. III. *Titius de monumento, quod sibi extrui volebat, ita cavit: Corpus meum uxori meæ volo tradi sepeliendum in fundo illo, & monumentum extrui ad quadringentos aureos.* Loquuntur idipsum etiam Inscriptiones.

*Romæ in adib. Atilii Delphinii.*

MINVCTA. M. L. HEDONE
SACRORVM
VIXIT. ANNIS. XCVII.
TESTAMENTO. FIERI
JVSSIT. EX. HS. ꟾↃↃ. ∞. CC.

*Romæ ad D. Cæsarii prope Pontem Sixtum:*

L. TARQVITIO. L. F.
ETHRVSCO
SVLPITIANO

SCRIBÆ. QVÆSTORIO.
EX. TESTAMENTO
DE. HS. XX.

*Reate:*

L. CASIENVS. A. F. CLA. EX. TESTAMENTO. HS. (cIↄ.) (cIↄ.) ARBITRATV. POLLÆ. RVNTIÆ. L. F. VXORIS. L. CASIENI. L. L. EROTIS. L. CASIENI. L. L. HILARII.

*Et alius Lapis:*

C. VALERIVS. C. F. QVÆ. BROCCIVS. SIBI. C. VALERIO. OVF. PATRI. TESTAMENTO. FIERI. JVSSIT. HS. (cIↄ.) ARBITRATV. VALERIÆ. C. F. SORORIS. ET. M. MARCI.

Ad hanc igitur ſummam, cuicuimodi illa fuerit, quam Teſtator præfinierat, Monumentum ab hæredibus erat exſtruendum, ut patet ex Leg. CCII. De verb. ſignif.

Quod ſi tamen ſumptus ille Teſtatoris facultates excederet, tum voluntatem ejus ſequi heredes non fuiſſe coactos, monet

net Ulpianus L. XIV. De Religiosis, cujus verba supra adduximus. vide & L. v. Dig. De hered. petit. Et Leg. XXXVII. D. De Relig. & sumpt. funer.

Sæpe tamen factum, ut heredes pro suo erga defunctum amore & benevolentia, impensis à Testatore præscriptis DE SUO aliquid adjicerent; quod ex innumeris ferè Inscriptionibus videre est.

*Romæ in ædib. Maffæjorum:*

DIS MANIBVS.
Q. LOLLI. FELICIS. VIX. ANN. LIIX.
MENSES. III. DIES. XIIX.
LOLLIA. JONIS. FILIA. NATVRALIS.
IDEM. LIBERTA. PATRI. OPTIM. ET
Q. LOLLIVS. FELIX. PATRONO
BENE. MERENTI
EX. TESTAMENTO. EIVS. HS. III. M. N.
ET. EX. SVO. AMPLIVS. ADIECTIS
HS. III. CCCC. M.N. FECERVNT. ET. SIBI
ET. SVIS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE
POSTERISQVE. EORVM.

*Romæ in hortis D. Petri ad vincula.*

L. MARCIO. L. L. THEODORO. ET
*FRATRI.* EIVS. ET

MAR-

MARTIÆ. L. L. PHILVMINÆ. VXORI
EX. TESTAMENTO. HS.(CIƆ.) (CIƆ.)
ARBITRAT.
MARCIA. L. L. PHILVMENÆ. VXORIS
RELIQ. PECVNIAM
DE. SVO. ADIECIT
HAVE. TIBI. VALE.

Non autem impenſas ſolùm: ſed & modum, ad quem ſibi monumentum fieri cupiebant, Teſtatores in ultimis ſuis voluntatibus expreſſiſſe legimus. Alphenus D. De condic. & Demonſtr. L. XXVII. *In teſtamento quidam ſcripſerat, ut ſibi monumentum ad exemplum ejus, quod in via Salaria eſſet Pub. Septimii Demetrii, fieret: niſi factum eſſet, heredes magna pecunia mulctare.*

Sæpiſſimè tamen & ſumptus & modum heredis vel alterius arbitrio permittebant. unde Pomponius L. VI. D. De condic. & demoſtr. *Qui alicujus arbitratu monumentum facere juſſus ſit, ſi is cujus arbitrium eſt, non vivat, vel adeſſe non poſſit aut rei arbitrari nolit,* &c. Javolenus L. XL. D. eodem. *Thermus minor, quorum arbitratu monumentum ſibi fieri vellet, teſtamento ſcripſerat.* Julianus L. XI. D. De condict. cauſa dicta:

dicta: *Si heres arbitratu liberti certa summa monumentum jussus facere, dederit Liberto pecuniam.* Inscriptio Romana in ædibus Norciarum:

DIS. MANIB. SACRUM
OFILLIA. PYTHUSÆ. TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT. ARBITRATU. C. TALASI. APTI.

*Et alia Inscriptio:*

L. CALPURNI. RESTITUTI
EX. TESTAMENTO. FACTUM
ARBITR. HEREDUM
CALPURNIA. RESTITUTA.

*Romæ ad Theatrum Marcelli:*

L. APISIUS. C.F. SCAPTIA. CAPITOLINUS. EX. TESTAMENTO. FIERI. JUSSIT. MONUMEN. ARBITRATU. HEREDUM. SUORUM.
ET. SIBI. ET. SUIS.

Hinc Horatius lib. II. Satyr. V.

——*sepulcrum*
*Permissum arbitrio sine sordibus extrue.*

Non autem Sepulcra solùm, sed & quicquid post mortem suam fieri volebant, arbitrio alterius permittere erant soli-

soliti, uti Epulum & hujusmodi quid; idem Horatius libr. II. Sat. III.

—— *atq; epulum arbitrio ArrI.*

Vide Turneb. libr. xxIIx. Adverſ. cap. III.

Non prætereunda hîc Antoninorum Impp. Lex, quam ab aliis non rectè intellectam, nos hoc loco explicaturos ſupra promiſimus. Facit ejus mentionem Capit. in vita Antonini his verbis: *Tanta peſtilentia fuit, ut vehiculis cadavera ſint exportata ſarracisq;. Tunc autem Antonini leges ſepeliendi ſepulcrorumq; acerrimas ſanxerunt; quandoquidem caverunt, ut ſi quis vellet, fabricaret ſepulcrum: quod hodieq; ſervatur.* Ut eſt in libris vulgatis. Quàm lectionem videtur amplexus Claudius Guichardus, exiſtimans Antoninos voluiſſe, ne poſtillà heredes ad ſepulcrum faciendum ullis legibus cogerentur, neve fraudi ipſis eſſet neglecta in re teſtatoris voluntas. Id quod probat Reſcripto Alexandri Imp. quem diſertè caviſſe, *ne ob neglectam defuncti voluntatem circa faciendum monumentum bona fiſco deferantur,* teſtatur Lex v. Cod. De Relig. & ſumpt. funer. cum quâ planè conſentit Lex v. Cod. De his quib. ut indignis. Sed

ubi

ubi hîc ſeveritas illa vel acrimonia qua leges Antoninorum prœditas fuiſſe Capitolinus affirmat? Imò verò nihil iis eſſet humanius, nihil mitius, ſi hanc interpretationem admiſerimus. In aliis editionibus reperi: *Ne uti quis vellet, fabricaret ſepulcrum*, quaſi hac lege immodici heredum ſumptus circa ſepulcra coërcerentur, quæ ad certum impenſarum modum Antonini redegerint. Ceterùm cùm ea tempeſtate leges hæ latæ ſint, quâ catervatim homines moriebantur, incuriam potius heredum caſtigare voluiſſe Imperatores, quàm luxum coërcere, veroſimile eſt. Rectè igitur & meo quidem judicio, planè εὐςόχως locum hunc unius vocis adjectione integrandum cenſuit eruditiſſimus Caſaubonus: *quandoquidem caverunt, ut ſi quis ſuccedere vellet, fabricaret ſepulcrum.* quemadmodum & in ejus nuperrimè editis ad Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores Notis doctis Jupiter! & ingenioſis legimus: & ante biennium vir humaniſſimus ipſemet incorâm mihi ſignificavit, cum Lutetiæ Pariſiorum ſententiam ejus ſuper hoc difficili & obſcuro Capitolini loco exquirerem. Unde jam clarum

clarum eſt, quàm toto cœlo errent, qui abrogatum hac lege cremandi morem exiſtimarunt: cujuſmodi ſenſum hinc nullis fidiculis extorqueri poſſe, mecum fatebuntur omnes, qui rationem in capite, non in calcaneis gerunt.

## Cap. XIII.

*Sepulchra quibus extructa, & eorum diſcrimen. Sepulcra duûm generum: Singularia & Communia. Hæc iterum duplicia: Alia Hereditaria, quæ & Patria, Avita, Gentilia vel Gentilitia dicuntur: alia Familiaria. In monumentorum Inſcriptionibus diſertè cautum de perſonis, quæ vel inferri eò deberent, vel excludi.*

SED *Quibus* ſepulcra fieri ſolita, & quod illorum diſcrimen nunc dicam. Non enim omnia unius generis fuêre, nec unicuique in quodlibet inferendi jus. Hæc dum accuratius mecum conſidero, reperi duo fuiſſe antiquitus Sepulcrorum genera: Unum, quod quis ſibi duntaxat vel etiam conjugi ſuæ fecerat; Alterum, quod ſibi, familiæ poſteriſq; ſuis.

Primi generis Sepulcra nulli omnino heredum vel libertorum patebant: Ideoq; pœna plerunque vel etiam exſecratio diſtrictè ſolita apponi, ſi quis eo inferretur.

ut

ut videre eſt ex hac Inſcriptione Hiſpanienſi:

L. SILO. SABINUS BELLO. CONT. VIRIATUM. CONFOSS. MULTITUD. TELOR. AD. L. PLAUT. PRÆT. DELATUS. HUMERIS. MIL. HOC. SEPULCHR. E. PECUNIA. MEA. MIHI. FECI. IN. QVO. NEMINEM. VELIM. MECUM. NEC. SERVUM. NEC. LIBERUM. INFERRI. SI. SECUS. FIET. VELIM. OSSA. QVORUMCUNQ. SEPULCHR. MOVERI. SI. PATRIA. LIBERA. ERIT.

*Item ex alia:*

IN H. S. LIBERT. SIVE. LIBER. INFERATUR. NEMO. SECUS. QVI. FECERIT. MITEM. ISIDEM. IRATAM. SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQVE. DISPERSA. VIDEAT.

Quo nomine autem hujuſmodi Sepulcra propriè appellata ſint, velim doctiores inveſtigent: me quidem id neſcire, libens fateor. Requietoria, Loca, & Oſſuaria, ac Cineraria huc non pertinent; *Singularia* fortean vel *Priva* non malè dixerim.

Alterius verò generis Sepulcra, *Communia* vocabantur, de quibus Cicero I. Officior. *Magnum est eadem habere monumenta majorum, iisdem uti sacris, sepulcra habere communia.* Justinianus Imp. lib. II. Institut. tit. De rer. divisione: *In communem locum purum invito socio inferre non licet: in commune verò sepulcrum etiam invitis ceteris licet inferre.* Ausonius Epitaph. XXXVII.

*Me sibi & uxori & gnatis commune sepulcrum*
*Constituit seras Carus ad exsequias.*

*Inscriptio Hispaniensis:*

Vos. Filii. In. Viventem. Parentem. Pientissimi. In. Mortuum. Pii. Magis. Paternos. Cineres. Ex. Hispania. Exportate. Communique. Sepulcro. Condite. Quo. Avitis. Cineribus. Immixti. Sacro. Gaudeant. Anniversario. Parentari.

Erant autem Communia hæc sepulcra rursum duplicia: alia *Hereditaria*, alia *Familiaria*. sic enim à Jurisconsultis dispertita legimus.

HEREDITARIA, auctoribus Cajo & Vlpia-

Ulpiano, definimus, *quæ quis sibi heredibusque suis constituit, vel quæ paterfamilias jure hereditario acquisivit*. D. De Rel. & sumpt. funer. Alio nomine *Sepulcra majorum* vocantur. Quinctil. declamat. XI. *Miser ego nec ad cadaver accessi, non in sepulcra majorum meis manibus intuli, nec licuit super ipsa corpora proclamare: Non feci.* Eodem sensu etiam *Patria* dicuntur. Terentius in prolog. Eunuch.

*Unde in patrium monumentum pervenerit.*

Virgil. lib. X. Æneid.

*Istic nunc metuende jaces, non te optima mater*
*Condet humi, patrioq́ onerabit membra sepulcro.*

Item *Avita*. Ovidius lib. XIII. Metamorph.

*Ac puto funeribus dotabere regia virgo,*
*Condeturq́ tuum monumentis nomen avitis.*

Ac lib. IV. Trist. Eleg. III.

*Et cinis in tumulo positus jacuisset avito.*
*Tactaq́ nascenti corpus haberet humus.*

Item *Gentilia* vel *Gentilitia*. Vell. Paterculus lib. II. de Vari clade: *Caput ejus abscissum latumq́ ad Maroboduum, & ab eo missum ad Cæsarem: gentilitij tamen tumuli sepultura honoratum est.* Sic Neronem *gentili Domitiorum monumento* conditum refert Suetonius in ejus vitâ cap. L. Hæc intellexit

Valerius Max. libr. ix. cap. De crudelitate. *Quàm porro crudeliter se in Mario pratore gessit? quem per ora vulgi ad sepulcrum Lutatiæ gentis pertractum, non priùs vitâ privavit, quàm oculos infelicis erueret.* Et Solinus cap. v. *Quorum reliquiæ in conditorio Salustianorum videntur.* In hæc igitur Sepulcra Heredes inferendi jus habebant. Ulpianus dicto loco: *Sed in utroq́;* (intellige tam eo, quod sibi heredibusq́; suis quis constituit, quàm quod hereditario jure acquisit, uti rectissimè meo judicio interpretatus est, B. Brissonius lib. II. Select. Antiq. cap. xiv.) *heredibus quidem ceterisq́; successoribus, qualescunq́; essent, sepeliri licebat, & mortuum inferri, etiamsi ex minima parte heredes ex testamento vel ab intestato essent.* Nec heredes modo: sed & bonorum possessores, & ij, quibus libertatis conservandæ causa bona addicta fuerint. unde Ulpianus L. iv. D. De fidei comm. libert. *Is autem cui bona addicta sunt, bonorum possessori adsimulari debet: secundum hoc & jura sepulchrorum poterit habere.* Imò hoc amplius, ut Paulus ait L. xli. ad Senatumconsultum Trebellianum, etiam *restituta heredita-*

*diate jura sepulcrorum apud heredem remanent*. Quin imò & apud eum, cui tanquam indigno hereditas ablata est: Ulpianus iddocet L. XXXIII. D. De Relig. *Si quis fuit heres: deinde hereditas ablata sit ei quasi indigno, magis est ut penes eum jura sepulcrorum remaneant*. Liberis verò utriusq; sexus idem jus erat, etiamsi hereditate sese abstinerent. Ulpianus dicto loco: *Liberis autem cujuscunq; sexus vel gradus, tam filiisfamilias, quàm emancipatis idem jus concessum erat, sive heredes existerent, sive sese abstinerent*: Excludebantur autem ab Hereditariis sepulcris Liberti. Idem Ulpianus: *Liberti verò nec sepeliri nec alios inferre poterant, nisi heredes extitissent patrono*. Hæc de Hereditariis:

FAMILIARIA verò Sepulcra erant, *quæ quis sibi familiæq; suæ constituit*, ut ait Cajus. D. De Relig. In hæc cognatis, qui heredes non instituti, nullum inferendi jus fuit, ut videre est ex L. IIX. C. de Relig. *Jus Familiarium sepulcrorum ad affines, seu proximos cognatos non heredes constitutos minimè pertinet*. Illi verò qui in familia erant, licet heredes non essent, jus infe-

 ren-

rendi tamen habebant, quemadmodum & heredes extranei: Vtrumq; patet ex L. xiii. C. de Relig. *Jus sepulcri tam Hereditarij quàm Familiaris ad extraneos etiam heredes: Familiaris autem ad familiam, etjamsi nullus ex ea heres sit, non etiam ad alium quenquam, qui heres non est, pertinere potest.* Videatur & L. iv. C. eod.

Ex his igitur facilè colligere possumus, Libertos etiam in Familiaria sepulcra jure inferri potuisse, etiamsi heredes non fuerint. Libertos enim in Patroni familiâ semper numeratos fuisse constat. Etsi autem, ut ex his apparet, manifesti ferè juris fuit, quibusnam in quælibet sepulcra inferendi jus fuerit: nihilominus tamen veteres controversiarum, quæ inde oriri possent, tollendarum causa, expresse solebant cavere de personis, quas vel inferri in suum monumentum, vel ab eo excludi malebant, ut patet ex duabus hisce inscriptio. antiq. clausulis:

SIBI. ET. CONJUGI. ET. LIBERIS. ET. LIBERTIS. LIBERTABUSQ. POSTERISQ. EORUM. FECIT.

Et

*Et ex illâ alterâ:*

HOC. MONVMENTVM. HEREDES. NON SEQVITVR.

Vel aliter: HOC. MONVM. HEREDES. EXTRANEOS. NON. SEQVITVR.

Sæpissimè enim hæ duæ clausulæ conjunguntur, & raró unam sine alterà in antiquis Lapidibus invenias. Romæ in Hortis Carpens:

DIS. MANIBUS
M. VLPIVS. AVG. LIB. SYMPHORVS. FLATVRARIVS. AVRI. ET. ARGENTI. MONETAR. SIBI. ET. VLPIÆ. HELPIDI. QVÆ. ET. CLAVDIA. LIB. ET. VXORI. SVÆ. VLPIÆ. ARSINOE. FILIÆ. ET. CLAVDIO.
ANTHIOCIANO. FILIO.
HELPIDIS. LIB. SVÆ. FECIT. ET.
LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. VIRIVSQVE. SEXTVS. QVI. EX. FAMILIA. MEI. ERVNT. RELIQVIARVM. SVARVM. CONDENDARVM. CAVSA. ET. POSTERISQVE.
EORVM. QVI. IN. NOMINE. MEO.
PERMANSERINT.
EA. CONDICIONE. NE. FIDVCIENT. NEVENDANT. NEVE. ALIO. QVO. GENE-

 RE.

RE. ID. SEPVLCRVM. SIVE. MONVMENTVM. EST. ALIENARE. VLLI. POTESTAS. SIT.

H. M. H. N. S.

*Et in via Flaminia, qua ducit ad Pontem Mulvium:*

DIs. MANIB.
SACR. Q. CORNE-
LIVS. HERMA. ET. CAS-
SIA. LAIS. FECERVNT.
SIBI. ET. SVIS. LIB. LIBERTA-
BVS. POSTERISQVE. EORVM.
HOC. MONVMENTVM.
EXTERVM. HEREDEM. NON. SEQVITVR.

Interdum verò etiam ὀνοματοκλήδην in Sepulcrorum cippis denotabant eos, & quibus inferendi jus largirentur, & quibus idipſum denegarent.

Primi generis teſtimonium eſt in veteri Inſcriptione, quæ eſt Capuæ ad D. Vincentii:

M. POMPEIVS. APOLLONIVS. SIBI. ET
PONTIÆ. HILARÆ. VXORI.
M. POMPEIO. FELICI. LIB. Q. MA-
SVRIO ATTICO.

M. POM-

M. POMPEIO. CELERI. LIB. Q. MASURIO FELICI
M. POMPEIO AUCTO LIB. PACTUMEIÆ CAMPANÆ
INFERRI. HOC. NON. LICET. NISI. QUORUM. NOMINA. SCRIPTA SUNT ET. QUIBUS. CAVERO
M. POMPEIO. ITHACO. POMPEIÆ. URBANÆ. ITHACI. LIBERT.

*Et Romæ infra Capitolium ad. D. Mariæ in aracœli*:

C. TERENTIO. C. L. PAMPHILO.
SACRARIO. POST. ÆDEM. CASTORIS
CALPURNIÆ. D. L. SALVIÆ
MARIÆ. L. F. RUFÆ
C. TERENTIO. C. L. RUFIONI
TERENTIÆ. C. L. POLINI
C. TERENTIUS. C. L. EROS.
IEIS. OMNIBUS. QUI. SUPRA. SCRIPTI SUNT. ET SIBI FACIUNDUM CURAVIT.

*Et alia Inscriptio*:

M. VARINIUS. M. F. PHILIPPICUS. OR. DEC. Q. ANN. T. PETRONIÆ. RUFINÆ. ET. VARINIÆ. PHILIPPICÆ FILIAE. SUAE. SI. QUIS. IN. EA. ARCA. ALIUM. POSUERIT. Q. Q. SS. DABIT. COLONIAE, NOSTRAE. POENAE. NOMINE.

Alterius verò generis testimonium habemus apud Suet. in Augusto c. ci. *Julias filiam neptemq́; si quid his accidisset, vetuit sepulcro suo inferri.* Quod ipsum & Dio libro LV. his verbis: τὴν θυγατέρα θάψαι ἐν τῷ αὐτοῦ μνημείῳ ἀπηγόρευσε. Huc pertinet Lex *vel quod* D. De Relig. *Exheredatis autem, nisi specialiter testator justo odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum sepeliri licet.* Et in Romana Inscriptione hæc verba legimus: *CONSECRARVNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RVFINO. ET. C. CÆCILIO. MATERNO. ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. POSTERISQVE. EORVM. EXCEPTA. SECVNDINA. LIBERTA. IMPIA. ADVERSVS. CÆCILIVM. FELICEM. PATRONVM. SVVM.* Et in Lege *Prætor ait*, D. De sepulc. viol. *Si quis in hereditarium sepulcrum inferat, quamvis heres, tamen potest sepulcri violati teneri, si fortè contra voluntatem Testatoris intulit. Licet enim cavere Testatori. Ne quis eo inferatur.*

Nec verò mortuos solùm à sepulcro suo arcebant: sed etiam vivos, si quos oderant,

rant, ut constat ex Isæi oratione de hereditate Astyphili: ὅτε ἀπέθνησκεν Εὐθυκράτης ὁ πατὴρ Ἀστυφίλου, ἐπέσκηψε τοῖς οἰκείοις μηδένα ποτὲ ἐάσειν ἐλθεῖν τῶν Θουδίππου ἐπὶ τὸ μνῆμα τὸ ἑαυτοῦ. Et ex fragmento vetustæ Inscript. LIBERTIS. LIBERTABUSQ. POSTERISQ. EORUM. EXCEPTO. HERMETE. LIBERTO. QUEM. VETO. PROPTER. DELICTA. SUA. ADITUM. AMBITUM. VEL. ULLUM. ACCESSUM. HABEAT. IN. HOC. MONUMENTO.

## CAP. XIV.

*Sepulcra in certas quasdam partes dispertita. Area sepulcrorum communes. Jus inferendi impetratum ab aliis. πολυάνδριον. Amantes, itemq́ue Gemelli uno & eodem sepulcro conditi.*

DE Communibus, hoc est, Hereditariis & Familiaribus sepulcris præcedenti capite satis multa diximus: quib. corollarii loco subnectimus, fuisse etiã quædam communia sepulcra, in quæ quidem pluribus inferri jus erat, sed non nisi in certam & peculiarem suam partem. Solebant enim veteres interdum monumenta in duas, tresve aut plures partes dispertire, & cuilibet domino suam assignare, ut videre

est

est ex plurimis Inscriptionibus, quarum aliquas tantùm hic adponemus. Romæ trans Tyberim ad D. Servatoris.

*MARCIA. C L.*
Fecit. Sibi. Et. M.
Marcio. Philox.
Patrono. Idem. Conjugi
Et. Marcio. Aristoni Pil.
Posterisq;. Eorum. Hoc
Monument. In. Front. P. xv.
In. Agro. Pedes. xv. cujus
pars. Sinisterior. Introitus.

*CURTIA FILIA*
Fecit. Sibi. et
Calpurnio. Secundo.
Conjugi suo. Karifs.
Calpurniæ. Anthidj
Vernæ. Karifs. & Libertis
Libertab. Q. nost. Posterisq.
Eorum. Hoc. Monu. in Front. P. x.
In. Agr. P. xv. cujus Pars dimid.
Dexter. Introit.

*Alia Romæ ad D. Pauli:*
D. M.

Q. Sosius. Felix. fecit

In.

In. hoc. Monimento.
partis. Dimidiæ
Quæ. ſui. juris. eſt
Sibi. & Soſio. Zoſimo
Liberto. ſuo. benemerito
Et. Marciæ. Tertiæ
Conjugi. ſuæ. &
Libertis. Libertabusque
Poſterisque eorum.
H. M. H. Non. ſequitur.



*Romæ in ædibus Atilij Delphinij*:
*CURTIA. C. L. PRIAPIS*
Cui. pars. dimidia. hujus
Moniment. conceſſa. eſt. ab
C. Mæcenate. Helio. Sibi. &
P. Curtio. Sp. F. Col.
Maximo. Filio. &
T. Julio. Aug. L. Glyconi
Et ſuis *POSTERISQVE* eorum.

*Ibidem in iisdem Ædibus*:
*CURTIA. MV. L.*
Europa
Ex teſtamento. HS. (CIƆ.)
M. Popillius. M. L. Sotericus
Sibi. et. Libert. Libertab. Poſterisq. ejus

Hujus.

Hujus. Monumenti. ſive. ſepulcrum
eſt. pars. tertia. eſt.
*D. FIDUSTIUS.*
D. L. Heraclida
Libertis libertabusq.
Suis. poſterisq. eorum
Hujus. Monumenti. ſive ſepulcrum
eſt
Pars tertia. D. Fiduſti Heraclidæ.
Cominius. L. L. Diogenes. ſi-
bi. & Libert. Libertabus. Po- In F. P. XIX.
ſterisq;. Ejus. Hujus. Monu- In A. P. XVI.
menti. ſive. Sepulcrum. eſt.
Pars. tertia. eſt.

Interdum verò etiam Areas ante monumentum communes habebant, etſi monumentum commune non eſſet.

*Romæ in Hortis Carpens.*
M. Cælius. Abaſcantius
Empto. loco. fecit. ſibi. &
ſuis. poſterisq;. eorum
In. Fr. P. XII. In. Ag. P. XII.
Et. Aream. Ante. Monumentum
Communem. cum. Popilio. Euphenio
IIV. P. XII. In. Ag. P. XII.

Nec

Nec omittendum, quosdam ſi proprium ſepulcrum non haberent, inferendi jus ab aliis petiiſſe: quod etiam à non planè ſordidis & iniquis patronis facilè impetrabant. Cujus rei locupletiſſimum teſtimonium nobis ſuppeditat Epiſtola Ælii Cæſaris Romæ apud Card. Aſtellanum inventa, & in lapide inciſa, quæ ſic habet:

*ÆLIUS. CAES.*
Duobus. Lib. Sannarj.
Quintiliani ſalutem.
Cum. petieritis. à me
Ut. ſi. cui. quid. veſtrum
Humanitus. acciderit.
Is. in. locum. qui eſt. in
Fundo. Æſchiniano. meo
Intrantibus. à via. parte
Leva. à. monumento. teſ
taceo. per. longitudine
pedum. C. LXXV. Latitudin.
à maceria. introrſus
pedum. xxv. inferatur
Id. jus. concedere. me
hac. epiſtola. notum
Vobis. facio. Bene. valere
vos cupio.

Data

Data XIII. K. Julias in Hortis
Statiliæ. Maximæ
Cejonio. Commodo. &
Civica Pompejano Coss.

Porrò etiam aliud Sepulcrorum Communium genus fuisse videtur, qualia vel peregrinis vel in bello cæsis struebantur: Eaque *Polyandria* dicta, vox ipsa indicat. Suidas: πολυάνδριον. μνῆμα. τάφος. τὸ θρυλλούμενον παρὰ πολλοῖς ξενοτάφιον. Incertus Auctor apud ipsum: Ὁ δὲ γαιανᾶς ἐξεχώρει τῆς πόλεως, καταλιπὼν τὸν πολυάνδριον καὶ πολυτελῆ τάφον, οὔπω τεθαμμένων τῶν ἐναχηκότων. Ælianus: Θάψαντες δὲ τοὺς νεκροὺς, εἰργάσαντο κοινὸν πολυάνδριον. Vetus Inscriptio:

*FORTISS. MIL. V. ET. XIX. LEG.*
*QVORUM. OPERA. FORTITER VETERA. CASTRA. DEFENSA. SUNT. POLIANDRION.*

Extat & apud Arnob. lib. VI. adversus gentes: *Infinitum est & immensum, quibus quiq; in fanis toto sint orbe describere, nec exactam desiderat curam, polyandria illa Varronis quibus templis contegantur, quasq; in se habeant superlati ponderis moles.*

Pene

Penè hîc præterieram non vulgarem veterum consuetudinem, qua diligenter cavebant, ut conjuges, amicos, & amasios, quos fide & amore inter se mutuô insigni fuisse constabat, post mortem uno eodemque sepulcro conderent. Apulejus lib. VIII. *Tunc properè familiares miseræ Charites accuratissimè corpus ablutum, unitâ sepulturâ ibidem marito perpetuam conjugem dedêre.* Val. Maximus lib. IV. cap. VI. de M. Plautio, qui uxore Orestillâ funeratâ in gladium incubuit: *Quem amici, sicut erat, togatum & calceatum corpori conjugis junxerunt: ac deinde subjectis facibus, utrumque unà cremarunt. Quorum ibi factum sepulcrum Tarenti etiamnum conspicitur, quod vocatur* ΤΩΝ ΦΙΛΟΥΝΤΩΝ. Ovidius lib. IV. fab. de Thisbe & Priamo:

*His tamen amborum verbis estote rogati*
*O multum miseri, meus illiusq; parentes,*
*Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,*
*Componi tumulo non invideatis eodem.*

Et mox:

*Quodq; rogis superest, unâ requiescit in urnâ.*

Jason apud Valerium Flaccum lib. V.

*Quod tamen externis unum solamen in oris*
*Restat, ait, caras humus hæc non dividet umbras;*
*Ossaq; nec tumulo, nec separare conteget urnâ,*

*Sed simul ut junctis venistis in æquora fatis.*

De Cratete ac Polemone Laertius in vita Cratetis; Καὶ οὕτως ἀλλήλω ὠφελείτην, ὥστε καὶ ζῶντας οὐ μόνον τῶν αὐτῶν ἤστην ἐπιτηδευμάτων, ἀλλὰ καὶ μέχρι σχεδὸν ἀναπνοῆς ἐξωμοιοῦσθην ἀλλήλοιν, καὶ θανόντε τῆς αὐτῆς ταφῆς ἐκοινωνείτην, hoc est. *Ita verò se mutuò juverunt, ut non modò viventes eadem studia sint secuti, verùm etiam ad ultimam ferè respirationem similes inter sese fuerin, & mortui eodem sepulcro sint conditi.* Sic Paris & Oenone idem sepulcrum habuerunt. Strabo lib. XIII. Τάφον τε γὰρ Ἀλεξάνδρου δείκνυσθαί φησιν αὐτόθι καὶ Οἰνώνης, ἣν ἱστοροῦσι γυναῖκα γεγονέναι τοῦ Ἀλεξάνδρου, πρὶν Ἑλένην ἁρπάσαι. Et Gemellis hoc factum simul mortuis. Agathias in Epigram.

Εἷς δύ' ἀδελφοὺς ὧδ' ἐπέχει τάφος, ἓν γὰρ ἐπέσχον
ἦμαρ καὶ γενεῆς οἱ δύο καὶ θανάτου.

## Cap. XV.

*Sepulcra Cujusmodi fuerint. Mortui nonnulli in cavernis sepulti, vel fossis, quæ interdum lapidibus sternebantur. Alii in subterraneis ædificiis concameratis. Horum descriptio ex Marliano & Fabricio. Januæ sepulcrorum itemq; Janitores. Mortui loculis conditi in sepulcra subterranea collocabantur.* Loculi, Capuli, Arca, Solium.

SED jam ordo mihi aurem vellit & admonet, ut *Cujusmodi* fuerint veterum Sepul-

Sepulcra rudi Minerva delineemus. Quantum igitur ex veterum ſcriptis obſervare mihi licuit, reperio antiquiſſimis temporibus Singularia vel Priva ſepulcra nihil aliud fuiſſe quàm ſcrobes in terrâ cavatos, quibus infodiebantur potiùs quàm ſepeliebantur. Etymologici autor in voce Ἠρία: Τὸ παλαιὸν ἐν τοῖς κοιλώμασι τῆς γῆς ἔθαπτον μήτε σιδήρῳ μήτε χαλκῷ κεχορημένοι Poſid. ῥωγάδα χαπετὸν appellat Epig. quodam in Phyromachum, apud Athenæum libr. x. δειπνοσοφ. Talia videntur fuiſſe Garamantum ſepulcra de quib. Sil. Italicus lib. XIII.

*Et qui recluſâ nudos Garamantes arenâ*
*Infodiunt.* ——

Alii autem foſſas haſce vel cavernas lapidibus ſternebant: quale ſepulcrum Nero mortem inſtare videns, fieri ſibi jubebat, ut eſt apud Sueton. in ejus vita cap. XLIX. *Ut quàm primùm ſe impendentibus contumeliis eriperet, ſcrobem coràm ſibi fieri imperavit, dimenſus ad corporis ſui modulum componiq; ſimul, ſi qua invenirentur, fruſta marmoris & aquam ſimul ac ligna conferri curando mox cadaveri.* Hieronymus in Epiſt. quadam ad Innocent. parte 3, tractat.

7. Ep. 74. *Clerici, quibus id officii est, cruentum linteo cadaver obvolvunt, & fissam humum lapidib. construentes ex more tumulum parant.*

At verò communia Sepulcra erant plerunque Subterranea ædificia, arcuato opere extructa, pavimentis strata ac parietibus circumsepta, in quæ tanquam in cellas quasdam per gradus aliquot descendebatur, foribus conditorii clausis vel apertis, prout usus requirebat. Quæ ne sine autoritate dixisse videar, singula quibusdam testimoniis comprobabo. Ac primò quidem, Sepulcra fuisse ædificia subterranea, in quæ per gradus erat descendendum, clarissimè Petronius indicat de Matrona Ephesina: *In conditorium etiam prosequuta est defunctum, positumq; in hypogæo, Græco more, corpus custodire ac flere totis noctibus diebusq; cœpit.* Et mox: *Descendit igitur in conditorium.* Phlegon Trallianus περὶ θαυμ. καὶ μακροβ. Ἀνοιχθείσης δὲ ὑφ' ἡμῶν τῆς καμάρας, εἰς ἣν πάντες οἱ οἰκεῖοι μεταλλάσσοντες ἐτίθεντο, ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων κλινῶν ἐφάνη τὰ σώματα κείμενα, &c. De concameratione & parietib. loquitur inscriptio Romana, quæ visitur in vi-

in vinea quadam ad viam Portuenſem. *C. CÆCILIUS. FELIX. ET. CÆCILIUS. VRBICUS. LOCUM. ITA. UTI. EST. CONCAMERATUM. PARIETIBUS. ET. PILIS. COMPREHENSIS. LONGUM. P. VI. LATUM. P. VIIS. CONSECRARUNT. SIBI. ET. C. CÆCILIO. RUFO &c.*

Januas verò quod attinet, earum meminit idem Petronius in Satyrico, ubi dicit militem iſtum, qui cruciarios cuſtodiebat, nuptias feciſſe cum matrona Epheſina, *præcluſis conditorii foribus: ut quisq; ex notis ignotisq; ad monumentum veniſſet, putaſſet expiraſſe ſuper corpus viri pudiciſſimam uxorem* Fl. Vopiſcus in Tacito Imp. *Mortis omina hæc fuerunt. Patris ſepulcrum disruptis januis ſe aperuit.* Albinov. in Epiced.

*Vix poſito Agrippa, tumuli bene janua clauſa eſt,*
*Perficit officium funeris ecce ſoror.*

Am. Marcellinus libro XIV. *Et bibliothecis ſepulcrorum ritu in perpetuum clauſis* Dio de monumento Cleopatræ lib. LI. αἱ μὲν γὰρ θύραι αὐτοῦ συγκλεισθεῖσαι ἅπαξ οὐκέτ' ἀνοιχθῆναι ἐκ μηχανήματός τινος ἐδύναντο. *janua ejus ita erat parata, ut aperiri ſemel clauſa nequiret.* Xi-

 phi-

philinus in Severo: Καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου μνημεῖον συνέκλεισεν, ἵνα μηδεὶς ἔτι μήτε τὸ σῶμα τούτου ἴδῃ, μήτε τὰ ἐν ἐκείνοις γεγραμμένα ἀναλέξηται. *Clausit monumentum Alexandri, ne quisquam corpus ejus videret in posterum. neve ea, quæ in ipso scripta legeret.* D. Matthæus in Evangelio cap. XXVII. Καὶ ἔθηκεν αὐτὸ (σῶμα Ἰησοῦ) ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ, ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ· καὶ προσκυλίσας λίθον μέγαν τῇ θύρᾳ τοῦ μνημείου, ἀπῆλθεν. Et cap. sequenti de Angelo, qui ἀπεκύλισε τὸν λίθον ἀπὸ τῆς θύρας.

Videtur autem apud Romanos peculiare genus hominum in familia Libitinariorum fuisse claudendis & aperiendis sepulcris destinatorum, qui *Janitores sepulcrorum* dicti Jul. Firmicus: lib. III. c. II. *In tertio loco Mercurius cum Saturno ab horoscopo partiliter constitutus, pollinctores faciet ac funerarios mortuorum cadaverum custodes aut Sepulcrorum janitores.*

Sed non abs re fuerit, illorum quoque testimonia adducere, qui nostro seculo veterum istorum sepulcrorum quantumvis lacerorum αὐτόπται fuerunt. Marlianus libr. IV. Topograph. Urbis Romæ cap. XIX. de iis sic loquitur: In eodem Campo, Exquili-

quilinum intellige, plurima variaque ſepulcra effodi vidimus variis exornata marmoribus. Quædam erant concamerata unica teſtudine, alia duplici concameratione, ut ex ſuperiori in inferius ſepulcrum deſcenſus eſſet. Erant & pavimenta teſſellata vermiculataque: in parietibus per ambitum loculi, in ſingulis urnis binæ: extra cameram ſepulcri longitudinis latitudinisque inſcriptio. Quædam verò ſepulcra ex plurib. conſtabant parietibus parùm invicem diſtantibus: in quib. urnæ ſimiliter binæ ferè contiguæ modicoque intervallo: aliæ binæ & ſuper his totidem: ita ut ex ordine decedentium urnæ additæ novo includerentur muro. Hæc pauperum, illa divitum ſepulcra fuiſſe opinamur. Hactenus Marlianus. Quibus addenda, quæ Germaniæ lumen & ornamentum Georg. Fabricius ſcribit in ſua Roma cap. XXI. Nos, ait, in agro viæ Appiæ in profundum ſub terra fornicem deſcendimus plenum loculorum inter ſe diſpoſitorum; ex ruina autem parietum verè cognoſci ordo loculorum non potuit. Inter Puteolos & Atellam ad utraque viæ ſilicibus ſtratæ latera,

plurima ſepulcrorum luſtravimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata ſunt, partim rotunda. Inter cetera pulcherrimum eſt, quod Arcum cellæ nominant. Parietes ejus tetragoni cum laqueari vermiculato, in cujus medio Centauri imago puerum vehentis. Loculi ultra ſexaginta, medii ampli, fortaſſe patronorum: laterales contracti, libertorum libertarumq́;. In loculis urnæ ſingulæ pluresve diſpoſitæ fuerunt, clauſæ exteriùs tabellis marmoreis „ in quibus nomina depoſitorum de more fuerunt adſcripta. Et ut probet Græcorum ac Romanorum rationem condendarum urnarum non admodum diverſam fuiſſe, ita ſtatim ſubjungit: Teſtatur Cyriacus Anconitanus, cujus ſcriptas quasdam chartas evolvi, ſe Patris in Achaja ad ædem S. Andreæ antrum ſubterraneum ex integro ſolidoque lapide vidiſſe miro artificio fabricatum, in quod per gradus ſedecim deſcenſus fuerit, quodque ſub una teſtudine ad tetragonos parietes habuerit loculos XIV. in quibus ſingulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ. Hæc Fabricius.

Atq́ue

Atque hujuſmodi fuerunt ſepulcra, in quibus nobiliſſimi illi Romuli nepotes, tanquam in domiciliis quibuſdam habitabant: Sed ut ex dictis liquet, *Loculis* quibuſdam vel *capulis* conditi. Sic enim generatim appellabant capſulas illas vel receptacula, quibus vel integra corpora, vel reliquiæ aſſervabantur.

De *Loculo* Plinius lib. VII. cap. II. ubi de Pyrrhi pollice in dextro pede loquitur, *quem cremari cum reliquo corpore non potuiſſe tradunt, conditumq́; loculo in templo.* Idem lib. VII. cap. XVI. *Et ipſi vidimus in loculis aſſervatos.* Paulus Diaconus in Narſete: *Cujus corpus poſitum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis Conſtantinopolim eſt perlatum.*

Eodem ſignificatu *Capulum* etiam accipit Nonius: *Capulum dicitur, quicquid aliquam rem intra ſe capit.* Apul. lib. IV. Metamorph. *Monumentum quoddam conſpicamur procul à via remoto & abdito loco poſitum. Ibi capulos carie & vetuſtate ſemitectos, quîs inhabitabant pulveres & jam cineroſi mortui.* Idem lib. X. *Ecce pater ſuus ipſe manibus cooperculo capuli remoto commodùm*

 diſcuſ-

plurima ſepulcrorum luſtravimus monumenta: quorum ædificia partim quadrata ſunt, partim rotunda. Inter cetera pulcherrimum eſt, quod Arcum cellæ nominant. Parietes ejus tetragoni cum laqueari vermiculato, in cujus medio Centauri imago puerum vehentis. Loculi ultra ſexaginta, medii ampli, fortaſſe patronorum: laterales contracti, libertorum libertarumq́; In loculis urnæ ſingulæ plurèsve diſpoſitæ fuerunt, clauſæ exteriùs tabellis marmoreis, in quibus nomina depoſitorum de more fuerunt adſcripta. Et ut probet Græcorum ac Romanorum rationem condendarum urnarum non admodum diverſam fuiſſe, ita ſtatim ſubjungit: Teſtatur Cyriacus Anconitanus, cujus ſcriptas quasdam chartas evolvi, ſe Patris in Achaja ad ædem S. Andreæ antrum ſubterraneum èx integro ſolidoque lapide vidiſſe miro artificio fabricatum, in quod per gradus ſedecim deſcenſus fuerit, quodque ſub una teſtudine ad tetragonos parietes habuerit loculos XIV. in quibus ſingulis binæ aut ternæ urnæ funerales fuerint locatæ. Hæc Fabricius.

Atq́ue

Atque hujusmodi fuerunt sepulcra, in quibus nobilissimi illi Romuli nepotes, tanquam in domiciliis quibusdam habitabant: Sed ut ex dictis liquet, *Loculis* quibusdam vel *capulis* conditi. Sic enim generatim appellabant capsulas illas vel receptacula, quibus vel integra corpora, vel reliquiæ asservabantur.

De *Loculo* Plinius lib. VII. cap. II. ubi de Pyrrhi pollice in dextro pede loquitur, *quem cremari cum reliquo corpore non potuisse tradunt, conditumq́ loculo in templo.* Idem lib. VII. cap. XVI. *Et ipsi vidimus in loculis asservatos.* Paulus Diaconus in Narsete: *Cujus corpus positum in locello plumbeo, cum omnibus ejusdem divitiis Constantinopolim est perlatum.*

Eodem significatu *Capulum* etiam accipit Nonius: *Capulum dicitur, quicquid aliquam rem intra se capit.* Apul. lib. IV. Metamorph. *Monumentum quoddam conspicamur procul à via remoto & abdito loco positum. Ibi capulos carie & vetustate semitectos, quîs inhabitabant pulverei & jam cinerosi mortui.* Idem lib. X. *Ecce pater suus ipse manibus cooperculo capuli remoto commodum*

 discus-

*discusso mortifero sopore surgentem postliminio mortis deprehendit filium.* Allusit huc Tertullianus De Resurrect. carnis cap. vii. *Deus verò animæ suæ umbram, spiritus sui auram, oris sui operam vilissimo alicui commiserit capulo & indignè collocando utique damnaret.*

Speciatim verò ubi corpus integrum condebatur *Arca* dicta fuit. Petronius Satyrico: *Secundum hanc orationem jubet ex arca corpus mariti sui tolli, atque illi, quæ vacabat, cruci adfigi.* Vide Marcianum L. xxxix. De Relig. & sumpt. ac Cajum L. vii. D. eodem: quorum hic disertè quidem sepulcrum ab arca distinguit; ille verò mobiles fuisse arcas istas non obscurè significat.

Sed & *Solium* hac significatione reperies apud Plinium lib. xxxv. cap. xii. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluerunt.* Utitur & Florus libr. iv. de morte Cleopatræ. Vide Læv. Torrentium ad cap. l. Suetonii in Nerone.

## Cap. XVI.

*Sepulcrorum amplitudo Athenis prohibita: Romæ non item, ubi modo altiora modò humiliora pro cõditione*

*tione defuncti* χῶμα χώννυσθαι. *Statuæ in sepulcris excitatæ, ac Columnæ: itemq; domunculæ* Pagæ *quid:*

Subterranea igitur fuisse veterum sepulcra, ex dictis jam constat. Neque hoc satis. Nam interdum quoq; ita erant comparata, ut modò altiùs, modò humiliùs supra solum extarent.

Silentio enim hic præteriri non debet, amplitudinem & magnificentiam ædificandorum sepulcrorum Athenis quidem certis legibus fuisse inhibitam; Romæ verò non item. De Atheniensium lege Cicero II. Leg. *Sed pòst aliquantò propter has amplitudines sepulcrorũ, quas in Ceramico videmus, lege sanctum est, ne quis sepulcrum faceret operosius, quàm quod decem homines effecerint triduo: neq; id opere tectorio exornari, nec Hermas hos, quos vocant, licebat imponi, &c.* Quod neq; Plato in sua Repub. neglexit, cujus de hac re libr. XII. νόμων talis lex est χῶμα δὲ μὴ χωννύναι ἢ ὑψηλότερον πέντε ἀνδρῶν ἔργον ἐν πένθ' ἡμέραις ἀποτελούμενον. Λίθινα δὲ ἐπιστήματα μὴ μείζω ποιεῖν, ἢ ὅσα δέχεσθαι τὰ τοῦ τετελευτηκότος ἐγκώμια βίου, μὴ πλείω τεττάρων ἡρωϊκῶν στίχων. hoc est, interprete Cicerone libr. II. Leg. *Extrui autem vetat sepulcrum altius,*

facultatib. vel pro affectu erga defunctum ſepulcra modò altiora, modò humiliora ſtatuebantur. Vopiſcus in Probo *Pugnavit & ſingulari certamine contra quendam Aradionem in Africa eundemq́ proſtravit: & quia fortiſſimum ac pertinaciſſimum virum viderat ſepulcro ingenti honoravit: quod adhuc extat tumulo usq; ad ducentos pedes terra lato per milites, quos otioſos eſſe nunquam eſt paſſus.* De Othonis Imp. ſepulcro Tacitus lib. 2 hiſt. *Othoni ſepulcrum exſtructum eſt modicum & manſurum.* Plutarchus de eodem in ejus vita: Κρύψαντες δὲ τῇ γῇ τὰ λείψανα τοῦ Ὄθωνος, οὔτε μεγέθει σήματος, οὔτ' ἐπιγραφῆς ὄγκῳ τὸν τάφον ἐποίησαν ἐπίφθονον. εἶδον δὲ ἐν Βριξιλλῳ γενόμενος καὶ μνῆμα μέτριον καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὕτω ἔχουσαν, εἰ μεταφρασθείη, δηλώσει: ΜΑΡΚΟΥ ΟΘΩΝΟΣ. Quam ſepulcri tenuitatem Vitellius Imp. irriſiſſe ſcribitur: Nam, ut ait Suetonius cap. decimo. *Lapidem memoriæ Othonis inſcriptum intuens, dignum eo Mauſoleo ait*:

Porrò tyrannis humilia fuiſſe ſepulcra ſtatuta, legimus apud Trebell. Pollionem in Triginta Tyrannis, ubi de Victorino Juniore Sexto ait: *Extant denique ſepulcra circa Agrip-*

nibus sacræ, quorum summus Pluto. Itaque sepulcra, quæ statuas hujusmodi non habebant, *Pagæ* vocabantur teste Isidoro: *Pagæ, memoriæ sine Idolis.*

Columnas verò quod attinet clarum ex Eutropii lib. IIX. de monumento Trajani: *Solus omnium Impp. intra urbem sepultus est, ossa ejus collocata in urnâ aureâ in foro, quod ædificavit sibi columna ibi posita, cujus altitudo CXL. pedes habet.* Ab Ægyptiis autem ortus mihi hic mos videtur, de quorum sepulcris Lucanus lib. 8.

*Cum tibi sacrato Macedo servetur in antro,*
*Et regum cineres extructo monte quiescant,*
*Cum Ptolemæorum Manes, seriemq; pudendam*
*Pyramides claudant, indignaq; Mausolea.*

Servius nescio ad quas gentes refert lib. XI. Æneid. *Apud majores,* inquit, *nobiles aut sub montib. altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur. unde natum est, ut super cadavera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ,* Ad quem ritum respexit Virgilius dicto loco:

*—— fuit ingens monte sub alto*
*Regis Dercenni terreno ex aggere bustum*
*Antiqui Laurentis, opacaq; ilice tectum.*

Quin imò domunculas & ædificia monumen-

numentis superponi solita discertim indicat Lapis vetus: M. AURELIUS. ROMANUS. ET. ANTISTIA. CHRESIME. UXOR. EIUS. FECERUNT. SIBI. LIBERTIS. SUIS. POSTERISQVE. EORUM. MONUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. SUPERPOSITO. &c. Petronius in Satyrico: *Cum interim Imperator provinciæ latrones jussit crucibus affigi secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat.*

## Cap. XVII.

*Sepulcra sepiri solita. Sepimenta illa fuisse ex humili aliqua materia, vel ex silice, vel ex marmore, vel ex ferro. Monumenta ipsa alia Lapidea, alia Testacea, alia Marmorea.* Νεκροκοϊνθια.

SEd neq; hoc omittendum, Veteres plerunq; monumenta sua sepire & circumvallare solitos: cujusmodi sepimentum Pausanias lib. II. Eliacor. περιοικοδομὴν vocat & alibi τὴν κρηπῖδα. quemadmodum & Dio lib. LI. τὴν κρηπῖδα τ̃ Ιουλιείου ἡρώου dixit. ubi malè *basin* verti observat doctiss. Casaubonus: cum melius fuerit Græcanicam vocem retineri, ut apud Juvenalem & Marcellinum *Crepido pontis.* Nam κρηπὶς & βάσις

sunt

ſunt δὶς διὰ πασῶν. Intelligit has κρηπῖδας Macer Juriſconſultus L. XXXVII. D. De Relig. *monumentum ſepulcri* definiens his verbis: *Monumentum autem ſepulcri id eſſe D. Adrianus reſcripſit, quod monumenti, id eſt, cauſa muniendi ejus loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit.*

Fiebant autem ſepta hæc partim ex maceria aut humili aliqua materia: Unde Ulpianus L. *æde ſacra* D. De contrahend. empt. *Intra maceriam ſepulcrorum loca pura hortis vel cæteris culturis ſervata, ſi nihil nominatim venditor exceperit, ad emptorem pertinent.* Suetonius in Nerone cap. XXXIII. de morte Britannici: *Deviq; buſtum conſepiri niſi humili leviq; materia neglexit.*

*Inſcriptio vetus, quæ Paduæ:*

INFERENDI. IN. AREA. HUMANDI SEPELIENDIQVE JUS POTESTASQVE ESTO. UT. HUIC. AREÆ. QVAM. EGO. DEFINII. ET. A. FRONTE. MACERIAM. DUXI. ET. TITULUM. POSUI. ULTRA. EAM. AREAM. ET. MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSUS. LATE. P. X. RETRO. US-

 QVE.

QVE.AD.CANABETUM.HUIC.AREÆ. CEDET. IN. QVA. PEDATURA. NEQVE. HUMARI. NEQVE. TUMULUM. FIERI. VOLO. UT. HABEAT. EA. AREA. ET. A. TERGO. ET. A. LATERE. ACCESSUM. SUUM.

Partim verò ex ſilice vel ſaxo aut è marmore. Suetonius de ſepulcro Neronis cap. L. *In eo monumento ſolium Porphyretici marmoris, ſuperſtante Lunenſi arâ, circumſeptum eſt lapide Thaſio.* Vetus Epigramma in Caninium:

*Quoad vixſi. vixſero. omnes. inter. meos.*
*Eundem mi. amorem. præſtet. puerilem. ſenexs.*
*Monumentum. indicio. eſt. ſaxo. ſeptum. & marmore.*

Statius in Tumulo Priſcillæ:

*—— tantas venerabile marmor*
*Sepit opes.*

Virgilius in Culice:

*—— tumulus formatum crevit in orbem,*
*Quem circum lapidum levi de marmore formas*
*Conſerit aſſidua cura memor.*

Partim etiam ex ferro munimenta hæc fuiſſe, diſcimus ex Strabone lib. v. de Mauſoleo Auguſti: Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ περίβολος, καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ, κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχων σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ' αἰγείροις καταφυτον. *In medio autem campo buſti*

*busti ejus ambitus ex albo saxo in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus.*

Nec vero in Sepimentis duntaxat & loricis sepulcrorum hanc materiarum diversitatem observare licet: sed & in monumentis ipsis, quorum alia lapidea, alia testacea, alia marmorea fuisse reperimus.

De *Lapideo* vetus Inscriptio in agro Vaticano:

PALÆMON. L. L. L. D. F.
GRAMMA. VEICIT. ATQUE RHET.
SIBI. ET. TUBERONIÆ. CONTUBERNALI.
FEMINÆ. OBSEQUENTISSIMÆ.
ATQ. BENEMERENTI
LAPIDEUM STRUXIT. TUMULUM.
IN. EO. QUIDEM. CADAVERI.
QUIES. ESTO.
ALIO. AUTEM. REVERTITO. ANIMUS.

Cajus Jurisconsultus L. VII. D. De Religios. *Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit.* Sic nostrum Σωτῆρα. etiam sepultum ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας, testatur præter alios Evangelistas D. Marcus cap. XV.

*Fictilium* sepulcrorum meminit Plinius

nius lib. xxxv, cap. xii. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluêre.* Et in Epistola Liberti ad Ælium Severum: *CUM. CORPORA. EORUM. FICTILI. SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM.*

*Monumenti testacei* meminit Ælius Imp. in Epist. ad Libert Ovid. libr. ii. Fastor.

*Tegula porrectis satis est velata coronis,*
*Et sparsæ fruges parvaq; mica salis.*
*Inq; mero mollita Ceres, violaq; solutæ*
*Hæc habeat mediâ testa relicta viâ.*

Epigramma Crinagori libr. III. Antholog. tit. VI.

Σὸς δὲ νέκυς ψαφαρῇ κεῖσετ᾽ ἐν ὀστρακίνῃ,

Hujus generis erant Corinthiorum monumenta, de quibus Strabo libr. VIII. Πολὺν δὲ χρόνον ἐρήμη μείνασα ἡ Κόρινθος ἀνελήφθη πάλιν ὑπὸ Καίσαρος τοῦ θεοῦ διὰ τὴν εὐφυΐαν, ἐποίκους πέμψαντος τοῦ ἀνελευθερικοῦ γένους πλείστους. οἱ δὲ τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες, εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν, οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν, ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων, καὶ διατιθέμενοι πολλοῦ, Νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν

τάφων

τάφων λυφθέντα, καὶ μάλιστα τὰ ὀστράκινα. hoc est: *Corinthus cum diu deserta jacuisset, instaurata est à D. Cæsare propter loci opportunitatem, missis eò in coloniam libertinis plurimis. Hi cum rudera cœpissent moliri, simul atque sepulcra effodissent, testacea opera plurima atq; etiam ærea multa invenerunt, quorū admirati artificium nullum sepulcrum non effoderunt, magnaq; id genus rerum copia potiti, iisq; magno divenditis, Romam impleruntNecrocorinthys. sic enim appellabant, quæ è sepulcris erant eruta opera maximè testacea.*

Marmorea verò ditiorum erant plerunque & honoratiorum. Servius Sulpit. ad Cicer. Ep. Famil. libr. IV. *Posteaq; curavimus, ut iidem Athenienses in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent.* Tibullus lib. III. Eleg. II.

*Atq; in marmorea ponere sicca domo.*

Varro in Licinium tonsorem Augusti:

*Marmoreo tumulo Licinius jacet, at Cato parvo:*
*Pompeius nullo: Credimus esse Deos?*

In Epistola Liberti ad Æl. Severum: ROGO. DOMINE. PERMITTAS. MIHI. IN. EODEM, LOCO. IN. MARMOREO. SARCOPHAGO. QUEM. MIHI. MO-

do. Comparavi. Ea. Corpora. Colligere.

*Romæ in ædibus Jo. Coritii:*

*Rapta sinu matris jacet hic miserabilis infans*
*Ante novem plenos Luna quàm viveret orbes:*
*Hanc Pater & mater mœsti flevere jacentem,*
*Parvaq; marmoreo clauserunt membra sepulcro.*

Et in Testamento militari, quod inscriptum saxo visitur in agro Lusitano:

*VT. AB. VRBE. ROMA. HVC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QVINQVENNIVM. EXPORTENT. E. LVSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPVLCRO. MARM.*

Vide Ulp. L. xiv. § iv. D. De Religios. Et Sueton. in Nerone cap. l.

## Cap. XVIII.

*De variis Simulacris, quibus Sepulcra solebant exornari. Apud Græcos quoq; Emblemata sepulcris insculpta, quæ studia defuncti denotarent. Arma aliaq; instrumenta sepulcris affixa. Gothorum* Strava.

Quid jam de variis illis simulacris dicam, quibus Sepulcra exornari antiquitus solita, non tam ex veterum scriptis, quàm ex ipsis priscorum monumentorum ruderibus colligere est. Qua de re non piget me hîc iterum Geor. Fabricii testimonium

nium advocare, qui in Roma sua c. XXI. sic loquitur: In sepulcris, quę hincinde per urbem in multis locis occurrunt, varia rerum simulacra sunt exsculpta. *Ludorum curulium*, quale est ante SS. Cosmam & Damianum in foro Romano; & in S. Joan. Laterano, in quo etiam nocentes objiciuntur bestiis, ut in alio quodam ante S. Mariam in via lata. *Equestrium certaminum*, ut in S. Maria in arâ cœli, montis Capitolini. *Pugnarum*, ut in S. Gregor. montis Cælii. *Venationum*, ut in S. Laurent. in Lucinâ campi Martii. *Triumphorum*, ut ante S. Laurentium in Panisperna montis Viminalis; & Triumphi Venerei, in S. Joanne Laterano. *Sacrificiorum*, ut in S. Maria de Strada inter Octavii porticum & Capitolium. & in S. Laurentio extra Exquilinam. *Deorum ludentium*, ut Apollinis canentis & Narcisci jaculantis discum, in domo Augustini Maphæi. *Satyrorum* puellæ dormienti insultantium in horto S. Marci. *Amorum* equitantium in domo Columniensium. *Deorum marinorum* in piscium caudas desinentium & vehentium in iis Nymphas tribus in locis, in S. Joanne Paulo in

Cælio, in hortis S. Sabinæ montis Aventini, ante S. Thomam in regione Harenulæ. *Plutonis* Proſerpinam rapientis, in S. Sylveſtro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Coſmodim prope Velabrum. *Ventorum* quatuor ſimulacra in ſepulcro domus Cæſiæ. *Laborum Herculis* in domo Sabellorum ſupra Marcelli theatrum. *Servilium ſuppliciorum*, in quibus alii pede utroq; ſuſpenduntur, aliis cultro ſecatur collum, aliis brachium ſaxo impoſitum alio ſaxo frangitur, in S. Maria de Ara cœli & ante ædem D. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibuſdā ſepulcris exſculpta ſunt ædificia partim januis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem ſignificari, cujuſmodi eſt in palatio Capitolino Triũvirûm: partim clauſis, quibus interitus ejus unà cum corpore notatur: tale in domo civis cujuſdam regionis Tranſtyberinę cernitur è regione pontis Fabricii. Hæc è multis retuliſſe ſatis ſit, quæ non ita accipi volo quaſi unius tantùm rei effigies expreſſa ſit: ſed alia multa, quæ oratione depingi in hac brevitate nequeunt, ſpectaculi gratia ſunt addita. quod ut intelligatur, duobus exem-
plis

plis declarabo. In ſepulcro Sacrificantium in S. Maria de Strada, mulier in bigis, quæ à Rhinocerotib. trahuntur, vehitur: ipſis animalibus duo juvenes inſident & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Tuſcus fidicen & viri nudi ac mulierculæ, donec ad aram perveniatur, cui fidicen canens adſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud Sanct. Sylveſtrum, Pluto quadrigis vectus, raptam Proſerpinam amplexu tenet exanimi ſimilem: ſupra quam volitat alatus Cupido, currum præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte Ceres bigis invehitur, tractis à ſerpentibus pineâ tædâ, quam ſiniſtra geſtat, inveſtigans amiſſam filiam. Inter hæc ab utraque parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, veſte ultra pubem ſublatâ. A lateribus Hercules eſt, Leonis exuvio indutus, dextrâ tenens clavam, ſiniſtrâ anum quandam invadens, cui verbera minitatur.

Poſſem hîc plura addere, quæ partim ipſe in Galliis & Italia vidi, partim ab aliis ſunt jam pridem obſervata, niſi feſtina-

*Agrippinam brevi marmore impressa, humilia.* Et in Aureolo Decimo: *Hunc eundem Aureolum Claudius interfecto jam Gallieno conflictu habito apud eum pontem interemit, qui nunc pons Aureoli nuncupatur, atq; illic ut tyrannum sepulcro humiliore donavit.* Tacitus lib. 1. histor. de cade Galbæ: *Galbæ corpus diu neglectum & licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum, dispensator Argius, è prioribus servis, humili sepultura in privatis ejus hortis contexit.*

Ut autem operosiora essent sepulcra, etiam Statuas & ingentes columnas in iis excitatas legimus.

De Statuis testatur Vetus Inscriptio; *LOCVM. SEPVLTVRÆ. ET. STATVAM. DECREVIT. ÆMILIA. LVCIA. MATER.* Itemque alia: *HIC. SEPVLCRVM. CVM. STATVA. POSVIT. SECVNDO. A. CIVITATE. STADIO.* Atque hic mos videri potest à Græcis manasse. Lycophron:

Ἄγαλμα πήλας τῶν Ἀμυκλαίων τάφων.

Pindarus od. x. Nemeonic. ἄγαλμ' ἀΐδαο appellat: erant enim hæ statuæ Diis Manibus

nibus facræ, quorum fummus Pluto. Itaque fepulcra, quæ ftatuas hujufmodi non habebant, *Pagæ* vocabantur tefte Ifidoro: *Pagæ, memoria fine Idolis.*

Columnas verò quod attinet, clarum ex Eutropii lib. IIX. de monumento Trajani: *Solus omnium Impp. intra urbem fepultus eft, offa ejus collocata in urnâ aureâ in foro, quod ædificavit fibi columna ibi pofita, cujus altitudo CXL. pedes habet.* Ab Ægyptiis autem ortus mihi hic mos videtur, de quorum fepulcris Lucanus lib. 8.

*Cum tibi facrato Macedo fervetur in antro,*
*Et regum cineres extructo monte quiefcant,*
*Cum Ptolemæorum Manes, feriemq; pudendam*
*Pyramides claudant, indignaq; Maufolea.*

Servius nefcio ad quas gentes refert lib. XI. Æneid. *Apud majores,* inquit, *nobiles aut fub montib. altis, aut in ipfis montibus fepeliebantur. unde natum eft, ut fuper cadavera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columnæ,* Ad quem ritum refpexit Virgilius dicto loco:

*—— fuit ingens monte fub alto*
*Regis Dercenni terreno ex aggere buftum*
*Antiqui Laurentis, opacaq; ilice tectum.*

Quin imò domunculas & ædificia monumen-

numentis superponi solita disertim indicat Lapis vetus: M. AURELIUS. ROMANUS. ET. ANTISTIA. CHRESIME. UXOR. EIUS. FECERUNT. SIBI. LIBERTIS. SUIS. POSTERISQUE. EORUM. MONUMENTUM. CUM. ÆDIFICIO. SUPERPOSITO. &c. Petronius in Satyrico: *Cum interim Imperator provinciæ latrones jussit crucibus affigi secundum illam eandem casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat.*

## Cap. XVII.

*Sepulcra sepiri solita. Sepimenta illa fuisse ex humili aliqua materia, vel ex silice, vel ex marmore, vel ex ferro. Monumenta ipsa alia Lapidea, alia Testacea, alia Marmorea.* Νεκροχοεῖνθια.

Sed neq; hoc omittendum, Veteres plerunq; monumenta sua sepire & circumvallare solitos: cujusmodi sepimentum Pausanias lib. II. Eliacor. περιοικοδομίαν vocat & alibi τὴν κρηπῖδα. quemadmodum & Dio lib. LI. τὴν κρηπῖδα τοῦ Ἰουλιείου ἡρώου dixit. ubi male *basin* verti observat doctiss. Casaubonus: cum melius fuerit Græcanicam vocem retineri, ut apud Juvenalem & Marcellinum *Crepido pontis*. Nam κρηπὶς & βάσις

sunt

ſunt δὶς διὰ πασῶν. Intelligit has χρηπῖδας Macer Juriſconſultus L. XXXVII. D. De Relig. *monumentum ſepulcri* definiens his verbis: *Monumentum autem ſepulcri id eſſe D. Adrianus reſcripſit, quod monumenti, id eſt, cauſa muniendi ejus loci factum ſit, in quo corpus impoſitum ſit.*

Fiebant autem ſepta hæc partim ex maceria aut humili aliqua materia: Unde Ulpianus L. *ædes ſacra* D. De contrahend. empt. *Intra maceriam ſepulcrorum loca pura hortis vel cæteris culturis ſervata, ſi nihil nominatim venditor exceperit, ad emptorem pertinent.* Suetonius in Nerone cap. XXXIII. de morte Britannici: *Deniq; buſtum conſepiri niſi humili leviq; materia neglexit.*

*Inſcriptio vetus, quæ Paduæ:*

INFERENDI. IN. AREA. HUMANDI SEPELIENDIQVE JUS POTESTASQVE ESTO. UT. HUIC. AREÆ. QVAM. EGO. DEFINII. ET. A. FRONTE. MACERIAM. DUXI. ET. TITULUM. POSUI. ULTRA. EAM. AREAM. ET. MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSUS. LATE. P. X. RETRO. USQVE.

QVE.AD.CANABETUM.HUIC.AREÆ. CEDET. IN QVA. PEDATURA. NEQVE. HUMARI. NEQVE. TUMULUM. FIERI. VOLO. UT. HABEAT. EA. AREA. ET. A. TERGO. ET. A. LATERE. ACCESSUM. SUUM.

Partim verò ex silice vel saxo aut è marmore, Suetonius de sepulcro Neronis cap. L. *In eo monumento solium Porphyretici marmoris, superstante Lunensi ara, circumseptum est lapide Thasio.* Vetus Epigramma in Caninium:

*Quoad vixsi. vixsero. omnes. inter. meos.*
*Eundem mi. amorem. præstet. puerilem. senexs.*
*Monumentum. indicio. est. saxo. septum. & marmore.*

Statius in Tumulo Priscillæ:

*— tantas venerabile marmor*
*Sepit opes.*

Virgilius in Culice:

*— tumulus formatum crevit in orbem,*
*Quem circum lapidum levi de marmore formas*
*Conserit assiduæ curæ memor.*

Partim etiam ex ferro munimenta hæc fuisse, discimus ex Strabone lib. v, de Mausoleo Augusti: Ἐν μέσῳ δὲ τῷ πεδίῳ ὁ τῆς καύστρας αὐτοῦ περίβολος, καὶ οὗτος λίθου λευκοῦ, κύκλῳ μὲν περικείμενον ἔχων σιδηροῦν περίφραγμα, ἐντὸς δ' αἰγείροις κατάφυτος. *In medio autem campo busti*

*busti ejus ambitus ex albo saxo in orbem cinctus ferrea sepe, intus alnis consitus.*

Nec verò in Sepimentis duntaxat & loricis sepulcrorum hanc materiarum diversitatem observare licet: sed & in monumentis ipsis, quorum alia lapidea, alia testacea, alia marmorea fuisse reperimus.

De *Lapideo* vetus Inscriptio in agro Vaticano:

PALÆMON. L. L. L. D. F.<br>
GRAMMA. VEICIT. ATQUE RHET.<br>
SIBI. ET. TUBERONIÆ. CONTUBERNALI.<br>
FEMINÆ. OBSEQUENTISSIMÆ.<br>
ATQ. BENEMERENTI<br>
LAPIDEUM STRUXIT. TUMULUM.<br>
IN. EO. QUIDEM. CADAVERI.<br>
QUIES. ESTO.<br>
ALIO. AUTEM. REVERTITO. ANIMUS.

Cajus Jurisconsultus L. VII. D. De Religios. *Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit.* Sic nostrum Σωτῆρα etiam sepultum ἐν μνημείῳ, ὃ ἦν λελατομημένον ἐκ πέτρας, testatur præter alios Evangelistas D. Marcus cap. XV.

*Fictilium* sepulcrorum meminit Plinius

nius lib. XXXV. cap. XII. *Quin & defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluère.* Et in Epistola Liberti ad Ælium Severum: *CUM. CORPORA. EORUM. FICTILI. SARCOPHAGO. COMMENDAVERIM.*

*Monumenti testacei* meminit Ælius Imp. in Epist. ad Libert. Ovid. libr. II. Fastor.

*Tegula porrectis satis est velata coronis,*
*Et sparsæ fruges parvaq; mica salis.*
*Inq; mero mollita Ceres, violaq; solutæ*
*Hæc habeat media testa relicta via.*

Epigramma Crinagori libr. III. Antholog. tit. VI.

Σὸς δὲ νεκὺς ψαφαρῇ κείσετ' ἐν ὀστρακίνῃ,

Hujus generis erant Corinthiorum monumenta, de quibus Strabo libr. VIII. Πολὺν δὲ χρόνον ἐρήμη μείνασα ἡ Κόρινθος ἀνελήφθη πάλιν ὑπὸ Καίσαρος τοῦ θεοῦ διὰ τὴν εὐφυΐαν, ἐποίκους πέμψαντος τοῦ ἀνελευθερικοῦ γένους πλείστους. οἱ τὰ ἐρείπια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκάπτοντες, εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν, οὐδένα τάφον ἀσκεύωρητον εἴασαν, ὥστε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων, καὶ διατιθέμενοι πολλοῦ, Νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν Ῥώμην. οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων

τάφων ληφθέντα, καὶ μάλιστα τὰ ὀστράκινα. hoc eſt: *Corinthus cum diu diſerta jacuiſſet, inſtaurata eſt à D. Cæſare propter loci opportunitatem, miſſis eò in coloniam libertinis plurimis. Hi cum rudera cœpiſſent moliri, ſimul atque ſepulcra effodiſſent, teſtacea opera plurima atq; etiam ærea multa invenerunt, quorũ admirati artificium nullum ſepulcrum non effoderunt, magnaq; id genus rerum copia potiti, ijsq; magno divenditis, Romam impleverunt Necrocorinthys. ſic enim appellabant, quæ è ſepulcris erant eruta opera maximè teſtacea.*

Marmorea verò ditiorum erant plerunque & honoratiorum. Servius Sulpit. ad Cicer. Ep. Famil. libr. IV. *Poſteaq; curavimus, ut iidem Athenienſes in eodem loco monumentum ei marmoreum faciendum locarent.* Tibullus lib. III. Eleg. II.

*Atq; in marmorea ponere ſicca domo.*

Varro in Licinium tonſorem Auguſti:

*Marmoreo tumulo Licinius jacet, at Cato parvo:*
*Pompeius nullo: Credimus eſſe Deos?*

In Epiſtola Liberti ad Æl. Severum: ROGO. DOMINE. PERMITTAS. MIHI. IN. EODEM, LOCO. IN. MARMOREO. SARCOPHAGO. QUEM. MIHI. MO-

do. Comparavi. Ea. Corpora. Colligere.

*Romæ in ædibus Jo. Coritii:*

*Rapta sinu matris jacet hic miserabilis infans*
*Ante novem plenos Luna quam viveret orbes:*
*Hanc Pater & mater mæsti flevere jacentem,*
*Parvaq; marmoreo clauserunt membra sepulcro.*

Et in Testamento militari, quod inscriptum saxo visitur in agro Lusitano:

*VT. AB. VRBE. ROMA. HVC. VENIANT. ET. OSSA. MEA. INTRA. QVINQVENNIVM. EXPORTENT. E. LVSITANIA. ET. VIA. LATINA. CONDANT. SEPVLCRO. MARM.*

Vide Ulp. L. xiv. § iv. D. De Religios. Et Sueton. in Nerone cap. L.

## Cap. XVIII.

*De variis Simulacris, quibus Sepulcra solebant exornari. Apud Græcos quoq; Emblemata sepulcris insculpta, quæ studia defunctis denotarent. Arma aliaq; instrumenta sepulcris affixa. Gothorum* Strava.

Quid jam de variis illis simulacris dicam, quibus Sepulcra exornari antiquitus solita, non tam ex veterum scriptis, quàm ex ipsis priscorum monumentorum ruderibus colligere est. Qua de re non piget me hîc iterum Geor. Fabricii testimonium

nium advocare, qui in Roma ſua c. XXI. ſic loquitur: In ſepulcris, quę hinc inde per urbem in multis locis occurrunt, varia rerum ſimulacra ſunt exſculpta. *Ludorum curulium*, quale eſt ante SS. Coſmam & Damianum in foro Romano; & in S. Joan. Laterano, in quo etiam nocentes objiciuntur beſtiis, ut in alio quodam ante S. Mariam in via lata. *Equeſtrium certaminum*, ut in S. Maria in arâ cœli, montis Capitolini. *Pugnarum*, ut in S. Gregor. montis Cælii. *Venationum*, ut in S. Laurent. in Lucinâ campi Martii. *Triumphorum*, ut ante S. Laurentium in Paniſperna montis Viminalis; & Triumphi Venerei, in S. Joanne Laterano. *Sacrificiorum*, ut in S. Maria de Strada, inter Octavii porticum & Capitolium, & in S. Laurentio extra Exquilinam. *Deorum ludentium*, ut Apollinis canentis & Narciſci jaculantis diſcum, in domo Auguſtini Maphæi. *Satyrorum* puellæ dormienti inſultantium in horto S. Marci. *Amorum* equitantium in domo Columnienſium. *Deorum marinorum* in piſcium caudas deſinentium & vehentium in iis Nymphas tribus in locis, in S. Joanne Paulo in

Cælio, in hortis S. Sabinæ montis Aventini, ante S. Thomam in regione Harenalæ. *Plutonis* Proserpinam rapientis, in S. Sylvestro prope arcum Domitiani, & ante S. Mariam in Cosmodim prope Velabrum. *Ventorum* quatuor simulacra in sepulcro domus Cæsiæ. *Laborum Herculis* in domo Sabellorum supra Marcelli theatrum. *Servilium suppliciorum*, in quibus alii pede utroq; suspenduntur, aliis cultro secatur collum, aliis brachium saxo impositum alio saxo frangitur, in S. Muria de Ara cœli & ante ædem D. Stephani de Cacabo, in regione Pineæ. In quibusdã sepulcris exsculpta sunt ædificia partim januis apertis, quibus dicunt animæ æternitatem significari, cujusmodi est in palatio Capitolino Triũvirûm: partim clausis, quibus interitus ejus unà cum corpore notatur: tale in domo civis cujusdam regionis Transtyberinę cernitur è regione pontis Fabricii. Hæc è multis retulisse satis sit, quæ non ita accipi volo quasi unius tantum rei effigies expressa sit: sed alia multa, quæ oratione depingi in hac brevitate nequeunt, spectaculi gratia sunt addita. quod ut intelligatur, duobus exemplis

plis declarabo. In ſepulcro Sacrificantium in S. Maria de Strada, mulier in bigis, quæ à Rhinocerotib. trahuntur, vehitur: ipſis animalibus duo juvenes inſident & animalia à Faunis naſo ducuntur. Præcedit Tuſcus fidicen & viri nudi ac mulierculæ, donec ad aram perveniatur, cui fidicen canens adſtat, & inter cætera ludicra Faunus cornibus cum hirco concurrit. Item in altero apud Sanct. Sylveſtrum, Pluto quadrigis vectus, raptam Proſerpinam amplexu tenet exanimi ſimilem: ſupra quam volitat alatus Cupido, currum præcedit Mercurius alato pileo & caduceo. In altera parte Ceres bigis invehitur, tractis à ſerpentibus pineâ tædâ, quam ſiniſtra geſtat, inveſtigans amiſſam filiam. Inter hæc ab utraque parte comites Proſerpinæ flores collectos geſtant, veſte ultra pubem ſublatâ. A lateribus Hercules eſt, Leonis exuvio indutus, dextrâ tenens clavam, ſiniſtrâ aprum quandam invadens, cui verbera minitatur.

Poſſem hîc plura addere, quæ partim ipſe in Galliis & Italia vidi, partim ab aliis ſunt jam pridem obſervata, niſi feſtina-

rem. Si quis tamen harum rerum desiderio capitur, adeat Antiquitates Broissardi, qui hujusmodi simulacra ære incisa eleganter ob oculos ponit.

Neque fortean absurdum fuerit existimare, etiam hunc ritum originem suam traxisse à Græcis. Nam hos quoque exornare solitos monumenta sua diversis Emblematibus & signis, quæ plerunque τὰ ἐπιτηδεύματα & vitam defuncti denotarent, passim apud scriptores legimus. In Archimedis Mathematici sepulcro positam fuisse Sphæram cum cylindro, auctor est Cicero v. Tusculan. *Ego autem cum omnia collustrarem oculis, animadverti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat Sphæræ figura & cylindri.* In Diogenis Cynici Canem tradit Laertius libro VI. ἐπέστησάν τε αὐτῷ κίονα, καὶ ἐπ' αὐτῷ λίθου Παρίου κύνα. Metellum Nepotem Philagri præceptoris sui sepulcro lapideum apposuisse corvum, Plutarchus testatur; quod videns Cicero, in ejus tenuitatem jocatus: Hoc, inquit, sapienter à te factum, πέτεσθαι γάρ σε μᾶλλον ἢ λέγειν ἐδίδαξε. Hoc est, *volare magis te docuit, quàm dicere.* in vitâ Ciceron.

ceron. De Ariete, qui fuit in ſepulcro Iſocratis, vide Plutarchum in X. Rhetor. Alluſum huc á Smicrine, qui à quodam interrogatus, quidnam Archippa rerum ageret, feſtivè reſpondit, eam, ut noctuæ ſolent, aſſidere tumulo. Verba Athenæi libr. XIII. δειπνοσοφ. hæc ſunt: Σμικρίνης ἐρωτώμενος ὑπό τινος, τί πράττει Ἀρχίππη, χαριέντως ἔφη: ὥσπερ αἱ γλαῦκες, ἐπὶ τάφον κάθηται. Qui quidem locus Noctuas crebro tumulis impoſitas non obſcurè innuit. Interdum verò etiam arma & inſtrumenta, quibus quis in vita uſus fuerat, ſepulcris affixa, Homerus annotavit, apud quem Elpenor rogat Ulyſſem, ut ſibi ſepulcrum faciat, & illud remo ornet, quem vivus uſurpare ſolitus fuerat:

Ταῦτά τε μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισι.

Et Virgilius in funere Miſeni libr. VI. Æneid.

*At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum*
*Imponit, ſuaq; arma viro, remumq; tubamq;.*

Eundem ritum tangit Seneca libr. IV. Controverſ. IV. *Bellum cum eſſet in civitate, vir fortis in acie amiſſis armis de ſepulcro viri fortis arma ſuſtulit. Fortiter pugnavit*

*vit & reposuit. Præmio accepto, accusatur sepulcri violati.*

De Exuviis vero hostium, quibus non Romani solùm, sed & Gothi sepulcra sua ornabant, Plac. Lactantius ad libr. xii. Thebaid. Statii: *Exuviis enim hostium extruebatur regibus mortuis pyra, quem ritum Sepulturæ hodie quoque barbari servare dicuntur, quem Strabas dicunt linguâ suâ.* Jornandes de Rebus Gothicis hinc lucem capit: *Postquam talibus lamentis est defletus, Stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti commessatione celebrant.*

## Cap. XIX.

*De monumentorum Inscriptionibus.* ἐπιγραφή. Titulus. *Concipiebantur illæ vel prosa oratione vel versu. Solemnia Inscriptionum verba:* Dis. Manib. Sacr. *Itemq;* Memoriæ. *Nomen defuncti, parentes, patria monumentis inscripta.* Hic situs est, Hic jacet.

SED quando eo jam ventum est, ut de ornamentis Sepulcrorum egerimus: non possum mihi temperare, quin statim etiam de Inscriptionibus subnectam, quæ adeo Sepulcrorum propriæ, ut vix sine iis Monimenti nomen vel Memoriæ tueri possint. Unde Servius: *Locus Ustrina dici solet,*

*ſolet, operis conſtructio, ſepulcrum: Inſcriptum nomen, Memoria atq; Monumentum.* Et rectè Cato apud Ciceronem de Senectute teſtatur, ſe legendis ſepulcris in memoriam redire mortuorum. *Nec ſepulcra legens,* inquit, *vereor, quod ajunt, ne memoriam perdam. his enim ipſis legendis redeo in memoriam mortuorum.* Græci ἐπιγραφὴν vocant. Artemidorus lib. V. cap. LXXV. ἐπιγραφῆς ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἀποθανόντα τυγχάνειν. Latinis *Titulus* dicitur. Ovidius in Epiſt. Hypermneſtræ ad Lyncum:

*Sculptaq; ſunt titulo noſtra ſepulcra brevi.*

Martialis Epigr. LXXI. lib. X.

*Quisquis [illegible]ta tuis & ſera parentibus optas*
*Fata, brevem titulum marmoris hujus ama.*

Trebellius Pollio in Valerianis: *Mittendum in literas cenſui, hunc Valerianum circa Mediolanum ſepultum, addito titulo, Claudii juſſu, Valerianus Imperator.* Et plura ſunt hujus generis exempla, quam ut in numerum facile cadant. Nam ita crebræ & frequentes erant apud Roman. hæ monumentorum Inſcriptiones, ut etiam puerorum & ſervorum viliumque capitum ſepulcra titulis exornarentur, quod ex innumeris lapidibus videre eſt. Parcius iis uſi Lacedæmonii,

monii, qui ex Lycurgi instituto non nisi illorum tumulis, qui fortiter in bello occubuissent, titulum inscribere solebant. Plutarchus in Lycurgo : ἐπιγράψαι δὲ τοὔνομα θάψαντας οὐκ ἐξῆν τοῦ νεκροῦ. πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶν ἀποθανόντων.

Hujusmodi vero tituli interdum prosa oratione concipiebantur : interdum autem versibus. Illud probatione non indiget: nam pleni talium omnes lapides. Hoc ex Suetonio constat in vita Claudii cap. 1. *Nec contentus elogium tumulo ejus versibus à se compositis insculpsisse.* Propertius de suo tumulo lib. 1. Eleg. x

*Et duo sint versus: qui nunc jacet horrida pulvis,*
*Unius hic quondam servus amoris erat.*

Virgil. Ecloga v.

*Et tumulum facite, & tumulo supperaddite carmen.*

Ovid. lib. xiv. Metam.

*Urnaque Æneia nutrix*
*Condita marmoreo tumulo breve carmen habebat.*

Cicero pro Archia : *Decimus quidem Brutus summus vir & Imperator, Accii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum.* Quanquam ut hoc obiter moneam, etiam Carmina dicebantur Inscriptiones oratione metris soluta

illa conceptæ, ut apud Cicer. in Catone Majore, cum elogium Attilii Calatini recitasset, statim subjungit. *Notum est totum hoc carmen incisum sepulcro.*

Solebant autem minio plerumq; tituli hi signari, ut clariores essent, & à viatoribus tantò facilius legi possent. Nam *Minium in voluminum scriptura usurpatum, claríores esq; literas vel in auro vel in marmore etiam in sepulcris fecisse* disertè scribit Plinius lib. XXXIII. cap. VII.

Nolo hic enormem Inscriptionum manum advocare, ne vel lectori tædium pariam, vel mihi ipsi laborem, exscribendo ea, quæ & in promptu sunt omnibus & non unum atq; alterum capitellum, sed justum volumen desiderant. Pauca tamen hic attingam, & quidem ea, quæ sepulcris inscribi solita ex veterum præcipuè scriptis demonstrari possunt, auctorem secutus clarissimum Brissonium, cui maximam horum partem acceptam referimus.

Ac ut rem à capite & ὥσπερ ἀφ' ἑστίας artiamus, hisce plerunque verbis solebant Inscriptionum titulos auspicari: D.M. vel D.M.S. vel disertim *DIS. MANIBUS. SACR.*

*SACR.* sive jam *sacrum* velis legere, sive *sacris*: utrumque enim repertu est. Prudentius in Symmachum:

> *Ecce Deos Manes cur inficiaris haberi?* (illic
> *Ipsa patrum monumenta probant.* DIs MANIBUS
> *Marmora secta lego.*

Agellius lib. x. cap. XVIII. *Id monumentum Artemisia cum DIS MANIBUS SACRIS Mausolo dicaret.* Interdum verò unâ literâ auctius erat hoc exordium, D. I. M. ut patet ex Inscriptione, quæ est ad Lyci in Danubium fluentis ostia:

*D. I. M.*
*IVL. IVSTV.*
*S.V.A. XXVI.*
*AMABILI*
*S. MATER.*
*F. C.*

Manes enim *Dii superi atq. inferi dicebantur*, ut ait Festus. Nonnunquam tamen & *MEMORIÆ* solebat præfigi: quam ipsam etiam vocem innumeris marmoribus inscriptam videre est, nec opus huc exempla coacervare.

Tandem sequebatur Nomen defuncti, quod sepulcralibus hisce cippis signari solitum, clarè indicat Properti⁹ lib. II. Eleg. I.

*Quan-*

*Quandocunque igitur vitam mea fata reposcent,*
*Et breve in exiguo marmore nomen ero.*

Et Virgilius lib. VII. Æneid:

*—— ossaque nomen*
*Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.*

Ovidius lib. VIII. Metamorph. fab. IV. de sororib. Meleagri:

*Affusæque jacent tumulo: signataque saxo*
*Nomina complexæ, lacrimas in nomina fundunt.*

Seneca Epist. LX. *Qui latitant & torpent sic in domo sunt quomodo in conditivo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.* Hinc argutè Laberius apud Macrob. lib. II. Saturn. cap. VII.

*Ut hedera serpens vires arboreas necat:*
*Ita me vetustas amplexu annorum enecat,*
*Sepulchri similis nil nisi nomen retineo.*

Non autem Nomen tantummodò: sed & parentes, patria, & familia solebat interdum adscribi. Callimachus Epigram. [illegible]

Τιμονόη. τίς δ' ἐσσί; μὰ δαίμονας, ὐ σ' ἂν ἐπέγνων
Εἰ μὴ Τιμοθέυ πατρὸς ἐπῆν ὄνομα
Στήλῃ, καὶ Μίθυμνα τεὴ πόλις.

Hieronymus in vita Paulæ:

*Scipio quam genuit, Paulæ fudere parentes*
*Gracchorum soboles, Agamemnonis inclita proles,*
*Hoc jacet in tumulo, Paulam dixere priores.*

 Eusto-

*Eustochium genetrix, Romanæ prima Senatus.*
*Pauperiem Christi & Bethlemitica rura secuta.*

Laërtius in Solone: Ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ταφῆς (δείξει) πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους. Theophrastus inter characteres τῆς περιεργίας refert, γυναικὸς τελευτησάσης, ἐπιγράψαι ἐπὶ τὸ μνῆμα, τοῦ τε ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς τοὔνομα, καὶ ποδαπή ἐστι, καὶ προσεπιγράψαι ὅτι πάντες χρηστοὶ ἦσαν. hoc est, *Si uxor obierit, monumento ejus & mariti & patris & matris nomina inscribere, itemq; cujas ipsa sit, tum hoc elogium insuper adjicere:* SINGULARI OMNES PROBITATE ERANT. Atque huic stultæ veterum ambitioni circa titulos cipporum ut Plato obviam iret, in sua Repub. legem hanc inter ceteras ferebat, Ne cui liceret tumulo cujusquam longiorem quatuor versibus heroicis titulum inscribere. libr. XII. de Leg. Et Cicer. II. de leg.

Porro solemnia in hujusmodi titulis verba, quibus sepultum ibi aliquem volebant denotare, hæc erant: HIC SITUS EST. vel, HIC. JACET. Prior formula legitur apud Lucil.

*Servus*

*Servus neq; infidus Domino, neq; inutilis unquam*
*Lucili Columella, hic situs est.*

Et apud Ovidium lib. II. Metamorph.

*Corpora dant tumulo, signant quoq; carmine saxum,*
*Hic situs est Phaeton currus auriga paterni.*

Vitcur & Autor libri De viris illustrib. cap. XLII. *Positus est apud Lybyssam in area lapidea in qua hodieq; inscriptum est, Annibal hic situs est.* Vide sis & Vopiscum in Probo. Plinium lib. VI. Epist. X. Agellium lib. I. Noct. Attic. cap. XXIV. Posteriorem formulam reperire est in Tibullo lib. I. Eleg. III.

*Quod si fatales iam nunc explevimus annos,*
*Fac lapis inscriptis stet super ossa notis:*
*Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus*
*Messalam terrâ dum sequiturq; mari.*

Et in Martiale lib. VI. Epig. LII.

*Hic jacet in tumulo raptus puerilibus annis,*
*Pantagathus Domini cura dolorq; sui.*

Sic Phocas Grammaticus in Versib. de Virgilio.

*Hic Ballista jacet, certo pede perge Viator.*

Et in oratione Leonis Imp. moribundi, quam adducit CL. V. Bonav. Vulcanius Notis ad librum Constantini Porphyrogenneta *De Thematibus*, inter alios versus Politicos, etiam hi reperiuntur:

Τῷ τάφῳ ἐπιγράψατε, Λέων ἐνθάδε κεῖται,
&c.

 Sex-

rem. Si quis tamen harum rerum desiderio capitur, adeat Antiquitates Broissardi, qui hujusmodi simulacra ære incisa eleganter ob oculos ponit.

Neque fortean absurdum fuerit existimare, etiam hunc ritum originem suam traxisse a Græcis. Nam hos quoque exornare solitos monumenta sua diversis Emblematibus & signis, quæ plerunque τὰ ἐπιτηδεύματα & vitam defuncti denotarent, passim apud scriptores legimus. In Archimedis Mathematici sepulcro positam fuisse Sphæram cum cylindro, auctor est Cicero v. Tusculan. *Ego autem cum omnia collustrarem oculis, animadverti columellam non multum e dumis eminentem: in qua inerat Sphæræ figura & cylindri.* In Diogenis Cynici Canem tradit Laërtius libro VI. [illegible] αὐτῷ κίονα, καὶ ἐπ' αὐτῷ λίθου Π[illegible]ου [illegible]. Metellum Neporem Philagri præceptoris sui sepulcro lapideum apposuisse corvum, Plutarchus testatur; quod videns Cicero, in ejus tenuitatem jocatus: Hoc, inquit, sapienter à te factum, [illegible] γὰρ σε μᾶλλον ἢ λέγειν ἐδίδαξε. Hoc est, *volare magis te docuit, quàm dicere.* in vitâ Ciceron.

ceron. De Ariete, qui fuit in sepulcro Isocratis, vide Plutarchum in X. Rhetor. Allusum huc á Smicrine, qui à quodam interrogatus, quidnam Archippa rerum ageret, festivè respondit, eam, ut noctuæ solent, assidere tumulo. Verba Athenæi libr. XIII. δειπνοσοφ. hæc sunt: Σμικρίνης ἐρωτώμενος ὑπό τινος, τί πράττει Ἀρχίππη, χαριέντως ἔφη: ὥσπερ αἱ γλαῦκες, ἐπὶ τάφον κάθηται.
Qui quidem locus Noctuas crebro tumulis impositas non obscurè innuit. Interdum verò etiam arma & instrumenta, quibus quis in vita usus fuerat, sepulcris affixa, Homerus annotavit, apud quem Elpenor rogat Ulyssem, ut sibi sepulcrum faciat, & illud remo ornet, quem vivus usurpare solitus fuerat:

Ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμὸν
Τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον, ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισι.

Et Virgilius in funere Miseni libr. VI. Æneid.

*At pius Æneas ingenti mole sepulcrum*
*Imponit, suaq; arma viro, remumq; tubamq;.*

Eundem ritum tangit Seneca libr. IV. Controvers. IV. *Bellum cum esset in civitate, vir fortis in acie amissis armis de sepulcro viri fortis arma sustulit. Fortiter pugnavit*

*vit & reposuit. Præmio accepto, accusatur sepulcri violati.*

De Exuviis vero hostium, quibus non Romani solum, sed & Gothi sepulcra sua ornabant, Plac. Lactantius ad libr. XII. Thebaid. Statii: *Exuviis enim hostium extruebatur regibus mortuis pyra, quem ritum Sepulturæ hodie quoque barbari servare dicuntur, quem Strabas dicunt linguâ suâ.* Jornandes de Rebus Gothicis hinc lucem capit: *Postquam talibus lamentis est defletus, Stravam super tumulum ejus, quam appellant ipsi, ingenti commessatione celebrant.*

## Cap. XIX.

*De monumentorum Inscriptionibus.* ἐπιγραφὴ. Titulus. *Concipiebantur illæ vel prosa oratione vel versu. Solemnia Inscriptionum verba* Dis. Manib. Sacr. *Bonæ Memoriæ. Nomen defuncti, parentes, patria monumento inscripta.* Hic situs est, Hic jacet.

SED quando eo jam ventum est, ut de ornamentis Sepulcrorum egerimus: non possum mihi temperare, quin statim etiam de Inscriptionibus subnectam, quæ adeo Sepulcrorum propriæ, ut vix sine iis Monimenti nomen vel Memoriæ tueri possint. Unde Servius: *Locus Vstrina dici solet,*

*soiet, operis constructio, sepulcrum: Inscriptum nomen, Memoria atq; Monumentum.* Et rectè Cato apud Ciceronem de Senectute testatur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum. *Nec sepulcra legens,* inquit, *vereor, quod ajunt, ne memoriam perdam. his enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum.* Græci ἐπιγραφὴν vocant. Artemidorus lib. v. cap. LXXV. ἐπιγραφῆς ἀκόλουθόν ἐστι τὸν ἀποθανόντα τυγχάνειν. Latinis *Titulus* dicitur. Ovidius in Epist. Hypermnestræ ad Lynceum:

*Sculptaq; sunt titulo nostra sepulcra brevi.*

Martialis Epigr. LXXI. lib. X.

*Quisquis læta tuis & sera parentibus optas*
*Fata, brevem titulum marmoris hujus ama.*

Trebellius Pollio in Valerianis: *Mittendum in literas censui, hunc Valerianum circa Mediolanum sepultum, addito titulo, Claudii jussu, Valerianus Imperator.* Et plura sunt hujus generis exempla, quam ut in numerum facilè cadant. Nam ita crebræ & frequentes erant apud Roman. hæ monumentorum Inscriptiones, ut etiam puerorum & servorum viliumque capitum sepulcra titulis exornarentur, quod ex innumeris lapidibus videre est. Parcius iis usi Lacedæmonii,

monii, qui ex Lycurgi instituto non nisi illorum tumulis, qui fortiter in bello occubuissent, titulum inscribere solebant. Plutarchus in Lycurgo: ἐπιγράψαι δὲ τοὔνομα θάψαντας οὐκ ἐξῆν τοῦ νεκροῦ. πλὴν ἀνδρὸς ἐν πολέμῳ καὶ γυναικὸς τῶν ἱερῶν ἀποθανόντων.

Hujusmodi vero tituli interdum prosa oratione concipiebantur: interdum autem versibus. Illud probatione non indiget: nam pleni talium omnes lapides. Hoc ex Suetonio constat in vita Claudii cap. I. *Nec contentus elogium tumulo ejus versibus à se compositis insculpsisse.* Propertius de suo tumulo lib. I. Eleg. x.

*Et duo sint versus, qui nunc jacet horrida pulvis,*
*Unius quondam servus amoris erat.*

Virgil. Ecloga v.

*Et tumulum facite, & tumulo supperaddite carmen.*

Ovid. lib. XIV. Metam.

*Urnaque Æneia nutrix*
*Condita marmoreo tumulo breve carmen habebat.*

Cicero pro Archia: *Decimus quidem Brutus summus vir & Imperator, Accii amicissimi sui carminibus templorum ac monumentorum aditus exornavit suorum.* Quanquam ut hoc obiter moneam, etiam Carmina dicebantur Inscriptiones oratione metris soluta

luta conceptæ, ut apud Cicer. in Catone Majore, cum elogium Attilii Calatini recitasset, statim subjungit. *Notum est totum ejus carmen incisum sepulcro.*

Solebant autem minio plerumq. tituli hi signari, ut clariores essent, & à viatoribus tantò facilius legi possent. Nam *Minium in voluminum scriptura usurpatum, clarioresq. literas vel in auro vel in marmore etiam in sepulcris fecisse* diserté scribit Plinius lib. XXXIII. cap. VII.

Nolo hic enormem Inscriptionum manum advocare, ne vel lectori tædium pariam, vel mihi ipsi laborem, exscribendo ea, quæ & in promptu sunt omnibus & non unum atq; alterum capitellum, sed justum volumen desiderant. Pauca tamen hic attingam, & quidem ea, quæ sepulcris inscribi solita ex veterum præcipue scriptis demonstrari possunt, auctorem secutus clarissimum Brissonium, cui maximam horum partem acceptam referimus.

Ac ut rem à capite & ὥσπερ ἀφ' ἑστίας arcessamus, hisce plerunque verbis solebant Inscriptionum titulos auspicari: D.M. vel D.M.S. vel disertim *DIS. MANIBUS.* *SACR.*

*SACR.* sive jam *sacrum* velis legere, sive *sacris*: utrumque enim reperire est. Prudentius in Symmachum:

*Ecce Deos Manes cur inficiaris haberi? (illis*
*Ipsa patrum monumenta probant.* DIs MANIBUS
*Marmora secta lege.*

Agellius lib. x. cap. XVIII. *Id monumentum Artemisia cum DIs MANIBUS SACRIS Mausoli dicaret.* Interdum verò unâ literâ auctius erat hoc exordium, D. I. M. ut patet ex Inscriptione, quæ est ad Lyci in Danubium fluentis ostia:

*D. I. M.*
*JVL. JVSTV.*
*S. V. A. XXVI.*
*AMABILI*
*S. MATER.*
*F. C.*

Manes enim *Dii superi atq; inferi dicebantur*, ut ait Festus. Nonnunquam tamen & *MEMORIÆ* solebat præfigi: quam ipsam etiam vocem innumeris marmoribus inscriptam videre est, nec opus huc exempla coacervare.

Tandem sequebatur Nomen defuncti, quod sepulcralibus hisce cippis signari solitum, clare indicat Properti9 lib. II. Eleg. I.

*Quan-*

*Quandocunque igitur vitam mea fata reposcent,*
*Et breve in exiguo marmore nomen ero.*

Et Virgilius lib. VII. Æneid:

*—— ossaque nomen*
*Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.*

Ovidius lib. VIII. Metamorph. fab. IV. de sororib. Meleagri:

*Effusae jacent tumulo: signataque saxo*
*Nomina complexae, lacrimas in nomina fundunt.*

Seneca Epist. LX. *Qui latitant & torpent sic in domo sunt, quomodo in conditivo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.* Hinc argutè Laberius apud Macrob. lib. II. Saturn. cap. VII.

*Ut hedera serpens vires arboreas necat:*
*Ita me vetustas amplexu annorum enecat,*
*Sepulcri similis nil nisi nomen retineo.*

Non autem Nomen tantummodò: sed & parentes, patria, & familia solebat interdum adscribi. Callimachus Epigram. XXI.

Τιμονόη. τίς δ' ἐσσί; μὰ δαίμονας, οὔ σ' ἂν ἐπέγνων,
Εἰ μὴ Τιμοθέου πατρὸς ἐπῆν ὄνομα
Στήλῃ, καὶ Μήθυμνα τεὴ πόλις.

Hieronymus in vita Paulae:

*Scipio quam genuit, Paulae fudere parentes,*
*Gracchorum soboles, Agamemnonis inclita proles,*
*Hic jacet in tumulo, Paulam dixere priores.*

*Eustochiugenetrix, Romani prima Senatus.*
*Pauperiem Christi & Bethlemitica rura secutus.*

Laërtius in Solone: Ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς τάφους (ἔδειξε) πρὸς ἕω βλέποντας, καὶ ἀπὸ τῶν δήμων τοὺς χρηματισμοὺς ἐγκεχαραγμένους. Theophrastus inter characteres τῆς περιεργίας refert, γυναικὸς τελευτησάσης, ἐπιγράψαι ἐπὶ τὸ μνῆμα, τοῦ τε ἀνδρὸς αὐτῆς καὶ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς καὶ αὐτῆς τῆς γυναικὸς τοὔνομα, καὶ ποδαπή ἐστι. καὶ προσεπεγράψαι: ὅτι οὗτοι πάντες χρηστοὶ ἦσαν. hoc est, *Si uxor obierit, monumento ejus & mariti & patris & matris nomina inscribere, itemq; cujas ipsa sit. tum hoc elogium insuper adjicere,* SINGULARI OMNES PROBITATE ERANT. Atque huic stultæ veterum ambitioni circa titulos cipporum ut Plato obviam iret, in sua Repub. legem hanc inter ceteras ferebat, Ne cui liceret tumulo cujusquam longiorem quatuor versibus heroicis titulum inscribere. libr. XII. de Leg. Et Cicer. II. de leg.

Porro solemnia in hujusmodi titulis verba, quibus sepultum ibi aliquem volebant denotare, hæc erant: HIC SITUS EST. vel, HIC. JACET. Prior formula legitur apud Lucill.

*Servus*

*Servus neq; infidus Domino, neq; inutilis unquam*
*Lucilii Columella, hic situs est.*

Et apud Ovidium lib. II. Metamorph.

*Corpora dant tumulo, signant quoq; carmine saxum,*
*Hic situs est Phaeton currus auriga paterni.*

Vtitur & Autor libri De viris illustrib. cap. XLII. *Positus est apud Lybyssam in area lapidea in qua hodieq; inscriptum est, Annibal hic situs est.* Vide sis & Vopiscum in Probo. Plinium lib. VI. Epist. X. Agellium lib. I. Noct. Attic. cap. XXIV. Posteriorem formulam reperire est in Tibullo lib. I. Eleg. III.

*Quod si fatales jam nunc explevimus annos,*
*Fac lapis inscriptis stet super ossa notis:*
*Hic jacet immiti consumptus morte Tibullus*
*Messalam terrâ dum sequiturq; mari.*

Et in Martiale lib. VI. Epig. LII.

*Hic jacet in tumulo raptus puerilibus annis,*
*Pantagathus Domini cura dolorq; sui.*

Sic Phocas Grammaticus in Versib. de Virgilio.

*Hic Ballista jacet, certo pede perge Viator.*

Et in oratione Leonis Imp. moribundi, quam adducit CL. V. Bonav. Vulcanius Notis ad librum Constantini Porphyrogennetæ *De Thematibus*, inter alios versus Politicos, etiam hi reperiuntur:

Τῷ τάφῳ ἐπιγράψατε, Λέων ἐνθάδε κεῖται,

&c.

Sexcenta hujus generis possem addere, si esset tanti. Sed ne caput hoc nimiùm excrescat, placet hæc talia Inscriptionum solemnia partiri, & reliqua sequenti capiti illinere.

## Cap. XX.

*Elogia & Res gestæ monumentis inscriptæ. Spacium vitæ, Conjugii.* Facere *pro Vivere.* Sine querela, offensâ *& similes formulæ, Causa item mortis & alia hujus generis.*

JAm igitur ordinem nostrum continuare pergamus. Restat enim ut moneamus, etiam Elogia plerunque & res gestas, quibus præclarum sibi nomen pepererant; tumulis inscribi suevisse. Cicero II. de Finib. *Non elogia monumentorum id significant? veluti ad portam, UNO. ORE. CVI. PLVRIMÆ. CONSENTIVNT. GENTES. POPVLI. PRIMARIVM. FVISSE. VIRVM. Idne consensisse de Calatino plurimas gentes arbitramur.* Quod ipsum Elogium totidem verbis repetit in Catone Majore. Allusit huc Virgilius in Culice:

*His tumulus super inseritur, tum fronte locatur*
*Eulogium.*

Sic Augustum Cæsarem res suas gestas columnis æneis ad sepulcrum suum collo-

catis

catis insculpi jussisse, autor est Dio lib. LV. ἐγέγραπτο δὲ ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τὰ ἔργα ἃ ἔπραξε πάντα, ἃ καὶ εἰς χαλκᾶς στήλας πρὸς τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ σταθήσας ἀναγραφῆναι ἐκέλευσε. Plutarchus in Sylla: Τὸ μὲν οὖν μνημεῖον ἐν τῷ πεδίῳ τοῦ Ἄρεως ἐστι, τὸ δὲ ἐπίγραμμα, φασὶν αὐτὸν ὑπογραψάμενον καταλιπεῖν, οὗ κεφάλαιόν ἐστιν, ὡς οὔτε τῶν φίλων τις αὐτὸν εὖ ποιῶν, οὔτε τῶν ἐχθρῶν κακῶς, ὑπερεβάλετο. hoc est: *Monumentum Syllæ in campo Martio est. inscriptionem ab ipso ferunt conceptam & relictam, cujus hoc caput est, se neq; ab ullo amicorum beneficiis, neq; ab ullo inimico maleficiis superatum fuisse.* Tale fuit Epitaphium Virginii Rufi, qui sepulcro suo incidi jussit hoc carmen, teste Plinio libro VI. Epist. X.

*Hic situs est Rufus, pulso, qui Vindice quondam*
*Imperium asseruit non sibi, sed patriæ.*

Quæ verba Xiphilinus in Nerva sic extulit: ὅτι νικήσας Βίνδικα, τὸ κράτος οὐχ ἑαυτῷ περιεποιήσατο, ἀλλὰ τῇ πατρίδι.

De Censorini monumento ita Trebell. Pollio in Triginta Tyrannis: *Extat ejus sepulcrum, in quo grandibus literis circa Bononiam incisi sunt omnes ejus honores, ultimo tamen versu adscripto, FELIX. AD. OMNIA. INFELICISSIMUS. IMPERA-*

*PERATOR.* De Pallantis Plinius lib. VII. Ep. XX. *Est via Tiburtina intra primum lapidem (proximè adnotavi) monumentum Pallantis ita inscriptum: HVIC. SENATVS. OB. FIDEM. PIETATEMQVE. ERGA. PATRONOS. ORNAMENTA. PRÆTORIA. DECREVIT. ET. SESTERTIVM. CENTIES. QVINQVAGIES. CVIVS. HONORE. CONTENTVS. FVIT.* Julius Capitolinus de Gordiani sepulcro sic loquitur in ejus vita: *Gordiano sepulcrum milites apud Circeum castrum fecerunt, in finibus Persidis, titulum hujusmodi addentes & Græcis & Latinis & Persicis, & Judaicis & Ægyptiacis literis, ut ab omnibus legeretur: DIVO. GORDIANO. VICTORI. PERSARVM. VICTORI. GOTHORVM. VICTORI. SARMATARVM. DEPVLSORI. ROMANARVM. SEDITIONVM. VICTORI. GERMANORVM. SED. NON. VICTORI. PHILIPPORVM.* Pertinet huc insigne Elogium Claudiæ fœminæ, quod Epitaphio ejus inscriptum Romæ ad pontem Cestium extat, his versibus:

*Hospes, quod, deico, paullum est, asta. ac. pellege.*

*Heic.*

*Heic. est. sepulcrum. haut. pulcrum. pulcrai. fœminæ.*
*Nomen. parentes. nominarunt. Claudiam.*
*Suom. mareitum. corde. dilexit. suo.*
*Gnatos. duos. creavit. horunc. alterum.*
*In terra, linquit. alium: sub terra. locat.*
*Sermone. lepido. tum. autem. incessu. commodo*
*Domum. servavit. Lanam. fecit. Dixi. Abei.*

Solemne quoq; erat spatium vitæ eorum, qui tumulis condebantur, exiliter ad calculos revocare, & quot annos, menses, & eo amplius quot dies ac horas vixissent, sepulcro inscribere, ut ex innumeris monumentorum Inscriptionibus, quæ in omnium passim manibus versantur, intelligimus. Annorum quidem meminit Seneca Epist. LXXVIII. *Nulla vita est non brevis. Nam si ad naturam respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ brevis est, quæ inscribi monumento suo jussit, ANNIS. SE. NONAGINTA. NOVEM. VIXISSE.* Et Xiphilinus in Adriano de Simili præfecto prætorio, qui vacatione impetrata privatus septē annos egit: Μόλις τε ἀφεθεὶς, ἐν ἀγρῷ ἡσυχῇ ὡς ἑπτὰ ἔτη τὰ λοιπὰ τοῦ βίου διήγαγε καὶ ἐπὶ τὸ μνῆμα αὐτοῦ τοῦτο ἐπέγραψεν, ὅτι ΣΙ΄ΜΙΛΙΣ.

MEN. ΕΝΤΑΥΘΑ. ΚΕΙΤΑΙ. ΒΙΟΥΣ. ΜΕΝ. ΕΤΗ. ΤΟΣΑ. ΖΗΣΑΣ ΔΕ ΕΤΗ ΕΠΤΑ. h. e. Hic situs est Similis, qui vixit annos tot, bene autem vixit annos VII.

Præter annos autem Mensium adhuc fiebat mentio, ut in hac Inscriptione urnæ argenteæ, in qua Æmilii Pauli Papiniani Jurisprudentis præclarissimi cineres conditos fuisse multi dicunt. Ea est apud Hier. Magium lib. 2. Miscell. cap. 11.

*ÆMILIO. PAVLO. PAPINIANO. PRÆFECTO. PRÆTORIO. IVRISCONSVLTO. QVI. VIXIT. AN. XXXVI. DIES. X. MEN. III. PAPINIANVS. HOSTILIVS. EVGENIA. GRACILII. TVRBATO. ORDINE. IN. SENIO. HEV. PARENTES. FECERVNT.*

*Imo & Dierum, ut in Inscriptione Neapolitana.*

IVSTVS. CÆSARIS.
FECIT. SIBI. ET
LVCILIÆ. PRISCÆ
CONIVGI. KARISSIM
QVÆ. VIX. AN. XX. M. VII. D. XV. &c.

Tale est illud Martialis lib. v. Epigr. de Herotione.

*Impletura fuit sextæ modo frigora brumæ*
*Vixisset totidem ni minus illa dies.*

Vult

Vult enim dicere Poëta, ipſam vixiſſe annos v. menſes xi. & dies xxv.

Sed & Horas etiam ſupputatas reperio, ut in hac Inſcript:

VALERIA. TROPHIMA. FILIO. DULCISSIMO. ET. PIENTISSIMO. ET. FRUGALISSIMO. VIXIT. ANNIS. XXIX. MENS. VIIII. DIEB. XVI. HORIS. VII.

Addebant etiam interdum Matrimonii tempus, ut teſtatur hæc inſcriptio, quæ Mutinæ legitur:

MEMORIÆ. CLA. FEM.
L. PEDUCÆ. JULIANÆ
MORIB. NATAL. AC. PUD. PRISCIS.
INLUSTRIBUSQUE. FEMI. COMPARANDA
QUÆ. VIXIT. ANNOS. XIII. D. XLVII.
CUM. MARITO. FECIT. ME. V. D. XX.
L. NONIUS. VER.

Et Romæ in veteri tabella marmorea ad Aquam Virginem in horto familiæ Bubalorum: VEIANIVS. SUETENIANUS. LICINIÆ. DEMETRIANÆ. CONIUGI. KARISSIMÆ. CUM. QUA. FECIT. ANNOS. IX. M. VI. DIES. XXV.

 Ubi

Ubi nota verbum *Facere* interdum pro *vivere* usurpari: quo sensu utitur Alfenus D. De statuliberis. L. xiv. *Is servus fugerat, & annum in fuga fecerat.* Epitaphium Petronii Antigenidis:

*Bis. quinos. annos. mensesq; duos, duo soles*
*In superis feci, tenere nutritus, amatus.*

Seneca Ep. LXVII. *Quamvis autem paucissimos una fecerimus dies: tamen multi nobis sermones fuerunt.* Scholiastes Eurip. Hippolyto: ἔθος τοῖς ἐφ᾽ ἅμαξι φεύγουσιν ἐνιαυτὸν ποιεῖν ἐκτὸς τῆς πατρίδος.

Quod si matrimonium fuisset placidum & tranquillum, neque id silentio præteribant: quo pertinent crebræ istæ clausulæ: *sine querela, sine controversia, sine offensa, sine jurgio, sine discordia, sine macula*, & similes quarum plenissimæ sunt omnes Inscriptiones. Plinius huc alludit lib. VIII. Epist. V. *Grave vulnus Macrinus noster accepit. Amisit uxorem singularis exempli etiam si olim fuisset. Vixit cum hac XXXIX. annis, sine jurgio, sine offensâ.*

Romæ ad montem Jordanum.
pag. 664.

*D. M.*

*D. M.*

D. JVNIO. PRIMOGENIO.
QVI. VIX. ANN. XXXV.
JVNIA. PALLAS. FECIT.
CONIVGI. KARISSIMO
ET. PIENTISSIMO
DE. SE. BENE MERENTI
CVM. QVO. VIXIT. ANNOS.
XV. MENSES. VI.
DVLCITER. SINE. QVERELA.

*Veronæ ad D. Clementis.*

D. M.

ATILIÆ. MAXIMIANÆ
ANIMÆ. INNOCENTISSIMÆ
CAONIVS. VITALIS.
UXORI. INCOMPARABILI.
QVÆ. VIXIT. MECVM
SINE. ULLA. CONTROVERSIA
ANN. XVIII. M. II. D. VIIII.
QVÆ. TVLIT. SECVM. ANN. XXXXVI
QVÆ. DVXIT. SECVM.
CLORIAM. ET. HONO. ÆTERNVM.
MEVM. VALE. SOLATIVM.

Nec verò Univiræ castitatis ac pudicitiæ suæ argumentum silebant. Unde Propertius lib. IV, Eleg. ult.

*Iun-*

*Jungor Paule tuo sic discessura cubili,*
*In lapide hoc VNI NVPTA fuisse legar.*

Martialis Epigr. XXXVI. libr. X. in Epitaphio nobilis matronæ:

*Quinq́; dedit pueros, totidem mihi Juno puellas*
*Clauserunt omnes l[illegible]na nostra manus.*
*Contigit & thalami mi[illegible] gloria rara, fuitq́;*
*Vna pudicitiæ mentula nota meæ.*

Quo alludens Juvenalis Sat. VI. ait:

*Sic crescit numerus, sic fiunt octo mariti*
*Quinq́; per autumnos, titulo res digna mariti.*

Huc pertinet elegans & digna lectu Inscriptio vetus inter Bajas & Anversam de L. Ascanii Elpicani conjuge; Liviæ Rufinæ nomen illi fuit. pars inscriptionis saltem adhibenda causa brevitatis:

*Quæ adfecta cineribus conjugis adeo fuit. ut ad secundum nullo unquam tempore transire voluerit quamvis diu superviveret. & ætas posceret & valida natura. virilem quem semper servavit animum. fidemq́; pudicitiæ quasi mutare compelleret. Et ne brevem domesticam pugnam credas post maritum Vix. ann. L. M. IX.* &c.

Nec omittendum, quod mortis etiam causa interdum monumentis adscribebatur. Unde Tibullus lib. III. Eleg. II.

*Sed*

*Sed triſtem mortis demonſtret littera cauſam,*
*Atq; hæc in celebri carmina fronte notet:*
*Lygdamus hic ſitus eſt. dolor huic & cura Neæra*
*Conjugis ereptæ cauſa perire fuit.*

Ovidius lib. IX. Metamorph.

*Neve mœrore meo, ſubſcribi cauſa, ſepulcro.*

Idem in Epiſt. Phyllidis ad Demophoontē:

*Inſcribêre meo cauſa invidioſa ſepulcro.*

Et lib. III. Faſtor tumulo Didûs carmen inciſum fingens:

*—— tumuliq; in marmore carmen*
*Hoc breve quod moriens ipſa reliquit, erat.*
*Præbuit Æneas & cauſam mortis & enſem:*
*Ipſa ſua Dido concidit uſa manu.*

Idem Ovidius de ſeipſo tale Epitaphium monumento ſuo inſcribi mandat lib. III. Triſt. Eleg. III.

*Quosq; legat verſus oculo properante viator*
*Grandibus in tumuli marmore cæde notis.*
*Hic ego qui jaceo tenerorum luſor amorum,*
*Ingenio pereo Naſo poeta meo.*

Sic Nurſini etiam *Mutinenſi acie interemptorum civium tumulo publicè exſtructo adſcripſerant,* PRO LIBERTATE EOS PUBLICE OCCUBUISSE, ut ait Suetonius in Auguſto. Quod Dio lib. XLVIII. ſic extulit: ὅτι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζόμενοι ἐτελεύτησαν. Pertinet huc *illa infelicis Monumenti inſcriptio,* TURBA. SE. MEDICORUM. PERIS-

Perisse, quæ extat apud Plinium libr. xxix. Natur. hist. cap. I. Cui geminum est δημῶδες illud, quod Adrianus Imp. moriens exclamasse dicitur: Πολλοὶ ἰατροὶ βασιλέα ἀπώλεσαν, teste Xiphilino in ejus vita.

Mitto quòd integra interdum Testamenta sepulcris suis inscribi voluerunt, ut in illo militari Galli Favonii, cujus suprâ meminimus: Item Legata sub Conditionibus, de quibus alibi.

Vnum adhuc addo de Staberio quodam homine avarissimo, quem Horatius lib. II. Satyr. III. memorat tantoperè delectatum esse magnitudine pecuniæ, ut monumento suo heredes inscribere jusserit, *Quantum quisq. ex testamento suo cepisset*, eosque si in aliquo mendaci essent, centum paria gladiatorum populo exhibere, epulum etiam populo ad arbitrium Arii voracissimi hominis parare & frumentum infinitum dare damnaverit. Hoc enim secundum vetusti commentatoris interpretationem Horatius significat his versibus:

*Heredes Staberi summam incidere sepulcro.*
*Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum*
*Damnati populo paria, atq. epulum arbitriò Arrii,*
*Frumentum, quantum metit Africa,*

Et

Et mox:

*— Quid ergo*
*Sensit, cum summam patrimonii insculpere saxo*
*Heredes voluit:*

Sed hic Inscriptionum pausa esto, neque enim mihi manus ferrea est, quæ sit omnibus hisce lapidibus describ[illegible]is: & hæc sufficiunt, credo, iis, qui non habent cor plumbeum.

## CAP. XXI.

*De Sepulcrorum religione. Quo sensu Sepulcra Sancta & sacra dicta fuerint. Religiosi loci requisita. Spatium sepulcri definitum.* In Fronte pedes tot: in agr. ped. tot. *Sepulcri religio incipiebat à glebæ injectione. Ritus ter terram injiciendi fortuitò oblatis cadaveribus, apud Roman. & Græcos usurpatus.*

RElligio Sepulcrorum me jam vocat: de qua nunc dicam paucis, non neglecturus etiam τὰς παρεκφυάδας, quæ mihi hinc tanquam ex arbuscula quadam nascentur.

Locum sepulcri vel potius Sepulcra ipsa esse Religiosa Jurisconsulti tradidêre, differentiis inter sacrum, sanctum & religiosum accuratè constitutis: de quibus videndus, ut alios mittam, Aldus Manutius in De Quæsitis per Epistolam. Veteribus tamen interdum & Sancta & Sacra Sepul-

Sepulcra dicta esse reperio. Sanctitatem illis assignat Cicero libr. IV. de Rep. apud Nonium: *Sic Pontificio jure sanctitudo sepulturæ.* Et Philip. IX. *Sepulcrorum sanctitas in ipso est, quod nulla vi moveri neq; deleri potest. [illegible] ut cetera extinguuntur, sic sepulcra fiun[t s]anctiora vetustate.* Sacra verò appellat Catullus:

*Et Batti veteris sacrum sepulcrum.*

Quintilianus declam. X. de re eadem loquens: *Sacratos morte lapides, etiam cineres & ossa religiosè quiescentia fractâ sparsisset urnâ.* De his igitur quid censendum? An ignoratam harum vocum tantis viris differentiam? an verò subtilitatis plus habere hoc discrimen, quàm veritatis. Neutrum horum omnem nobis scrupulum eximet Festus, qui cum ex sententia Ælii Galli non esse eadem sacrum, sanctum, & religiosum dixisset, statim subjungit hæc verba: *Sed ita portione quadam & temporib. eadem videri posse siquidem, quod sacrum est, idem lege aut instituto majorum sanctum esse putat, ut violari id sine pœna non possit: idem religiosum quoq; esse, quoniam sit aliquid, quod ibi homini facere non liceat, quod si faciat, adversus*

*Deorum voluntatem videatur facere: similiter de muro & sepulcro deberi observari, ut eadem & sacra & sancta & religiosa fiant, sed quemodo, quod supra expositum est, cum de sacro diximus.* Hanc igitur ob causam Sepulcra & sacra & sancta interdum veteribus esse appellata censendum est, non quod revera sint, sed quod esse videantur, similitudine quadam religionis; sicuti homines quoque similitudine quadam sancti appellantur, non quia revera sint. Sed propriè loquendo Sepulcra Religiosa dicebantur. Festus ex eodem Gallo: *Religiosum sepulcrum ubi mortuus sepultus aut humatus sit.* Rectè nam antequam corpus esset illatum, locus religiosus non erat: sed illatione tandem fiebat, eâque legitimâ. Nam, ut est in L. 11. C. De Relig. & sumpt. *Invito vel ignorante te ab alio illatum corpus in puram possessionem tuam vel lapidem, locum religiosum facere non potest. Sin autem voluntate tuâ mortuum aliquis in locum tuum intulerit, religiosus iste efficitur.* Atq; hoc primò notandum in Sepulcrorum religione.

Secundò, si diversis in locis membra sepulta sint, quod fieri interdum hodieque

ſolet, non ſtatim omnia illa fiebant religioſa, ſed id tantum, *ubi quod eſt principale, conditum eſt, id eſt, caput, cujus imago fit, inde cognoſcimur.* ut loquitur Paulus L. XLIV. D. De Relig. & ſumpt. ad quam legem vide Cujac. lib. XXI. Obſervat. cap. IV.

Tertiò, ut locus fieret religioſus, corpus perpetuæ ſepulturę oportuit eſſe traditum. *Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitet inde alio poſtea transferre, magisque temporis gratia deponere, quàm quod ibi ſepeliret mortuum, & quaſi æterna ſede dare deſtinaverit, manebit locus profanus*, ut ait Paulus L. XIV. D. eodem.

Deniqúe non tamen totus ille locus, qui ſepulturæ deſtinatus erat, religione tenebatur, *ſed quatenus corpus humatum eſt*, teſte Celſo in L. 2. D. eod. Atqúe ideo ne religio occuparet totum ſolum, in quo monumentum erat ædificatum, definiri plerunque ſolebat modus ſpatiumqúe loci religioſi, ut ſciretur, quid puri loci relinqueretur. Ejus rei ergo ſcribebant: IN. FRONTE. PEDES. TOT. IN. AGRUM. PEDES. TOT. Quâ formulâ nulla eſt in vetuſtis Inſcriptionibus frequentior. Eam expreſ-

expressit Horatius Satyr. VIII. lib. I. Sermon. his versibus:

*Pantolabo scurræ Nomentanoq; nepoti*
*Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum*
*Hic dabat.*

Ubi vetus interpres, IN FRONTE explicat, *in latitudine*: IN AGRUM, *in longitudinem*.

Cæterùm illa Sepulcrorum vel Religio vel Sanctitas incipiebat statim à glebæ injectione. Cicero libr. II Leg. *Nam priusquam in os injecta gleba est, locus ille, ubi crematum est corpus nihil habet religionis, injectâ glebâ mulis & humatum est & gleba vocatur: ac tum demum multa religiosa jura complectitur.* Vide Varronem lib. IV. de Ling. Latin. qui: *Humilior*, inquit, *mortuus vocabatur & familia ante jactam glebam aut os ad lustrandam familiam exceptum.* Post glebæ igitur injectionem tandem *Humatus* dicebatur, ac tum demum sepulcrum fiebat religiosum. Qui ritus nescio an fluxerit ab illo altero terram ter plena manu injiciendi fortuito oblatis cadaveribus, si quando ea legitimè sepelire non liceret. Græcis pariter ac Romanis eum usitatum reperio. Ælianus libr. V. Var.

cap. xiix. Νόμ☉ꝙ καὶ οὗτ☉ꝙ Ἀττικὸς, ὃς ἂν ἀτάφῳ περιτύχῃ σώματι ἀνθρώπου, πάντως ἐπιβάλλειν αὐτῷ γῆν. Acron.in lib. i. Horat. od. xxiix. *Insacris hoc genus sepulturæ tradebatur, ut etsi non obrueretur, manu plenâ ter jacta terra cadaveri pro sepulturâ esset.* Quintil. declam. v. *Ignotis cadaveribus humum congerimus, & insepultum quodlibet corpus nulla festinatio tam rapida transcurrit, ut non quantulocunque veneretur aggestu.* Et declam. vi. *Nobis* (rerum natura) *adversus exanimes genuit non solùm miserationem, quæ cogitationi nostræ subit sed etiam religionem. Inde ignotis quoque corporibus transeuntium viatorum collatitia sepultura, inde injecta ab alienis humus.* Alludit fortè huc Valer. Max. lib. v. c. iii. *Post obitum nullam Atticæ regionis, quæ ossibus ejus injiceretur, invenit glebam.* Quod autem Romani *glebam injicere*, id eleganter Phocylides γαῖαν, Moschion κόνιν ἐπιμοιρᾶσθαι. dixerunt. Phocylidis versus hic est:

Γαῖαν ἐπιμοιρᾶσθαι ἀταρχεύτοις νεκύεσσι.

Moschionis verò Senarii in Physicis Stobæi hi:

—— γαῖα δὲ πρὶν ἄσπορ☉ꝙ.
Ἤδη ζυγούλκοις βουσὶν ἠροτρεύετο.

Αὐτῇ

Αὐτῆ δ' ἐπυργώσαντο. καὶ περισκεπεῖς
Ἔτευξαν οἴκους, καὶ τὸν ἠγριωμένον,
Εἰς ἥμεροι δίαιταν ἤγαγον βίον
Κἀκ τοῦ δὲ τοὺς θανόντας ὥρισεν νόμος,
Τύμβοις καλύπτειν κἀπιμοιρᾶσθαι κόνιν
Νεκροῖς ἀθάπτοις, μηδ' ἐν ὀφθαλμοῖς ἐᾶν
Τῆς πρόσθε θοίνης μνημόνευμα δυσσεβές.

Quos versus clarissimus & doctissimus Dan. Heynsius in Notis ad Silium Italic. legādonavit hoc modo:

*—— terra seminis prius*
*Ignara bubus asperum trahentibus*
*Jugum patebat, turris alta, tectaq;*
*Hinc inde celsum prodidere verticem*
*Asperq; vitæ cultus in mores novos*
*Sese reduxit. Lex cadaverum strues*
*Terræ sacravit pulveremq; mortuo*
*Levem dedere, luce non functos suo*
*Tumulo negarunt: nec remansit ulla de hinc*
*Voracitatis indicina pristinæ.*

Atq; hunc pulverem interdum ab amicis prætereuntibus levi manu officii ergò infundi sibi postulabant. Suavissimus Nonn⁹:

—— ἀλλὰ σὺ κούρη
Μοῦνον ἐμοὶ φθιμένῳ γλυκερὴν [illegible]
Χειρὶ τεῇ πυμάτην ὀλίγην χάριν, ὄφρα τις εἴπῃ.

Παρθένῳ ὡς ἐλέαιρε τὸν ἔχθρον.

Quod si quis hujusmodi cadaver aliquod insepultum in via sibi temerè fortuitoq; ut fit, objectum prætergrederetur, & de glebæ aut pulveris injectione & quidem ter repetitâ gratiam ipsi facere negligeret, fraudem plusquam capitalem, ne piaculum dicam, sibi capitiq; suo accersere censebatur. Scholiastes Sophocl. in Antigona: ὁ γὰρ νεκρὸν ὁρῶντες ἄταφον, καὶ μὴ ἐναμησάμενοι κόνιν, ἐναγεῖς εἶναι ἐδόκουν. Non obscurè id indicat Horatius lib. I. Od. XXVIII.

*At tu nauta vagæ ne parce malignus arenæ*
*Ossibus & capiti inhumato*
*Particulam dare sic quodcunq; minabitur Eurus*
*Fluctib. Hesperiis: Venusinæ*
*Plectantur silvæ te sospite: multaq; merces,*
*Unde potest, tibi defluat æquo*
*Ab Jove Neptunoq; sacri custode Tarenti.*
*Negligis immeritis nocituram*
*Postmodo te natis fraudem committere? fors &*
*Debita jura vicesq; superbæ*
*Te maneant ipsum. precibus non linquar inultis*
*Teq; piacula nulla resolvent.*
*Quamquam festinas, non est mora longa. licebit*
*Injecto ter pulvere curras.*

Sic etiam apud Dionys. Halicarnasseum metu piaculi populus Horatiam, quam frater interemerat, nec pater sepulcris majo-

ſum dignam cenſebat, terræ injectione ſepelivit: libr. III. Ἀλλὰ οἱ παριόντες αὐτὴν ἐρριμμένην ἐν ᾧ διεχρήσθη χωρίῳ, λίθους ἐπιφοροῦντες καὶ γῆν, ἐκήδευσαν ὡς πτῶμα ἔρημον κηδομένων. Hoc eſt, *Sed qui præteribant eam jacentem in eo ipſo loco, ubi cæſa fuerat, congeſtis lapidibus & terrâ, ut cadaver deſtitutum cura domeſticorum, ſepeliverunt.*

Verumenimverò ejuſmodi piaculum *porcâ præcidaneâ* poterat expiari teſte Feſto: at qui ſepulcrorum religionem violaſſet, in eum etiam pœna gravis erat conſtituta; de quâ priuſquam agamus, placet nonnulla de Sepulcro violato hic inſerere, quamvis Juriſconſultorum propria illa materia, quos dicam ſtatim mihi non ſcripturos confido, quod quædam interdum ex uberrimis illorum agris in noſtra horrea converrero.

## CAP. XXII.

*Sepulcrorum religio violata Monumenti Demolitione, Habitatione doloſa, Illatione illegitima & Alienatione. Sepulcra hoſtium non ſunt religioſa. Libertis legata relicta ut circa monumentum Domini morarentur. Sepulcra pro latibulis uſurpata. Meretrices in ſepulcris ſteterunt. De itinere ad Sepulcrum.*

Sepulcrorum religio, quæ in magno antiquis honore habita, variis modis violabatur: quorum alii ad monumentum, alii verò ad corpus ipsum pertinebant.

Monumentum violabatur potissimùm demolitione, habitatione dolosa, illatione illegitimâ, & denique alienatione.

*Demolitionem* appello, si quis *de sepulcro abstulerit vel saxa, vel marmora, vel columnas aliamve quamcunq; materiã fabricandi gratiâ*, ut est in L. IV. Cod. De Sepul. viol. sive de sepulcro *lapidem moverit, terram everterit, cespitem evellerit, ornamenta quædam triclinis aut porticibus intulerit*, ut ait L. V. Cod. eodem. sive *statuam è monumento evulserit*, ut loquitur Ulpianus Leg. II. D. eodem. Eadem fuere in Legibus Solonis, quarum meminit Cicero libr. II. de leg. *De Sepulcris autem nihil est apud Solonem amplius, quàm ne quis ea deleat, nevè alienum inferat, pænaq; est, si quis bustum (nam id puto appellari τύμβον) aut monumentum, inquit, aut columnam violarit dejecerit, fregerit.* Excipiuntur tamen hostium Sepulcra, de quibus Celsus L. IV. D. De sep. viol. *Sepulcra hostium religiosa nobis non sunt:*

*sunt: ideoq; lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus: nec violati actio competit.* Nam aliàs, ut dictum, etiam ipsi lapides erant religiosi In quam tamen superstitiosam veterum religionem lusisse mihi videtur Laterensis, qui Ciceronem dum Plancii in se merita verbis extolleret, *artem facere ex cloaca lapidemq; è sepulcro venerari pro Deo* dixerat, ut est in oratione Planciana.

*Habitatione* autem violabatur Sepulcrum si quis in eo *dolo malo habitaverit, ædificiumve aliud quam de sepulcri causâ factum sit, habuerit*, ut est in Edicto Prætoris apud Ulpian. L. III. D. De sep. viol. Rectè autem addit Prætor: *Dolo malo.* Nam alioquin Testatores servis vel libertis interdum legata relinquebant eâ conditione, ne à monumento suo recederent. Unde L. LXXI. §. D. De condic. & demonstr. *Titio centum relicta sunt ita, ut à monumento meo non recedat.* quam tamen conditionem non in ingenuis sed in libertis tantùm locum habere dicit, quod etiam patet ex L. XVIII. §. IV. D. De Aliment. legat. *Cibaria per fidei commissum dederat & ita adjecerat, Quos libertos*

*tos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad Sarcophagum meum, memoriam meam quotannis celebrent.* Præterea etiam alios nonnunquam sepulcris pro latibulis, non autem dolo malo, usos legimus: Nam Democritum Philosophũ sæpe solitudinis causa sepulcra frequentasse, in iisq; noctes ac dies commoratum esse, præter Laertium in ejus vita testatur etiam Lucianus in Philopseude his verbis. Νὴ Δία ἦν δ' ἐγὼ μάλα θαυμαστὸν ἄνδρα τ͂ Ἀβδηρόθεν ἐκεῖνον Δημόκριτον, ὃς οὕτως ἄρα ἐπέπειστο μηδὲν οἷόν τε εἶναι συστῆναι τοιοῦτον, ὅς γε ἐπειδὴ κατακλείσας ἑαυτὸν εἰς μνῆμα, ἔξω πυλῶν ἐνταῦθα διετέλει γραφὼν καὶ συντάττων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν. Et de Julio Sabino memoriæ prodidit Xiphilinus in Vespasiano, ipsum aliquot prœliis superatum, rus abiisse & ibi se in subterraneum sepulcrum, quod prius ipse antea incenderat, abdidisse: in quo ipsos annos novem delituerit cum uxore, ex eaque duos filios procreârit, omnibus illum jam interiisse opinantibus. Verba Græca hæc sunt: Ἡττηθεὶς μάχαις τισὶν ἔφυγε μὲν εἰς ἀγρόν τινα, κἀνταῦθα εἰς μνημεῖον ὑπόγειον, προεμπρήσας αὐτὸ, κατέδυ. καὶ οἱ μὲν ᾤοντο [illegible]μενον ἀπολωλέναι, ὁ δὲ ἐκρύφθη τε ἐν αὐτῷ ἐννέα ἔτη

ἔτη μετὰ τῆς γυναικὸς, καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς δύο ἄρ-ρενας ἐκύησε. Sic Chriſtianos interdum perſecutionum temporibus in ſepulcris delituiſſe, Chryſoſtomus Homil. XL. ad populum clarè indicat: *Hi quidem*, inquiens, *in monumentis & ſepulcris, hi verò in deſertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ continuâ fame detinebantur. Itaque conſidera, ſiqua tunc pretioſi ſumptus, ſi qua delitiarum erat delectatio. Subytne concupiſcentia unquam mulierem in ſepulcro latentem & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne fortè deprehenſa ſit trepidantem & in timore tanquam in fornace jacentem?* Atque hi quidem omnes absque dolo malo in ſepulcris habitabant: ideoque Edictum Prætoris ad eos non pertinet, uti fortè nec ad ſcorta ac diobolares meretrices, quas frequenter in ſepulcris ſtetiſſe, notat Martialis libro I. Epigramm. XXXV.

*Abſcondunt ſpurcas & monumenta lupas.*

Et l. III. Epigr. XCI. *buſtuarias mœchas* vocat hujusmodi lupas inter buſta ac monumenta pene in propatulo proſtantes, uti rectè explicat Turnebus lib. XIII. Adverſ. c. XIX.

Sed

Sed & *Illatione illegitimâ* ſepulcrum poterat violari, videlicet, *ſi quis contra voluntatem teſtatoris in hereditarium ſepulcrum, quamvis heres, inferat*, ut ex L. III. D. De ſepul. viol. quam totam ſupra adduximus, videre eſt. Item *ſi quis in alienum ſepulcrum mortuum ſuum alienumve intulerit*, ut eſt in ſententiis Pauli, quas ex vetuſtiſs. libro Veſontione ad ſe perlato refert Cujac. lib. XXI. obſer. cap. XIII. Quare etiam ſi quis in fundo empto, in quo ſepulcrum ſit, eò mortuum inferret, ſepulcri violati reus erat. Nam etſi quidem nominatim nihil eſſet exceptum, tamen ſepulcrum emptorem fundi non ſequebatur, *ſi modo in id publicum iter tranſeat*, ex L. LIV. D. De Action. Emp. & Venditi. Sed ſæpius fundi venditor controverſiæ cavendæ ſolebat excipere locum ſepulcri ad hoc *ut ipſe poſterique ejus illo inferrentur*, L. x. D. de Relig. & ſumpt. Atque hic non poſſum, quin etjam itineris ad ſepulcrum meminerim. Nam loco ſepulcri excepto, cenſebatur etjam hoc exceptum inter ementem & vendentem, *ut ei per fundum ſepulturæ cauſa ire liceret*, Leg. eadem. Quanquam non

raró

raro legib. quoque prædiorum vendendorum solitum caveri, Pomponius scribit, *ut ad sepulcra, quæ in fundis erant, jus eis, aditus, ambitus funeris faciundi causa esset.* L. v. D. De sepulcr. viol. Cujusmodi lex disertis verbis legitur in antiqua Inscript: *HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. IVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA &c.* Fit etiam mentio itineris sepulcro debiti. l. IV. Iter. D. Quemad. servit. amit. & l. XIV. Servit. prædior. D. De Servitut. Hinc Cicero extremam egestatem, in quam filius Sex. Roscii inciderat, indicare volens, ait: *cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset.* in orat. pro Sex. Rosc. Quod si quis sepulcrum quidem habeat, iter autem ad sepulcrum non habeat & à vicino ire prohibeatur, Antonini Impp. rescripsere, *iter ad sepulcrum peti precario & concedi solere, ut quoties non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat,* teste Ulpian. l. XII. si quis sepulcr. D. De Relig. & sumpt. Et vide ibi plura. Quemadmodum autem itus, aditus, ambi-

ambitus qui ſepulcro debetur, non utendo nequaquam amittitur, ut ex dicta l. iv. D. Quemadmod ſervit. amitt. videre eſt: ita etiam *longa poſſeſſione jus ſepulcri non tribui ei, cui jure non competit,* Ulpianus tradit L. iv. D. De mort. infer. Et hoc manavit ex XII. tab. quæ *forum, id eſt, veſtibulum ſepulcri buſtumvé uſu capi vetabant.* teſte Tullio ii. leg. Quæ verba mihi jam quaſi in manus dant quartam violati ſepulcri ſpeciem.

*Alienationem.* Nam ut Gordianus Imp. reſcripſit, *res religioni deſtinatas, quin imò jam religionis effectas, ſcientes qui contigerint, & emere & diſtrahere non dubitaverint, tametſi jure venditio non ſubſiſtat, læſæ tamen religionis inciderunt in crimen.* Hinc venditionib. plerumque hæc lex addi ſolita. *Si quid ſacri, vel religioſi, vel publici eſt, ejus nihil vænit,* ut docet leg. xxii. & lxxii. D. De Contrah. empt. Et Senatusconſulto cautum erat, ut ait Ulpian. l. xii. D. De Relig. & ſumpt. *ne uſus ſepulcrorum permutationibus pollueretur,* hoc eſt. *ne monumentum væniret, neq. obligaretur, diſtraheretur ne à quoquam,* ut loquitur l. i. C. De

C. De Sepul. viol. & L. II. & IX. C. De Relig. & sumpt. Itemque *ne legarentur*, ut l. XIV. C. De Legat. Quin imò interdum in ipsis monumentorum titulis Alienationem expressè prohibitam legimus. ut in particula hujus Lapidis: *HOC. AVTEM. MONVMENTVM. CVM. ÆDIFICIO. NEQVE. VENIET. NEQVE. DONABITVR. NEQVE. PIGNORI. OBLIGABITVR: SED. NEC. VLLO. MODO. ALIENABITVR. NE DE NOMINE. EXEAT. FAMILIÆ. SVÆ.*

## CAP. XXIII.

*Sepulcrorum religio violata corporis monumento jam illati Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione & Translatione. De duobus primis modis hîc actum. Incantatores cadavera mortuorum amputare soliti. Τυμβάδες. Itemq; animas defunctorum ab inferis evocare.* Γοητεία.

AC Sepulcri quidem ædificium violabatur his modis: qui licet ipsum etiam corpus sepulcro jam illatum attingunt; huic tamen injuria potissimum fiebat, Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione, Translatione.

De

De *Contrectatione* loquitur L. iv. C. Sep. Viol. jubens X. pondo auri fisco inferre eos, *qui corpora sepulta aut reliquias contrectaverint*. Quare etiam in veteribus monumentis reficiendis diligens erat cautio adhibenda, ne corpora contingerentur. Marcianus disertè. L. vii. D. eod. *Corruptum & lapsum monumentum corporibus non contactis licet reficere.* Quod si nudâ cadaveris contrectatione sepulcrorum religio violabatur, quid jam de.

*Mutilatione* dicemus incantatoribus olim & Magis usitatâ? Nam inter reliqua Magicæ disciplinæ capita, etiam hoc erat, quod cadavera mortuorū amputare, & præsegminibus istis inimicos suos defigere solebant. Quintilianus declam. xv. *Facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumulos, busta scrutari & amputatis cadaveribus impias in scelus armare manus, fieri non potest, ut auctorem suum non statim primo prodat aspectu.* Apulejus. lib. ii. Miles. *Sed oppido formido cacas & inevitabiles latebras Magica disciplina. Nam ne mortuorum quidem sepulcra tuta dicuntur: sed & bustis & rogis reliquia quadam & cada-*

*cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* Et lib. III. in descriptione Magicæ officinæ: *Priusquam apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis literatis, & infelicium manium duranti-bus calvis: defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris. Hic nares & digiti, illic carnosi clavi pendentium: alibi trucidatorum servatus cruor & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Eundem Magorum ritum tangit Statius libro v. Thebaid.

*Nostri Cura minor, si non attollere bustis*
*Corpora, nec plenas antiquis ossibus urnas*
*Egerere & mixtos cæliq; Erebiq; sub unum*
*Funestare Deos libet, aut exanguia ferro*
*Ora sequi aut ægras functorum carpere fibras.*

Hinc repertæ in Germanici domo hujusmodi reliquiæ suspicionem plebi præbuêre illius è medio sublati per incantationes: ut annotat Tacitus libro II. Annal. *Reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliaq; maleficia, quîs creditur animas numinibus*

*infernis ſacrari.* Nec neglexit Dio: ὀστᾶ γὰρ ἀνθρώπων ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐν ᾗ ᾤκει κατορωρυγμένα, καὶ ἐλασμοὶ μολίβδινοι ἀράς τινας μετὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχοντες εὑρέθη. Ex hac cauſa Heſych. veneficas hujusmodi τυμβάδας hoc eſt, buſtuarias vocari ait, quod in monumentis ſæpe verſarentur, & mortuorum cadavera mutilarent: Τυμβάδας ἐλέγοντας φαρμακίδας, ἀπὸ τοῦ περὶ τοὺς τύμβους διατρίβειν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀκρωτηριάζειν. Quæ poſtrema verba ſimul mihi in mentem revocant alium veterum ritum, quem homicidæ uſurpabant, ſi quam cædem patraſſent: nimirum vel aures, vel naſum, vel etiam corporis partem interfecto ſolebant abſcindere, eamque ſub axilla ferre, exiſtimantes, mortuum ita lacerum reddi omnino invalidum ad ſeſe ulciſcendum, ut eſt apud Heſychium & Scholiaſtem Sophocl. Electrâ, & alios: qui tamen inter ſe diſſentiunt. Sed de hoc ritu copiosè doctiſſimus Meurſius in commentario ad σκοτεινὸν Poëtam. Nos ad Magos revertamur: quos præfectis & amputatis cadaverum membris vivos incantaſſe diximus.

Sed & ipſas defunctorum animas, ut qui-

quidem vulgo putabant, magno sacrificiorum apparatu, ac certis quibusdam ceremoniis solebant ab inferis ciere, & futura ab iis exquirere: cujus rei insigne exemplum habemus apud Lucanum lib. VI. de Erichthone Thessala, insigni venefica, quæ rogatu Cn. Pompeji militem recens occisum in vitam revocavit, ut eventum belli Pharsalici ex eo cognosceret. Lactantius hac de re eleganter libro VII. de divino præm. cap. XIII. *Falsa est ergo Democriti & Epicuri & Dicæarchi de animæ dissolutione sententia: quæ profectò non auderent de interitu animarum Mago aliquo præsente disserere, qui sciret certis carminibus ciere ab inferis animas & adesse & præbere se humanis oculis videndas, & loqui & futura prædicere.* Prudentius libr. I. contra Symmachum, de Mercurio:

*Murmure nam magico tenues excire figuras,*
*Atque sepulcrales scitè incantare favillas,*
*Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.*

Tibullus lib. I. Eleg. II.

*Hæc cantu finditque solum, Manesque sepulcris*
*Elicit & tepido devocat ossa rogo.*

Propertius lib. IV. Eleg. I.

*Umbra neque hæc magicis mortua prodit aquis.*

SEpulcrorum religio, quæ in magno antiquis honore habita, variis modis violabatur: quorum alii ad monumentum, alii verò ad corpus ipsum pertinebant.

Monumentum violabatur potissimùm demolitione, habitatione dolosa, illatione illegitimâ, & denique alienatione.

*Demolitionem* appello, si quis *de sepulcro abstulerit vel saxa, vel marmora, vel columnas aliamve quamcunque materiā fabricandi gratiâ*, ut est in L. IV. Cod. De Sepul. viol. sive de sepulcro *lapidem moverit, terram everterit, cespitem evellerit, ornamenta quædam tricliniis aut porticibus intulerit*, ut ait L. V. Cod. eodem. sive *statuam è monumento evulserit*, ut loquitur Ulpianus Leg. II. D. eodem. Eadem fuere in Legibus Solonis, quarum meminit Cicero libr. II. de leg. *De Sepulcris autem nihil est apud Solonem amplius, quàm ne quis ea deleat, nevè alienum inferat, pœnaque est, si quis bustum (nam id puto appellari τύμβον) aut monumentum inquit, aut columnam violarit, dejecerit, fregerit.* Excipiuntur tamen hostium Sepulcra: de quibus Celsus L. IV. D. De sep. viol. *Sepulcra hostium religiosa nobis non sunt:*

*sunt: ideoq; lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus: nec violati actio competit.* Nam aliàs, ut dictum, etiam ipsi lapides erant religiosi. In quam tamen superstitiosam veterum religionem lusisse mihi videtur Laterensis, qui Ciceronem dum Plancii in se merita verbis extolleret, *arcem facere ex cloaca lapidemq; è sepulcro venerari pro Deo* dixerat, ut est in oratione Plancianâ.

*Habitatione* autem violabatur Sepulcrum si quis in eo *dolo malo habitaverit, ædificiumve aliud quam de sepulcri causâ factum sit habuerit*, ut est in Edicto Prætoris apud Ulpian. L. III. D. De sep. viol. Rectè autem addit Prætor: *Dolo malo.* Nam alioquin Testatores servis vel libertis interdum legata relinquebant eâ conditione, ne à monumento suo recederent. Unde L. LXXI. §. D. De condic. & demonstr. *Titio centum relicta sunt ita, ut à monumento meo non recedat.* quam tamen conditionem non in ingenuis sed in libertis tantùm locum habere dicit, quod etiam patet ex L. XVIII. §. IV. D. De Aliment. legat. *Cibaria per fidei commissum dederat & ita adjecerat, Quos liber-*

*tos meos, ubi corpus meum positum fuerit, ibi eos morari jubeo, ut per absentiam filiarum mearum ad Sarcophagum meum, memoriam meam quotannis celebrent.* Præterea etiam alios nonnunquam sepulcris pro latibulis, non autem dolo malo, usos legimus: Nam Democritum Philosophū sæpe solitudinis causa sepulcra frequentasse, in iisq; noctes ac dies commoratum esse, præter Laërtium in ejus vita testatur etiam Lucianus in Philopseude, his verbis. Νὴ Δί᾽ ἰὼ δ᾽ ἐγὼ μάλα θαυμαστὸν ἄνδρα τ᾽ Ἀβδηρόθεν ἐκεῖνον Δημόκριτον, ὃς οὕτως ἄρα ἐπεπίστευτο μηδὲν οἷόν τε εἶναι συστῆναι τοιοῦτον, ὅς γε ἐπεὶ δὴ καθείρξας ἑαυτὸν εἰς μνῆμα, ἔξω πυλῶν ἐνταῦθα διετέλει γράφων καὶ συντάττων καὶ νύκτωρ καὶ μεθ᾽ ἡμέραν. Et de Julio Sabino memoriæ prodidit Xiphilin⁹ in Vespasiano, ipsum aliquot prœliis superatum, rus abiisse & ibi sese in subterraneum sepulcrum, quod prius ipsemet incenderat, abdidisse: in quo ipsos annos novem delitueritcum uxore, ex eaque duos filios procreârit, omnibus illum jam interiisse opinantibus. Verba Græca hæc sunt: Ἡττηθεὶς μάχαις τισὶν ἔφυγεν εἰς ἀγρόν τινα, κἀνταῦθα εἰς μνημεῖον ὑπόγειον, προκαταπρήσας αὐτό, κατέδυ. καὶ οἱ μὲν ἐνόμιζον ἐκεῖνον ἀπολωλέναι· ὁ δὲ ἐκρύφθη τε ἐν αὐτῷ ἐννέα

ἔτη

ἔτη μετὰ τῆς γυναικὸς, καὶ παῖδας ἐξ αὐτῆς δύο ἄῤῥενας ἐκύησε. Sic Christianos interdum persecutionum temporibus in sepulcris delituisse, Chrysostomus Homil. XL. ad populum clarè indicat: *Hi quidem*, inquiens, *in monumentis & sepulcris, hi verò in desertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ continuâ fame detinebantur. Itaque considera, siqua tunc pretiosi sumptus, si qua delitiarum erat delectatio. Subijtne concupiscentia unquam mulierem in sepulcro latentem & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne fortè deprehensa sit trepidantem & in timore tanquam in fornace jacentem?* Atque hi quidem omnes absque dolo malo in sepulcris habitabant: ideoque Edictum Prætoris ad eos non pertinet; uti fortè nec ad scorta ac diobolares meretrices, quas frequenter in sepulcris stetisse, notat Martialis libro I. Epigramm. XXXV.

*Abscondunt spurcas & monumenta lupas.*

Et l. III. Epigr. XCI. *bustuarias mœchas* vocat hujusmodi lupas inter busta ac monumenta pene in propatulo prostantes, uti rectè explicat Turnebus lib. XIII. Adverf. c. XIX.

Sed

Sed & *Illatione illegitimâ* sepulcrum poterat violari, videlicet, *si quis contra voluntatem testatoris in hereditarium sepulcrum, quamvis heres, inferat*, ut ex L. III. D. De sepul. viol. quam totam supra adduximus, videre est. Item *si quis in alienum sepulcrum mortuum suum alienumve intulerit*, ut est in sententiis Pauli, quas ex vetustiss. libro Vesontione ad se perlato refert Cujac. lib. XXI. obser. cap. XIII. Quare etiam si quis in fundo empto, in quo sepulcrum sit, eò mortuum inferret, sepulcri violati reus erat. Nam etsi quidem nominatim nihil esset exceptum, tamen sepulcrum emptorem fundi non sequebatur, *si modo in id publicum iter transeat*, ex L. LIV. D. De Action. Emp. & Venditi. Sed sæpius fundi venditor controversiæ cavendæ solebat excipere locum sepulcri ad hoc *ut ipse posterique ejus illo inferrentur*, L. X. D. de Relig. & sumpt. Atque hic non possum, quin etjam itineris ad sepulcrum meminerim. Nam loco sepulcri excepto, censebatur etjam hoc exceptum inter ementem & vendentem, *ut ei per fundum sepulturæ causa ire liceret*, Leg. eadem. Quanquam non

raro

raro legib. quoque prædiorum vendendorum solitum caveri, Pomponius scribit, *ut ad sepulcra, quæ in fundis erant, jus eis, aditus, ambitus funeris faciundi causa esset.* L. v. D. De sepulcr. viol. Cujusmodi lex disertis verbis legitur in antiqua Inscript: *HVIC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. DEBETVR. EX. SENTENTIA. EROTIS. AVG. L. JVDICIS. A. VIA. CAMPANA. PVBLICA &c.* Fit etiam mentio itineris sepulcro debiti. l. iv. Iter. D. Quemad. servit. amit. & l. xiv. Servit. prædior. D. De Servitut. Hinc Cicero extremam egestatem, in quam filius Sex. Roscii inciderat, indicare volens, ait: *cui de tanto patrimonio prædo iste nefarius ne iter quidem ad sepulcrum patrium reliquisset.* in orat. pro Sex. Rosc. Quod si quis sepulcrum quidem habeat, iter autem ad sepulcrum non habeat & à vicino ire prohibeatur, Antonini Impp. rescripsere, *iter ad sepulcrum peti precario & concedi solere, ut quoties non debetur, impetretur ab eo, qui fundum adjunctum habeat,* teste Ulpian. l. xii. si quis sepulcr. D. De Relig. & sumpt. Et vide ibi plura. Quemadmodum autem itus, aditus, ambi-

ambitus qui sepulcro debetur, non utendo nequaquam amittitur, ut ex dicta l. iv. D. Quemadmod servit. amitt. videre est: ita etiam *longa possessione jus sepulcri non tribui ei, cui jure non competit,* Ulpianus tradit L. iv. D. De mort. infer. Et hoc manavit ex XII. tab. quæ *forum, id est, vestibulum sepulcri bustumvé usu capi vetabant.* teste Tullio II. leg. Quæ verba mihi jam quasi in manus dant quartam violati sepulcri speciem.

*Alienationem.* Nam ut Gordianus Imp. rescripsit, *res religioni destinatas, quin imò jam religionis effectas, scientes qui contigerint, & emere & distrahere non dubitaverint, tametsi jure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis inciderunt in crimen.* Hinc venditionib. plerumque hæc lex addi solita: *Si quid sacri, vel religiosi, vel publici est, ejus nihil venit,* ut docet leg. xxii. & lxxii. D. De Contrah. empt. Et Senatusconsulto cautum erat, ut ait Ulpian. l. xii. D. De Relig. & sumpt. *ne usus sepulcrorum permutationibus pollueretur,* hoc est. *ne monumentum veniret, neq. obligaretur, distraheretur ne à quoquam,* ut loquitur l. I. C. De

C. De Sepul. viol. & L. II. & IX. C. De Relig. & sumpt. Itemque *ne legarentur*, ut l. XIV. C. De Legat. Quin imo interdum in ipsis monumentorum titulis Alienationem expresse prohibitam legimus, ut in particula hujus Lapidis: *HOC. AVTEM. MONVMENTVM. CVM. ÆDIFICIO. NEQVE. VENIET. NEQVE. DONABITVR. NEQVE. PIGNORI. OBLIGABITVR: SED. NEC. VLLO. MODO. ALIENABITVR. NE DE NOMINE. EXEAT. FAMILIÆ. SVÆ.*

## CAP. XXIII.

*Sepulcrorum religio violata corporis monumento jam illati Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione & Translatione. De duobus primis modis hîc actum. Incantatores cadavera mortuorum amputare soliti.* Τυμβάδες. *Itemque animas defunctorum ab inferis evocare.* Γοητεία.

AC Sepulcri quidem ædificium violabatur his modis: qui licet ipsum etiam corpus sepulcro jam illatum attingunt; huic tamen injuria potissimum fiebat, Contrectatione, Mutilatione, Spoliatione, Translatione.

De *Contrectatione* loquitur L. iv. C. Sep. Viol. jubens X. pondo auri fisco inferre eos, *qui corpora sepulta aut reliquias contrectaverint*. Quare etiam in veteribus monumentis reficiendis diligens erat cautio adhibenda, ne corpora contingerentur. Marcianus disertè. L. vii. D. eod. *Corruptum & lapsum monumentum corporibus non contactis licet reficere.* Quod si nudâ cadaveris contrectatione sepulcrorum religio violabatur, quid jam de.

*Mutilatione* dicemus incantatoribus olim & Magis usitatâ? Nam inter reliqua Magicæ disciplinæ capita, etiam hoc erat, quod cadavera mortuorũ amputare, & præsegminibus istis inimicos suos defigere solebant. Quintilianus declam. xv. *Facinus quod dicitur inquietare superos, sidera diris agitare carminibus, tumulos, busta scrutari & amputatis cadaveribus impias in scelus armare manus, fieri non potest, ut auctorem suum non statim primo prodat aspectu.* Apulejus. lib. ii. Miles. *Sed oppidò formido cæcas & inevitabiles latebras Magicæ disciplinæ. Nam ne mortuorum quidem sepulcra tuta dicuntur: sed & bustis & rogis reliquiæ quædam & cada-*

*cadaverum præsegmina ad exitiabiles viventium fortunas petuntur.* Et lib. III. in descriptione Magicæ officinæ: *Priusquam apparatu solito instruxit feralem officinam, omne genus aromatis, & ignorabiliter laminis literatis, & infelicium manium durantibus calvis: defletorum, sepultorum etiam cadaverum expositis multis admodum membris. hic nares & digiti, illic carnosi clavi pendentium: alibi trucidatorum servatus cruor & extorta dentibus ferarum trunca calvaria.* Eundem Magorum ritum tangit Statius libro IV. Thebaid.

*Nostri Cura minor, si non attollere bustis*
*Corpora, nec plenas antiquis ossibus urnas*
*Egerere & mixtos cæliq; Erebiq; sub unum*
*Funestare Deos libet, aut exanguia ferro*
*Ora sequi aut ægras functorum carpere fibras.*

Hinc repertæ in Germanici domo hujusmodi reliquiæ suspicionem plebi præbuêre illius è medio sublati per incantationes: ut annotat Tacitus libro II. Annal. *Reperiebantur solo ac parietibus erutæ humanorum corporum reliquiæ, carmina, & devotiones & nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semiusti cineres, ac tabe obliti, aliaq; maleficia, quîs creditur animas numinibus*

quidem vulgo putabant, magno sacrificiorum apparatu, ac certis quibusdam ceremoniis solebant ab inferis ciere, & futura ab iis exquirere; cujus rei insigne exemplum habemus apud Lucanum lib. VI. de Erichthone Thessala, insigni venefica, quæ rogatu Cn. Pompeji militem recens occisum in vitam revocavit, ut eventum belli Pharsalici ex eo cognosceret. Lactantius hac de re eleganter libro VII. de divino præm. cap. XIII. *Falsa est ergo Democriti & Epicuri & Dicæarchi de animæ dissolutione sententia: quæ profectò non auderent de interitu animarum Mago aliquo præsente disserere, qui sciret certis carminibus ciere ab inferis animas & adesse & præbere se humanis oculis videndas, & loqui & futura prædicere.* Prudentius libr. I. contra Symmachum, de Mercurio:

*Murmure nam magico tenues excire figuras,*
*Atq; sepulcrales scitè incantare favillas,*
*Vita itidem spoliare alios, ars noxia novit.*

Tibullus lib. I. Eleg. II.

*Hæc cantu finditq; solum, Manesq; sepulcris*
*Elicit & tepido devocat ossa rogo.*

Propertius lib. IV. Eleg. I.

*Umbra neq; hæc magicis mortua prodit aquis.*

Sed omnium clarissimè disertissimeq; Tertullianus lib. De Animâ: *Publica*, inquit, *jam literatura est, quæ animas etiam justâ ætate sopitas, etiam probâ morte disjunctas & promptâ humatione dispunctas, evocaturam se ab inferorum incolatu pollicetur.* Videtur autem sanctissimus Afer Necromantiam voluisse intelligere, vel Goeticam, quam sic dictam ab ejulatibus sive τῶν γόων, quos ad sepulcra exercent, quibus illa cordi, Cedrenus tradit: Γοητεία, inquiens, καλεῖται ἀπὸ τῶν γόων καὶ θρηνῶν τῶν περὶ τοὺς τάφους τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδεύουσι γινομένων. Ad Sepulcra igitur, [in quib. animas plerunque oberrare vulgo credebatur, teste Lactantio lib. II. cap. 11. ut sexcentos alios prætercam] magica hæc sacrificia fiebant: Quæ etiam causa est, cur hoc hominum genus busta solitum frequentare: quod de Nasamonibus & Celtis memoriæ prodidit Tertullianus De Anima cap. LVII. *Nasamones*, ait, *propria oracula apud parentum sepulcra mansitando captare, Heraclides scribit. Celtas apud virorum fortium busta eadem de causa abnoctare Nicander affirmat.* Et Erichthonis veneficæ domicilium in sepul-

sepulchralibus fuisse monumentis, auctor Lucanus libr. VI.

*Illis namq; nefas urbis submittere tecto,*
*Aut Laribus ferale caput, desertaq; busta*
*Incolit & tumulos expulsis occupat umbris.*

Ceterùm quàm gravis in hujusmodi magos sepulcrorum violatores pœna fuerit statuta, videre est ex titulo Cod. De Maleficis & Mathematicis. Quemadmodum etiam sub Constantio & Juliano Impp. *si quis per monumentum transisse vespere malevolorum argueretur indiciis, ut veneficus, sepulcrorumq; horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronunciatus reus capitis interibat*, teste Am. Marcellino libr. 19.

## CAP. XIV.

*De Spoliatione cadaveris. Pecunia aurumq; cum mortuis conditum: cujus effossores* Τυμβωρύχοι *dicebantur. Quæstio,* An Thesauros è monumentis auferre licitum, *discussa, Cadaverum spoliatores,* Sacrilegi, *ac* Fures *vocati.*

SEquitur jam *Spoliatio cadaveris*, quæ erat, si quis res cum mortuo conditas è monumento clam auferret. Non enim vim suam obtinuit Lex. XII. tab quæ aurum addi mortuo vetabat. Extat illa apud

Ciceronem lib. II. Leg. *Qua in lege cum esset, Neive aurum addito. quàm humanè excipit altera lex : Ast quoi auro dentes vincti sient, im cum ollo sepelire urereve se fraude esto.* Sensus est, non licere aurum cum quoquam mortalium condi, extra quam si quis dentes habeat auro vinctos, tum licere : puta, ne sit opus ut insitii isti dentes cadaveribus detrahantur eximanturvè. Mos enim erat antiquitus, ut edentuli eburneos sibi dentes insererent, eosque auro vincirent ne possent excidere : Unde Lucianus alicubi; τετλάρας ἔτι λοιποὺς ὀδόντας ἐχούσης, χρυσίῳ καὶ τούτους ἐνδεδεμένους, hoc est, *quæ quatuor modò reliquos dentes haberet, eaq́; auro vinctos.* Martialis libr. I. Epigr. LXXIII.

> *Sic dentata sibi videtur Ægle*
> *Emptis ossibus Indicoq; cornu.*

Et alibi sæpe ludit idem auctor in dentes hujusmodi exemptiles : ut lib. V. Epigram. XLIV. de Thaide & Lecania. libr. IX. Epigr. XXXVIII. in Gallam. libr. XIV. Epigram. LIV. lib. XII. Epigr. XXIII. in Læliam. Sed ut dixi, quemadmodum pleraque alia, ita etiam hoc legis Decemviralis caput exolevit,

levit, ac ſepulcris illatæ ſunt non veſtes ſolùm aliaque ornamenta: ſed & aurum pecuniaque pro cujuslibet ferè arbitrio ac voluntate. De veſtibus quidem ſupra ſatis multa diximus;

Jam de pecuniis aureaq; ſuppellectile pauca; quam partim luxus, partim ſecuritatis gratiâ in monumentis nonnunquam depoſitam & cum ipſis mortuis tantum non ſepultam ex variis autorum locis conſtat. Terentius in prologo Eunuchi:

*— unde eſſet theſaurus ſibi,*
*Aut unde in patrium monumentum pervenerit.*

Ex quo ritu eſt jocus Plautinus in Pſeud. Act. I. Sc. IV.

*Ex hoc ſepulcro vetere viginti minas*
*Effodiam ego hodie, quas dem herili filio.*

Ac hujusmodi ſepulcris inſcribi ſolitum; I. M. I. ST. ABSC. hoc eſt, *in memoria iſta ſunt bona abſcondita.* Item: IN. HC. MM. S. P. SN. FN. hoc eſt, *in hoc monumento ſunt pecuniæ ſine fine.* ut interpretatur Petrus Diaconus in Notis. Et poſt illum Manutius. Quanquam malim credere notis iſtis aliud fuiſſe ſignificatum, non hoc quod illi affirmant. Neque enim vero ſimile eſt veteres tanto animi

 ſtupo-

ſtupore fuiſſe prædítos, ut quàs à furum injuria tutas opes ſtudioſiùs condidiſſent, easdem indice titulo ſtolidè eorum cupiditati proderent. Non poſſum hic ſilentio præterire, quod Elias Vinctus in Epiſt. XI. Auſonii annotavit, anno à Chriſto nato cIↃ IↃ XLI. menſe Januario Varſii, qui parvus vicus eſt ad octo millia paſſum ſupra Engulismam in Aquitania II. repertam eſſe in monumento quodam arcam plumbeam, in qua corpus humanum ſepultum fuerit, tectum quidem tenui pelliculâ araneæ inſtar, ſed cum lucem accepiſſet, ea continuò evanuit, ſolis reſtantibus oſſibus. Cum verò oſſa illa & quicquid pulveris in illa arca fuit, diligentius excuteretur, ſi quid fortè pretioſius lateret, repertum eſſe nihil, præterquam quâ parte pectoris humani cor locum habet, bracteam ex puriſſimo auro, quæ perquam tenuis, longior quàm latior & ab altera parte latior, ſemiducatum Gallicum pendens & non plus eo. Illa autem in teretem formam complicata erat. quæ ubi explicata fuit, in ea hæc impreſſa fuerunt, quæ ſcalpturam præ tenuitate ferre non potuerant:

AEHI-

| Α | Ε | Η | Ι | Ο | Υ | Ω |
|---|---|---|---|---|---|---|
| Ω | Υ | Ο | Ι | Η | Ε | Α |
| Ε | Η | Ι | Ο | Υ | Ω | Α |
| Υ | Ο | Ι | Η | Ε | Α | Ω |
| Η | Ι | Ο | Υ | Ω | Α | Ε |
| Ο | Ι | Η | Ε | Α | Ω | Υ |
| Ι | Ο | Υ | Ω | Α | Ε | Η |

Græcæ vocales sunt septem, totidem repetitæ versibus. In primo eundem ordinem servant, quem in suo Alphabeto retinent. In secundo inversus ordo est. In tertio secunda primi versus litera prima est. quam aliæ deinceps consequuntur. In quarto secundi secunda, prima. In quinto tertia primi versus prima est. In sexto tertia secundi versus prima est. In septimo denique versu primum occupat locum ea litera, quæ in primo & secundo versu quarta invenitur. In hoc ergo quadrato alia notet arcana & divinet Pythagoræus quispiam. Quod me attinet, cum ego hominem jucundo & eleganti ingenio fuisse arbitrer: qui eos riserit, qui magnos thesauros secum condi volunt, & memoriam sui nominis immortalem putant se efficere, si epitaphiis & inscriptionibus variis sepulcra exornent: atque ideo bracteolam so-

lam istam reliquerit, quæ si reperiretur, posteros exercerêt, dum quærerent, quid sibi vellent istæ solæ vocales & tot modis replicatæ.

Defossam igitur cum mortuis pecuniam vestesque & alia hujus generis hinc liquet, quarum rerum cupiditate illecti qui sepulcra effodere & eas inde clam tollere non verebantur, Τυμβωρύχοι dicti sunt. Hesychius: Τυμβωρύχος, λωποδύτης νεκρῶν. Synesius Epist. CXLIII. ἡγοῦμαι δ' ἀσεβέστερον ἀποθανόντων λόγους κλέπτειν ἤπερ θοιμάτια, ὃ καλεῖται τυμβωρυχεῖν, Sextus Philosophus eum etiam in bonam partem accipi affirmat, lib. contra Mathematicos, cujus verba Latina adscribam, cum Græca non liceat: *Dicitur enim τυμβωρύχος & qui hoc facit adspoliando mortuos & qui mortuis fodit sepulcra. sed prior quidem punitur, ut qui hoc agat malâ affectione secundus verò etiam mercedem accipit suæ operæ & ministerii propter causam, quæ alteri causæ adversatur.* Hoc autem qui facerent, Sepulcri religionem violabant. Phædrus fab. XXVII.

*Humana effodiens ossa thesaurum Canis*
*Invenit, & violavit quia manes Deos,*

*Inje-*

*Injecta est illi divitiarum cupiditas,*
*Pœnas ut sanctæ religioni penderet.*

Et apud Quintil. declam. CCCLXIX. sepulcri violati reus, quod arma sustulisset, ita excipit: *Sed quid sustuli? aurum credo aut defossam pecuniam? arma &c.* Hinc etiam Theodoricus Rex apud Cassiodorum libr. IV. Variar. Epist. XIIX. Annæ Comiti inquisitionem committit contra presbyterum, qui auro perscrutando cineres mortuorum effoderat. *Dudum,* inquit, *ad nos multorum suggestione pervenit, Laurentium presbyterū effossis cineribus funestas divitias inter hominum cadavera perscrutatum: confusionemq; mortuis intulisse, quem oportet viventibus quietam prædicare. Non abstinuisse perhibetur tam crudeli contagio piis dicatas consecrationibus manus, aurum execrabili quæsisse fertur affectu, quem suam decuisset egentibus dare substantiam, vel sub æquitate collectam. Quod te diligenti examinatione præcipimus indagare.* Et jure Pontificio cautum est non licere sepulcra Judæorum invadere vel corrumpere vel obtentu pecuniæ corpora humata effodere. c. IX. *sicut.* De Judæ. & Sarac. Celebris hoc crimine olim

olim Galatarum gens, de qua Plutarchus in Pyrrho: οἱ δὲ Γαλάται γένος ἀπληστότατον χρημάτων ὄντες, ἐπέθεντο τῶν βασιλέων αὐτόθι κεκηδευμένων τοὺς τάφους ὀρύττειν καὶ τὰ μὲν χρήματα διήρπασαν, τὰ δὲ ὀστᾶ πρὸς ὕβριν διέρριψαν. De Carone Vticense etiam nescio quis falsò scripsit *cineres cum mortui Capionis cribrasse, aurum combustum querentem.* teste eodem Plutarcho in vita Catonis.

Ceterùm si rem paulò diligentiùs ponderemus, patet pecunias in monumentis abstrusas erui ab iis quibus jus est, posse, nec sepulchri religionem ullo modo violari, modò ne qua cineribus injuria fiat, aut ossa extrahantur. Rectè enim Marcianus L. Julia IV. D. Ad leg. Jul. pecul. *Non fit locus religiosus ubi thesaurus invenitur. nam etsi in monumento inventus fuerit, non quasi religiosus tollitur. Quod enim sepelire quis prohibetur, id religiosum facere non potest. At pecunia sepeliri non potest; ut & mandatis Principum cavetur.* Et quod hic de pecunia dicitur, etiam de vestibus intelligi debet, præeuntibus nobis eodem Marciano, l. [illegible] I. Servo D. De Leg. I. *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam,*

*(ve-*

*(veluti vestes aut si qua alia supervacua ut in funus impendantur) non valere, Papinianus lib. III Responsorum scribit.* Et Ulpiano lib. XIV. D. De Relig. & sumpt. *Non autem oportet ornamenta cum corporibus condi nec quid aliud hujusmodi, quod homines simpliciores faciunt.* Et sic Hircanus è Davidis sepulcro tria millia talentorum abstulit: unde Egesippus libr. I. de Excid. urbis Hierosolym. cap. I. *Repulit Hircanus auro, quem ferro nequibat, reseratoque ut Josephus autor est, Davidis sepulcro, tria millia auri talenta eruit.* Locus autem Josephi est lib. XIII. Antiq. Judaic. cap. XV. Sed audiamus causas à Theodorico Rege apud Cassiodorum libr. IV. Var. Ep. XXXIV. quâ Dudæ Sajoni jus concedit investigandi thesauros, qui in sepulcris reperiri possent; locus est elegantissimus, & dignus ut hic exscribatur. *Prudentiæ mos est, in humanos usus terris abolita talenta revocare, commerciumque viventium non dicere mortuorum: quia & nobis in fossa pereunt & illis in nulla parte profutura linquuntur. Metallorum quippe ambitus solatia sunt hominum. Nam divitiis auri vena similis est reliqua terra, si jaceat: usu crescit ad*

gio *crimen* dicitur. Appellabantur etiam *fures*, qui sepulcra spoliarent. In veteri Monument.

*Res ea sacra, miser, noli mea tangere fata,*
*Sacrilegæ bustis abstinuere manus.*

## CAP. XXV.

*De Translatione mortuorum: quæ duplex, Licita & illicita. hâc Sepulcrorum religio violabatur, illâ vero minimè. De sepulcris cognoscebant Magistratus loci, Princeps, Collegium Pontificum, Tribunus pleb. Comes privatarum. In patria sepeliri velle, omnibus innatum. Corpora quæ transferuntur in urbem ferri nefas. Immunia etiam sunt à vectigalibus. Proverbium* κἀν ἀπὸ νεκρῦ φέρε.

RESTAT ut jam de *Translatione* mortuorum agamus: quâ ipsà quoque religionem sepulcrorum nonnunquam violari diximus. Græci ἀνακομιδὴν vocant. Scholiast. Æschyli in septem ad The. Ἀνακομιδὴ, inquit, ἡ ἐκ τάφου εἰς τάφον μετάθεσις. Erat duplex: Licita & illicita. Hæc, si corpus perpetuæ sepulturæ esset traditum; Illa, si ad tempus alicui loco commendatum.

Perpetuæ sepulturæ tradita vel corpora vel reliquiæ alio transferri non poterant sine sepulcri violatione. Marcianus L. 39. D. De Relig. *Divi fratres edicto admonuerunt,*

*runt, ne justæ sepulturæ traditum, id est, terrâ conditum corpus inquietetur. videtur autem terra conditum, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur.* Epitaph. An. Crestinæ: Ne. Quis. Nos. Inquietet. Ex. Arca. Nostra. Neque. Ab. Ante. Aliam. Ponat. Aut. Commutet. Hinc etiam nonnullis monumentis inscripta legimus hæc verba: Perpetuæ Securitati, ut videre est in Inscriptionibus Augustanis, quas Ampliss. Marcus Welserus, Germaniæ nostræ ornamentum, edidit. Paulus Jurisconsultus *æternam sedem* vocat hujusmodi sepulcra, L. i v. D. De Religios. Et in quibusdam vetustis lapidibus DOMUS ÆTERNA dicitur, ut annotavit Clarissimus Vir Radulphus Fornerius Gul. F. Antecessor Aurelianensis, amicus noster singularis lib. i i i. Rer. Quotid. cap. vi. Hujusmodi sepulturæ igitur traditum corpus, ut dixi, transferre aliò non licebat, nisi si justa causa interveniret, ut erat *incursus fluminis*, vel *metus ruinæ*, L. i. C. De Religios. & Paulus lib. i. sentent. apud Cujac. lib. xxi. Observat. cap. xiii. Et tum translatio sole-

solebat impetrari ab iis, quorum hac de re erat cognitio: puta A magistratu loci d. L. [illegible].C. De Rel. *existimatione rectoris provinciæ transferre eas in alium locum poteris.* vel A principe, L. II. D. De cadav. punit. *Nec licet eum inde transferre alicubi & sepelire inconsulto principe.* Et L. XIV. C. de Religios. *Nemo humanum corpus ad alium locum sine Augusti affatibus transferat.* vel A. Pontifice: Vetus Inscriptio: RELIQUIÆ. TRAIECTÆ. EIUS. III. NONAS. FEBR. EX PERMISSU. COLLEGII. PONTIFICUM. FACTO. PIACULO. Plinius lib. X. Epistol. LXXIII. Et sanè aliàs, quæ ad sepulcrorum jura pertinebant, de iis Pontificum erat cognitio. unde Cicero II. Leg. *Sic decretum à Pontificum collegio, non esse jus in loco publico fieri sepulcrum.* videndus & Dio lib. XLIIX. de Oppii reliquiis. Postquam vero Augustus Cæsar pontificatum maximum Imperio junxit, ejusque exemplum reliqui Imperatores secuti sunt, pontificalis hæc cognitio quoque ad Principes, qui sub Imperatoris nomine rei Romanæ præfuerunt, simul transiit: unde non semel etiam à Jurisconsultis hæc duo con-

junguntur; ut lege viii. ossa D. De Relig. & Sumpt. ac L. v. Hereditas. D. De petit. heredit. Invenio tamen interdum in ea re Tribuni pleb. auctoritatem interpositā, ut testatur vetus hæc Inscriptio: Eusebemus. Consobrinæ. Samariæ. Atethusa. Iisdem. Corporibus. Tralatis. Perm. Trib. Pleb. Item alia: Reliquiæ. Translat. Permissu. Trib. Pl. Sed & Comitibus privatarum incubisse hanc curam, ne sepulcra violarentur, discimus ex Cassiodoro, qui lib. vi. Var. Epist. ix. sic scribit: *Defunctorum quin etiam sacram quietem æquabilia jura tuæ conscientiæ commiserunt: ne quis vestita marmoribus sepulcra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos aut longinquitate temporis aut voraci flamma consumptos, scelerata perscrutatione detegeret: ne corpus quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias. Nam etsi cadavera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur, qui aliquid mortuis abrogasse monstratur. Vide quæ tibi commissa sint: custodias viventium & securitas mortuorum.* Quod

Quod verò corpora jam attinet ad tempus alicui loco cõmendata, ea liberè transferre erat licitum. Ulpianus ad edictum l. 39 D. De sep. viol. *Non perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse transferri, edicto Divi Severi continetur.* Dioclet. & Max. Impp. L. 1. C. de Relig. *Si nec dum perpetuæ sepulturæ corpus traditum est, translationem ejus facere non prohiberis.* Non tamen hoc sine permissu eorum, quibus permittendi jus erat, fieri licuisse, ut credam, pervincit me libellus, qui super hac re Severo principi oblatus est his verbis: *Cum ante hos dies conjugem & filium amiserim, & pressus necessitate corpora eorum fictili sarcophago commendaverim, donicum is locus, quem emeram, ædificaretur, via Flaminia inter miliare secundum & tertium, euntibus ab urbe parte lævâ, custodia monumenti Flavÿ, tumulus ante solum Cœlÿ Oraly: rogo Domine, permittas mihi in eodem loco in marmoreo sarcophago, quem mihi modo comparavi, ea corpora colligere, ut quando & ego esse desiero pariter cum his ponar.*

Decretum.

*Sepulcrum fieri placet. Jubentius Celsus Promagister suscripsi III Nonas Novembris*

*Antio Pollione & Opinio Coss. ordinariis Severo & Sabino Coss.*

Ad hanc Licitam Translationem pertinet & illa, qua defunctus reliquiæve ejus ex peregrinâ terrà, ubi extremũ vitæ diem clauserat, in patrium monumentum vel locum quem vivus sibi destinaverat, solebant portari. Erat enim hoc, quod hodieq; est, plerisq; omnibus innatum, ut in gentis suæ sepulcro condi optarint. L. Alumnæ D. De Alimentis leg. *Ab heredibus petierat, ut si in provincia discessisset, sexaginta Lucio Titio darentur, ut is corpus ejus curaret in patriam reportari.* & quæ sequuntur. Etenim infelicitatis loco habitum, si cui externâ in regione mortuo patrii sepulcri carendum esset. unde Catullus:

*Quem nunc tam longè non inter nota sepulcra,*
*Nec prope cognatos compositum cineres,*
*Sed Troia obscœna, Troja infelice sepultum*
*Detinet à nostro terra aliena solo.*

Quin imò pœna fuit apud Abderitas, decoctores in patria non sepelire. Laërtius de Democrito lib. IX. Νόμου δὲ ὄντος τὸν ἀναλώσαντα τὴν πατρῴαν οὐσίαν μὴ ἀξιοῦσθαι ταφῆς ἐν τῇ πατρίδι. Dicti sunt autem à Græcis Ἀπόταφοι, quibus patrio sepulcro condi non potuit con-

contingere. Harpocration: Ἀπόζα[illegible] τῆ ἀπεστερημένος τῶν προγονικῶν τάφων. Ne quis autem hunc erga patriam, vel avita monumenta affectum mirerur & tantùm non culpet in Ethnicis, etiam priscus ille Josephus ossa sua ex Ægypto in Syriam asportari jussit, ubi patrem antea sepeliverat, ut testatur historia sacra. Sed & cives propinquos suorum civium & propinquorum peregrè mortuorum ossa ac cineres magno desiderio repetisse legimus. Quod de Poëta Euripide Atheniense apud Macedones mortuo, factum legitur: quanquam nihil hic impetrare potuerunt Athenienses. Sic Æmilii Arborii Rhetoris Constantinopoli mortui corpus Imperator Burdegalam transferendum curavit: unde Ausonius:

*Illic dives opum, doctoq; ibi Cæsare honorus*
*Occumbis patribus Magne superstitibus.*
*In patriam sed te sedem ac monumenta tuorum,*
*Principis Augusti restituit pietas.*

Et de Sedato Rhetore idem Ausonius:

*Quamvis externa tamen à regione reducit*
*Te patria & civem morte obitâ repetit.*

Ado Viennensis quoque autor est Lugdunenses pio amore sollicitos ossa Justi Episcopi sui usque Ægypto ad urbem suam

reportasse, in Chronico sub Actis Anni CCCLXXIX.

Sed quia de reliquiis ex loco peregrino in patriam portatis supra etiam cap. VII. satis copiose egimus; jam ceteras Translationis ceremonias exequemur. Impetrata igitur Translatione, siquidem antea transferre non licuerat, priusquam corpus loco moveretur, sacrificia solemnia reddenda fuisse, tradit Paul. Jurisconsultus I. sentent. apud Cujac. lib. XXI. Obser. c. XIII. Deinde etiam edicto D. Severi mandatum erat, *ne corpora detinerentur aut vexarentur aut prohiberentur per territoria oppidorum transferri.* Lib. III. D. de sep. viol. Per territoria dicit: non enim in urbes ferri licuisse ex Sozomeno discimus, qui Amelii reliquias cum Antiochiam deportarentur per totam viam jussu Principis intra mœnia civitatum receptas fuisse contra mores Roman. disertè scribit libr. VII. cap. X. Λέγεται δὲ διὰ πάσης τῆς λεωφόρου κατὰ βασιλέως πρόσταγμα ἐντὸς τειχῶν εἰς τὰς πόλεις εἰσδεχθῆναι παρὰ τὸ νομιζόμενον Ῥωμαίοις. Quo loci quod ultima hæc verba *more Romano* interpretatur Onuphrius l. de Cœmiteriis c. XV. insignem

nem esse magni viri oscitantiam, norunt qui Græcas literas norunt. Atq; hinc intelligimus, non vulgare genus honoris fuisse, quo delatus Augusto, cujus *corpus Decuriones municipiorum & coloniarum à Nola Bovillas usq; deportarunt noctibus propter anni tempus cum interdiu in basilica cujusq; oppidi vel in ædium sacrarum maximâ reponeretur.* teste Sueton. in ejus vita.

Quod si verò defuncti corpus in itinere per ipsos vicos vel oppida transvectum fuerit, *nullam tamen pœnam meruisse eos,* qui hoc fecerint Divus Marc. Imp. rescripsit, *quamvis talia fieri sine permissu eorum, quibus permittendi jus est, non debeant,* ut ait L. III. D. de sep. viol.

Sed & à vectigalibus immunia erant corpora, quæ aliò transferebantur, ut patet ex Greca constitutione, quam Cujac. lib. XI. Obser. c. XXI. edidit ex lib. LIX. βασιλικῶν his verbis: ἐν ὐδενὶ τόπῳ ὐδὲν τέλος παρ' ὐδενὸς προσάγεται τῶν διακομιζομένων σωμάτων παρέχεσθαι. *In nullo quopiam loco vectigal ab aliqua persona pro corporib. ex uno in alium locum transvectis præstetur.* Fuisse tamen, qui à mortuis tributum exigerent, proverbium

 indicat,

indicat κἂν ἀπὸ νεκρῶ φέρει, quod eſt apud Ariſtot. lib. II. Rhetor. Quanquam & de iis intelligi proverbium poteſt, qui mortuos venderent, quod Achillem feciſſe notat Virgil. lib. I. AEneid.

*Exanimumq́ auro corpus vendebat Achilles.*

Qui etiam hac de cauſa νεκροπέρνας à Lycophrone appellatur. h. e. *mortuorum venditor.* Alluſit huc Lactantius lib. III. *Scilicet aurum pendere debet pro mortuo Hectore.* Vide Homer. Iliad. ω. ut alios mittam. Cicero quoque Verri hoc crimen objicit Actione VII. quòd, cum multos in Sicilia occidiſſet, cadavera non niſi accepto pretio, patribus & cognatis ad ſepulturam redderet. Simile quid de Commodo Antonini F. narrat Lampridius: *Multi ſub eo & alienam pœnam & ſuam ſalutem pecunia redemerunt. Vendidit etiam ſuppliciorum diverſitates & ſepulturas & imminutiones malorum & alios pro aliis occidit.* Videndus de hoc proverbio Autor adagiorum, qui multis ſuper eo declamat.

## Cap. XXVI.

*Pœna violati Sepulcri Mors, Exilium, Pecunia, Manus amputatio. Temperata ea juxta magnitudinem*

*dinem facti & rationem Personarum. Sepulcrorum violatores divinitus puniti.*

QUotmodis potissimùm Sepulcra violarentur, ex dictis constat, jam pœnam quoque hujus delicti considerabimus. At de Actionibus quidem in Sepulcri violatores Jurisconsulti videantur; nobis scire sat est agere licuisse in eos, qui violati Sepulcri crimen admisissent. Seneca libr. IV. Controv. IV. *Sepulcri violati sit actio.*

Inter genera vero pœnarum, quibus Sepulcri violatores coërciti, præcipua hæc erant. Mors, Relegatio, Damnatio ad metallum, Deportatio Pecunia, Manus-amputatio. Sed ut in plerisq; omnibus animadversionibus, ita hic quoq; & facti & personarum habitam rationem reperio.

Nam ut à Clericis ordiar, hos perpetua deportatione punitos discimus ex Novella Valentiniani, quæ extat in Cod. Theodos. tit. V. de Sepulcris: *Clericos vero, quos tam diri operis constiterit autores, dignos credim⁹ majore supplicio. Vehementius enim coercendus est, quem peccasse miseris scelus omne gravius facit claritudo personæ. Intolerandum, nimis execrabile, non ferendum, induere nomen*

*men & titulum sanctitatis & abundare criminibus. Quisquis igitur ex hoc numero sepulcrorum violator extiterit, illico Clerici nomen amittat, & sic stylo proscriptionis addictus, perpetua deportatione plectatur.* Quanquam mitius cum illis agit Concilium Toletanum iv. Can. xlv. *Si quis clericus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, quia facinus hoc pro sacrilegio legibus publicis sanguine vindicatur, oportet Canonibus in tali scelere proditum à clericatus ordine submoveri & pænitentiæ triennio deputari.*

Servi autem & tenuioris fortunæ homines puniebantur relegatione vel damnatione ad metallum, si tantùm demoliti fuerint sepulcra, ex L. Constantii C. De sep. viol. *Si servus in demoliendis sepulcris fuerit deprehensus, si id sine domini scientia faciat, metallo addicatur: sin vero domini auctoritate vel jussione urgetur, relegatione plectatur.* Si vero etiam sepulcra effoderint & extraxerint ipsa corpora, afficiebantur morte. Paulus L. xi. D. de sep. viol. *Rei sepulcrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo supplicio afficiuntur.* Et novella Valentiniani

niani in C. Theod. d. loco: *Quisquis igitur sepulcra profundæ violator quietis & loci ossibus effoderit, quisquis ex his qualibet aut marmora aut saxa sustulerit, pœnæ mox habeatur obnoxius. Servos colonosque in hoc facinore deprehensos duci protinus ad tormenta convenit. si de sua tantum fuerint temeritate confessi, solvant commissa sanguine suo. si dominos inter supplicia nullo interrogante innominaverint, pariter puniantur. Ingenui quoque, quos similis præsumptio reos fecerit, si forte sint plebeii & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte persolvant.*

Honestiores jam quod attinet, etiam illi, ut puto, mulctabantur morte, si armatâ manu sepulcra spoliassent, latronum more, ex rescripto D. Severi; ut ait Ulpianus Leg. III. §. VII. D. eodem. Si absque armis, vel pœna metalli, ut est in Lege eadem: vel Exilio, ut Lege XI. D. eodem: vel Pecuniâ. Nam etsi quidem Macer Jurisconsultus generatim affirmat, *de sepulcro violato actionem quoque pecuniariam dari*, Leg. IX. D. eodem, ad ditiores tamen id restringendum est verosimile. In pecuniaria verò pœnâ mirè variatum. Ulpianus L. III. §. VIII. eam statuendam ait *ex injuria, quæ facta est:*

*item ex lucro ejus qui violavit: vel ex damno quod contigit; vel ex temeritate ejus qui fecit*, h. e. ex eo quod æquum judici videbitur, dum tamen non minoris reum condemnet judex, quàm in aureos centum sepulcro violato, vel ducentos, sepulcro inhabitato aut inædificato: quæ pœna Edicto Prætoris fuit definita, dicta Leg. III. Constantius autem Imp. sepulcri violatorem XX. *pondo auri fisco inferre* jubet, ut rectè ex Basilicis legendum putat Cujacius: quam ipsam etiam pœnam statuit in *locorum judices, si hoc vindicare neglexerint*, ut est in Leg. II. & IV. Cod. De sepulcr. viol. Idem Imperator etiam sancivit, *ut illa, sive domus aut ædificium quodcunq; esset, fisci juribus vindicaretur*, in qua domo aliquid reperiretur, quod de sepulcro esset detractum, ut est in Leg. 2. Cod. eodem.

Quid? quod etiam in titulis monumentorum non raró certam pecuniæ summam pœnæ nomine jubebantur vel arcæ Pontificum vel ærario populi Rom. persolvere, qui quacunq; alienatione sepulcrum contra testatoris voluntatem alienassent, ut ex nonnullis Inscriptionibus videre est; qua-

quarũ una hæc eſt: AUR. MAXIMIANUS. AUR. OLYMPIADI FIL. DULCISSIMÆ. QVÆ. VIX. AN. XXII. M. X. D. XXVI. ET. PUBLICIÆ. CARPODORÆ. EIUS. ET. LIB. LIBERTABUSQVE. SUIS. POSTERISQVE. EORUM. F. SI. QVIS. HOC. SEPULCRUM VEL MONUMEN. CUM. ÆDIFICIO. UNIVERSO. POST. OBITUM MEUM. VENDERE. VEL. DONARE. VOLUERIT. VEL. CORPUS ALIENUM INVEHERE VELIT. DABIT. POENÆ. NOMINE. ARCÆ. PONTIFICUM. HS. C. ET. IS. CUI. DONATUM. VEL. VENDITUM FUERIT. EADEM. POENA. TENEBITUR. Item alia: CN. TREMELIUS. TROPHIMUS. FECIT. SIBI. ET. FLAVIÆ. PROBÆ CONJUGI. CUM. QVA. VIXIT. ANNIS * LIBERTIS. LIBERTABUSQVE. POSTERISQVE. EORUM. SI. QVIS. AUTEM. HOC. VENDERE. VOLUERIT. ARKÆ. PONTIFICUM. X. MILLIA. NVMVM. INFERET. VEL. SI. QVIS. ALIENVM. CORPVS. SIC. INTVLERIT. POE-

POENAM. SVPRA. SCRIPTAMQVE. Item alia: CONJVGI. CARISSIMÆ. ET. SIBI. ET. C. MARCIO. VICTORI. ET. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. SVIS. POSTERISQVE. EORVM. NE. NOMINE. MEO. EXEAT. QVOD. SI. QVIS. ID. MONVMENTVM. PARTEMVE. EJVS. VENDERE. VEL. DONATIONIS. CAVSA. CVI. MANCIPARE. VOLVERIT. ALIOVE. QVO. NOMINE. EJVS. MONVMENTI. PARTEM. ALIENARE. TEMPTAVERIT. DARE. DAMNAS. ESTO. ÆRARIO. POPVLI. RO. HS. XV. M. N. ET. COLLEGIO. PONTIFICVM. HS. XV. MN. Et hoc amplius bona quoque eorum, qui alienassent, Reipubl. addici solita reperio, ut in hac Inscript. Brundusina. M. LOLLIVS. ARPHOCRAS. V. F. S. ET. PÆLINÆ. VXORI. V. ET. LIB. LIBERTAB. POST. Q. EORVM. M. S. S. E. H. N. S. NEQVE. VLLI. LIQVEBIT. LOCATIONIS, CAVSA. IN. ANNIS CENTVM. QVANDOQVE. TRANSVENDERE. QVOD. SI. QVI.

QVI. ADVERSUS. ID. FECERINT. EORUM. BONA. PERTINERE. DEBEBUNT. AD. REMPUBLICAM. BRUNDISINORUM.

Non opinor ἀπροσδιόνυσον fuerit huc adscribere vetustam illam formulam sententiæ Judiciariæ, qua Alfenus Senecio Subpræfectus classis primæ Misenatium ad tutelam inferi maris ab Augusto constitutæ, heredes Patulcii Diocletis, qui dirutis sepulcris locum religiosum Ætio Abascantio tanquam purum vendiderant, propter neglectam religionem multat pretio & usuris centesimis duplicibus cum anatocismo, ut ex ea pecunia pauperes milites classis primæ Misenatium non collato ære ægroti curentur: locum verò ipsum Rufino militi emptoris heredi aufert & publicum facit in usum sepeliendorum militum ejusdem classis. Sed placet sententiam ipsam integram proponere, ut est in tabella marmorea, quæ Neapoli visitur in ædibus Hadriani Gulielmi:

*In. His. Ædificiis. Et Locis*
*Puris. Adjacentibus. Ædificiis Sive. Is. Locus.*
*Ager. Est*

*Æli.*

*AEli. Rufini. Militis.*

*Cujus. Se. Possessorem. Esse. Ex. Causa. Emptionis. P. AEli. Abascanti. Patris Sui Alfenio. Senecioni. Subpræf. Class. Pr. Mis. Probavit. Et. Meruit. Sententiam. Quam Iussu. Ejusdem. Senecionis. Subpræf. Huic. Titulo. Proscripsit.*

*Seneccio* C. C. C. *dixit*

*Necessariam. Fuisse. Inspectionem. AEdificiorum. Et Loci De. Quibus. Apud Me. Actum. Est. Reipsa. Manifestatur. Cum Igitur AEdificia. Solo. Puro. Posita. Deprehenderim. Neque ullo Sepulcro. Superposita. Vel. Conjuncta. Apparet. Venditionem. Eorum. Jure. Factam. Ideoq. Ad. AElium Rufinum. Militem. Ex. Causa. Emptionis. Pertinere. Videtur. Loci. Vero. Sive Agri Quem Adiacentem AEdificiis AElius Abascantus. Pater. Rufini. Ab. Heredibus Patulci. Diocletis. AEque. Mercatus Est. Quorum. Habeat. Plurima. Et Dispersis. Locis. Sepulchr. Jus. Per. Venditionem Transferri. Ad. Emptorem. Non. Potuisse. Et Cum Pater. Rufini. Et Postea. Rufinus. Quamquam Non. Jure. Facta. Emptione. Semper. In. Possessionem. Fuerint. Nullo. Iure. Eum. Locum. Vindicare. Sibi. Patulcij. Possunt. Planè. Cum. In-*

*In. Re. Praesenti. Inspexerim. Obliturratum. Adq. Erasum. Patulci Dioc. Nomen. Et Remanere. Inscripta Capita. Quaedam Expri- mentia. Haec. Verba.* Actius Dioc. Patul. Dioc.

F cum. Fratribus. Qui Nunc. Hic Adsunt. Vendunt. P. Ælio. Abascanto

Locum. Purum. In. Quo. Nulla Sepulcra. Jacta Superposita. Neq; Conjuncta

Apparent. Lib. Nep. Pronep. Q. Et. Reliqua. *Ob contemptum Famen. Religionis*

*Infinit. P. Æli. Abas. F. Agro Privetur. Fietq. Pub. sepeliendorum Militum*

*Clas. Pr. Mis. In. Usum Heredes. Vero. Patul. Dioc. Mulctentur forte*

*Una Cum Anatocismo. Binae. Centesimae. Usurae. Propter. Neglectam*

*Religionem. Sepulcrorum. Clam. Dirutorum. Pauperesq. Milites*

*Class. Pr. Mis. Donati. Sint. Dum. Ægrescunt. Et Moriuntur. Ne. Ære*

*Conlato. Curentur. Sepelianturq. Quam. Sententiam. Sanctam Esse*

*Omnes. Sciunto. Idque. Totum. Testatur. Marmor.*

Denique Valentinianus Imp. media

parte bonorum mulctavit eos, qui ex honestioribus sepulcrum violassent. dictâ Novellâ: *Splendidiores autem vel dignitatibus noti bonorum suorum medietate mulctati, perpetuâ notentur infamiâ.* Quod verò hîc de Infamia addit non mirum: Nam, ut Ulpianus testatur Leg. I. De Sep. Viol. vel sola *Sepulchri violati actio infamiam irrogat.* Et habent eam conjunctam reliquæ pœnæ omnes.

De manuum verò amputatione, quâ hujusmodi violatores sepulcrorum punitos diximus, auctorem habemus Harmenopolum, qui lib. VI. tit. V. discertè scribit: οἱ τοὺς νεκροὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐκδύοντες, χειροκοπείσθωσαν. *Qui mortuos in sepulcris exuunt, illis manus amputentur.*

Porrò adeo flagitiosum hoc scelus habitum fuit, ut etiam olim inter causas relatum sit, cur uxor à marito divortere posset, si nimirum *sepulcrorum dissolutorem* esse probaverit, ut rescripsere Theodosius & Valentin. Impp. Cod. De repudiis. Leg. VIII.

Quin imò ita existimabant, ut ut quis humanam fortè pœnam effugeret, divinam

nam tamen minimè vitari posse. Unde Phocylides:

> Μὴ τύμβον φθιμένων ἀπορύξῃς, μηδ' ἀθέατα
> Δείξῃς ἠελίῳ, καὶ δαιμόνιον χόλον ὄρσῃς.

Hinc iratam Isidem vel alios Deos solebant imprecari, qui sepulcrum suum violassent, ut in hac *Inscriptione*; *SECUS. QUI. FECERIT. MITEM. ISIDEM. IRATAM. SENTIAT. ET. SUORUM. OSSA. ERUTA. ATQUE. DISPERSA. VIDEAT.* Sic in sacra etiam historia legimus Regem Moabitarum divinitus punitum, quod non solùm τυμβωρύχος fuisset: sed ossa etiam Regis Idumæorum cremasset, ac è cineribus calcem fecisset ad incrustandum suum palatium. Amos. c. 11. Et, ut tandem finem faciam, qui in patrios cineres minxissent, h. e. patrium monumentum violassent, eos non aliter quam parricidas furiarum ardentibus tædis perterreri atque agitari credebant. Unde Horatius de Arte Poëtic. in fine:

> *Nec satis apparet, cur versus factitet: utrum*
> *Minxerit in patrios cineres, an triste bidental*
> *Moverit incestus, certè furit.*

quasi dicat, Non satis apparet, utrius facinoris admissi causa tam graviter sibi deos

habeat iratos, sepulcri ne violati, an sublati & loco moti bidentalis. Nam cum fas non esset mejere in loco religioso, tum multo habebatur sceleratissimum, filium in parentis tumulum immejere. Quare etiam interdum hoc ignominiæ genus solebant deprecari, ut ex hoc lapide Romano constat:

*HOSPES. AD. HVNC. TVMVLVM. NE. MEIAS OSSA. PRECANTVR TECTA. HOMINIS.*

Quos enim ignominiâ affectum ibant, ad illorum statuas mejere vel urina solebant inquinare, ut constat ex Juvenali:

*Cujus ad effigiem non tantùm meiere fas est.*

Et Suetonio, qui de Nerone sic scribit cap. LVI. *Religionum usque quaque contemptor, præter unius Deæ Syriæ. Hanc mox ita sprevit, ut urinâ contaminaret.* Sed hæc delicatas aures fortean mordeant, quare pausa hic esto.

## CAP. XXVII.

*De Cenotaphiis Extructa ea vel alibi sepultis, vel sepulturæ omnino expertibus.* Ιχρίον *cenotaphii indecium apud Athenienses Perticæ Longobardorum in sepulcris. Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui a Philosophia defecissent. Cenotaphia an religiosa?*

MOnumenta igitur, in quæ corpora mortuorum vel reliquiæ inferebantur, hoc est, Sepulcra vidimus: restant jam illa, quæ memoriæ causa fiebant, & Græcis Cenotaphia appellabantur Suidas: Κενοτάφια τινα ἦσαν ἑλιασόμενα, ὡς τύπος νεκροῦ, μὴ ἔχοντα νεκρὸν. Atq; à Græcis illa esse orta, nullum est dubium: quare eorum etiam testimoniis interdum hęc nostra illustrabimus.

Duûm autem generum fuisse observo. Nam vel etiam alibi sepultis extruebantur, vel sepulturæ planè expertibus.

Quæ alibi sepultis, ea honoris tantum vel memoriæ gratia fiebant; unde etiam *honorarium tumulum* vocat Suetonius, qualem Druso in æstivis castris supremum diem morbo obeunti à militibus prope Rhenū esse excitatum, scribit in Claudio: quanquam corpus ejus ad urbem devectū sepultumq; in Campo Martio. Simile quid de Alexandro tradit Lampridius: *Cenotaphium in Gallia, Romæ sepulcrum amplissimū meruit.* Quo pertinet illud Epigramma Agathiæ lib. III. Anthol. tit. εἰς γυναῖκας.

Ναυλίτομαι παροδῖτα, φίλω κατάλεξον ἀνκοίτη
Εὖτ' ἂν ἐμὴν λεύσσης πατρίδα Βισαλίην,

 Κατθανε-

Κάτθανε σὴ παράκοιτις, ἔχει δέ μιν ἐν χθονὶ τύμ-
Αἶ, αἶ, Βοσπορίης ἐγγύθεν ἠιόνος, (βον
Ἀλλά μοι αὐτόθι τεῦχε λευκήιον ἐγγύθι σεῖο
Ὄφρ' ἀναμιμνήσκῃ τῆς ποτὲ κηδείης.

Quæ verò insepultis excitabantur Cenotaphia, religionis causa fiebant. quod existimarent, animas non posse prius quiescere, quam sepulcro essent conditæ. ob quam causam ψυχαγωγία & Κενοτάφια sunt instituta, ut quorum corpora reperiri nusquam possent, iis inanis tumulus extrueretur, ad quem animas mortuorum vocarent: quod sepulcri instar apud Romanos habitum ex Ausonii Parentalibus notum est. in quorum præfatione;

*Voce ciere animas, funeris instar habet.*

Et mox:

*Ille etiam mæsti cui defuit urna sepulcri,*
*Nomine ter dicto penè sepultus erit.*

Sed de ψυχαγωγίᾳ supra satis multa.

Cenotaphia vero erecta iis, quorum reliquiæ non faciles erant inventu, multi autores testantur; ut qui in mari perierant. Callimachus libro III. Antholog. cap. εἰς ναυηγήσαντας:

Νῦν δ' ὁ μὲν εἰν ἁλί που φέρεται νέκυς, ἀντὶ δ' ἐκείνου
Οὔνομα καὶ κενεὸν σᾶμα παρερχόμεθα.

Item

Item iis, qui militiæ occiderant: cujusmodi Cenotaphium Argivis bello Trojano occisis Corinthi constitutum sua adhuc tempestate extitisse memorat Pausanias in Corinthiacis: Τῶν δὲ ἀνδριάντων ἐ πόῤῥω δείκνυται Δαναῦ μνῆμα, καὶ Ἀργείων τάφος κενὸς ὁπόσες ἐν τῇ Ἰλίῳ καὶ ὀπίσω κομιζομένες ἐπέλαβεν ἡ τελευτή. Et apud Xenophontem libr. VI. Expedit. Cyri, inane sepulcrum struitur militibus defunctis, quorum reliquiæ non poterant reperiri: ἐνίες δὲ τὲς ἐκ τῆ ὁδῶν συνεγκόντες ἔθαψαν, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὡς ἐδύναντο κάλλιςα. ὓς δὲ μὴ ἕυρισκον, κενοτάφιον αὐτοῖς ἐποίησαν μέγα, καὶ πυρὰν μεγάλην καὶ ςεφάνες ἐπέθεσαν. Et in historia Romanâ Varianis legionibus ab Arminio occisis post sex annos cenotaphium extruxit Germanicus: unde Tacitus l. I. Anna, *Primum exstruendo tumulo cespitem Cæsar posuit, gratissimo munere in defunctos.*

Quod verò Athenienses attinet, apud illos Cenotaphii indicium habebatur Lignum navale. sic enim cum Lipsio interpretari malo τὸ Ἰκρίον apud Marcellinum, quàm cum aliis crucem aut furcam. Verba Marcellini in vita Thucydidis hæc sunt: Ἰκρίον ἐπὶ τῆ τάφε κεῖσθαι. τῆ κενοταφίε δὲ τῆτο γνώ-

ρισμα εἶναι ἐπιχώειον: καὶ νόμιμον Ἀττικὸν τῶν ἐπὶ τοιαύτῃ δυστυχίᾳ τετελευτηκότων καὶ μὴ ἐν Ἀθήναις ταφέντων. Ait quosdam opinari Thucydidem peregrè & in exilio mortuum. Lignum enim navale sive Tabulam super sepulcrum ejus positam esse. *Hoc autem inanis & honorarii tumuli patrium signum Atticum haberi in iis, qui tali infortunio obiissent, nec Athenis sepulti essent.* Ideo autem navali potissimum Ligno ad hanc rem usi videntur, quod mari ferè ex Attica disceditur.

De Longobardis perticas statuentibus in sepulcris suis, si forte qui ex consanguineis peregrè obiissent, testatur Paulus Diaconus libr. v de Reb. gestis Longobard. c. xxxiv. *Ad Perticas autem locus ipse ideo dicitur, quia ibi olim pertica, id est, trabes erecta steterant, quæ ob hanc causam juxta morem Longebardorum poni solebant. Si quis enim in aliquam partem aut in bello quomodocunq. extinctus fuisset, consanguinei ejus intra sepulcra sua perticam figebant, in cujus summitate columbam ex ligno factam ponebant quæ illuc versa esset, ubi illorum dilectus obiisset: scilicet ut sciri posset, in quam partem is, qui defunctus fuerat, quiesceret.*

Neque

Neque verò hîc prætereundus insignis mos Pythagoricorum, quos iis, qui à Philosophia sua defecissent, Cenotaphia tanquam mortuis extruxisse, patet ex Origene libr. I. Celsum: *Ceterùm Pythagorei cenotaphia extruebant iis, qui defecissent à Philosophia reflexo cursu ad idioticam vitam: nec ideo deterior habitus est Pythagoras in doctrina & demonstrationibus aut ejus discipuli.* Causam addit Clemens Alexandrinus lib. V. Stromat φασὶ γοῦν Ἵππαρχον τὸν Πυθαγόρειον αἰτίαν ἔχοντα γράψασθαι τὰ τοῦ πυθαγόρου σαφῶς, ἐξελαθῆναι τῆς διατριβῆς καὶ στήλην ἐπ' αὐτῷ γενέσθαι οἷα νεκρῷ. διὸ καὶ ἐν τῇ βαρβάρῳ φιλοσοφίᾳ νεκροὺς καλοῦσι τοὺς ἐκπεσόντας τῶν δογμάτων καὶ καθυποτάξαντας τὸν νοῦν τοῖς πάθεσι τοῖς ψυχικοῖς. Vide & Jamblichum in vita Pythag. & cui hæc accepta ferimus, Cl.V. Theodorum Canterum libr. I. Var. Lection. cap. XII.

Sed ad Romanos nostros revertamur, quos Cenotaphia hæc non aliter quàm ipsa sepulcra Inscriptionibus ornasse legimus, Ovidius libr. XI. Metamorph. fab. X. de Ceyce:

*—— inq; sepulcro*
*Si non urna, tamen junget nos litera, si non*
*Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.*

Et modico antè eadem fabulâ:

*Et ſæpe in tumulis ſine corpora nomina legi.*

Fecerunt idipſum & Græci. Laertius in Periandro: Κορίνθιοι δὲ ἐπὶ τὸ Κενοτάφιον ἐπέγραψαν αὐτῷ τόδε.

Πλούτου καὶ σοφίας πρύτανιν πατρὶς ἥδε Κόρινθος
Κόλποις ἀγχιάλοις γῆ Περίανδρον ἔχει. h. e.

*Et Sophia & nummis Periandrum terra Corinthus*
*Clarum littoreo continet alma ſinu.*

Sed hic quæſtio inter Juriſconſultos, An Cenotaphia etiam fuerint religioſa. Negat Ulpianus ex reſcripto Divorum fratrum L. vel quod 6. D. D. Relig. *Si adhuc monumentum purum eſt, poterit quis hoc & vendere & donare: ſi Cenotaphium ſit, poſſe hoc venire dicendum eſt: nec enim eſſe hoc religioſum Divi fratres reſcripſerunt.* Contrà verò affirmat Marcianus Juriſconſultus L. in cautum 6. D. Diviſ. rerum: *Cenotaphium quoq́*, inquiens, *magis placet locum eſſe religioſum, ſicut teſtis in ea re eſt Virgilius.* At facile eſt litem hanc dirimere ex iis, quæ jam dicta ſunt. Nam Divos Fratres loqui de Cenotaphio, quod ad nudam tantum memoriam vel honorem peregrè mortui factum ſit, nullum eſt dubium. At Martianus de eo loquitur,

quod

quod ſepulcri religione coleretur,& ubi aræ eſſent excitatæ vocatique Manes. Ad quam etiam Virgilii teſtimonium advocat, ſive jam id deſumptum ſit ex III. Æneid. ubi Andromachæ anniverſaria celebrantur:

*Solemnes tum forte dapes & triſtia dona*
*Libabat cineri Andromaches, manesq; vocabat*
*Hectoreum ad tumulum, viridi quem ceſpite inanem*
*Et geminas, cauſam lachrymis, ſacraverat aras.*

ſive ex VI. Æneid. de tumulo Palinuri:

*Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent:*
*Æternumq; locus Palinuri nomen habebit.*

Vel Deiphobi, Ibidem:

*Tunc egomet tumulum Rhateo in littore inanem*
*Conſtitui & manes magna ter voce vocavi.*

Quod cum non intelligeret Trebonianus, parum commodè iſtis Martiani verbis videtur ſubjunxiſſe illa Ulpiani ex libr. XXV. ad Edictum: *Sed Divi fratres contrà reſcripſerunt.* ut ingenioſè exiſtimat legitimæ Jurisprudentiæ ſingulare decus ac ornamentum Scipio Gentilis Anteceſſor Noricus amicus noſter non ex multis, libr. II. Parerg. cap. XVI. Nam hæc Cenotaphia ſepulchri potiùs, quam inanis tumuli nomen merentur. Quare etiam Statius *inania buſta* & *vacua ſepulcra* vocat lib. XII. Thebaid.:

*Quin*

*Quin fugitis dum tuta via est, Lernamq; reversa*
*Nomina, quod superest, vacuis datis orba sepulcris*
*Absentesq; animas ad nania busta vocatis.*

Et Ovidius libr. VI. Metamorph. fab. de Progne:

*Induiturq; atras vestes & inane sepulcrum*
*Constituit, falsisq; piacula Manibus infert,*
*Et luget non sic lugenda fata sororis.*

Quid? quod Christiani quoque maximam religionem hujusmodi Cenotaphiis sanctorum hominum exhibuerunt, sicut ex Theodoreti libr. De Martyrib. cognoscimus & ex hisce Prudentii versibus libr. περὶ στεφάνων:

*Hoc colunt cives, velut ipsa membra*
*Cespes includat suus & paterno*
*Servet amplectens tumulo beati*
*Martyris ossa.*

Ex his igitur satis liquet, Cenotaphia quædam non absque ratione religiosa dici posse. Discrimen tamen inter Sepulcrorum & Cenotaphiorum sanctitatem vel religionem idem Scipio Gentilis hoc constituit; quod sepulcrorum quidem sanctitas teste Cicerone, *in ipso solo est, quod nulla vi moveri neq; deleri potest.* Cenotaphiorum vero in ipsa religione & reverentia vivo-

vivorum, quæ & mutari poteſt & deleri. Quapropter, qui hoc genus monumenti perpetuò eſſe religioſum ſtudebant, ii operam dare ſoliti, ut certis temporibus in eo religio renovaretur, quod de Cenetaphio Druſi ſcriptum eſt à Suetonio in vita Claudii: *Ceterùm exercitus honorarium ei tumulum excitavit: circa quem deinceps ſtato die quotannis miles decurreret, & Galliarum civitates publicè ſupplicarent.* quæ ultima verba aram quoq; huic inani tumulo fuiſſe adjunctam non obſcurè ſignificant. Huc pertinet antiquus Lapis, qui Ravennæ:

*OB. MEMORIAM. PATRIS. SUI. DEC. VII. COLLEGII. FABR. M. R. HS ∞. N. LIBERALITATE. DONAVIT. SUB. HAC. CONDITIONE. UT. QUOTANNIS. ROSAS. AD. MONUMENTUM. EIUS. DEFERANT. ET. IBI. EPULENTUR. DUNTAXAT. IN. V. IDUS. JULIAS. QUOD. SI. NEGLEXERINT. TUNC. AD. VIII. EIUSDEM. COLLEGII. PERTINERE. DEBEBIT. CONDITIONE. SUPRASCRIPTA.*

FINIS LIBRI TERTII, DE Funeribus Romanorum.

*JOHAN. KIRCHMANNI*

# DE FUNERIBUS Romanorum.

## LIBER QUARTUS.

### Caput I.

*De diebus, qui parentationibus destinati: ut Feralia, Novemdialia, Denicalia. Feraliorum origo, mensis & dies. Græcorum eodem mense Februario eadem consuetudo. Novemdialium partitio. Lex Justiniani de heredibus ante nonum diem non appellandis. Denicalibus quid actum.* Exuerræ. Everriator. *De porca præcidanea. Atro die parentare fas non fuisse.* Ἀποφράδες.

AD Exodium jam res perducta est, ac funeris pompa ordoq; visus. Venio igitur ad ea *quæ post funerationem*. Tantum enim aberat, ut eo ipso statim tempore, quo defunctus sepulcro inferebatur, parentationum finis esset, ut etiam adhuc certi quidam dies destinati fuerint, quibus justa mortuis persolverentur, publicè quidem *Feralia*: privatim verò *Novendiales* & *Denicales feriæ* aliiq; dies parentales.

*De Feralibus* Festus: *Feralia Diis manibus*

*bus sacrata festa à ferendis epulis, vel à feriendis pecudibus.* Varro lib. v. de Lingua Latina. *Feralia ab inferis & ferendo, quod ferunt tunc Epulas ad sepulcrum, quibus jus ibi parentare.* Origo horum Æneæ tribuitur teste Ovidio II Fastor.

*Hunc morem Æneas pietatis idoneus autor*
*Attulit in terras, juste Latine, tuas.*
*Ille patris Genio solemnia dona ferebat,*
*Hinc populi ritus edidicere novos.*

Ceterùm principes omnium Numa rex hunc ritum Romanos docuit, cura ejus Pontifici commissa. Livius libr. I. *Cetera quoque omnia publica privataque sacra Pontificis scitis subjecit; ut esset quo consultum plebs veniret:* Et statim: *Nec cælestes modò ceremonias, sed justa quoque Funebria, placandosque Manes, ut idem Pontifex edoceret.* Ausonius in Præfat. Parental. *Titulus libelli est Parentalia. Antiqua appellationis hic dies, & jam inde ab Numa cognatorū inferiis institutus, nec quicquam sanctius habet reverentia superstitū, quàm ut amissos venerabiliter recordetur.*

Erat autem solemnis ac status harum publicarum feriarum mensis Februarius: unde eum καθάρσιον appellat Plutar. in Numa: Dies autem ejusdem mensis decimus nonus,

nonus, hoc est, xi. ante Kal. Martii, ut videre est cum ex veteri Kalendario Roman. tum ex ii. Fastor. Ovidii, ubi Poeta sic ait:

*Non tamen hoc ultra, quàm quū de mense supersunt*
*Luciferi quot habent carmina nostra pedes.*
*Hanc quia Iusta ferunt, dixere Feralia lucem,*
*Ultima placandis Manibus illa dies.*

Atqui Elegiacos versus constare undecim pedibus vel pueris notum est. De eodem mense testatur idipsum Cicero ii. Legib. *Februario autem mense, qui tunc extremus anni mensis erat, mortuis parentari voluerunt, quod tamen D. Brutus, ut scriptum à Sisenna est Decembri facere solebat. Cujus ego rei causam cum mecum quærerem, Brutum reperiebam idcircò à more majorum discessisse (Nam Sisennam video causam, cur is vetus institutum non servarit, ignorare: Brutum autem majorum institutum temerè neglexisse, mihi non fit verisimile doctum hominem sanè cujus fuit Accius perfamiliaris) sed mensem credo extremum anni, ut veteres Februarium, sic hic Decembrem sequebatur.* Quem locum ante oculos habuit Plutarchus cum hæc scriberet in Problem. διὰ τί τῶν ἄλλων Ρωμαίων ἐν τῷ φεβρουαρίῳ μηνὶ ποιουμένων χοάς καὶ ἐνα-

... τοῖς τεθνηκόσι, Δέκιμος Βρῦτος, ὡς Κι... ἐν τῷ Δεκεμβρίῳ τοῦτο ἔπραττεν.

Quod autem Februario potissimum mense mortuorum Manibus inferias Romani dederunt, id à Græcis manasse, princeps omnium, quos sciam, observavit eruditissimus noster Casaubonus, qui eadem sacra eodem tempore, in diversis Græcorum urbibus celebrari solita, annotat libr. Animadvers. in Athenæum cap. xix. De Atheniensibus testis Hesychius. Μιαραὶ ἡμέραι, inquit, τοῦ Ἀνθεστηριῶνος μηνὸς ἐν αἷς τὰς ψυχὰς τῶν κατοιχομένων ἀνιέναι ἐδόκουν. Anthesterion autem inter menses Atticos Februarii Romani & Martii partem complectitur. Sic etiam Apolloniatas eodem mense Anthesterione solitos τὰ νόμιμα συντελεῖν τοῖς τελευτήσασι scribit Athenæus lib. viii. δειπνοσοφ. Atque hæ quidem feriæ publicè celebrabantur in memoriam defunctorum: Privatim vero *Novemdiales* & *Denicales*.

De Novemdialibus Festus: *Novemdiales feriæ à numero dierum dictæ sunt.*

Fuere autem Novemdialia duum generum: *Una* fieri solita ob lapidum imbrem à rege Tullo instituta, de quibus abundè Livius

vius lib. I. & XXI. in actis anni, ab urbe condita ɪↄXXXVII & lib. XXVII. Verum hæc sunt ab instituto nostro aliena. Nam, ut ex Livii verbis patet & prodigii causa fiebant & publice suscipiebantur & novem continuos dies durabant. *Altera* vero Novemdialia, de quibus nos loquimur, erant privatæ alicujus familiæ sacra, quibus defunctis solebant parentare. Glossæ. *Novemdialia*, ἔννατα ἐπὶ νεκρῷ ἀγόμενα. August. in Genesin: *Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum novem dies quod apud Latinos Novemdial appellant.*

Dicta autem Novemdialia, non tam quòd novem totos dies celebrarentur, quàm quod nono post mortem die completis ad tumulum solemnibus funeri finis fieret. Porphyrio ad Horatii Epod. XVII. *Novemdiale sacrificium est, quod mortuo fit nona die quam sepultus est* Donatus in Phormionem Terentianam: *In nuptiis*, inquit, *septimus dies instaurationem voti habet, ut in funeratione nonus, quo Parentalia concluduntur.* Hinc Apulejus libr IX. Metam. *Iamq; nono die rite completis apud tumulum solemnibus.* Alludunt & Poetæ, ut Virgilius:

Prate-

*Præterea si nona diem mortalibus almum*
*Aurora extulerit.*

Ac Statius in funere Archemori libr. VI. Thebaid.

*Rescida jam novies cœlo dimiserat astra*
*Lucifer, &c.*

Hinc est, quod Dio scribit Adrianum Cæsarem Plotinâ mortuâ ἐπὶ ἡμέρας ἐννέα μελανειμονῆσαι, h.e *per novem dies atratum fuisse* Et Justinianus Imperator ex eodem ritu εὐσεβέστατον νόμον tulit, ne cui liceat aut heredes defuncti aut parentes, aut liberos, aut uxorem, aut propinquos, aut alios ejus affines, aut fidejussores, ante novem dierum spatiũ, quibus lugere videntur, convenire, aut aliquo modo interpellare, aut admonitionẽ eis aliquam offerre, aut eos in jus vocare, vel ob æs à defuncto conflatũ, vel ob quamcunq; aliam causam quæ specialiter ad memoratas personas spectet. Verba legis hæc sunt Novell. CXV. cap. V. Θεσπίζομεν μηδενὶ παντελῶς ἐξεῖναι ἢ τοὺς παῖδας ἢ γαμετὴν ἢ συγγενεῖς, ἢ ἄλλους αὐτοῦ προσγενεῖς ἢ ἐγγυητὰς ἐντὸς τῶν ἐννέα ἡμερῶν προθεσμίας, ἐν αἷς πενθεῖν δοκοῦσιν, ἐνοχλεῖσθαι, ἢ καθ' οἷον δή τινα τρόπον παρενοχλεῖν ἢ τινα ὑπόμνησιν αὐτοῖς ἐπιφέρειν ἢ ἐν δικαστηρίῳ αὐτοὺς καλεῖν, εἴτε ἕνεκα χρέους παρὰ τοῦ τελευτήσαντος

σαντος καλουμένου, εἴτε ἄλλης οἱασοῦν αἰτίας χάριν εἰς τὰ μνημονευθέντα ἰδικῶς ὁρώσης πρόσωπα. Vide Harmenopul. libr v. prompt. jur. civil. tit. xii. Cujac. Novell. lx.

*Denicales ferias* quod attinet, de iis Festus: *Privatæ feriæ vocantur sacrorum propriorum, velut dies natales operationis, denicales.* Hisce feriis familia funere polluta certis quibusdam ceremoniis purgabatur. Idem Festus: *Denecales feriæ celebrantur cum hominis mortui causa familia purgabatur. Græci enim νέκυν mortuum dicunt.*

Genus autem illud Februi, quo funesta familia expiabatur, appellabant *Exverras*: de quibus Festus: *Exverræ sunt purgatio domus, ex qua mortuus ad sepulturam efferebatur* (in vulgatis est *ferendus* sensu malo) *quæ fit per Everriatorem certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictæ.* Erat autem *Everriator*, teste eodem Festo, *qui accepta jure hereditate justa facere defuncto debet. quæ si non fecerit, aut quid in ea re turbaverit, suo capite luat.* Paulò aliter Marius Victorinus, qui porcam illi contrahi ait, quam quotannis immolare teneatur ante novarum frugum gustationem. Sic enim scribit: *Qui justa defuncto non fecerunt, aut infa-*

*in faciendo peccaverint, his porca contrahitur, quam omnibus annis immolari oporteat, antequam novam quasi dapem mercant de segete capere. Præcidaria dicta, quod anteceditur, quàm frugem capiant.* Hinc igitur constat quid sit illud apud Ciceron. II. legib. *Quæque in porcâ contracta jura sint*, monente doctissimo Turnebo libr. XVII. Advers. c. XX. Præcidaneam autem porcam vocat Festus *quæ Cereri mactabatur ab eo, qui mortuo justa non fecisset, id est, glebam non in os jecisset, quod mos eis erat facere prius, quàm novas fruges gustaret.* Itemq; Varro libr. III. de Vita pop. Romani: *Qui humatus non sit, heredi porca præcidanea succidenda Telluri & Cereri, aliter pura familia non est.* Nec vero opus erat, Marium Victorinum tam anxie contendere Præcidariam dici debere hanc porcam, non Præcidaneam: cum tamen idem sit Præcidaneum & Præcidarium, sicut & Extraneum, Extrarium: Pedaneum, Pedarium. Mortuos hisce feriis resideri scribit Cicero II. Legibus: *Nec vero tam Denicales quæ à nece appellatæ sunt, quia residerentur mortui, quam ceterorum cælestium quieti dies Feriæ nominarentur,*

Mm 3 *nisi*

*nisi majores eos, qui ex hac vita migrassent, in Deorum numero esse voluissent.* Has opinor Hesychius intellexit: Καθῆδαι, inquiens, πένθους ἡμέραι ἐπὶ τ. τελευτηκόσιν.

Verosimile est etiam membrum illud, quod familiæ purgandæ causa exceptum fuisse, nec cum reliquo corpore in urnam conditum, supra diximus, his ipsis feriis antiquitus, quamdiu mos iste duravit, terra fuisse obtectum. Ad quam conjecturam, prævit mihi Cicero, qui dicto l. bro de iisdem feriis agens, sic loquitur: *Neq; necesse est edisseri à nobis, quis finis funestæ familiæ, quod genus sacrificij Lari vervecibus fiat, quemadmodum os resectum terra obtegatur.* Iam religiosè autem hæ feriæ cultæ, ut ne mulos quidem iis jungere licuerit. Columella lib. II. cap XXII. *Nos apud Pontifices legimus feriis tantū Denicalibus mulos jungere non licere, ceteris licere.* Itemq; ut inter causas recenserentur militis excusandi, qui die condicto non adesset. Agellius libr. XVI. c. IV. *Deniq; ita concipiebatur jusjurandum, ut adessent, his additis exceptionibus nisi harunce quæ causa erit, Funus familiare feriæve Denicales.* Statas autem non fuisse, sed con-

conferendas in eos dies, quibus nec privatæ ejusdem familiæ feriæ sint, nec ullæ publicæ, testatur Cicero dicto loco. *Eas in eos conferre dies jus, quibus nec ipsius neq; publicæ feriæ sint.* Quæ verba manifesti erroris convincunt eos, qui decimo à morte die ferias has ce celebrari solitos, existimant, atq; ideo à numero denario indigitatas Denicales contra Festum ac ipsum Ciceronem.

Non autem his tantum Feriis, h. e. Feralib. Novemdialibus & Denicalibus, solebant veteres mortuis parentare, sed etiam aliis diebus idem factitatum licet observare, tum ex variis locis, tum ex inscriptione Ravennati, quæ ad Cenotaphium Drusi patris, v. Idus Julii epulas fuisse celebratas clare testatur. Id tamen notandum, atro die mortuis parentare, nefas fuisse habitum, ut auctor Macrobius libro I. Saturn. cap. XVI. *Sed & Fabius Maxim. Servilianus Pont. in libr. II. negat oportere atro die Parentare: Quia tunc Janum Jovemq; præfari necesse est, quos nominare atro die non oportet.* Erant autem *Atri dies* Romanis quibus insignem aliquam cladem acceperant, cujusmodi fuit dies Alliensis, quem

Plutarchus in Camillo ἡμέραν ἀποφράδα nominat: Et diem quo Julius Cæsar interfectus est, ἀποφράδα dixerunt Triumviri Reipublicæ constituendæ, ut auctor est Dio libr. XLVII. Apud Græcos alia fuit ratio qui ἀποφράδας dicebant dies, quibus defunctis inferias ferebant, teste Suida.

## Cap. II.

*De inferiis mortuorum. Constabant hæ Liquoribus & Victimis. Quid χοαί? Mortuis oblata Aqua, Lac, Vinum, Sanguis.* Adferial. χθόνια λουτρά. Ἀπονίμματα. χέρνιψ. *Græcorum ritus in portanda aqua Arferia.* Εγχυτρίστριαι. *Victimæ mortuis cæsæ. Mensæ, araq; in sepulcris erectæ. Unguenta sepulcris affusa.*

Quibus diebus veteres mortuis justa instaurarint, ex his jam liquet: Parentationum autem fuisse reperio *Inferias*, *Epulas*, *& Ludos*, quæ tria ubi viderimus, de Luctu nonnulla adhuc & Consecratione subjungemus.

INFERIÆ, teste Festo, erant *Sacrificia, quæ Dys Manibus inferebant.* Suetonius in Calig. c. III. De Germanico: *Si clarorum virorum sepulcra cognosceret, inferias Manibus dabat.* De his intelligenda versus

In-

Inscriptio: IN. HOC. MONVMENTO. ITVS. ADITVS. AMBITVS. LIBERTIS. LIBERTABVSQVE. MEIS OMNIBVS. PATEAT. THVS. ET VINVM (sic enim lacunam explet Brissonius) DATO. AD. SACRIFICIA. FACIENDA. QVOTIESCVNQVE. OPVS. ERIT. Itemque hæc alterius Inscriptionis Rom. verba: ET. ITVM. ADITVM. AMBITVM. SACRIFICIQVE. FACIVNDI. CAVSA. Dictæ autem Inferiæ ab Inferis, ut Serv. x. Æneid. *Inferiæ sunt sacra mortuorum ab inferis dictæ*, vel ab inferendo, quod mortuorum umbris inferantur, ut vult Turnebus lib. IV. Advers. cap. XXII.

Constabant autem hæc Sacrificia vel Inferiæ *Liquoribus* præcipuè ac *Victimis*.

*Inferiæ* quæ *liquoribus* constabant à Græcis propriè χοαὶ vocabantur à fundendo. Aristoteles de Mundo. Θεῶν τε θυσίαι κ' ἡρώων ἱερουργίαι, χοαὶ κεκμηκότων. Quod Apuleius ita reddidit: *Diis sacrificatur, Geniis ministratur, obitis libatione perfunditur*.

Liquores autem, quos mortuis solebant inferre, erant *Aqua*, *Vinum*, *Lac*, *Sanguis* & *Unguentum*.

*Aquam* cuius in parentalibus hisce sacrificiis usus erat, Latini *Aferiam* vel *Aferial* dixere. Festus: *Aferta aqua, quæ inferis libabatur*. Glossæ: *Aferial*, ὕδωρ τὸ ἐπὶ τοῖς νεκροῖς σπενδόμενον. Græci [illegible] λουτρὰ τὰ τοῖς νεκροῖς ἐπιφερόμενα· ἐκομίζετο γὰρ ἐπὶ τοὺς τάφους λουτρά. Dioscorides:

Ἀλλά [illegible], μηδ' ἐπὶ [illegible]
λουτρὰ [illegible] καὶ ποταμούς.

Sophocles in Electrâ:

Ἀλλ' ὦ φίλη, τούτων μὲν ὧν ἔχεις χεροῖν
Τύμβῳ προσάψῃς μηδὲν· οὐ γάρ σοι θέμις
Οὐδ' ὅσιον, ἐχθρᾶς ἀπὸ γυναικὸς ἱστάναι
Κτερίσματ', οὐδὲ λουτρὰ προσφέρειν πατρί.

Sed & ἀπονίμματα dixerunt Attici τὰ εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινόμενα. Athenæus sub finem lib. 9. Ἰδίως δὲ καλεῖται παρ' Ἀθηναίοις ἀπόνιμμα, ἐπὶ τῶν εἰς τιμὴν τοῖς νεκροῖς γινομένων καὶ ἐπὶ τῶν τοὺς ἐναγεῖς καθαιρόντων. Clarius Eustathius in Odyss. α. Ἰδίως δέ φασι (Athenæum dicit) καλεῖσθαι παρ' Ἀττικοῖς ἀπόνιμμα, ἐπὶ τῶν νεκρῶν καὶ ἐπὶ ἐναγῶν καθαιρομένων. Appellarunt etiam χέρνιβας, cum tamen [illegible] proprie sit [illegible] ἐπιχεόμενον χερσὶν ὕδωρ. Æschylus [illegible] τὰς δὲ χέρνιβας, χοάς (χοηφόροις:
Λέγω, κάλει σε, πάτερ, ἐποικτεῖραι τ' ἐμὲ
Φίλον τ' Ὀρέστην, πῶς ἀνάξομεν δόμοις.

Sic enim rectè meo judicio, locum hunc restituit doctissimus Heraldus, à quo plerasque hæc mutuati sumus.

Non possum hic silentio præterire insignem Græcorum ritum, ab eruditissimo Meursio observatum, videlicet Aquam hanc, si vir aut fœmina è vita excessisset, portatam fuisse à mulieribus, quæ peculiari nomine Ἐγχυτρίστριαι dicebantur. Etymologici autor: Ἐγχυτρίστριαι αἳ τὰς χοὰς τοῖς τετελευτηκόσιν ἐπιφέρουσαι. Si verò juvenis quispiam aut virgo, tunc istoc officio puerum genere proximum. Idem Etymologicographus: Ἔθος δ' ἦν τῶν ἀγάμων ἀποθανόντων λουτροφορεῖν. ταῦτα δὲ ποιῶν ἦν παῖς ἄῤῥην ὁ ἐγγύτατα τοῦ γένους. Tradit & idipsum Harpocrat. Ἔθος δ' ἦν καὶ τῶν ἀγάμων ἀποθανόντων, λουτροφορεῖν καὶ ἐπὶ τὸ μνῆμα ἐφίστασθαι. τοῦτο δὲ ποιῶν, ἦν παῖς ὑδρίαν ἔχων.

De *Vino* autem quo in hisce inferiis usi veteres, clarè Festus. *Resparsum vinum significat apud antiquos: quia in sacris Novemdialib. vino mortui sepulcrum spargebatur.* Eratq. hoc vinum plerumq; merum: eo enim præcipuè utebantur in libationibus, ut jam olim notavit Eustathius. Hinc Virgilius lib. v. Æneid. *Hic*

*Hic duo ritè mero libans Carchesia Baccho*
*Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro.*

Lucianus in De Luctu: ἢ τι ἡμῖν δύναται τ ἄκρατον ἐπιχεῖν ἢ νεμίζ ται καταχέζειν ἀντὶ πρὸς ἡμᾶς. Allusit huc & Apuleius libr. IV Milef. *Post istum sermonis terminum poculis aureis memoriæ defunctorum commilitonum vino mero libant.*

*Lactis & Sanguinis* præter laudatum locum meminit & III. Æneid. idem Virgil.

*Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,*
*Sanguinis & sacri pateras.*

Ubi Servius: *Ideo lactis & sanguinis mentio facta est, quia affirmantur animæ lacte & sanguine delectari* Et paulo post *Bene animam lacte & sanguine dixit elicitari ad tumulum. Lacte namq. nutritur corpus post animæ conjunctionem, & anima sine sanguine nunquam est, quo effuso recedit.*

Sanguis vero iste, ut simul ad *Inferias victimarum* transeamus, fundebatur de animalibus quæ Manibus defunctorum mactari solita.

Virgilius de parentalibus Anchisæ patri ab Ænea factis

*Hos mihi incepti sacri instaurat honores*
*Incertus Geniumne loci, famulumne parentis*
*Esse putet: cædit quinas de more bidentes,*
*Totq. sues, totidem nigrantes terga juvencos.* Me-

Meminit etiam Tacitus lib. III. Annal. de funere Germanici: *Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii & victimas, atq; aras Dis Manibus statuentes lacrymis & conclamationibus dolorem testabantur.* Et lib. II. Histor. prope à fine: *Latum fœdissimo cuiq; apud bonos invidiæ fuit, quod extructis in campo Martio aris inferias Neroni fecisset. Cæsæ publice victimæ crematæq;: faces Augustales subdidere.* De quo Vitellii facto videndus etiam Suetonius in ejus Vita Cap. XI. Similiter Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Tantum autem honoris Magistris suis detulit, ut imagines eorum aureas in larario haberet, ac sepulcra eorum, aditu, hostiis, floribus semper honoraret.*

Nec pecudum duntaxat: sed & *humano sanguine* Manibus defunctorum solebant parentare, ut supra demonstravimus. Respexit eo Cic. Orat. pro L. Flac. *Quam potest P. Lentulo, qui vos in complexu liberorum conjugumq; vestrarum trucidatos, incendio Patriæ sepelire conatus est, mactare victimam gratiorem, quam si L. Flacci sanguine illius nefariū in vos odium satiaveritis? Latemus igitur Lentulo, parentemus Cethego, &c.*

*Apu-*

Apulejus lib. VIII. Miles. *At ego sepulcrum mei Tlepolemi iam luminum tenore libabo, & sanctis manibus eius istis oculis parentabo.* Sed quomodo haec consuetudo, quae crudelitatem quandam prae se ferebat, voluptate adumbrata, ac in funebres ludos conversa sit, mox dicemus.

Atq; hinc iam manifestum est, qua fini vel Mensae in sepulcris ponerentur & Romano & Graecanico ritu, de quibus Cicero de Legibus & pleriq; Graeci scriptores tradidere, vide Scalig. ad Festum. vel Arae erigerentur, unde Silius Italicus lib. XVI.

*Ipsi tenent nunc lacte sacro, nunc plena Lyaei*
*Pocula, odoriferis aspergunt floribus aras.*
*Tum manes vocat excitos.*

Et in Veteri Inscriptione Romana: P. CORNELIA. ANNIA. NE. INDESOLATA. ORBITATE. SUPERVIVERET. MISERA. VIVAM. ME. ULTRO. IN HANC. ARAM. CUM. VIRO. CUM. QVO. VIXI. ANN. XX SINE. ULLA. DO LIB. LIBERTABUSQVE. NO. VT. QVOTAN. SUPER. ARAM. NO. PLUTONI. ET. UXORI. PROSERPINAE. OMNIBUSQVE. SACRIFICENT. ROSISQVE. EXORNENT. DE. RELIQVO. IBI.

IBI EPULENTUR. Ovidius libr. VIII. Metam.

*Ante ſepulcrales infelix aſtitit aras*
*Ex quo reliquias, divinique oſſa parentis*
*Condidimus terra, mæſtaſque ſacravimus aras.*

Pene *Vnguenta* prætererieram, quæ ſepulcris affuſa in parentationibus paulò antè dixeram. De iis Propertius lib. III. Eleg. Nox media:

*Afferet huc unguenta mihi ſertiſq; ſepulcrum*
*Ornabit cuſtos, ad mea buſta ſedens.*

Auſonius in Epitaph Carm. XXXVI.

*Sparge mero Cineres, & odoro perlue nardo*
*Hoſpes & adde roſis balſama puniceis,*
*Perpetuum mihi ver agit illacrumabilis urna,*
*Et commutavi ſecula non obii.*

Leonides.

Μὴ μύρα, μὴ ςεφάνους λιθίναις ςήλαισι χαρίζου
Μηδὲ τὸ πῦρ φλέξῃς, εἰς κενὸν ἡ δαπάνη.
Ζῶντί μοι εἴ τι θέλεις, χάρισαι· τέφρην δὲ μεθύσκων
Πηλὸν ποιήσεις, κοὐχ ὁ θανὼν πίεται. h. e.

*Parce meum unguento cippum, brevibuſq; corollis*
*Ornare & nimio me decorare rogo*
*Hic ſi noſtra iuſſum vino largire, lutoſum*
*Vina dabunt Cinerem, nec honor inde meo.*

Anacreon quoque perſtringit

Τί σε δεῖ λίθον μυρίζειν,
Τί δὲ γῇ χέειν μάταια,
Ἐμὲ μᾶλλον, ὡς ἔτι ζῶ,

Mo-

Μυρσίνον, ῥόδοις δὲ κρᾶτα

Πλέξαντα, &c.

## Cap. III.

*Sepulcra coronata ac sparsa floribus, inter quos praecipue Rosae. Graeci Amarantho, Persae Apio, Myrto sepulcra ornabant. Romanorum usus in sepulcris. Christiani antiquissimi morem spargendi sepulcra floribus abhorruere: quamquam postea amplexi sunt.*

Quae jam laudavi loca indicio sunt, Floribusquoq; & Coronis tumulū spargi solitū: non possum igitur, quin plenè hunc ritum explicem, quàm ulterius progrediar.

De *Coronis* autem quibus & mortuum ipsum & lectum eius, cum efferretur, solebant exornare, satis superq; lib. I. diximus: Nunc sepulcra quoque coronata fuisse, ostendemus. Plinius id docet lib. XXI. cap. III. *Et iam tunc coronae Deorum honos erant, & Larium publicorum, privatorumq;, ac Sepulcrorum & Manium.* Virgilius in Copa

*Quid Cineri ingrato servas bene olentia serta?*
*Anne coronato vis lapide ista tegi?*

Ovidius lib. II Tristium. Eleg. III.

*Tu tamen extincto feralia munera semper*
*Deq; tuis lacrymis humida serta date.*

Tibullus lib. II. Eleg. IV.

*Atq; aliquis senior veteres veneratus amores,*
*Annua constructo serta dabit tumulo.*

De

De Græcis præter loca adducta, testatur Euripides Oreste:

*Ω πάρθεν' ἥκεις τ Κλυταιμνήστρας τάφον*
*Σπείσασα, καὶ ἀπείζασα νερτέροις χοάς.*

Edylus lib. II. Antholog. εἰς ἰατρούς.

— ὦ στιβοπηγοὶ

Ἄμιν καὶ μίτραις βάλλετε καὶ στεφάνοις.

Lucianus Scythâ. οὐ μέγα τὸ χῶμα, καὶ ἡ στήλη χαμαὶ πολλὴ, ἀλλ' ἐστέπται γε ἀεί. Eadem habet in περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων.

Fiebant autem hæ Coronæ ex omnigenis floribus, ut est apud Sophoclem in Electrâ.

*Ἐπεὶ γὰρ ἦλθον πατρὸς ἀρχαῖον τάφον,*
*Ὁρῶ κολώνης ἐξ ἄκρας νεορρύτους*
*Πηγὰς γάλακτος, καὶ περιστεφῆ κύκλῳ*
*Πάντων ὅσ' ἐστὶν ἀνθέων θήκην πατρός. h. e.*

Interprete Georgio Rataliero.

*Abi te digressa antiquum, ut accessi ad Patris*
*Tumulum, repletos lacte rivos conspicor*
*Fusos recens, variisq́ bustum flosculis*
*Hinc inde conspersum undiq́.*

Atque ideo Ἔρωτες vocabantur proprio nomine. Autor Etymologici: Ἔρως ὁ στέφανος ὁ ἐκ παντοίων ἀνθέων τοῖς νέκυσι πλεκόμενος, παρὰ τὴν ἔραν, τὴν γῆν, ὁ ἐρανισμένος τῆς γῆς

Non verò *coronis* duntaxat, sed etiam vagis *floribus*, & non in coronam coactis

ſepulcra exornabantur. Lucianus in Nigrino. Ἔνιοι δὲ καὶ στέφειν τὰς στήλας ἄνθεσιν mandant, εὐώδεις ἔτι καὶ παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Quidam etiam cippos ſuos floribus coronari jubent, ſtolidi etiam poſt mortem manentes.* Herodianus lib. IV. ἐπλήρωσε δὲ τοῦ τύμ-λεως λείψανα, ἐκεῖ ἐπὶ τ. Ἀχιλλέως τάφον, στεφάνοις τε κοσμήσας καὶ ἄνθεσι πολυτελέσι, πάλιν Ἀχιλλέα ἐμιμεῖτο. Suetonius in Nerone cap. LVII. *Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis æſtivisq; floribus tumulum ejus ornarent.* Et in veteri Epitaphio Irenæ:

*SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. CINERES. QVOQVE. FLORE. TEGANTVR.*

Item in alio Eutichetis Aurigæ:

> *Sparge. precor. flores. ſupra. mea. buſta. viator.*
> *Favisti. vivo. forſitan. ipſe. mihi.*

Speciatim autem purpureorum florum meminit Virgilius libr. V. Æneid.

> *Purpureosq; jacit flores ac talia fatur.*

Et lib. VI. ejusdem operis:

> *Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis.*
> *Purpureos ſpargam flores animamq; nepotis*
> *His ſaltem accumulem donis.*

De *Liliis* etiam teſtimonium habeo Dioſcori-

coridis libr. III. Ανθολ. tit. εἰς ἄνδρας Ϲοφοὺς ἐπισήμους
Βάλλεθ' ὑπὲρ τύμβου πολία κρίνα.
Sed inter omnes flores, quibus veteres sepulcra sua accumulabant, principatum quendam obtinuisse videntur *Rosæ*, quarum etiam Græci mentionem faciunt. Anacreon oda εἰς ῥόδον:

Τόδε καὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ,
Τόδε καὶ νεκροῖς ἀμύνει. h. e.
*Medicatur hæc & ægris,*
*Defendit hac sepultos.*

Et in Epistola Græcâ Petales ad Simalionem, ubi objectat illa amatori, lacrimis quidem se ab eo rigari ac perlui, corollisque & rosis, tanquam cariosum ac vietum sepulcrum, consterni; aliis autem necessariis muneribus prorsus destitui: ἐγὼ δὲ ἡ τάλαινα ἔρωτος δὲν οὐ ἐραστὴν ἔχω; στεφάνιά μοι καὶ ῥόδα, ὥσπερ ἀώρῳ τάφῳ, πέμπει. Sic enim malo cum viro docto τάφον ἄωρον interpretari *sepulcrum exoletum*, quòd renovare, interpolare & floribus veluti fucare antiqui solebant, quam *intempestivum* cum aliis, quasi sepulcra tantum eorum, qui ante diem immatura morte fuissent intercepti,

ſepulcra exornabantur. Lucianus in Nigrino. Ἔνιοι δὲ καὶ σέφειν τὰς σήλας ἄνθεσιν mandant, εὐήθεις εἰς καὶ παρὰ τὴν τελευτὴν διαμένοντες. *Quidam etiam cippos ſuos floribus coronari jubent, ſtolidi etiam poſt mortem manentes.* Herodianus lib. IV. ἐπελθὼν δὲ πάντα τὰ τῆς πόλεως λείψανα, ἧκει ἐπὶ τὸν Ἀχιλλέως τάφον, στεφάνοις τε κοσμήσας καὶ ἄνθεσι πολυτελῶς, πάλιν Ἀχιλλέα ἐμιμεῖτο. Suetonius in Nerone cap. LVII. *Et tamen non defuerunt, qui per longum tempus vernis aſtivisq́ floribus tumulum ejus ornarent.* Et in veteri Epitaphio Irenæ.

*SIT. TIBI. TERRA. LEVIS. CINERES. QVOQVE. FLORE. TEGANTVR.*

Item in alio Eutichetis Aurigæ:

*Sparge. precor. flores. ſupra. mea. buſta. viator.*
*Faviſti. vivo. forſitan. ipſe. mihi.*

Speciatim autem purpureorum florum meminit Virgilius libr. v. Æneid.

*Purpureosq́ jacit flores ac talia fatur.*

Et lib. VI ejuſdem operis:

*Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis.*
*Purpureos ſpargam flores animamq́ nepotis*
*His ſaltem accumulem donis,*

De *Liliis* etiam teſtimonium habeo Dioſcori-

[illegible]dis libr. III. Ανθολ. tit. εἰς ἄνδρας [illegible] ἐπι-[illegible].

[illegible] ὑπὲρ τύμβου πολία κρῖνα.

Sed inter omnes flores, quibus veteres sepulcra sua accumulabant, principatum [illegible] obtinuisse videntur *Rosæ*, quarum etiam Græci mentionem faciunt. Anacreon oda εἰς ῥόδον:

> Τό[illegible] χαὶ νοσοῦσιν ἀρκεῖ,
> Τό[illegible] νεκροῖς ἀμύνει. h. e.
> *Medicatur hæc & ægris,*
> *Defendit hæc sepultos.*

Et in Epistola Græcâ Petales ad Simalionem, ubi objectat illa amatori, lacrimis quidem se ab eo rigari ac perlui, corollisque & rosis, tanquam cariosum ac vietum sepulcrum, consterni; aliis autem necessariis muneribus prorsus destitui; ἐγὼ δὲ ἡ [illegible] οὐδὲν ἐργασίαν ἔχω; στεφάνιά μοι καὶ [illegible] τάφῳ, πέμπει. Sic enim malo cum viro docto τάφον ἄωρον interpretari *sepulcrum exoletum*, quod renovare, interpolare & floribus veluti fucare antiqui solebant, quam *intempestivum* cum aliis, quasi sepulcra tantum eorum, qui ante diem immatura morte fuissent intercepti,

 flori-

floribus conspergerentur. Romani verò *Rosarum* adeo fuere studiosi, ut iis post mortem monumenta sua spargi supremo judicio nonnunquam jusserint, legato ad hanc rem relicto, cui plerumque hæc erat adnexa conditio, ut in Ravennati Inscriptione legimus: UT. QVOTANNIS. ROSAS. AD. MONUMENTUM. EIUS. DEFERANT. Testatur idipsum Lapis Mediolanensis:

PETRONI. JUCUN. VI. VIR.
SENI.
PETRONIA. MIRA. L. F.
PATRONO. QVÆ. H.S.
CCCC. LEG. POSSESSORIB.
VICI BERGOMAG. IN HERM.
TUEND. ET. ROSA. QVOTANNIS.
ORNANDUM.

Quo allusit V. CL. Joh. Passeratius in Rosa: *Manibus est imis Rosa grata & grata sepulcris.*

Apud Græcos tamen *Amarantho* potissimùm sepulcra spargi solita, auctor Philostratus, in Heroicis, originem ejus referens ad Thessalos, qui Achillis tumulum hoc modo coronarint. Præterea *Pothi* candidi

[illegible] uſum in ſepulcris fuiſſe, tradit Theophraſtus libr. VI. φυτικῶν, cujus verba apud Athenæum l. XIV. hæc ſunt: ἕτερον δ' ἐστὶ φυτὸν ὃ μὲν ἔχει τὸ ἄνθος ὅμοιον ὑακίνθῳ, ὁ δ' ἕτερος ἄχροος, λευκὸς, ᾧ χρῶνται πρὸς τοὺς τάφους. Quem locum Plinius quidem ante oculos habuit, ſed paulo aliter ſententiam ejus expreſſit. Sic enim ille lib. XXI. cap. XI. *Duo genera hujus: unum cui flos hyacinthi eſt: alterum candidius, qui fere naſcitur in tumulis.* Sed & *Apii* coronis ſepulcra ſua exornabãt. Suidas: Σελίνου στέφανος πένθιμός ἐστι· τὸ γὰρ σέλινον τοῖς [illegible] προσήκει. *Corona ex apio lugubris eſt: apium enim luctibus convenit.* Ejus rei locupletiſſimum teſtem laudo Plutarchum, qui memoriæ prodidit, Timoleonti contra Carthaginenſes pugnaturo obviam factos mulos apium ferentes, idque à militibus pro infelici augurio habitum eſſe, quod Apii coronis ſepulcra ornare receptum ſit: unde & proverbium natum *Apio egere*, qui periculoſe ægrotet. Verba ejus in Timoleonte hæc ſunt. Ἀναβαίνουσι δ' αὐτοῖς πρὸς λόφον, ἀφ' οὗ ὑπερβαλόντες ἔμελλον κατόψεσθαι τό τε στράτευμα καὶ τὴν δύναμιν τῶν πολεμίων, ἐμβάλλουσιν ἡμίονοι σέλινα κομίζοντες. καὶ τοῖς στρατιώταις εἰ-

 σῆλθε

σῆλθε πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον. ὅτι τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν εἰώθαμεν ἐπιεικῶς στεφανοῦν σελίνοις. καὶ παροιμία τις ἐκ τούτου γέγονεν, τὸν ἐπισφαλῶς νοσοῦντα, δεῖσθαι τούτου τοῦ σελίνου. Videatur & Polyænus libr. v. ac Diodorus Siculus in Philippo. Invenio & *Myrti* ramos sepulcris impositos apud Eurip. Electra, ubi inducit hanc ipsam virginem de ea re querentem, cum acerbitatem inimicorum accusaret, qui ne mortuo quidem Agamemnoni paterentur debitos honores haberi, manesque ejus justis ex more factis placari:

> Ἀγαμέμνονος δὲ, inquit, τύμβος ἠτιμασμένος
> Οὔπώποτ' οὐ χοάς, οὐδὲ κλῶνα μυρσίνης
> Ἔλαβε. πυρὰ δὲ χέρσος ἀγλαισμάτων.

Vide Plutarchum in Aristide & P. Victorium libro xvi. Var. Lection. cap. 11. ac Hieronymum Magium libro ii. Miscell. cap. xvii.

Romanos verò quod attinet, eos etiam laneis coronis vel infulis, quæ *tæniæ* dicebantur, sepulcra velare solitos, discimus ex Varrone, qui libro vi. Ling. Latin. sic ait: *Infulas dictas apparet in hostiis, quod*

*quod è lana quæ adduntur infulæ inter hostiarum ornamenta, velamenta erant. Itaque cum ad sepulcrum ferunt frondes atque flores, addunt nunc lanam.* Hunc morem intellexit Afranius Epistola: *Publice hic incendium vagum ardet. tænias fer hoc sepulcro [illegible]sistet.* Et Cæcilius comicus Andro-[illegible]:

*Sepulcrum plenum tæniarum ita uti assolet.*

Quem tamen locum divinus Scaliger Græco potius quàm Romano more interpretatur, ac tænias hic intelligit κειρίας vel fascias, quibus mortui involuebantur: iis vero Romanos non usos, quod cadavera comburerent. Ingeniosè quidem ille & [illegible]: Sed tamen Græcos etiam cadavera combussisse & tæniis ac infulis sepulcra sua & urnas velasse scimus. Plutarchus in Philopœmene auctor est ejus urnam tæniis ac coronis adeo fuisse coopertam, ut vix conspici potuerit. Videre ibi erat, in-[illegible] τὴν ὑδρίαν, *quæ ossa ac cineres Philopœmenis continebat* ὑπὸ [illegible] [illegible] πολλοῖς ὁμοῦ [illegible] μόλις ὁρωμένην. Frontinus libro I. cap. II. *Epaminondas Thebanus contristatis militibus, quod ex hasta ejus ornamentum*

*inſulæ more dependens ventus ablatum in ſepulcrum Lacedæmonis cujusdam depulerat. Nolite, inquit milites trepidare. Lacedæmoniis ſignificatur interitus. Sepulcra enim inſulis ornantur.*

Atqui hunc gentilium morem coronis ac floribus ſepulcra ſpargendi antiquiores Chriſtiani penitus abhorruerunt, quod inter crimina Chriſtianis objecta à Cæcilio relatum, teſte Minucio Felice in Octavio: *Coronas etiam ſepulcris denegatis pallidi, trepidi, miſericordia digni, ſed noſtrorum Deorum*. Idipſum etiam ex Juſtino Martyre videre eſt, qui libro II. Apolog. ſic ait: ὅπερ μόνον ἐγκαλεῖν ἡμῖν ἔχετο, ὅτι μὴ τοὺς αὐτοὺς ὑμῖν σέβομεν θεοὺς, μηδὲ τοῖς ἀποθανοῦσι χοὰς καὶ κνίσας καὶ ἐν ταφαῖς στεφάνους, ut legit Meurſius, καὶ θυσίας φέρομεν. A qua tamen ſimplicitate poſtea Chriſtianos receſſiſſe ac variis floribus mortuorum tumulos ſparſiſſe videre eſt ex D. Hieronymo ad Pammachium: *Ceteri mariti ſuper tumulos conjugum ſpargunt violas, roſas, lilia, purpureosque flores & dolorem pectoris his officiis conſolantur.* Et Prudentio hymno in Exſequiis defunctorum.

*Nos*

*Nos tecta fovebimus ossa*
*Violis & fronde frequenti*
*Titulumq; & frigida saxa*
*Liquido spargemus odore.*

## CAP. IV.

*[illegible] quintuplex veri verborum.* Sil. Silatum. *[illegible] mentis. Ab Ægyptiis cum m[illegible] [illegible].* Silicernius *pro sene.*

INferias igitur & quæ earum appendix erat, Florum, Coronarumq. sparsionem vidimus. Progredimur jam ad *EPVLAS*, quas ipsas etiam plêrunque Inferiis fuisse adjunctas Inscriptiones superius laudatæ loquuntur. Dico *plerunque.* Non enim videntur fuisse ex necessitate justorum, sed ex pietate heredum, qui iis abstinebant, si forte defuncto fuissent irati, quòd vel hereditatem legatis & fideicommissis, diminuisset, vel alio quopiam modo ipsos offendisset. Persius præivit Sat. VI.

> —— *sed cœnam funeris heres*
> *Negliget iratus si rem curtaveris, urnæ*
> *Ossa inodora dabit.*

Erant autem hæ *EPVLÆ* duûm generum: Privatæ & publicæ.

*Privatæ* proprio nomine *Silicernia* appellabantur: cujus vocis quod Syllabæ

 sunt,

ſunt, tot etiam reperio veriverbia apud literatores.

Nam primò Fr. Junius in Commentario ad Tertull. Silicernium dici ait, quod ſilaceum cernitur, vel ſilaceo colore cœna, quaſi Silicesnium ἀπὸ τοῦ Sil, Silis, quod pigmenti genus coloris lutei ſignificat, de quo Plinius lib. xxx. cap. xii. & xiii. Auſonius meminit:

*Eſt ne peregrini vox nominis an Latii, Sil?*

Ab hac igitur voce omnino Silicernium dici Junius arbitratur: quemadmodum & *Sillatum* olim dicebant, teſte Feſto, *pro eo, quod nunc jentaculum dicimus, quia jejuni vinum Sili conditum ante meridiem abſorbebant.*

Deinde, Gloſſarium videtur accepiſſe quaſi Seleucernium, id eſt, ſine Lucerna, ἄλυχνια: Sic enim in illo legimus: *Silicernium* περίδειπνον. Λύχνυς γὰρ ἅπτειν ἐν πένθει τοῦ [illegible]. Cujac. lib. xv. Obſerv. cap. xxi. Et rationem ejus hanc eruit Scaliger, quod natali die lucernæ accenderentur: mortuali vero id non fieret, optimâ de cauſa ut τὸ ἀντίστροφον τῆς γενέσεως, καὶ τῆς τελευτῆς oſtenderetur. Sed de hac Etymologia quid ſentiam, vix habeo dicere: cum cer-

certo sciam in cippis sepulcrorum semper fuisse suspensas lucernas. cujusmodi fictiles multæ majorum nostrorum ævo e veteribus monimentis erutæ fuerunt. Quin in larvali illo convivio Domitiani: καὶ πρῶτον μὲν στήλην ταφοειδῆ ἑκάστῳ σφῶν παρέστησε, τό τε ὄνομα αὐτοῦ ἔχουσαν, καὶ λυχνοῦχον μικρὸν, οἷος ἐν τοῖς μνημείοις κρεμάννυται. *Ac primum omnium juxta unumquemque columnam collocat, factam instar sepulcri in quâ nomen ejus erat scriptum, pendebatque de eâ lychnuchus parvus, ut assolet in monumentis.* Petronius Arbiter in Satyrico de Matrona Ephesina, quæ positum in hypogeo virum afflicta custodiebat. *Assidebat*, inquit, *ægræ fidissima ancilla, simulque & lacrumas commodabat lugenti, & quoties defecerat in monumento lumen renovabat.* Sic enim ingeniose hunc locum legendum censuit noster Rittershusius Notis ad Phædrum, pro vulgata *commendabat* substituens, Latinissimam vocem *commodabat*, id est, in gratiam heræ una flebat, ut ita ipsius allevaretur dolor. Cujus viri emendationem, quam verissimam esse qui non videt, certe nihil videt; non possum quin vel amicitiæ causa.

causa, quæ mihi cum ipso est, fulciam insuper auctoritate Donati. qui Terentianum illud in primore Andria *collacrumat*, interpretatur, *alienis lacrimis suas commodabat*.

Sed ad Lucernas redeo, quas in sepulcris ardere solitas unus Modestinus evicerit, qui l. 44. Mævia D. De manumissis testam. hæc verba recitat ex testamento Mæviæ: *Saccus servus meus & Eutychia & Hirene ancillæ meæ omnes sub hac conditione liberi sunto, ut monumento meo alternis mensibus lucernam accendant & solemnia mortis peragant*. Masgabæ parentalia multis luminibus celebrata supra docuimus ex Sueton. in vita Augusti c. XCVIII. Ex quo ritu ortum, ut & apud Christianos ad defunctorum, inprimis autem Martyrum & sanctorum sepulcra Cerei accenderentur: quam consuetudinem irrisit olim Vigilantius, cujus apud D. Hieronymum hęc sunt verba: *Propè ritum gentilium videmus sub prætextu religionis introductum in Ecclesias, sole adhuc fulgente, moles cereorum accendi, & ubicunq́ pulvisculum nescio quod in modico vasculo pretioso est circumdatum, osculantes adorant. Magnum honorem præbent hujusmodi*

*mali homines beatissimis Martyribus, quos putant de vilissimis Cereolis illustrandos, quos Agnus, qui est in medio throni cum omni fulgore majestatis suæ illustrat.* Sed omnium primus mos hic ex Ægypto Romam videtur migrasse. Sic enim Herodotus lib. II. ubi de Mycerini regis sepulta filia agit: θυμιήματα δὲ παρ' αὐτῇ παντοῖα καταγίζουσι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέρην. νύκτα δὲ ἑκάστην πάννυχος λύχνος παρακαίεται. Hoc est, *Cui singulis diebus omnis generis odores inferuntur, noctibus perpetuo incensa lucerna astat.* Quem locum mihi indicavit doctissimus Juvenis Fridericus Lindenbruchius amicus noster. Hinc ergo constat vix esse ut Silicernii ἔτυμον, quod Glossariographo in mentem fuisse dixi, possit subsistere. Audiamus aliud.

Tertiò, Festus a Silice & cerno derivat: *Dictum*, inquit, *Silicernium, quia cujus nomine ea res instituebatur, is jam Silicem cerneret.* Cæcilius: *Credidi Silicernium ejus me esse esurum.* Quo sensu accepisse etiam video Fulgentium libr. De prisco sermone. *Silicernios dici voluerunt senes jam incurvos, quasi jam sepulcrorum suorum silices adspicientes.* Unde Cintius Alimentus Histor. de Gor-

Gorgia Leont. scribit dicens: *Qui dum silicernium sui finem temporis expectaret et si mori non potuit tamē infirmitatibus insultavit.*

Quarto. Alii a verbis Silere & cernere deducunt duplici sensu. Donatus in Terentii Adelphis. *Silicernium*, inquit, *Cœna est, quæ infertur DIs Manibus, vel quod eam silentes cernant umbræ id est, possideant: vel quod qui inferunt cernant, sed non degustent. Nam de his quæ libantur inferis, quisquis ederit aut biberit funestabatur.* Quam Etymologiam amplexus μακαρίτης Janus Gulielmius civis meus lib. III. Verisimil. cap. XII. qui in veteri glossario pro voce Λίγνες legendum existimat Λίγνοι unius literæ mutatione. Οἱ Λίγνοι Hesychio ἀφάγοι sunt: ii aderant quidem, sed nihil gustabant.

Denique a Silice & Cenā originationem hujus vocis deducit Servius in v. Æneid. ad hæc verba: Libavitq. dapes. *Leviter*, inquit, *gustavit epulas superpositas, quæ Silicernium vocantur quasi Silicenium, super Silicem positum.* Cœnas enim veteres dicebant & Pœsnas pro Cenas, Pœnas, teste Festo in Scesnas. Ab eo Silicesnium & postea Silicernium. Sic Casmina, Carmina.

Vale-

Valesius, Valerius, & similia. Quemadmodum igitur Ergastulus dictus, qui in ergastulo maneret: ita Silicernius, qui dignus esset ut pro eo Silicernium pararetur. Atque hoc esse legitimum ac verum hujus cascæ vocis etymon omnino existimo: quod etiam illustris Scaliger reliquis omnibus videtur anteposuisse.

## CAP. V.

*Epulæ quibus parentatum mortuis, duûm generum: Privatæ & Publicæ: Illæ iterum duplices: Mortuorum & Vivorum. DIs manibus oblata gustare nefas. Pythagoricum Symbolum illustratum.* Rapere è rogo cœnam Catulli ap. *Quando hæ Epulæ celebratæ. Publicis epulis adjunctæ plerunq; viscerationes.*

QVàm mirè vox Silicernii ingenia etiam acutissima exercuerit, indicio sunt varia ejus etyma, quæ ex diversis auctoribus collecta superiori capite proposuimus. Et quanquam illa in speciem sibi pugnare videantur, si quis tamen pensiculatè hæc meditatus fuerit, totum negocium sine labore componet, me fortean non ineptè præeunte. Ita enim existimo Privatas hasce Epulas sive Silicernia fuisse iterum duplicia: Mortuorum nempe & Vivorum.

Sili-

Silicernia Mortuorum erant, quæ Diis Manibus offerebantur, quæ *cernere silentio* tantum, ut Donatus ἐτυμολογεῖ, non etiam deguſtare fas erat parentantes: ab hac cauſa, ne funeſtarentur, quod fieri exiſtimabant, ſi quis quid eorum, quæ Divis Manibus libabantur, furtim involare ſeu tuburcinari quidpiam in animum induxiſſet ſuum. Erant enim veteres in illa opinione, ut putarent animas defunctorum ab inferis excitatas iis veſci & delectari, ut videre eſt apud Homerum Odyſſ. λ. Diſerte Lucianus, ἐπισκώπτων inquit: Οὐκ οἶδα ὦ Πορθμεῦ, τί ταῦτα πρὸς τοὺς ἐν Ἅδου. πεπιστεύκασι δὲ εἶναι τὰς ψυχὰς ἀναπεμπομένας κάτωθεν. δειπνεῖν μὲν, ὡς οἷόν τε περιπετομένας τὴν κνίσαν καὶ καπνὸν, πίνειν δὲ αὐτὸ τοῦ βόθρου τὸ μελίκρατον. Hoc eſt, *Equidem ignoro, ô Porthmeu, quid hæc ad eos, qui ad inferos agunt, pertineant. Verum illis perſuaſum eſt, umbras ab inferis reduces cœnare quidem, ut utcunque liceat, circum nidorem volitando: bibere autem è foveis mulſum.* Tangit etiam Auguſtinus & reprehendit Sermone xv. De Sanctis: *Miror cur apud quosdam infideles hodie tam pernitioſus error increverit, ut ſuper tumulos defunctorum cibos & vina con-*

*inferant, quasi egressa de corporibus animæ carnales cibos requirant. Epula enim & refectiones caro tantum requirit: Spiritus autem & anima iis non indigent: parare aliquis suis carni dicit, quod ipse devorat, quod præstat ventri, imputat pietati.* Atq; hæc causa, cur piaculi loco habitum gustare ea, quæ Diis Manibus essent oblata. Ex quo ritu lucem fœneror obscuro Pythagoræ Symbolo: τὰ πεσόντα μὴ ἀναιρεῖσθαι, *quæ deciderint ne tollas*, vel potius ut alii efferunt, μηδὲ γεύεσθαι ἅττ' ἂν ἀπὸ τῆς τραπέζης καταπέσῃ, hoc est, *ne gustes, quæcunq. de mensa deciderint.* Nam quicquid inter edendum sub mensam cadebat, id amicis defunctis sacrum putabatur, ut discimus ex Athenæo lib. x. τοῖς δὲ τελευτήσασι τῶν φίλων ἀπένεμον τὰ πίπτοντα τῆς τροφῆς ἀπὸ τῆς τραπέζης. h. e. *Amicis mortuis cibos dant, qui de mensa deciderant*, Et inde opinor ortum, ut Silicernia hæc antiquitus super tumulum relinquerentur, sive etiã comburerentur vel in Culinâ: Festus: *Culina vocatur locus in quo Epulæ in funere comburebantur*, Vel in ipso rogo. Unde Virgilius l. vi. Æn.

*—— Congesta cremantur*
*Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.*

Quo pertinet illud Tertulliani de Resurrect. carnis. *At ego magis ridebo vulgus, tunc quoq; cum ipsos defunctos atrocissimè coburit, quos postmodũ gulosissimè nutrit, iysdem ignibus & promerens & offendens.* Ex hoc igitur fonte videtur manasse genus loquendi *Cœnam è rogo rapere*, vel simile aliquid, quo utebantur olim, aut summã mendicitatem alicui imprecaturi, aut exprobraturi diram habendi cupiditatem, sive quod extrema mendicimonia necessitate coacta solerent Silicernia in busticetis vorare: sive quod insigniter rapaces oporteret esse eos, qui à feralib. istis epulis & DIs Manibus sacris non possent sibi temperare, rapaciores nimirum ipsis milvis, quam licet *rapacissimã & famelicam semper alitem: nihil tamen esculenti rapere unquam ex funerum ferculis* tradit Plinius lib. x. cap. x. Hinc Catullus:

*Uxorne Meni, sæpe quam in sepulcretis*
*Vidistis ipso rapere de rogo cœnam*
*Cum devolutum ex igne prosequens panem*
*A semiraso tunderetur ustore.*

Tibullus:

*Ipsa fame stimulante furens, escasq; sepulcris*
*Quærat, & à sævis ossa relicta lupis.*

Huc refert Turnebus Terentii illud Eunucho:

*Ex flamma te petere cibum posse arbitror.*

Si qui lucri causa omnia nefanda subire non verebantur, *Bustirapi*, audiebant, ut notat Janus Guilielmius in Verisimilibus. Plautus in Pseudolo.

*— Jam ego te differam dictis meis.*
*Impudice.* BA. *Ita est.* PS. *Sceleste.* BA. *Dicis vera.* PS. *Verbero.*
BA. *Quippe mi?* PS. *Bustirape.* BA. *Certè, &c.*

Sed præter hanc *Dæmoniorum cœnam*, ut vocat Tertullianus de Spectac. erant adhuc aliæ Privatæ epulæ, quas amici & sanguine proximi ad sepulcra carorum suorum solebant inire, absumentes ne dicam abligurientes, quicquid in hisce epulis esset appositum. De his intelligendus Cicero Orat. pro L. Flacco. *Sepulcrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum & domesticorum hostium conventu epulisq; celebratum est.* Tertullian. de Testimonio Animæ cap. IV. *Vocas porro securos mortuos, si quando extra portam cum obsoniis & matteis tibi potius parentans ad busta recedis, aut e bustis dilutior redis.* Cæcilius: *Credidi eos me Silicernium esurum.* Nec aliter Nonius, nisi quod proprietate verbi paulo pressius excussa, *Silicernium* vult esse

*convivium funebre, quod unis senibus exhibetur.*

Ceterum Ferales hasce Cenas vivorum, quemadmodum etiam illas mortuorum, & in ipsis Exsequiis, & Novemdialibus & Denicalibus & Feralibus feriis aliisq; diebus parentalibus celebrari solitas reperio. In ipsis Exsequiis docet Varro Meleagris: *Funus exsequiati cum lausu ad sepulcrum antiquo more Silicernium confecimus, id est,* περίδειπνον: *quo pransi discedentes dicimus aliis alii Vale.* Apulejus libr. IV. Floridor. *Procul igitur faces abigerent, procul ignes immolirentur: cœnam feralem à tumulo ad mensam referrent.* De Novemdialibus autem epulis Julius Obsequens: *In sacro Novemdiali cœna Deæ posita, à cane adesa, antequam delibaretur.* Quanquam Lipsius ambigit, an id ad sacrum Novemdiale referendum sit, quod solitum fieri post lapidum imbrem. Certè allusum huc à Cotta Messalino apud Tacitum libr. VI. Annal. ubi sic ait: *Exin Cotta Messalinus arguitur pleraq́. C. Cæsarem quasi incertæ virilitatis & cum die natali Augusti inter Sacerdotes epularetur Novemdialem eam*

*cæ-*

*cœnam appellavit.* Sensus est: cum natalis Augusti celebraretur, dies lætus vitæq; auctor, videri sibi Cotta ferales eas potius epulandas it, sive quia ille natus est exitii causa multis: sive quia ante novem forte dies multi à Tiberio animadversi interfectique, ut interpretatur clarissimus Lipsius. Nec aliud sit Plautus Aulularia:

*Cocus ille nundinalis est, in nonum diem*
*Solet ire coctum.*

Id est Feralis, Novemdialisq;, &c, qui mortuis suorum parat in cœnam, ut Scaligero, Lipsio, Duzæ, hunc locum interpretantibus prævit Festus; ac ipse Plautus explicat Pseudolo, ubi de Coquo ipsi sermo:

*Quia ob eam rem Orcus recipere hunc ad se noluit,*
*Ut esset hic, qui mortuis cœnam coquat.*
*Nam hic solus illis coquere, quod placeat, potest.*

De cœnis Denicalibus ut credam, moveor testimonio Festi: *Silicernium*, inquit ille, *erat genus farciminis, cujus esu familia purgabatur.* Nam Denicalibus familiam purgari solitam supra ostendimus. Feralibus etiam Silicernia ad tumulum celebrata, vide sis apud Ovid. II. Fastor.

Deniq; Legata interdum relicta, hac conditione, ut ex eorum reditu epulum fieret,

ret, à rosis sepulcrum spargeretur, discimus ex Juvenal. Sat. III.

*Vnde epulum possit dare centum Pythagoreis.*

Loquuntur idipsum etiam literati lapides plurimi, inter quos unus Torcelli visitur:

LONGIVS. PATRO
CLVS. SECVTVS.
PIETATEM. COL
CENT. HORTOS
CVM. ÆDIFICIO
HVIC. SEPVL. JVNC
TO. VIVOS. DONA
VIT. VT. EX. REDI.
TV. EOR. LARGIVS
ROSÆ. ET. ESCE
PATRONO. SVO. ET
QVANDOQ. SIBI
PONERENTVR.

Atque hæc de epulis Privatis.

*PVBLICÆ* erant, quibus interdum ditiores in defunctorum memoriam publice solebant populum Rom. excipere, ut in funere Africani Q. Maximus: Cicero pro Muræna: *Honestus homo & nobilis Q. Tubero cum epulum Q. Maximus Africani patris sui nomine populo daret, &c.* In funere Syl-

Syllæ Faustus, F. teste Dione libr. XXXVII. Κατὰ τῷ αὐτῷ τούτῳ χρόνῳ Φαῦστ© ὁ τοῦ Σύλλου παῖς ἀγῶνά τε μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε, καὶ τὸν δῆμον λαμπρῶς εἱστίασε, τά τε λουτρὰ καὶ ἔλαιον προῖκα αὐτοῖς παρέσχεν. h. e. *Sub idem tempus Faustus Sylla F. ludos gladiatorios in honorem patris sui exhibuit, populumque lauto convivio excepit, iis balnea & oleum donavit.* Et in filiæ suæ memoriam C. Julius Cæsar: Suetonius cap. XXVI. *Munus populo epulumque pronunciavit in filiæ memoriam quod ante eum nemo.* Hujus generis erant etiam Visscerationes, id est, largitiones illæ, quibus caro multorum animalium populo publice distribuebatur. Nam ut Servius ait in lib. I. & VII. Æneid. *Viscera dicimus non tantum intestina, sed quicquid sub corio est.* De his Livius libr. VIII. *Et populo visceratio data à M. Flavio in funere matris.* Et lib. XLI. de T. Flaminio, qui munus gladiatorium *mortis causa patris sui cum Visceratione & ludis scenicis dedit quatriduum.* Plerumq; tamen epulis erant adjunctæ hæ visscerationes, ut videre est ex Livii lib. 39. non longe à fine: *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores LXX. pugnarunt.*

*& ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum: in quo cum toto foro strata triclinia essent, coegit plerosq; tabernacula statuere in foro.* Autor de viris illustrib. cap. de Q. Fabio Rutiliano. *Mortuo huic tantum aris populi liberalitate congestum, ut inde filius viscerationem & epulas publicè daret.* Vide Halicar. libro v. ἀρχαιολογίας. Huc pertinet etiam Largitio Q. Terentii Culleonis Prætoris, quem in funere Scipionis *ad portam Capenam mulsum prosequutis funus dedisse* refert Livius lib. 38.

## Cap. VI.

*De Iudaeorum & Graecorum funebribus cœnis. περίδειπνον, περιδειπνήσιν, τάφος. Laudes mortui in funebri convivio celebratae. Nomina eorum, qui se ipsos suspendissent, in parentalibus non vocata. Christianorum cœnae funeb. luxuriosae à S. S. Patribus vehementer perstringuntur.*

NEC vero apud Romanos solùm: sed etiam alios populos funerales hujusmodi cœnæ celebrabantur.

De Judæis patet ex lib. II. Reg. cap. III. vers. XXXV. ubi David populum, qui Abneri exsequias iverat, clara adhuc luce τοῦ περιδειπνῆσαι ἕνεκα ad se venire conspicatus, con-

conceptis verbis jurasse scribitur: *Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, si ante occasum Solis gustavero panem vel aliud quicquam.* Attingit hunc ritum & Baruch Propheta capit. VI. vers. XXXI. de Sacerdotibus Babyloniis loquens: *Rugiunt autem clamantes contra DEOS suos sicut in cœna mortui,* ἐν περιδείπνῳ νεκροῦ. Referunt huc etiam illud Ezechielis cap. XXIV. vers. XVII. & XXII. *Cibos lugentium non comedes.* Ad sepulcrum etiam latas epulas apud eandem gentem, non obscure indicat Tobias in suprema oratione exhortatoria ad filium cap. IV. *Panem tuum & vinum tuum super sepulturam justi constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus.* Et Ecclesiastes capit. XXX. vers. XVII. *Tolerabilior est mors ipsa, quam valetudo adversa & morbus perpetuus. Perinde enim est, ut ferculum splendidum quod palato ægroto proponitur, & cibi positi ad bustum sepulti.* Huic simile est illud Socratis apud Stobæum: ὁ τῶν φιλαργύρων βίος ἔοικε τῷ τῶν [illegible] πάντα μὲν ἔχων, τὸν εὐφρανθησόμενον οὐκ ἔχει. Quid? quod publice etiam populum Judaicum funebri epulo exceptum legimus. Nam Archelaum Herodis F. septem dies patris sui mortem Hierosoly-

mis luxisse, & funebre epulum populo exhibuisse autor est Joseph. libr. 11. de bello Judaic. ubi paulò post subjungit: hanc epulandi consuetudinem circa luctus perquam multos Judæorum ad inopiam redegisse, quod vulgus necessariò adesse coactus sit, & qui neglexisset, habitus pro impio. Ἔθ@ δὲ, inquit, τῦτο [illegible] Ἰυδαίοις πολλοῖς, [illegible], διὰ τὸ [illegible] ἑςιᾷν, ὀυκ ἄνευ ἀναγκης, εἰ γὰρ [illegible] τις ὄυχ ὅσιος.

Similiter Græci quoq; funebres epulas usurparunt, quas περίδειπνα appellabant. Autor Etymologici: περίδειπνον, ἡ ἐπὶ τοῖς ἀποθανοῦσι γινομένη ἑςίασις Homerus vero τάφον vocat Iliad. ψ. in funere Patrocli

—αὐτὰρ ὁ τοῖσι τάφον μενοεικέα δαίνυ.

Ad quem locum videndus Eustathius. In Hectoris quoque funere, epuli sepulcralis meminit idem Poëta Iliad. ω.

Χεύαντες δὲ τὸ σῆμα πάλιν κίον· αὐτὰρ ἔπειτα
Εὖ συναγειρόμενοι, δαίνυντ᾽ ἐρικυδέα δαῖτα
Δώμασιν ἐν Πριάμοιο, h. e.

*Aggesto à tumulo redibant, [illegible] deinde*
*Bene collecti convivabantur splendidum convivium*
*Ædibus in Priami.*

Cui non absimile est illud Hegesandri Poëtæ, qui apud Athenæum lib. VII. coquum sic loquentem introducit:

ὅταν

*[illegible] ἐν περιδείπνῳ τυγχάνω διακονῶν,*
*[illegible] ἔλθωσιν ἐκ τῆς ἐκφορᾶς. li. c.*
*Quando forte ministro in funebri cœna*
*Cum celerrime ex funere redierint.*

Sic etiam Argonautæ in memoriam Idmonis funebrem cœnam eamq; magnificam tertio post ejus obitum die celebrarunt : ut ait Apollonius l. II. Argonaut. vers. 839.
*[illegible] πάντα γόον. ἐπὶ [illegible] ἤδη*
*[illegible] μεγάλοισι, συνεκτερέϊζε δὲ λαὸς*
*αὐτοῖσιν βασιλῆϊ Λύκῳ. [illegible] ἄσπετα μῆλα,*
*[illegible], ταφήϊα λαιμοτόμησαν.*

Meminit harum epularum etiam Artemidorus libr. IV. [illegible]. c. LXXXIII. Et Lucianus in fine libri de Luctu.

Nec omittendum quod Cicero tradit, in hujusmodi funebrib. conviviis, quæ coronati inibantur, laudes mortui fuisse celebratas. Sic enim ille libr. II. de legib. *Sequebantur epulæ quas inirent propinqui coronati: apud quas de mortui laude, cum quid veri erat, prædicatum: nam mentiri nefas habebatur.* Verum id olim fuit apud priscos Athenienses usitatum : à qua virtute posteritas tantopere degenerarunt, ut etiam improbos in funebri convivio laudibus ornare instituerint : ut videre est ex vulgari

gari eorum proverbio : οὐκ ἐπαινεθείης οὐδ' ἐν περιδείπνῳ. Id est. *Ne in funebri quidem cœna laudaveris* : In hominem perdite improbum, & ne mica quidem laudis dignum. Vide Erasmum in Adag.

Præter hæc solitos etiam Græcos in parentalibus vel funebribus his epulis omnium clarorum jam vita functorum nomina ciere, præter eorum qui sibi ipsi laqueo mortem consciviissent, auctor Artemidorus. lib. I. ὀνειροκριτικῶν. cap v. Ἀτιμίας τε καὶ φυγὰς γενόμενος ἀναρτήσας ἑαυτὸν ἐτελεύτησε τὸν βίον, ὡς μηδὲ ἀποθανὼν ἔχειν ὄνομα. τούτους γὰρ μόνους ἐν νεκρῶν δείπνοις οὐ καλοῦσιν οἱ προσήκοντες.

Antiquissimas igitur gentes olim funebres cœnas agitasse hinc constat. Quem ritum etiam à veteribus Christianis frequentatum, atque adeo pravis moribus subinde succrescentibus eo intemperantiæ denique ventum esse, ut plerique ad sepulcra luxuriosissimè & ad ebrietatem usque epularentur; Augustinus indicat sermone de Diversis. XLIII. De Luxuria & Avaritia cap. VI. *Tu demis & subtrahis gutturi tuo : ille fortè cum mortuus fueris calicem super te non ponet : Aut si fortè ponet calicem, ipse inebria-*

*briatur, ad te nulla stilla descendet.* In hoc igitur ritu abrogando plurimum à S Patribus fuit laboratum. Sane ab Ambrosio eum vetitum quòd illa parentalia superstitioni gentium essent simillima, auctor est Augustinus libr. VI. Confess. cap. II. Ipse etiam Ambrosius libr. De Helia & Jejunio cap. XVII. hanc consuetudinem his verbis perstringit: *Sicut illi qui calices ad sepulcra martyrum deferunt, atq; illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudiri posse non credunt. O stultitia hominum, qui ebrietatem sacrificium putant, qui æstimant illos ebrietate placeri, qui jejunio passiones sustinere didicerunt.* Augustinus de moribus Ecclesiæ Catholicæ cap. XXXIV *Nolite,* inquit, *consectari turbas imperitorum, qui in ipsa vera religione superstitiosi sunt. Novi multos esse sepulcrorum & picturarum adoratores novi multos, qui cum luxuriosissimè super mortuos bibunt & epulas cadaveribus exhibentes super sepultos seipsos sepeliunt.* Cyprianus de duplici martyrio: *Temulentia adeo communis est Africæ, ut propemodum non habeatur pro crimine. An non videmus ad martyrum memorias Christianum à Christiano cogi ad ebrietatem? An*

*An hoc levius crimen esse dicimus, quam Baccho hircum immolare?* Gaudentius Sermone IV. *Nam gulæ suæ causa, primùm cœperunt homines prandia mortui præparare, quæ ipsi comederent: post hoc etiam sacrificia ausi sunt eis sacrilega celebrare. quamvis nec ipsi mortuis suis minus sacrificent parentalia, dum super sepulcrorum mensas tremulis ebrietate manibus vina fundentes, spiritum balbutiunt.* Videtur tamen hunc ritum Augustinus leniter excusasse libro IX. De Civit. Dei. cap. ult. *Quicunque epulas suas eò* (ad sepulcra martyrum) *deferunt, quod quidem à Christianis melioribus non fit & plerisque terrarum nulla talis est consuetudo, tamen quicunque id faciunt, quas cum apposuerint, orant & auferunt ut vescantur vel ex eis etiam indigentibus largiantur, sanctificari ibi eas volunt per merita martyrum in nomine Domini martyrum.* Cui rei etiam subtexo locum Paulini excusantis suos rusticos in Italia, quod usi vel abusi per simplicitatem veteri gentilium more ad sepulcrum ipsum D. Felicis. Sic enim loquitur in Natali Felicis IX.

— *Ignoscenda tamen puto talia parvis,*

*Gau-*

*Gaudia qui dicunt epulis: quia mentibus error*
*Incepit rudibus: nec tantæ conscia culpæ*
*Simplicitas pietate caret, male credula sanctis*
*Perfusis halante mero gaudere sepulcris.*

## CAP. VII.

*De Cibis Feralibus, ut sunt Faba, Apium, Lactuca, Panis, Ova, Lens, Sal, Libum, Carnes. Pulticula, Quid? vestes albæ in funebribus cœnis.*

PEne Cibos prætereram, qui feralibus hisce epulis apponebantur. Nam certos quosdam cibos mortuali huic cœnæ proprios fuisse, docet Xiphilinus in Domitiano, ubi de simulato illo sepulcrali epulo loquitur. Καὶ μετὰ τοῦτο πάνθ' ὅσαπερ ἐν τοῖς ἐναγίσμασι καταγίζεται, καὶ ἐκείνοις μέλανα ἐν σκεύεσιν ὁμοίως προσηνέχθη. *Denique quæ in exsequiis mortuorum adhiberi solita, in vasis eodem modo iis apposita fuerunt.* Ac generatim quidem Plutarchus in Problem. monet omnis generis legumina circum περίδειπνα καὶ παρακλήσεις τῶν νεκρῶν fuisse adhibita. Specialim vero in funeralibus hisce epulis mentionem fieri Fabarum, Apii, Lactucæ, Panis, Ovorum, Lentium ac Salis vel Libi, Carnium, Pulticulæ, &c. observavimus.

De Faba, Festus: *Fabam nec tangere nec nominare Diali flamini licet, quod ea puta-tur*

*tur ad mortuos pertinere. Nam & Lemuralibus jacitur Laruis, & parentalibus adhibetur sacrificiis & in flore ejus luctus litteræ apparere videntur.* Quæ à Varrone habet, ut patet ex hoc loco Plinii lib. XVIII. cap. XII. *Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis DIs in sacro est, prævalens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: ut alii tradidere, quoniam mortuorum animæ sunt in ea. Qua de causa parentando utique assumitur. Varro & ob hac Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore ejus literæ lugubres reperiantur.*

Apii meminit Plinius libr. xx. cap. XI. *Chrysippus & Dionysius dicunt neutrum apium ad cibos admittendum: imo omnino nefas. nam id defunctorum epulis dicatum esse.* Cui loco illustrando facit illud Arnobii lib. v. contra Gentes: *oblivioni etiam Corybantia sacra donentur, in quibus sanctum illud mysterium traditur: frater trucidatus à fratribus, interempti ex sanguine Apium natum, prohibitum mensis olus illud apponi, ne à manibus mortui inexpiabilis contraheretur offensio.*

Lactucam etiam τῶν νεκύων βρῶμα appellat

pellat Eubulus in Astytis apud Athenæum. lib. 11 de lactuca.

> Ἐν ταῖς θριδακίναις τούτω γὰρ, ὡς ὁ λόγος, ποτὲ
> τὸν Ἄδωνιν ἀποθανόντα προὔθηκε Κύπρις·
> ἐστὶ νεκύων βρῶμα. Id est.

*Iuxta quidem ualere prædicant Adonim mortuum a Venere sepultum fuisse. Itaq; mortuorum edulium est.*

Panem in hoc albo ponit Catullus:

> *Cum devolutum ex igne prosequens panem*
> *A semiraso tunderetur ustore.*

Meminit & Tertullianus, libro VI. Confess. cap. II.

Sed & Ova hic reperio: Juvenalis,

> *—— dimidio constrictus cammarus ovo*
> *Ponitur exigua feralis cœna patella.*

Addo Lentem & salem hoc est, φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι Ῥωμαῖοι πένθιμα, καὶ προτίθενται τοῖς νεκροῖς, ut ait Plutarchus in Crasso. A quo tamen dissentit Appianus in Parthic. ubi eadem narrans φακοὺς καὶ μάζας, hoc est, *Lentem & Libum* mortuorum cœnis assignat. Judæos quoque Lente potissimum in luctu uti solitos, innuit Hieronymus ad Paulam de Blesillæ obitu his verbis: *Flentesque hodie Judæi nudis pedibus in cinere volutantur, sacco induti, ex superstitione Pharisæo-*

 *rifæo-*

*risæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quasi qui edulio primogenituram perdiderunt.*

Carnem & Pulticulam invenies apud Arnobium lib. vii. Adv. Gentes: *Nam pulticulæ, thuracum carnibus rapacium alimenta sunt ignium & parentalibus conjunctissima mortuorum.* Tertull. lib. vi. Confess. cap. ii. de Marcellina: *Cum ad memorias sanctorum, sicut in Africa solet, pultes & panem & merum attulisset.*

Atq; id potissimum cibi, quibus Silicernia non Romæ solum, sed & alibi constitisse mihi est observatum. Invenio insuper in iisdem epulis fuisse usum poculi cujusdam, quod *Obbam* appellabant. Glossarium. *Obva*, ἄμβιξ ἐν ᾧ τοῖς νεκροῖς ἐπιδοῦσιν. Tertullianus in Apologetico: cap. xiii. *Quid differt ab epulo Jovis Silicernium? à simpulo Obba? ab aruspice pollinctor? nam & aruspex mortuis apparet.* Utrumque autem vocabulum & *Obba* & *Simpulum* in sacris Hetruscorum celebre, originem trahit ex Hebræo: Simpulum à Sophel & Obba ab Ob, vase ventricolo, ut notat Scaliger.

Restat accumbentium in feralibus hisce

coenis

coenis vestitus: qui, sicut & in aliis convivijs erat albus: nam nefas ducebant atra- [illegible] hasce accedere. Discimus id ex gravissima Ciceronis Invectiva in Vatinium: cui tanquam scelus quoddam objecit, quod in funebri convivio pullatus coenaverit. Verba ejus haec sunt: *Atque illud etiam scire cupio quo consilio, aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrii familiaris mei cum toga pulla accumberes: quem unquam videris, quem audieris: quo exemplo, quo more feceris. Dices, supplicationes te illas non putasse. Nullae fuerint supplicationes, &c. Quis unquam coenavit atratus? ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris, epulae quidem ipsae dignitatis. Sed omitto epulum populi Romani, festum diem argento, veste, omni apparatu ornatum: quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari coenavit cum toga pulla? Cui de balneo exeunti praeter te, toga pulla unquam data est? cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset, in templum Castoris te cum C. Fibulo atratum, ceterisque tuis furiis funestum intulisti, &c.*

## CAP. VIII.

*De Ludis funebribus. Quoties illorum apud Livium mentio. In Funeribus indictivis potissimum usitati, Plautus explicatus.*

AB epulis ad Ludos transibimus: quos in funeribus præberi solitos testes mihi sunt, ut cum Græcis dicam, ψαμμακόσιοι. De causa & origine illorum Tertullianus De spectaculis cap. de munere: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine propitiari creditum erat, captivos vel malo ingenio servos mercati in exsequiis immolabant: postea placuit impietatem voluptate adumbrare. Itaq; quos paraverant, armis quibus tunc & qualiter poterant eruditos, tantum ut occidi discerent, mox edicto die inferiarum apud tumulos erogabant.* Hæc muneris origo. In quam sententiam & Servius libr. x. Æneid: *Moris erat*, inquit, *in sepulcris virorum fortium captivos necari: quod postquam crudele visum est, placuit gladiatores ante sepulcra dimicare, qui à busti cineribus Bustuarii dicti.* Qui locus Ciceroni præibit ad lucem, scribenti in Pisoniana: *Neq; ego cessissem & me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiato-*

*diatore* (Clodium putat) *& tecum decertandum fuisset.*

At vero jam indicem videamus eorum ludorum, quorum à Livio potissimum factam mentionem, jam dudum accuratè annotavit pater omnis eruditionis Just. *LIPSIVS.* ex cujus Saturnalitio thesauro pleraq; hæc, quod per bonam ejus gratiam mihi liceat, in tabulas nostras referenda existimavi. I. Ac primo quidem Gladiatores publice dati in Foro Boario à M. & D. Brutis causa mortis patris, anno ab V. Con. cccccxc. Valer. Maximus. libr. II. Cap. IV. *Gladiatorium munus primum Romæ datum est in foro Boario Ap. Claudio & M. Fulvio Coss. Dederunt M. & D. Junii Bruti, funebri memoria patris cineres honorando.* Et Epitome Liviana XVI. *D. Junius Brutus munus gladiatoriũ in defuncti patris memoriam edidit primus.* Ubi tamen malè scriptoris an exscriptoris culpa omissus Marcus. Hoc amplius vero Ausonius tria paria Gladiatorum à Juniis data asserit; Poëtice & μεγα-λωνως tria bella & tres pugnas appellans:

*Tres primas Thracum pugnas, tribus ordine bellis*
*Juniadæ patrio inferias misere sepulcro.*

II. Rursus post annos quinquaginta Livius duo & viginti paria data refert anno ab. V. C. IↃXXXX. verba ejus è libr. XXXIX. *M. Æmilio Lepido, qui bis consul augurq; fuerat, filii tres Lucius, Marcus, Quintus ludos funebres per triduum & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt.*

III. Iterum lib. XXXI. interjectis quatuordecim ferme annis P. Sulpitio, C. Aurelio Coss. paria viginti quinque: *Ludi,* inquit *funebres eo anno per quatriduum in foro mortis M. Valerii Lavini causa à P. & M. filiis ejus facti. & munus gladiatorium datum ab iis. Paria quinq; & viginti pugnaverunt.*

IV. Et libr. XXXIX. *P. Licinii funeris causa visceratio data & gladiatores* LXX. *pugnarunt.* *Sic enim* [illegible] ibi legendum putat Lipsius, quod numerus CXX. qui est in vulgatis editionibus, sit grandior, quàm conveniat in id ævum.

V. Denique anno urbis IↃLXXX. paria data triginta septem, quod velut primariæ magnificentiæ recensuit libr. XLI. *Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data. unum ante cetera insigne fuit T. Flaminii, quod mortis causa patris sui cum vi-*

*scera-*

*visceratione epuloq; & ludis scenicis quatriduum dedit. magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint.*

Hi sunt ludi funebres, quorum mentio in Livio. Unum adhuc munus restat, quod non Romæ, sed in provincia præbitum à Scipione, de eo sic loquitur, lib. xxviii. *Scipio Carthaginem ad vota solvenda Diis, munusq; gladiatorium, quod mortis causa patris patruique paraverat, edendum rediit.*

Sed non ab re fuerit, etiam aliorum auctorum testimonia, quæ quidem mihi [illegible] in mentem veniunt, hic adscribere. Dio lib. xxxvii. Καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ Φαῦστος ὁ τοῦ Σύλλου [illegible] ἀγῶνας μονομαχίας ἐπὶ τῷ πατρὶ ἐποίησε. *Sub idem tempus Faustus Syllæ F. ludos gladiatorios in honorem patris exhibuit.* Et lib. xxxix. sub initium de Clodio ἐν αὐτῇ τῇ [illegible] Κλώδιος [illegible] τὸ [illegible] τοῦ [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] h. e. *In ipsa suffragatione Clodium pro omni multitudini pro Cicerone [illegible] gladiatoribus, quos frater suus paraverat ad*

*ludos funebres quos Marco propinquo suo instituerat, in concionem insiluit.* Plinius libr. XXXVI. Cap. XV. *C. Curio, qui bello civili in Cæsarianis partib⁹ obiit funebri patris munere, cum opibus apparatuque non posset superare Scaurum, theatra duo juxta fecit amplissima, &c.* Suetonius in Tiberio cap. VII. *Munus gladiatorium in memoriam fratris & alterū in avi Drusi dedit diversis temporibus ac locis. Primum in foro, secundum in Amphitheatro, rudiariis quoq; quibusdam revocatis auctoramento centenum millium.* Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho. *Hadriano Baiis absumpto cum Pius ad vehendas ejus reliquias esset profectus, relictus Romæ, avo justa implevit. Et gladiatorium quasi privatus Quæstor edidit munus.* Et eodem libro de Marco & Vero Impp. *Funebre munus patri dederunt.* Ex his igitur constat funeris causa ludos gladiatorios esse datos. Non tamen in omnibus olim funeribus præberi soliti sunt, sed tantum in Indictivis. Cicero suadet lib. II. de leg. *Reliqua sunt in more funus vt indicatur, si quid ludorum.* Et Festus: *Indictiva funera sunt quibus adhibentur non modo ludi, sed etiam desultores.*

In Imperatorum igitur ac principum virorum funeribus noti gladiatores, in aliorum verò minimè. Quo respectans Plautus Mostellaria Sc. *Jupiter*. Tranionem sic jocantem introducit.

*Ludos ego hodie vivo præsenti huic seni*
*Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.*

Cui non absimile est illud in Amphitruone, ubi Sosia sic loquitur.

*Vivo fit, quod nunquam quisquam mortuo faciet mihi.*

Rectissimè enim & examussim optimè ex hoc ruri loca illa interpretatus est singulare Belgii decus, I. Duza P. aliter quàm Lambinus qui Plautinum acumen hîc non satis intellexit.

## CAP. IX.

*Ludi ex testamento dati in privatorum quoq; funeribus: nec Virorum modo, sed & Fœminarum. Dominus funeris utebatur prætexta, Lictoribus, Accensis. Designator quis? spectatores funebrium ludorum sedebant pullati. Origo horum ludorum à Græcis. Sella mortuis posita in theatro honoris causa.*

QUod paulo antè in Imperatorum duntaxat & clariorum virorum funeribus Gladiatores dari solitos diximus, id de primis tantum temporibus intelligendum est. Nam sequentibus hic mos adeo increbuit,

ut vulgò etiam dari cœperint à privatis, & plerisque ea cura fuerit in testamentis: quibus post mortem suam tot & tot paria sibi edi cavebant. Seneca de Brevitate vitæ cap. xx. *Quidam disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulcrorum & operum publicorum dedicationes & ad rogum munera & ambitiosas exsequias.* Horatius lib. II. Satyr. III.

*Ni sic fecissent gladiatorum dare centum*
*Damnati populo.*

Senex apud Persium:

*——at tu meus hæres*
*Quisquis eris paulum a turba seductior audi.*
*Dis igitur genioque Ducis centum paria ob res*
*Egregie gestas induco.*

Cicero pro Sylla. *Ita præsertim interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Tertullianus: *Privatorum memoriæ legatariæ editiones parentant.* Scævola D. De Annuis leg. L. xx. § 3. *Lucius Titius testamento patriæ suæ civitati Sebastenorum centũ legavit, uti alternis annis ex usuris ejusdem certamina sub nomine ipsius celebrarentur.* Modestinus D. De usu & usufruct. L. xvi. *Legatum civitati relictum est: ut ex reditibus quotannis in ea civitate memo-*

*memoriæ conservandæ defuncti gratia spectaculum celebretur.*

Iam eo usq; mos evasit, ut ditiori aliquo mortuo, populus munus efflagitaret velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne cum Tiberii temperamentis laude. Sic enim historicus cap. XXXVII. *Cum Pollentina tribus funus cujusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus, &c.*

Nec vero hæc tantum in virorum saltem funeribus hic mos fuerit; transiit etiam ad fœminarum. Cuius rei dux & auctor (ut puto) à Veneris Jul. Cæsar, *qui munus populo epulumq; in filiæ memoriam pronunciavit, quod ante eum nemo*, teste Suetonio cap. XXVI. Quod & Dio confirmat libro XLIII. ἐπὶ τῇ θυγατρὶ καὶ θηρίων σφαγὰς καὶ ἀνδρῶν ὁπλομαχίας ἐποίησεν, hoc est, *filiæ suæ & ferarum cædes & virorum pugnas exhibuit*. Nec dubium, quin Cæsaris exemplum cupidè imitatus sit vulgus: In Spartiano certè legimus: *Hadrianum præcipuos honores socrui suæ ludis gladiatoriis impendisse.*

Hoc

Hoc etiam obſervandum, ſi privati hujuſmodi munera mortis cauſa darent, non tamen dediſſe quaſi privatos. Nam per omnes dies muneris jus illis erat Prætextæ, Lictorum & Accenſi: omninoque imaginem quandam gerebant magiſtratus. De prætexta Feſtus, vel potius ejus Abbreviator: *Prætexta pulla nulli alij licebat uti, quam ei qui funus faciebat.* Cicero in Piſonem: *Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare paſſus es.* Ex quo ritu rectè Suetonium interpretatur magnus ille Lipſius in Claudio cap. 11. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus novo more præſedit.* Bene, *novo more.* Debuiſſet enim eſſe prætextatus. Sed palliolum veſtis genus, quo in morbo utebantur: quod ex Quintiliano apparet: *Palliolum ſicut faſcias & focalia ſola excuſare poteſt valetudo.* Et ex Seneca lib. IV. Natur. quæſt. cap. XIII. *Videbis quoſdam graciles & palliolo focaliq; circumdatos, pallentes & ægros.* Prætextæ igitur jus, qui funebres ludos dabant, habuiſſe ex his clarum eſt. De Lictoribus & Accen-

Accenso Cicero libr. II. leg. *Reliqua sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum Dominusq; funeris utatur Accenso & Lictoribus*, scilicet, ut in multitudine coërcere possit insolentiores & ferociores. Quo fine etiam Designatores adhibitos funeribus existimo. Horatius lib. I. Epist. VII.

— *cum ficus prima calorq;*
*Designatorem decorat Lictoribus atris.*

Quintil. declam. VI. *Lacrimas ipsas novissime perdo, inani domi Libitina plangitur, derisus Designator redit refertur rogus.* Tertullianus de Spectat. *A templo & aris inter tribus & tibias duobus inquinatissimis arbitris funerum & sacrorum Designatore & Auspice.* Erat autem Designator & Dissignator, qui ordinem processuris, aut sessuris locum designabat pro conditione cujusque, & in ordinem redigebat, si qui reluctare vellent. Donatus Adelph. Act. I. Scen. II. *Designare est rem novam facere, in utramq; partem & bonam & malam. Nam Designatores dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eam causam, quod ipsis ludis multa fiant nova & spectanda: simul etiam turba retineatur. quæ fiunt aut in spectaculis aut litibus.*

*Modo*

*Modo quid designavit? puto ego designationem, contractionem aut conductionem populi in unum intellegi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurimum in se oculos & ora convertit, & spectatus est vulgo. Quemadmodum Designatores, qui in dusfunebribus multitudinem retinent.* Internoscebatur autem Designator in Funeribus quidem signo ficus, arboris funereæ, ut patet ex Horatii dicto loco, & altero qui est XVI. Epod. ubi *pullam ficum* appellat. In Ludis vero signo virgæ, ex qua ῥαβδοῦχος Græcis dictus, Ulpiano teste, L. v. D. De his qui notant. infamia. Plautus in Pœnuli Prologo:

*Nec lictor verbum aut virga muttiant*
*Neu Designator præteriens obambulet.*

ut annotavit Fr. Junius ad Tertullian. de Spectaculis.

Atq. hæc de domino funeris vel editore munerum. Spectatores vero quod attinet, & illis propria quædam vestis fuit in funebri hoc munere. Nam ut in aliis Ludis togati spectabant: sic in his penulati. Dio lib. LV. Κἀν τούτῳ καὶ ἐπιτάφιοι ἐπὶ τῷ Ἀγρίππᾳ ὁπλομαχίαι, φαιὰν ἐσθῆτα τῶν τε ἄλλων, πλὴν τοῦ Αὐγούστου καὶ αὐτῶν τῶν υἱέων αὐτοῦ λαβόντων, ὥσπερ

ταρ᾽ ἣν ἃ ἐν πλειόνων προσ᾽ ἴσους ἐγένετο. Hoc est, *Interea & funebre munus gladiatorium editum cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alii omnes spectarent in pulla veste, tum & filii Augusti, solo ipso excepto.* Lampridius in Commodo: *Contra consuetudine penulatos jussit spectatores non togatos ad munus convenire, quod funeribus solebat, ipse in pullis vestimentis præsidens.* Quod ipsum & Xiphilinus in Commodo memorat: Μέλλων αὖθις μονομαχῆσαι, παρήγγειλεν ἡμῖν ἵππεῦσι τῇ στολῇ τῇ ἱππάδι κ᾽ ἐν ταῖς μανδύαις ἐς τὸ θέατρον ἐσελθεῖν. ὅπερ οὐκ ἄλλως ποιοῦμεν [illegible] εἰς τὸ θέατρον, εἰ μὴ τῶν αὐτοκρατόρων τις μετηλλάξοι. hoc est, *Cum rursus esset obiturus munus gladiatorium, jussit nos equestri veste & penulâ indutos in theatrum venire: quo cum natu nunquam ante theatrum ingredi consueveramus, nisi princeps e vita decessisset.*

Hæc sunt, quæ de Funebribus Rom. Ludis dicenda habui. Plura & compertiora qui nosse cupit, eum porrò ego accedere jubeo maximum illum μασονεύω Justum LIPSIUM, ex cujus Saturnalibus hæc plerumque αὐτολεξεὶ exscripsimus. Unum addo, hunc etiam morem, ut multi alii,

Græ-

Græcis ortum videri: quos clarorum virorum funera ludis & certaminibus celebrasse, satis superq; ex Homero discimus, cujus verba, quod cuivis sunt in promptu, hic adscribere supersedebo. Meminit & Lucianus περὶ πένθους: Καί τοι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, &c. *Sunt verò qui ludos quoq; constituant ad sepulcrum &c.* Illorum originem Plinius ad Acastum & Thesea refert; sic enim ille lib. VII. cap. LVI. *Ludos Gymnicos in Arcadia Lycaon instituit: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo.* Ad hanc consuetudinem respexisse mihi videtur Anaxagoras Philosophus, qui jam jam moriturus, cum interrogaretur à Lampsacenis, ecquid fieri mandaret, jussisse fertur, ut pueris eo mense, quo decessisset, quotannis ludendi potestas concederetur. Quem ritum suo etiamnum tempore durasse, scribit Diog. Laërtius lib. II. in Anaxagora, his verbis: τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιούντων [illegible] βούλεται αὐτῷ γενέσθαι, φάναι, τοὺς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατ' ἔτος παίζειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττεται τὸ ἔθος καὶ νῦν. Vide & Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

Nec verò ludi solum in memoriam mortuorum exhibebantur populo, sed & ipsis

ipsis mortuis, non aliter quam vivis publicum in theatris locum assignatum legimus, posita ibi sella, quæ memoriam ejus renovaret. Qui honor tributus M. Marcello defuncto, teste Dione l. LIII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ [illegible] χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον [illegible] Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι [illegible] ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων [illegible]. hoc est, *Marcelli & imaginem auream & coronam auream & sedem curulem in Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediamq; illam poni inter sellas editorum.* Sic Pertinaci mortuo non [illegible] sellam, sed tres in theatro posuit Severus, ut est apud Xiphilinum: [illegible] αὐτῷ [illegible] ἐλεφάντων [illegible], καὶ ἐς τὰ λοιπὰ θέατρα θρόνους τρεῖς ἐπιχρύσους [illegible]. hoc est, *Praecepit ut Pertinacis aureus currus ab Elephantis veheretur in Circum, atq; ei tres sellæ aureæ in reliqua theatra perferrentur.*

## CAP. X.

*[illegible] gentes [illegible] Massilienses, [illegible] Thracum [illegible] tempus apud Judæos, Lacedæmonios & Romanos. Fœminas quamdiu maritos lugere [illegible] successori [illegible] Annus luctus [illegible]*

*ses intelligendi. Viri benemeriti de Rep. annum lugebantur. Causæ luctus uxorum annui investigatæ, Elugere, prolugere, quid?*

AD Luctum progredimur. De quo quantò plura nobis superiùs dicta sunt, tantò hic erimus breviores. Nolo autem disputare, *Utrum luctu mortui sint prosequendi*, quod & a nostro instituto est alienum, & longum foret, quæ hac de re dici possunt, hic omnia recensere. Video enim magnos & excellentes viros omnem omnino luctum refugisse; Unde Seneca Epist. XCIX. *Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos Juvenes sine lacrimis extulerint: qui in Senatum, aut in aliquod publicum officium è rogo redierint, & statim aliud egerint.* Imò tota gente luctu leguntur abstinuisse, ut de Massiliensibus tradit Valer. Maximus libr. II. cap. VI. *Sine lamentatione, sine planctu luctus funeris die domestico sacrificio, adiectoq. necessariorum convivio finitur. Etenim quid attinet, aut humano dolori indulgere, aut divino numini invidiam fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit?* Apud Locros etiam luctu mortuos prosequi interdum interdictum fuisse autor

auctor Heraclides in Ponticis; παρ' αὐτοῖς ὀδύ-
ρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν, ἀλλ' ἐπειδὰν
ἐκκομίσωσιν εὐωχοῦνται. *Apud hos luctu mortuos
prosequi vetitum est. sed postquam elatum
funus est convivia agitant.* Sed nec Coos
viri lugebant. Heraclides ibidem: ἐν ταύτῃ
τῇ νήσῳ τῶν τελευτῶσιν οὐδὲν ἐστι πένθος ἐν ἀν-
δράσι περὶ ἐσθῆτα ἢ κουράν, μητρὶ δέ, νέου τελευ-
τήσαντος ἐνιαυτός. *In Insula Coo viri neque
vestium permutatione neque capillorum rasura
pro defunctis lugere solent: Matri vero mor-
tuo iuvene ad lugendum annus datur.* De
Thracibus Val. Max. lib. II. c. VI. *Thraciae
vero illa natio merito sibi sapientiae laudem
vendicaverit, quae natales hominum flebili-
ter, exsequias cum hilaritate celebrans sine
ullis doctorum praeceptis verum conditionis
nostrae habitum pervidit.* Vide & Herodot.
lib. V. Quintil. lib. V. c. de exemplis. Solin.
c. XV. Pomp. Melam. lib. II. c. II.

Contra vero alios non minori pruden-
tia claros viros luctui interdum indulsisse
legimus, nec unquam illis tanta ferri vel
chalybis duricies circa pectus fuit, quin li-
berorum, parentum, aut amicorum mor-
tem sibi lugendam putarint. Memorabi-

lis est M. Antonini Pii vox, qui, cum Marcus Philosophus *mortuum educatorem suum fleret, revocareturque ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis*, dixisse scribitur: *Permitte illi ut homo sit: neque enim Philosophia vel imperium tollit adfectus*: ut ait Capitolinus in ejus vita. Possent plura hujus generis adferri, si multis vellemus philosophari. Unum adhuc adpingam, quod est Catulli, qui impietatis & injustitiæ notam esse asserit, amicos vita functos non lugere. Sic enim inquit:

*Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando*
*Justitiamque omnes cupida de mente fugârunt:*
*Perfudêre manus fraterno sanguine fratres,*
*Destitit exstinctos natus lugere parentes,*
*Optavit genitor primævi funera nati.*

Atque in hanc partem omnes Legislatores, si rem accuratè consideraverimus, videntur propendere, qui luctum non tam planè è medio sublatum voluerunt, quàm certo *modo* & *tempore* circumscriptum.

Modo quidem: quia existimabant Manes immoderato luctu & lessio offendi. unde & Charondas statuebat non lamentis & lacrimis colendos esse demortuos, sed pia recordatione & frugum illatione ad tumulum

lum per singulos annos: χρὴ δὲ τῶν τελευτών-των ἕκαστον τιμᾶν μὴ δακρύοις μηδὲ οἴκτοις, ἀλλὰ μνήμῃ ἀγαθῇ καὶ τῇ τῶν καθ' ἔτος ὡραίων ἐπιφορᾷ ... ἀχαριστίας οὔσης πρὸς δαίμονας χθονίους λύπης ὑπὲρ τὸ μέτρον γιγνομένης Tibullus l. 1. Eleg. 1.

*Tu manes ne læde meos, sed parce solutis*
*Crinibus, & teneris Delia parce genis.*

Narbonæ in veteri lapide incisum legitur:

... TIBI. PRÆTERITO. REDEAT. FELICIOR. ANNVS.
... CAPER. ET. FACILI. VITA. REGATVR. OPE.
... DVRÆ. MORTIS. SACRATOS. LÆDERE MANES.
ECCE. MONENT. LEGES. ET. LEVIS. UMBRA. ROGI.

Statius lib. v. Sylvar.

*Parce precor lacrymis, sævo nec concute planctu*
*Pectora, nec crucia fugientem conjugis umbram.*

Idem lib. II. Sylvar.

*Quid caram crucias tam sævis luctibus umbram?*

Tempore vero etiam luctum circumscripserunt. Nam apud Judæos quidem luctus legitimum tempus mense finiebatur, ut patet ex Deuter. cap. XXI. v. XIII. ubi Moses sic ait de captiva: *Et deponet vestem in qua capta est: sedensque in domo sua flebit*

*patrem & matrem suam uno mense, & postea intrabis ad eam, dormiesq; cum illa & erit uxor tua.* Qui locus lucem capit à Josepho de eadem re lib. IV. ἀρχαιολογ. cap. VIII. sic loquente: μὴ πρότερον ἐξέστω εὐνῆς ἅπτεσθαι καὶ κοινωνίας πρὶν ἢ ξυρησαμένην αὐτὴν καὶ πένθιμον σχῆμα ἀναλαβοῦσαν ἀποθρηνῆσαι συγγενεῖς καὶ φίλους, hoc est, *Non antè jus esto cubile ejus tangere, quàm raso capite sumptoq; lugubri habitu cognatos & amicos in bello amissos deploraverit.* Et paulo post: τριάκοντα δὲ ἡμερῶν ἐπὶ τῷ πένθει διελθουσῶν, (αὐτάρκεις γὰρ ἐπὶ τοῖς δακρύοις αὗται τῶν φιλτάτων τοῖς φρονίμοις) τότε χωρεῖν ἐπὶ τὸν γάμον. h. e. *Elapsis autē luctus triginta diebus, tot enim sapienti ad deplorandos caro sufficiunt, tunc nuptiis dare operam liceat.*

Lacedæmoniis undecim tantum dies luctus præscripsit Lycurg. teste Plutarcho: χρόνον δὲ πένθους, inquit, ὀλίγον προσώρισεν ἡμέρας ἕνδεκα, τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας, ἔδει Δήμητρι λύειν τὸ πένθος.

Apud Romanos verò Luctui tempus fuit definitum habita ratione & ætatum & cognationis, idq; ex instituto Numæ regis; qui pueros & minores triennio non lugendos, minores autem natu tot mensibus lugendos statuit, quot quisq; annos vixisset:

set : sed ea conditione ne ultra decimum mensem, quo longissimum luctus tempus fuit terminatum. Αὐτὸς δὲ, inquit Plutarchus in Numa, καὶ τὰ πένθη καθ' ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν· οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν, νεώτερον τριετοῦς. μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μηνῶν, ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δώδεκα καὶ περαιτέρω μηδεμίαν ἡλικίαν. ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. A quo aliquantum dissentit Paulus Jctus, cujus legem ex lib. 1. sentent. tit. ult. his verbis recitat Jurisconsultorum nostri temporis Coryphæus, libr. xi. Observat. cap. xii. *Parentes & filii majores sex annis, anno lugeri possunt: minores mense, maritus decem mensibus, & cognati proximioris gradus octo: qui contra fecerit, infamium numero habetur.* In quam sententiam de lugendis parentibus, liberis & cognatis, Ulpianum etiam aliquid scripsisse, lubens assentior doctissimo Cujacio, ingeniosè conjectanti, cum ista luctus definitio, quæ infamiæ pœnam parentibus, liberis & cognatis minabatur, Triboniano rigidior visa esset, vel omnino ætate obsolevisset, ipsum in arbitrio & pietate cujusq; modum luctus posuisse, infamiæ

pœna remissa his, qui definitum veteri jure tempus non explevissent: ideoq; Ulpiani legem suo modo & arbitratu interpolatam sic retulisse: *Parentes & liberi utriusq; sexus nec non ceteri adgnati vel cognati secundũ pietatis rationem & animi sui patientiam, prout quisq; voluerit, lugendi sunt: qui autem eos non eluxerit, non notatur infamia*, ut est in L. XXIII. D. De his qui not. infam. Reperio tamen annuum luctus spatium plerunque ab heredib. observari solitum. Unde Sidonius lib. IV. cap. XXIV. scribit se rogatu Turpionis ægrotantis à Maximo Palatino, cui ille pecuniam debebat, petiisse, ut *exactorum circumlatranium barbaram instantiam indultis tantisper induciis moderaretur: & si decessisset æger, tribueret heredib. annui luctus tempus immune.*

In marito verò lugendo tantum abest ut idem arbitrium mulieribus sit permissum, ut etiam ordinarium illud tempus, quo in luctu esse mulierem oportebat, duobus insuper mensibus auctum legamus. Nam ex Romuli constitutione decem mensium spatio legitimum luctus tempus definiebatur: unde Ovidius lib. I. Fast.

*Quod*

*Quod satis est, utero matris dum prodeat infans:*
*Hoc anno statuit temporis esse satis.*
*Per totidem menses à funere conjugis uxor*
*Sustinet in vidua tristia signa domo.*

Et libr. III. Fast. cum multa de numero denario dixisset, statim addit:

*Assueto igitur numeros servabat in anno,*
*Hoc luget spacio fœmina mœsta virum.*

Cicero pro Cluentio: *Quæ mulier obtestatione viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit.* Seneca Consolation. ad Helviam c. XV. *Illo Majores decem mensium spacium lugentibus viros dederunt, &c.*

Quia vero Romuli annus decem duntaxat constabat mensibus, ut fusè ostendit Macrob. lib. II. c. XII. ideo factum, ut legitimum illud luctus tempus interdum à classicis scriptoribus annuum appellaretur. Seneca epist. LXIII. *Annum fæminis ad lugendum constituêre majores, non ut tam diu lugerent, sed ne diutius. viris nullum legitimũ tempus est, quia nullum honestum.* Apuleius libr. VIII de Asino Aur. *Adhuc formosus Tlepolemus in meo vivit pectore. Rumperem et optimi consules, si luctu legitimo miserrima fœ-*

 *mina*

*mina necessarium concesseris tempus, quoad residuis mensibus spatium reliquum compleatur anni.* Cave enim existimes, de anni dimensione, quæ suis temporibus erat usitata, ut monuerunt ante me alii. Nam etsi quidem Numa duobus mensibus annum auxit, teste Livio, Plutarcho, Ovidio, aliis: in luctu tamen nihil immutavit, sed eum intra eorundem mensium limites voluit consistere, bovem fœtam immolare jussis, quæ nupsissent ante exactum legitimi luctus spacium; ut discimus ex Plutarcho in ejus vita: Ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον ἐφ' ὅσον χ[...] [...]ηρεύουσιν αἱ τῶν ἀποθανόντων γυναῖκες. ἡ δὲ πρότερον γαμηθεῖσα, βοῦν ἔγκυμονα κατέθυσεν ἐκείνου νομοθετήσαντος. h. e. *Longissimum autem luctus temp⁹ decem mensibus terminavit: quod spatium à morte viri quoq; viduis abstinendi præfinitum est à secundis nuptiis. Quæ antè nupsisset, ea bovem fœtam illius lege immolabat.* Sed pœna hæc postea mutata, & infames habitæ, quæ non decurso luctus tempore ad secundas nuptias properarent. ut ex sequentibus patebit.

Atq; eodem sensu capio Annuum Luctum, quo interdum etiam viri præclarè de

de Repub. meriti à matronis publicè lugebantur. Quem honorem habitum legimus Junio Bruto primo Consuli, ut refert Livius l. II. *Sed multò majus decus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis, quia matronæ annum ut parentem eum luxerunt, quòd tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuisset.* Et P. Valerio Poplicolæ, teste eodem Livio libr. II. *De publico est elatus. Luxère matronæ ut Brutum.* Menenio Agrippæ, Dionys. Halicarnassæus lib. IX. αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ῥωμαίων ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον, &c. Et Coriolano, idem Halicar. lib. VIII. Γυναῖκες Ῥωμαίων, ἃ νόμιμον ἐστὶν αὐταῖς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις πενθοῦσι, τὸν ἐνιαύσιον ἐπένθησαν χρόνον. Augustum etiam Imp. eodem honore affectum, & quidem ex Senatusconsulto, memoriæ prodidit Dio lib. LVI. τό τε δὴ πένθος, τὸ μὲν ἐκ τοῦ νόμου, οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτὸν ὅλον κατὰ ψήφισμα ἐποιήσαντο. hoc est, *viri in luctu fuerunt perpaucos dies, ut erat consuetudo: matronæ verò cum decreto Senatus annum luxerunt.*

Sed ad Luctum, quo maritum prosequi uxor cogebatur, revertamur. Legitimum ejus tempus Paulus demonstravi-

Græcis ortum videri: quos clarorum virorum funera ludis & certaminibus celebrasse, satis superq; ex Homero discimus, cujus verba, quod cuivis sunt in promptu, hic adscribere supersedebo. Meminit & Lucianus περὶ πένθυς: Καί τοι καὶ ἀγῶνας ἔνιοι διέθεσαν, &c. *Sunt verò qui ludos quoq; constituant ad sepulcrum &c.* Illorum originem Plinius ad Acastum & Thesea refert; sic enim ille lib. VII. cap. LVI. *Ludos Gymnicos in Arcadia Lycaon instituit: funebres Acastus in Iolco: post eum Theseus in Isthmo.* Ad hanc consuetudinem respexisse mihi videtur Anaxagoras Philosophus, qui jam jam moriturus, cum interrogaretur à Lampsacenis, ecquid fieri mandaret, jussisse fertur, ut pueris eo mense, quo decessisset, quotannis ludendi potestas concederetur. Quem ritum suo etiamnum tempore durasse, scribit Diog. Laërtius lib. II. in Anaxagora, his verbis: τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ἀξιέντων εἰ βέλεται αὐτῷ γενέσθαι, φάναι, τὰς παῖδας, ἐν ᾧ ἂν ἀποθάνῃ μηνὶ κατ' ἔτος παίζειν συγχωρεῖν. Καὶ φυλάττεται τὸ ἔθος καὶ νῦν. Vide & Plutarch. in πολιτ. παραγγελμ.

Nec vero ludi solum in memoriam mortuorum exhibebantur populo, sed & ipsis

ipsis mortuis, non aliter quàm vivis publicum in theatris locum assignatum legimus, posita ibi sella, quæ memoriam ejus renovaret. Qui honor tributus M. Marcello defuncto, teste Dione l. LII. Μαρκέλλῳ δὲ καὶ εἰκόνα χρυσῆν καὶ στέφανον χρυσοῦν, δίφρον τε ἀρχικὸν ἐς τὸ θέατρον ἐν τῇ τῶν Ῥωμαίων πανηγύρει εἰσφέρεσθαι, καὶ ἐς τὸ μέσον τῶν ἀρχόντων τῶν τελούντων αὐτὰ τίθεσθαι ἐκέλευσε. hoc est, *Marcelli & imaginem auream & coronam auream & sedem curulem Romanis ludis in theatrum inferri jussit, mediamque illis poni inter sellas editorum.* Sic Pertinaci mortuo non unam sellam, sed tres in theatro posuit Severus, ut est apud Xiphilinum: καὶ [illegible] αὐτοῦ [illegible] ἐλεφάντων [illegible], καὶ ἐς τὰ [illegible] θρόνους τρεῖς [illegible] ἐσκομίζεσθαι. hoc est, *Præcepit ut statua ejus aurea curru ab Elephantis veheretur in Circum, itaque et tres sellæ aureæ in reliquis theatris perferrentur.*

## CAP. X.

*Luctu quæ gentes abstinuerint: Massilienses, Lycii, [illegible], Thraces [illegible]. Eius legitimum tempus apud Judæos, Lacedæmonios & Romanos. Fœminas quamdiu maritos lugere oportuit [illegible] quàm [illegible]. Annus luctus quot men-*

*ses intelligendi. Viri benemeriti de Rep. annum lugebantur. Causa luctus uxorum annui investigatae, Elugere, prolugere, quid?*

AD Luctum progredimur. De quo quanto plura nobis superius dicta sunt, tanto hic erimus breviores. Nolo autem disputare, *Utrum luctu mortui sint prosequendi*, quod & a nostro instituto est alienum, & longum foret, quae hac de re dici possunt, hic omnia recensere. Video enim magnos & excellentes viros omnem omnino luctum refugisse; Unde Seneca Epist. xcix. *Innumerabilia sunt exempla eorum, qui liberos Juvenes sine lacrimis extulerint: qui in Senatum, aut in aliquod publicum officium è rogo redierint, & statim aliud egerint.* Imò totae gentes luctu leguntur abstinuisse, ut de Massiliensibus tradit Valer. Maximus libr. II. cap. VI. *Sine lamentatione, sine planctu luctus funeris die domestico sacrificio adiectoque necessariorum convivio finitur. Etenim quid attinet aut humano dolori indulgere, aut divino numini invidiam fieri, quod immortalitatem suam nobiscum partiri noluerit?* Apud Locros etiam luctu mortuos prosequi interdum interdictum fuisse autor

amor Heraclides in Ponticis: παρ' αὐτοῖς ὀδύρεσθαι οὐκ ἔστιν ἐπὶ τοῖς τελευτήσασιν, ἀλλ' ἐπειδὰν ἐκκομίσωσιν εὐωχοῦνται. *Apud hos luctu mortuos persequi vetitum est. sed postquam elatum funus est convivia agitant.* Sed nec Coos viri lugebant. Heraclides ibidem: ἐν ταύτῃ τῇ νήσῳ τοῖς τελευτῶσιν οὐδὲν ἔστι πένθος ἐν ἀνδράσι περὶ ἐσθῆτα ἢ κουρὰν, μητρὶ δὲ, νέου τελευτήσαντος ἐνιαυτός. *In Insula Coo viri neque vestium permutatione neque capillorum rasura vota defunctos lugere solent: Matri verò mortuo juvene ad lugendum annus datur.* De Thracibus Val. Max lib. II. c. VI. *Thraciæ verò illa natio merito sibi sapientiæ laudem vendicaverit, quæ natales hominum flebiliter, exsequias cum hilaritate celebrans sine ullis doctorum præceptis verum conditionis nostræ habitum pervidit.* Vide & Herodot. lib. V. Quintil. lib. V. c. de exemplis. Solin. c. XV. Pomp. Melam. lib. II. c. II.

Contrà vero alios non minori prudentia claros viros luctui interdum indulsisse legimus, nec unquam illis tanta ferri vel chalybis duricies circa pectus fuit, quin liberorum, parentum, aut amicorum mortem sibi lugendam putarint. Memorabi-

lis est M.Antonini Pii vox, qui, cum Marcus Philosophus *mortuum educatorem suum fleret, revocareturq; ab aulicis ministris ab ostentatione pietatis*, dixisse scribitur: *Permitte illi ut homo sit: neq; enim Philosophia vel imperium tollit adfectus:* ut ait Capitolinus in ejus vita. Possent plura hujus generis adferri, si multis vellemus philosophari. Unum adhuc adpingam, quod est Catulli, qui impietatis & injustitiæ notam esse asserit, amicos vita functos non lugere. Sic enim inquit:

*Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando*
*Justitiamq; omnes cupida de mente fugârunt:*
*Perfudêre manus fraterno sanguine fratres,*
*Destitit exstinctos natus lugere parentes,*
*Optavit genitor primævi funera nati.*

Atque in hanc partem omnes Legislatores, si rem accuratè consideraverimus, videntur propendere, qui luctum non tam planè è medio sublatum voluerunt, quàm certo *modo* & *tempore* circumscriptum.

Modo quidem: quia existimabant Manes immoderato luctu & lesso offendi. unde & Charondas statuebat non lamentis & lacrimis colendos esse demortuos, sed pia recordatione & frugum illatione ad tumulum

lum per singulos annos: χρὴ δὲ τῶν τελευτώντων ἕκαστον τιμᾶν μὴ δακρύοις μηδὲ οἴκτοις, ἀλλὰ μνήμῃ ἀγαθῇ καὶ τῇ τῶν κατ' ἔτος ὡραίων ἐπιφορᾷ ... χαριστίας ὥσπερ πρὸς δαίμονας χθονίους λύπης ... μέτριον γιγνομένης Tibullus l. 1. Eleg. 1.

*Tu manes ne lade meos, sed parce solutis*
*Crinibus, & teneris Delia parce genis.*

Narbonæ in veteri lapide incisum legitur:

... TIBI. PRÆTERITO. REDEAT. FELICIOR. ANNVS.
... CAPER. ET. FACILI. VITA. REGATVR. OPE.
... DVRÆ. MORTIS. SACRATOS. LÆDERE MANES.
ECCE. MONENT. LEGES. ET. LEVIS. UMBRA. ROGI.

Statius lib. v. Sylvar.

*Parce precor lacrymis, sævo nec concute planctu*
*Pectora, nec crucia fugientem conjugis umbram.*

Idem lib. 11. Sylvar.

*Quid caram crucias tam sævis luctibus umbram?*

Tempore vero etiam luctum circumscripserunt. Nam apud Judæos quidem luctus legitimum tempus mense finiebatur, ut patet ex Deuter. cap. 21. v. ... ubi Moses sic ait de captiva: *Et deponet vestem in qua capta est: sedensq. in domo tua flebit*

 *patrem*

*patrem & matrem suam uno mense, & postea intrabis ad eam, dormiesq; cum illa & erit uxor tua.* Qui locus lucem capit à Josepho de eadem re lib. IV. ἀρχαιολογ. cap. VIII. sic loquente: μὴ πρότερον ἐξεῖναι εὐνῆς ἅπτεσθαι καὶ κοινωνίας πρὶν ἢ ξυρησαμένην αὐτὴν καὶ πένθιμον σχῆμα ἀναλαβοῦσαν ἀποθρηνῆσαι συγγενεῖς καὶ φίλους, hoc est, *Non ante ejus esto cubile ejus tangere, quam raso capite sumptoq; lugubri habitu cognatos & amicos in bello amissos deploraverit.* Et paulo post: τριάκοντα δ' ἐν ἡμερῶν ἐπὶ τῷ πένθει διελθουσῶν, (αὐταρκεῖς γὰρ ἐπὶ τοῖς δακρύοις αὗται τῶν φιλτάτων τοῖς φρονίμοις) τότε γαμεῖν ἔπι τὸν γάμον. h. e. *Elapsis autē luctus triginta diebus tot enim sapienti ad deplorandos caros sufficiunt, tunc nuptiis dare operam liceat.*

Lacedæmoniis undecim tantum dies luctus præscripsit Lycurg. teste Plutarcho: χρόνον δὲ πένθους, inquit, ὀλίγον προσώρισεν ἡμέρας ἕνδεκα. τῇ δὲ δωδεκάτῃ θύσαντας, ἔδει Δήμητρι λύειν τὸ πένθος.

Apud Romanos verò Luctui tempus fuit definitum habita ratione & ætatum & cognationis, idq; ex instituto Numæ regis; qui pueros & minores triennio non lugendos; minores autem natu tot mensibus lugendos statuit quot quisq; annos vixisset:

ſet: ſed ea conditione neultra decimum menſem, quo longiſſimum luctus tempus fuit terminatum. Αὐτὸς δὲ, inquit Plutarchus in Numa, καὶ τὰ πένθη καθ' ἡλικίας καὶ χρόνους ἔταξεν. οἷον παῖδα μὴ πενθεῖν, νεώτερον τριετοῦς. μηδὲ πρεσβύτερον πλείονας μῆνας, ὧν ἐβίωσεν ἐνιαυτῶν μέχρι τῶν δώδεκα καὶ περαιτέρω μηδεμίαν ἡλικίαν. ἀλλὰ τοῦ μακροτάτου πένθους χρόνον εἶναι δεκαμηνιαῖον. A quo aliquantum diſſentit Paulus Jctus, cujus legem ex lib. I. ſentent. tit. ult. his verbis recitat Juriſconſultorum noſtri temporis Coryphæus, libr. XXI. Obſervat. cap. XII. *Parentes & filii majores ſex annis, anno lugeri poſſunt, minores menſe, maritus decem menſibus, & cognati proximioris gradus octo: qui contra fecerit, infamium numero habetur.* In quam ſententiam de lugendis parentibus, liberis & cognatis, Ulpianum etiam aliquid ſcripſiſſe, lubens aſſentior doctiſſimo Cujacio, ingenioſè conjectanti, cum iſta lugendi definitio, quæ infamiæ pœnam parentibus, liberis & cognatis minabatur, Treboniano rigidior viſa eſſet, vel ejus ætate obſolevisſet, ipſum in arbitrio & pietate cujusq; modum luctus poſuiſſe, infamiæ

pœna remiſſa his, qui definitum veteri jure tempus non expleviſſent : ideoq; Ulpiani legem ſuo modo & arbitratu interpolatam ſic retuliſſe: *Parentes & liberi utriusq; ſexus nec non ceteri adgnati vel cognati ſecundū pietatis rationem & animi ſui patientiam, prout quisq; voluerit, lugendi ſunt: qui autem eos non eluxerit, non notatur infamia*, ut eſt in L. xxiii. D. De his qui not. infam. Reperio tamen annuum luctus ſpatium plerunque ab heredib. obſervari ſolitum. Unde Sidonius lib. iv. cap. xxiv. ſcribit ſe rogatu Turpionis ægrotantis à Maximo Palatino, cui ille pecuniam debebat, petiiſſe, ut *exactorum circumlatrantium barbaram inſtantiam indultis tantiſper induciis moderaretur: & ſi deceſſiſſet æger, tribueret heredib. annui luctus tempus immune.*

In marito verò lugendo tantum abeſt ut idem arbitrium mulieribus ſit permiſſum, ut etiam ordinarium illud tempus, quo in luctu eſſe mulierem oportebat, duobus inſuper menſibus auctum legamus. Nam ex Romuli conſtitutione decem menſium ſpacio legitimum luctus tempus definiebatur: unde Ovidius lib. i. Faſt.

*Quod*

*Quod satis est, utero matris dum prodeat infans:*
*Hoc anno statuit temporis esse satis.*
*Per totidem menses à funere conjugis uxor*
*Sustinet in vidua tristia signa domo.*

Et libr. III. Fast. cum multa de numero denario dixisset, statim addit:

*Assuetos igitur numeros servavit in anno,*
*Hoc luget spacio fœmina mœsta virum.*

Cicero pro Cluentio: *Quæ mulier obtestationi viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi socrus suæ nosse debuit, hac quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit.* Seneca Consolation. ad Helviam c. XVI. *Ideo Majores decem mensium spacium lugentibus viros dederunt, &c.*

Quia verò Romuli annus decem duntaxat constabat mensibus, ut fusè ostendit Macrob. lib. I. c. XII. ideo factum ut legitimum illud luctus tempus interdum à classicis scriptoribus annuum appellaretur. Seneca epist. LXIII. *Annum fœminis ad lugendum constituêre majores, non ut tam diu lugerent, sed ne diutius. viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum.* Apulejus libr. VIII. de Asino Aur. *Adhuc formosus Lepolemus in meo vivit pectore. Bene ergo & optimi consules, si luctu legitimo miserrima fœ-*

de Repub. meriti à matronis publicè lugebantur. Quem honorem habitum legimus Junio Bruto primo Consuli, ut refert Livius l. II. *Sed multò majus decus publica fuit mœstitia, eo ante omnia insignis, quia matronæ annum ut parentem eum luxerunt, quòd tam acer ultor violatæ pudicitiæ fuisset.* Et P. Valerio Poplicolæ, teste eodem Livio libr. II. *De publico est elatus. Luxêre matronæ ut Brutum.* Menenio Agrippæ, Dionys. Halicarnassæus lib. IX. αἱ δὲ γυναῖκες αἱ Ρωμαίων ... ἐπένθησαν χρόνον, &c. Et Coriolano, idem Halicar. lib VIII. Γυναῖκες Ρωμαίων, ... ἐστὶν αὐταῖς ... τοῖς ἰδίοις καὶ ἀναγκαίοις ... ἐπένθησαν χρόνον. Augustum etiam Imp. eodem honore affectum, & quidem ex Senatusconsulto, memoriæ prodidit Dio lib. LVI. τό τε δὴ πένθος, τὸ μὲν ... οἱ μὲν ἄνδρες οὐ πολλὰς ἡμέρας, αἱ δὲ γυναῖκες ἐνιαυτῷ ὅλῳ ... hoc est, *viri in luctu fuerunt per paucos dies, ut erat consuetudo: matronæ verò cum decreto Senatus annum luxerunt.*

Sed ad Luctum, quo maritum prosequi uxor cogebatur, revertamur. Legitimum ejus tempus Decemmestre fuisse monstravi-

rogo mariti reversa sit, de secundis statim nuptiis cogitare, & vix dum extincta funebri face ad nuptialem è vestigio properare: Quæ causa etiam viros plerumque movere solet, ne lugubribus primo quoque die depositis calido adhuc & tantùm non tepescenti à prioris concubitu lecto aliam confestim uxorem inducant; quanquam id legibus facere non prohibentur. Sic enim expressè Lex. IX. De his qui not. infam. *uxores viri lugere non compelluntur.* Et Seneca Epist. LXIII. *viris nullum legitimum luctus tempus est, quia nullum honestum.* Alia fuit metus religionis & superstitio: putabant enim manes offendi, nisi elugerentur. Unde Apuleius lib. VIII. Metam. *Quæ res cùm meum pudorem, tum etiam tuæ salutis commodum respicit, ne fortè immaturitate nuptiarum indignatione justa manes acerbos mariti ad exitiũ salutis tuæ suscitemus.* Quò respexit fortè Gratianus Imp. Leg. I. Cod. De secundis. Nupt. cum inquit: *Si qua mulier nequaquam luctus religionem prioris viri nuptiarum festinatione præstiterit.* Atq; hæ duæ causæ tum potissimum locum habebant, cum maritus nihil commisisset, quo

luctus

luctus ipsi denegari possit. Erat verò & alia quæ in luctu mulierem perseverare jubebat, etiamsi maritum habuerit, quem more majorum lugeri non oporteret. Eam Ulpianus lib. VIII. ad Edict. vocat *Turbationem sanguinis*. hoc est: ne si fortè prægnans à defuncto marito mulier intra legitimum tempus alteri nubat, dubitari possit, cujus sit partus. Plura qui cupit, adeat Jurisconsultorum libros, nec enim nobis eos compilare est animus. Tempus igitur luctus vidimus, quod qui complebat, *Elugere* dicebatur. Livius lib. XXXIV. *Quid aliud in luctu, quàm purpuram atq; aurum deponunt? qui cum eluxerunt sumunt?* Paulus lib. X. ad edictum: *Quæ virum eluget, intra id tempus sponsam fuisse non nocet.* Ulpianus lib. VIII. ad edictum. *Prætor enim ad id tempus se retulit, quo vir elugeretur: qui solet elugeri propter turbationem sanguinis.* Qui verò solito diutius luctum producebant, ii *Prolugere* dicebantur. Festus: *Prolugere dicuntur, qui solito diutius lugent.*

## Cap. XI.

*In Luctu funebri Justitium. Consules sedebant vulgari sede in curia, Fasces præferebantur inversi.*

*Lata*

*Læta omnia vetata. Abstinebant se publico. Fugiebant convivia. Focum non instruebant.*

Reliqua adhuc sunt quædam Luctus signa, quæ suprà nobis silentio prætervecta, in hoc caput conjicienda duxi, utut quælibet in mentem mihi venerint; non enim de ordine jam possum consilium capere.

Ac in publico quidem Luctu, si quis Principum decessisset, Justitium vel sponte sumi solebat, vel à magistratu indici. Tacitus lib.1 Annal. de morte Germanici. *Hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum Magistratuum, ante Senatusconsultum sumpto justitio desererentur fora, clauderentur domus, passim silentia & gemitus: nihil compositum in ostentationem. Et quanquam neq; insignibus lugentium abstinerent, altius animis mœrebant.* Lucanus, lib. II.

*Ergo ubi concipiunt, quantis sit cladibus orbi*
*Constatura fides superum: ferale per urbem*
*Justitium. latuit plebeio tectus amictu*
*Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.*

Pedo Albinovanus in Eleg. de morte Drusi:

*Jura silent, mutæq; tacent sine vindice leges;*
*Aspicitur toto purpura nulla foro.*

Juve-

Juvenalis:

*Pullati proceres: differt vadimonia prætor.*

Consules non solita sede, sed humili aliqua, puta Prætorum aut Tribunorum sedisse, testatur Dio lib. LVI. in funere Augusti. Ἐκαθέζοντο [illegible] ὡς [illegible] θῇ, οἱ δ' ὕπατοι [illegible] [illegible] τῶν [illegible]. Tacitus lib. IV. Annal. de Tiberio: *Consulesq; sede vulgari per speciem mæstitiæ sedentes honoris locique admonuit*, hoc est, sedibus Prætorum aut Tribunorum. Nam horum, ut omnium Senatorum, sedes humiles erant: altæ verò Consulum & excelsæ, ut observavit Lipsius noster in Tacitum.

Quid multa? omnia recreationi dicata vitabantur. Euseb. lib. IV. de vita Constantini: [illegible] ἐποιοῦντο, λουτρὰ δὴ ἀπεκλείετο, καὶ [illegible] θέαι, καὶ πάνθ' ὅσα ἐπὶ ῥᾳστώνῃ [illegible] παράπαν ἔθος ἦν.

Privatim verò quilibet limine ac domo se continebat: qui mos hodieq; apud multos in usu est. Tacitus lib. IV. Annal. de morte Germanici: *Tiberius atq; Augusta publico abstinuere, inferius majestate sua rati si palam lamentarentur.* Idem lib. IV. de Tiberio:

tio: *Non equidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos Senatus: vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici à plerisq; lugentium, neque illos imbecillitatis damnandos.* Plinius lib. IX. Ep. XIII. *Mitto ad Ariam, rogo ut veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret.* Ideo in L. Bibulo tanquam signum animi fortis nec dolori succumbentis ponit Seneca libro De Consolat. ad Martiam. c. XIV. *Bibulus tamen, qui toto honoris sui anno, ob invidiam collegæ, domi latuerat, postero die quàm geminum funus renunciatum est, processit ad solita in publicum officia.*

Fugiebant omnes lætos congressus ac festivas solemnitates, ne aliorum gaudia suo luctu macularent, uti ex uno atq; altero Symmachi loco apparet. Sic enim ille lib. III. Epist. XXI. *Neq; enim fas sinit læta officia obire lugentes. fortasse etiam hilaritatem vestram mea tristitudo contraheret.* Idem l. 7. Epist. ult. *Nunc fortunæ meæ qualitas in tantum nos à festivis excusat officiis, ut solatia insuper requirat aliena. Ergo quia in manu mea interim non est frequentare lætos conventus, tua opis est levare mærentem.* Et lib.

IX. Ep. c. III *Ille ut sit placatus enitere, cui me tristis de fratre casus excusat. Nam mihi turpe atque impetibile est, attonito animo & fronte mœsta latus adire conventus.*

Præcipuè autem abstinebant se à conviviis. Paulus lib. II. Sentent. cap. XXI. *Qui luget abstinere debet à conviviis.* Cicero ad Attic. lib. XII. Ep. *Commovet, &c.* dolorem suum de Tulliæ obitu ostendens: *Quod si erit durius, veniam & ipse perpetuum morbum jurabo. Cum enim mihi carendum sit convivio, malo id lege videri facere quàm dolore.* Excusat se obtentu morbi, ne intersit auguralibus cœnis, quibus omnes Augures, ut tum erat Cicero, adesse oportebat honoris causa, uti locum hunc explicat doctissimus mihiq; amicissimus Radulphus Fornerius Gul. F. lib. II. Quotidian. rer. c. XXVII. Sic apud Senecam lib. IV. Declamat. I. pater quidam tribus liberis amissis assidebat sepulcro, cum inde abductus, convivio interesse coactus esset, eo nomine injuriarum egit: *Credo*, inquit, *mirari aliquem, quod in forum amissis modò liberis veniam: At ego modo in convivio fui.* Apud eundem lib. IV. declam. in proœmio: *Cum mortuo in Syria Cæsa-*

*Cæsare, per Codicillos questus esset D. Augustus, quod in tam magno & recenti luctu suo homo carissimus sibi pleno convivio cœnasset, rescripsit Pollio, Eo die cœnavi, quo Aterium filium amisi.* Suetonius lib. IV. cap. XXIV. auctor est Caligulam defunctâ sorore Drusilla justitium indixisse, *in quo risisse, lavisse, cœnasse cum parentibus, aut conjuge liberisve capitale fuit.* Et rursus cap XLV. scribit ab eodem Caligula, Senatum absentem ac populum gravissimo objurgatum edicto *quod Cæsare præliante & tantis discriminibus objecto, intempestiva convivia circum & theatra & amœnos secessus celebrarent.* Convivia igitur frequentare, aut celebrare in luctu fas non erat. Convivia autem? Imo ne focum quidem lugentes instruebant, Juvenalis Satyra III.

*Tunc gemimus casus urbis, tunc odimus ignem:*

Ubi vetus interpres: *Nec focum in nostrâ domo fieri patimur, quod & lugentes observare solent.* Hinc capiendus Apulejus libr. II. Miles. *Abi,* inquit, *fatue, qui in domo funesta cœnas & partes requiris, in qua tot jugis jam diebus ne fumus quidem ullus est visus.* Ex quo ritu *Focus noxius* dicitur Quintilia-

liano declam. xii. *Redite in domos vestras, videbitis noxios focos, & ignes tabe cadaverum extinctos & tecta mortibus gravia.* Sic Martialis lib. x. Epigram. xlvii. *focum perennem:* & Tibullus libr. i. Eleg. i. *Ignem assiduum* dixerunt, qui propter luctum exstinctus nunquam fuit. Quanquam & paupertatis deprecatio iisdem locis intelligi potest, præeunte nobis ad hunc intellectum Artemidoro, qui libro ii. Cap. ix. ait, *ignem extinctum inopiam portendere; & si quis in domo ægrotat, mortem.* Non absimilem morem observare licet apud Ægyptios, quos ipsos quoque ignem extinxisse, tantisper dum funus esset finitum, tradit Diodorus Siculus lib. xvii.

## Cap. XII.

*Causæ finiti luctus ante tempus decursum. Ob Vota, Megalensia, ludos Jovis Opt. Max. Saturnalia, Sacra Cereris luctum minutum monstratur.*

Sed jam causas breviter attexemus, cur interdum luctus, tam publicus, quàm privatus minueretur. Festus plerasque enumerat, ut non opus sit aliunde eas anxiè conquirere: Sic enim ille: *Minuitur Populo luctus ædis dedicatione, cum Censores lustrum*

*ſtrum condiderunt, cum votum publicè ſuſceptum ſolvitur. Privatis autem cum liberi nati ſunt: cum honos in familiam venit: cum parens, aut liberi, aut vir, aut frater ab hoſte captus domum redit, cum deſponſa eſt: cum propiore quis cognatione, quàm is, qui lugetur, natus eſt, cum in Caſto eſt, omniq; gratulatione.* Vide hic tres cauſas minuti publici luctus, omnes ab uno eodemque fonte manantes, quòd nimirum nihil magis religionum adverſari crederetur ceremoniis, quàm luctus. Duarum priorum teſtimonia ex Servio & Dione ſupra attulimus libr. II. Cap. XXI. De Votis autem illuſtre exemplum eſt apud Spartianum in Adriano: *Denique Commodus accepto largius antidoto, ingraveſcente valetudine, per ſomnum periit ipſis Calendis Ianuariis. Quare ab Adriano votorum cauſa lugeri eſt vetitus.* Eadem tradit in Ælio Vero, qui antea Cejonius Commodus appellabatur: *Accepta potione, qua ſe exiſtimaret juvari, Calendis ipſis Januariis periit juſſusq; ab Adriano, quia vota interveniebant, non lugeri.*

Sed præter has cauſas reperio etiam ob Ludos publicos juſtitium exui ſolitum,

ut ob Megalensia. Tacitus libro III. de Funere Germanici; *Et quia ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent. Tum exuto Justitio, reditum ad munia.* Et propter ludos Jovis Opt. Max. Capitolinus de Mar. Antonino Philosopho, qui cum filius ipsi esset mortuus, *quia ludi Jovis Opt. Max erant, interpellari eos publico luctu noluit, jussitque ut statuæ tantummodò filio mortuo decernerentur.* Sic ob Saturnalia etiam minutum luctum colligere est ex Suetonio, qui populi luctum in funere Germanici tantum fuisse ait, ut etiam per festos Saturnaliorum dies duraverit. *Et ut fato functum palam factum est*, inquit in Caligula, *non ullis solatiis, non edictis inhiberi luctus publicus potuit: duravitq; etiam per festos Decembris mensis dies.* Quod non dixisset historicus, nisi in vulgaribus funeribus propter Saturnalia luctui finis fieri esset solitus. In reliquis verò causis cur privatis luctus minueretur, non opus est, ut diu immoremur: nisi si cui fortè subobscurum videatur: quod dicit Festus: *cum in casto est*: Josephus Scaliger Castum Cereris intelligit

&

& interpretatur τὸ ἁγνεύειν Δημητρί. Rectè. Nam qui Castimoniis Cereris operari volebant, eos luctu carere necesse erat: à lugentibus enim sacra Cereris peragi non potuerunt. Atque hanc ob causam Sacra Cereris clade Cannensi intermissa scribit Livius libro XXII. *Adeo totam urbem explevit luctus, ut sacrum anniversarium Cereris intermissum sit: quia nec lugentibus id facere est fas, nec ulla in illa tempestate matrona expers luctus fuerat. Itaque ne ob eandem causam, alia quoq; sacra publica aut privata desererentur, Senatusconsulto diebus* XXX. *luctus est finitus.* Quæ ipsa etiam repetuntur in Oratione L. Valerii contra legem Oppiam, apud eundem Livium libro XXXXIV. A quo tamen dissentit Valerius Maximus libro I. Cap. I. luctum minutum asserens, ne sacra Cereris desererentur. *Quanto nostræ civitatis Senatus venerabilior in Deos, qui post Cannensem cladem decrevit, ne matronæ ultra trigesimum diem luctus suos extenderent, uti ab his sacra Cereris peragi possent.* Eadem omnino religione apud Græcos fuisse sacra Cereris culta discimus ex Diogene Laertio,

qui libr. IX. memoriæ prodidit, Democritum Philosophum, cum jam jam in ipso Cerêris festo moriturus flentem conspicaretur sororem, quòd ob luctum sacris Deæ non posset interesse, quotidie panes calidos postulasse, iisq; ad nares admotis, tamdiu vitam sibi ipsi prorogasse, donec Cereris celebritas, quæ totos tres dies durabat, transiret. Verba ejus hæc sunt: τελευτῆσαι δὲ τὸν Δημόκριτόν φησιν Ἕρμιππος τοῦτον τὸν τρόπον. ἤδη ὑπέργηρων ὄντα πρὸς τὸ καταστρέφειν εἶναι. τὴν ἀδελφὴν οὖν λυπεῖσθαι, ὅτι ἐν τῇ τῶν θεσμοφορείων ἑορτῇ μέλλοι τεθνήξεσθαι, καὶ τῇ θεῷ τὸ καθῆκον αὐτὴν οὐ ποιήσειν. τὸν δὲ θαῤῥεῖν, καὶ κελεῦσαι αὐτῷ προσφέρειν ἄρτους θερμοὺς ὁσημέραι. τούτους δὲ ταῖς ῥισὶ προσφέρων, διεκράτησεν αὐτὸν τὴν ἑορτήν ἐπεὶ δὲ παρῆλθον αἱ ἡμέραι (τρεῖς δὲ ἦσαν) ἀπολυπότατα τὸν βίον προήκατο. Ceterum hoc apud Græcos & Romanos horum sacrorum discriminis fuit; quod ob illa quidem Romæ luctus, tam pòpulo, quàm privatis minui soleret, in Græcia vero non item, uti ex Laërtii testimonio apparet. Hactenus de Luctu.

## Cap. XIII.

*De Consecratione & ejus origine.* Ἀποθέωσις *duplex: Privata & Publica. Illa ex affectu privatorũ er-*

*ga defunctos fiebat, hæc decreto Senatus. Ritus publicæ consecrationis ex Herodiano. Fœminæ quoque consecratæ. Funus imaginarium, cujus reliquiæ in exsequiis Regum Galliæ. Aquilæ ministerium in Deificatione. Juratores subordinati, qui animam consecrati in cœlum ivisse visam sibi affirmarent. Ex illo* Divi *vocati Imperatores.*

RESTAT Consecratio sive ἀποθέωσις, de qua mihi quicquid jam in solum, quod ajunt, venerit, breviter subnectam, clausulam impositurus mortualibus hisce Ceremoniis, quæ me jam satis diu exercuerunt.

Origo Consecrationis est hujusmodi. Mos erat antiquissimis temporibus, ut conditoribus urbium aut aliis de publica re & vita communi benè meritis à morte summi honores decernerentur, qui Ηρωικαὶ τιμαὶ dicebantur: unde etiam τετευχέναι τιμῶν ἡρωικῶν vel ἰσοθέων vel ἰσολυμπίων & ἀνιεροδοθῆναι ab antiquissimis Græciæ scriptoribus dici solent, qui hoc honore affecti, ut observavit eruditissimus noster Casaubonus in Animadvers. Suetonianis, & nos longa exemplorum serie demonstrare possemus, si esset tanti. Sed adulatio postea, an superstitio, θεοποιΐαν invenit, & paulatim pro Diis haberi cœperunt, quibus antea heroici tan-

tum honores fuerant decreti Plutarchus in mulierum præclaris factis, τῇ Λαμψάκῃ πρότερον ἡρωικὰς τιμὰς ἀποδιδόντες, ὕστερον ὡς θεῷ θύειν ἐψηφίσαντο, Nam *deferre heroicos honores* est, quod una voce ἐναγίζειν dicitur & longè differt à θύειν, ut notant veteres Grammatici. Hanc esse consecrationis originem præter Lactantium, Athenagoram, Eusebium, Theodoretum & alios, disertè tradit Minucius Felix Octavio, his verbis: *Similiter vero erga Deos quoq; Majores nostri improvidi, creduli, rudi simplicitate crediderunt: dum reges suos colunt religiosè, dum defunctos eos desiderant in imaginibus videre, dum gestiunt eorum memorias in statuis detinere: sacra facta sunt, quæ fuerant assumpta solatia. Deniq; & antequam commercijs orbis patêret, & antequam gentes ritus suos moresq; miscerent, unaquæq; natio conditorem suum, aut ducem inclytum, aut reginam pudicam sexu suo fortiorem, aut alicujus muneris vel artis repertorē venerabatur, ut civem bonæ memoriæ. sic & defunctis præmium & futuris dabatur exemplum. Lege historicorum scripta, eadem mecum recognosces, ob merita virtutis aut muneris Deos habitos.*

*tos.* Hinc igitur phrases adulationis plenissimæ *in Deorum numerum referre*, *in Deos referre*, ἀποθεοῦν vel θεὸν ποιεῖν, quibus abundant omnia veterum scripta. Atq; hi sunt *Dii animales*, de quibus Labeo libros scripserat *in quibus ajebat* (Servii verba sunt) *esse quædam sacra, quibus animæ vertantur in Deos, qui appellantur animales, quod de animis fiant.* Ceterum hac adulatione reliquos mortales omnes superarunt Athenienses, ut notum iis, qui ipsorum historiam leviter tantùm degustarunt.

Romani verò publicè quidem ante Impp. hanc insaniam parciùs insanivére: crebrius privatim. Nam quòd observatu dignum, duplicem reperio ἀποθέωσιν, *privatam* & *publicam.*

Privata erat, quando vel conjuges à conjugibus, vel liberi à parentib. vel parentes à liberis consecrabantur & privata religione colebantur. quod fieri solitum, in veterum scriptis legimus. De conjugum consecratione illustre exemplum habemus in Charite maritum suum insolabiliter lugente apud Apuleium lib. IIX. Metamorph. *Dies totos totasq; noctes insumebat luctuoso desiderio:*

*&*

*& imaginem defuncti, quam ad habitum Dei Liberi formaverat, affixo servitio divinis percolens honoribus, ipso sese solatio cruciabat.* Ἀποθέωσιν liberorum per parentes factam indicat Lactantius libr. I. cap. XV. ubi Ciceronem in De consolatione scripsisse affirmat, *imaginem filiæ eodem se modo consecraturum esse, quo illi à veteribus sint consecrati.* Denique parentes per liberos consecratos, & domestica religione cultos, ex Varrone docet Plutarchus in Quæstionib. Romanis.

Publica verò consecratio erat, quando publicè in Deorum numerum referebantur, publicaq; religione colebantur, quibus summos honores habitum ibant, *sive ob miraculum virtutis*, ut ait Lactant. lib. I. c. XV. *sive in adulationem præsentis potentiæ, sive ob beneficia, quibus erant ad humanitatem compositi.* Tributus hic honor soli è regibus & urbis & imperii illius conditori Romulo, qui cum Nonis Quintilib. ad Capræ paludem exercitum recensens, subitò ingenti coorta tempestate ex suorum conspectu raptus, vel, ut alii scribunt, patrum manibus in minutissima fragmenta discerptus

&

& clam per partes asportatus esset, magno sui desiderio apud populum relicto, Julius Proculus *subornatus est, ut renunciaret plebi suæ, vidisse se Regem humano habitu augustiorem, eumq́ mandasse ad populum, ut sibi delubrum fieret, se Deum esse & Quirinum vocari. Quo facto & ipsi populo persuasit, Romulum ad Deos abisse: & Senatum suspicione cædis regiæ liberavit*, ut ait Lactantius lib. I. cap. XV. Vide Livium lib. I. Plut. in Romulo. Dionys. lib. II. Minucium Octavio.

Sed post Romulum, cui quidem quamdiu Respub. in libertate fuit, iste honos delatus sit, reperio neminem; postquam verò ad Cæsares omnia deferri cœpta, tunc reditũ est ad veterem illum morem, relatiq́; inter Deos sunt plerique Imperatores, quorum Catalogum vide apud Onuphrium Panvinium lib. II. Fastor. Primus hoc honore Julius Cæsar affectus est ab Augusto; quem propterea κοροπλάστην Juliani Silenus nominat, & rationem addit: ἦ γὰρ οὐκ ἔπλαττες ἡμῖν, ὥσπερ ἐκεῖνοι τὰς νύμφας, ὦ Σεβαστὲ, Θεοὺς ὧν ἕνα καὶ πρῶτον τουτονὶ Καίσαρα; Manilius:

*Jam facit ipse Deos, mittitq́ ad sidera numen*
*Majus & Augusto crescit sub principe cœlum.*

Sole-

*Solebat autem consecratio decerni à Senatu, penes quem, nisi si Tyranni regnarent, erat hujus rei autoritas. Athanasius advers. gentes: Ρωμαίων σύγκλητος τοὺς πώποτε αὐτῶν ἐξ ἀρχῆς ἀρξάντας βασιλέας ἢ πάντας, ἢ οὓς ἂν αὐτοὶ βούλονται καὶ κρίνωσι, δογματίζουσιν ἐν Θεοῖς εἶναι καὶ θρησκεύεσθαι Θεοὺς γράφουσιν. Hinc Æl. Spartianus in vita Adriani: *Acta ejus irrita fieri Senatus volebat: nec appellatus est Divus nisi Antonius rogasset.* Et Jul. Capitolinus aliquoties hujus Senatusconsulti meminit; ut in Antonino Pio; *Cum jucunditate à Senatu Divus appellatus est, cunctis certatim admittentibus.* Et in M. Antonino Philosopho: *Deinde cum gratias ageret Senatui, quod fratrem consecrasset.* Et in Pertinace: *Per Senatum & populum Pertinax in Deos relatus est.* Ritum autem consecrationis fusè descripsit Herodianus libr. IV. cujus verba dabo, uti Politianus reddidit: *Mos est*, inquit ille, *Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filiis vel successoribus moriuntur. Quiq; eo sunt honore affecti, relati dicuntur inter Divos. Est autem tota urbe quasi luctus quidam, festæ celebritati promiscuus. Quippe functum vitâ corpus ritu hominum*

*minũ ſumptuoſo funere ſepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quàm ſimilimam fingunt, eamq́ in regiæ veſtibulo proponũt, ſupra eburneum lectum maximũ atq́ ſublimem veſtibus inſtratis aureis. Et quidẽ imago illa ad ægroti ſpeciem pallida recumbit. Circa lectum verò utrimq́ magnam partẽ diei ſedent, à læva quidem Senatus omnis veſtibus atris amictus, à dextera verò matronæ, quas virorũ aut parentum dignitas honeſtat, harumq́ nulla vel aurum geſtans vel ornata monilibus cõſpicitur, ſed veſtibus albis exilibus induta, mœrentium ſpeciem præbent. Hæc ita per ſeptem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentib. inſpectumq́ velut ægrum deterius ſe habere ſubinde pronunciantibus. dein ubi jam viſus obiſſe diem, lectum humeris attollunt equeſtris Senatoriiq́ ordinis nobiliſſ. ac lectiſſ. juvenes, perq́ Viam Sacram in Vetus Forum deferunt, ubi Magiſtratus Romani deponere imperium conſueverant. utrimq́ autem gradus quidam ſunt ad ſcalarum ſimilitudinẽ exſtructi, in quibus alterâ ex parte puerorum chorus eſt è nobiliſſ. atq́ Patritiis: alterâ fœminarum illuſtrium, hymnos in defunctum pæanasq́ canentium verendo ac lamentabili carmine, emo-*

*emodulatos. Quibus peractis tollunt iterum lectum, atq; extra urbem perferunt in Campum Martium. ubi, qua latissimè campus patet, suggestus quidam specie quadragula, lateribus æquis assurgit, nulla præterquam lignorum ingentium materiâ compactus in tabernaculi formam. Id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extrà autem intentis auro stragulis atq; eboreis signis variisq; picturis exornatum. Supra verò alterum, minusculum quidem positum est, sed forma & ornatu persimile, portis januisq; patentibus. Tertiumq; item & quartum semper inferiore contractius: ac deinceps alia donec ad extremum, quod est omnium brevissimum, perveniatur. Possis ejus ædificii formam comparare turribus his, quæ portibus imminentes, noctu igne prælato, naves in tutas stationes dirigunt: Pharos vulgò appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, ornamenta & suffimenta omnis generis fructus herbasq; succosq; omnes odoratos conquirunt, atq; acervatim effundunt. quippe neq; gens est neq; civitas, neq; qui honore ullo aut dignitate præcellat, quin certatim pro se quisq; suprema illa munera principis honori deferat. Ubi verò*

*ingens*

*ingens aromatum acervus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa ædificium illud adequitant, universis equestris ordinis certâ quadam lege ac recursu motuquè Pyrrichio numeroq; in orbem decurrentibus. Currus item decenti similiter ordine circumaguntur, insessi purpuratis rectoribus, qui personas ferant, quæ habent imagines ducum Romanorum omnium, qui gloriosè vel exercitus duxerunt vel regnarunt. Quæ ubi celebrata sunt, facem capit imperij successor, eamq; tabernaculo admovet. Tum ceteri omnes undiq; ignem subjiciunt: cunctaq; illico, fomitibus illis aridis odoramentisq; referta, igni valido corripiuntur. Mox ab extremo minimoq; tabernaculo, tanquam è fastigio quodam, simul cum subjecto igni accensura in ætherem aquila dimittitur: quæ in cælum creditur ipsam principis animam deferre.*

Non melius puto hunc ritum pictor penicillo delineaverit, quàm scriptor hic illum describit verbis elegantissimis: in quibus cum nonnulla sint, quæ animadversionem merentur, non abs re fuerit ea breviter indicare: Ac primore quidem periodo quod dicit, illos tantùm Imperatores, qui

ſuperſtitibus filiis aut ſucceſſoribus moriuntur, in Deorum numerum referri ſolitos, non video quomodo poſſit ab ἁμαρτήματος μνημονικοῦ vel alterius παροράματος notâ vindicari. Nam præterquam quod quosdam Imperatores, quantumvis dignitate ſua & regno exutos, divinis tamẽ poſt mortem honoribus affectos legimus, etiam ipſas uxores Imperatorum conſecrari ſolitas conſtat. Qui honor tributus Liviæ Auguſtæ à Claudio, effigie ejus in templo Auguſti conſecrata, ſacrisq; , quæ Veſtales facerent, inſtitutis. Dio lib. LX. τήν τε τήθην τὴν Λιβίαν οὐ μόνον ἱππικῶν ἀγῶσιν ἐτίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἀπηθανάτισεν, ἄλμα τέ τι ἐν τῷ Αὐγουστείῳ ἱδρύσας καὶ τὰς θυσίας ταῖς ἀειπαρθένοις ἱεροποιεῖν προστάξας. Suetonius cap. XI. *Aviæ Liviæ divinos honores & Circenſi pompa currũ elephantorum Auguſtæo ſimilem decernenda curavit.* Et extant Nummi: DIVUS. AUGUSTUS PATER. caput radiatum, ara ante pedes: parte averſa: S. P. Q. R. DIVÆ. JULIÆ. AUGUSTI. FIL. carpentum, cui ſubjuncti duo muli. Conſecrata igitur Livia fuit, & in Dearum numerum adſcripta: quod tamen antea Tiberius vetuerat. Tacitus libr.

libr. v. Annal. *Honores memoriæ ejus ab Senatu largè decretos, quasi per modestiam imminuit, paucis admodum receptis & addito, ne cœlestis religio decerneretur. sic ipsam maluisse.* Et ut alias Imperatorum uxores omittam, eodem etiam honore affecta Faustina Antonini Philosophi conjux, teste Capitol. in ejus vita: *Divam etiam Faustinam à Senatu appellatam gratulatus est.* Quid? quod Hadrianus Imp. etiam Antinoum suum inter Deos retulit, ut legimus apud Xiphil. Tertull. libr. 1. in Marcion. & multos alios scriptores.

Redeo ad nostrum Herodian. qui paucis interjectis verbis subjungit, τὸ μὲν γὰρ σῶμα &c. Quibus verbis non obscurè innuitur, primò quidem corpora illorum, qui consecrabantur more reliquorum hominum sepulturæ fuisse mandata: post sepulturam verò demum subsecutam consecrationem, cerea quadam imagine defuncti corpus repræsentante: quod *Funus imaginarium* appellat Capitol. in Pertinace: qui ipse etiam eundem ordinem nobis videtur voluisse indicare, cum inquit in vita Anton. Philosophi: *Hadriani autem sepulcro*

*corpus patris* [Antonini Pii] *intulerunt, magnifico exsequiarum officio: mox secuto justitio, publicè quoq; funeris expeditus est ordo.* Reliquiæ Imaginarii hujus funeris etiam hodieq; durant in Gallia, quoties quis regię prosapiæ moritur. Tum enim imago ipsius defuncti, vivo quàm simillima, regalib. induta vestibus in lecto sublimè solet collocari. ad eam quotidie manè accedunt famuli ac domestici nobiliores, qui circa vivum assueverant, quasi & adhuc dominum salutaturi: medici etiam ut consultaturi de ejus valetudine: & tempore solito posita ante lectum mensa, cibi apponuntur per eos, qui vivo ministrabant, pauperibus tamen mox absoluta ceremonia distribuendi. Et hoc XL. dierum spatio, quo toto tempore Senatus omnis atratus incedit, atque annum integrum à tripudiis & saltationibus abstinetur: ut rerum Gallicarum scriptores memoriæ prodidère.

Quod verò jam de Aquila dicit Historicus, quæ animum defuncti in cœlum portare existimabatur, id neque Dio annotare neglexit lib. LVI. in fun. Augusti: καὶ ἡ πυρὰ μὲν ἀναλίσκετο, ἀετὸς δέ τις ἐξ αὐτοῦ ἀφεθεὶς, ἀπίπτατο

ὁ καὶ

ὃ καὶ δὴ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐς τὸν οὐρανὸν ἀναφέρων. Testantur etiam nummi, in quorum una parte est effigies Divi Imperatoris: in altera verò Aquila, cum his verbis: CONSECRATIO. S. C. Itemque effigies ipsorum Imperatorum aquilæ insidentium.. Quod ex veteri ritu procul dubio ortum, quo Reges & Principes viri post mortem aquilæ insidere ab eaq; vehi fingebātur pingebanturq;. Artemidorus monuit l. II. c. XX. ὀχεῖσθαι ἀετῷ, βασιλεῦσι μὲν καὶ μεγιστᾶσι καὶ πλουσίοις ἀνδράσιν ὄλεθρον μαντεύεται. Ἔθος γὰρ παλαιὸν ἀποθνήσκοντας τούτους πλάσσειν τε καὶ γράφειν ἐπ' αὐτῶν ὀχουμένους καὶ διὰ τῶν δημιουργημάτων τιμᾶν. hoc est, *Aquila vehi, regibus quidem & magnatibus ac opulentis viris interitum prædicit. Vetus enim mos est, hos mortuos tum fingere tum pingere Aquilæ insidentes, & per hujusmodi opificia colere.* Fœminæ tamen interdum Pavone vehi fingebantur, ut patet ex antiquis nummis, quos Sambucus habet in fine Problemat.

Nec verò Aquilæ solùm officio in hac consecratione utebantur, sed & hominis alicujus probatæ fidei testimonio. Solebant enim plerunq; quendam subornare,

qui consecratum ivisse in cœlum affirmaret vel etiam juraret. Justinus Apolog. II. Καὶ τί γὰρ τοὺς ἀποθνήσκοντας παρ' ἡμῖν αὐτοκράτορας ἀεὶ ἀπαθανατίζεσθαι ἀξιοῦντες, καὶ ὀμνύντα τινὰ προάγετε ἑωρακέναι εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν κατακαέντα Καίσαρα; Quem locum acceptum refero eruditissimis Notis amicissimi mei Johannis à Wouuer in Minucii Octavium, Vide Senec. initio de morte Claudii. In consecratione Romuli id factum, paulò antè monstravimus. In Augusti etiam idem memorat Dio, Liviam scribens decies sestertium dono dedisse Numerio cuidam Attico, qui juraret se vidisse Augustũ in cœlum ascendentem. Sic enim libr. LVI. ait: Ἐχαρίσατο δὲ δὴ Νουμερίῳ τινὶ Ἀττικῷ βουλευτῇ ἐστρατηγηκότι πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἐχαρίσατο, ὅτι τὸν Αὔγουστον ἐς τὸν οὐρανὸν κατὰ τὰ περί τε τοῦ Πρόκλου, καὶ περὶ τοῦ Ρωμύλου λεγόμενα, ἀνιόντα ἑωρακέναι ὤμοσε. Idipsum narrat in consecratione Drusillæ, l. LIX. Λιούιός τε Γεμίνιος βουλευτὴς ἔς τε τὸν οὐρανὸν αὐτὴν ἀναβαίνουσαν καὶ τοῖς θεοῖς συγγιγνομένην ἑωρακέναι ὤμοσεν, ἐξώλειαν ἑαυτῷ καὶ τοῖς παισίν, εἰ ψεύδοιτο, ἐπαρασάμενος, τῇ τε τῶν ἄλλων θεῶν ἐπιμαρτυρίᾳ καὶ τῇ αὐτῆς ἐκείνης. ἐφ' ᾧ πέντε καὶ εἴκοσι μυριάδας ἔλαβε. *At Livius Geminius Senator, vidisse se eam in cœlum ascendentem, ac*

*um Diis conversantem juravit, perniciem sibi liberisq́, si vanum id asseruisset, imprecatus: vocatisq́ ad hoc testibus cum aliis Diis, tum ipsa Drusillâ. ob id donatus est decies sestertiûm.*

Sequitur in Herodiano: Καὶ ἐξ ἐκείνου μετὰ τῶν λοιπῶν θεῶν θρησκεύεται. Non igitur antillâ; quod soli Antonino Philosopho contigit. Jul. Capitolinus: *Tantusq́ illius amor eo die regii funeris claruit, ut nemo illum plangendum censuerit: certis omnibus, quod ab aliis commodatus, ad Deos redisset. Deniq́ priusquam funus conderetur, ut pleriq́ dicunt, quod nunquam antea factum fuerat, neq́ postea, Senatus, Populusq́ non divisis locis, sed in una sede propitium Deum dixit.* Huc pertinet arguta quidem, sed impia vox Bassiani Caracallæ, qui cum fratrem Getam occidisset, ac vereretur tyrannicam ex parricidio notam, audiretq́ posse mitigari facinus, si divum fratrem appellaret, dixisse fertur: *Sit divus, dum non sit vivus*, ut est apud Spartianum in Anton. Geta. Post consecrationem igitur Divi demum proprie appellabantur, nomine suo retento: quod primitus quidem relatis in Deos mutari solebat ad tollendam ex ani-

mis hominum mortalitatis opinionem. Nam Romulum post ἀποθέωσιν Quirinum vocatum, vulgare est negocium.

Hic verò etiam observandum, non consecratos tantùm & rebus humanis exemptos Imperatores esse Divos appellitatos, uti nonnulli docti putarunt: sed & adhuc vivos. Quo sensu clarissimus Rittershusius Notis ad Guntheri Ligurinum, libr. VI. cap. IV. cepit illud Horatii: *Præsens divus habebitur Augustus.* Sic Symmachus libr. III. Epist. LXXXI. *Solemne est Divo nostro Theodosio in suos exercere censuram.* Et Guntherus libr. VI. in epistola Responsoria Episcoporum ad Papam Adrianum pro Friderico Barbarossa:

*Hæc de responsis Divi, Pater optime, Regis*
*Salva pace tua, tibi rescribenda putamus.*

## Cap. XIV.

*De honoribus Consecratorum. Templa iis erecta: Sacerdotia instituta. Imagines ipsorum in maxima veneratione habitæ. Juramenta per nomina consecratorum sanctissima. Saliari carmine cani, insigne genus honoris. Similis mos Atheniensium. ἄξιος τοῦ πέπλου.*

Consecrationis igitur Ceremoniæ erant hujusmodi: subjungo nunc honores

res ipſos, qui conſecratis jam & in Deorum numerum adſcriptis ſolebant exhiberi.

Ac primò quidem Templa ac fana illis, tanquam veris numinibus ſtatuta legimus, ut C. Julio Cæſari. Dio lib. XLVII. Καὶ ἡρῷον οἱ ἔντε τῇ ἀγορᾷ καὶ ἐν τῷ τόπῳ, ἐν ᾧ ἐκέκαυτο, προκατεβάλλοντο. Neq; mirum mortuo id accidiſſe: cum adhuc vivo ampliora etiam humano faſtigio decreta ſint, teſte Suetonio in ejus vita, cap. LXXVI. Auguſto etiam Cæſari, ut ait Tacitus lib. I. Annal. *Sepultura more perfecta, templum & cœleſtes religiones decernuntur.* At longum foret enumerare omnia illa templa, quæ Auguſto non Romæ ſolùm, ſed & alibi erecta fuiſſe, auctores prodiderunt. Nam & eo loci, quem primum naſcens attigerat, ſacrarium ipſi conſtitutum, aliquantò poſt, quàm exceſſit, teſtis Suetonius cap. V. Et Nolæ, ubi mortuus erat, idem Sueton. in Tiber. cap. XL. Dio libr. LVI. extremo. Tacitus libr. IV. Annal. De templo Palatino Auguſti vide Plin. l. XII. Dionem lib. LVI. Sueton. in Tib. cap. XLVII. Hiſpanos etiam, ut ſibi in Colonia Tarraconenſi templum ſtruere Auguſto liceret, à Tiberio petiiſſe, auctor Taci-

tus lib. I. ubi ſubjungit, exemplo Tarraconenſium monitas omnes provincias, ut idem peterent, imperrarentque. De Græcis, qui Auguſto templa ædificarunt, vide Hub. Golzium in Auguſto Cap. XXIX. Sic Claudio Imp. extructum fuiſſe templum in Britannia tradit Tacitus lib. XIV. *Ad hæc templum Divo Claudio conſtitutum, quaſi arrha æternæ dominationis, aſpiciebatur.* h. e. quaſi pignus & arrabo æternæ ſervitutis. Meminit hujus templi & Seneca in Menippæa: *Parum eſt, quod templum in Britannia habet, quod hunc barbari colunt, & ut Deum orant.* De Divi Adriani templo Æl. Spartianus: *Templum deniq; ei pro ſepulcro apud Puteolos conſtituit Antonius.* Druſillæ etiam, ne fæminas prætercam, inter alios honores decretum à Caligula, ut σηκός τε ἴδιος οἰκοδομηθῆ καὶ ἱερεῖς εἰκόσιν οὐχ' ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες γεγαίρονται, autor Dio libr. LIX.

Deinde verò cum vana fuiſſent ſine ſacris templa, ideo etiam Flamines, Sacerdotes ac Sodales inſtituebantur, qui ſacra in memoriam cujusque peragerent, & cœleſti religione tanquam Deum colerent. Hinc noti paſſim in hiſtoria & lapidibus

dibus Flamines ac Sodales Quirinales, Augustales, Claudiales, Flavii, Trajanales, Hadrianales, Antoniniani, & aliorum Divorum, Divarumq;, qua de re multa testimonia adducerem, nisi viderem fuisse hoc argumentum copiosè tractatum ab Onuphrio Panvinio lib. II. Comment. Reipub. Rom. cap. De Sacerdotiis. Non autem viri solùm ad Sacerdotalia horum cælitum ascribebantur: sed, quod rideamus, interdum etiam fœminæ, adeo projecti in adulationem mores. Marmor:

*P. POSTHVMÆ. P. F. PAVLLÆ*
*SACERD. D. JVLI. AVGVST.*

Item in Hispaniis: *LVCR. L. F. CAMPANA. FLAM. PERP. DOMVS AVG.* h. e. *Lucretia L. Filia Flaminica perpetua domus Augusti.* Exemplum hujus rei à Livia, quæ miro exemplo sacerdos sui viri & quidem ex decreto Senatus. Dio libr. L. VI. τότε δὲ ἀθανατίσαντες αὐτὸν καὶ θιασώτας οἱ καὶ ἱερὰ καὶ ἱέρειαν τὴν Λιουίαν ἀπέδειξαν. h. e. *Tunc vero consecrantes Augustum sodales ei & sacra instituerunt & sacerdotem Liviam.* Velleius Paterc. lib. II. *Livia Romanorum eminentissima, quam postea conjugem Augusti vidimus, quam trans-*

*transgressi ad Deos sacerdotem ac filiam.* Sic enim rectè emendat istum locum frustra ab aliis tentatum Justus Lipsius, qui hinc lucem dat tenebricoso Ovidii loco lib. IV. de Ponto.

*Nec pietas ignota mea est, videt hospita tellus*
*In nostra sacrum Cæsaris esse domo.*
*Stant pariter natusq; pius, conjunxq; sacerdos*
*Numina jam facto non leviora Deo.*

*Natus pius* Tiberius est: *conjux Sacerdos* Livia. Sic Agripinam fuisse Claudii sacerdotem indicat Tacitus lib. XIII. *Decreti & à Senatu*(Agrippinæ) *duo lictores, Flaminium Claudiale.* hoc est, ut esset Flaminica Claudii. Hujus generis fuerunt etiam puellæ istæ alimentariæ, quas in honorem Faustinæ uxoris suæ instituit Antoninus Pius, easque Faustinianas appellavit. Julius Capitolinus in M. Antonino Philosopho: *Novas puellas Faustinianas instituit in honorem uxoris mortuæ.* Et alibi: *Puellas alimentarias in honorem Faustinæ.* Itemq; *puellæ* istæ *Mammeanæ*, quas in honorem ac memoriam matris suæ Mammeæ instituit Alexander Severus teste Lampridio.

Quid jam de imaginibus loquar eorum, qui in Deos relati? Factas eas ad formam

mam Deorum, iisq; signa fuisse apposita, quæ Deorum statuis solent, puta, Radium, Astra, Fulmen intelligimus ex Lucano, qui lib. VII. inter ultiones sanguinis civilis etjam hoc posuit.

*—— cladis tamen hujus habemus*
*Vindictam quantum terris dare numina fas est,*
*Bella pares superis facient civilia Divos,*
*Fulminibus Manes radiisq; ornabit & astris,*
*Inq; Deum templis jurabit Roma per umbras.*

Et extant etiam hodie nummi, in quibus Augusti radiatum caput. Quanquam & ipsæ effigies numinum tributæ consecratis: ut Jovis, Augusto; clarè Prudentius lib. I. Contra Symmach.

*Hunc morem veterum docili jam ætate secuta*
*Posteritas mense atq; adytis & Flamine & aris*
*Augustum coluit. vitulo placavit & agno,*
*Strata ad pulvinar jacuit, responsa poposcit.*
*Testantur tituli, produnt Consulta Senatus*
*Cæsareum Iovis ad speciem statuentia templum.*

Sic Liviam habitu ac nomine Junonis, consecratam cultamq; testis idẽ Prudenti⁹:

*Adjecêre sacrum, fieret quo Livia Juno*
*Non minus infamis thalami sortita cubile*
*Quàm cum fraterno caluit Saturnia lecto.*

Quanquam eo nomine affecta à Poëtis etjam viva. Ovidius:

*Cum tibi contigerit vultum Junonis adire.*

Quem-

Quemadmodū autē Livia habitu Junonis: Sic Drusilla à Cajo consecrata Veneris cognomento Pantheæ Dio lib. LIX. Καὶ οἱ τά τε ἄλλα, ὅσα τῇ τε Λιουίᾳ ἐδέδοτο, ἐψηφίσθη, καὶ ἵνα ἀθανατισθῇ, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον χρυσῆ ἀνατεθῇ καὶ ἐς τὸ τῇ ἀγορᾷ Ἀφροδίσιον ἄγαλμα αὐτῆς ἰσομέτρητον τῷ τῆς θεοῦ ἐπὶ ταῖς ὁμοίαις τιμαῖς ἱερωθῇ. Et paulò post: τότε οὖν Πάνθεα τε ὠνομάζετο καὶ τιμῶν δημοσίων ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν ἠξιοῦτο. h. e. *Decreta et omnia, quæ Liviæ, insuper ut immortalis haberetur, aureaq; in curia effigies ejus poneretur, ut in foro imago Veneris statuæ ejus æqualis collocaretur, iisdemq; honoribus coleretur.* Et mox: *Itaq; tunc Panthea vocata est & divinis honoribus per omnes urbes culta.* Atque huc refert Lipsius priscam inscriptionem.

*VENERI. CÆLESTI*
*AVGVSTÆ SACR.*
*NUMMIA. C. F. DORCAS.*
*S. P. F. C.*

Hujusmodi igitur imagines inter Deos penates collocabant, & vitio datum, cujus domi non conspicerentur: quo cultu habitam Antonini Philosophi imaginem, tradit Capitolinus. *Et parum sanè fuit, quod*

*illi honores divinos, omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio ac dignitas dedit: nisi quod etiam sacrilegus judicatus est, qui ejus imaginem in sua domo non habuit, qui per fortunam vel potuit habere vel debuit. Deniq; hodieq; in multis domibus M. Antonini statuæ consistunt inter Deos penates.* Sic narrat Vopiscus cavisse Tacitum, *ut Aurelianum omnes pictum haberent.* Idem in Probo. *Eant & dignitatem Probo derogent, quem Imperatores nostri prudenter vultibus consecrandum judicarunt.* Conflare autem Cæsarum imagines consecratas, hoc est, ad informem massam reducere, crimen erat læsæ majestatis: Venulejus Saturninus L. VI. D. ad Leg. Juliam Majest. *Qui statuas aut imagines imperatoris jam consecratas conflaverint, aliudve quid simile admiserint, lege Julia majestatis tenentur.* Sed nec vendere licuit, nisi nondum consecratas, ut est in L. V. D. eodem. Ideo tanquam crimen objiciebat accusator Fannio *quod venditis hortis statuam Augusti simul mancipasset,* teste Tacito libr. I. Annal. Quanquam rescripsit ibi Tiberius: *Non contra religiones fieri, quod effigies ejus ut alia numinum simula-*

*ſimulacra venditionibus domuum & hortorum accedant:* ut ait idem Tacitus.

Præterea per nomina quoque & numina conſecratorum ſolebant jurare. Nam poſt Julii Cæſaris cædem, Senatus decrevit τὴν αὐτοῦ τύχην ὀμνύναι, ut refert Dio lib. XLIV. Horatius de Auguſto.

*Præſenti tibi maturos largimur honores*
*Jurandasq; tuum per nomen ponimus aras.*

Tacitus lib. I. Annal. de eodem. *Rubrio crimini dabatur violatum perjurio nomen Auguſti.* Et ſapiens ille Claudius *jusjurandum neq; ſanctius ſibi neq; crebrius inſtituit, quàm per Auguſtum.* Sic Druſillæ is honos tributus à Cajo, ut αἱ γυναῖκες αὐτὴν ὁσάκις ἂν μαρτυρῶσί τε, ὀμνύωσιν, *mulieres per illam jurarent, quoties aliquid ſacramēto confirmare vellent,* teſte Dione lib. LIX. Et libro ſequenti tradit idem auctor Claudium Imperatorem juſſiſſe fœminas per Liviæ nomen jurare. ταῖς τε γυναιξὶν, inquit, ὅρκον τὸ ὄνομα αὐτῆς (Λιουίας) ποιεῖσθαι κελεύσας. Nec dubium eſt quin aliorum Impp. qui inter Deos relati fuerunt nomina in juramentis ſint uſurpata, exceptis Tiberio & Caligula, quorum in juramentis & votis concipiendis nullam

lam factam mentionē notavit Dio lib. LX. Καὶ διὰ ταῦτα τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ (Γαΐου) οὐκ ἐστὶν ἐν τῷ καταλόγῳ τῶν αὐτοκρατόρων, ὧν μνήμην ἐπί τε τοῖς ὅρκοις καὶ ἐπὶ ταῖς εὐχαῖς ποιούμεθα, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τοῦ Τιβερίου. Hos duos enim Cæsares non modò non in Deorum album adscriptos, sed etiam vix sepulturæ honorem adeptos, Suetonius & alii testantur. Quàm sanctè autem habita juramenta illa, quæ per salutem, per genium, per fortunam principis concipiebantur, indicat Tertullianus in Apologet. cap. XXVIII. *Majore formidine & callidiore timiditate Cæsarem observatis, quàm ipsum de Olympo Jovem: citius deniq; apud nos per omnes Deos, quàm per unum Genium Cæsaris pejeratur.* Quæ verba, ut pleraq; alia, imitatus Minutius Felix Octavio: *Et est*, ait, *illis tutius per Jovis Genium peierare, quàm Regis.* Nec mentiuntur duo sanctissimi scriptores. Nam legibus Romanis, qui per Deum pejerasset, in eum nulla erat constituta pœna, nisi quod à Censoribus solebat notari, quorum *Judicium*, ut ait Cicero lib. V. de Repub. *nihil ferè damnato afferebat præter ruborem:* infamiam certè non irrogabat. Hujus igitur

juramenti violata religio solum Deum habebat ultorem, ut ait Lex. II. C. De rebus creditis; & *injurias Deorum Diis curæ esse* dicit Tiberius apud Tacitum lib. I. At verò qui per Principem consultò pejerasset, is in legem Juliam majestatis incidebat, corporeq; graviter puniebatur. Ulpianus Leg. XIII. D. De jurejurando: *Si quis juraverit in re pecuniaria per genium principis, dare non se oportere, & pejeraverit, &c. Imperator noster cum Patre rescripsit, fustibus eum castigandum dimittere, & ita ei super dici* προπετῶς μὴ ὄμνυε, *petulanter ne jurato.* Dixi autem *consultò*: nam si quis inconsultò quodam animi motu pejeraret, eum in legem Juliam majestatis non incurrere, rescripsit D. Alexander Leg II. C. De rebus creditis. Vide Cujac. lib. II. observ. cap. XIX. Et B. Brisson. lib. VIII. De Formulis.

Atq; hi præcipui honores, quibus in numerum Deorum relati colebantur: reliquos, qui cum non consecratis communes erant, ut statuas, imagines Circensibus per pompam ferendas, aliaq; honorum genera longum foret hic recensere. Unum hoc nequeo quin attingam, morem fuisse, ut Salia-

Saliari carmine cantarentur, quos eximio aliquo honore cupiebant affectos. Germanico id contigit teste Tacito lib. II. Annal. *Honores ut quis amore in Germanicum, aut ingenio validus, reperti, decretiq́, ut nomen ejus Saliari carmine caneretur.* Quo exemplo etiam M. Antoninus Philosophus mortuo filio Vero *jussit ut Saliari carmini nomen ejus insereretur*, ut refert Capitolinus in ejus vit. Sed antiquissimum Romæ hunc ritum fuisse constat ex iis, quæ de Mamurio Veturio, & Lucia Volumnia & Mania matre Larum scribunt autores. Ovidius lib. III. Fastor.

*Quis mihi nunc dicet, quare cœlestia Martis*
*Arma ferant Salii, Mamuriumq́ canant.*

Varro lib. v. De Lingua Latina: *Itaq́ Salij, qui cantant Mamurium Veturium, significant veterem memoriam.* Et lib. VIII. *Videmus enim Maniam matrem Larum & Luciam Volumniam Saliorum carminibus appellari.* Vide Plutarchum in Numa & Festum. Clarissimus Casaubonus, cum hac de re mihi cum ipso sermo esset, observasse se dicebat, similem ritum apud Athenienses, qui benè meritos de Repub. peplo Minervæ intexe-

re ſoliti: ac inde natum apud illos Proverbium, ἄξιός ἐςι τοῦ πέπλου, quod Romanè dixeris, *dignus eſt cujus nomen Saliari carmine canatur.* Ariſtophanes in Equitibus:

Εὐλογῆσαι βουλόμεθα τοὺς πατέρας ἡμῶν, ὅτι
Ἄνδρες ἦσαν τῆς δὲ γῆς ἄξιοι καὶ τοῦ πέπλου.

Commodum hæc ſcripſeram, cum ecce prodeunt eruditiſſimi viri in Auguſtæ Hiſtoriæ ſcriptores Notæ, quib. hoc ipſum ab eo annotatum video, & plurimum lætor. Vellem tantum ex infinitis ſuis ſacris Obſervationibus hanc unam attexuiſſet, quomodo Vetus Eccleſia Chriſtiana hanc conſuetudinem ad ſuum uſum traduxerit, inſtituto, ut nomina ſanctorum Martyrum, Imperatorum, Pontificum ſummorum & aliorum ſacris diptychis inſerta, inter hymnodias recitarentur. De qua re ſcitu digna nec protrita ſe aliquando dicturum olim promiſerat lib. VI. Animadverſ. in Athenæum cap. XIV.

FINIS LIBRI QUARTI ET ULTIMI De Funeribus Romanorum.

*JOHAN. KIRCHMANNI*

# AD LIBROS DE FUNERIBUS Romanorum.

## APPENDIX.

### CAPUT I.

*Bruta esse sepulturæ studiosa, probatur exemplo Apum, Hirundinum, Formicarum, Gruum, Elephantorum, Delphinorum, Accipitrum, Leonum.*

SOlemnes Funerum ritus Romanis olim frequentatos quatuor libris satis copiosè, opinor, explicavimus; Jam verò Superpondii & mantissæ instar erunt miscella hæc capita, in quæ superiùs nobis vel per incuriam, ut fieri solet, vel consultò, ne ordo turbaretur, omissa breviter conjiciemus.

Maximum fuisse Veterum in sepultura studium ex dictis liquet. Non autem id in ipsis literarum ac humanitatis inventoribus tantopere mirandum, quod & natura feras bestias, & ratio barbarissimas gentes docuit.

De BESTIIS audiamus Ælianum, qui lib. v. de Animalib. cap. XLIX. Ἐπεὶ καὶ τοῦτο ἴδιον τῶν ἀλόγων, inquit, τὰ ὁμογενῆ τε καὶ ὁμοφυῆ τεθνεῶτα τῶν ὀφθαλμῶν ἀποφέρειν θᾶττον. *Nam hoc quoque brutis insevit natura, ut gentiles & cognatas animantes extinctas mox è conspectu amoveant.* Sed quæ hic generatim loquitur politissimus scriptor, operam nihil ludam, si exemplorum appositione paulisper illustravero.

APIBUS id tribuit Plinius libr. XI. c. XVIII. *Defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exsequias.* Virgilius lib. IV. Georg. de apibus loquens:

*——tum corpora luce carentum*
*Exportant tectis & tristia funera ducunt.*

Nec verò de Apibus solùm; sed &

De HIRUNDINIBUS idem tradit Ælianus lib. v. cap. XLIX. καὶ μέντοι χελιδὼν ἐκβάλλει χελιδόνα νεκρὰν καὶ μέλιτται. *Hirundines & apes quoque suas gregales extinctas ejiciunt.*

FORMICAS etiam in eadem classe reperio: de quibus idem auctor eodem in loco sic loquitur: Καὶ ἐκείνοις ἐκφορὰς νεκρῶν μέλειν, καὶ καθαίρειν τοὺς σφετέρους χηραμοὺς ἡ σοφωτάτη φύσις ἔδωκεν. *Formicis etiam naturâ tributum est, ut sui generis defunctas ex cavernis effe-*

*efferant, quò mundiùs habitent.* Plinius libr. XI. cap. XXX. de formicis: *Sepeliuntur inter se viventium solæ præter hominem.* Addit verò Ælianus libr. VI. de Animalib. cap. XLII. eam esse formicarum circa mortuas contubernales prudentiam, ut in granorum folliculis ipsas condant, non aliter quàm homines in tumulis loculisq; parentes suos aut amicos soleant: Σοφὸν δὲ καὶ ἐκεῖνο προσακήκοα, ὅτι ἄρα τοὺς τεθνεῶτας μύρμηκας οἱ προσήκοντες ἐν ταῖς τῶν πυρῶν κηδεύουσι θυλακίσιν, ὡς πατέρας ἢ πᾶν τὸ φίλον ἐν ταῖς σοροῖς οἱ ἄνθρωποι. Hoc amplius Plutarchus in lib. cui titulus: *Vtrum animalia plus rationis habeant quàm aquatilia;* testatur, Formicas habere tres cavernulas, & in illarum una comitium celebrari, in alteram penum annuã recondi, tertiam verò esse mortuarum cœmiterium, εἰς δὲ τρίτην κοιλότητα ἀποτίθεσθαι τοὺς θνήσκοντας. Subjungit insuper ex observatione Cleanthis, qui ejusmodi spectaculo ipsemet interfuerit, egressas è cavernula formicas venisse aliis obviam ferentibus mortuam: pro qua post varios ultrò citroque commeatus verme tanquam redemptæ mortuæ pretio desuper delato ac de-

penſo acceptam mortuam intrò abſtulerint. Ὁ μὲν ὖν Κλεάνθης, inquit, ἔλεγε, καίπερ ὓ φάσκων, μετέχειν λόγυ τὰ ζῶα τοιαύτῃ θεωρίᾳ παρατυχεῖν. Μύρμηκας ἐλθεῖν ἐπὶ μυρμηκιὰν, ἑτέραν μύρμηκα νεκρὸν φέροντας: ἀνιόντας ὖν ἐκ τῆς μυρμηκιᾶς ἑτέρυς, οἷον ἐν τυχάνειν αὐτοῖς καὶ πάλιν κατέρχεσθαι, καὶ ὕτο δὶς ἢ τρὶς γενέσθαι: τέλος δὲ τὺς μὲν κάτωθεν ἀνενεγκεῖν, ὥσπερ λύτρα τῦ νεκροῦ σκώληκα, τὺς δὲ ἐκεῖνον ἀραμένυς, ἀποδόντας δὲ τὸ νεκρὸν οἴχεσθαι. Eandem fabulam refert Ælianus lib. VI. de Animalib. cap. L. D. Hieronymus in libro De vita Malchi captivi eadem ferè tradit his verbis: *Aſpicio formicarũ gregẽ anguſto calle fervere, ferre onera majora, quàm corpora, &c. Illæ venturæ hiemis memores, ne madefacta humus in herbam horrea verteret illata ſemina præſidebant: hæ luctu celebri corpora defuncta deportabant, quodq; magis mirum eſt, in toto agmine egrediens non obſtabat intranti, &c.*

Quid jam de GRUIBUS loquar, de quibus Ælianus lib. II. Animal. cap. I. Μελλόντων δὲ αὐτῶν αἴρεσθαι, καὶ τῦ πρόσω ἔχεσθαι, ὁ παλαιότατος γέρανος περιελθὼν τὴν πᾶσαν ἀγέλην, καὶ εἰς τρὶς, εἶτα μέντοι πεσὼν, ἀφίησι τὴν ψυχὴν, ἐντεῦθεν ὖν οἱ λοιποὶ θάπτυσι μὲν τὸ νεκρὸν &c. h. e. *Cum verò proximum eſt, ut è Thracia migrent,*

*grent, & ultra progrediantur, Grus, quæ fuerit extremo tempore ætatis affecta, ter universum gregem circumeundo emensa cadit, supremumq́; diem vitæ claudit: quam primò sepultura reliquæ afficiunt.*

De ELEPHANTIS idem Ælianus scriptum reliquit, ipsorum hanc esse naturam, ut si quis alterum vita functum conspexerit, ab ipso non prætereatur, quin humum promuscide haustam, vel ramum tanquam justis quibusdam mysticis pro natura communi peractis, injiciat, criminis nimirum piacularis evitandi gratia, quale à se committi belluæ hujusmodi credunt, eo officio neglecto. Verba Æliani hæc sunt: Λέγουσι δὲ Αἰθιόπων λόγοι αἱμυλίας τε καὶ κόμπου Ἑλληνικοῦ ἀγευστοι, ὅτι ἄρα Ἐλέφαντα θεασάμενος ἐλέφας νεκρόν, οὐκ ἂν παρέλθοι μὴ τῇ προβοσκίδι γῆν ἀρυσάμενος καὶ ἐπιβαλών, ὁσίαν τινὰ ἀπόρρητον ὑπὲρ τῆς κοινῆς φύσεως τελῶν, καὶ φεύγων ἄγος. εἶναι γὰρ τὸ μὴ δρᾶσαι τοῦτο ἐναγές. ἀπόχρη δὲ οἱ καὶ κλάδον ἐπιβαλεῖν καὶ ἄπεισι, τὸ κοινὸν ἁπάντων τέλος μὴ ἀτιμάσας.

Nec verò DELPHINOS præteribimus, quibus eandem virtutem tribuit idém scriptor lib. XII. cap. VI. ἦσαν δὲ ἄρα, inquit, Δελφῖνες καὶ νεκρῶν μνήμονες, καὶ τῶν συννόμων ἀπελ-

φόντων ἢ βίου ὑδαμῶς πςοδιδόται. τὸν γοῦν ἑαυτῶν τεθνεῶτα ὑποδυώντες, ἄτα μέν τοι κομίζουσι φςάδην εἰς τὴν γῆν τοῖς ἀνθρώποις πιςεύοντες θάψαι. Καὶ Αριςοτέλης μαρτυρεῖ ὅτι. h. c. *Delphini etjam mortuorum memoriam non abjiciunt & eos, quibus cum vivis consuetudinem habuerant, extinctos quoq; non deserunt. Itaq; sui generis cadavera subeuntes, ad summam aquam allevant tum ad continentẽ velut funere illos efferentes, hominibus ipsos sepeliendos tradunt, teste Aristotele.* Sed illud de cura sepulturę: hoc de honore funeris, quod sequitur: Ἕπεται δὲ πλῆθος ἕτερον οἱονεὶ τιμῶντες, ἢ καὶ νὴ Δία ὑπερμαχοῦντες, μήτε ἄλλο κῆτος ἐπιδραμὴ καὶ τὸν νεκρὸν ἁρπάζας καταδαίσηται. hoc est. *Post verò sequitur magna Delphinorum multitudo tanquam funeri operam dantium, atq; in mortuos honorem conferentium, aut certè eos ab impetu aliarum belluarum, ne devorentur, defendentium.*

Mira hæc sunt, quæ diximus: at multò majori admiratione dignum est, quod etiã ipsis hominibus defunctis sepulturæ honorem à brutis animalibus præstitũ legimus.

ACCIPITRIBUS tale ingenium tribuit Ælianus libr. II. Var. hist. cap. XLII. Νεκρὸν δὲ ἄνθρωπον ἱεράξ ἰδὼν, ὡς λόγος, πάντως ἐπιβάλ-

ἐπιβάλλει γῆς τῷ ἀτάφῳ, καὶ τοῦτο μὲν οὐ κελεύει αὐτῷ ὁ Σόλων, ὡς Ἀθηναίους ἐκέλευσε δρᾶν. hoc eſt. *Hominem mortuum ſi inhumatum Accipiter conſpexerit, injecta gleba humare dicitur: et ſi illum hoc Solon, ſicut Athenienſes, facere non juſſerit.*

DELPHINOS etiam (*homini amicum animal* ut Plinius vocat lib. IX. cap. VIII.) hujuſmodi natura præditos ex Plutarcho diſcimus, qui in lib. *Vtra animalia prudentiora &c.* memoriæ prodidit, maximã Delphinorum vim ad Cærani funus celebrandum conveniſſe, & ad littus, ubi cadaver pia propinquorum defuncti cura & officio cremabatur, expectaſſe, donec funeri finis fieret. Verba ejus hæc ſunt: Ἐπεὶ δὲ ὕστερον ἀποθανόντος αὐτοῦ τὸ σῶμα πλησίον τῆς θαλάττης οἱ προσήκοντες ἔκαιον, ἐπεφαίνοντο πολλοὶ Δελφῖνες παρὰ τὸν αἰγιαλὸν: ὥσπερ ἐπιδεικνυότες ἑαυτοὺς ἥκοντας ἐπὶ τὰς ταφὰς, καὶ παραμείναντες ἄχρις οὗ συνετελέσθησαν.

Porrò LEONES etiam D. Antonium adjuviſſe in ſepeliendo cadavere Pauli Eremitæ, narrat D. Hieronymus in libro De ejus vita. *Et illi quidem* (Leones intelligit) *directo curſu ad cadaver beati ſenis ſubſtiterunt, adulantibusq; caudis circa ejus*

pedes

*pedes accubuêre fremitu ingenti rugientes, prorſus ut intelligeret eos plangere, quomodo poterant: deinde haud procul cœperunt humum pedibus ſcalpere, arenamq́; certatim egerentes, unius hominis capacem locum foderunt: ac ſtatim quaſi mercedem pro opere poſtulantes, cum motu aurium, cervice dejecta, ad Antonium perrexerunt, manus ejus pedesq́; lingentes: at ille animadvertit benedictionem eos à ſe precari &c. Cumq́; illi receſsiſſent, ſancti corporis oneri, ſeniles curvavit humeros, & depoſito eo in foſſam, deſuper humũ congregans, tumulum ex more compoſuit.* Fabuloſa autem & creditu difficilia fortean hæc, quæ narravimus, aliquibus videbuntur: *Sed quia non nova dicuntur, ſed tradita repetuntur, fidem autores vindicent: noſtrum ſit inclitis literarum monumentis conſecrata, perinde ac vana non refugiſſe*, ut Val. Maximi verbis caput hoc concludam. lib. 1. de Miraculis.

## CAP. II.

*Varii ritus funebres Barbararum gentium: quarum aliæ mortuos vel morti vicinos devorabant & quidem vel totos, ut* Scythæ, Pontici, Padæi, Hiberni, Maſſagetæ. Derbices: *vel excepto capite, ut* Sidones,

dones, Essedones, Panebi. *Aliæ avibus vel canibus dilaniandos objiciebant, ut* Hircani, Caspii, Bactrii, Barchæi, Indi, Persæ, Parthi. *Aliæ in aquam & paludes projiciebant, ut* Pœones, Æthiopes, Hyperborei, *Aliæ ex arboribus vel patibulo suspendebant, ut* Colchi, Tibareni, Scythæ. *Aliæ lapidibus obruebant, ut* Troglodytæ.

SEd & nulla GENS tam barbara, nullus populus tam immanis qui non mortuos suos patrio ritu funerandos putârit. Patrio, inquam, ritu. Nam etsi quidem barbarorum sepultura à nostrâ adeo diversa est & aliena, ut nihil minùs nobis quàm sepultura videatur: apud ipsos tamen honestissima semper atque sancta habita fuit, & qui aliter funerabatur, infelix existimatus: quemadmodum ex aliquam multis auctorum locis, quæ mox adscribam, clarè patebit. Non enim possum committere, quin fastidientis Lectoris nauseam varietate aliqua discussurus, plerosq; istos barbararum gentium funerales ritus, ut mihi in mentem venerint, capite hoc breviter recenseam: quod dum facio, nullam me reprehensionem incursurum confido. Atq; ut hinc ordiar, Quibusdam populis propria ac peculiaris fuit ea consuetudo, ut *Amicorum ac familiarium, si quando diem suum*

*obiis-*

*obiissent, corpora non terræ mandarent aut comburerent, sed frustillatim dissecta devorarent*, honestum esse arbitrati, suis in proprio ventre conditorium struere. Petronius Arbiter in Satyr: *Apud quasdam gentes scimus adhuc legem servari, ut à propinquis suis consumantur defuncti, adeo quidem ut objurgentur ægri frequenter, quod carnem faciant pejorem.* Atque hunc morem etiam ipse Chrysippus Philosophus probasse scribitur à Laërtio in ejus vita: ἐν δὲ τῷ γ περὶ δικαίου, κατὰ τοὺς χιλίους στίχους καὶ τοὺς ἀποθανόντας κατεσθίειν κελεύων. Gentes verò, quæ hoc ritu usæ, perquam multas reperimus: Inter quas præcipui.

SCYTHÆ, de quibus Lucianus περὶ πένθους, ubi cum varios plurimarum gentium circa sepulturam ritus enumerasset, sic subjungit: Ὁ δὲ Σκύθης κατεσθίει. Et in Toxari, ex hoc Scytharum more colligit, ipsos non esse amicitiæ studiosos: Τεκμαιρόμενος, inquit, τοῖς τε ἄλλοις, ἃ περὶ αὐτῶν ἀκούομεν, καὶ ὅτι κατεσθίουσι τοὺς πατέρας ἀποθανόντας. Tertullianus in Apologet. cap. IX. *Ajunt apud quosdam gentiles Scytharum defunctum quemq; à suis comedi.*

De

De PONTICIS populis idipſum memorat idem auctor lib. I. adverſus Marcionem cap. I. *Parentum cadavera cum pecudibus cæſa convivio convorant. qui non ita deceſſerint, ut eſcatiles fuerint, maledicta mors eſt:*

De HIBERNIÆ Inſulæ habitatoribus idem tradit Strab. lib. IV. περὶ ἧς (Hiberniam intellige) οὐδὲν ἔχομεν λέγειν σαφὲς, πλὴν ὅτι ἀγριώτεροι τῶν Βρετανῶν ὑπάρχουσιν οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν, ἀνθρωποφάγοι τε ὄντες καὶ πολυφάγοι, τούς τε πατέρας τελευτήσαντας κατεσθίειν ἐν καλῷ τιθέμενοι, hoc eſt. *De hac nihil certi habeo, quod dicam, niſi quod incolæ ejus Britannis ſunt magis agreſtes, qui & humanis veſcuntur carnibus & plurimum cibi vorant, & pro honeſto ducunt parentum mortuorum corpora comedere.*

Alii verò non ſolùm mortuos, ſed & ſaltem *cum morbis graviuſculè conflictantes cæſos comedebant.* Nam de PADEIS, gente Indicâ, refert Herodotus lib. III. illos hunc morem habuiſſe, ut quoties aliquis civium aliquave ægrotarit, virum quidem ſui maximè familiares interemerint: quòd dicant illum morbo tabeſcentem carnes ipſis corruptu-

rupturũ. Et licet ille neget ſe ægrotare, nihilominus iſti non ignoſcentes necant eũ, epulanturq́. Mulieri verò ſuæ maximè neceſſariæ idem, quod viri viro, faciunt. Qui autem ad ſenium pervenerit, eo itidem mactato paſcuntur. Ideoq́; cùm hac de cauſa, tum quia omnes, qui in morbum incidunt, necantur, non multi ſanè eorũ ad ſenectutem perveniunt. Verba Herodoti ſunt; ὅς ἂν κάμῃ τῶν ἀςῶν, ἤτε ἀνὴρ, ἤτε γυνὴ, τὸ μὲν ἄνδρα ἄνδρες οἱ μάλιςα οἱ ὁμιλέοντες κτείνουσι φάμενοι αὐτὸν, τηκόμενον τῇ νόσῳ τὰ κρέα σφίσι διαφθείρεσθαι. ὁ δὲ, ἀπαρνεόμενος ἐςὶ μὴ μὲν νοσέειν. οἱ δὲ οὐ συγγινωσκόμενοι, ἀποκτείνοντες κατευωχέονται. ἢν δὲ γυνὴ κάμῃ, ὡσαύτως αἱ ἐπιχρεώμεναι μάλιςα γυναῖκες ταυτὰ τοῖς ἀνδράσι ποιοῦσι. τὸν γὰρ δὲ ἐς γῆρας ἀπικόμενον θύσαντες, κατευωχέονται. ἐκ δὲ τούτου τοῦ λόγου οὐ πολλοί τινες αὐτέων ἀπικνέονται. πρὸ γὰρ τοῦ τὸν ἐς νοῦσον πάντα πίπτοντα κτείνουσι.

Non multùm abſimilis, licet paulò mitior, conſuetudo fuit MASSAGETARUM & DERBICUM: de illis Strabo lib. XI. θάνατον δὲ νομίζεσθαι παρ' αὐτοῖς ἄριςον, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ προβατείων κρεῶν, καὶ ἀναμὶξ βρωθῶσι. τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ῥίπτουσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξίους ὑπὸ θηρίων βεβρῶσθαι, h.e. *Mortis genus opti-*

*optimum censent (Massagetæ) si senio confecti cum carnibus ovillis in frusta concidantur, unaq; devorentur: Qui è morbo decedunt, eos abjiciunt tanquam impios & indignos, qui à feris vorentur.* D. Hieronymus in Epist. adversus Jovinianum: *Massagetæ & Derbices miserrimos putant, qui ægrotatione moriantur, & parentes cognatos, propinquos, cum ad senectam venerint, jugulatos devorant, rectius esse ducentes, ut à se potiùs quàm à vermibus comedantur.* Quem locum à Porphyrio mutuatus est: sic enim ille lib. IV. Ἱστοροῦνται γοῦν Μασσαγέται καὶ Δέρβικες ἀθλιωτάτους ἡγεῖσθαι τῶν οἰκείων τοὺς αὐτομάτους τελευτήσαντας. διὸ καὶ φθάσαντες καταθύουσιν, καὶ ἑστιῶνται τῶν φιλτάτων τοὺς γεγηρακότας. Strabo hoc amplius, annum addit, quem egredi senes suos Derbices non permiserint: τοὺς δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότας σφάττουσι, ἀναλίσκουσι δὲ τὰς σάρκας οἱ ὄγχιστα γένους. τὰς δὲ γραίας ἀπάγχουσιν, εἶτα θάπτουσι. τοὺς δὲ ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀποθανόντας οὐκ ἐσθίουσιν, ἀλλὰ θάπτουσι. *Qui LXX. annum excesserunt, eos jugulant: carnes genere proximi absumunt: vetulas strangulant, inde sepeliunt: qui intra LXX. annum moritur, non editur sed humatur.* Eadem Ælianus lib. IV. Variar. cap. I. ubi vitiosè legitur Βερβίκκαι.

pro Δερβίκκαι. De Maſſagetis vide Herodot. lib. I. poſtremo. Theodoret. ſerm. De Legibus. Chryſoſtom. homil. x. in Matth. Euſeb. de præparat Evangel. lib. I. cap. III. Tertull. contra Marcion.

Notandum etiam, fuiſſe quoſdam, qui mortuos quidem comederint, ſed *excepto capite, quod inaurabant*: quem morem SIDONIBUS tribuit Zenobius Centur. V. Proverb. Νόμος καὶ χώρα: Οἱ Σιδῶνες, inquit τοὺς γονεῖς ἐσθίουσι, χωρὶς τῆς κεφαλῆς· τὴν δὲ κεφαλὴν χρυσοῦσι. *Sidones parentes devorant, excepto, quod inaurare ſolent, capite.*

Et ESSEDONIBUS Herodotus lib. IV. Νόμοισι δὲ Ἰσσηδόνες τοιοῖσδε λέγονται χρᾶσθαι. ἐπεὰν ἀνδρὶ ἀποθάνοι πατὴρ, οἱ προσήκοντες πάντες προσάγουσι πρόβατα, καὶ ἔπειτα ταῦτα θύσαντες καὶ καταταμόντες τὰ κρέα, κατατάμνουσι καὶ τὸν τοῦ δεκομένου τεθνεῶτα γονέα. ἀναμίξαντες δὲ πάντα τὰ κρέα, δαῖτα προτίθενται. τὴν δὲ κεφαλὴν αὐτοῦ ψιλώσαντες καὶ ἐκκαθήραντες, ἀποχρυσοῦσι· καὶ ἔπειτα ἅτε ἀγάλματι χρέωνται, θυσίας μεγάλας ἐπετείους ἐπιτελέοντες. hoc eſt, *Iſſedones porrò talibus moribus uti feruntur: Quoties pater alicui deceſſit, omnes ejus propinqui pecora adducunt, quæ ubi mactaverunt conciderúntque, concidunt & mortuum patrem illius, à quo in convivium accipiun-*

*piuntur, commixtisq; omnibus carnibus convivium exhibent. Caput autem defuncti pilis nudatum purgatumq; inaurant, eoq; pro sigillo utuntur, agentes illi quotannis majores hostias ceremoniasq;.* Videntor & Pomp. Mela lib. II. & Solinus cap. XXV. Idem ferè de PANEBIS Libyæ populis commemorat Stobæus, quos ait Regum corpus sepeliisse, caput verò abscissum & inauratum in templo suspendisse ac consecrasse.

Atque hi fuerunt Populi, quorum quidem ego jam memini, qui mortuorũ corpora ipsimet devorabant: Sequuntur qui *defunctos, imò adhuc semivivos, canibus, vulturibus, aliisq; feris aut avibus dilaniandos projiciebant.* In eorum numero fuêre

HYRCANI & CASPII. De Caspiis Strabo lib. XI. Κάσπιοι δὲ τοὺς ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη λιμοκτονήσαντες, εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκτιθέασιν· ἄποθεν δὲ σκοπεύοντες, ἐὰν μὲν ὑπ' ὀρνίθων κατασπωμένους ἀπὸ τῆς κλίνης ἴδωσιν, εὐδαιμονίζουσι. ἐὰν δὲ ὑπὸ θηρίων ἢ κυνῶν, ἧττον. ἐὰν δ' ὑπό μηδενὸς, κακοδαιμονίζουσι. h. e. *Caspii eos, qui septuaginta amplius annos vixerunt, fame enectos in solitudinem ejiciunt: eminusq; spectantes, si à feretro detrahi eos ab avibus videant, prædicant beatos:*

*tos: ſin à feris aut canibus, non item: infelices, ſi omnino non detrahantur.* Porphyrius, περὶ τῶν ἐμψύχων ἀποχῆς. lib. IV. Ὑρκανοὶ δὲ καὶ Κάσπιοι, οἱ μὲν οἰωνοῖς καὶ κυσὶν παραβάλλουσι ζῶντας: οἱ δὲ τεθνεῶτας. Quod D. Hieronymus ita interpretatur: *Hyrcani volucribus & canibus ſemivivos projiciunt: Caſpii etiam beſtiis mortuos.* Sext. Philoſophus lib. III. Pyrrhon. Hypotheſ. cap. XXIV. *Hyrcani defunctos canibus devorandos exponunt.* Hinc Diogenem dixiſſe ferunt, ſi canes cadaver ſuum lacerarent, Hyrcanam ſepulturam fore; ſi vultures, Iberam, teſte Stobæo ſerm. 122. Notatu verò dignum, quod Cicero ait in I. Tuſcul. canes ab illis in hunc uſum fuiſſe educatos: *In Hyrcania,* inquit, *plebs publicos alit canes, optimates domeſticos. nobile autem genus canum illud ſcimus eſſe: ſed pro ſua quisque facultate parat, à quibus lanietur, eamque optimam illi eſſe cenſent ſepulturam.* Idem tradit Theodoretus ſerm. De Legib. Οὐκ ἔτι δ' οὔτε Ὑρκανοὶ οὔτε Κάσπιοι τοὺς κυνὰς τοῖς τῶν τεθνεότων ἐκτρέφουσι σώμασιν. Silius Ital. lib. II. Punicor: *probatum eſt Hyrcanis adhibere canes.*

De BACTRIIS etiam memoriæ proditum

ditum eſt, eos hunc morem uſitaſſe. Strabo lib. XI. ex Oneſicrito refert, τοὺς ἀπειρηκότας διὰ νόσον ἢ γῆρας ζῶντας παραβάλλεσθαι τρεφομένοις κυσὶν, ἐπίτηδες δὲ πρὸς τοῦτο, οὓς ἐνταφιαστὰς καλοῦσι τῇ πατρῴᾳ γλώττῃ. *Eos qui ſenio confecti ſunt aut morbo vivos projici canibus, dedita opera ad hoc nutritis, quos ſua lingua Entaphiaſtes, quaſi veſpillones vocant.* Fuerunt autem hujus ritus adeo tenaces, ut cum Nicanor barbaram iſtam conſuetudinem abrogare vellet, parum abfuerit, quin totam illam provinciam amiſerit. Porphyrius id ſcribit dicto libro: Καὶ Βάκτριοι μὲν τοῖς κυσὶ παραβάλλουσι ζῶντας τοὺς γεγηρακότας: καὶ τοῦτ' ἐπιχειρήσας καταλῦσαι Στασάνωρ ὁ Ἀλεξάνδρου ὕπαρχος, μικροῦ τὴν ἀρχὴν ἀπέβαλεν: D. Hieronymus: *Bactrii canibus ad hoc ipſum nutritis objiciunt ſenes: quod cum Alexandri præfectus Nicanor emendare voluiſſet, penè amiſit provinciam.*

Vulturibus autem mortuos projiciebant IBERI: de quib. Silius Italicus lib. II. Punicor:

*Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,*
*Exanima obſcœnus conſumit corpora vultur,*
*Regia cum lucem poſuerunt membra, probatum eſt*
*Hyrcanis, adhibere canes.*

mabant: nisi quod Magi in Persia illos feris priùs laniandos objecerint, de quo ritu Cicero I. Tuscul: *Magorum mos erat non humare corpora, nisi à feris essent antè laniata.* Herodotus l. I. οὐ πρότερον θάπτεται ἀνδρὸς Πέρσεω ὁ νέκυς, πρὶν ἂν ὑπ' ὄρνιθος ἢ κυνὸς ἑλκυσθῇ. Μάγους μὲν γὰρ ἀτρεκέως οἶδα ταῦτα ποιέοντας· ἐμφανέως γὰρ δὴ ποιεῦσι. Strabo lib. XV. Τοὺς δὲ μάγους οὐ θάπτουσιν, ἀλλ' οἰωνοβρώτους ἐῶσι. Quem morem postea PARTHOS etiam usurpasse docet Justinus libr. XLI. *Sepultura vulgò aut avium aut canum laniatus est: Nuda demum ossa terra obruunt.*

Transeo jam ad eos, *qui in aquam & paludes vita functos projiciebant:* quod POEONES facere tradit Laertius in Pyrrhone. ÆTHIOPES quoq;, qui ἰχθυοφάγοι dicuntur, *mortuos in paludes conjecisse, piscibus escam futuros,* autor est Sextus Philosophus lib. III. Deniq; HYPERBOREOS vitæ saturos semetipsos in mare præcipitasse, literis memoriæq; mandavit Plinius libr. IV. cap. XII. ubi de his populis sic loquitur: *Mors non nisi satietate vitæ epulatis delibutisq; senibus luxu ex quadam rupe in mare salientibus. Hoc genus sepulturæ beatissimum.*

Finiam igitur hoc caput oppidò ridicula consuetudine TROGLODYTARUM, *quibus morem esse ajunt, ut defunctum in aliquē collem adducant: deinde religato ejus capite ad pedes, saxis non sine risu petant: cum autem aggere jactorum lapidum operuerint, discedunt.* ut scribit Sextus Philosophus lib. III. Pyrrhoniar. Hypotheseωn cap. XXIV. Sed magis signatè hunc ritum depingit Strabo lib. XVI. ubi Κέρας ἄιγειον *capræ cornu* mortuis saxorum cumulo cooportis fuisse superimpositū memorat: θάπτουσι δέ τινες τῶν Τρωγλοδύτων ῥάβδοις παλιουρίνοις δήσαντες τὸν αὐχένα τῶν νεκρῶν πρὸς τὰ σκέλη. ἔπειτα εὐθὺς καταλεύουσιν ἱλαροὶ, γελῶντες ἅμα, ἕως ἂν τοῦ σώματος τὴν ὄψιν ἀποκρύψωσιν. εἶτ᾽ ἐπιθέντες κέρας αἴγειον, ἀπίασιν. h. e. *Quidam Troglodita sepeliunt suos virgis paliurinis mortui cervicem pedibus alligantes: postea subitò lapidibus obruunt, læti ac ridentes, quousq; corporis faciem occultent: deinde imposito capreæ cornu discedant.* Ejusdem ritus meminit Photius in Bibliotheca pag. 738. ex libr. V. Agatarchidis histor. περὶ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν cap. XXX. cujus hæc sunt verba: οἱ δὲ τρωγλοδύται περὶ τοὺς μετηλλαχότας, φησὶν, οὕτω πράττουσι: ταῖς ἐκ τῶν παλιούρων λύγοις τὸν αὐχένα πρὸς τὰ

σκέλη συνέδησαν. εἶτα ἐπ' ὄχθον ἐπιθέντες βάλλουσι χειροπληθέσι λίθοις, πωθασμῷ χρώμενοι καὶ γέλωτι, τέως ἀποκρύψωσι τοῦ τετελευτηκότος τὴν μορφήν. Κᾆπειτα ἄνωθεν ἐπεθέντες κέρας αἰγὸς, ἀπαθεῖς ἀπολύονται καὶ παντελῶς ἱλαροί. h. e. *Troglodytæ circa defunctos hæc agunt: Laqueis ex paliuro contextis colla mortuorum cruribus alligant. Tunc colli aut tumulo alicui impositos manuariis lapidibus obruunt, non absque salso joco & derisu, donec de forma ejus nihil amplius videatur. Capreæ dehinc cornu in cippum fixo, sine perturbatione omnino hilares discedunt*, ut reddidit doctissimus Andreas Schottus.

## CAP. III.

*Sepulturam esse juris gentium & prope divini: cujus etiam in bellis accurata ratio habita. Imperatoribus incumbere curam sepeliendorum militum in bello cæsorum. Athenienses id neglectum in belli ducibus graviter puniviße.*

VEtus verbum est, *jura inter arma silere.* Quam vocem verissimam esse de jure scripto, non autem de non scripto, hoc est, de jure gentium & naturali, norunt omnes, qui primoribus saltem labris civilem doctrinam gustarunt. Ejus rei multa exempla coacervare quid opus? en præclarissi-

rissimum in ipsa Sepultura, qua hujus interpretationis veritatem stabilivit ipse Dio Chrysostomus in oratione περὶ ἔθους, ubi disertis verbis gravissimus auctor dicit, sepulturam esse juris gentium non scripti, quod ipse ἔθος vocat & in bellis etiam ab infensissimis hostibus observari. Verba ejus hæc sunt. Καὶ τῶν μὲν ἐγγράφων οὐδὲν ἐν τοῖς πολεμίοις ἰσχύει. τὰ δὲ ἔθη φυλάττεται παρὰ πᾶσι, κἂν εἰς τὴν ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι. τὸ γὰρ μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, οὐδαμοῦ γέγραπται. περὶ γὰρ ἂν, ὑπήκουον οἱ κρατοῦντες τοῖς τῶν ἡττωμένων ἐπιτάγμασιν. Ἀλλ᾽ ἔθος ἐστὶ τὸ ποιοῦν τῆς φιλανθρωπίας ταύτης τοὺς κατοιχομένους τυγχάνειν. h. c. *Tum scriptarum legum nulla in bellis valet: consuetudines autem servantur apud omnes, etiamsi ad extremas inimicitias progrediantur. Quippe ne mortui prohibeantur sepeliri, nusquam scriptum est: nam alioqui circa hoc victores succumbentium parerent mandatis: sed consuetudo est, quæ defunctos facit ea humanitate potiri.* Sed & Sophocles cadaverum sepulturam juris non scripti aut divini hoc est, ut P. Faber in Semestribus interpretatur, juris gentium esse docet, ubi Antigonen Regi Creonti de sepulto ab ipsa contra su-

num

um edictum Polynice conquerenti , his verbis respondentem introducit:

οὐ γάρ τι μοι Ζεὺς ἦν ὁ κηρύξας τάδε
οὐδ᾽ ἡ ξύνοικος τῶν κάτω θεῶν δίκη,
οἵ τοὺς δ᾽ ἐν ἀνθρώποισιν ὥρισαν νόμους.
οὐδὲ σθένειν τοσοῦτον ᾠόμην τὰ σὰ
Κηρύγμαθ᾽, ὡς ἄγραπτα κἀσφαλῆ θεῶν
Νόμιμα δύνασθαι θνητὸν, ὄνθ᾽ ὑπερδραμεῖν.
οὐ γάρ τι νῦν γε κἀχθὲς, ἀλλ᾽ ἀεί ποτε
Ζῆ ταῦτα, κοὐδεὶς οἶδεν ἐξ ὅτου φάνη. h. e.

*Non enim mihi Jupiter hæc mandaverat*
*Neq; socia inferorum Deorum vindicta,*
*Qui leges has hominibus dederant;*
*Neq; posse tantum putavi tua*
*Edicta, ut non scriptas & certas Deorum*
*Leges possit mortalis violare.*
*Non enim nunc & heri, sed semper*
*Valent, & nullus scit, unde editæ sint.*

In hanc sententiam extat etiam elegans Isocratis testimonium in Panathenaico, ubi narrat Adrastum Argivorum Regem, cum à Thebanis ad Cadmæam bello superatus esset, suorumq; cadavera projecta sepelire per hostes victores non posset , ad Theseum & Athenienses confugisse, ab ipsisq; petiisse, ne tales viros inhumatos jacere , nec veterem consuetudinem patriumq; jus dissolvi sinerent , quo videlicet

omnes

omnes homines tanquam divino uterentur, auxilio deniq; ab Athenienſibus impetrato, Thebanis invitis, ſuos tandem tumulaſſe. Verba Iſocratis hæc ſunt: Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ἢ τίς οὐκ ἀκήκοε τῶν τραγῳδοδιδασκάλων ἐν Διονυσίοις τὰς Ἀδράστῳ γενομένας ἐν Θηβαίοις συμφοράς; ὃς καταγαγεῖν βουληθεὶς τὸν Οἰδίπου μὲν υἱὸν, αὑτοῦ δὲ κηδεστὴν, παμπληθεῖς μὲν Ἀργείων ἀπώλεσεν, ἅπαντας δὲ τοὺς λοχαγοὺς ἐπεῖδε ἐπιφθαρέντας: αὐτὸς δ' ἐπονειδίστως σωθεὶς, ἐπειδὴ σπονδῶν οὐχ οἷός τ' ἦν τυχεῖν, οὐδ' ἀνελέσθαι τοὺς τετελευτηκότας, ἱκέτης γενόμενος τῆς πόλεως, ἐπὶ Θησέως αὐτὴν διοικοῦντος, ἐδεῖτο μὴ περιιδεῖν τοιούτους ἄνδρας ἀτάφους γενομένους, μηδὲ παλαιὸν ἔθος καὶ πάτριον νόμον καταλυόμενον: ᾧ πάντες ἄνθρωποι χρώμενοι διατελοῦσιν, οὐχ ὡς ὑπ' ἀνθρωπίνης κειμένῳ δυνάμεως. h. e. *Quis enim ignorat, aut Bacchanalibus è Tragicis auctoribus non audivit, quas Adraſtus clades ad Thebas acceperit? Qui Oedipi filium ſuum generum in regnum reſtituere conatus, maximas Argivorum copias amiſit & omnes Centuriones vidit interemptos, ipſe per dedecus ſervatus. Et quia nec fœdus impetrare nec cæſos afficere ſepultura poterat, ſupplex urbi noſtræ factus, Theſeo adhuc eam gubernante, oravit ne tales viros inſepultos jacere aut vetus inſtitutum & patriam legem apud uni-*

*universos homines receptam abrogari sineret, quæ non mortali prodita ingenio sed à divina potentia imperata videretur.* Et paulò pôst hinc planũ fieri ait, quàm potens fuerit urbs Attica quæ Thebanorum duces eò redegerit, ὥστ' ἐλέσθαι μᾶλλον αὐτοὺς ἐμμεῖναι τοῖς λόγοις τοῖς ὑπὸ τῆς πολέως ἐκπεμφθεῖσιν, ἢ τοῖς νόμοις τοῖς ὑπὸ τοῦ δαιμονίου καταςαθεῖσιν. hoc est, *ut maluerint nostræ urbis sermonibus, quàm legibus à Deo latis obtemperare.* Porrò Sepulturas esse ex Jure quidem non scripto, sed omnibus scriptis certiore innuit Seneca libr. II. Controvers. *Affectus nostri in nostra potestate non sunt. Quædam enim jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt. Quamvis filius familias sim, licet mihi & stipem porrigere mendico & humum cadaveri.*

Sed quorsum hæc? ut nimirum ostendamus, sepulturã, quæ juris gentium est, etiam in bellis, ubi leges silent, non fuisse ab antiquis insuper habitam. Nam cum primùm à pugna respirare licuit, hæc una statim cura tam militibus quàm belli ducibus incumbebat, ut cæsi terræ mandarentur. Cujus consuetudinis Athenienses adeo observantes fuére, ut etiã capitis pœnam inflixerint ducibus, qui milites in prœlio cæsos non sepe-

ſepeliviſſent. Valerius Maxim. lib. IX. c. VIII. *Jam Athenienſiũ civitas ad veſaniam uſq; temeraria, quæ decẽ univerſos imperatores ſuos & quidem à pulcherrima victoria venientes, capitali judicio exceptos necavit; quod militũ corpora, ſævitia maris interpellante, ſepulturæ mandare non potuiſſent.* Vide Xenophontẽ lib. I. Ἑλληνικῶν. Quæ etiã cauſa fuit, cur Chabrias Athenienſium Dux Lacedęmonios victos in fugã verſos non fuerit proſecutus: Ἀπέσχετο παντελῶς τοῦ διωγμοῦ, ἀναμνησθεὶς τῆς ἐν Ἀργινούσαις ναυμαχίας, ἐν ᾗ τοὺς νικήσαντας στρατηγοὺς ὁ δῆμος ἀντὶ μεγάλης εὐεργεσίας θανάτῳ περιέβαλεν αἰτιασάμενος, ὅτι τοὺς τετελευτηκότας κατὰ τὴν ναυμαχίαν οὐκ ἔθαψαν. Εὐλαβήθη μήποτε τῆς περιστάσεως ὁμοίας γενομένης κινδυνεύσῃ παθεῖν παραπλήσιον. Διόπερ ἀποστὰς τοῦ διώκειν, ἀνελέγετο τῶν πολιτῶν διανηχομένους, καὶ τοὺς μὲν ἔτι ζῶντας διέσωσε, τοὺς δὲ τετελευτηκότας ἔθαψεν, ut ait Diodorus Siculus lib. XV. Biblioth. Hiſtor. hoc eſt. *Ab inſequendo tamen abſtinuit, memor pugnæ ad Arginuſas olim factæ, in qua ducibus victoria potitis ingens beneficium morte populus compenſaverat, hoc tantùm illis improperans, quod pereuntes in prœlio ſepultura non affeciſſent. Veritus igitur ne ſi quid ejuſmodi contin-*

*tingeret, simile discrimen subiret, omissa persecutione, cives hîc illic natantes collegit, & servatis, quos adhuc superstites invenisset, defunctos inhumavit.* Sed quàm studiosè Græci cæsorum in prœliis corpora sepeliverint, notum est ex Herodoto, Thucydide, Xenophonte, Diodoro Siculo & aliis. Nec desunt exempla apud Romanos. Livius lib. XXXIX. de pugna L. Manlii Acidini cum Celtiberis: *Incerta victoria discessum est; nisi quòd Celtiberi castra inde nocte proxima moverunt. Romanis & suos sepeliendi & spolia legendi ex hostibus potestas facta est.* Cæsar de Bello Gallico libr. I. *Cum & propter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum nostri triduum morati, eos sequi non potuissent.* Commendatur hoc nomine Trajanus Imperator, quem Xiphilinus scribit τοῖς τελευτήσασι τῶν στρατιωτῶν ἐν τῇ μάχῃ βωμόν τε στῆσαι καὶ κατ' ἔθος ἐναγίζειν κελεῦσαι. h. e. *Cæsis in prœlio statuisse aram, qua quotannis parentari jussit.* Apprime verò notatu dignum est, quod Vegetius libr. II. de Re Militari cap. XX. memoriæ prodidit, milites dimidium donativi apud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem follicu:

liculos vel ſacculos per ſingulas cohortes poſitos, additum dein ſaccum undecimum; *in quem tota Legio particulam aliquã conferebat, ſepulturæ ſcilicet cauſa, ut ſi quis ex contubernalibus defeciſſet, de illo undecimo ſacco ad ſepulturam ipſius promeretur expenſa.* Præcipuè tamen hæc cura ad belli Duces pertinebat, quibus ſæpe fraudi fuit, eos qui in prœlio occubuerant, ſepultura non affeciſſe. Quare Antiochus ut Philippum Macedonibus inviſum redderet, cum ad Theſſaliæ locum, qui Κυνὸς κεφαλαὶ nuncupatur, perveniſſet, oſſa & reliquias Macedonum illic à Romanis cæſorum, qui in huncuſq; diem ſepulchri honore caruerant, legi & magnificè tumulari juſſit; teſte Appiano Alexandrino de Bellis Syriacis: ὁ δ᾽ Ἀντίοχος ἤλαυνεν ἐπὶ θετταλοὺς, καὶ γενόμενος ἐν Κυνὸς κεφαλαῖς (ἔνθα τὸ πλαῖσμα τοῖς μακεδόσιν ὑπὸ Ῥωμαίων γεγένητο) τὰ λείψανα τῶν τότε πεσόντων, ἄταφα ἔτι ὄντα, μεγαλοπρεπῶς ἔθαψε, δημοκοπῶν ἐς μακεδόνας, καὶ φίλιππον διαβάλλων, οὐ θάψαντα τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ πεσόντας. h. e. *Antiochus autem movit in Theſſaliam, & poſtquam pervenit ad Cynoſcephalas, ubi cladem Macedones à Romanis acceperant, reliquias cæſorum*

*insepultos etiam tum, sepeliit magnificè, captans favorem Macedonum & Philippo invidiam faciens, quòd stratos sepeliri non curaverit.* Tale quid legimus etiam de Cn. Pompejo, qui cum incidisset in inhumata adhuc cadavera eorum, qui duce Triario infeliciter adversus Mithridatem dimicaverant, ceciderantque, illos omnes splendidè & magnificè tumulavit, quod neglectum militum animos imprimis putatur à Lucullo abalienasse. Plutarchus in Pompejo: pag. 637. Ἀναλαβὼν δὲ τῆς στρατιᾶς τὴν πλήθειαν συχνὴν προῆγε, καὶ τῶν μετὰ Τριαρίου πρὸς Μιθριδάτην ἀτυχῶς ἀγωνισαμένων καὶ πεσόντων, ἐντυχὼν ἀτάφοις ἔπι τοῖς νεκροῖς, ἔθαψε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἅπαντας. ὃ δοκεῖ παραλειφθὲν οὐχ ἥκιστα Λευκούλλῳ μίσους αἴτιον γενέσθαι.

Sed cur tanta sollicitudine mortuos sepulturæ mandandos curare debeant Imperatores, elegantissimè docet Onosander in Strategico cap. XXXVI. Προνοείσθω δὲ τῆς τῶν νεκρῶν κηδείας, μήτε καιρὸν, μήθ' ὥραν, μήτε τόπον, μήτε φόβον προφασιζόμενος, ἄντε τύχῃ νικῶν, ἄντε ἡττώμενος. Ὁσία μὲν γὰρ ἡ πρὸς τοὺς ἀποιχομένους εὐσέβεια, ἀναγκαία δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς ζῶντας ἀπόδειξις. ἕκαστος γὰρ τῶν στρατιωτῶν ὡς αὐτὸς ἀ-

γελοῦ

γελώμενος, εἰ πεσὼν ἔτυχε, παρ' ὀφθαλμοῖς ὁρῶν τὴν τύχην· καὶ ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος καταμαντευόμενος, ὡς οὐδ' αὐτὸς, οὐ τεθναίη ταφησόμενος, ἐπαχθῶς φέρει τὴν ἀτύμβευτον ὕβριν. hoc eſt, interprete cl. Nicolao Rigallio: *Imperator ſive vicerit, ſive victus fuerit, militum occiſorum funeribus & exſequiis proſpiciet, neq; incuriam aut occaſionis, aut temporis, aut loci, aut metus nomine prætexat. Sancta enim hæc & religioſa circa eos, qui ſic abierunt, pietas eſt, ejusq; neceſſaria inter ſuperſtites demonſtratio. Etenim unusquisq; militum ſibi ante oculos ponit, eodem modo ſe, ſi fortè in bello ceciderit, ludibrio deſpectuiq; fore, & inſepultum remanſurum præſagiens, mortis honore carere, non ferendam putat contumeliam.*

## CAP. IV.

*Induciis factis corpora cæſorum in prælio ad ſepulturam poſtulata, & ab hoſtibus non iniquis data. Morem hunc ab Hercule originem ducere. Habere jus in cadavera cæſorum victoriæ ſignum habitum.* νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι, & ἀπολαμβάνειν.

UT igitur ſupremum hoc humanitatis officium militibus cæſis præſtarent, ſi fortè illos in ſua poteſtate non habebant, ſolebant magna religione corpora occiſo-

rum factis induciis per præcones ad sepulturam postulare. Quem ritum tangit Virgilius lib. XI. Æneidos, cum inquit.

*Jamq́; oratores aderant ex urbe Latina*
*Velati ramis oleæ veniamq́; rogantes,*
*Corpora per campos ferro quæ cæsa jacebant*
*Redderet, & tumulo sineret succedere terræ,*
*Nullum cum victis certamen & æthere cassis.*

Memorabile est Niciæ factum, quod recitat Plutarchus in ejus vita, pag. 527. editionis Francofurtanæ. Ἐις δὲ τὴν Κορινθίαν ἀποβὰς, ἐνίκησε μάχῃ καὶ διέφθειρε Κορινθίων πολλοὺς καὶ Λυκόφρονα τὸν στρατηγόν. ἔνθα δὴ αὐτῷ συνέβη τῶν οἰκείων δύο νεκροὺς ἀπολιπεῖν, ἀπολαθόντας περὶ τὴν ἀναίρεσιν. ὡς οὖν ταῦτ᾽ ἔγνω, τάχιστα τὸν στόλον ἐπιστήσας, ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέσεως. hoc est. *In fines Corinthiorum facta descensione, acie victor magnum eorum numerum cum Prætore Lycophrone occidit. Ibi ille duos fortè ex suis, dum sustollit cadavera, mortuos reliquit imprudens, quod ubi rescivit, inhibito statim cursu caduceatorem misit ad hostes recuperandorum cadaverum causa.*

Nec verò admodum difficile erat, cæsorum cadavera ab hostibus non planè iniquis & crudelibus impetrare. Unde ad Cajum Grachum Licinia uxor de insepul-

to Tiberii fratris cadavere apud Plutarchũ in Gracchis, p. 841. Κεκράτηκεν ἤδη τὰ χείρω, βίᾳ καὶ σιδήρῳ τὰς δίκας ἤδη πράττουσιν. εἰ περὶ Νουμαντίαν ὁ σὸς ἀδελφὸς ἔπεσεν, ὑπόσπονδος ἂν ἡμῖν ἀπεδόθη νεκρός. h. e. *Viget improbitas, vis & ferrũ dominantur jã in subselliis. Si apud Numantiã frater tuus occubuisset, cadaver petitis induciis reddidissent nobis.* Et Vibulenus gregarius quidam miles ad Blæsum castris Pannonicis sub Tiber. præfectũ in hęc verba erumpit apud Tacit. l. 1. Annal. de patre suo per ipsius satellites jugulato: *Responde Blese, ubi cadaver abjeceris, ne hostes quidem sepulturam invident.* Sic Achilles Hectorẽ occisum Priamo patri ad sepulturam restituit, teste Homero Iliad. ω. De Antigono Æmilius Probus in vita Eumenis: *Antigonus autem Eumenem mortuum propinquis ejus sepeliendum tradidit. Hi militari honestoq; funere, comitante toto exercitu, humaverunt.* Crebra hujus ritus mentio est apud veteres scriptores. Xenophon. lib. 1. ἑλληνικῶν pag 434. οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπολαβόντες, ἀπέπλευσαν ἐς Νότιον. κἀκεῖ θάψαντες αὐτοὺς ἔπλεον ἐπὶ Λέσβου καὶ Ἑλλησπόντου. *Athenienses mortuis per inducias receptis*

*Notium petivêre: ubi illis sepultis, in Lesbum & Hellespontum profecti sunt.* Et libr. IV. pag. 523. Μετὰ μὲν τοίνυν τοῦτο οἱ μὲν Κορίνθιοι καὶ Ἀργεῖοι τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπήγοντο. *Secundum hæc Corinthij & Argivi per inducias interfectos auferunt.* Et libr. IV. pag. 586. Καὶ τότε μὲν τρόπαιόν τε ἔστησαν οἱ Κερκυραῖοι, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπεδίδοσαν. h. e. *Ac tum quidē erecto tropæo Corcyrenses etiam mortuorum cadavera per inducias reddebant.* Et l. eodem pag. 597. Ἐπεὶ δὲ πᾶσιν ἐδόκει ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι, οὕτω δὴ ἔπεμψαν κήρυκα περὶ σπονδῶν. οἱ μὲν Θηβαῖοι μετὰ ταῦτα καὶ τρόπαιον ἐστήσαντο, καὶ τοὺς νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. h. e. *Posteaquam omnes censuissent, interfectorum cadavera per inducias esse tollenda, caduceatorē mittunt, qui de induciis ageret. Secundum hæc Thebani tropæum excitant, ac per inducias mortuos reddunt.* Idem in oratione de Agesilao. pag. 660. οἱ δὲ Θηβαῖοι ἔπεμψαν κήρυκα ὑποσπόνδους τοὺς νεκροὺς αἰτοῦντες θάψαι. καὶ οὕτω δὴ αἵ τε σπονδαὶ γίνονται, καὶ ὁ Ἀγησίλαος οἴκαδε ἀπεχώρει. h. e. *Thebani misso præcone, mortuorum cadavera per inducias ad sepulturam poscunt. Itaq; fiunt induciæ & domum Agesilaus discedit.* Thucydides lib. V. pag. 395. οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι προθέμενοι

τῶν

τῶν πολεμίων νεκρῶν τὰ ὅπλα, πρόπαιον εὐθὺς ἵςασαν, καὶ τοὺς νεκροὺς ἐσκύλευον, καὶ τοὺς αὑτῶν ἀνείλοντο καὶ ἀπήγαγον εἰς Τέγεαν, ὅπερ ἐτάφησαν. Καὶ τοῖς τῶν πολεμίων ὑποσπόνδους ἀπέδοσαν. h. c. *Post pugnam Lacedamonii hostium interfectorum arma in medium conferebant, & statim tropæum erigebant atq; cæsorum corpora spoliabant: suorum autem sublata avehebant in Tegeam, ubi & sepulta sunt: cæsorum verò ex hostium numero factis ad id induciis reddebant.*

Morem verò hunc hostibus interemptorum in prœlio cadavera ad sepulturam concedendi ab Hercule ortum esse, autor est Plutarchus in Theseo pag. 14. ὅτε δὲ Ηρακλῆς πρῶτος ἀπέδωκε νεκροὺς τοῖς πολεμίοις ἐν τοῖς περὶ Ηρακλέους γέγραπται. hoc est, *Verùm Herculem hostibus principem mortuorum cadavera concessisse, in iis, quæ de Hercule prodita sunt, invenies.* Ælianus aliquantò clarius l. XII. Var. Hist. c. XXVII. ἡμερώτατα φασὶ τὸν Ηρακλέα προσενεχθῆναι τοῖς ἑαυτοῦ πολεμίοις. πρῶτον γὰρ τῶν ἐξ αἰῶνος νεκροὺς ὑποσπόνδους ἀποδοῦναι ταφησομένους. εἰωθότων τῶν τότε ὀλιγωρεῖν τῶν ἀνῃρημένων, καὶ ἀπολείπειν αὐτοὺς κυνῶν δεῖπνον εἶναι. h. c. *Singulari mansuetudine ferunt Herculē in suos hostes fuisse. Primùm enim*

*enim ante hominum memoriam mortuos suis sepeliendos reddidisse, ac liberè securèq́ cadavera permisisse, cum eo tempore parùm occisos curare solerent & canibus ad vescendum relinquere.*

Erat autem antiquitus, ut hoc quoq; moneamus, certissimum victoriæ signum, jus & potestatem habere in cadavera peremptorum in acie: quod Diodorus Siculus testatur libr. XIX. Bibliothecæ p. 677. ubi de Eumene sic ait: Εὐμένης μὲν οὖν ἐπεχείρει ἀναζευγνύειν ἐπὶ τῶν νεκρῶν, σπεύδων κρατεῖν τῆς τούτων ἀναιρέσεως: καὶ τὴν νίκην ἀναμφισβήτητον περιποιήσασθαι. h. e. *Ibi Eumenes ad cæsos regredi proposuerat, tollere eos maturans, ut ancipitem hactenus victoriam certò sibi assereret.* Et de Antigono paulò pòst: Ἐβιάσατο μὲν τὸ πλῆθος ἐπὶ τῶν νεκρῶν στρατοπεδεῦσαι. Κύριος δὲ γενόμενος τῆς τούτων ταφῆς, ἀμφισβητεῖ τῆς νίκης ἀποφαινόμενος περιγιμώτερον ἐν ταῖς μάχαις εἶναι τὸ τῶν πεσόντων κυριεῦσαι. h. e. *Antigonus verò vi turbam compulit, ut prope interfectos castra ponerent. Et sepultura ipsorum potitus, controversam hoc modo victoriam reddidit, potiri mortuis præstabilius in pugnis esse confirmans.* Eapropter qui cadavera occisorum

rum

rum in pugna abs alio petebat, is se ab eodem superatum profitebatur: quod expressè dicit Plutarchus in Nicia, ubi narrat ipsum quantumvis victorem, tamen quia duos milites insepultos reliquerat, mississe ad hostes caduceatorem, qui mortuorum cadavera ad sepulturam peteret, καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν ἐδόκουν οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν, ἀπολέγεσθαι τὴν νίκην. καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτου τυχόντας, οὐκ ἔνθεσμον ἦν. Νικᾶν γὰρ τοὺς κρατοῦντας. μὴ κρατεῖν δὲ τοὺς αἰτοῦντας, ὡς λαβεῖν μὴ δυναμένους. ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπέμενε μᾶλλον προέσθαι τὸ νίκημα καὶ τὴν δόξαν, ἢ καταλιπεῖν ἀτάφους δύο τῶν πολιτῶν. h. e. *quamvis de more & usu, qui per inducias caesorum corpora petiissent, renunciare viderentur victoriae. neq; legitimum erat, ut id qui fecissent, erigerent tropaeum. Quippe victores esse eos, qui praevalerent, nec praevalere qui peterent, quod capere non possent. Maluit tamen profundere ille lauream & decus, quàm duos cives relinquere inhumatos.* Justin. lib. IV. *In eo praelio Archidamus Dux Lacedaemoniorum vulneratur: qui cum caedi suos jam ut victor videret, per praeconem corpora interfectorum ad sepulturam poscit. Hoc est enim signum apud Graecos victoriae traditae.*

*Qua confessione contenti Thebani, signum parcendi dedêre.* Diodorus Siculus lib. XVII. Bibliothecæ, ubi de Alexandri copiis ab Ariobarzane fusis agit: p. 542. Αἰσχρὸν εἶναι νομίσας ἀτάφους ἀπολιπεῖν τοὺς τετελευτηκότας, καὶ τὴν αἴτησιν τῶν νεκρῶν οὖσαν ὁρῶν αἰσχήμονα, καὶ περιέχουσαν ἥττης ὁμολόγησιν, προσέταξεν ἀπαγαγεῖν ἅπαντας τοὺς αἰχμαλώτους. h. e. *At Rex turpe sibi ducens, si militum cadavera insepulta relinqueret, eaq; ad sepulturā expetere ignominiosum sibi ac manifestam victoriæ concessionem fore, animadvertens, quotquot tum captivi adessent, ut ad se adducerentur, imperavit.* Hinc Pausaniæ vitio datum fuit, quòd ὑποσπόνδους, ἀλλ' οὐ μάχῃ ἐπεχείρησε τοὺς νεκροὺς ἀναιρεῖσθαι. h. e. *per inducias, non commissa pugna tollere mortuorum cadavera conatus fuisset*, teste Xenophonte libr. III. Ἑλληνικῶν extremo.

Ex his verò autorum locis clarum est, νεκροὺς ὑποσπόνδους δοῦναι vel ἀποδοῦναι de victoribus dici: At verò ὑποσπόνδους ἀπολαμβάνειν seu ἀναιρεῖν τοὺς νεκροὺς de victis: quia mos erat apud Græcos pactis cum victore induciis & fide publica ab eo accepta, cæsos terræ mandare.

CAP. V.

# CAP. V.

*Cæſorum in prœlio cadavera etiam ab ipſis hoſtibus ſepulturæ mandata, probatur variis exemplis.*

NOn autem ὑποσπόνδους ſolùm δοῦναι mortuos ſolebant antiqui: ſed & ipſimet hoſtibus in prœlio occiſis ſepulturæ honorem exhibere, vel ſponte ſua vel precibus aut literis rogati. Ab Athenienſibus autem olim Medos ſepulturæ honore affectos, tradit Pauſanias in Atticis, ubi de pago Marathonio agit: Τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι. h. e. *Ac Perſæ quidem in pugna cæſi ut humarentur ſe curaſſe dicunt Athenienſes, quod ſemper pium eſſe exiſtimarint, mortuos terræ mandare.* Philippum Alexandri Magni patrem tanta humanitate & clementia uſum erga ſuperatos ad Cheronæam Athenienſes, ut ſine ullo redemptionis prœtio captivos dimitteret, peremptorum ſepulturam curaret, oſſibus Antipatro commendatis, autor eſt Polybius libr. v. Alexandrum quoq; Philippi filium poſt ſuperatum Darium *ſepultis cum cura militibus, quorum corpora invenerat, Perſarum quoq; nobiliſſimis eandē honorem haberi juſſiſſe,*

*fisse, matriq́; Darii permisisse, quos vellet, patrio more, sepelire*, memoriȩ proditum est à Qu. Curtio l. III. Sic Demetrius Poliorcetes Antigoni F. fuso fugatoq́; navali prælio ad Salamina Ptolomæo, ipsaq́; urbe, navibus ac toto exercitu in suam potestatem redacto, hanc adeo claram & insignem victoriam multò magis facilitare & humanitate sua decoravit, dum hostes, qui occiderant, magnificè funerari captivosq́, dimitti jussit: οὕτω δὲ λαμπρᾶς καὶ καλῆς γενομένης ἔτι μᾶλλον ἐπικοσμῶν ὁ Δημήτριος εὐγνωμοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ. τοὺς νεκροὺς τῶν πολεμίων ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀφῆκεν, ut ait Plutarchus in Demetrio pag. 896. Celebratur ob hanc facilitatem & clementiam etiam Antigonus Demetrii F. qui cum filius Alcyoneus caput Pyrrhi hostis à Zopyro milite abscissum attulisset, atq́; ad pedes ejus abjecisset, confestim filium sceptro percussum abegisse, eumq; barbarum & scelere contaminatum appellasse: tum verò Demetrii patris & Antigoni avi, (quæ domestica habebat commutatæ fortunæ exempla) recordatus, chlamyde oculis admota, illacrumasse, corpusq́; Pyrrhi unà

unà cum capite honestè exornatum cremavisse, scribitur à Plutarcho in vita Pyrrhi: θεασάμενος δὲ γνοὺς ὁ Ἀντίγονος τὸν μὲν υἱὸν ἀπήλασε τῇ βακτηρίᾳ παίων καὶ καλῶν ἐναγῆ καὶ βάρβαρον. Αὐτὸς δὲ τὴν χλαμύδα προσθέμενος τοῖς ὄμμασιν ἐδάκρυσεν, Ἀντιγόνου τοῦ πάππου μνησθεὶς καὶ Δημητρίου πατρὸς, οἰκείων παραδειγμάτων εἰς τύχης μεταβολήν. Τὴν μὲν οὖν κεφαλὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ πύῤῥου κοσμήσας ἔκαυσεν. Nec omittendus hic Pausanias Lacedæmoniorum Rex, qui cum victo & in prœlio occiso Mardonio Lampson è primoribus Æginetarum suaderet, ut hostis cadaver in crucem ageret, sicut ipse Leonidæ fecisset; ὦ ξεῖνε Αἰγινῆτα, inquit Pausanias, τὸ μὲν εὐνοεῖν τε καὶ προορᾶν, ἄγαμαι σεῦ. γνώμης μέντοι ἡμάρτηκας χρηστῆς. ἐξάρας γάρ με ὑψοῦ καὶ τὴν πάτρην καὶ τὸ ἔργον, ἐς τὸ μηδὲν κατέβαλες, παραινέων νεκρῷ λυμαίνεσθαι. καὶ ἢν ταῦτα ποιέω, φὰς ἄμεινόν με ἀκούσεσθαι, τὰ πρέπει μᾶλλον βαρβάροισι ποιέειν ἤπερ Ἕλλησι, κἀκείνοισι δὲ ἐπιφθονέομεν. Ἐγὼ δ᾽ ὦν τούτου εἵνεκα μήτε Αἰγινήτῃσι ἅδοιμι μήτε τοῖσι ταῦτα ἀρέσκεται. ἀποχρᾷ δὲ μοι, Σπαρτιήτῃσι ἀρεσκόμενον, ὅσια μὲν ποιέειν, ὅσια δὲ καὶ λέγειν, h. e. *Tuam, hospes Ægineta, benevolentiam atq; providentiam amplector: tamen ab æquitate judicandi deeras. Nam & me & patriam tuam, quos in altum extulisti ob hæc gesta ad*

*nihilum redigis, quum suades mihi sævire in mortuum, aisq́; me auditurum meliùs, si istud fecero, quod barbaros decet potius facere, quàm Græcos, quodq́; in illis exprobamus. Quare ego neq́; Æginetis, neq́; iis, quibus ista probantur assentior, contentusq́; sum Spartiatis placere, ut honestè agam honesteq́; dicam.* Herodotus in Calliope pag. 618.

Sed jam Romanorum quoq; exempla advocabimus, quos ipsos etiam huic virtuti studuisse historici memoriæ prodiderunt. Ac recuperata urbe, quam Galli Senones possederant, ipsos ossa Gallorum coacervasse, & in media urbe condidisse, testatur ipse locus, qui *Busta Gallica* dictus fuit, apud Varronē lib. IV. de Lingua Latina. Hanc humanitatem L. Cornelius Consul Hannoni Carthaginensium Duci præstitit. Nam cum is pro Olbia oppido fortissimè dimicans occubuisset, *corpus ejus è tabernaculo suo amplo funere extulit, nec dubitavit hostis exsequias ipse celebrare, tum demum victoriam & apud homines minimum invidiæ habiturum credens, cum plurimum humanitatis habuisset*, ut ait Valer. Maximus. lib. V. cap. I. Quid Cn. Pompejum referam? qui

missum

missum ad se Mithridatis cadaver à Pharnace non modò humandum, sed & regiis Sinopensium sepulchris sumptu etiam suo inferri jussit: quod Appianus his verbis memorat: Πομπήιος δ' ἐς μὲν τὸ σῶμα τοῦ Μιθριδάτου χορηγίαν ἔδωκε, καὶ θάψαι βασιλείῳ τάφῳ τοῖς θεραπευτῆσιν αὐτοῦ προσέταξε, καὶ ἐν Σινώπῃ τοῖς βασιλείοις ἐνθεύθα τάφοις: ἀγάμενος αὐτὸν τῆς μεγαλουργίας. ὡς τῶν καθ' αὐτὸν βασιλέων ἄριστον. in Mithridaticis & Dio lib. XXXVII. Nec Antonium præterire possum, qui hac eadem humanitate etiam in Archelai corpore ad regium modum funerando usus est. Plutarchus in ejus vita: οὐ διέλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς οὐδὲ ἡ πρὸς Ἀρχέλαον αὐτοῦ τεθνηκότα φιλανθρωπία. γεγονὼς γὰρ αὐτῷ συνήθης καὶ ξένος ἐπολέμει μὲν ἀναγκαίως ζῶντι. τὸ δὲ σῶμα πεσόντος ἐξευρὼν καὶ κοσμήσας βασιλικῶς, ἐκήδευσεν. h. e. *Nec verò obscura ad vulgus humanitas ejus adversus Archelaum defunctum extitit. Nam quum familiaritas ei cum illo & jus hospitii intercessisset, bellum cum vivente gessit necessariò, corpus interfecti requisitum regio cultu funeravit.* Eodem animo idem erga Brutum hostem affectus fuit: cujus occisi *corpus liberto suo sepeliendum tradidit: quòque honestius cremaretur, injici ei suum paludamentũ jussit,*

*jussit, jacentẽ non hostem, sed civem deposito æstimans odio. Cumq; interceptum à liberto paludamentum comperisset, ira percitus protinus in eũ animadvertit, hac antè præfatione usus: Quid? tu ignorasti cujus tibi viri sepulturam commiserim?* ut ait Valer. Max. lib. v. cap. I. Videndus & Plutarchus in ejus vita & Appianus Alexandrinus lib. IV extremo. De M. Antonini Imp. Philosophi mansuetudine erga Cassium imperium affectantẽ simile quid narrat Jul. Capitolinus in ejus vita: *Cassius statim interfectus est: caput ejus allatum ad Antonium. Marcus tamen non exultavit interfectione Cassii, caputq; ejus humari jussit.* Julianus quoq; Imperator post Argentoratensem pugnam *sollicitus, ne diræ volucres consumerent corpora peremptorũ, sine discretione cunctos humari mandavit,* teste Ammiano Marcellino lib. XVII. Extat etiam insigne pietatis hujus exemplum in Cornelii Taciti Annalib. lib. I. ubi sermo de clade Variana, quam perpessi Romani in Germania: *Romanus exercitus,* inquit, *sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente aliena an suorum humo tegeret, omnes ut conjunctos, ut sanguineos*

*aucta*

*aucta in hostem ira mœsti simul ac offensi condebant.*

Nec verò Pœnos ab hac humanitate alienos fuisse legimus. Nam & Hasdrubal quantumvis infensissimus Romanorũ hostis, nihilominus tamen Tribunos Romanos, qui in pugna occubuerant, rogatu Scipionis tumulavit, sive quod rem humanam & in bellis administrandis communem existimaret, sive Scipionis gloriam coleret, præclaramque hominum de ipso existimationem vereretur: εἴτε τὸ ἔργον ἀνθρώπειον καὶ κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις, εἴτε τὴν Σκιπίωνος δόξαν ἤδη δεδιώς τε καὶ θεραπεύων, ut ait Appianus in Lybicis. Eandem mansuetudinem Annibal quoque Romano nomini præstitit, de qua audiamus Valer. Maximum lib. v. cap. II. *Annibal Æmilii Pauli apud Cannas trucidati quæsitum corpus, quantũ in ipso fuit, inhumatum jacere passus non est. Annibal Tiber. Gracchum Lucanorum circumventum insidiis cum summo honore sepulturæ mandavit & ossa ejus in patriam portanda militibus nostris tradidit. Annibal M. Marcellum in agro Brutio, dum conatus Pœnorum cupidius, quàm consideratius speculatur, inter-*

*emptum legitimo funere extulit, Punicoq; sagulo & corona donatum laurea, rogo imposuit.* Vide & Livium libr. XXII. & libr. XXV. & Plutarchum in Marcello.

## CAPUT VI.

*Sepulturæ honorem exhibitum etiam bestiis, puta Equis, Canibus, Corvis, Cornicibus, Anseribus, Gallis gallinaceis, Luscinia, Piscibus.*

AT verò, si rem diligenter consideremus, quid causæ sit, cur hominibus, quantumvis hostibus, sepultura denegari debuerit, cùm inventi sint, qui etiam animalibus omni ratione destitutis eam præstiterint? Cujus rei testimonia plurima passim occurrunt, quorum nonnulla, ut laborem quærendi occupatis labor noster nonnihil minueret, capiti huic illinenda duxi.

Ordiar autem ab EQUIS, quos qui sepultura affecerint, inter eos facilè principem invenio Alexandrum Magnum, quem exquisitissimis exequiis equum suum Bucephalum honorasse, urbe insuper ejus nomini dicata, autores sunt Plutarchus in ejus vita, Diodorus Siculus lib. XVII. Curtius

tius lib. v. Arrianus lib. v. Justinus libr. XII. Plinius lib. VI. cap. XX. & lib. VIII. cap. XLII. Agellius lib. v. Attic. Noct. cap. II.

Post hunc autem D. Augustum Imp. quem equo tumulum fecisse, de quo Germanici Cæsaris carmen est, memorat Plinius lib. VIII. cap. XLII.

Sequitur Adrianus Imp. qui Borystheni equo, quo plurimùm inter venandum usus fuerat, mortuo & monumentum ædificavit, & columnam erexit, inscripto epigrammate: sic enim Xiphilinus in ejus vitâ: Ἀποθανόντι γὰρ αὐτῷ καὶ τάφον κατεσκεύασε, καὶ στήλην ἔστησε καὶ ἐπιγράμματα ἐπέγραψεν. Et Ælius Spartianus in Adriano: *Equos sic amavit ut eis sepulturam constitueret.* Idem etiam factitavit Commodus Verus Imp. Adriani adoptivus filius, de quo Jul. Capitolinus: *Equo Prasino mortuo sepulcrum in Vaticano fecit.* Porrò Agrigentinam regionem equorum sepulcris frequentem fuisse, tradit Solinus cap. XLVII. Imò complurium Equorum tumulos ibi Pyramides habuisse testis est Plinius libr. VIII. cap. XXII. Extat etiam Ausonii Poëtæ carmen in Bosphorum equum:

*Hunc titulum vani solatia sume sepulcri,*
*Et gradere Elysios.*

Pertinent huc inscriptiones equorum, videlicet Abigei, Cotyni, Galatæ, Parati: quæ extant in Thesauro Smetiano pag. 47.

Apud Græcos verò etiam EQUAS, quæ ter ad Olympiam curuli certamine victoriam erant adeptę, si non publico suffragio, privato tamen præstantissimorum Ducum studio in Ceramico Athenis terrâ fuisse conditas, narrat Ælianus lib. XII. de Animalibus cap. XL. ubi de Miltiadis & Evagoræ equabus sic scribit: Μιλτιάδης δὲ τὰς ἵππους τὰς τρεῖς Ὀλύμπια ἀνελομένας ἔθαψεν ἐν Κεραμεικῷ. Καὶ Εὐαγόρας δὲ ὁ Λάκων καὶ ἐκεῖνος Ὀλυμπιονίκας ἵππους ἔθαψε μεγαλοπρεπῶς. *Miltiades tres equas Olympia victrices sepultura honore in Ceramico affecit. Evagoras Lacon itidem Olympionicas Equas magnificè sepelivit.* De Cimonis equabus idem tradit Plutarchus in Catone Censorio: Τῶν δὲ Κίμωνος ἵππων, αἷς ὀλύμπια τρὶς ἐνίκησεν καὶ ταφαὶ πλησίον εἰσι τῶν ἐκείνου μνημάτων.

Referri huc debet MULA, cui à Pub. Crasso monumentum positum cum Inscriptione, quæ hodieque Romæ visitur. Ea verò talis: DIS,

DIS. PEDIBVS. SAXVM.
CHIVCHIÆ. DORSIFERÆ. ET. CLV-
NIFERÆ AC PESSVETÆ. ET. MAN-
SVETÆ. CVIVS. VT. INSVLTVRA.
DESVLTVRÆ. COMMODETVR. PVB.
CRASSVS. MVLÆ. SVÆ. CRASSÆ.
BENE. FERENTI. SVPPEDANEVM.
HOC. CVM. RISV. POS.
VIXIT. ANN. III. MENS. XV. DI. ET.
NOCT. II.

Quid jam CANES memorem? de quorum ſepultura elegans locus eſt Pollucis libro v. cap. v. περὶ κυνῶν καὶ τῶν κατ' αὐτάς; ubi inter alia de Cane Gargittio: Καὶ ἔχει μνῆμα ἐν Ἰβηρίᾳ. Xantippi canem ſepultum & locum ipſum Κυνοσῆμα appellatum, memorat Plutarchus in Themiſtocle & in Catone Cenſorio. Affecit etiam canes hoc honore ipſe Imp. Adrianus, teſte Sparriano: *Equos & canes ſic amavit, ut ejus ſepulcra conſtitueret*. De Poliarcho quodam idem tradit Ælianus lib. VIII. Var. hiſtor. cap. IV. cujus verba modicò poſt adſcribemus. Theophraſtus hoc factum inter τῆς μικρολογίας notas refert: Καὶ κυναρίου δὲ τελευτήσαντος, αὐτῷ μνῆμα ποιῆσαι, καὶ στηλίδιον ποιήσας, ἐπι-

ἐπιγράψαι: Κλάδος Μελιταῖος. *Quumq; illi parvulus aliquis canis fuerit mortuus, monumentum ei faciet adscriptis etiam in columella his verbis: Soboles Melitensis.*

Ad Avium sepulturam me confero, inter quas hunc honorem CORVIS & CORNICIBUS tributum observavi. Statius lib. II. Sylvar. in Epicedio Pileti:

*——gemit inter bella peremptum*
*Parthus equum, fidosq; canes flevére Molossi:*
*Et volucres habuere rogos, corvusq; Maronis.*

Corvum aliquando præcedente tibicine & coronis exornatum ac Æthiopum humeris esse elatum asserit Plinius libro X. cap. XLIII. De Cornicis, quæ sic edocta, ut literas quaqua versus indicio tantum loci facto, præpete volatu deferret, sepulcro à Marrhe Ægypti Rege exstructo Ælianus l. VI. Animal. c. VII. in hæc verba scribit. Ἐν τῇ Αἰγύπτῳ περὶ τὴν λίμνην τὴν καλουμένην Μύριδος, ὅπου κροκοδείλων πόλις, κορώνης τάφος δείκνυται. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐκείνην Αἰγύπτιοι φασί. Τῷ βασιλεῖ τῷ τῶν Αἰγυπτίων, Μάῤῥης δ' οὗτος ἐκαλεῖτο, ἦν κορώνης θρέμμα πανήμερον: καὶ τῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἐβούλετο οἱ κομισθῆν αἴποι, θᾶττον ἐκόμισεν αὕτη, καὶ ἦν ἀγγέλων ὠκίστη. Καὶ ἀκούσασα, ᾔδει ἔνθα ὀθύναι δεῖ τὸ πτερὸν, καὶ ἵνα χρὴ διαδραμεῖν χῶρον, καὶ ὅπου ἤκουσαν ἀναπαύσασθαι. Ανθ' ὧν ἀποθανοῦσαν ὁ Μάῤῥης

Μάῤῥης ἐτίμησεν αὐτὴν καὶ στήλῃ καὶ τάφῳ. hoc est. *At nuncupatum lacum Myridis, ubi Crocodilorum oppidum est, Cornicis sepulcrum ostenditur: cujus causam Ægyptii eam afferunt; quod eorum Rex, Marrhes nomine, cornicem valdè cicurem habuerit: quæ postquam audisset, quo perferenda esset Epistola, mox quò volatus dirigendus & quanam regio transeunda & ubi terrarũ requiescendum esset, cognoverit, eoq́ Regis literas ocyus, quàm quivis nuncius, perferre solita sit. Eam mortuam & sepulcri honore & cippi à Rege affectam ajunt.* Vide Suidam.

De ANSERE, quem Lacydes Philosophus effusis lacrymis elatum sepeliverit, Ælianus lib. VII. Annal. c. XLI. sic loquitur. Λακίδῃ τῷ περιπατητικῷ χῆνα ἦν χῆνός τι χρῆμα θαυμάσιον. ἐφίλει γοῦν τὸν τροφέα ἰσχυρῶς, καὶ βαδίζοντι μὲν συνεβάδιζε, καθημένου δὲ ἀνεπαύετο, οὐκ ἀπελείπετο δὲ αὐτοῦ ἐν βραχεῖ. Ὅνπερ καὶ ἀποθανόντα ὁ Λακίδης ἔθαψε καὶ πάνυ φιλοτίμως. ὥσπερ οὖν ἢ υἱὸν ἢ ἀδελφὸν ἐκεῖνος θάπτων. *Lacidem Peripateticum altorem suum Anser tantopere amavit, ut & cum ipso simul ambularet, & cum ille sederet, hic quoq; ab ambulando quiesceret, nec ipsum unquam relinqueret. Eum igitur Lacidas mortuum non mi-*

*nùs ambitiosè quàm aut filium aut fratrem sepulturæ honore affecit.*

Sic GALLOS publicè extulisse Poliarchus scribitur ab Æliano libro VIII. Var. c. IV. cujus verba superiùs promissa hæc sunt: Πολίαρχον, φασι, τὸν Ἀθηναῖον εἰς τοσοῦτον προελθεῖν τρυφῆς, ὥς τε καὶ κύνας καὶ ἀλεκτρυόνας, ἐκείνους οἷς ἔχαιρεν, ἐκκομίζειν ἀποθανόντας δημοσίᾳ. καὶ ἐπὶ τὴν ἐκφορὰν αὐτῶν παρεκάλει τοὺς φίλους, καὶ ἔθαπτεν αὐτοὺς πολυτελῶς, καὶ ἐπιστήματα αὐτοῖς ἀναστήσας, ἐπιγράμματα κατ᾽ αὐτῶν ἐνεκόλαπτεν. h. e. *Poliarchum ferunt ad eam mollitiē pervenisse, ut canes etiam & gallos, si quibus delectatus fuisset, mortuos efferret publicè, & amicos suos convocaret ad funus, splendidéque eos sepeliret, atque erigeret in illorum monumentis columnas, quibus epitaphia eorum insculperet.*

Penè prætermieram LUSCINIÆ tumulum, de quo Martialis lib. VII. Epig. LXXXVI. sic canit:

*Lusciniæ tumulum si Telesina dedit.*

Deniq; inter PISCES, qui sepultura sint affecti, MURENAM reperio, quam Crassus non solùm atratus luxit, sed etiam terra condidit, si fides habenda vulgi sermonibus, quos refert Ælianus libr. VIII.

Animal.

Animal. c. IV. Ταύτην [μύραιναν] καὶ ἔκλαυσεν ὁ Κράσσος, ὡς ἀκούω, τὸν βίον καταστρέψασαν καὶ ἔθαψε. Καί ποτε Δομετίου πρὸς αὐτὸν εἰπόντος: ὦ μωρὲ, μύραιναν ἔκλαυσας τεθνεῶσαν; ὁ δὲ ὑπολαβών: Ἐγὼ θηρίον, ἔφατο: οὐδὲ τρεῖς γυναῖκας θάψας οὐκ ἔκλαυσας. *Hanc ille mortuam flevit atque, ut audio, honore sepulturæ affecit. Et cum aliquando Domitius in hunc dixisset: Stulte Crasse, Muranam flevisti mortuam: Ad hæc respondens Crassus, Equidem*, inquit, *ob bestiæ mortem flevi; tu verò ne quidem ob tres uxores, quas terræ mandasti*. Eadem tradit Plutarhus Libello De Capienda ex hostibus utilitate, p. 89. Sed & Delphinum illum, qui pueri, quem amaverat, mortui desiderio tabuit & examimatus fuit, ab iis, qui rem cognoverant, in sui pueri sepulchro humatum esse, ex Appione refert Agellius libro VII. Noct. Attic. cap. IIX.

De ritu Ægyptiorum, qui boves, feles, canes, ursos, lupos & alias bestias sepeliebant, Vide Herodotum lib. II.

## CAP. IV.

*Sepultura quibus denegata, ac primò de Hostibus patriæ & qui sub horum appellatione comprehendebantur. Romanorum severitas in Impp. Tyrannos, Atheniensium in Sacrilegos & Proditores. Alio crimine*

*ne damnatis sepultura concessa à Magistratibus æquioribus, ab iniquioribus denegata; quod etiam Christianis olim contigit.*

SEd nunc de illis etiam aliquid dicemus, quibus ipsæ Leges sepulturam denegarunt. Horum tria potissimum genera reperio: Hostes patriæ, Suspendiosos & Αὐτόχειρας; quos ipsos olim lugeri non fuisse solitos, docet nos Neratius Jurisconsultus in L. Liberorum. D. De iis qui not. infamia: *Non solent*, inquit ille, *lugeri hostes vel perduellionis damnati, nec suspendiosi, nec qui sibi manus intulerunt, non tædio vitæ, sed malâ conscientia:* Nam ut rectè Ælianus ait lib. IV. Var. Histor. c. VII. Οὐκ ἦν ἄρα τοῖς κακοῖς οὐδὲ τὸ ἀποθανεῖν κέρδος, ἐπεὶ μηδὲ τότε ἀναπαύονται: ἀλλ' ἢ παντελῶς ἀμοιροῦσι ταφῆς, ἢ καὶ ἐὰν φθάσωσι ταφέντες, ὁμῶς καὶ ἐκ τῆς τελευταίας τιμῆς καὶ τοῦ κοινοῦ πάντων σωμάτων ὅρμου καὶ ἐκεῖθεν ἐκπίπτωσι. h. e. *Ne in morte quidem scelerosis hominibus aliquid lucri propositum est, quoniam neq́ tunc possunt quiescere. Sed aut prorsus destituuntur, aut quamvis sepeliantur, tamen supremum honorem & communem omnium corporum portum amittunt.*

*Hostes patriæ* appello perduellionis & læsæ majestatis reos, pacis publicæ perturba-

turbatores, proſcriptos & quicquid eſt hujus farinæ, quorum pœnæ ad exemplum aliorum pertinebant. Hos ſepultura olim prohibitos, clarum eſt exemplo Gracchorum, de quibus Valerius Max. lib. VI. c. III. *Viguit in noſtra civitate Tiberij & Caij Gracchorum ſumma nobilitas ac ſpes ampliſſima. Sed quia ſtatum civitatis conati erant convellere, inſepulta cadavera jacuerunt, ſupremusque humanæ conditionis honos filiis Gracchi & nepotibus Africani defuit.* Nec non militum illorum, *qui Rhegium injuſto bello occupaverant, mortuoque duce Jubellio M. Cæſium ſcribam ejus ſua ſponte Imperatorem delegerant:* quos omnes *Senatus Romanus carceri incluſit, quinquagenos per ſingulos dies virgis cæſos, ſecuri percuti juſſit, eorumq́; corpora ſepulturæ mandari, mortemq́; lugeri vetuit*, teſte Valer. Maximo lib. II. cap. VII. Hinc Cloantillæ tanquam crimen objectum, quòd *virum, qui inter rebellantes fuerat, ſepeliviſſet*, refert Quintilianus lib. IIX. cap. V. Et ex hoc jure T. Fl. Veſpaſianus adhuc Prætor *pœnæ conjuratorum addendum cenſuit, ut inſepulti projicerentur*, teſte Suetonio in ejus vita cap. II. Qui tamen locus

cus non obſcurè indicat, ſepulturam interdum conjuratis fuiſſe conceſſam: quod teſtatur exemplum Lentuli & Catilinariæ conjurationis conſciorum, quos quidem juſſu Ciceronis in carcere ſecuri perçuſſos, at ſepultura non eſſe prohibitos, diſertè ſcribit Plutarchus in Antonio: οὐδεὶς, inquit. εἴρχθη ταφῆς τῶν τότε κολασθέντων ὑπὸ Κικέρονος. Niſi fortè id ideo factum, quòd de indemnatis deq; inauditis, licet ſontibus, extra ordinem ſumptum fuit ſupplicium. Nam aliàs majeſtatis vel perduellionis rei poſt ultimum ſupplicium in Gemonias ſcalas abjici & unco in Tiberim pertrahi ſolebant: quod M. Clodio, circa annum Urbis IↃXVII. accidiſſe teſtatur Valerius Max. lib. VI. cap. III. *M. Clodium Senatus Corſis, quia turpem cum his pacem fecerat, dedidit: Quem ab hoſtibus non acceptum, in publica cuſtodia necari juſſit. Semel læſa majeſtate imperii, quot modis ira pertinax vindex: factum ejus reſcidit, libertatem ademit, ſpiritũ extinxit, corpus contumelia carceris & deteſtanda Gemoniarum ſcalarũ nota defœdavit.* Eadem pœna circa annum ab V. C. 648. affectus & Qu. Cœpio, qui etſi quidem præturæ

turæ ſplendore, triumphi claritate, conſulatus decore, maximi pontificatus ſacerdotio, ut Senatus patronus diceretur, aſſecutus erat: tamen cum ejus culpa exercitus Romanus à Cimbris & Teutonibus deletus videretur, *in publicis vinculis ſpiritum depoſuit, corpusq; ejus funeſti carnificis manibus laceratum, in ſcalis Gemoniis jacens, magno cum horrore totius fori Romani conſpectum eſt*, teſte eodem Valerio Maxim. lib. VI. cap. IX. De Sejano ejusq; familiaribus in Gemonias abjectis uncoque tractis, vide Sueton. in Tiberio cap. LXI & Dionem l. LVIII.

Nec immunes fuêre ab hac pœna ipſi Imperatores, ſi in tyrannos degeneraſſent: id quod non obſcurê indicat Antonius in oratione, quam habuit in Senatu pro actis Cæſaris, apud Appian. Alexandrinum l. II. de Bellis Civilibus pag. 509. Δόξαντος δ' ἐπὶ βίᾳ τυραννῆσαι, τό τε σῶμα ἄταφον τῆς πατρίδος ὑπερορίζεται. hoc eſt, *quod ſi ut tyrannus damnabitur, cadaver inſepultum extra patriam exterminabitur.* Et paulò pòſt in alia oratione pag. 512. τὸ δὲ σῶμα τοῦ Καίσαρος συρόμενον καὶ αἰκιζόμενον καὶ ἄταφον ῥιπτόμενον, (καὶ γὰρ ταῦτα ἐκ τῶν νόμων τοῖς τυράννοις ἐπιτέτακται) περιόψεσ-

εἰσφέρειν νομίζετε τοὺς ἐσπαλευμένους αὐτῷ. h. e. *Putatis neglectim spectaturos lacerum Cæsaris corpus trahi unco (sic enim legibus in tyrannos animadvertitur) in Tiberim? quasi id nihil ad se quondam ejus milites pertineret.* Tale quid minitabatur populus Tiberio Imp. teste Suetonio in ejus vita cap. LXXV. Et Vitellium Imp. post varia ludibria, quibus affectus fuit, *tandem apud Gemonias minutissimis ictibus excarnificatum atq; confectum, & inde unco tractum in Tiberim*, tradit Suetonius. cap. XVII. Quod judicium Senatus fuerit de Commodo Imp. unco trahendo Lampridius, & de Maximino eadem pœna afficiendo Jul. Capitolinus videndus est. Heliogabalus præter hæc etiam in cloacam missus est, testibus Sex. Aurelio Victore & Lampridio, cujus hæc sunt verba: *Solus omnium Principum & tractus est & in cloacam missus & in Tyberim præcipitatus: Quod odio communi omnium contigit, à quo speciatim cavere debent Imperatores: siquidem nec sepulchra mereantur, qui amorem Senatus, Populi ac militum non merentur.* Sic Alexandri primi Pheræorum tyranni, ab uxore sua Thebe sublati,

cada-

cadaver cum contumelia à Pheræis proje-
ctum conculcatumq́; narrat Plutarchus in
Pelopidá: Τῷ μὲν τάχει τῆς τελευτῆς, πρότερον
ἴσως ἢ προσῆκον ἦν ἀποθανόντα· τῷ δὲ μόνῳ, πρῶτον
τύραννον ὑπὸ γυναικὸς ἰδίας ἀπολέσθαι, καὶ τῇ μετὰ
θάνατον αἰκίᾳ τοῦ σώματος, ῥιφέντος καὶ πατηθέν-
τος ὑπὸ τῶν Φεραίων, ἄξια πεπονθέναι δόξαντα τῶν
παρανομημάτων. hoc est. *Ac mortis quidem ce-
leritate citius fortasse, quàm oportuit, defun-
ctus est: Uno verò hoc, quòd primus omnium
tyrannorum à propria sit uxore sublatus, &
post obitum cadaver cum contumelia proje-
ctum à Pheraeis conculcatumq;, dignum fa-
cinoribus suis exitum visus est invenisse.*

Eadem severitate Athenienses etiam in
Proditores & Sacrilegos usi sunt, quos ne-
fas fuisse in terra Attica sepeliri, discimus
ex Xenoph. lib. 1. ἑλληνικῶν, ubi Euryptole-
mus in oratione pro Ducibus, qui in pugna
ad Arginusas naufragorum rationem non
habuerant, sic loquitur: Τοῦτο δ' εἰ βούλεσθε, κατὰ
τοῦτον τὸν νόμον κρίνατε, ὅς ἐστιν ἐπὶ τοῖς ἱεροσύλοις καὶ
προδόταις, ἐάν τις ἢ τὴν πόλιν προδιδῷ, ἢ τὰ ἱερὰ
κλέπτῃ, κριθέντα ἐν δικαστηρίῳ, ἂν καταγνωσθῇ, μὴ
ταφῆναι ἐν τῇ Ἀττικῇ, τὰ δὲ χρήματα αὐτοῦ δημό-
σια εἶναι. h. e. *Si id vultis, eadem illos lege
judicate, quæ contra sacrilegos & proditores*

*lata est, qua nimirum ii, qui civitatem prodere, vel sacra clepsisse judicari solent in foro, & si convincantur, non sepeliuntur in Attica & illorum bona publicantur.* Atque hæc est causa, cur Themistoclis Magnesiæ mortui ossa clam ab amicis in terra Attica sepulta sint, quoniam legibus non concedebatur, quod proditionis esset damnatus, teste Thucydide libro 1. & Æmilio Probo in ejus vita. Idem accidisse Antiphonti & Hyperidi tra[illegible] Plutarchus in vita Decem Rhetorum. De Phocione proditionis damnato idem narrat Plutarchus: Ἔδοξε δὲ τὸ σῶμα φωκίωνος ἐξορίσαι, καὶ μηδὲ πῦρ ἐναῦσαι μηδένα πρὸς τὴν ταφὴν Ἀθηναίων. Διὸ φίλος μὲν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἅψασθαι τοῦ σώματος. hoc est. *visum est, ut etiam corpus Phocionis extra fines projiceretur, ac ne quis Atheniensis rogum funeri incenderet. Quamobrem nemo amicorum corpus fuit ausus attingere.* Vide Æmil. Probum. Imò si quis post mortem aut sepulturam primùm proditionis damnatus fuerat, ejus ossa erui & extra Atticam transferri solita, clarum est ex oratione Lycurgi contra Leocratem, ubi disertissimus autor de Phrynicho proditio-

ditionis post exsequias damnato in hæc verba scribit: Καὶ ψηφίζεσθαι ὁ δῆμος Κριτίου εἰπόντος τὸν μὲν νεκρὸν κρίνειν προδοσίας, κἂν δόξῃ προδότης ὢν, ἐν τῇ χώρᾳ μὴ τεθάφθαι, τά τε ὀστᾶ αὐτοῦ ἀναρύξαι καὶ ἐξορίσαι ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Causam verò, cur proditores Athenis non sepelirentur, Dio Chrysostomus in Ῥοδιακῷ hanc esse ait, ne quod scelerati & nefarii hominis indicium posteritati relinqueretur: Καθάπερ οἶμαι, inquit, τὸ μὴ θάπτεσθαι τοὺς προδότας, ὅπως μηδὲν ᾖ σημεῖον εἰς αὖθις ἀνδρὸς πονηροῦ.

Lacedæmonios quoq; eandem pœnam statuisse in Pausaniam, amicitiæ cum Persis clanculum initæ atq; adeo proditionis Peloponensium manifestum, memoriæ prodidit Ælianus lib. IV. Var. hist. cap. VII. Λακεδαιμόνιοι γοῦν Παυσανίαν Μηδίσαντα οὐ μόνον λιμῷ ἀπέκτειναν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ νεκρὸν ἐξέβαλον αὐτοῦ ἐκτὸς τῶν ὅρων, φησὶν Ἐπιτιμήδης. hoc est. *Lacedæmonii Pausaniam cum ad Medorum partes animum deflexisset non solùm fame ad mortem adegerunt: sed insuper etiam cadaver ipsius extra terminos ejecerunt. ut refert Epitimedes.* Quanquam Diodorus Siculus libro II. Bibliothecæ ait, ipsum cognatis esse concessum, ut terra obrueretur: τὸ μὲν σῶμα, inquit ille, τοῦ τεθνηκότος συνεχωρήθη τοῖς προ-

προσήκουσι καταχῶσαι. Quod ipſum etiam, ut tunc eram mores, ignominioſum fuit habitum: nec enim terra condebant, ſed igne conſumebant corpora mortuorum. Arcades etiam Ariſtocratem proditorem lapidibus obrutum extra fines ſuos inſepultum abjeciſſe, tradit Pauſanias in Meſſenicis: Τὸν δὲ Ἀριστοκράτην οἱ Ἀρκάδες καταλιθώσαντες, τῶν μὲν τῶν ὅρων ἐκτὸς ἐκβάλλουσιν ἄταφον.

In hujuſmodi igitur ſceleratos tali modo fuit animadverſum; Qui verò alio crimine ſe adſtrinxerant, eorum corpora propinqui à magiſtratibus æquioribus ad ſepulturam non difficulter impetrabant. Ulpianus D. De Cadaveribus punitorum: *Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis ipſorum neganda non ſunt. Et id ſe obſervaſſe etiam D. Auguſtus lib. X. de vita ſua ſcribit. Hodie autem eorum, in quos animadvertitur, corpora non aliter ſepeliuntur, quàm ſi fuerit petitum & permiſſum.* Et poſt tria, quatuor verba: *Eorum quoq; qui exurendi damnantur, peti poſſunt, ſcilicet ut oſſa & cineres collecta ſepulturæ tradi poſſint.* Quod autem Auguſtum Imp. de ſe ſcripſiſſe ait Ulpianus, id aliter de ipſo narrat Suetonius

cap.

cap.XIII. *Nec successum victoriæ* (Philippensis) *moderatus est, sed capite Bruti Romam misso, ut statuæ Cæsaris submitteretur, in splendissimum quemque captivum non sine verborum contumelia sævit: ut quidem simpliciter uni sepulturam precanti respondisse dicatur, jam istam in volucrum potestatem fore.* Sed sæpe fit ut iræ vehementia nobis duriora quædam verba extorqueat, quæ tamen non statim res ipsa consequitur.

Nec verò cognatis solùm *corpora animadversorum*, sed & *quibuslibet petentibus ad sepulturam danda esse* monet Paulus lib. 1. Sententiar. Quo pertinet humanissimum illud Diocletiani & Maximiani Impp. Rescriptum, quod extat in L. XI. C. De Religiosis: *Obnoxios criminum digno supplicio subjectos sepulturæ tradi non vetamus.* Ex quo ritu Postumius Junior Declamat. VI. *Dicendum est, quod hoc ipso admoneor exemplo, in honorem pietatis etiam damnati sepeliuntur.* Sed & in Concilio Moguntiensi definitum, ut Cadavera punitorum post peractam Deo confessionem telluri mandarentur: *Si de omnibus peccatis suis*, inquit Concilium, *puram confessionem agentibus*

 *& di-*

*& dignè pœnitentibus communio in fine secundum Canonicum jussum danda est, cur non eis, qui pro peccatis suis pœnam extremam persolvunt? Scriptum est; Non vindicat Deus bis in idipsum.* Vide Decreti causam XIII. quæst. II. cap. XXX.

Dixi autem superiùs, *à magistratibus æquioribus*, capitis damnatos ad sepulturam facilè impetrari solitos. Nam quibus animus erat crudelior, ii sine ulla scelerum distinctione omnes animadversos sepultura arcebant. Ob quam rem inhumanitatis accusant Locrenses Plemnium Scipionis legatum, qui tribunos militum *laceratos omnibus, quæ pati corpus ullum potest, suppliciis interfecit, nec sauciatus vivorum pœna, insepultos projecit*, ut ait Livius lib. XXX. Et Cicero sepeliendorum liberorum potestatem pretio à parentibus redemptam Verri in Sicilia Prætori exprobrat his verbis in Verrina V. *Nam illorum liberi cum erunt securi percussi ac necati, corpora feris objicientur. hoc si luctuosum est parentibus, redimant pretio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se ob sepulturam Heraclii*

*Nanar-*

*Nauarchi pecuniam Timarchidi numerasse.* Ideo etiam quasi novum in Tiberii sævitia notat Suetonius cap. LXI. *Interdictum ne capite damnatos propinqui lugerent.* Et de eodem Tacitus in Annalibus: *Damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur.* Atq; hanc crudelitatem Christiani antiquitus crebro experiebantur, quos corpora martyrum nullis precibus impetrare potuisse ad sepulturam legimus. Lugdunensium & Viennensium martyrum corpora sub Vero Imp. cum sex dies sub dio jacuissent, diligentissimè observata, ne à fidelibus surriperentur, neq; precibus, neq; magna pecuniæ vi obtineri possent, tandem *ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta inq; cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur, quo nulla quidem illorum reliquiæ super terram amplius extarent,* teste Eusebio lib. v. cap. I. Quod cum ægerrimè ferrent Christiani reliqui, martyrum corpora feris avibusq; objecta, si quando minùs accuratè custodirentur, etiam capitis periculo noctu solebant surripere, ut annotavit Marcus Velserus Commentario ad passionem S. Afræ & sociarum.

 CAP.

## CAP. IX.

*Sepulturâ prohibiti Suspendiosi & Αὐτόχειρες. Suspendiosi qui? Tædio vitæ se interficientibus sepultura concessa. non illis, qui mala conscientia. Αὐτοχειρία omnis damnata à Christianis.*

HActenus de primo: sequitur alterum genus eorum, qui legibus à sepulturæ honore excludebantur. Eos Neratius dicto loco *Suspendiosos* vocat, hoc est, ut Petrus Faber in Semestribus interpretatur, cruciarios vel in patibulo suspensos vel cruci affixos. Nam qui hoc supplicio afficiebãtur, illos tabo diffluere & à Sole ac pluvia corrumpi sinebant, ut docuit Lipsius lib. II. de Cruce cap. XV. Imò hoc fine custodes à magistratu additi, qui viderent, ne cadavera ad sepulturam detraherentur. Clarum id ex Petronii Satyrico, ubi lepidissimus auctor sic ait: *proxima ergò nocte cum miles, qui cruces asservabat, ne quis ad sepulturam corpora detraheret.* Et aliquantò pòst: *Vt postero die vidit unam sine cadavere crucem, veritus supplicium, mulieri quid accidisset, exponit: ne se expectaturum judicis sententiam, sed gladio jus dicturum ignaviæ suæ.* Hinc igitur videre est, ex indulgentia

potius

potiùs & clementia quadam præsidis Pilati, quàm ex veteri Romanorum more corpus Servatoris nostri in cruce suspensi Josepho Arimathæo & Nicodemo ad sepulturam esse concessum, ut est apud SS. Evangelistas. Nisi fortè præses Romanus satisfacere voluit Judæorum juri, quod extat Deuteronomii cap. XXI. *Quando peccaverit homo, quod morte plectendum est, & adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo: non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur.* Nostris verò moribus etiam in exemplum relinquuntur cadavera suspensorum ac rotæ supplicio affectorum: contra quos mores Petrus Ravennas JCtus ut improbatos invehitur in fine Compendii Juris Canon. & in Dictis Notabil. Extravag. in princip.: Quem duobus libris confutat Hochstraten Provincial. Monachor. Prædicator in Justificatorio Principum Aleman. ut notat Georgius Erhardus in Symbolis Annotationum ad Petron. Arbitrum.

Tertij generis sunt Αὐτόχειρες, h. e. qui ipsi sibi manus violentas intulerunt. Hos apud antiquissimos Græcos non crematos,

qui tunc mos erat, sed terra obrutos, suprâ lib. I. c. III. ostendimus. Ignominia certè affectos scribit Aristoteles lib. V. Ethic. extremo: ὁ δὲ δι' ὀργὴν ἑαυτὸν σφάττων, ἑκὼν τοῦτο δρᾷ παρὰ τὸν ὀρθὸν νόμον, ὃ οὐκ ἐᾷ ὁ νόμος. Et mox: διὸ καὶ ἡ πόλις ζημιοῖ, καί τις ἀτιμία πρόσεστι τῷ ἑαυτὸν διαφθείροντι, ὡς τὴν πόλιν ἀδικοῦντι. id est. *Qui per iram seipsum jugulat, lubens contra rectam legem id agit, quod lex non permittit.* Et mox: *Vnde etiam ipsum civitas mulctat, eiq; ignominia quadam irrogatur, qui seipsum necavit, quasi civitatem injuria affecerit.* Romani verò hujusmodi αὐτόχειρας, & potissimum eos, qui ex se literam longam, ut Plautus ait, fecissent, collum suum laqueo obstringentes, primis illius Reipub. temporibus, sepultura omnino prohibuerunt: Servius ad illud Virgilii libro XII. Æneid. Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta: *Sanè sciendum,* inquit, *quod cautum fuerit in Pontificalibus libris, ut qui laqueo vitam finisset, insepultus abjiceretur: unde benè ait,* Informis lethi, *quasi mortis infamissimæ.* Origo hujus ritus à Tarquinio Prisco, qui αὐτοφονευτὰς non solùm insepultos abjici: sed & corpora eorum cruci affigi jussit.

Sic

Sic enim Plinius libr. XXXVI. cap. XV. ubi de cloacis ab ipso primùm structis: *Cum id opus Tarquinius Priscus plebis manibus faceret, essetq́; labor incertum longior an periculosior, passim conscita nece, Quiritibus tædium fugientibus, novum & inexcogitatū antea postea q; remedium invenit ille Rex, ut omniū ita defunctorū figeret crucibus corpora spectanda civibus simul & feris volucribusq; devoranda.* Eadē tradit Servius, nisi quod id Tarquinio Superbo adscribit. Sic enim pergit dicto loco: *Cassius Emina ait Tarquiniū Superbum cum cloacas populum facere coegisset, & ob hāc injuriam multi se suspendio necarent, jussisse corpora eorum cruci affigi. Tunc primum turpe habitum est mortem sibi consciscere.* Verè autem Plinius id remedium neque antea neq; postea usurpatum scribit. Nam eos qui suspendio se necassent, funeratos fuisse testatur exemplum D. Silani, qui cum à patre M. Manlio Torquato abdicatus esset, etsi tam tristi patris sententia perculsus lucem ulteriùs intueri non sustinuit, suspendioq; se proxima nocte consumsit, funus tamen ipsi ductum esse scribit Valer. Maximus lib. V. cap. IIX. Mitigata enim fuit

hæc pœna & restricta ad eos, qui facinoris alicujus sibi conscii è medio se sustulissent. Nam aliàs qui mortis accersitæ justam caussam habuisset, ille gloriosè & honestè obiisse putabatur. Erat autem justa causa accersendæ mortis tædium vitæ, quod tam ex secunda quàm adversa fortuna oriri potest. Utriusq; meminit Strabo l. xv. ubi cum enumerasset dona à Poro Indorũ Rege per Legatos Augusto Cęsari missa, subjungit: Συνῆν δὲ, ὥς φασι, καὶ ὁ Ἀθήνησι κατακαύσας ἑαυτὸν, ποιεῖν δὲ τοῦτο τοὺς μὲν ἐπὶ κακοπραγίᾳ ζητοῦντας ἀπαλλαγὴν τῶν παρόντων, τοὺς δὲ ἐπ᾽ εὐπραγίᾳ, καθάπερ τοῦτον. Ἅπαντα γὰρ κατὰ γνώμην πράξαντα μέχρι νῦν, ἀπιέναι δεῖν, μή τι τῶν ἀβουλήτων χρονίζοντι συμπέσῃ. Καὶ δὴ καὶ γελῶντα ἅλλεσθαι γυμνὸν ἐπαληλιμμένον ἐν περιζώματι ἐπὶ τὴν πυράν. h. e. *Aderat etiã ille, ut ajunt qui se Athenis concremavit. quod alii in rebus adversis facere dicuntur, ut præsentia mala effugiant; alii in rebus secundis, quemadmodum hic. Nam cum omnia ex sententia adhuc successissent, abeundum sibi è vita censuisse, ne quid adversi accideret immoranti. Adeoq; ridentem eum & nudum & unctum in rogum isse.* Apud Massilienses quoq; ob utramq; causam sine infamia quis mortem accelerare potuit, si eam Senatui probasset.

Va-

Valerius Max. l. II. VI. *Venenum cicuta temperatum in ea civitate publicè custoditur, quod datur ei, qui causas Sexcentis (id enim Senatus ejus nomen est) exhibuit propter quas mors sit illi expetenda. Cognitione virili benevolentia temperata, quæ nec egredi vita temerè patitur, & sapienter excedere cupienti celerem fati viam præbet: ut vel adversa, vel prospera nimis usis fortuna (utraq; enim finiendi spiritus, illa ne perseveret, hæc ne destituat, rationem præbet) comprobato exitu terminetur.* Quam consuetudinem etiam in Ceo Græciæ insula observari testatur idem Valerius d. l. Et Strabo l. x. citat versus Menandri hunc ritum prædicantes: Παρὰ τούτοις δὲ δοκεῖ τεθῆναι ποτε νόμος, οὗ μέμνηται καὶ Μένανδρος:

Καλὸν τὸ Κείων νόμιμον ἐστι Φανία,
Ὁ μὴ δυνάμενος ζῆν καλῶς, οὐ ζῆ κακῶς.

προσέτατ]ε γὰρ ὡς ἔοικεν ὁ νόμος, τοὺς ὑπὲρ ἑξήκοντα ἔτη γεγονότας κωνειάζεσθαι τοῦ διαρκεῖν τοῖς ἄλλοις τὴν τροφὴν h. e. *Apud hos videtur lex fuisse posita, cujus Menander etiam meminit:*

*Cejensium hoc bonum institutum est Phania,*
*Qui non potest vivere bene, non moritur malè.*

*Mandato enim, ut apparet, legis qui sexaginta annos excessissent, cicutā bibebant, ut reliquis*

*victus*

*victus sufficeret.* Meminit & Heraclides Ponticus De Politiis: ὐ περιμένουσι γηραιοὶ τελευτὴν, ἀλλὰ πρὶν ἀσθενῆσαι ἢ πηρωθῆναί τι, οἱ μὲν μήκωνι, οἱ δὲ κωνείῳ ἑαυτοὺς ἐξάγουσι. h. e. *Senio confecti mortē non expectant, sed antequam adversa valetudine corripiantur, alii papavere, alij cicuta sibi ipsis mortem accersunt.* Ceterùm qui fortunam secundam spontanea morte finiverint, priusquam in adversam inciderent, pauciores reperiuntur. Ex hoc tamen more intelligendum est illud Plauti in Pœnulo. Act. I. Sc. II. v. XCVI.

——AG. *Abi domum, ac suspende te.*
MI. *Quamobrem?* AG. *quia nunquam audibis verba tot tam suavia.*
*Quid tibi opus est vixisse? ausculta mihi modò ac suspende te.*

Et illud Terentii Eunucho Act. III. Sc. V. ubi Chærea loquitur:

*Iamnè erumpere hoc licet mihi gaudium? pro Jupiter*
*Nunc est profectò interfici, cum perpeti me possum.*
*Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.*

Eorum verò qui ob res adversas, hoc est, vel dolorum corporis adversæq; valetudinis impatientia, vel æris alieni aut violatæ pudicitiæ aut alio aliquo pudore, vel amoris & desiderii vehementia, vel metu imminentis periculi, vel ira & furore, vel alia animi

nimi perturbatione vel deniq; aucupatione gloriæ & immortalis nominis ferro aut quovis alio lethi genere se trucidarunt, tot exempla passim in priscorum monumentis extant, ut qui ea colligere velit, videatur oleo & opera abuti. Cum his igitur mitius actum; quemadmodum & Chorus Troadum captivarum censet apud sapientissimum poëtam Euripidem in Hecuba:

Σύγγνωθ᾽ ὅταν τις κρείσσον᾽ ἢ παθεῖν κακὰ
Πάθη, ταλαίνης ἐξαπαλλάξαι ζωῆς. hoc est.

*Ignoscite huic, si quis conflictans cum malo*
*Majore quàm pro viribus sese enecet,*
*Vitaq; ab ærumnosa semet extrahat.*

Nam non solùm sepulturæ honore afficiebantur, lugebanturque: sed & testamenta illorum valebant, donationes conjugi factæ morte confirmabantur & si intestati decederent, bona eorum ordinario successori relinquebantur, nec à fisco inquietabantur. At verò qui sceleris conscientia obstricti, ut supplicium de se sumendum anteverterent, ipsi de se statuerunt, & quasi αὐτοχειρίᾳ sententiam tulere, his sepulturæ honorem plerumque denegatum puto. Id enim non obscurè indicat illud

Quin-

Quintiliani, Declam. IV. *Qui causas voluntariæ mortis in Senatu non reddiderit, insepultus abjiciatur.* Et vulgatum illud in scholis Rhetorum: *Homicida sui insepultus abjiciatur.* Et Cedreni: Κἀκεῖνον ἄταφον ῥίπτεσθαι κατὰ τὸν βιοθανάτων νόμον. Atque ideo tanquam novum in Tiberii sævitia notat Tacitus libro VI. Annal. *Promptas ejusmodi mortes metus carnificis faciebat & quia damnati publicatis bonis, sepultura prohibebantur, eorum qui de se statuebant, humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi.* De his etiam capio verba Josephi apud Hegesippum libro III. de Bello Hierosolymitano cap. XVII. *Hæc non solùm moribus hominum, sed etiam legibus interdicta accipimus. Namque alii insepultos projici jubent eos, qui se in ferrum dejecerunt. Dignum est enim, ut qui patris imperium non expectaverunt, priventur quasi quodam matris gremio, terræ sepulchro. Alii dextram manum abscindunt defunctis, ut separent à membris sui corporis, quod adversum corpus suum vesano militavit furore.* Quod autem hic de manu abscissa scribit Hegesippus, id apud Athenienses usitatum fuisse, colligere

eſt ex oratione Æſchinis contra Cteſiphontem non procul à fine: Καὶ γὰρ ἂν εἴη δεινόν, ὦ Ἀθηναῖοι, εἰ τὰ μὲν ξύλα καὶ τοὺς λίθους καὶ τὸν σίδηρον τὰ ἄφωνα καὶ ἀγνώμονα, ἐάν τιν' ἐμπεσόντα ἀποκτείνῃ ὑπερορίζομεν· καὶ ἐάν τις αὐτὸν διαχρήσηται τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο. πράξασαν χωρὶς τοῦ σώματος θάπτομεν. hoc eſt. *Abſurdum enim fuerit, nos ligna, lapides, & ferrum, quæ voce & mente carent, ſi quem delapſa occiderint, exterminare: & ſi quis ſeipſum occiderit, manum quæ id fecit, ſeorſim à reliquo cadavere ſepelire.*

Quod ſi fortè ſepulturæ participes fiebant, reperta tamen alia pœna fuit, qua hujuſmodi αὐτόχειρες afficerentur. Unde Seneca libr. VIII. Declam. VI. *Neſcio cujus criminis conſcius confugit ad mortem. cujus inter ſcelera etiam hoc eſt, quod damnari non poteſt. Contra hos inventum eſt, ut aliquid poſt mortem timerent, qui nec mortē timent: nihil non auſurus fui, qui ſe potuit occidere.* Veteri quidem jure nullam pœnam fuiſſe conſtitutam in reos, qui ante latam ſententiam ſe interficerent, teſtatur exemplum C. Licinii Macri, qui repetundarum reus, dum ſententiæ diriberentur, in Mæ-

nia-

nianum conſcendit, & *cum M. Ciceronem, qui id judicium cogebat, prætextam ponentem vidiſſet, miſit ad eum qui diceret, ſe non damnatum, ſed reum periiſſe: nec ſua bona haſtæ poſſe ſubjici. Ac protinus ſudario, quod forte in manu habebat, ore ac faucibus coartatis, incluſo ſpiritu pœnam morte præcurrit. Qua cognita re Cicero de eo nihil pronunciavit*, ut ait Valer. Maximus. libr. IX. cap. XII. Sub Impp. verò horum omnis tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato ceſſabat ſucceſſio, & bona heredibus erepta in fiſcum redigebantur, ut videre eſt ex Fragmentis priſcorum Jurisconſultorum, qui, quòd ferè Stoicorum doctrina imbuti eſſent, mitius egêre cum iis, qui ipſi ſe rebus humanis eximebant. Sed Chriſtianæ religionis antiſtites facti hujus atrocitatem ad ſacrarum literarum obruſſam exigentes, omnem αὐτοχειρίαν, quæ conſultò fit, damnant & eadem, quod dicitur, pertica metiuntur omnes, qui ſemet ipſos exanimant, ſive conſcientia ſceleris, ſive tædio vitæ ad mortem ſibi accelerandam adducantur. Damnata igitur eſt omnis αὐτοχειρία à Concilio Braccarenſi I. quod Cano-

ne

ne XXXIV. ita ſtatuit, *Item placuit, ut, qui ſibi ipſis aut per ferrum, aut per venenum, aut per præcipitium, aut ſuſpendium aut quolibet modo violentiæ inferunt mortem, nulla pro illis in oblatione commemoratio fiat, neq́; cum pſalmis ad ſepulturam eorum cadavera deducantur.* Quam pœnam etiam Romani Pontifices ad eos extenderunt, qui velitando vel ambitionis ergo decurrendo vulnerati in ludicro certamine caderent, ut videre eſt ex C. I. Libri V. Decretal. Greg. tit. XIII. De Torneamentis. & C. II. libri ejuſdem tit. XVII. De Raptoribus.

Atq́; hæc ſunt, quæ libris de Funeribus Romanorum addere volui, cujus generis quidem plura habebam, ſed illa aliorum induſtriæ relinquo.

# FINIS.

# JOHANNES KIRCHMANNUS
## *Benevolo Lectori,*
## *S.*

ECCE tibi BREVIARIUM OPERIS, in quo ſub unò oculi ictu habes, quid quoque libro & quo ordine tractetur. Ut minuta folia omnia, quæ ſub iſtis arbuſculis adhuc latent, perſequeremur, nimis quam laborioſum fuiſſet: Ideoq; maluimus Coſmographos imitari, *qui terrarum orbem unius tabulæ ambitu circumſcribunt aliquanto detrimento magnitudinis, nullo diſpendio veritatis*, ut ait Auſonius. Non poterit quidem te hoc docere, à memoria tamen futurum confido. Hoc volui neſcius ne eſſes.

BRE-

## *In Libro Primo De Funeribus Romanorum.*

*Ostenso, & quodnam Sepulturæ genus Romani potissimùm usurparent. Cap. 1. 2. 3. & quæ fuerint Funerum discrimina. 4. explicantur.*

*RITUS, quibus Romani usi sunt olim*

- Ante funerationem *circa*
  - Morientes *& in vicinia mortis constitutos, quibus*
    - *Oscula dabant.* — *cap. 5.*
    - *Annulos digitis detrahebant.* — *cap. 5.*
    - *Oculos claudebant. c. 6.*
  - Mortuos, *ubi notanda*
    - *Lotio & Unctura: ad quam adhibiti Pollinctores & Libitinarij. c. 7. 8. 9.*
    - *Vestitus. 10.*
    - *Corona. 11.*
    - *Collocatio. 12.*
    - *Conclamatio. 13.*
    - *Indicia domus funestæ.*
- In funeratione: *cujus duo capita*
  - Elatio cadaveris. *A.*
  - Sepultura. *B.*
- Post Funerationem. *C.*

*A.* ELATIO; *in qua observa praecipuè*

- Diem, *quoto se post mortem Funus sit elatum. c. 1.*
- Tempus, *nocturnum ne id fuerit an diurnum. Ubi de Facibus & Cereis c. 2. 3.*
- Personas, *quae Funus sive sponte sive mercede conducta vel*
  - Praecesserunt.
    - *Cantores*
      - *Siticines*
        - *Tubicines. c. 4.*
        - *Tibicines. c. 5.*
      - *Praeficae. c. 6.*
    - *Ludii & Mimi, Servi manumissi, itemque Latores lectorum, imaginum, &c. c. 7.*
  - Extulerunt *c. 8. sive*
    - *Lectica*
    - *Sandapila* c. 9.
  - Prosequutae sunt, *videlicet tam Viri quam Foemina. c.* 10. *luctum testantes*
    - *Lacrimis, planctu, Lacerationibus genarum & lacertorum, c. 11.*
    - *Convitiis & querelis in Deos, capillis passis, laceratis, pulvere sparsis, c. 12.*
    - *Capillis modò promissis, modò tonsis. c. 13. 14. & mortuo oblatis. c. 15.*
    - *Insuetato incessu. c. 16.*
    - *Depositione ornamentorum & vestium mutatione ac laceratione, c. 17.*
- Locum
  - Per quem *Funus efferebatur, qui erat Forum, ubi habitae orationes in laudem*
    - *Virorum. c. 18.*
    - *Mulierum. c. 19.*
  - In quem *& u quis dem erat*
    - *Ordinariè extra urbem. c. 20.* 21.
      - *Privatum in agris vel hortis propter vias publicas. c. 22. 23.*
      - *Publicum*
        - *Pauperum c. 24.*
        - *Illustrium & clarorum hominum, c. 25.*
    - *Extra ordinariè verò & rarò intra urbem cap. 26. 27.*

IN

B. SEPULTURA, in qua observo

- Combustionem: hic notanda
  - Rogi extructio. Cap. 1.
  - Rogi incensio, c. 2.
  - Decursio circa rogum c. 3.
  - Animalia ad rogum mactata, c. 4.
  - Dona in rogum conjecta. c. 5.
  - Rogi extinctio & Ossilegium. c. 6. 7.
- Reliquiarum vel Corporis integri compositionem in Ossuaria & Sepulcra. c. 8. 9.
- Monumenta, quadruplicia
  - Sepulcra c. 10. in quorum consideratione observo
    - Qui Sepulcra extruxerint, videlicet
      - Vivi ipsi c. 10.
      - Heredes
        - Ultrò. c. 11.
        - Ex Testamento, c. 12.
    - Quibus extruxerint
      - Sibi solis, qua Singularia voco. c. 13.
      - Aliis etiã, qua Communia c. 13. 14.
    - Cujusmodi fuerint, videlicet
      - Ædificia subterranea, c. 15.
      - Modo altiora, modò humiliora, c. 16.
      - Septimentis circumvallata, & ex qua materia. c. 17.
      - Ornata
        - Simulacris variis. c. 18.
        - Inscriptionibus c. 19. 20.
    - Religio Sepulcri
      - Quando cœperit Sepulcrum esse religiosum, & quatenus se extenderit. c. 21.
      - Quot modis violetur. 22. 23. 24. 25.
      - Quæ pœna violati sepulcri. c. 26.
  - Cenotaphia, c. 27.

C.
*POST FUNERATIONEM, certi quidam dies erant, quibus mortuos parentabant. cap. 1.*
*Hic nota.*

- Inferias: *quæ constabant Liquoribus & Victimis. c. 2. harum Appendix* Coronæ & Flores, *quibus sepulcra sparsa. c. 3.*
- Epulas
  - *Privatas* — *c. 4. 5. 6.*
  - *Publicas* — *7.*
- Ludos *Funebres. c. 8.*
- Luctus
  - *Tempus. c. 9.*
  - *Signa c. 10.*
  - *Causas, cur minueretur. c. 11.*
- Consecrationis
  - *Ceremonias. c. 12.*
  - *Honoces. c. 13.*

# INDEX AUCTORUM,

## *Qui in Libris de Funeribus Romanorum & Appendice laudantur, illustrantur, emendantur.*

Chari-

Eusta-

Home-

Q.



R. *Ra-*

# INDEX RERUM ET VERBORUM memorabilium, quæ in his quatuor libris de Funeribus Romanorum & Appendice continentur.

## A.

*Cine-*

*Digni-*

Lecti-

*Mor-*

O.Ob-

O.

*Sa-*

*sis*

*Se-*

Sp-

*Tro-*

FINIS.

# FUNUS PARASITICUM SIVE L. BIBERII CURCULIONIS PARASITI, Mortualia.

*Ad ritum prisci Funeris.*

Autore

*NICOLAO RIGALTIO.*

BRUNSVIGÆ,
Sumptibus THOMÆ HENRICI HAUENSTEINI,
Bibliopoli Hannoverani.
Typis JOHAN. HENRICI DUNCKERI.

ANNO M. DC. LXI.

# Funus PARASITICUM *SIVE* CURCULIONIS PARASITI, Mortualia.

*Ad ritum prisci Funeris.*

ATLANTES, ut veterum ſcriptorum memoriæ narrant, placida & facili fruuntur quiete, nec inſomnia vident, qualia reliqui mortales. Equidem apud eos eſſe nimis aliquando vellem, ita me nocturnæ terrent imagines: ex earumque rerum, quas vigilans egi aut cogitavi, reliquijs inhærentibus, ijsque permiſtis ac turbatis, mirabiles exiſtunt ſpecies ſomniorum, adeoq;

*Levi ſomna mens, ſonorinas imagines*
*Adfatur, ſomno non umbrantur pupulæ.*

Id ex mei corporis auſteriore temperatura oriri Medici putant: atque ita adfe-

ctos, ingenioſos, ac πλυφαντάςυς eſſe graviſſimi Philoſophi adſeverant. Itaque jam ferè diſcuſſa noctis caligine, aureus ille totius orbis oculus, ſingula quæque paulatim ac ſine ſenſu colore reddito diſtinguens, pulcerrimam noſtris oculis varietatem proponebat, ecce in ipſo crepuſculi momento, perſonæ terribiles, ſive larvæ ſint, ſive, ut Græci dicunt, μορμολυκεῖα, naturales diurni laboris inducias violare viſæ. Item tumultum quaſi circumſtrepentium ungularum, ſonitum etiam aſperum dixiſſes ruditum, inaudivi.

——— ὦ πότνια χθὼν,
Μελανοπτερύγων μᾶτερ ὀνείρων
Ἀποπέμπομαι ἐννυχον ὄψιν.

Horror extemplò me pavidum invaſit, & obtulere ſe mihi Lucius Apulejus & Lucianus, numeroſa cincti monſtrorum caterva. Ludebant autem, ut mihi tum videbatur, Harpaſto, ſive ludo cœleſti. Pilam ſcilicet.

——— ἕτερος ῥίπτασκε ποτὶ νέφεα σκιόεντα
Ἰδνωθεὶς ὀπίσω, ὁ δ' ἀπὸ χθονὸς ὑψὸς ἀερθεὶς,
Ρηϊδίως μεθέλεσκε πάρος ποσὶν οὖδας ἱκέσθαι.

Atq; in eo ludo is demum Rex audiebat,

qui

qui pilam veluti de cœlo alteri præripiebat, qui nec rapere poterat, Asinus habebatur. Quæ quidem ludendi ratio huc ad nos usque, puto, transiit. Res enim divinas, quæque cœlum proximè attinent, plærique quasi pilas sparsivas habent, & vicariâ operâ dant, reddunt; easque qui subtilius arripit, is admodum quàm sollers, & egregiè cordatus existimatur, ceteri ignavi, stolidi, Asini denique censentur. Sed facilè & æquo animo Lucius meus Asini appellationem inter Asinos ferebat. Nam ut arquatis, quæ lurida non sunt, æquè ut lurida videntur,

*Et contage suâ palloribus omnia pingunt,*
Sic illis perfectis Asinis Lucius videbatur Asinus, quum tamen animo esset verè humano, ac pœne divino. Interea dum hæc mecum attentius considero, visus mihi philosophari Lucius ad hunc ferè modum.

*Prò DI immortales! Etiamne stolidum Asinorum pecus per terras grassatur, & humanam naturam, quam summus ille rerum opifex mentis altæ capacem, & cognatam sideribus fecerat, ignava præcordia deformant? At enim primævæ beatitatis fructus, quasi perenni*

*possessione, & naturali potiùs quàm legitima successione, derivandus in posteros, si nec ipsi sese in vitium, sponte atq; exitium induissent, adeoq; in post futuros innumeram monstrorum turbam trajecissent. Nam ex inde corrupta natura nullis elegantioris vitæ fulta præsidijs, imò fœdæ mancipata inertiæ, tandem in Asininam indolem degeneravit. Atq; ut de olivæ nucleo exsurgit oleaster, ita & parentum nostrorum ætas, cùm jam veluti silvestris, à majoribus suis defecisset, tulit*

*Nos nequiores, mox daturos*
*Progeniem vitiosiorem.*

*Scio misertum humanæ miseriæ Prometheum, (& sanè is mihi magis quam Epimetheus arridet, ejusq; exemplo prudentia quadam & solertia vitam meam omnem rego) scio eum densissimam ignorantiæ caliginem artium fulgore illustrare voluisse. Nam, ut rumor est, in cœlum quondam admissus, igneum solis vigorem diligentiùs inspexit, eumq; ob mirabiles effectus recreandis Asininis hominibus usui sibi fore putavit. Ferulam igitur quam ad hos usus secum tulerat, admovit, ignemq; ipsa concepit ac celavit. Redijt postea Prometheus ad suos Asinos, & φιλανθρώπῳ τρόπῳ ferulam illic obje-*

*objecit : ut quo pacto γλυκύπικρον medentium pocula summas oras melle circumlita invalidis ægrotantium sensibus imponunt, interim tamen afflictam valetudinem restituunt, ita illi, simul ac ferulam, Asinorum delicium, adspexissent, avidè eam adpeterent, & simul igneo flore quem intus cluserat, languidos & ignavos spiritus excitaret. Sed irritus Promethei conatus, nec ulterius ad speratum eventum potuit adspirare. Nam è vestigio conspectâ ferulâ, Asini, quasi satias eos cepisset, fastidire, & nauseare cœperunt: quomodo & ὄνος ἐν μύρῳ excandescit, & porcus margaritas rostro proterit. Ita re iratus Jupiter, & cœlestia dona tam nequiter abusa ægrè ferens, Prometheum diris exemplis, & ἀπανθρώπῳ πάγῳ, Caucaso ad figi jussit, bis pedes, bis brachia. Atq. etiamnum penderet, nisi eum à maxima mala cruce Hercules exemisset.*

Pausam querelæ fecerat Lucius, quum ego, licet in ipsa somni nebula, confidentior paullò interpellans, Quisnam Deorum, inquam, aut hominum es? Quam rem oratum huc venisti. Ille cum murmure: Tuus sum Lucius, inquit, & fato nescio quo, sive dolo malo, ad Asinos divor-

teram. adſum tandem, atq; advenio Onocrene inſulà, vel ipſi Herculi invisâ: quippe quæ eſt ultra Gades. Nec audiendus Pindarus qui, τὸ πόρσω ἐϛ' σοφοῖς ἄβατον καὶ ἀσόφοις, putat. Cum enim terrenum hunc orbem Hercules obiret, & quicquid hominum commodis nocivum erat, conficeret, aut certè porrò abigeret, infinitam vim Aſinorum, quæ tum fortè ſuccreverat, animadvertit omnia vaſtantem, ac velut filicem felicibus agris innatam. Diu multúmque ſudavit in ſubole nequam exſtirpanda, ſed fruſtra. Tentavit igitur ſi ejicere, atque ad inculta & inhoſpita loca detrudere poſſet. nec malè id illi proceſſit. Nam quicquid in orbe toto erat Aſinorum, coegit, & in inſulam, ex qua nihil aliud niſi χάος καὶ ζόφον, & immenſos æquoris tractus proſpicere licebat, relegavit: eamque inſulam ignobilem & ſine nomine eſſe voluerat; ſcilicet, ut quaſi cæcis immerſi tenebris, enavigare unquam poſſe deſperarent, & vicinorum conſortio commercioque carerent. Enimverò exorti tandem Curiones & mendaciorum loquaciſſimi Coſmograhi, quibus cùm in iis locis venas auri argen-

argentique apparuisse renuntiatum esset, tanta fuit audentia, ut hominibus inde novi aliquid apportaturi, in Oceanum simul atque in insulam inquisiverint, viamque Asinis in has oras monstraverint. Hinc ignorantiæ, hinc stultitiæ, hinc desidiæ, hinc asininæ colluvionis facta divortia: hinc denique insulæ nomen inditum Onocrene.

Plura narraturum oppressit Lucianus, qui & ipse Asinus aliquando fuerat, imò etiam tum Asinis quoque favebat, Itaque ut animo erat vario & versipelli, sophisticam enim, struendi ac destruendi artificem, callebat, multa in humanam curiositatem, Philosophico supercilio vultuque, dicere visus est, & si rectè commemini, ejus hæc fuit oratio.

*Sapienter & consideratè Jovem opt. max. fecisse arbitror, quum in Scythicam rupem Prometheum damnavit, tum audaciæ puniendæ, tum ceterorum curiosæ libidini coercendæ. Jam enim curiositas humanæ genti familiare vitium erat, & liberior inquisitio animos hominum perpruriscentes immodestè titillabat. Unde primùm accuratiùs inspecta tellure, mi-*

*rari cœperunt tantam frugum ubertatem, florum varietatem, herbarum abstrusas, & reconditas vires. universæ terræ mare superfusum & circumfluum. Hinc ubi Thaumantis singula perlustravit, indagatio nata initiorum, unde omnia sint orta, generata, concreta: Quâ ratione mare terram undiq; allambendo, & per ejus planitiem veluti pedibus progrediendo, modò caput efficiat, inde in brachia digitosq; ad communem usum diffindatur. Quæsitum etiam qui fiat ut in iis quæ terra producit, alia nunquam honorem deperdant, semperq; vernantia opes ostentent suas: alia, veluti mutuâ officij præstatione, invicem sibi succedant, alia rursus, ut homo rei suæ inimicus, postquam omnia sua semel bene præbuerint, nuda deinde & deposita prostent. Quæsitum cur ipsa tellus modo vallibus depressa subsidat, modo montibus gibbosa consurgat. Vesuvium ipsum arenas & flammarum globos eructantem, anxia cogitatione sollicitior Plinius quum incautè inspiceret, vapore sulphureo præfocatus concidit exanimis. Ventum jam ad ipsa magnæ Matris viscera, & effossa subinde metalla lucem adspexerant, quum tandem quotidianus usus contemtum peperit: & sordebat jam hominibus terra, quum al-*

*tius*

*altùs sese erigentes, cœlestia illa sidera considerarunt: & qua ratione Sol oriatur & occidat, multiplices illius effectus perscrutari voluerunt. Qua etiam ratione Luna, uti homo, sæpenumero immutetur. eaq; sola, DI boni! quam multi formi ambage torsit ingenia contemplantium. Sed & universam cœli machinam, homullisimiæ, temerario ausu, humano artificio construxerunt. Constat Archimedem sphæram vitream confecisse, quæ Solis annuos & Lunæ menstruos labores, astrorum præterea conversiones mire exprimeret. Neq; hîc etiam humanæ cogitationi posita meta, imò itum ulteriùs, & tentata divinæ naturæ cognitio. Sic accidit, ut non nemo divina omnia humano & audaci animo metiens, supremam illam & dominatricem mentem, quia videre non est, esse neget:*

*——& quam non invenit usquam,*
*Esse putet nusquam.——*

*Atq; inde gliscente sciendi ardore, alius superstitiosa curiositate DIs omnia repleverat. eratq; jam Deorum numerus auctior quam hominum Sed tanta copia & turba satietatem & fastidium cito attulit, & quod superstitiose colebatur, malitiosè cœpit irrideri. Quinetiam*

*etiam vesana illa cupiditas eò processit audacia, ut Deorum numen nomenq; adrogare sibi voluerit. Quis enim non rideat luctuosam Empedoclis ambitionem? qui cùm suorum aliquando se surripuisset oculis, ardentem Ætnam insiluit, ut nullibi terrarum inventus, in Deorum abreptus concilium crederetur.*

Alia multa Lucianus cum Asinis suis nequicquam loquebatur. Illi ridere aut rudere (nec enim qualitatem soni discriminare poteram) & risu sive ruditu horrendum nescio quid adclamare. Interea temporis catus Lucius meus, in cetera Asinorum turba & rutuba, notabat Asino Parasitico celebres exsequias parari. Rem totam, quâ fide ille acceptam mihi tradidit, eâdem publico reddam, non tamen sine mercede, nam aurea fabella est. Continuò igitur excitatus Lucius, hæsitabundum me, anxiâq; cogitatione sollicitum admonuit: Heu nescis! Olim ille piscem suum, hodie verò Heliogabulus Imperator Parasitum suum luget atratus. Quis iste, malùm, Parasitus? inquam. Subjecit Lucius: L. Biberius, M. F. Curculio, nova scitamenta Aurelio Antonino Heliogabalo opiparè con-

concinnabat, ideoque summus ejus Coëpulonus audiebat. Ego adducta fronte contractoque vultu: Nempe mali seculi mala cupiditas hæc tropica fecit.

——οὐ γὰρ ἔτ' ἄνδρες ἐπ' ἔργοις, ὡς πάρος, ἐσθλοῖς
αἰνεῖσθαι ἀπὸ δούλου——

Scio, inquit Lucius, sed inter istos mussare tutius quàm muttire. Age verò, vides indictivum istud funus? O capitulum inficetum, inquam ego, An quenquam inlustrem virum tam flagranti desiderio celebraret? Iterum mihi ridenti Lucius: Tace tacesis, adhibuit Heliogabalus μετωποσκόπους: Et circumspiciens ne quis nostra auribus verba cleperet, Vidésne hanc laurum, inquit, (ea erat in proximo) Festucam decerpito, & folia si sapis admordeto. Prudentis, est animum suum, ubi usus venit, oris confusione posse inumbrare. Simul ipse, ramo ex arbore defracto, prensum me renitentem, lenta manu in forum Cupedinis, ubi L. Biberij ædes, ducit. Quum aliquantulum processissemus, ne essem nescius quid ille nebulo testamento cavisset, totum in aurem meam his ferè verbis insusurravit.

*Ego*

*Ego L. Biberius Curculio, D. Aurelij Antonini Heliogabali adsecula, quum mihi angina vinaria reciprocam spiritûs auram, atq; adeo vocem occluderet, Testamentum meum quantum pote examussim condidi scribsique. Si quid tamen inibi admissum omissumq; obrepserit, Codicilli vicem subire volo sive jubeo. Postquam mortem aptus ero, meamq; animulam agnatus meus M. Lurconius Musca ore suo legerit, tu colenda mihi semper & culta congerronum meorum familia ex semisse heres esto, ea tamen lege, uti accurratè caveatur, ne quid nomini vestro profuturum diu lateat. Ea re, uti familia nostra tres in ordines dispernatur, mando: quos ordines ita indigetare lubet, Gelasimos, Lacones, Laudicenos. Ac singuli è quoque ordine principes legantur, fiantq; tresviri, penes quos summa rerum vestrarum sit; qui discaveant ne quis officio suo desit superfitve: ipsique etiam D. Aurelio delicias perpetuò faciant dicantq;. Hoc amplius. Agnatum meum M. Lurconium Muscam, qui solus omnibus propinquis meis superfuit, mihi etiam superfuturus, ex parte reliqua heredem esse volo, si suprema erga me munera fungatur arbitratu D. Aurelij Antonini. Saturioni liberto, ex*

*fun-*

*fundi mei, ad mearum reliquiarum tutelam, do lego agri jugera XX. Columellam meum Damam, item Leonidam, Libanum, strobilum, Crucisalum, & Argyrippum, liberos esse volo. Hoc amplius. Argyrippo propter festivitatis vernulæ elegantiam, vestes meas omnes, speculum, calamistrum, dentifricium, ac pulveris Arabici uncias decem, quis pridianas converrat reliquias, ut festivior appareat, dari donari jubeo. Elaphio fugitivo, hoc Testamenti mei kaput, in morem epigrammatis stigmate per totam faciem ducatur:* L. Biberius Curculio, Elaphio clavom in morte dimitto. restim induito. ejusq; clavi appendix esto. *Si quid manes sentiunt, rogo vos, amici mei, hæc omnia ita servetis, uti quum scriberem affuistis, favistis, obsignavistis.*

*L. Sorbilius Venter, signavit.*
*Sp Trachelius Cancer, signavit.*
*M Edacius Peniculus, signavit.*
*M. Obsonius Mus, signavit.*
*C. Macrobius Labrax signavit.*
*L. Volturius Capito, signavit.*
*M. Gnathonius Cynicus, signavit.*

Ventum in forum Cupedinis erat; & jam ædes Biberij propiùs à nobis aberant, ut

ut prospiceremus funebri signo destitutas ante januam ferales Ditis arbores. Videmus intrantes plusculos, pullis vestibus, sed prætextu tantum adsumptis, atratos; lacrymæ illis quasi in summo pectore supernatantes, inimò verò cordis penetrali gaudium gaudebant genuinum atq; intimum. Ego conversus ad Lucium, dic sodes, inquam, Quinam isti, & quò? Ille locum ab arbitris observans, Particulones, inquit & Volturij ad cadaver. nempe mortui fortunas habebant. Nos quoq; paulò post accessimus, intravimus, vidimus è funesta familia medicum re infecta discedentem. Lurconem alioquin & κοροτζαπιζον, nobilem virum ac primarium crederes, ita funebris pompa struebatur. Nec enim Vispillones aut Sandapilarios, sed & Libitinarios, Pollinctores, Lecticarios locaverant. Quumque jam animam L. Biberius, quam pro sale habuerat, fœdo & obsceno vomitu eructasset, putrscebat fœtidum cadaver. Æmilium Catulli diceres è sterquilinio effossum, adeo domus extremo olore & anhelitu replebatur,

*Gutture sulfureas lentè exhalante Mephites.*

Acce-

Accedunt Pollinctores, corpus aqua perspergunt, quam olim, dum vivebat, non senserat, adeoque insolita elementi aspergine exsangue cadaver non nihil commotum videbatur. Dein odoro unguentorum suffitu nasorum pestem interficiunt, simul & honori cadaveris, cinnamomum, thus, casiamq; acervatim congerunt, totumque Biberium, medicatis condimentis circumlitum, in hexaphoro purpureis vestibus constrato, repositum, & floribus coronatum, solita collocatione, pedibus in publicum versis, ad vestibulum ædium rite admovent. Ac tandem dum cætera exequiarum parantur solennia, jubetur præco populum ciere; qui actutum succinctus contenta voce quiritabat: EXEQUIAS L. BIBERIO M. F. CURCULIONI, QUIBUS EST COMMODUM IRE, JAM TEMPUS EST. OLLUS EX ÆDIBUS EC FERTUR. Derepente audita præconis voce, convolant in Biberij domum frequentes. Adest Dissignator: jubet præcedere expressas cera majorum purpuratas imagines. & sanè longo illæ ordine incedebant. Itaque erectior ego, ipsos cerarum apices in-

dicesque percurrens, animadverti nomina, M. Coquinij Trullæ, Q. Popinij Lurconis, C. Avidij Incitegæ, Q. Bilbitij Profundi, L. Abdominij Dentati, T. Placentarij Carpi. Et continuò ad Lucium, Eugepæ! adeóne nobilis hujus familiæ vena? & tam numerosos proceres, ac longa decora præferentes produxit viros? Mihi Lucius subridens. Fuge suspicari: Simios purpuratos vides, non viros. Scurras enim, homines emtos de lapide, induebat Imp. Scipionum persona. quos si penitiùs inspexisses, aliud nihil, nisi clunas in purpura, deprehendisses, καὶ πίθηκος ὁ πίθηκος, κἂν χρύσεα ἔχῃ σύμβολα. Rubori mihi fuit Purpuram impunè violari. Et mecum erat fortè musteus Poëta, qui eam in delicijs habebat, ac pleniore ore non ineptissimis versibus elaudabat:

*Purpura Pieriæ non est reticenda coronæ,*
*Quando sacri Pater ipse chori, qui lampade clara*
*Purpureos dat purpureis de sedibus ignes,*
*Pectora purpureo fulget velatus amictu.*
*Et quæ plena rosis venturi nuntia Phœbi*
*Tecta aperit, dubio dispellens lumine noctem,*
*Purpureas cubat ante fores Aurora, Poetas*
*Inque sacros mentem & cœlestia semina rorat.*

Est

*Est etiam annorum latè revolubilis ordo*
*Purpureus. Nam vere novo, Zephyroq; secundo,*
*Purpureis variæ vernantia floribus Horæ*
*Et tessellatâ distingunt prata nitelâ.*
*Sic Canis æstivi sidus dum rura perurit,*
*Florida maturos ostendit Purpura fructus,*
*Pomaq; Purpureo fulgent variata colore;*
*Et qui Poma legit, non quæ Venus aurea lêgit,*
*Ridet Purpureo felix Autumnus Jaccho.*
*Et si tristis Hiems lætos vastaverit agros,*
*Tum nive purpureâ fulget tamen obruta tellus.*
*Cœruleæ regnator aquæ, qui sæva tridente*
*Æquora compescit, bipedes si forte timendus*
*Egit equos, adversa vocans in prælia ventos,*
*Ebullit, glaucas & turbine Purpurat undas.*
*Sacra cohors Veneris, Charites, Risusq; Jocusq;,*
*Purpureis hilares rosea sub fronte labellis.*
*Totaq; Purpurea est ridens Erycina: Rosamq;*
*Dum fortasse legit, nec sat sibi provida, molles*
*Fertq; refertq; manus, eduxit spina cruorem*
*Vix summâ tremulum delibans cuspide corpus:*
*Erubuit læsisse Deam Rosa, moxq; colorem*
*Sumsit Purpureum, tantæ sibi conscia culpæ,*
*Hinc etiam sua fata gemens Venus alma, protervũ*
*Verbore sæva nimis roseo dum cœdit Amorem,*
*Purpureum rursus cepit Rosa dibapha fucum.*
*Purpureus niveâ splendet cervice Cupido:*
*Purpureas gerit ille faces, & plurima torquet*
*Spicula, Purpureo jamdudum tincta cruore.*
*Et Regina Paphi curru sublimis eburno,*

*Ardua Purpureis vehitur super æthera cycnis.*
*Imò & Purpurea clauduntur lumina morte,*
*Et Majâ genitus, nulli qui fata recludit.*
*Purpureas animas virga compellit in Orcum.*
*Pelle ferox rigida Alcides clavaq; superbus*
*Errabat, scopulos & inhospita littora lustrans,*
*Num fera fulmineo sæviret bellua dente,*
*Aut mala letiferi vibrarent spicula flatus,*
*Forte canis Tyrio raptam de littore concham*
*Elisit, tenuemq; subest cui Purpura venam,*
*Olli Purpureo maduerunt labra colore,*
*Et color Alciden tenuit, namq; igneus atro*
*Flore micans, dici poterat tinxisse viriles*
*Heroum Divûmq; animas, & mascula corda.*
*Hinc sibi Purpureum fecit thoraca, furente*
*Prœlia Marte ciens, oculos ut flammeus horror*
*Terreret, fulgor pavidas & pelleret umbras.*
*Nec sine purpureâ puerorum candidus umbo*
*Majestate fuit, quia prætextata pudore*
*Facta decent pueros, ut verba innupta puellas.*
*Purpurei Reges, & lato Purpura clavo*
*Cingebat gemino Patres splendore verendos.*
*Inque triumphali radiabat plurimus auro*
*Purpureus tenui textus sub tegmine pannus.*
*Splendida felices exornat Purpura chartas:*
*Illa jocos, risusq; , sales, & carmina velat,*
*Verbaq; jam madidus quæ scripsit vernula vates.*
*Indice Purpureo libri frons lata refulget,*
*Auctoremq; operis tituli rubrica tuetur.*

Phœ-

Phœbum hic toto pectore Poëta concutiebat, & justo dolori meo, simul & iræ suæ vementiùs indulgere mihi videbatur. nam Asinos maledicere versibus asperis cogitabat. Repressi furentis impetum; Et, Poëta, inquam, parum tutus inter Asinos istos ambulas. Videne te funeri suo inferias mittant. Eumolpum te esse puta & tace. Dum hæc moneo, pergit porro pompa funebris; & Præfica muliercula quædam. demissis antijs, ac fluitantibus capronis, miserabiles querelas femineo ululatu iterabat. Item monumentarij ceraulæ ferali tibia mœstissima suspiria concinebant. Et jam producitur ipse Biberius, qui lectica hexaphoro Romanorum è nupero fœtu civium subnixis cervicibus ferebatur. Ipsa deniq; plebes centuriatim candelis, funalibus, ac facibus undiq; collucentibus exsequias capitibus casantibus sequebatur. Et nos quoque turbæ adjungimur extremum fabulæ actum spectaturi. Deducitur funus in forum, eò loci video paratum nescio quem è Laconum familia, cujus in capite oculi locus apparebat, qui L. Biberium Curculionē coram Imp. pro rostris & con-

cione laudaret. Ego frontem hominis miratus, rogavi Lucium, Quodnam oratori nomen? Parasitus est, inquit, L. Volturius Capito. veredurus capito. nam multæ olim in ejus caput quassæ aulæ, & solus oculus ereptus. Id enim est parasiticæ disciplinæ, ac

—— *nisi qui colaphos perpeti*
*Potis parasitus, frangiq; aulas in caput,*
*Vel extra portam ire Trigeminam ad saccum licet.*

Interea dum hæc intra meipsum volvo, noster orator ad dicentium morem compositus, perparum quidem, nec id sine mendacio, in demortui laudem dixit, sed logis ridiculis Principis auribus fecit insidias. Silentium igitur orat, & Asinis aliquantisper quiescentibus, infit.

*Multa mecum cogitanti, Quirites, & accuratiùs singula humana vitæ munia disquirenti, auro contra æstimandi videntur ij, qui posthabitis artibus ceteris ancillaribus, Parasiticæ scientiæ studuerunt, operamque suam Principibus utendam præbuerunt. Et quidem certè quando omnia nostra beneficio Principis retinemus, quando ille patriam, libertatem, vitam mortemq; juxta in acie linguæ portat, anne im-*

*iquum*

*quum videbitur ejus commodis studere, ejus ubiq; nutibus obedire? Is fuit L. Biberius Curculio. Sed eum, proh dolor! nobis invitis fati violenta series eripuit. Vixit, dum vixit, Principi abundè festivus, nobis carissimus, posteris æternum colendus ac desiderandus. Sciebat, homines, licet in artes vitasq; varias dispalati sint, non sibi sed vicinæ sideribus majestati notos esse. Ut enim supera omnia Deorum immortalium voluntati pr na sunt: ita infimam istam terrarum molem imperatoris arbitratu regi & gubernari deces. DI sibi cælorum subices substraverunt: nostro Principi terras, Principem nostrum terris reliquerunt. Imò & eundem, postquam serus in cælum redierit, cælesti nectare ambrosiaq;, & Deorum cibo participabant, Vive tu Augustissime Princeps. Macte ter maxime Imperator. Salva Roma, si tu semper salvus. Et si qui austeri horridiq; Lucumones, sacratissimæ majestatis jura violare cogitent, eos de poaio, ut obscœnas infestasq; volucres sagittis transverbera: aut, si mavis, anginei.m istud genus, quod præpotentis tuæ virtutis vires vipertino morsu vellicare & sugillare audet, clava cruribus supernatis, terræ audacter applode, tuoq; & spectantis popu-*

 *lis*

*li genio ita litabit. His gradibus viam in cælum adfectavit Hercules. His artibus majores tui, quos factis & virtute longe superas, DI facti sunt. Et vos ite, Quirites, securi vivite. & L. Biberio, quem olim amavit imperator, suprema ferte munera, ejusq; reliquias sperata in sede reponite atq; condite.*

Consumpta hac oratione, quumq; Heliogabalum parasiticis adsentatiunculis ita duxisset Capito. Imperator parasito suo pyram ingentem construi jussit; imò ipse cum ceteris Asinis, amicissimi sui justa est exsecutus. sed enim adfectata mollicie, testudineo gradu pedetentim progrediebatur; ideoque morbo aliquo præpediri ac distringi suspicabar. Et continuò prehendens Lucium, Euge, inquam, ut valet ille? aut enim incessum mentitur, aut lente admodum gradus suos metitur. Risit Lucius curiosulam meam quæstionem, Et, Asinus, inquit, à se ipso tardigradus, laborat eo morbo quo Claudium Cæsarem adfectum fuisse nosti. exhausit hodie Onopordon, quod Asinis ajunt crebros excutere crepitus: eoque pharmaco alvum suam, aut parat, aut purgat. Sanè quum ille propiùs ad

nos

nos accessisset, deprehendi strepitu obscœno simul atque odore viam implentem, & si minus ore eloquentem, aut certè inferiore gutture valde loquentem. Tunc itaque mirari desij, cur omnes sponte illi de via decederent. Nam ut Romanis mulieribus unio, sic Heliogabalo crepitus pro lictore apparebat. Imò nec Dictatorij fasces tam placidè turbam submovissent. Risit iterum Lucius: at nostrum interea *fœtida anima nasum oppugnat.* Pervênit Imperator, totumque cum eo funus, atque adeo ingens multitudo, in campum Martium. Illius jussu Doctores & Lanistæ paria quattuor & viginti gladiatorum lectissima præbuerunt. Interim alij pyram arduam, evinctam cupresso ædificant, lectulum, ipsumque cadaver pro more ornatum, quibus id muneris incumbebat, rogo imponunt: imposito clamaverunt omnes, VALE, VALE, VALE, NOS TE ORDINE QUO GULA AUT VENTER JUSSERIT, CUNCTI SEQUEMUR. Statim accensa face, M. Lurconius Musca aversus flammas subjiciens rogum incendit. Commodum ignem pyra conceperat, ecce solitâ sequioris sexus

flendi facilitate, pectus suum ad luctus iritans Præfica, dum quisque certatim in rogum dona cumulat, & partim trullas, cantharos, lances, alij struices patinarias, cyathos, ciboria, coquinaria omnia flammæ committunt, ferale istud carmen pronuntiavit.

*Abijt L. Biberius Curculio, Antonini delicium, quo cum sæpissimè ludendo dies integros comburebat condebatq́. Abijt parasitus lepidus, elegans, facetus. Scalas conscendere, Capaneus: plagas concoquere, Imus: vesci thymo, oleribus, Eruca: cæli injurias pati, Merula: sole fervido linguâ prodigâ & infreni garriendo cantillare, Cicada: nudis pedibus matutinis horis inambulare, Grus: ne pauxillulum dormire, Vespertilio: pugnitùs occallari, Massa candens: ferire. Fulmen: occæcare, Fulgetrum: inaccessa evadere, Ventus: cœnare absq́ vocatione, Musca. Abijt pallidulus, frigidulus, vagulus, ad Orci templa horridula, nec ultrà, ut solebat, dabit jocos:*

Finierat lugubrem cantionem Præfica, adfuit Threcum Myrmillonumq́ue manus valentissima, quæ L. Biberij manibus, volente Imperatore, dedit inferias. Ac dum bustua-

bustuarij gladiatores mutuis sese conficiunt vulneribus, collabenti jam cineri parentantes, extrui jussit silicernium Heliogabalus suis parasitis. Omnes illico advolant invocati: nec tergiversantur, accumbunt. Heliogabalus interior in medio, qui tamen jam erat ventre bellulè suffarcinato, super eum M. Lurconius Musca, in summo L. Volturius Capito, ceterique deinceps. Sed adposita cœna invisa priùs & inaudita. Pro gustatione & promulside inferri voluit lactucas olivasque, sed Samias. quæ tamen minimè ad gustum Agathoclis: nam præter nomen, cetera lactucis absimiles. Cœna ipsa capiebat patinam suminis, lepores, querquedulas, anates, Asinum integrum instar Apri aut Bovis, quamplurima alia quæ ab ingenioso & docto gulæ artifice curata videbantur. Verùm & patinæ, & cibi ipsi, solido ex auro, nec dentes, nec ferrum recipiebant. Mensa deniq; pomorum allata est, in quâ bellaria lignea affabrè sculpta, quæ provocare esuriginem posse putabantur: verùm aspera signis omnia: nec, etsi calceatis dentibus venisses, hilum profecisses. Ac quod minimè prætereundum

dum fuit, haudquaquam illi *florem anclabant Liberi ex carchesijs*, sed è pleno ænoforo sardois herbis expressus liquor, mandragorâ medicatus, affundebatur. Et Parasiti nostri, belli homines, inter hasce lautitias, funus silicernio facere nequiverunt, ventrisq; esuritoris inanias minimè repleverunt. Ridere quidem cogebantur, at crudeles in utero experiebantur verminationes. Et jam in ustrina deficiente rogo legendi cineres, vino ut matre natum erat, persperſos, urnâ aureâ tegeret. Jussit præterea in foro Cupedinis, marmoreum cum cippo usque ad H. S. centum extrui sepulcrum, inque ipsum mormor litteris aureis quadratis, sub persona Biberij, incidi monumentum istud.

# DIONYSO SAC.

HOC. AGITE. SULTIS. VIATORES. QVI. VOS. HOMINES. ESSE. NOSTIS. QVÆ. HOMINI. HUMANITUS. CONTIGERUNT. HUMANITER. SPECTATE. SI. NEC. VULTIS. FACESSI-

CESSITE. LAUDIS. RUMOREM. SEMPER. PARVIFECI. QVOD. RUMEN. IMPLERET. VOLVI. VAH. SOLENS. MORE. MEO. FECI. DIXI. MENDACIUM. NAM. NUNQVAM. UT. VOLVI. RUMEN. IMPLEVI. ET. NUNC. QVOQVE. SI. ME. VOCAS. I. PRÆ. INANIS. UMBRA. SUM. SEQVAR. RIDETIS? SUMMA. INGENIA. IN. OCCULTO. LATENT. EA. VOS. FLORE. VINI. EDENTULI. FORAS. PROLICITE. PLUSCULA. JAM. AUDIVISTIS. NON. TAMEN. QVOD. CAPUT. EST. QVODQVE. MAXIME. SCIRI. OPORTUIT. PROINDE. AUDITE. VEL SI. MAVULTIS. SEPULCRUM. HOC. ADITE. HEM. QVID. EXCIDIT. MENTIUNTUR. QVI. VERITATEM. IN. VINO. ESSE. ADSEVERANT. NAM. QVI. FIERI. POTEST. UT. ME. ELINGUEM. LOCA. SOLA. ET. NUDA. GIGNENTIUM. INCOLENTEM. AUDIATIS? NEGANT. MEDICI. SINE.

SINE. LINGVA. ORE. DENTIBUS. ALIQVEM. LOQVI. POSSE. LEGITE. IGITUR. QVI. LITERAS. SCITIS. H.C.S. CINERES. L. BIBERII. CURCULIONIS. PARASITI. FESTIVISSIMI. QVI. AURELIUM. ANTONINUM. HELIOGABALUM. AMOENITATE. AMOENA. ONERAVIT. SINGULIS. SUPPARASITATUS. EST. ET. DUM. QVEMQVE. TANGIT. VRBANATIM. EUM. NIGRA. DIVA. TETIGIT. RUSTICATIM. ATQVE. HOC. TANDEM. NE. ERRETIS. VERISSIME. SUM. VOBIS. ELOQVVTUS. B. F. VERBA. HÆC. MEA. UT. SERVETIS. POSTUMA. QVI. CUPEDIARUM. ALIQVID. EX. FORO. PRÆSTINATURUS. VENERIS. DOMUM. NE. REPETITO. QVIN. PRIUS. FALERNO. INFERIO. MANIBUS. MEIS. FECERIS. FAXO. EGO. UT. TE. SEMPER. AMBIAT. RISUS. LUDUS. JOCUSQVE. ET. OMNIA. HUMANA. SUSQVE. DEQVE.

DEQVE. HABEAS. SIREMPSE. LEGEM. MULIERIBUS. ESSE. VOLO. QVÆ. SVNT. MVLTILOQVÆ. MVLTIBIBÆ. MEROBIBÆ. SIN. SECVS. VENEREM. FACIAM. EAS. VT. FACIAT. ITA. DARE. VT. NIHIL. SVPRA. HAVE. VIATOR. NEC. MORARE. NON. MORABOR. VLTRA.

H. M. H. N. S.

Collectis canditisq; cineribus, & cunctis solenni more peractis, pronuntiavit Præfica, ILICET. Paravit quisque domnitionem. Hærebat autem Lucius, & Asinos suos abeuntes, oculis sequebatur. Tandemque ad me conversus, DI boni, inquit, quales hîc Asinos reperi! & memini me esse aliquando Asinum: sed quamvis essem Asinus, sensum tamen retinebam humanum: at verò isti corpore humano, asinum vehunt animum. Atq; hîc Lucio monendi, mihi notandi FINIS.

*N. R. P. Scribebam Augustoriti Pictonum Liberalibus A. S. cIↃ. IↃ. XCVI.*

BRUNSVIGÆ,
Sumptibus THOMÆ HENRICI HAUENSTEINI,
Bibliopoli Hannoverani.
Typis JOHAN. HENRICI DUNCKERI.

ANNO M. DC. LXI.